

โครงการศึกษาทิศทางการเปลี่ยนแปลงสู่ระเบียบโลกใหม่ (New World Order)

เสนอต่อ

สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์

โดย

ศูนย์อาเซียนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และ

ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

23 กันยายน 2563

สารบัญ	หน้าที่
บทที่ 1 บทนำ	1
1. หลักการและเหตุผล	1
2. วัตถุประสงค์	2
3. ขอบเขตการดำเนินการ	2
4. ขั้นตอนการดำเนินการและวิธีการศึกษา	4
5. ระยะเวลาดำเนินโครงการ	8
6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	8
7. คณะผู้วิจัย	12
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	13
ส่วนที่ 1: ระเบียบโลก ณ ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต	15
1.1 ระเบียบโลก ณ ปัจจุบันอันมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ	15
1.2 สาธารณรัฐประชาชนจีน	19
1.3 ภูมิภาคเอเชียตะวันออก (ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้)	26
1.4 โลกมุสลิมในภูมิภาคตะวันออกกลาง	31
1.5 ภูมิภาคเอเชียใต้	42
1.6 โลกมลายู	46
1.7 ประชาคมอาเซียน	53
1.8 สหภาพยุโรป	70
1.9 สรุปสถานการณ์โลก ณ ปัจจุบัน (ปี 2019)	74
1.9.1 มิติการเมือง-ความมั่นคงและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	74
1.9.2 มิติเศรษฐกิจการค้าการลงทุนและเทคโนโลยี	86
1.9.3 มิติสังคม-วัฒนธรรม	104
ส่วนที่ 2: การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกในมิติเศรษฐกิจ	111
2.1 กระแสโลก (Global Trends) ในช่วงปี 2020 – 2030	112
2.2 การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจในระดับโลกและ สถานการณ์ของไทย	116
2.3 ความยั่งยืน (Sustainability) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)	135
ส่วนที่ 3: ภาคการผลิตที่ต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ	140
3.1 อุตสาหกรรมเกษตร (Agro-Industry)	143
3.2 อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูง (High-Technology-Industry)	148

สารบัญ	หน้าที่
3.3 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการเสริมสร้างสุขภาพ (Tourism and Wellness Industry)	152
3.4 อุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry)	155
บทที่ 3: กรอบการวิเคราะห์ วิธีการวิจัย แนวทางการดำเนินโครงการวิจัย และ สถานะของประเทศไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก	164
1. กรอบการวิเคราะห์ วิธีการวิจัย แนวทางการดำเนินโครงการวิจัย	164
2. จุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ที่ประเทศไทยมีมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก	178
บทที่ 4: ฉากทัศน์ ทำที่และจุดยืนของประเทศไทยต่อระเบียบโลกใหม่ในมิติอาณาบริเวณศึกษา (Area Based)	188
ระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลงไปในมิติอาณาบริเวณศึกษา	189
1. ฉากทัศน์ ทำที่ จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐอเมริกา	193
2. ฉากทัศน์ ทำที่ จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-จีน	202
3. ฉากทัศน์ ทำที่ จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง (ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้)	222
4. ฉากทัศน์ ทำที่ จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-ภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิม และโลกมลายู	238
5. ฉากทัศน์ ทำที่ จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-อินเดียและเอเชียใต้	254
6. ฉากทัศน์ ทำที่ จุดยืน ของประเทศไทย ต่อ สหภาพยุโรปและรัสเซีย	267
7. ฉากทัศน์ ทำที่ จุดยืน ของประเทศไทย ต่อ ประชาคมอาเซียน	273
บทที่ 5: ฉากทัศน์ ทำที่และจุดยืนของประเทศไทยต่อระเบียบโลกใหม่ในมิติประเด็นสำคัญ (Issue Based)	283
1. ฉากทัศน์ ทำที่ จุดยืน ของประเทศไทย ต่อมิติการปรับตัวสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรม ครั้งที่ 4 และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างเร่งด่วน (Disruptive Technology) ซึ่งมีโควิด-19 เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา	284
2. ฉากทัศน์ ทำที่และจุดยืนของประเทศไทยต่อมิติการค้าระหว่างประเทศ	293
3. ฉากทัศน์ ทำที่และจุดยืนของประเทศไทยต่อมิติความยั่งยืน (Sustainability) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)	312
4. ฉากทัศน์ จุดยืน และทำที่ ของประเทศไทยต่อมิติสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ	319
บทที่ 6: ฉากทัศน์ประเทศไทยในระเบียบโลกใหม่ เป้าหมาย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	335
1. ฉากทัศน์ประเทศไทยในระเบียบโลกใหม่	335

สารบัญ	หน้าที่
2. เป้าหมายของประเทศไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก	350
3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	353
เอกสารอ้างอิง	381
ภาคผนวก 1: The New World Order and its implications on Thailand	402
ภาคผนวก 2: อนุสัญญาระหว่างประเทศเพื่อการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV-1991)	413
ภาคผนวก 3: ภาพบางส่วนจากการระดมสมอง และการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ	423
ภาคผนวก 4: เอกสารประกอบการบรรยายในวันระดมสมองและวันนำเสนอผลงาน	440

บทที่ 1: บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

บริบทของโลกทั้งมิติด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ล้วนเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ หากมิติใดเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อมิติอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นับแต่สิ้นสุดสงครามเย็น แนวคิดหลักที่กำหนดระเบียบโลก คือ “เสรีนิยม (Liberalism)” โดยมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมเป็นเศรษฐกิจกระแสหลัก และมีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นมหาอำนาจที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดโครงสร้างระบบเศรษฐกิจโลกผ่านกลไกความร่วมมือสากล อาทิ องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) และธนาคารโลก (The World Bank) เป็นต้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) และระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมนี้ ได้ทำให้การค้าการลงทุนกระจายสู่ประเทศกำลังพัฒนาอย่างกว้างขวาง เกิดประเทศมหาอำนาจใหม่ เช่น จีน รวมทั้งทำให้ประเทศต่างๆ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะความตกลงการค้าเสรี เพื่อส่งเสริมการค้าอย่างเสรีและลดอุปสรรคการค้าการลงทุนให้ได้มากที่สุด

อย่างไรก็ตาม กลไกและระบบการค้าเสรีโลกในช่วงหลังต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย อาทิ ความตึงเครียดด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากปัจจัยด้านภูมิรัฐศาสตร์ (Geopolitics) กระแสการเรียกร้องประชาธิปไตย (Democratization) และธรรมาภิบาล (Good Governance) และการที่หลายประเทศหันมาใช้มาตรการที่มีใช้ภาษี (Non-Tariff Measures: NTMs) เช่น Technical Barriers to Trade (TBT) และ Sanitary and Phytosanitary (SPS) Measures เพื่อคุ้มครองผู้บริโภคและอุตสาหกรรมในประเทศ รวมทั้งการใช้นโยบาย/มาตรการปกป้องทางการค้า (Trade Protectionism) เพื่อรักษาอำนาจและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของมหาอำนาจเดิม เช่น นโยบาย America First ของสหรัฐอเมริกา และการตอบโต้ของประเทศคู่ค้า ระเบียบโลกชุดเสรีนิยมยังต้องเผชิญกับภาวะไร้ระเบียบด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อาทิ การออกจากสหภาพยุโรปของสหราชอาณาจักร (Brexit) ซึ่งเป็นสัญญาณตัวอย่างของกระแสโลกาภิวัตน์ (Deglobalization) ที่แต่ละประเทศต้องการที่จะแยกตัวเป็นเอกเทศ (Isolationism) เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศตน ซึ่งขัดแย้งจากกระแสโลกาภิวัตน์เดิมที่มุ่งเน้นความร่วมมือและลดกำแพงภาษี (Tariff) ระหว่างกัน

การเปลี่ยนแปลงข้างต้นล้วนสร้างความไม่แน่นอน และเริ่มส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพ ความมั่นคง และการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจการค้าโลกในวงกว้าง และก่อให้เกิดคำถามถึงการเปลี่ยนผ่านสู่ระเบียบโลกใหม่ รวมทั้งผลกระทบที่จะมีต่อทิศทางการค้าการลงทุนโลก และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในอนาคต คณะผู้วิจัยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำงานวิจัย เพื่อศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ในมิติต่างๆ อาทิ ด้านการค้า การลงทุน การเมือง ความมั่นคง

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเทคโนโลยี ที่ส่งผลกระทบต่อระบบการค้าโลก เพื่อกำหนดจุดยืนและแนวทางของประเทศไทยในการรับมือและใช้ประโยชน์จากระบบการค้าโลกในอนาคต

2. วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ในมิติต่างๆ อาทิ ด้านการค้า การลงทุน การเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเทคโนโลยี ที่ส่งผลกระทบต่อระบบการค้าโลกภายใต้สถานการณ์ต่างๆ (Scenarios) ที่อาจเป็นไปได้
- 2) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการกำหนดจุดยืน แนวทางของประเทศไทยในการรับมือ และใช้ประโยชน์จากระบบการค้าโลกในอนาคต เพื่อให้ไทยได้รับประโยชน์สูงสุด และเกิดผลกระทบทางลบ น้อยที่สุด
- 3) เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ทราบแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อาทิ การค้า การลงทุน การเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเทคโนโลยี ของโลกในปัจจุบันและอนาคตที่จะส่งผลกระทบต่อระบบการค้า รวมถึงแนวทางการรับมือ การปรับตัว และวางกลยุทธ์จากโอกาสทางการค้าของไทยในอนาคต

3. ขอบเขตการดำเนินการ

คณะผู้วิจัยจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงในบริบทโลกสู่ระเบียบโลกใหม่ โดยเน้นศึกษานโยบายการกำหนดท่าทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศใน 4 มิติ ได้แก่ มิติการเมือง-ความมั่นคง มิติเศรษฐกิจการค้า การลงทุน มิติสังคม-วัฒนธรรมซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อม และมิติการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยประเทศที่จะทำการศึกษาถึงอิทธิพลต่อการจัดระเบียบโลกใหม่ และผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อประเทศไทย ได้แก่ จีน สหรัฐอเมริกา เกาหลีและญี่ปุ่น ประชาคมอาเซียน สหภาพยุโรป อินเดียและเอเชียใต้ และนำผลการศึกษามาจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับภาครัฐและเอกชนในการกำหนดจุดยืนและแนวทางของประเทศไทยในการรับมือและใช้ประโยชน์จากระบบการค้าโลกในอนาคต ทั้งนี้ การศึกษาวิเคราะห์จะครอบคลุมประเทศอื่นๆ เช่น ตะวันออกกลาง รัสเซีย แอฟริกา หากเกี่ยวข้องกับมิติหรือประเด็นข้างต้นด้วย

โดยมีขอบเขตการดำเนินการ ดังนี้

3.1 จัดทำแผนการดำเนินโครงการ และวิธีการดำเนินโครงการโดยละเอียด ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และขอบเขตของงาน

3.2 ทบทวนวรรณกรรม และศึกษาและรวบรวมข้อมูล ทั้งทุติยภูมิและปฐมภูมิ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยการศึกษาวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม/สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภาครัฐ

ภาคเอกชน และภาควิชาการ และ/หรือศึกษารวบรวมข้อมูลโดยวิธีการอื่นๆ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกในมิติต่างๆ อาทิ ด้านการค้า การลงทุน การเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เทคโนโลยี และ/หรือมิติอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจการค้าโลก ตั้งแต่ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต

3.3 วิเคราะห์และคาดการณ์แนวโน้มระเบียบโลกในอนาคต (New World Order) ในมิติต่างๆ อาทิ การค้า การลงทุน การเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เทคโนโลยี และ/หรือมิติอื่นๆ ตลอดจนสถานการณ์ (Scenarios) ต่างๆ ที่เป็นไปได้ ซึ่งรวมถึงประเด็นที่จะเป็นโอกาสและความท้าทาย/อุปสรรคด้านเศรษฐกิจการค้าในอนาคต

3.4 วิเคราะห์และคาดการณ์ผลกระทบจากแนวโน้มระเบียบโลกในอนาคต และสถานการณ์ (Scenarios) ต่างๆ ที่มีต่อทิศทาง/รูปแบบการค้า การลงทุน ในระดับโลกและระดับภูมิภาค และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ/ระหว่างภูมิภาค โดยครอบคลุมภูมิภาคสำคัญ เช่น สหรัฐอเมริกา ยุโรป เอเชีย และตลาดเกิดใหม่ ตลอดจนวิเคราะห์และคาดการณ์ผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบต่อประเทศไทย

3.5 จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) / เสวนาระดมสมอง / สัมมนาเชิงปฏิบัติการ อย่างน้อย 2 ครั้ง โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมรวมกันไม่น้อยกว่า 90 คน ซึ่งครอบคลุมทั้งผู้เข้าร่วมงาน วิทยากร และคณะกรรมการ/บุคลากรสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล และรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับแนวโน้มระเบียบโลกในอนาคต ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น และกรอบข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการกำหนดจุดยืนและแนวทางการดำเนินการของไทย

3.6 จัดทำร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendation) ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดจุดยืนของประเทศไทย วิสัยทัศน์/เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินการของประเทศ ด้านการค้า การลงทุน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และด้านอื่นๆ ในการรับมือและใช้ประโยชน์จากระบบการค้าโลกในอนาคต โดยระบุหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง และสิ่งที่แต่ละหน่วยงานควรดำเนินการ ตลอดจนข้อเสนอแนะ/กลยุทธ์ในการปรับตัวและใช้ประโยชน์ของภาครัฐและเอกชน ทั้งในระยะสั้น (1 – 2 ปี) และระยะกลาง (3 – 5 ปี)

3.7 จัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) / เสวนาระดมสมอง / สัมมนาเชิงปฏิบัติการ อย่างน้อย 1 ครั้ง โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมแต่ละครั้งไม่น้อยกว่า 45 คน ซึ่งครอบคลุมทั้งผู้เข้าร่วมงาน วิทยากร และคณะกรรมการ/บุคลากรสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล และรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการกำหนดจุดยืนแนวทางการดำเนินการของไทยในการรับมือและใช้ประโยชน์จากการค้าโลกในอนาคต และข้อเสนอแนะ/กลยุทธ์ในการปรับตัวและใช้ประโยชน์ของภาคเอกชน

3.8 จัดสัมมนาเสนอผลการศึกษาในกรุงเทพฯ และปริมณฑล จำนวน 1 ครั้ง โดยมีผู้เข้าร่วมการสัมมนาจำนวนไม่น้อยกว่า 180 คน ซึ่งครอบคลุมทั้งผู้เข้าร่วมงาน วิทยากร และคณะกรรมการ/เจ้าหน้าที่จากสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า เพื่อนำเสนอผลการศึกษาและข้อเสนอแนะต่อผู้เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการ

3.9 นำข้อมูลและความคิดเห็นที่ได้จากการสัมมนาจัดทำผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายฉบับสมบูรณ์

3.10 จัดทำสื่อและดำเนินการประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการรับรู้ กระตุ้นการมีส่วนร่วม และเผยแพร่ผลการศึกษา ผ่านสื่อและช่องทางต่างๆ ที่มีศักยภาพในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย

3.11 จัดการประชุมและรายงานความคืบหน้าต่อคณะกรรมการตรวจรับพัสดุในงานจ้างที่ปรึกษา และบุคลากรสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้าอย่างสม่ำเสมอตามความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินโครงการ เพื่อรายงานความคืบหน้าการดำเนินงาน ผลการศึกษา และรวบรวมข้อมูล ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น และร่วมกันพิจารณาตัดสินใจในประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้น

3.12 จัดหาวัสดุ/อุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินโครงการ โดยคำนึงถึงประโยชน์ของการทำงาน และความเหมาะสมสอดคล้องกับภารกิจของสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์

4. ขั้นตอนการดำเนินการและวิธีการศึกษา

- **กิจกรรมที่ 1: จัดทำแผนการดำเนินโครงการและวิธีการดำเนินโครงการโดยละเอียด** ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และขอบเขตของงาน
- **กิจกรรมที่ 2: ทบทวนวรรณกรรม ศึกษา และรวบรวมข้อมูลทั้งทุติยภูมิและปฐมภูมิ** โดยเน้นข้อมูลทุติยภูมิ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยการศึกษาจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย เอกสารและการวิจัยภาคสนาม บทความวิชาการจากแหล่งต่างๆ และการวิจัยภาคสนาม/สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการ และ/หรือศึกษารวบรวมข้อมูลโดยวิธีการอื่นๆ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกในมิติต่างๆ อาทิ ด้านการค้า การลงทุน การเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เทคโนโลยี และ/หรือมิติอื่นๆ ที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจการค้าโลก ตั้งแต่ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต
- **กิจกรรมที่ 3: ระดมสมอง (Focus Group) และสัมภาษณ์ (In-depth Interview)** จากนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาอาชีพต่างๆ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค

ประชาสังคม โดยการระดมสมองจะเกิดขึ้นในลักษณะกลุ่มย่อยระหว่างคณะผู้วิจัยกับผู้เชี่ยวชาญ และที่ปรึกษาของโครงการ โดย ในการดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก สนทนา และระดมสมอง คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการพบปะสนทนาทั้งแบบพบหน้า และการประชุมทางไกล (VDO Conference)

- **กิจกรรมที่ 4: วิเคราะห์และคาดการณ์แนวโน้มและผลกระทบจากระเบียบโลกในอนาคต (New World Order) โดยวิธี Applied PEST Analysis** เพื่อศึกษาระเบียบโลกใหม่ใน 4 มิติ ได้แก่ มิติการเมือง-ความมั่นคง มิติเศรษฐกิจการค้า การลงทุน มิติสังคม-วัฒนธรรม และมิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยจะกำหนดรูปแบบสถานการณ์ (Scenarios) ต่างๆ ที่เป็นไปได้ ซึ่งรวมถึงประเด็นที่จะเป็นโอกาส ความท้าทาย อุปสรรคด้านเศรษฐกิจ และทิศทาง/รูปแบบการค้าและการลงทุนในอนาคต ทั้งในระดับโลกและในภูมิภาคอาเซียน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ/ระหว่างภูมิภาค ตลอดจนวิเคราะห์และคาดการณ์ผลกระทบเชิงบวกและเชิงลบต่อประเทศไทย
- **กิจกรรมที่ 5: จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมอง (Focus Group)** ในรูปแบบของการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ จำนวน 2 ครั้ง โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมรวมกันไม่น้อยกว่า 90 คน (ซึ่งครอบคลุมทั้งผู้ร่วมวิจัย วิทยากร และคณะกรรมการ/บุคลากรสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า) เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกี่ยวกับแนวโน้มระเบียบโลกในอนาคต (ที่ได้ผ่านการวิเคราะห์มาแล้วจากกิจกรรมที่ 4) เพื่อร่วมกันรับรู้และร่วมวิเคราะห์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสในการรับฟังข้อเสนอแนะ อันนำไปสู่การหาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการกำหนดจุดยืนและแนวทางการดำเนินการของไทย ซึ่งคณะผู้วิจัยได้มีการจัดระดมสมองจำนวน 2 ครั้งผ่านระบบการประชุมทางไกล ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้
 - การประชุมระดมสมองครั้งที่ 1 หัวข้อ: โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่นัยต่อประเทศไทย โดยมีวิทยากร คือ ดร.ศราวุฒิ อารีย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาโนชญ์ อารีย์ ดร.ประเสริฐ สุขศาสตร์กวิน และ ดร.ยาสมิน ชัตตาร มีผู้ดำเนินรายการ คือ ดร.รุตม์ หวันสู และ ดร.บัณฑิต อารอมัน เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2563 เวลา 19.00-22.00 น. โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมการระดมสมองระหว่าง 40-50 คน
 - การประชุมระดมสมองครั้งที่ 2 หัวข้อ: การศึกษาศึกษาทางการเปลี่ยนแปลงสู่ระเบียบโลกใหม่ New World Order โดยมีวิทยากร คือ รองศาสตราจารย์ ดร.อักษรศรี พานิชสาส์น คุณอดุลย์ โชตินิสากรณ์ และ คุณฐากร ปิยะพันธ์ และมีผู้ดำเนินรายการ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ชโยดม สรรพศรี และ รองศาสตราจารย์ ดร.ปิติ ศรีแสงนาม โดยจัดการระดมสมองในวันที่ 9 กรกฎาคม 2563 เวลา 15.00-18.00 น. และมีจำนวนผู้เข้าร่วมการระดมสมองประมาณ 140-150 คน

- **กิจกรรมที่ 6: จัดทำร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับภาครัฐและเอกชน (Policy Recommendation)** ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดจุดยืนของประเทศไทย วิสัยทัศน์/เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในด้านการค้า การลงทุน ในการรับมือและใช้ประโยชน์จากระบบการค้าโลกในอนาคต โดยระบุหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง และสิ่งที่แต่ละหน่วยงานควรดำเนินการ ตลอดจนข้อเสนอแนะ/กลยุทธ์ในการปรับตัว และใช้ประโยชน์ของภาครัฐและเอกชน ทั้งในระยะสั้น (1 – 2 ปี) และระยะกลาง (3 – 5 ปี)
- **กิจกรรมที่ 7: จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมอง (Focus Group)** ในรูปแบบของการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ จำนวน 1 ครั้ง โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมแต่ละครั้งไม่น้อยกว่า 45 คน (ซึ่งครอบคลุมทั้งผู้ร่วมวิจัย วิทยากร และคณะกรรมการ/บุคลากรสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า) เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล และรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกี่ยวกับร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (จากกิจกรรมที่ 6) ในการกำหนดจุดยืน และแนวทางการดำเนินการของไทยในการรับมือและใช้ประโยชน์จากการค้าโลกในอนาคต และข้อเสนอแนะ/กลยุทธ์ในการปรับตัวและใช้ประโยชน์ของภาครัฐและเอกชน โดยได้มีการการประชุมระดมสมองในหัวข้อ: ประเทศไทยกับทิศทาง การเปลี่ยนแปลงสู่ระเบียบโลกใหม่ New World Order เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563 เวลา 14.00-17.00 น. ณ ห้องกิตติยารวรลักษณ์ ชั้น 4 สำนักงานปลัด กระทรวงพาณิชย์ โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมการระดมสมองทั้งในห้องประชุม และในรูปแบบการประชุมทางไกลจำนวน 102-180 คน
- **กิจกรรมที่ 8: จัดสัมมนานำเสนอผลการศึกษา** โดยได้มีการจัดสัมมนาหัวข้อ ประเทศไทยกับทิศทาง การเปลี่ยนแปลงสู่ระเบียบโลกใหม่ New World Order เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2563 เวลา 13.00-17.00 น. ณ ห้องประชุมชั้น 20 อาคารเฉลิมราชกุมารี 60 พรรษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมการระดมสมองทั้งในห้องประชุม และผ่านระบบการประชุมทางไกลจำนวน 250 คน
- **กิจกรรมที่ 9 จัดทำรายงานผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ฉบับสมบูรณ์**
- **กิจกรรมที่ 10: จัดทำสื่อและดำเนินการประชาสัมพันธ์** เพื่อสร้างการรับรู้ กระตุ้นการมีส่วนร่วม และเผยแพร่ผลการศึกษา ผ่านสื่อและช่องทางต่างๆ ที่มีศักยภาพในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้
 - (1) ออกแบบอินโฟกราฟิก (Infographic) เพื่อประชาสัมพันธ์เชิญเข้าร่วมประชุม/สัมมนา จำนวน 1 ชิ้น และเพื่อเผยแพร่ผลการศึกษา จำนวน 1 ชิ้น โดยเผยแพร่ Infographic ดังกล่าวผ่านสื่อออนไลน์ของสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์ และช่องทางอื่นๆ รวมไม่น้อยกว่า 6 ครั้ง

(2) ออกแบบโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์แบบ Infographic ขนาด A3 จำนวน 1 ชิ้น เพื่อเชิญเข้าร่วมประชุม/สัมมนา และผลิตโดยใช้กระดาษอาร์ตมันความหนาไม่ต่ำกว่า 160 แกรม จำนวนไม่น้อยกว่า 50 แผ่น

(3) ออกแบบแผ่นพับแบบ Infographic ขนาด A4 พับครึ่งเป็น A5 จำนวน 1 ชิ้น เพื่อเผยแพร่ผลการศึกษา และผลิตโดยใช้กระดาษอาร์ตมันความหนาไม่ต่ำกว่า 130 แกรม จำนวนไม่น้อยกว่า 300 แผ่น

(4) จัดสัมภาษณ์/สนทนา/เผยแพร่ข้อมูลในรายการวิทยุ เพื่อประชาสัมพันธ์การดำเนินโครงการและผลการศึกษา โดยเผยแพร่ทางวิทยุเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล จำนวนอย่างน้อย 2 ครั้ง ซึ่งรายการวิทยุที่จะนำเสนอข้อมูลของโครงการวิจัย ได้แก่

- รายการ We are ASEAN+ ออกอากาศทางสถานีวิทยุแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย FM101.5MHz

- รายการ Thinking ASEAN ออกอากาศทางสถานีวิทยุ อสมท. FM96.5MHz คลื่นความคิด รวมทั้งในคอลัมน์ “เศรษฐกิจเสวนา จุฬาฯทัศนะ” หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ ฉบับวันพุธของทุกสัปดาห์ และในสำนักข่าวออนไลน์ อาทิ the101.world และ the Standard เป็นต้น

- **กิจกรรมที่ 11: จัดการประชุมและรายงานความคืบหน้าต่อคณะกรรมการตรวจรับพัสดุในงานจ้างที่ปรึกษา และบุคลากรสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้าอย่างสม่ำเสมอ** ตามความเหมาะสมของระยะเวลาการดำเนินโครงการ เพื่อรายงานความคืบหน้าการดำเนินงาน ผลการศึกษา และรวบรวมข้อมูล ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น รวมทั้งร่วมกันพิจารณาตัดสินใจในประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้น

โดยที่ปรึกษาเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) / เสวนาระดมสมอง/สัมมนาเชิงปฏิบัติการ การสัมมนานำเสนอผลการศึกษา และการประชุมร่วมกับคณะกรรมการ/บุคลากรสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า ตามกิจกรรมที่ 3, 5, 7, 8 และ 11

- **กิจกรรมที่ 12: จัดหาวัสดุ/อุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินโครงการ** โดยคำนึงถึงประโยชน์ของการใช้งาน และความเหมาะสมสอดคล้องกับภารกิจของสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์

5. ระยะเวลาดำเนินโครงการ

ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ 180 วัน นับถัดจากวันลงนามในสัญญา โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินโครงการสามารถพิจารณาได้จากตารางที่ 1.1

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เชิงปริมาณ

- รายงานผลการศึกษาประเด็นแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกใหม่ (New World Order) และผลกระทบต่อระบบการค้าโลกและต่อประเทศไทย
- ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับภาครัฐและเอกชน (Policy Recommendation) ในการกำหนดจุดยืนของประเทศไทย และแนวทางการรับมือและใช้ประโยชน์จากระบบการค้าโลกในอนาคต ตลอดจนข้อเสนอแนะ/กลยุทธ์สำหรับภาครัฐและเอกชน
- ผู้เข้าร่วมการสัมมนาเสนอผลการศึกษา มีจำนวนไม่น้อยกว่า 180 คน (ซึ่งครอบคลุมทั้งผู้เข้าร่วมงาน วิทยากร และคณะกรรมการ/บุคลากรสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า)

เชิงคุณภาพ

หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ทราบและตระหนักถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น การค้าการลงทุน การเมือง ความมั่นคง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของโลกในปัจจุบันและอนาคตที่จะส่งผลกระทบต่อระบบการค้า รวมถึงแนวทางการรับมือ การปรับตัว และวางกลยุทธ์จากโอกาสทางการค้าของไทยในอนาคต

ตารางที่ 1.1: ตารางแผนปฏิบัติการ

เดือนที่	1				2				3				4				5				6			
สัปดาห์ที่	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
กิจกรรมที่ 1: จัดทำแผนการดำเนินโครงการและวิธีการดำเนินโครงการโดยละเอียดให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ และขอบเขตของงาน	X	X	X	X																				
กิจกรรมที่ 2: ทบทวนวรรณกรรม และศึกษารวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ	X	X	X																					
ส่งรายงานผลการศึกษาขั้นต้น (Inception Report)				X																				
กิจกรรมที่ 3: ระดมสมอง (Focus Group) สัมภาษณ์ (In-depth Interview) จากนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาอาชีพต่างๆ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยการระดมสมองจะเกิดขึ้นในลักษณะกลุ่มย่อยระหว่างคณะผู้วิจัยกับผู้เชี่ยวชาญ และที่ปรึกษาของโครงการ					X	X	X	X	X	X	X	X												
กิจกรรมที่ 4: วิเคราะห์และคาดการณ์แนวโน้มและผลกระทบจากระเบียบโลกในอนาคต (New World Order) โดยวิธี PEST Analysis เพื่อศึกษาระเบียบโลกใหม่ใน 4 มิติ ได้แก่ มิติการเมือง-ความมั่นคง (P: Political-Securities) มิติเศรษฐกิจการค้า การลงทุน (E: Economics) มิติสังคม-วัฒนธรรมซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อม (S: Socio-Cultural) และมิติการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี													X	X	X	X	X	X	X	X				

เดือนที่	1				2				3				4				5				6			
สัปดาห์ที่	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
(T: Technology) โดยจะกำหนดรูปแบบสถานการณ์ (Scenarios) ต่างๆ ที่เป็นไปได้																								
กิจกรรมที่ 5: จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมอง (Focus Group) ครั้งที่ 1 สัมมนาเชิงปฏิบัติการ โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมไม่น้อยกว่า 45 คน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย														X										
กิจกรรมที่ 5: จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมอง (Focus Group) ครั้งที่ 2 สัมมนาเชิงปฏิบัติการ โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมไม่น้อยกว่า 45 คน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย															X									
ส่งรายงานผลการศึกษาระดับกลาง (Interim Report)																X								
กิจกรรมที่ 6: จัดทำร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendation) การกำหนดจุดยืนของประเทศไทย วิสัยทัศน์/เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ																X	X	X	X	X				
กิจกรรมที่ 7: จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมอง (Focus Group) ในรูปแบบของการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ จำนวน 1 ครั้ง โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมไม่น้อยกว่า 45 คน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและ																				X				

เดือนที่	1				2				3				4				5				6			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
รวบรวมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับร่างข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย																								
กิจกรรมที่ 8: จัดสัมมนานำเสนอผลการศึกษา โดยจะจัดงานสัมมนาในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 1 ครั้ง โดยมีผู้เข้าร่วมการสัมมนาจำนวนไม่น้อยกว่า 180 คน																								X
กิจกรรมที่ 9: จัดทำรายงานผลการศึกษาและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ฉบับสมบูรณ์																			X	X	X	X	X	X
กิจกรรมที่ 10: จัดทำสื่อและดำเนินการประชาสัมพันธ์																					X	X	X	X
ส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)																								X

7. คณะผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ ดร.ปิติ ศรีแสงนาม	หัวหน้า โครงการ	ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ ศูนย์อาเซียนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ชโยดม สรรพศรี Professor Martin Holland	นักวิจัย นักวิจัย	คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย National Centre for Research on Europe, University of Canterbury
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรัตน์ โหระชัยกุล	นักวิจัย	ผู้อำนวยการ ศูนย์อินเดียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิรยุทธ์ สินธุพันธุ์	นักวิจัย	ผู้อำนวยการ ศูนย์เอเชียใต้ศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.อาร์ม ตั้งนิรันดร	นักวิจัย	คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.พัชรินรุจา จันทโรนานนท์	นักวิจัย	คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
ดร.บัณฑิต อารอมัน	นักวิจัย	ศูนย์เอเชียใต้ศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นาย เสกสรร อานันทศิริเกียรติ	นักวิจัย	นักวิจัย สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ
โรสนี นูรฟารีดา แกสมาน	นักวิจัย	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดลลดา ชื่นจันทร์	นักวิจัย	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2: ทบทวนวรรณกรรม

คณะผู้วิจัยจะทำการทบทวนวรรณกรรมโดยแบ่งการนำเสนอเป็น 3 ส่วนหลัก โดย **ส่วนที่ 1 ระเบียบโลก ณ ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต** เน้นมิติสถานการณ์ทางการเมือง-ความมั่นคง เศรษฐกิจ ตลอดจนสังคม-วัฒนธรรม ในระดับประเทศและภูมิภาคต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ โดยประเทศและภูมิภาคที่จะทำการทบทวนวรรณกรรม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกในระดับโลก ซึ่งมีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ตอนปลายของทศวรรษ 1980 จีน เอเชียตะวันออก (ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้) โลกมุสลิม เอเชียใต้ โลกมลายู ประชาคมอาเซียน และสหภาพยุโรป จากนั้นจะเป็นการสรุปสถานการณ์ทั่วโลก โดยพิจารณาใน

- 1) มิติการเมือง-ความมั่นคงและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
- 2) เศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และเทคโนโลยี และ
- 3) สังคม-วัฒนธรรม

ส่วนที่ 2 จะเป็นการทบทวนวรรณกรรมการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกในมิติเศรษฐกิจ โดยในส่วนที่ 2 จะเริ่มต้นจากการสรุปภาพรวมการเปลี่ยนแปลงกระแสโลก (Global Trends) ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในช่วงระหว่างปี 2020 ถึง 2030 ก่อนที่จะสรุปภาพรวมสถานการณ์ภาวะเศรษฐกิจไทยในช่วงของการเปลี่ยนผ่านทั้งในมิติโครงสร้างการผลิต เทคโนโลยีการผลิต รูปแบบการค้าและการลงทุน ซึ่งเปลี่ยนแปลงตามรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก (Global Value Chains: GVCs) ที่เข้าสู่ยุคการกระจายตัวของการผลิตยุคที่ 3 (The Third Unbundling) และมีอีกหนึ่งปัจจัยเร่งที่สำคัญ คือ สถานการณ์ปัจจุบันที่การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19) กำลังเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของทุกภาคส่วนในทุกกระดับ ดังนั้น ในการวิเคราะห์แนวโน้มอนาคต คณะผู้วิจัยจึงรวบรวมมุมมองของนักสังเกตการณ์ชาวไทยต่อระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลงไปหลังการระบาดของโรคโควิด-19 ไว้ในส่วนนี้ด้วย จากนั้นจะเชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจเข้ากับหลักการ และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ในส่วนที่ 3 คณะผู้วิจัยจะบูรณาการสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่กล่าวถึงในส่วนที่ 1 มาวิเคราะห์ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงในสถานะทางเศรษฐกิจของไทยที่ต้องการพัฒนาอย่างยั่งยืนในส่วนที่ 2 เพื่อแสวงหาภาคการผลิตที่ประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนา ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินนโยบาย กำหนดจุดยืน และทำที่ รวมทั้งรูปแบบการค้าและการลงทุนที่เหมาะสม อันจะส่งผลให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในระเบียบโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

โดยในเบื้องต้น คณะผู้วิจัยเชื่อเป็นอย่างยิ่งว่าจากสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 อย่างรุนแรง เป้าหมายการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจในระยะสั้น 1-3 ปี จะต้องเน้นเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการสร้างสุขภาวะและความสุขอย่างยั่งยืนให้แก่ประชาชน ในขณะที่เป้าหมายเดิมคือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ ก็ยังคงเป็นเป้าหมายที่ต้องพิจารณาในระยะกลางถึงระยะยาว ในอีก 3-5 ปีขึ้นไป ดังนั้น ใน ส่วนที่ 3 รายละเอียดของภาคการผลิต 4 ประเภทที่คณะผู้วิจัยเสนอแนะ จึงได้แก่

- 1) อุตสาหกรรมเกษตร (Agro-Industry)
- 2) อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูง (High-Technology-Industry)
- 3) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และการเสริมสร้างสุขภาพ (Tourism and Wellness Industry) และ
- 4) อุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry)

ส่วนที่ 1: ระเบียบโลก ณ ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

1.1 ระเบียบโลก ณ ปัจจุบันอันมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ

นักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์จำนวนมากต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การศึกษาอำนาจระดับโลก หรือ การศึกษารัฐที่มีศักยภาพ รัฐที่สามารถสร้างความแตกต่างได้นั้น เป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คงเป็นเพราะเหตุผลนี้ วรรณกรรมประวัติศาสตร์การทูตจึงเป็นประวัติศาสตร์ของมหาอำนาจที่สร้างความแตกต่างได้เสียเป็นส่วนใหญ่ สำหรับประเทศที่ไม่ใช่มหาอำนาจโลกอย่างประเทศไทย ยิ่งจำเป็นมากที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจอำนาจในระดับโลก มิฉะนั้นแล้ว ประเทศไทยอาจจะไม่สามารถเพิ่มพูนผลประโยชน์แห่งชาติ สร้างความมั่งคั่ง ความมั่นคง และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับตนได้

มหาอำนาจย่อมสร้างความแตกต่างได้เสมอ การศึกษาประเทศมหาอำนาจในอดีตพบว่าสงครามจำนวนมากในช่วงสองศตวรรษที่ผ่านมา มีมหาอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องเสียเป็นส่วนใหญ่ นอกจากสงครามแล้ว วิกฤตการณ์ระหว่างประเทศจำนวนไม่น้อยก็มีมหาอำนาจเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก งานเขียนของกอคแมน และมาออส (Gochman และ Maoz) ในปี 1984 ชี้ให้เห็นชัดเจนว่า กว่าครึ่งหนึ่งของความขัดแย้งที่มีทหารเกี่ยวข้องนั้น มหาอำนาจมีบทบาทอย่างสม่ำเสมอ มหาอำนาจกำหนดวาระทางเศรษฐกิจให้โลก และมีวิธีทำให้ประเทศต่างๆ ทำตามวาระของตนได้ด้วย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือกฎกติกาการค้าการลงทุนโดยองค์กรระหว่างประเทศที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

แล้วใครเล่าเป็นมหาอำนาจ นี่ย่อมเป็นคำถามข้อสำคัญ เพราะการตอบคำถามข้อนี้ต้องมีเกณฑ์ชี้วัด แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงเกณฑ์ จำเป็นต้องเข้าใจก่อนว่าคำว่า Major Powers หรือ Great Powers ที่ภาษาไทยมักจะแปลเป็นคำเดียว คือ “มหาอำนาจ” นั้นไม่เคยปรากฏในวรรณกรรมประวัติศาสตร์การทูตหรือวรรณกรรมทางวิชาการเลยจนกระทั่งศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ คำว่า “มหาอำนาจ” ไม่เคยปรากฏเลยจนคอนเสิร์ตออฟยุโรป (Concert of Europe) หรือสภาแห่งเวียนนา (Congress of Vienna) เกิดขึ้นในปี 1814 – 1815 เมื่อมหาอำนาจยุโรปต้องมารวมตัวกันเพื่อไม่ให้การกระทำแบบนโปเลียนเกิดขึ้นอีก เพราะการกระทำนี้ได้สั่นคลอนสันติภาพและความมั่นคงของยุโรปทั้งหมด ถ้าใช้ศัพท์ภาษาของเคลเมนต์ ฟอน เมทเทอร์นิช (Clement von Metternich) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศออสเตรีย หนึ่งในผู้ออกแบบคอนเสิร์ตออฟยุโรป ก็คือเพื่อ “ยุติสงคราม และยืนยันกรานให้ทุกประเทศทำตามสนธิสัญญาที่มีอยู่”

เคนเนท วอลซ์ (Kenneth Waltz) นักวิชาการด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศคนสำคัญของโลก ผู้ก่อตั้งทฤษฎีสัจนิยมใหม่ (Neo-Realism) เคยเสนอเกณฑ์ 5 ข้อ เพื่อวัดว่าประเทศใดคือมหาอำนาจ เกณฑ์เหล่านี้ ได้แก่

1. ประชากรและอาณาเขตดินแดน (Population and territory)

2. ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากร (Resource endowment)
3. ศักยภาพทางเศรษฐกิจ (Economic capability)
4. เสถียรภาพและความสามารถทางการเมือง (Political stability and competence) และ
5. ความแข็งแกร่งทางทหาร (Military strength)

เกณฑ์ทั้ง 5 ข้อของวอลซ์ล้วนแต่มีประโยชน์สำหรับผู้สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงอำนาจระดับโลก กล่าวคือ มีประโยชน์ในการทำความเข้าใจว่าประเทศใดเข้าเกณฑ์ในการเป็นมหาอำนาจหรือไม่ ทว่า เกณฑ์ทั้ง 5 ข้อเป็นที่ถกเถียงกันอยู่พอสมควร และในเวลาต่อมาวิวัฒน์เป็นมิติ 3 ข้อแห่งการวัดอำนาจ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงคำจำกัดความของแต่ละมิติ เพื่อให้สอดคล้องกับอำนาจระดับโลกในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. มิติทางอำนาจ (Power) มิติทางอำนาจสะท้อนระดับศักยภาพประเทศ ไม่ว่าจะเป็นศักยภาพทางทหาร เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และวัฒนธรรม

2. มิติทางพื้นที่ (Spatial) ซึ่งหมายถึงขอบเขตทางภูมิศาสตร์ของผลประโยชน์ประเทศที่จะนำมาพิจารณาว่าเป็นมหาอำนาจหรือไม่ นอกจากผลประโยชน์แล้ว การกระทำ และการขยายอำนาจตามแผนที่วางไว้ก็สำคัญไม่น้อยเลยทีเดียว

3. มิติทางสถานภาพ (Status) มิตินี้หมายถึงการเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ หรือไม่เป็นการว่าประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นมหาอำนาจหรือไม่

ปฏิเสธมิได้ว่าแม้มิติทั้ง 3 ประการนี้จะมีความเป็นอัตวิสัยอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะมิติสถานภาพ กระนั้นก็ตาม มิติทั้งสามก็มีประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาว่าผู้ใดเป็นมหาอำนาจ เป็นที่ชัดเจนด้วยว่ามิติทางอำนาจ และมิติทางพื้นที่เป็นตัวบ่งชี้ที่จับต้องได้มากที่สุด หากใช้มิติทั้ง 3 ข้อพินิจพิเคราะห์อย่างละเอียดถี่ถ้วนจะพบว่าศตวรรษที่ 19 เป็นของอังกฤษอย่างแน่นอน แม้จะมีบางประเทศในยุโรปพยายามขึ้นมาเป็นมหาอำนาจก่อนอังกฤษ หรือพยายามแข่งขันกับอังกฤษในขณะที่อังกฤษเรืองอำนาจ ก็ปฏิเสธมิได้ว่าอังกฤษคือจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลกในช่วงเวลานั้น อย่างไรก็ตาม ครั้นเมื่อปัทมสถานของโลกเริ่มเปลี่ยนไป เมื่อการกำหนดชะตากรรมด้วยตนเองกลายเป็นความคิดที่พบเห็นได้ทั่วยุโรป ผนวกกับภาวะทางเศรษฐกิจการเมืองย่ำแย่ที่อังกฤษต้องเผชิญ อันเป็นผลจากการเป็นเจ้าอาณานิคม และภัยคุกคามในยุโรปที่นำไปสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 อังกฤษต้องยอมรับความจริง ปล่อยให้สหรัฐอเมริกาขึ้นมาเป็นมหาอำนาจอย่างเต็มตัว ทั้งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และโดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสหรัฐอเมริกาเริ่มเป็นมหาอำนาจก็ได้กำหนดวาระของโลก สร้างกฎกติการะดับโลก ทันทันทันใดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จบลง สหภาพโซเวียตก็ทะยาน

ขึ้นมาคานอำนาจสหรัฐอเมริกาและพรรคพวกของสหรัฐอเมริกา เข้าสู่สงครามเย็นในที่สุด แล้วสงครามเย็นก็จบลงเมื่อสหภาพโซเวียตไม่อาจประคับประคองตนเองได้อีกต่อไป

ในช่วงสงครามเย็น ระหว่างปี 1947 – 1991 มหาอำนาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก กลุ่มโลกเสรี นำโดยสหรัฐอเมริกา และกลุ่มคอมมิวนิสต์นำโดยโซเวียต ในช่วงสงครามเย็นจะเห็นได้ชัดเจนว่าประเทศจีนซึ่งเป็นประเทศที่สำคัญประเทศหนึ่งของโลก ได้เริ่มปฏิรูปตนเองทางเศรษฐกิจไปสู่ระบบทุนนิยม แต่ยังคงระบบการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยไว้ เพราะมองเห็นว่าจะช่วยพัฒนาประเทศได้ตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพ

หลังสงครามเย็นสิ้นสุด โลกเสรีของสหรัฐอเมริกาเรื่องอำนาจ ปราศจากการท้าทายอันน่าเกรงขามใดๆ และในปี 2000 จีนซึ่งได้ปฏิรูปตั้งแต่ปี 1978 ก็เริ่มทะยานขึ้นมาเป็นมหาอำนาจของโลกบ้าง จะเห็นได้ว่า นอกจากจีนแล้ว รัสเซียก็สละความเป็นโซเวียตทะยานขึ้นมามีบทบาทในเวทีโลก โดยเฉพาะบทบาททางความมั่นคง ประเทศอินเดียก็เช่นกัน นับตั้งแต่ปี 1991 ก็เริ่มปรับเปลี่ยนปฏิรูปประเทศของตน และกล่าวอย่างชัดเจนว่าตนประสงค์จะเป็นมหาอำนาจ

โครงสร้างอำนาจเดิมที่สหรัฐอเมริกาเคยเป็นพี่ใหญ่แต่ผู้เดียวตั้งแต่ปี 1991 - 2000 มาบัดนี้มีจีนทะยานขึ้นมามีบทบาทอย่างต่อเนื่อง ในช่วงเริ่มแรกสหรัฐอเมริกามีได้มองจีนเป็นภัยคุกคามต่อสถานภาพของตนอย่างสิ้นเชิง แต่ในช่วงทศวรรษ 2010 สหรัฐอเมริกาเริ่มมองจีนเป็นภัยคุกคามต่อระบบระหว่างประเทศที่ตนเป็นผู้กุมอำนาจ ประธานาธิบดีบารัค โอบามา (Barack Obama) และฮิลลารี คลินตัน (Hillary Clinton) เริ่มสำแดงการคานอำนาจจีนอยู่บ่อยครั้ง ในปี 2016 ประธานาธิบดีโดนัลด์ เจ. ทรัมป์ (Donald J. Trump) ถือเป็นผู้นำสหรัฐอเมริกาที่แสดงออกชัดเจนที่สุดในการบั่นทอนการทะยานอำนาจของจีน ไม่ว่าจะเป็นการถอนสหรัฐอเมริกา ออกจากข้อตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Trans-Pacific Partnership) แล้วหันมาใช้สงครามการค้ากับจีนโดยตรง หรือการแสดงความเห็นสนับสนุนผู้ต่อต้านรัฐบาลจีนในฮ่องกงอย่างออกหน้าออกตา นี่เป็น 2 ตัวอย่างสำคัญที่บ่งบอกท่าทีอันไม่เป็นมิตรของสหรัฐอเมริกาต่อจีน

ชัยชนะการเลือกตั้งของทรัมป์เกิดขึ้นไม่กี่เดือนหลังจากอังกฤษลงประชามติขอออกจากการเป็นสมาชิกสหภาพยุโรป ที่อินเดียก่อนหน้านี้ก็เห็นรัฐบาลพรรคภารตียชนตา ชาตินิยมฮินดู ชนะการเลือกตั้งใหญ่ในอินเดียอย่างถล่มทลาย ปราบฎการณ์ชาตินิยมแบบอินเดีย อังกฤษ หรือสหรัฐอเมริกา บ่งบอกว่าแต่ละประเทศต้องการเห็นวิธีเพิ่มพูนประโยชน์ที่แตกต่างจากเดิม ทิศนคติเชิงลบต่อสหภาพยุโรปของทรัมป์ หรือ บอริส จอห์นสัน (Boris Johnson) ก็เป็นตัวชี้วัดประการสำคัญที่ทำให้ผู้คนเริ่มถกเถียงกันว่าความเป็นเสรีนิยมแบบเดิมที่มีสถาบันระหว่างประเทศส่งเสริมนั้นจะอยู่รอดต่อไปหรือไม่ สถานการณ์โควิด-19 (COVID-19) ก็ทำให้หลายคนรู้สึกกลางแคลงใจกับศักยภาพของสถาบันระหว่างประเทศแบบองค์การอนามัยโลก หรือองค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคแบบสหภาพยุโรป คำถามสำคัญคือ การร่วมมือผ่านองค์กรระหว่างประเทศจะเป็นไปเหมือนเดิมหรือไม่

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาว่า ประเทศที่มีบทบาทโดดเด่นในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อันได้แก่ จีน สหรัฐอเมริกา อินเดีย ว่าเป็นมหาอำนาจเพียงใด การวิจัยส่วนนี้จะใช้เกณฑ์มิติ 3 ข้อที่ได้อธิบายไว้แล้ว เมื่อเสร็จสิ้นแล้วจะทำการศึกษาต่อว่า ในระยะเวลา 2 - 5 ปีจากนี้จะมีสถานการณ์ (Scenario) ใดที่เป็นไปได้บ้าง ซึ่งเชื่อว่าสถานการณ์เป็นไปได้เหล่านี้จะทำให้ประเทศไทยรู้จักวางยุทธศาสตร์อันพึงประโยชน์มากที่สุด เพื่อรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติ

1.2 สาธารณรัฐประชาชนจีน

1.2.1 สถานการณ์ปัจจุบัน และบทบาทของจีนในโลกในระยะหลัง ปี 2020

ปี 2020 มีจุดเปลี่ยนสำคัญที่จะกระทบต่อบทบาทของจีนในโลก นั่นก็คือสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งจีนสามารถรับมือและควบคุมสถานการณ์การระบาดได้อย่างมีประสิทธิภาพในช่วงเริ่มต้น ในขณะที่เกิดการระบาดหนักต่อมาในประเทศตะวันตก และประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ส่งผลโดยตรงต่อภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างประเทศ คือ ภาพการฟื้นตัวของจีนและภาพวิกฤตการณ์ในตะวันตกจะเป็นตัวเร่งให้บทบาทและอิทธิพลของจีนในโลกเพิ่มสูงขึ้น โดยอาจแบ่งได้เป็น 3 มิติ ได้แก่

- 1) พลังเศรษฐกิจ
- 2) พลังความเป็นพี่ใหญ่ และ
- 3) พลังโมเดลจีน

1) พลังเศรษฐกิจ

การระบาดของโรคโควิด-19 มีแนวโน้มจะทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก โดยเฉพาะเมื่อเริ่มต้นเกิดการระบาดหนักในประเทศจีนซึ่งเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลก และต่อมาเกิดการระบาดหนักในประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับ 1 ของโลก และยังระบาดหนักในสหภาพยุโรป ซึ่งเป็นเศรษฐกิจที่รวมกันแล้วมีขนาดใหญ่กว่าเศรษฐกิจจีนเสียอีก ไม่เพียงแต่ในเศรษฐกิจหลักเหล่านี้ แต่การระบาดได้ขยายวงเป็นปรากฏการณ์ระดับโลก เกิดการระบาดในประเทศต่างๆ ทั่วโลกไม่มียกเว้น และมีความเป็นไปได้สูงที่จะเกิดการระบาดขึ้นอีกหลายระลอกตามพื้นที่ต่างๆ จนกว่าจะมีการผลิตวัคซีนหรือยาต้านไวรัสที่มีประสิทธิภาพได้สำเร็จ

นักวิเคราะห์จำนวนไม่น้อยมองว่า การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จะเป็นตัวเร่งการสิ้นสุดของการนำเดี่ยวของสหรัฐอเมริกาและโลกตะวันตก จากปัญหาเศรษฐกิจในโลกตะวันตกที่อาจจะกระทบหนักเนื่องจากตะวันตกเป็นสังคมที่พึ่งพิงเศรษฐกิจภาคบริการสูง ทั้งยังเป็นเศรษฐกิจสูงวัยที่มีประชากรผู้สูงอายุจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงว่าอัตราการเสียชีวิตจากสถานการณ์โควิด-19 ในประเทศตะวันตกจะรุนแรงกว่าในพื้นที่อื่น

จากการคาดการณ์ของนักวิเคราะห์จีนมองว่า เศรษฐกิจจีนปีนี้จะมียัตราการเติบโตต่ำ หรืออาจติดลบ อย่างไรก็ตาม อาจเรียกได้ว่า “เศรษฐกิจจีนแย่ แต่แย่น้อยกว่าที่อื่น” เพราะจีนจะสามารถรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไว้ได้ แม้จะต้องปิดประเทศและจำกัดการเดินทางในช่วงการระบาด

ของโรคโควิด-19 แนวโน้มคือจีนจะหันมากระตุ้นการบริโภคและการท่องเที่ยวภายในประเทศแทน และด้วยตลาดขนาดใหญ่ซึ่งประกอบด้วยประชากร 1.4 พันล้านคน น่าจะทำให้จีนสามารถรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไว้ได้ด้วยการบริโภคภายในประเทศภายใต้ภาวะไม่ปกติเช่นนี้ ซึ่งแตกต่างจากประเทศตะวันตกที่มีแนวโน้มที่จะเกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจที่รุนแรงกว่า ดังที่มีหลายสำนักคาดการณ์ว่าอาจเปรียบเทียบกับสถานการณ์การถดถอยของเศรษฐกิจ “The Great Depression” ในสหรัฐอเมริกา เมื่อทศวรรษ 1930 เลยทีเดียว

2) พลังความเป็นพี่ใหญ่

จากสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 เราได้เห็นความผิดพลาดและขาดประสิทธิภาพของมาตรการความร่วมมือในระดับโลก ไม่ว่าจะเป็นกลไกขององค์การอนามัยโลก (WHO) หรือกลไกของสหภาพยุโรป (EU) ที่สะท้อนว่าโลกในลักษณะพหุภาคีเริ่มอ่อนแอและไม่สามารถรับมือกับสถานการณ์วิกฤติได้ ภาพที่เกิดขึ้นกลายเป็นภาวะที่แต่ละประเทศ “ต่างคนต่างสู้” โดยขาดกลไกพหุภาคีที่เป็นมาตรฐานและมีประสิทธิภาพในการประสานนโยบาย รวมทั้งสร้างความร่วมมือในการต่อสู้โรคระบาดร่วมกัน อันส่งผลชัดเจนว่าโรคโควิด-19 กลายเป็นตัวเร่งภาวะโลกหลายขั้ว (Multi-Polar World) และการทวนกระแสโลกาภิวัตน์

ภายใต้การระบาดของโรคโควิด-19 จีนซึ่งสามารถควบคุมสถานการณ์ได้เร็ว และเป็นแหล่งผลิตอุปกรณ์และวัตถุดิบด้านสาธารณสุขแหล่งสำคัญของโลก ได้ขยายบทบาทและอิทธิพลบนเวทีโลกในเชิงรุก ไม่ว่าจะเป็น การขยายอิทธิพลของจีนภายในองค์การอนามัยโลก (WHO) ซึ่งออกมาแสดงความชื่นชมมาตรการของจีน นอกจากนี้ จีนยังเล่นบทบาทนำในการบรรเทาสาธารณภัยและสนับสนุนเครื่องมือทางการแพทย์และสาธารณสุขทั้งในประเทศตะวันตกและประเทศกำลังพัฒนา ดังที่มีการตั้งฉายาว่าเป็น “การทูตหน้ากาก” (Mask Diplomacy) อาจกล่าวได้ว่า ท่ามกลางการระบาดหนักในยุโรปและสหรัฐอเมริกา ซึ่งทำให้ตะวันตกต้องสนใจกับการจัดการปัญหาภายในของตนเองเป็นหลัก ประเทศจีนกำลังกลับคืนสู่สถานะ “ความเป็นพี่ใหญ่” ในเอเชียและโลกที่คนอื่นต้องมาขอพึ่งพิง ดังที่จีนเคยมองภาพตนเองเช่นนั้น ในยุคประวัติศาสตร์โบราณของจีน

3) พลังโมเดลจีน

จีนมีนโยบายที่ชัดเจนที่ต้องการขยายอำนาจละมุน (Soft Power) ในระดับโลก และหนึ่งในอำนาจละมุนที่สำคัญคือการประชาสัมพันธ์ความสำเร็จของ “โมเดลจีน” ซึ่งแตกต่างจากโมเดลตะวันตก โดยที่ผ่านมานับตั้งแต่การขึ้นมาเป็นผู้นำของสี จิ้นผิง จีนได้เริ่มปฏิบัติการเชิงรุกที่จะส่งเสริมภาพทัศน์และโลกทัศน์ของตนผ่านสื่อมวลชนทั่วโลก ทั้งที่เป็นสื่อดั้งเดิมและสื่อใหม่ โดยมีการขยายเครือข่ายสื่อมวลชน

ของจีนในต่างประเทศ พร้อมกับการขยายเครือข่ายความร่วมมือกับสื่อต่างประเทศ และการทำงานเชิงรุกในสื่อสังคมออนไลน์ทั่วโลก

ภาพทัศนความสำเร็จของจีนในการควบคุมการระบาดของโรคโควิด-19 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งภาพทัศนพลังความสามัคคีของประชาชนจีนในการร่วมกันต่อสู้การระบาดแบบรวมศูนย์ และการให้ความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนจีนกับมาตรการสาธารณสุขของรัฐบาลจีนได้รับเสียงชื่นชมจากผู้เสพสื่อทั่วโลก เมื่อเปรียบเทียบกับภาพการรับมือที่ขาดประสิทธิภาพในช่วงแรกในตะวันตก รวมทั้งผลคือการระบาดหนักของโรคโควิด-19 ในตะวันตก ส่งผลให้จีนสามารถขยายพลังอำนาจละมุนขึ้นอย่างเด่นชัด ตอกย้ำความผิดพลาดของแนวคิดการสิ้นสุดของประวัติศาสตร์ (The End of History) ซึ่งฟูกูยามาเคยกล่าวไว้ว่าเป็นชัยชนะของประชาธิปไตยและโลกเสรี บัดนี้กลับกลายมาเป็นการเร่งการเข้าสู่ภาวะโลกหลายขั้ว (Multi-Polar World) และโลกหลายอุดมการณ์ (Multi-Ideology World)

ภายใต้สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 การขยายความนิยมในโมเดลจีนและการประชาสัมพันธ์ภาพทัศนความสำเร็จของโมเดลดังกล่าวในเชิงรุกของรัฐบาลจีนและเครือข่าย จะส่งผลกระทบต่อให้การแข่งขันในเชิงภูมิรัฐศาสตร์โลกมีความซับซ้อนและทวีความรุนแรงขึ้น ในขณะเดียวกัน ก็จะเป็นตัวกระตุ้นความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศต่างๆ ซึ่งอาจใช้จีนและตะวันตกเป็นตัวแทน (proxy) ของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ขัดแย้งและแตกต่างกัน โดยที่ไม่มีความเห็นร่วม (consensus) ทั้งในเรื่องระเบียบทางการเมืองและเศรษฐกิจอีกต่อไป

1.2.2 บทบาทของจีนต่อปัญหาโรคระบาด โควิด-19

โดยบทบาทของจีนภายหลังการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19) คณะผู้วิจัยสามารถสรุปจากงานเขียนของนักวิชาการ และสื่อต่างๆ ของจีนได้ ดังนี้

ประเด็นผลกระทบด้านเศรษฐกิจและแนวคิดโลกาภิวัตน์และความเชื่อมโยง

วิกฤตการณ์การระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อทุกประเทศ ผลกระทบในด้านเศรษฐกิจ ศ.จางจวิน คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟู้ตัน ให้ความเห็นว่า ผลกระทบจากโรคโควิด-19 ต่อเศรษฐกิจโลกร้ายแรงกว่าวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2008 ถึงแม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะใช้นโยบายทางการเงินเพื่อพยุงเศรษฐกิจแต่สภาวะการถดถอยของเศรษฐกิจโลกนั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบต่อธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และ SME นั้นขยายเป็นวงกว้าง สถานการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในหลายประเทศ และในหลายประเทศประสบปัญหาไม่สามารถที่จะรับภาระในการจ่ายหนี้ได้ จางเซียวทง ผู้อำนวยการศูนย์เศรษฐกิจและการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยอู่ฮั่น มองว่า โรคระบาด ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ และสงครามนั้น เป็น 3 ปัจจัยที่มีความเชื่อมโยงกัน และจะส่งผลกระทบกันเป็นทอดๆ

นอกจากนั้น ผลกระทบจากวิกฤติการณ์ไวรัสยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องโลกาภิวัตน์ อีสรภาพ และเสรีภาพ ของมนุษย์ในปัจจุบัน หัวใจช่วย นักวิจัยจากศูนย์ยุทธศาสตร์และพัฒนาประเทศ มหาวิทยาลัยเหรินหมิน มองว่า วิกฤติไวรัสในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องการให้ความสำคัญกับอีสรภาพ และเสรีภาพมากกว่าการให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์ กฎระเบียบน้อยกว่าของโลกเสรีทุนนิยมนั้น ในช่วงนี้ หลายประเทศมองว่าแนวคิดแบบนี้จะต้องได้รับการปรับเปลี่ยน ซึ่งเป็นคำกล่าวที่เสียดสีระบบทุนนิยมเป็นอย่างมาก ในสภาพความเป็นจริง วิกฤติการณ์ไวรัสได้ทำลายระบบความเชื่อมโยงโลกาภิวัตน์แบบเดิมซึ่งเป็นการเชื่อมโยงของเงินและการลงทุน และกำเนิดหลักการโลกาภิวัตน์ความเชื่อมโยงของมนุษย์ ซึ่งโลกาภิวัตน์ของมนุษย์จะไม่มีฝ่ายใดได้เปรียบเสียเปรียบ ไม่มีฝ่ายใดแพ้หรือชนะ หรือหลักการได้ผลประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย มีแต่ชนะทั้งหมดหรือแพ้ทั้งหมด เพราะการต่อสู้กับโรคระบาดเป็นภารกิจที่มนุษย์ทุกคนกำลังเผชิญเหมือนกัน

ในสื่อสังคมออนไลน์ของจีนมีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางว่า วิกฤติการณ์ไวรัสโรคระบาดนี้ จะเป็นจุดสิ้นสุดของระบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งก่อนหน้านี้ในหลายประเทศก็หันไปให้ความสำคัญกับแนวคิดอนุรักษนิยม ลัทธิเอกภาคี และผลประโยชน์ของชาติ เช่น นโยบาย America First และการทำสงครามการค้าที่เกิดขึ้นระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงแรกของการวิกฤติการณ์ไวรัสในต่างประเทศต่างย้อนกลับไปใช้วิธีการแบบก่อนโลกาภิวัตน์ คือ งดการเชื่อมโยง และปิดประเทศ ดังนั้น มีการคาดการณ์ว่าวิกฤติการณ์ไวรัสโรคระบาดในครั้งนี้จะเป็นฟางเส้นสุดท้ายในการทำลายระบบโลกาภิวัตน์และความร่วมมือพหุภาคี

แต่นักวิชาการจีนหลายท่านกลับไม่เห็นด้วยกับแนวโน้มเช่นนี้ **沈逸** (Shen Yi) รองศาสตราจารย์ คณะการเมืองระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยฟู้ตัน มองว่า ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ ประเทศต่างๆ จะร่วมมือกันมากขึ้นเพื่อที่จะต่อสู้กับปัญหาไวรัส ซึ่งก็เห็นได้จากความร่วมมือระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในช่วงวิกฤติการณ์ไวรัสในประเทศ จีน เกาหลี ญี่ปุ่น อิตาลี ปากีสถาน เป็นต้น ซึ่งเกิดความร่วมมือและการช่วยเหลือกันในหลายๆ ระดับในการต่อสู้กับไวรัส เช่น ในช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ 2020 ในขณะที่จีนกำลังต่อสู้กับไวรัสอย่างหนักหน่วง อิตาลีก็ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ โดยรัฐบาลอิตาลีและชาวจีนโพ้นทะเลในอิตาลีนั้นได้ร่วมกันบริจาคเงินช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก และเมื่อเดือนมีนาคม 2020 ในขณะที่อิตาลีกำลังต่อสู้กับไวรัส รัฐบาลจีนก็ได้ส่งบุคลากรทางการแพทย์และอุปกรณ์ทางการแพทย์ เช่น หน้ากาก และชุดป้องกันเชื้อโรคให้แก่อิตาลีเป็นจำนวนมาก สำหรับเกาหลีและปากีสถานนั้น ประเทศจีนได้ช่วยเหลือในการบริจาคหน้ากาก และชุดป้องกันเชื้อโรคและอุปกรณ์ทางการแพทย์ จนถึงวันที่ 20 มีนาคม 2020 ประเทศจีนได้ช่วยเหลือผ่านทางองค์การอนามัยโลกให้แก่ 82 ประเทศ ดังนั้น เห็นได้ว่าวิธีการที่ถูกต้องคือไม่ใช่เราจะย้อนกลับไปปิดประเทศโดยไม่ติดต่อกัน แต่การช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนกันทำให้เกิดประสิทธิภาพ คือ การร่วมมือกันระหว่างประเทศ เพื่อที่จะเพิ่มพลังในการจัดการปัญหาได้ดีกว่า

เช่นเดียวกับนักวิจัยจาก CASS ประเทศจีน มีความเห็นว่า วิกฤติการณ์โรคระบาดครั้งนี้จะไม่ใช้จุดเปลี่ยน หรือจุดย้อนกลับของกระบวนการโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ภายหลังจากวิกฤติโรคระบาดโลกจะยังคง

ดำเนินไปสู่แนวโน้มของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจต่อไป เพราะหากประเทศต่างๆ เลือกที่จะออกจากห่วงโซ่อุปทานแล้วจะทำให้เศรษฐกิจของแต่ละประเทศนั้นยากที่จะรักษาระดับการเจริญเติบโตต่อไปได้ ทั้งนี้ โลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจทำให้เศรษฐกิจของแต่ละประเทศเพิ่มความเข้มแข็งและการพัฒนา มาก และมีหลักประกันมากยิ่งขึ้น อุตสาหกรรมและบริษัทที่เชื่อมโยงกับห่วงโซ่อุปทานในระดับนานาชาตินั้น ย่อมจะมีโอกาสที่จะพัฒนา มากยิ่งขึ้น ดังนั้น ในสภาพการปัจจุบันการจะออกห่างหรือตัดขาดกับวงจรห่วงโซ่อุปทานนั้นทำได้ยาก

วิกฤติโรคระบาดที่ส่งผลกระทบต่อกำลังการผลิตของจีนนั้น ทำให้หลายประเทศมีความวิตกกังวลกับศักยภาพของห่วงโซ่อุปทานของจีน และหลายประเทศเริ่มที่จะมีนโยบายส่งเสริมการผลิตห่วงโซ่อุปทานของจีน ศ.จางจวิน มีความเห็นว่า วิธีการกีดกันจีนและลดการพึ่งพาจากจีนนั้นเป็นแนวคิดที่ไม่ถูกต้อง และเป็น การมองที่ในระยะสั้นเกินไป รวมไปถึงการมองไม่เห็นว่ามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาวิกฤติในครั้งนี้ด้วย ความเป็นจริงแล้วในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีการย้ายฐานการผลิตในอุตสาหกรรมที่ไม่ซับซ้อนไปยังประเทศเพื่อนบ้านของจีนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปรากฏการณ์นี้ไม่ได้ทำให้บทบาทและความสำคัญของการเป็นห่วงโซ่อุปทานของจีนในโลกลดลง แต่กลับทำให้ประเทศจีนมีบทบาทที่สำคัญมากยิ่งขึ้นในภาคการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง จะเห็นได้ว่าในอดีตฐานการผลิตเสื้อผ้า รองเท้า และประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ ที่อยู่ในพื้นที่มณฑลกว่างตุงนั้น ปัจจุบันได้กลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในการวิจัยและผลิตผลิตภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง ซึ่งความเข้มแข็งของจีนในด้านนี้ ในอนาคตก็ไม่มีใครที่จะมาทำให้สั่นคลอนได้ ถึงแม้ว่าในช่วง 1-2 เดือนภายหลังวิกฤติโรคระบาด กำลังการผลิตของจีนอาจจะประสบปัญหาอยู่บ้าง แต่ด้วยระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพของจีนจะทำให้ระบบการผลิตกลับมาเป็นปกติได้อย่างรวดเร็ว สำหรับผู้นำประเทศหรือนักลงทุนที่มองสถานการณ์ผิดพลาด แล้วเลือกใช้นโยบายกีดกันจีน จะยิ่งทำให้ยิ่งทำให้การถดถอยของเศรษฐกิจทั่วโลกนั้น แย่ลง และเป็นความผิดพลาดที่ยิ่งใหญ่

เมื่อผ่านพ้นวิกฤติโรคระบาดไปแล้ว การเจริญเติบโตของจีนในด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ข้อมูลข่าวสาร AI Big data 5G จะพัฒนาขึ้นอย่างก้าวกระโดด และจะทำให้ห่วงโซ่อุปทานของจีน ยิ่งทวีความสำคัญและมีอำนาจต่อรองมากขึ้น

ความสัมพันธ์ จีน และ สหรัฐอเมริกาภายหลังการระบาดของ โควิด-19

ถึงแม้ว่าวิกฤติการระบาดของไวรัสจะสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในหลายด้าน แต่ทัศนคติของสื่อสังคมออนไลน์จีนคาดการณ์ภายหลังวิกฤติโรคระบาดนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกาจะกลับมาตึงเครียดอีกครั้ง โดยสหรัฐอเมริกาต้องเลือกที่จะทำสงครามการเงินกับจีนอย่างแน่นอน ซึ่งเป็นภารกิจที่สำคัญสำคัญของโดนัลด์ ทรัมป์ ในการเรียกคะแนนเสียงเลือกตั้งในสมัยถัดไป จะเห็นได้ว่าตั้งแต่โดนัลด์ ทรัมป์ ขึ้นสู่อำนาจนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกาเข้าสู่ภาวะการแข่งขันกันมากกว่าความ

ร่วมมือ ความสัมพันธ์ของจีนและสหรัฐอเมริกากลายเป็นเรื่องการแข่งขันและการเผชิญหน้ามาแทนที่ความร่วมมือ

ในขณะที่ประเทศจีนกำลังต่อสู้กับวิกฤตไวรัสในช่วงแรกนั้น ถึงแม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะส่งความช่วยเหลือมา แต่รัฐบาลสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ที่แสดงความคิดเห็นว่าวิกฤตไวรัสในครั้งนี้จะส่งผลดีต่อประเทศสหรัฐอเมริกาในการดึงการผลิตกลับมาสู่สหรัฐอเมริกา การแสดงความคิดเห็นเช่นนี้ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาก็ทำลายความรู้สึกของคนจีนเป็นอย่างมาก และคนในรัฐบาลสหรัฐอเมริกาก็เริ่มที่จะมีการกล่าวโทษว่าความผิดกับจีนว่าเป็นต้นกำเนิดของไวรัส และการระบาดเกิดจากการที่จีนไม่สามารถควบคุมไวรัสที่อยู่ย่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดนัลด์ ทรัมป์ ถึงขนาดเรียกชื่อไวรัสว่า “Chinese viruses” และในขณะเดียวกันโฆษกกระทรวงต่างประเทศของจีนก็มีการกล่าวหาสหรัฐอเมริกา ในกรณีว่ามีทหารของสหรัฐอเมริกานำไวรัสเข้ามาที่อยู่ย่น

นอกจากนั้น อีกประเด็นที่มีความน่ากังวลคือความขัดแย้งของจีนและสหรัฐอเมริกาได้ขยายไปสู่ระดับสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งความขัดแย้งในระดับนี้อาจจะนำไปให้จีนและสหรัฐอเมริกาเข้าสู่ภาวะการเผชิญหน้าแบบสงครามเย็น นอกจากการกีดกันจีนในด้านการค้าและเศรษฐกิจแล้ว ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมก็ดูเหมือนจะถอยห่างออกมาเช่นกัน เห็นได้ว่าประเด็นการระบาดของไวรัสนำไปสู่การดูถูกชาวจีนและชาวเอเชีย รวมไปถึงเหตุการณ์รุนแรงที่เกิดขึ้นกับชาวจีนและชาวเอเชียในสหรัฐอเมริกา และในหมู่สังคมออนไลน์ภายในประเทศจีนเองก็พูดถึงสหรัฐอเมริกาในทางลบมากขึ้นเรื่อยๆ

ถึงแม้ว่าเหตุผลที่ทำให้เกิดความไม่พอใจซึ่งกันและกันของระหว่างคนจีนและสหรัฐอเมริกานั้นสามารถเข้าใจได้ว่าเกิดจากความรับรู้ที่แตกต่างกันในประเด็นต่างๆ เช่น การรับรู้ที่แตกต่างกันในเรื่องของการสวมหน้ากาก แต่ท่ามกลางความหวาดกลัวและตื่นตระหนกของประชาชนในภาวะโรคระบาดเช่นนี้สามารถก่อให้เกิดภาวะความชาตินิยมอย่างไร้เหตุผลได้อย่างง่ายดาย ซึ่งเห็นได้จากทั้งในระดับรัฐบาลของทั้งสองประเทศที่มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างรุนแรง กล่าวโทษซึ่งกันและกัน และในระดับประชาชนของทั้งสองประเทศที่เกิดการเผชิญหน้าด้วยอารมณ์แห่งชาตินิยมที่คุกรุ่น ซึ่งภาวะเช่นนี้ค่อนข้างยากที่จะจัดการและแก้ไข

วิกฤตไวรัสในครั้งนี้สะท้อนให้เห็นปัญหาอีกด้านหนึ่ง คือ ชาวจีนและชาวจีนโพ้นทะเล และรวมไปถึงนักเรียนจีนที่อยู่ในสหรัฐอเมริกานั้น ไม่สามารถที่จะผสมกลมกลืนให้เข้ากับสังคมสหรัฐอเมริกาได้ นี่จะเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสัมพันธ์ของจีนและสหรัฐอเมริกา ในอดีตเรามองว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มคนที่เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสองประเทศได้ แต่ในปัจจุบันในความเป็นจริงนั้นพวกเขาไม่ได้ช่วยให้สองวัฒนธรรม หรือสองสังคม สามารถผสมกลมกลืนได้ แต่กลับกลายเป็นจุดของความขัดแย้งที่ทำให้ยากต่อการควบคุม

จีนควรจะใช้ยุทธศาสตร์การต่อสู้อย่างชาญฉลาดและยืดหยุ่น รวมทั้งใช้โอกาสนี้ในการแสดงศักยภาพในการเผชิญหน้ากับความขัดแย้งอย่างมีสติ และไม่ถูกดึงดูดเข้าไปสู่เกมส์การต่อสู้ที่จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระยะยาวได้

1.3 ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง (ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้)

1.3.1 สถานการณ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง (ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้) และความสัมพันธ์กับประเทศไทย

นอกจากจีนแล้ว อีกสองประเทศเอเชียที่มีความสำคัญต่อไทยในทางยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ สถิติของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) ระบุว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ยื่นขอรับการส่งเสริมการลงทุนมากที่สุด จำนวน 227 โครงการ คิดเป็นมูลค่า 73,102 ล้านบาท ถือเป็นอันดับสองรองจากจีน ขณะที่เกาหลีใต้มีจำนวนโครงการที่ยื่นขอรับการสนับสนุนทั้งสิ้น 33 โครงการ คิดเป็นมูลค่า 3,139 ล้านบาท (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2562) ในด้านการค้า ญี่ปุ่นเป็นประเทศคู่ค้าอันดับสองของไทย มีมูลค่าการค้าประมาณ 1.8 ล้านล้านบาท และเป็นตลาดสินค้าส่งออกที่สำคัญเป็นอันดับสามของไทย ส่วนเกาหลีใต้นั้นมีมูลค่าการค้าอยู่ที่ 0.4 ล้านล้านบาท (กระทรวงพาณิชย์, n.d.) ในด้านการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจากเกาหลีใต้และญี่ปุ่นเดินทางมาท่องเที่ยวเป็นอันดับที่สี่และอันดับที่หกตามลำดับ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562)

ในด้านการเมือง ทั้งสองประเทศแสดงจุดยืนสนับสนุนบทบาทของอาเซียนและการดำเนินความร่วมมือตามกรอบพหุภาคีต่างๆ เช่น กรอบอาเซียนบวกหนึ่ง กรอบอาเซียนบวกสาม กรอบการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (EAS) ฯลฯ และไม่เคยแสดงท่าทีก้าวก่ายกิจการภายในของไทยหรือออกแถลงการณ์ตำหนิวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศไทย นอกจากนี้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองแล้ว ทั้งสองประเทศยังมีความสัมพันธ์ที่ดีกับไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เข้ามาค้าขายกับไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ส่วนเกาหลีใต้อีกเป็นประเทศที่ไทยเคยส่งทหารเข้าร่วมรบในสงครามเกาหลี ที่สำคัญทั้งสองประเทศไม่มีความขัดแย้งทั้งทางดินแดนและทางประวัติศาสตร์กับไทย พื้นฐานความสัมพันธ์ที่มีร่วมกันเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้เป็นประเทศที่สำคัญต่อการดำเนินยุทธศาสตร์และนโยบายต่างๆ ของไทย

ทั้งนี้ ความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนที่ดำรงอยู่ส่งผลกระทบต่อทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในด้านเศรษฐกิจ รายงานของ Institute for Security and Development Policy (ISDP) ชี้ให้เห็นว่า ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ต่างได้รับผลกระทบจากกรณีพิพาททางการค้าระหว่างสองประเทศ ญี่ปุ่นนั้นมีความกังวลเรื่องอุปสงค์ระดับโลกที่เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากอัตราการส่งออกลดลงและบริษัทญี่ปุ่นก็มีกำไรลดลง แต่จากการตอบแบบสอบถาม มีบริษัทญี่ปุ่นเพียงร้อยละ 11 เท่านั้นที่ประสงค์จะย้ายฐานการผลิต ส่วนเกาหลีใต้นั้นได้รับผลกระทบหนักกว่าญี่ปุ่น ยอดการส่งออกสินค้าลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เดือนธันวาคมปี 2018 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชิปข้อมูล ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกที่มีปริมาณมากที่สุดที่ยอดส่งออกลดลงไปอยู่ที่

ประมาณร้อยละ 30 ในเดือนพฤศจิกายน ปี 2019 พร้อมกับเผชิญภาวะเศรษฐกิจถดถอยอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่วิกฤตการเงินใน ปี 2008 (BACKGROUND, 2020)

นอกจากผลกระทบจากสงครามการค้าแล้ว ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ยังมีกรณีพิพาททางการค้า ล่าสุดที่ญี่ปุ่นตัดสินใจไม่ส่งสารเคมีสามชนิดที่เป็นส่วนสำคัญในการผลิตวัสดุกึ่งตัวนำ (semiconductor) ออกไปยังเกาหลีใต้ และถอนเกาหลีใต้จากรายชื่อประเทศคู่ค้าสำคัญที่ได้รับการยกเว้นหรือผ่อนปรนสูงสุดสำหรับการนำเข้า-ส่งออก (Whitelist) เนื่องจากนายกรัฐมนตรียาเบะไม่พอใจที่ศาลสูงเกาหลีใต้มีคำพิพากษาให้บริษัทซัมซุงชดเชยเงินชดเชยทายาทของชาวเกาหลีที่ถูกบังคับเกณฑ์แรงงานในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝ่ายเกาหลีใต้ได้ตอบโต้ญี่ปุ่นด้วยการถอนญี่ปุ่นจากรายชื่อประเทศที่ได้รับสิทธิพิเศษทางการค้า (Preferential Partner) และชะลออายุของความตกลงเรื่องข้าวกรอง (GSOMIA) กับญี่ปุ่นแบบมีเงื่อนไข ตามมาด้วยการรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นและเลิกเที่ยวญี่ปุ่นของภาคประชาสังคมเกาหลีใต้

ผลจากการที่ญี่ปุ่นจำกัดการส่งออกอาจสร้างผลกระทบทางเศรษฐกิจให้เกาหลีใต้อย่างมาก เนื่องจากเกาหลีใต้ไม่สามารถหาวัตถุดิบเพื่อจะผลิตชิป ซึ่งไม่ใช่แค่เฉพาะชิปโทรศัพท์หรืออุปกรณ์คอมพิวเตอร์ แต่ยังรวมถึงชิปที่ใช้ในอุตสาหกรรมยานยนต์ด้วย แน่นอนว่ากลุ่มทุนเทคโนโลยีขนาดใหญ่อย่างซัมซุง แอลจี ย่อมจะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก ขณะที่การงดเที่ยวญี่ปุ่นก็อาจส่งผลกระทบต่อสายการบินของเกาหลีใต้มากกว่ากระทบรายได้การท่องเที่ยวของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม นักวิเคราะห์จาก Korea Economic Institute of America (KEI) เห็นว่าการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นไม่ได้กระทบการนำเข้าสินค้าบางชนิด เช่น เสื้อผ้า จากญี่ปุ่นเข้ามาในเกาหลีใต้ สำหรับอุตสาหกรรมรถยนต์ การรณรงค์กระทบรถยนต์ญี่ปุ่นบางยี่ห้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โตโยต้า และนิสสัน ส่วนการท่องเที่ยวนั้น นักท่องเที่ยวเกาหลีซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติอันดับสองของญี่ปุ่นมีจำนวนลดลงกว่าร้อยละ 50 ในช่วงครึ่งหลังของปี นักวิเคราะห์ท่านนี้มองว่าความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้เป็นโอกาสให้เกาหลีใต้ผลัดออกจากญี่ปุ่น โดยมุ่งแสวงหาผู้ผลิตวัตถุดิบจากภายในประเทศ หรือประเทศอื่นๆ (Stangarone, 2020)

ในด้านการเมือง ความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจทั้งสองทำให้ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้เผชิญทางแพร่งทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญนั่นคือ การเลือกข้างมหาอำนาจประเทศใดประเทศหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกาหรือจีน ซึ่งสำหรับทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ ทั้งสองประเทศมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในด้านความมั่นคง ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้มีสนธิสัญญาความมั่นคงร่วมกับสหรัฐอเมริกา สนธิสัญญานี้ในด้านหนึ่งเป็นการผ่อนผันต้นทุนการป้องกันประเทศของทั้งสองประเทศ แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้ทั้งสองประเทศใกล้ชิดสหรัฐอเมริกาเกินไป ขณะที่จีนเป็นประเทศที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เป็นทั้งตลาดและฐานการผลิตของทั้งสองประเทศ หากแสดงจุดยืนที่สนับสนุนสหรัฐอเมริกามากเกินไปก็จะทำให้จีนไม่พอใจ และจีนอาจใช้เครื่องมือทางการเมืองต่างๆ เช่น กรณีพิพาททางดินแดนหรือประวัติศาสตร์มาโจมตีญี่ปุ่น หรือปลุกระดมประชาชนให้คว่ำบาตร

สินค้าบนเทินเกาหลี่ใต้ ดังที่เคยเกิดขึ้นในการตอบโต้การติดตั้งระบบซีปนาวุธต่อต้านพิสัยไกล (Terminal High Altitude Area Defense: THAAD)

1.3.2 บทบาทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อปัญหาโรคระบาด โควิด-19

ขณะที่สถานการณ์การแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน และกรณีพิพาททางการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ประชาคมโลกต้องเผชิญความพลิกผันจากโรคอุบัติใหม่นั้น คือ โควิด-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และยังมีแนวโน้มว่าโรคดังกล่าวจะสิ้นสุดลงเมื่อใด ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้เองก็เป็นสองประเทศที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก มีผู้ติดเชื้อดังกล่าวเป็นจำนวนมากและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาหนึ่ง สำหรับญี่ปุ่น ผลกระทบเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น คือ การประกาศเลื่อนกิจกรรมที่คาดว่าจะเป็เครื่องกระตุ้นเศรษฐกิจญี่ปุ่นที่ซบเซามาเป็นเวลานานอย่างการแข่งขันกีฬาโอลิมปิก และพาราลิมปิกฤดูร้อน ปี 2020 ออกไปเป็น ปี 2021 บทความของ World Economic Forum ระบุเพิ่มเติมด้วยว่า บริษัทร้อยละ 63 ในจำนวน 10,000 บริษัทเห็นว่าโควิด-19 จะส่งผลกระทบต่อการค้าดำเนินธุรกิจ และประมาณครึ่งหนึ่งเท่านั้นที่เปลี่ยนแนวทางการทำงานเป็นแบบทางไกลหรือออนไลน์ในหลักการ แต่ในความเป็นจริงชาวญี่ปุ่นยังคงต้องเดินทางไปทำงานและอยู่จนตึกตามวัฒนธรรมการทำงานแบบญี่ปุ่น (Takeshita, 2020)

สำหรับเกาหลีใต้นั้น โควิด-19 จะซ้ำเติมสถานการณ์เศรษฐกิจที่ถดถอยอยู่แล้ว นักวิเคราะห์ระบุว่า นครแทกู (Daegu) และจังหวัดคยองซังเหนือ (North Gyeongsang) ที่เป็นจุดระบาดใหญ่ที่สุดของประเทศนั้นคือพื้นที่ผลิตของอุตสาหกรรมยานยนต์ของเกาหลีใต้เพื่อส่งออกไปตลาดใหญ่ที่สุดคือจีน โควิด-19 จะทำให้ความต้องการรถยนต์เกาหลีทั่วโลกลดลงกว่าร้อยละ 20 นอกจากแทกูแล้ว ปูซาน (Busan) อุลซัน (Ulsan) และจังหวัดคยองซังใต้ (South Gyeongsang) ยังเป็นอีกพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบ เนื่องจากโรงงานของฮุนได ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณนั้นได้ปิดตัวลง (Stratfor Worldview, 2020) ที่สำคัญ การต่อสู้กับ โควิด-19 ยังทำให้รัฐบาลต้องใช้จ่ายงบประมาณเป็นจำนวนมาก ซึ่งเกาหลีใต้อาจประสบปัญหาการคลังในภายหลัง ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า เกาหลีใต้หลังโควิด-19 อาจจะเปลี่ยนแปลงไปมาก ดังที่นายแพทย์ ดร.คว็อน ชุน-อูก รองผู้อำนวยการศูนย์ป้องกันและควบคุมโรคระบาด (KCDC) ของเกาหลีใต้ได้แสดงความเห็นไว้ว่า “เราไม่มีโอกาสจะกลับไปโลกที่เรารู้จักก่อนโควิด-19 ได้อีก เราอาจไกลเกินจุดนั้นมากแล้ว” (Kim A., 2020)

อย่างไรก็ดี โควิด-19 มิได้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อเฉพาะสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ ห่วงโซ่การผลิต และพฤติกรรมผู้บริโภค ของคนในประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้นั้น ในด้านการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โควิด-19 อาจทำหน้าที่เป็น “ทูตสันติภาพ (ชั่วคราว)” (ชโยตม สรรพศรี, 2563) ที่คลายความขัดแย้ง หรืออย่างน้อยที่สุดคือชะลอมิให้แต่ละฝ่ายยกระดับความขัดแย้งให้รุนแรงมากขึ้น และเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายได้ประเมินความเสียหายจากความขัดแย้งที่สร้างขึ้น ผู้วิจัยเห็นตรงกับข้อเสนอนี้ เมื่อพิจารณา

จากท่าทีและจุดยืนของญี่ปุ่นต่อเพื่อนบ้านอย่างจีนและเกาหลีใต้แล้ว จะเห็นได้ว่านายกรัฐมนตรีอาเบะมีท่าทีผ่อนปรนมากขึ้นในการประชุมไตรภาคีจีน-ญี่ปุ่น-เกาหลีใต้ ครั้งที่ 8 ณ นครเฉิงตู เมื่อปลายเดือนธันวาคม ปี 2019 อาเบะได้พบประธานาธิบดีสี จิ้นผิง และหารือถึงการเชิญสีไปเยือนญี่ปุ่นในฤดูใบไม้ผลิ (ซึ่งต้องเลื่อนออกไปเนื่องจาก โควิด-19) พร้อมกับแสดงท่าทีพร้อมเจรจากับประธานาธิบดีมุน แช-อิน เกี่ยวกับกรณีพิพาทที่ดำเนินอยู่

การปรับท่าทีเหล่านี้สอดคล้องกับความเห็นของธีวินท์ สุพุทธิกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่น ว่าญี่ปุ่นจำเป็นต้องแสวงหาทางหนีที่ไล่ไว้หลายๆ ทาง ด้านหนึ่งก็ตกลงที่จะร่วมกับสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และอินเดีย ในการเป็นพันธมิตรขับเคลื่อนยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก อีกด้านหนึ่ง ญี่ปุ่นก็พยายามผูกมิตรกับจีน แต่ก็มีคามไม่ไว้วางใจอยู่ ญี่ปุ่นจึงพยายามถ่วงดุลจีนด้วยการป้องปรามไม่ให้จีนมีอำนาจในภูมิภาคมากเกินไป อย่างไรก็ตาม การถ่วงดุลจีนก็มีข้อจำกัดจากรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ที่จำกัดการขยายแสนยานุภาพทางทหาร การแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตราดังกล่าวจะทำให้เพื่อนบ้านอย่างจีนและเกาหลีใต้พากันประท้วงและคิดว่าญี่ปุ่นต้องการฟื้นกองทัพเพื่อรุกรานตนเหมือนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 อีกทางเลือกหนึ่งคือยึดมั่นระบบพันธมิตรสหรัฐอเมริกา แต่แนวนโยบายของโดนัลด์ ทรัมป์ ที่ผ่านมาทำให้ญี่ปุ่นเกิดความไม่มั่นใจและเลือกแนวทางที่ตนเองสามารถมีบทบาทได้มากขึ้น โดยเฉพาะกรอบความร่วมมือพหุภาคี เช่น เวทีสหประชาชาติ เวทีอาเซียน ซึ่งเป็นแนวนโยบายที่ญี่ปุ่นยึดถือมาโดยตลอดอยู่แล้ว (ยูวดี คาคการณโกล, 2563)

สำหรับเกาหลีใต้ รัฐบาลประธานาธิบดีมุน แช-อิน ตระหนักถึงสถานการณ์ทางแพ่งทางยุทธศาสตร์ที่เกาหลีใต้ต้องเผชิญตั้งแต่ก่อนได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี จึงเสนอให้เกาหลีใต้สานสัมพันธ์กับอาเซียนและอินเดียด้วย “นโยบายมุ่งใต้ใหม่ (New Southern Policy)” ซึ่งถือเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การทูตของเกาหลีใต้ที่ประกาศให้อาเซียนและอินเดียมีความสำคัญเสมอด้วยประเทศเพื่อนบ้านและมหาอำนาจหลักในภูมิภาคอย่างสหรัฐอเมริกา จีน ญี่ปุ่น และรัสเซีย นโยบายมุ่งใต้ใหม่ประกอบด้วยสามเสาหลักหรือ 3Ps ประกอบด้วยประชาชน (People) ความมั่งคั่งร่วมกัน (Prosperity) และสันติภาพ (Peace) โดยสนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์ทุกมิติกับประเทศในอาเซียน เช่น ส่งเสริมการค้าการลงทุนระหว่างเกาหลีกับประเทศในอาเซียน โดยตั้งเป้าหมายว่ามูลค่าทางการค้าของเกาหลีใต้กับอาเซียนจะต้องถึง 2.2 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาภายในปี 2022 ซึ่งจะทำให้อาเซียนเป็นคู่ค้าอันดับหนึ่งของเกาหลีใต้ ส่งเสริมการทองเที่ยวระหว่างกัน ส่งเสริมความร่วมมือ SMEs พัฒนานักศึกษา ครูอาจารย์ และข้าราชการชาวอาเซียนและอินเดีย ฯลฯ (เสกสรร อานันทศิริเกียรติ, 2562)

รัฐบาลมุนแสดงเจตนารมณ์ส่งเสริมนโยบายมุ่งใต้ใหม่อย่างจริงจังในหลายวาระ เช่น กล่าวถึงการประชุมสุดยอดอาเซียน-เกาหลีใต้ ที่นครปูซานในฐานะส่วนหนึ่งของสุนทรพจน์แห่งชาติในวาระครบรอบ 100 ปี ขบวนการเรียกร้องเอกราชเกาหลีในวันที่ 1 มีนาคม ปี 2019 ประกาศจัดตั้งกรมอาเซียนขึ้นในกระทรวงการ

ต่างประเทศเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์เกาหลีใต้ สร้างศูนย์วัฒนธรรมอาเซียน ซึ่งถือเป็นศูนย์วัฒนธรรมอาเซียนนอกภูมิภาคอาเซียนแห่งแรก อีกส่วนหนึ่งที่สำคัญคือการเดินทางไปเยือนทั้งสิบประเทศอาเซียนอย่างเป็นทางการก่อนการประชุมสุดยอดอาเซียน-เกาหลีใต้ เพื่อเฉลิมฉลองในวาระครบรอบ 30 ปีของความสัมพันธ์ในเดือนพฤศจิกายน ปี 2019 (เสกสรร อานันทศิริเกียรติ, 2562) ในส่วนของประเทศไทย มุนได้เดินทางมาเยือนและลงนามบันทึกความเข้าใจร่วมกัน (MOUs) จำนวนทั้งสิ้น 6 ฉบับ ประกอบด้วยความร่วมมือด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ความร่วมมือด้านการศึกษาภาษาเกาหลี ความร่วมมืออุตสาหกรรม 4.0 ความร่วมมือระบบราง ความร่วมมือพัฒนาเมืองอัจฉริยะ และความตกลงว่าด้วยการคุ้มครองข้าวสารทางทหารร่วมกัน

ทั้งญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และไทย ต่างเป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบจากการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน และโควิด-19 จึงจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางการปรับตัวอย่างเหมาะสม ที่ผ่านมามีไทยกับญี่ปุ่นทำงานร่วมกันตามกรอบยุทธศาสตร์ “ประเทศไทย+1 (Thailand Plus One)” ซึ่งเป็นการใช้ความได้เปรียบของไทยในด้านที่ตั้งภูมิศาสตร์ที่เป็นศูนย์กลางความเชื่อมโยงของภูมิภาค ประกอบกับความสามารถในการเป็นฐานการผลิตของประเทศไทยที่มีต้นทุนแรงงานราคาถูก และไทยเองก็กำลังลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน คำถามสำคัญคือยุทธศาสตร์นี้จะยังมีความสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและการเมืองของโลกและภูมิภาคหรือไม่ สำหรับเกาหลีใต้ นโยบายมุ่งใต้ใหม่เป็นโอกาสสำหรับประเทศไทยในการสร้างโอกาสเจรจาต่อรอง ประเด็นใดบ้างที่ควรหยิบยกขึ้นมาพิจารณาเพื่อสร้างความได้เปรียบ ประเด็นหนึ่งที่คณะผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญและเร่งด่วนในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย คือ ประเด็นแรงงานชาวไทยผิดกฎหมายที่อาศัยอยู่ในเกาหลีใต้ ซึ่งมีแนวโน้มว่ารัฐบาลเกาหลีใต้พยายามผลักดันแรงงานเหล่านี้ให้กลับประเทศไทยเนื่องจากสถานการณ์โควิด-19

1.4 โลกมุสลิมในภูมิภาคตะวันออกกลาง

1.4.1 สถานการณ์ในโลกมุสลิม และความสัมพันธ์กับประเทศไทย

ความสำคัญสถานการณ์ในโลกมุสลิม

โลกมุสลิมไม่ได้หมายถึงกลุ่มประเทศอาหรับในตะวันออกกลางเพียงเท่านั้น แต่โลกมุสลิมครอบคลุมประเทศมุสลิมทั่วโลก ทั้งในเอเชียใต้ ตะวันออกกลาง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียกลาง และแอฟริกา เมื่อพิจารณาถึงการรวมกลุ่มในนามโลกมุสลิม องค์การความร่วมมืออิสลาม (Organization of the Islamic Cooperation: OIC) จึงเป็นกรอบการศึกษาในแง่มุมมองของโลกมุสลิมได้เป็นอย่างดี องค์การความร่วมมืออิสลามยึดหลักแนวคิดการรวมกลุ่มประชาชาติมุสลิม (Islamic community หรือ Islamic Ummah) ซึ่งเป็นแนวคิดรากฐานสำคัญที่กลุ่มประเทศมุสลิมทั่วโลกยอมรับ การก่อตั้งองค์การองค์การความร่วมมืออิสลามจึงบ่งบอกถึงบทบาทของประเทศมุสลิมในเวทีโลก องค์การความร่วมมืออิสลามมีประเทศสมาชิกรวม 57 ประเทศ มีขนาดประชากรมุสลิมรวมถึง 1.77 พันล้านคน อีกทั้งองค์การความร่วมมืออิสลามยังมี GDP ร้อยละ 23.77 ของโลก (Emmy Abdul Alim, 2017)

จรัญ มะลูลีม ได้ศึกษาเรื่ององค์การความร่วมมืออิสลาม โดยได้กล่าวถึงความสำคัญขององค์การนี้ว่าเป็นองค์การระหว่างประเทศที่ประกอบมาจาก “รัฐมุสลิม” และเป็นตัวแทนของ “อิสลาม” ในระดับระหว่างประเทศ เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นและแก้ไขปัญหาหาร่วมกัน (จรัญ มะลูลีม, 2555) ด้วยขนาดประชากรและบทบาททางเศรษฐกิจของประเทศมุสลิม จึงมีความสำคัญต่อประเทศไทยในการกำหนดท่าที แนวทางนโยบาย และทิศทางสร้างความสัมพันธ์กับโลกมุสลิมในมิติต่างๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางการค้ากับกลุ่มประเทศเป้าหมาย ประเทศไทยจึงมีข้อได้เปรียบในฐานะเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกผู้สังเกตการณ์ขององค์การความร่วมมืออิสลาม (1 ใน 5 ประเทศของโลก) นับว่าเป็นโอกาสสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในมิติต่างๆ รวมถึงการเจาะตลาดสู่โลกมุสลิมด้วย

ในแง่ของเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาลำดับการเติบโตของ GDP ในกลุ่มประเทศมุสลิม พบว่าประเทศที่มี GDP มากที่สุด คือ 1) อินโดนีเซีย 2) ตุรกี 3) ซาอุดีอาระเบีย 4) อิหร่าน 5) สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (www.materiaislamica.com) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพทางเศรษฐกิจและแนวโน้มการเติบโตของประเทศดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญ และเมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศสมาชิกองค์การความร่วมมืออิสลามอื่นๆ ที่น่าสนใจ และให้ความสำคัญเป็นลำดับถัดมา คือ ไนจีเรีย มาเลเซีย บังกลาเทศ อียิปต์ และกลุ่มประเทศอ่าวอาหรับ (Gulf Cooperation Council: GCC) อันประกอบไปด้วย กาตาร์ บาห์เรน ซาอุดีอาระเบีย สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ (UAE) โอมาน และคูเวต เนื่องจากเป็นประเทศที่มีกำลังซื้อสูง และกำลังพัฒนาประเทศด้วยการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่

ความโดดเด่นขององค์การความร่วมมืออิสลามต่อบทบาทของโลกมุสลิม ก่อให้เกิดพลังของความร่วมมือในมิติต่างๆ Roy ได้วิเคราะห์ว่าองค์การความร่วมมืออิสลาม (OIC) เป็นองค์การที่ใหญ่ที่สุดของประเทศมุสลิม ซึ่งแสดงบทบาทต่อการแก้ไขปัญหาของโลกมุสลิมมาโดยตลอด แต่จากประสบการณ์ของผู้วิจัยเห็นว่าเอกภาพของกลุ่มประเทศสมาชิกองค์การความร่วมมืออิสลามกลับทำให้องค์การไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร โดยเฉพาะความร่วมมือทางการเมือง เช่น องค์การความร่วมมืออิสลาม (OIC) ไม่สามารถแก้ไขความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลกับปาเลสไตน์ และช่วยเหลืออิสราเอลชาวปาเลสไตน์ ทั้งที่เป็นเป้าหมายหลักในการก่อตั้งองค์การ Roy จึงมีความเห็นต่อองค์การความร่วมมืออิสลามว่า การอยู่รอดขององค์การองค์การความร่วมมืออิสลามจะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ 1) ฉันทามติของโลกมุสลิมเป็นเอกภาพ 2) กลุ่มประเทศมุสลิมสนับสนุนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันในทุกช่องทาง และ 3) องค์การความร่วมมืออิสลามจะต้องมีกำลังทางทหารร่วมเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประเทศมุสลิม และสร้างความเข้มแข็งด้านความมั่นคง (Roy, 2006)

ด้วยเหตุนี้ การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับโลกมุสลิมจึงใช้กรอบการศึกษานององค์การองค์การความร่วมมืออิสลาม เพื่อศึกษาในรายละเอียดของประเทศที่มีอิทธิพลและแสดงบทบาทนำต่อโลกมุสลิม โดยเฉพาะด้านการเมือง ศักยภาพทางเศรษฐกิจ และความมั่นคง โดยเน้นการศึกษาเฉพาะประเทศที่มีอิทธิพลทางการเมืองต่อโลกมุสลิม และสถานะทางเศรษฐกิจสูงในภูมิภาคตะวันออกกลางในยุคปัจจุบัน ได้แก่ ตุรกี อิหร่าน และซาอุดีอาระเบีย ในขณะที่เดียวกันก็ไม่สามารถมองข้ามปัจจัยเกี่ยวกับภัยคุกคามในภูมิภาค และปัญหาความขัดแย้งที่อาจส่งผลกระทบต่อปรับเปลี่ยนนโยบายทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สู่การเปลี่ยนแปลงสู่ระเบียบโลกใหม่ได้

เมื่อศึกษางานของ Osama ที่วิเคราะห์ในแง่เสถียรภาพทางเศรษฐกิจของโลกมุสลิมว่า แม้ประเทศมุสลิมจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรพลังงานที่มั่งคั่ง ในขณะที่โลกจำเป็นต้องพึ่งพาพลังงานทั้งจากการผลิตน้ำมันและก๊าซธรรมชาติของกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ในทางกลับกันประเทศมุสลิมกลับไม่สามารถพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งและยั่งยืนได้ ทั้งนี้ ด้วยผลประโยชน์ทางทรัพยากรพลังงานที่กลุ่มประเทศมุสลิม โดยเฉพาะในอ่าวอาหรับ ตกอยู่ในวังวนภายใต้การพึ่งพาเทคโนโลยีและการแทรกแซงจากประเทศตะวันตก จนไม่สามารถกำหนดเงื่อนไขอย่างเป็นอิสระได้ ในทางกลับกันหากกลุ่มประเทศผลิตน้ำมันสามารถพัฒนาเทคโนโลยีที่แข็งแกร่ง การกำหนดเงื่อนไขทางเศรษฐกิจย่อมสามารถต่อรองกับกลุ่มประเทศตะวันตกได้ดีกว่า ดังนั้น Osama จึงมองว่ากลุ่มประเทศมุสลิมจำเป็นต้องพัฒนาเทคโนโลยีของตนเองให้มากขึ้น เพื่อลดการพึ่งพาจากกลุ่มประเทศตะวันตก (Osama, 2006)

ในขณะที่ Murden มีมุมมองว่าอีกนัยหนึ่งว่า ความร่วมมือทางการเมืองระหว่างประเทศมุสลิมด้วยกันเองมีน้อยกว่ามาก หากเปรียบเทียบกับความร่วมมือทางการเมืองระหว่างประเทศมุสลิมกับประเทศที่ไม่ใช่มุสลิม สาเหตุหนึ่งมาจากประเทศมุสลิมส่วนใหญ่ใช้เงินทุนจำนวนมากในการซื้อสินค้าจากประเทศตะวันตกในอัตราที่สูง แม้ว่าจะมีทางเลือกในการซื้อสินค้าจากประเทศมุสลิมด้วยกัน (Murden, 2002) ด้วยเหตุนี้ ทิศทาง

การค้าขายของโลกมุสลิมเอนเอียงการค้าขายไปทางกลุ่มประเทศตะวันตกมากกว่า ดังนั้น หากจะสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับโลกมุสลิมได้นั้น จะต้องเพิ่มศักยภาพและมาตรฐานการผลิตให้กับกลุ่มประเทศมุสลิมจำนวนมากที่ยากจน เพื่อให้เกิดการซื้อขายและหมุนเวียนทางการค้าระหว่างประเทศมุสลิมด้วยกัน เมื่อศึกษากลุ่มประเทศที่มีกำลังซื้อสูงในวันออกกลางสามารถวิเคราะห์ตามลักษณะของประเทศได้ ดังนี้

- 1) กลุ่มประเทศที่มีกำลังซื้อสูง จะเห็นได้ว่าโครงการก่อสร้างระดับใหญ่เกิดขึ้นอย่างมากมา โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศ GCC ซึ่งเป็นแหล่งการลงทุนขนาดใหญ่ของบริษัทเกี่ยวกับการก่อสร้าง ด้านอสังหาริมทรัพย์ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการขยายพื้นที่ให้รองรับกับระบบการขนส่งทางทะเล อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ากลุ่มประเทศส่งออกน้ำมันจะมีกำลังซื้อสูงก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการคัดเลือกผู้ประกอบการ บริษัท และกฎระเบียบต่างๆ รวมไปถึงความเข้าใจทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยและเป็นกุญแจสำคัญในการเจาะตลาดในกลุ่มประเทศดังกล่าว
- 2) กลุ่มประเทศที่ไม่ใช่สำหรับ ประกอบด้วย ตุรกี และอิหร่าน กลุ่มนี้ถือว่าเป็นกลุ่มที่มีการพัฒนาประเทศได้อย่างรวดเร็ว ด้วยทรัพยากรที่มีคุณภาพทั้งทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ และปิโตรเคมี มีเทคโนโลยีระดับสูง และมีรายได้ GDP ของประเทศค่อนข้างสูง กลุ่มนี้จึงมีนัยสำคัญต่อบทบาทผู้นำของโลกมุสลิมในปัจจุบัน
- 3) กลุ่มประเทศที่ไม่ใช่กลุ่มส่งออกน้ำมัน (Non-Oil Producing countries) ได้แก่ อียิปต์ อิรัก จอร์แดน ซีเรีย และเยเมน ถือเป็นกลุ่มที่ยังมีความเสี่ยงต่อเสถียรภาพทางด้านความมั่นคงทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทั้งภัยคุกคามด้านการก่อการร้าย และสงครามภายใน อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ควรมองข้ามกับโอกาสที่จะเข้าไปลงทุน โดยเฉพาะอียิปต์ และจอร์แดน เนื่องจากกลุ่มประเทศดังกล่าวยังมีความต้องการฟื้นฟูประเทศอย่างสูง ตลอดจนพัฒนาด้านคมนาคมขนส่ง ด้านโครงสร้างพื้นฐาน โลจิสติกส์ ด้านการค้าการลงทุน ด้านพลังงาน ด้านวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นโอกาสทองของผู้ที่รู้จักก่อนและเข้าใจต่อสถานการณ์ของกลุ่มประเทศเหล่านี้

นอกจากนี้ เมื่อศึกษาการเมืองของโลกมุสลิม พบว่าการปกครองของประเทศมุสลิมมีความหลากหลาย ทั้งการปกครองแบบเผด็จการทหาร การปกครองโดยกษัตริย์จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง และรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย แสดงให้เห็นว่าประเทศมุสลิมยากที่จะกลับมาสู่การปกครองแบบองค์รวมในลักษณะคาลิฟาห์ (Caliphate) โดยใช้อุดมการณ์ความเป็นเอกภาพของประชาชาติมุสลิม (Muslim Ummah) ด้วยเหตุนี้ ประเทศมุสลิมจึงไม่สามารถร่วมมือกันได้อย่างจริงจัง โดยแยกการพัฒนาประเทศตนเองตามศักยภาพของผู้นำในแต่ละประเทศ จรัญ มะลูลีม วิเคราะห์การเมืองในวันออกกลางว่า หากจะเข้าใจการเมืองในวันออกกลางจำเป็นต้องให้ความสำคัญไม่เฉพาะประวัติศาสตร์ของประเทศตะวันออกกลางเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาจากพลวัตและการปรับเปลี่ยนนโยบายของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะนโยบายต่อตะวันออกกลางด้วย (จรัญ มะลูลีม, 2555)

จรัญ มะลูลีม ยังได้วิเคราะห์ประเด็นของเหตุการณ์การลุกฮือที่เปลี่ยนโฉมหน้าของโลกอาหรับ (Arab Spring) อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกอาหรับว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับกลุ่มประเทศที่ได้รับผลจากเหตุการณ์ Arab Spring โดยเฉพาะในด้านความมั่นคงในภูมิภาค และการพัฒนาประชาธิปไตยในโลกอาหรับ สหรัฐอเมริกากลับบทบาทน้อยมากต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากกลุ่มที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่ไม่ใช่กลุ่มแห่งอาหรับที่มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับสหรัฐอเมริกา ในกรณี Arab Spring นั้น สหรัฐอเมริกาเคยยอมให้ Arab Spring เป็นไปตามที่ควรจะเป็นมากกว่า ทั้งนี้ ความเปลี่ยนแปลง และความไม่สงบในดินแดนตะวันออกกลางนี้ย่อมกระทบผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาเอง เช่น การไหลผ่านน้ำมันอย่างอิสระ และความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับอิสราเอล (จรัญ มะลูลีม, 2557)

ในขณะที่มาโนชญ์ อารีย์ ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสหรัฐอเมริกากับโลกมุสลิมในยุคของประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ว่า หลังจากโดนัลด์ ทรัมป์ ชนะการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีคนที่ 45 ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกมุสลิมอย่างมีนัยสำคัญ คือ การใช้นโยบายที่แข็งกร้าวต่อโลกมุสลิม โดยใช้คำที่รุนแรงว่า “Radical Islam” แบบเหมารวม การชูนโยบายห้ามมุสลิมเข้าประเทศ การขึ้นทะเบียนมุสลิมในสหรัฐอเมริกา การปลุกกระแสหวาดกลัวอิสลาม (Islamophobia) ในสังคมอเมริกา ด้วยเหตุนี้ มาโนชญ์ อารีย์ จึงมองว่าสหรัฐอเมริกาในยุคปัจจุบันมีท่าทีในการลดบทบาทการต่างประเทศในตะวันออกกลาง และอาจส่งผลต่อความเชื่อมั่นของกลุ่มประเทศพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาในตะวันออกกลางด้วย (มาโนชญ์ อารีย์, 2561)

ด้วยเหตุนี้ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายข่าวอำนาจในตะวันออกกลาง จึงมีส่วนทำให้เข้าใจและเห็นภาพของข่าวการเมืองในตะวันออกกลางที่ชัดเจนมากขึ้น โดยอารีฟิน ยามา ได้แบ่งประเทศมุสลิมในตะวันออกกลางในมิติทางการเมืองออกเป็น 4 กลุ่ม (อารีฟิน ยามา, 2562) ดังนี้

- 1) ฝ่ายที่สนับสนุนสหรัฐอเมริกา โดยมีกลุ่มพันธมิตรอย่าง ซาอุดีอาระเบีย จอร์แดน อิสราเอล และกลุ่มประเทศ GCC (กาตาร์, บาห์เรน, ซาอุดีอาระเบีย, สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์(UAE), โอมาน และคูเวต) กลุ่มประเทศเหล่านี้มีการปกครองที่คล้ายคลึงกัน โดยใช้ระบอบการปกครองแบบกษัตริย์และมีการบริหารแบบเบ็ดเสร็จ ทั้งนี้ เนื่องมาจากผลประโยชน์ทางทรัพยากรพลังงาน ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับกลุ่มประเทศดังกล่าวจึงมีความแน่นแฟ้นมาโดยตลอด
- 2) ฝ่ายที่ต่อต้านสหรัฐอเมริกา นำโดย อิหร่าน ซีเรีย เลบานอน และเยเมน กลุ่มประเทศนี้เป็นทั้งคู่แข่งในมิติความเชื่อทางศาสนากับฝ่ายที่สนับสนุนสหรัฐอเมริกา การช่วงชิงทางอำนาจของโลกมุสลิมจึงมีความซับซ้อน เนื่องจากเกิดกลุ่มก้อนกลุ่มก่อการร้ายหลายกลุ่มอิงต่อบทบาทของความเชื่อของตนด้วย อาทิ เครือข่ายอิสบูลละฮฺ (ชีอะห์) เครือข่ายอัลกออิดะห์ (ซุนนี)

- 3) ฝ่ายใหม่ที่กำลังผงาดขึ้นเป็นประเทศมหาอำนาจในโลกมุสลิม คือ ตุรกี ซึ่งแสดงถึงบทบาทนำในเวทีองค์การความร่วมมืออิสลามและเวทีโลกมาโดยตลอด โดยเฉพาะประเด็นการแก้ไขความขัดแย้งที่รุนแรงและยืดเยื้อในซีเรีย และปาเลสไตน์ ทั้งยังผลักดันการตอบโต้โรคเกลียดกลัวอิสลาม (Islamophobia) ตุรกีขยายอิทธิพลของตนเองในภูมิภาคโดยนำเสนอ Islamic Model ใหม่ๆ ขึ้นมา โดยเฉพาะการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสร้างความเข้มแข็งทางทหาร ตุรกีเปรียบเสมือนประเทศที่อยู่ระหว่างกลางของมหาอำนาจในภูมิภาค หรือเป็นผู้นำของกลุ่มประเทศมุสลิมสายกลาง โดยมีความสัมพันธ์ทั้งกับซาอุดีอาระเบียและอิหร่าน อีกทั้งยังเป็นประเทศที่แสดงบทบาทนำในการสนับสนุนปาเลสไตน์ ให้ความช่วยเหลือกับกาตาร์จากกรณีที่ถูกกลุ่มประเทศอ่าวอาหรับทอดทิ้ง และช่วยเหลือมุสลิมชนกลุ่มน้อย อาทิ กลุ่มมุสลิมโรฮิงญา ด้วย
- 4) ฝ่ายที่มีนโยบายเป็นกลางอย่างประเทศโอมาน ซึ่งก็ไม่ได้เอนเอียงไปทางใดทางหนึ่งมากนัก เป็นประเทศที่พยายามรักษาความเป็นกลาง และมีบทบาทในเรื่องของการเป็นตัวกลางไกล่เกลี่ยประเทศคู่ที่มีข้อพิพาทและความขัดแย้ง โดยจะเห็นได้ว่าในระยะหลังโอมานมีบทบาทเพิ่มขึ้น แม้กระทั่งการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับอิสราเอล

ประเด็นหนึ่งที่สำคัญต่อโลกมุสลิม คือ ความเป็นเอกภาพของโลกมุสลิม แต่ด้วยความแตกต่างทางความเชื่อ นิกาย และวิถีในทางปฏิบัติของกลุ่มประเทศมุสลิม ได้กลายเป็นเป็นกำแพงกั้นเอกภาพจากการแข่งขันระหว่างสองมหาอำนาจในภูมิภาคตะวันออกกลาง กล่าวคือ อิหร่านเป็นผู้นำทางความเชื่อ นิกายชีอะห์ ร่วมกับซีเรีย เลบานอน อิรัก และเยเมน ในขณะที่ซาอุดีอาระเบียเป็นผู้นำทางความเชื่อ นิกายซุนนี ร่วมกับกลุ่มประเทศอ่าวอาหรับ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างนิกายจึงเป็นปัญหาที่ชะลอเอกภาพของโลกมุสลิมในตะวันออกกลาง อย่างไรก็ตาม มหาอำนาจใหม่ของโลกมุสลิม คือ ตุรกี จากการสำรวจการจัดอันดับนโยบายเกี่ยวกับตะวันออกกลางจาก 11 ประเทศ มี 7 ประเทศสนับสนุนแนวนโยบายของนายทายยีป แอร์โดอัน ประธานาธิบดีตุรกี ได้แก่ ซูดาน จอร์แดน ปาเลสไตน์ แอลจีเรีย มอริอ็อกโก ตูนิเซีย และเยเมน ในขณะที่คนในเลบานอน ลิเบีย และอียิปต์ สนับสนุนนโยบายของนายวลาดีเมียร์ ปูติน ประธานาธิบดีรัสเซีย เหนือกว่านโยบายของนายแอร์โดอัน ส่วนประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ของสหรัฐอเมริกา อยู่ในระดับต่ำสุดเมื่อเทียบกับผู้นำคนอื่นๆ (Becky Dale, Irene de la Torre Arenas, Clara Guibourg, Tom de Castella ,2019) โดยสรุปกลุ่มประเทศมุสลิมมีความคาดหวังในการแสดงบทบาทของตุรกี โดยไม่นิยมนโยบายของสหรัฐอเมริกา ตุรกีจึงมีอิทธิพลต่อความเชื่อมั่นในการแสดงบทบาทนำของโลกมุสลิมสูง

ในทางกลับกัน โลกมุสลิมยังต้องเผชิญกับสถานการณ์ความรุนแรงในตะวันออกกลาง กลุ่มก่อการร้ายยังคงเป็นสาเหตุสำคัญ และการตอกย้ำแนวคิดของตะวันตกเกี่ยวกับการเกลียดกลัวอิสลามส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างมีนัยสำคัญ เกี่ยวกับประเด็นนี้ Atif Iqbal, Muhammad Ilyas Khan, Beenish Khan วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า ประเทศมุสลิมส่วนใหญ่ยังเป็นกลุ่มประเทศที่ด้อยพัฒนา เนื่องจากประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทรัพยากรส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้

ผลประโยชน์ของกลุ่มประเทศมหาอำนาจ ประเทศอาหรับไม่สนใจต่อการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม (ชารีอะห์) แต่กลับใช้แนวทางของแนวคิดแบบฆราวาสนิยม (Secularism) ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนหลักสูตรการศึกษาที่เน้นตามตะวันตก และทำให้กลุ่มชนชั้นนำมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตะวันตกตามมา (Atif Iqbal, Muhammad Ilyas Khan, Beenish Khan, 2017)

วรรณกรรมของอารีฟีน ยามา ยังได้วิเคราะห์ว่า ความระส่ำระสายของสถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกกลาง ถึงแม้ไม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประเทศไทยโดยตรง การที่จะกำหนดนโยบายและวางยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศต้องสร้างความสมดุลในความสัมพันธ์ หากดูสมการของความสัมพันธ์ในภูมิภาคในตอนนี้จะเห็นว่าประเทศซาอุดีอาระเบีย อิหร่าน และตุรกี เป็นตัวเล่นหลักในสมการนี้ แต่ประเทศไทยยังมีความสัมพันธ์ที่ดีไม่ครบทุกประเทศ เพราะความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับซาอุดีอาระเบียยังไม่ปรากฏเต็มรูปแบบ เป็นสิ่งที่ประเทศไทยควรสร้างความสมดุลของสมการนี้ ซึ่งประเด็นเหล่านี้เป็นส่วนที่อยู่ในสมการการวางยุทธศาสตร์และการดำเนินนโยบายระหว่างประเทศทั้งสิ้น ประเทศไทยต้องสร้างความสมดุลในกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยสานสัมพันธ์ที่ดีกับทุกประเทศ โดยต้องเป็นนโยบายที่ไม่เอียงข้างต่อความสัมพันธ์กับประเทศใดประเทศหนึ่ง เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์และวางนโยบายต่างประเทศของไทยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (อารีฟีน ยามา, 2562) ในการศึกษาครั้งนี้จึงเสนอแนะว่านโยบายของไทยต่อโลกมุสลิมในระยะสั้นควรพิจารณาดำเนินความสัมพันธ์กับ 3 ประเทศ คือ ตุรกี อิหร่าน และซาอุดีอาระเบีย

นัยและความสัมพันธ์ของโลกมุสลิมกับประเทศไทย

1) ตุรกี

ไทยและตุรกีเฉลิมฉลองสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตปี 60 ปี เมื่อปี 2018 การค้าทวิภาคีตุรกี - ไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ข้อตกลงการค้าเสรีตุรกี - ไทย ปริมาณการค้าทวิภาคีคาดว่าจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 40 อย่างไรก็ตาม ตุรกีมีข้อกังวลว่า **กลุ่มนักธุรกิจจตุเลนในนามสภาหอการค้าไทย - ตุรกี ไม่ใช่ตัวแทนของตุรกี** โดยตุรกีมองว่า **กลุ่มนักธุรกิจจตุเลนเป็นภัยคุกคามของตุรกี** ดังนั้น รัฐบาลตุรกีจึงยอมรับเฉพาะสภาธุรกิจไทย-ตุรกี ภายใต้คณะกรรมการความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจต่างประเทศ

มูลค่าทางการค้าระหว่างไทยกับตุรกีในปี 2018 มีมูลค่าถึง 1,233.14 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา โดยสินค้าส่งออกหลักไปยังตลาดตุรกีในปี 2017 คือ รถยนต์ อุปกรณ์ และส่วนประกอบ มีมูลค่า 246.94 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ในขณะที่ไทยนำเข้าสินค้าจากตุรกี คือ เคมีภัณฑ์ มีมูลค่า 21.62 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา

2) อิหร่าน

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอิหร่านนับว่ามีความสัมพันธ์ที่ยาวนาน นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะประวัติของเซกอะหมัด ซึ่งได้สร้างคุณูปการให้กับกรุงศรีอยุธยาจนได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ไทยให้ดำรงตำแหน่งสำคัญด้านการบริการ อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์ความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกากับอิหร่าน จากการสังหารนายพลสุลัยมานี อาจส่งผลกระทบต่อไทย โดยเฉพาะประเด็นด้านราคาน้ำมันโลกที่อาจแปรปรวนหนักหากสถานการณ์นำไปสู่ภาวะสงครามระหว่างสหรัฐอเมริกากับอิหร่าน แต่ในท้ายที่สุด เหตุการณ์ที่หลายประเทศกังวลว่าจะนำมาสู่สงครามก็ไม่ได้เกิดขึ้น นอกจากนี้ หากใช้มุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างอิหร่านกับจีน ย่อมทำให้เห็นว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจของอิหร่านขึ้นอยู่กับการพึ่งพาจากจีนด้วย ดังนั้นเมื่ออิหร่านประสบกับมาตรการกีดกันทางการค้าของสหรัฐอเมริกา จึงไม่ค่อยส่งผลกระทบต่อเท่าที่ควร

มูลค่าทางการค้าระหว่างไทยกับอิหร่านในปี 2018 มีมูลค่า 782.07 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา โดยสินค้าส่งออกหลังไปยังตลาดอิหร่าน ในปี 2017 คือ ไม้ และผลิตภัณฑ์ไม้ มีมูลค่า 246.94 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ในขณะที่ไทยนำเข้าสินค้าจากอิหร่าน คือ เหล็ก เหล็กกล้า และผลิตภัณฑ์ มีมูลค่า 476.84 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา

3) ซาอุดีอาระเบีย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับซาอุดีอาระเบียยังติดวังวนอยู่กับเรื่องการเมืองอ้อมอ้อม การลักพาตัว การหายตัวไปของนักธุรกิจซาอุดีอาระเบีย และการลอบสังหารนักการทูต 3 คน จากบทสัมภาษณ์ของอุปทูตซาอุดีอาระเบีย Nabil H. Ashri ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับซาอุดีอาระเบียว่า เป้าหมายหนึ่งคือการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศด้วยการพยายามหาข้อยุติต่อความขัดแย้ง แต่เนื่องจากการเปลี่ยนผ่านด้านการเมืองของไทยทำให้ขาดความต่อเนื่อง และทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาล่าช้า Nabil H. Ashri ยังได้เน้นย้ำว่าหากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับซาอุดีอาระเบียดีขึ้นอาจส่งผลให้กลุ่มประเทศอ่าวอาหรับเข้ามาลงทุนในไทยมากขึ้นด้วย

มูลค่าทางการค้าระหว่างไทยกับซาอุดีอาระเบียในปี 2018 มีมูลค่า 7,751.30 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา โดยสินค้าส่งออกหลังไปยังตลาดซาอุดีอาระเบียในปี 2017 คือ รถยนต์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ มีมูลค่า 788.98 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาในขณะที่ไทยนำเข้าสินค้าจากซาอุดีอาระเบีย คือ น้ำมันดิบ มีมูลค่า 4,418.98 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา

โอกาสประเทศไทยต่ออุตสาหกรรมฮาลาลในโลกมุสลิม

การสร้างเชื่อมั่นทางการค้าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญสำหรับโลกมุสลิม แม้ว่าประเทศไทยจะผลักดันอุตสาหกรรมฮาลาลเข้าสู่ตลาดโลกมุสลิมอย่างยาวนาน แต่ดูเหมือนว่าผลสัมฤทธิ์ยังอยู่ในระดับที่ต้องปรับปรุงทั้งในด้านยุทธศาสตร์ การผลิต และการปฏิสัมพันธ์ทางการค้ากับโลกมุสลิม โดยรายงานการพัฒนาองค์ความรู้สำหรับ SME (Knowledge Center) ประจำปีงบประมาณ 2561 พบว่าประเทศไทยมีสัดส่วนการส่งออกอาหารฮาลาลเพียงแค่ 1% ของโลกเท่านั้น โดยสินค้าส่งออกส่วนมากเป็นสินค้าวัตถุดิบฮาลาล เช่น ข้าว น้ำตาล และสัตว์น้ำ ซึ่งแตกต่างจากประเทศศักยภาพสูงในตลาดฮาลาลอย่างอินโดนีเซีย และมาเลเซีย ทั้งนี้ **ปัจจัยหนึ่งเกิดจากความไม่เชื่อมั่นในประเทศที่ไม่ใช่มุสลิม (Non-Islamic State)** แม้ว่าจะมีการจัดระบบการตรวจสอบ และกระบวนการในการผลิตอาหารฮาลาลก็ตาม การมุ่งสู่ตลาดของโลกมุสลิมของไทย อาจไม่สามารถทำในรูปแบบการค้าโดยตรงได้ **ไทยจึงควรพิจารณาการส่งออกสินค้าฮาลาลร่วมกับมาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน โดยใช้ช่องทางของความร่วมมือในกรอบอาเซียนเพื่อผลิตสินค้าฮาลาลสู่ตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน**

รายงานวิจัยเรื่องปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของโลกมุสลิม และโอกาสของประเทศไทย โดยอิศรา ศานติศาสน์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงข้อค้นพบหลายประการที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยในการพัฒนาอุตสาหกรรมอาหารฮาลาลกับกลุ่มประเทศมุสลิม โดยมีข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1) วางยุทธศาสตร์ทางการตลาด ทั้งจากกลุ่มประเทศมุสลิมที่มีกำลังซื้อสูง และประเทศมุสลิมที่มีศักยภาพ ทั้งในแอฟริกา และประเทศที่มีชนกลุ่มน้อยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิ อินเดีย และจีน
- 2) พัฒนาศักยภาพในการแข่งขัน ใช้ข้อได้เปรียบทางการค้า และเลือกส่งออกผลิตภัณฑ์ที่ตรงต่อความต้องการของประเทศกลุ่มเป้าหมายต่างๆ
- 3) ส่งเสริมผู้ประกอบการขนาดกลาง และขนาดเล็ก เพื่อช่วยให้อุตสาหกรรมฮาลาลไม่กระจุกอยู่กับผู้ประกอบการรายใหญ่ กลยุทธ์ที่สำคัญคือใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่ได้สำเร็จการศึกษาจากกลุ่มประเทศเป้าหมายให้มีส่วนร่วมในการสร้างความเข้าใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น และความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า

นอกจากนี้ ยังพบวรรณกรรมที่ศึกษาเรื่องการจัดการโลจิสติกส์สำหรับธุรกิจอาหารฮาลาลโดยจำเริญ เชื้อนแก้ว ซึ่งได้สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า การพัฒนารูจิสติกส์ฮาลาลในประเทศไทยเพื่อให้สามารถแข่งขันในตลาดโลก นอกจากกระบวนการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารจัดการฮาลาลในด้านการผลิตให้ได้มาตรฐานแล้ว จำเป็นต้องมุ่งผลักดันระบบด้านโลจิสติกส์ของอาหารฮาลาลที่ได้มาตรฐานควบคู่กันไปด้วย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการบูรณาการและลดความซ้ำซ้อนในการบริหารจัดการ ทั้งนี้ การปรับระบบให้ได้

ตามมาตรฐานฮาลาลนั้นอาจต้องอาศัยความมุ่งมั่นและเงินทุนในการสร้างระบบบุคลากร รวมทั้งการรับรองคุณภาพตลอดห่วงโซ่อุปทานของอาหารฮาลาลให้เป็นที่น่าเชื่อถือในระดับสากล ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะสามารถขยายตลาดและสร้างความเชื่อมั่นในการส่งออกอาหารฮาลาล รวมทั้งเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยให้สามารถแข่งขันกับคู่แข่งในตลาดโลกได้ (จำเริญ เชื้อนแก้ว, 2560)

วิเคราะห์ความเสี่ยงของโลกมุสลิมต่อการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกมุสลิมอย่างมีนัยสำคัญ ดังนี้

1) การเติบโตของประชากรมุสลิมทั่วโลก

อิสลามเป็นศาสนาที่ใหญ่สุดเป็นอันดับสองของโลกรองจากศาสนาคริสต์ เป็นสาเหตุหลักที่ส่งผลต่อแนวโน้มของการปะทะทางอารยธรรมและสังคมมากขึ้น Huntington, S.P. เคยได้วิเคราะห์ว่าการเติบโตของประชากรมุสลิมจะเป็นพลังที่ทำให้เกิดเสถียรภาพทั้งในสังคมมุสลิมและประเทศเพื่อนบ้าน กลุ่มคนหนุ่มสาวจำนวนมากจะยังคงมีอำนาจในการฟื้นฟูศาสนาอิสลาม และส่งเสริมความเข้มแข็งทางทหารลัทธิทางทหารที่เติบโตและต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตก จนนำมาสู่การปะทะของประชาชนระหว่างกลุ่มที่สนับสนุนและต่อต้านตะวันตก (Huntington, 1996)

2) การก่อการร้าย

นับตั้งแต่เหตุการณ์การก่อการร้าย 9/11 เหตุการณ์ Arab Spring ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างโลกมุสลิม โดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกา โลกมุสลิมถูกจับตามองในฐานะกลุ่มศาสนาสุดโต่งและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเติบโตของกลุ่มการร้าย อาทิ การกำเนิดกลุ่มอัลกออิดะห์ กลุ่มตอลิบาน กลุ่มฮามาส และกลุ่มรัฐอิสลาม แสดงให้เห็นถึงแนวคิดการใช้ความรุนแรง จนนำมาซึ่งการก่อการร้ายทั่วโลก โดยเฉพาะในยุโรป แอฟริกา และเอเชีย นับว่าเป็นกลุ่มขบวนการก่อการร้ายที่เป็นภัยคุกคามของโลก รวมถึงโลกมุสลิมด้วย การยังดำรงอยู่ของกลุ่มรัฐอิสลาม (IS) ที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายในการรื้อฟื้นแนวคิดการปกครองแบบคาลิฟะห์ ซึ่งล่มสลายตั้งแต่ยุคออตโตมันในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เพื่อรวบรวมกลุ่มประเทศมุสลิมให้เป็นประชาชาติเดียวกัน โดยใช้กฎหมายอิสลามในการปกครอง แม้ล่าสุดกลุ่มก่อการร้ายรัฐอิสลามจะประกาศงดก่อการร้ายชั่วคราวเหตุโควิด-19 ระบาด (มติชนออนไลน์, 2563) ข้อกังวลนี้ยังถือเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อความมั่นคงในภูมิภาคตะวันออกกลาง

3) ความมั่นคงด้านพลังงานของโลกมุสลิม

ตะวันออกกลางเป็นชุมทรัพย์ทางทรัพยากรน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ ผลผลิตในตะวันออกกลางมีน้ำมันดิบร้อยละ 30 ของโลก และมีพลังงานก๊าซธรรมชาติประมาณร้อยละ 40 ของปริมาณสำรองก๊าซ

ทั่วไปของโลก จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าโลกมุสลิมยังคงเป็นมหาอำนาจทางพลังงาน เมื่อมหาอำนาจและโลกตะวันตกยังคงต้องการพลังงาน สถานะทางเศรษฐกิจของโลกมุสลิมก็ยังคงดำรงต่อไปได้ ส่งผลให้โลกมุสลิมยังคงมีบทบาทเชิงกลยุทธ์ในการรักษาความมั่นคงด้านพลังงานที่ส่งผลต่อทิศทางของความมั่นคงในทางการเมืองโลก Salhani วิเคราะห์ว่าน้ำมันกับการเมืองต้องเดินควบคู่กันไปตลอด ด้วยเหตุผลว่า “เมื่อน้ำมันกลายเป็นสินค้าที่ขาดไม่ได้ต่อการขับเคลื่อนของโลก ประเทศที่ผลิตน้ำมันจึงรู้ว่าน้ำมันเปรียบตั้งอาวุธทางการค้าที่สำคัญของโลก” (Salhani, C. 2010) อย่างไรก็ตาม แนวโน้มของกลุ่มประเทศผลิตน้ำมันกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงปัจจัยพื้นฐาน เนื่องจากตัวขับเคลื่อนความต้องการน้ำมันในอดีตกำลังอ่อนแอลง ในขณะเดียวกันการปรับปรุงประสิทธิภาพด้านพลังงานกำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และแนวโน้มเช่นนี้จะทำให้ความต้องการน้ำมันทั่วโลกพุ่งสูงสุด และจากนั้นจะเริ่มลดลงในช่วงประมาณ 20 ปีข้างหน้า

4) การย้ายถิ่นของชาวมุสลิมทั่วโลก

ปัจจุบันแม้อิสลามจะเป็นศาสนาที่เติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ด้วยปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาค ส่งผลต่อการเติบโตของจำนวนผู้ลี้ภัยชาวมุสลิมเป็นจำนวนมาก ปัจจัยสำคัญเกิดจากสงครามภายในประเทศ ความรุนแรงและการก่อการร้าย โดยประเทศที่มีประชากรไร้ที่อยู่มากที่สุด คือ อิรัก ซูดาน ซีเรีย โดยเฉพาะอิรักได้รับผลกระทบจากกลุ่มก่อการร้ายรัฐอิสลาม (IS)

การเปลี่ยนแปลงสู่ระเบียบโลกใหม่จึงเป็นโจทย์สำคัญในการปรับตัวของโลกมุสลิม เนื่องจากกลุ่มประเทศร่ำรวยนั้นเลือกที่จะสานต่อความสัมพันธ์ต่อสหรัฐอเมริกาเป็นหลัก และพึ่งพาอำนาจของสหรัฐอเมริกาต่อการดำรงอยู่ของระบอบการปกครองและการสนับสนุนทางการค้า ด้วยเหตุนี้ การเปลี่ยนผ่านของโลกยุคใหม่จึงขึ้นอยู่กับการศึกษาท่าทีของมหาอำนาจเดิม คือ ซาอุดีอาระเบีย และอิหร่าน และมหาอำนาจใหม่ คือ ตุรกี พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับประเทศมุสลิมอื่นๆ รองลงมา อาทิ อียิปต์ และกลุ่มประเทศอ่าวอาหรับ

1.4.2 บทบาทโลกมุสลิมต่อปัญหาโรคระบาด โควิด-19

โรคระบาดโควิด-19 ถือเป็นโรคระบาดที่ส่งผลกระทบต่อไปทั่วโลก ประเทศมุสลิมหลายประเทศตกอยู่ภายใต้สภาวะวิกฤต มีผู้ติดเชื้อและผู้เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอิหร่าน ตุรกี ในขณะเดียวกันยังมีข้อกังวลกับประเทศมุสลิมที่พบผู้ติดเชื้อในจำนวนพอสมควร คือ ปากีสถาน มาเลเซีย อินโดนีเซีย และซาอุดีอาระเบีย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประเทศที่มีฐานเศรษฐกิจขนาดใหญ่ทั้งสิ้น บทบาทของโลกมุสลิมโดยองค์การความร่วมมืออิสลามจึงร่วมหารือในประเด็นสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะการเน้นย้ำถึงความจำเป็นที่ประเทศสมาชิกที่ต้องเตรียมแผนรับมือและสถานการณ์เหตุฉุกเฉิน (Emergency Preparedness and Response Plan, EPR Plan) เพื่อสร้างการป้องกัน ลดผลกระทบ และการแทรกแซงจากปัจจัยอื่นๆ การ

ประชุมยังให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำทางศาสนา และนักวิชาการมุสลิมในการสร้างความตระหนักรู้ต่อประชาชนเกี่ยวกับสุขอนามัยส่วนบุคคล แนวทางการปฏิบัติที่ปลอดภัย และพฤติกรรมที่เหมาะสม ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการหยุดการแพร่กระจายของโควิด-19 และปกป้องชีวิตของประเทศสมาชิกทุกประเทศ (www.oic-oci.org, 2020)

ในขณะเดียวกัน กลุ่มธนาคารเพื่อการพัฒนาอิสลาม (Islamic Development Bank Group) ได้วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดกับประเทศมุสลิม โดยตั้งข้อสังเกตว่าจากสถานการณ์โรคระบาดโควิด-19 ที่กำลังส่งผลกระทบต่อประเทศมุสลิมทั่วโลก จะเป็นโอกาสสำคัญที่ต้องคิดใหม่ว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้จะนำมาสู่การสร้างตลาดทางการค้าที่ยั่งยืนได้อย่างไร กลุ่มประเทศสมาชิกธนาคารเพื่อการพัฒนาอิสลาม 47 ประเทศ จาก 57 ประเทศ ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ครั้งนี้ ด้วยเหตุนี้ Bandar Hajar ประธานสมาชิกธนาคารเพื่อการพัฒนาอิสลามจึงแก้ปัญหาเบื้องต้นด้วยการเสนอขออนุญาตให้ประเทศสมาชิกกู้เงินซึ่งมีมูลค่าสูงถึง 2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา โดยมีแพ็คเกจ 3 ระยะ คือ ระยะแก้ไขเบื้องต้น ระยะฟื้นฟู และระยะเริ่มใหม่ (Bandar Hajar, 2020)

ระยะแก้ไขเบื้องต้น (Respond) คือ ระยะแก้ไขเร่งด่วน ใช้การเชื่อมโยงการร่วมมือกับกลุ่มประเทศ South-South (แอฟริกา-เอเชีย) และความร่วมมือ North-South (กลุ่มประเทศตะวันตก) โดยมุ่งเน้นความร่วมมือ 3 ด้าน คือ 1) การเสริมสร้างระบบสุขภาพเพื่อให้การดูแลผู้ติดเชื้อ 2) สร้างขีดความสามารถในการผลิตชุดทดสอบและวัคซีน และ 3) การสร้างขีดความสามารถในการเตรียมพร้อมสำหรับการแพร่ของโรคระบาดภายใต้ความร่วมมือกับกลุ่มประเทศ G20

ระยะฟื้นฟู (Restore) คือ การแก้ไขปัญหาในระยะกลาง โดยการช่วยเหลือทางการเงินเพื่อฟื้นฟูการค้าและกลุ่มธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เพื่อสนับสนุนกิจกรรมหลักของห่วงโซ่อุปทาน และสร้างความมั่นใจต่อการกระจายสินค้าที่จำเป็นต่อสุขภาพ กลุ่มอาหาร และสินค้าจำเป็นอื่นๆ

ระยะเริ่มใหม่ (Restart) คือ การแก้ไขปัญหาในระยะยาวโดยสร้างเศรษฐกิจที่ยืดหยุ่นด้วยรากฐานที่มั่นคง และกระตุ้นการลงทุนภาคเอกชน เพื่อสนับสนุนการฟื้นฟูของเศรษฐกิจและการใช้จ่ายตามวัฏจักรทางเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายลงทุน 10,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา เพื่อปลดปล่อยภาคการลงทุนที่มีมูลค่าถึง 1 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา

1.5 ภูมิภาคเอเชียใต้

1.5.1 สถานการณ์ปัจจุบันของภูมิภาคเอเชียใต้

“A common danger unites even the bitterest enemies.”

Aristotle (384-322 ปีกคริสตศักราช)

องค์กรความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียใต้ (The South Asian Association for Regional Cooperation หรือ SAARC) คือความร่วมมือระหว่าง 8 ประเทศสมาชิกในภูมิภาคเอเชียใต้ อันได้แก่ อัฟกานิสถาน บังกลาเทศ ภูฏาน อินเดียมัลดีฟส์ เนปาล ปากีสถาน และศรีลังกา โดยองค์การความร่วมมือนี้ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี 1985 และมีสำนักเลขาธิการตั้งอยู่ที่กรุงกาฐมาณฑุ ประเทศเนปาล ถึงแม้ความร่วมมือระหว่างประเทศที่ล้วนเป็นรัฐชาติที่เกิดขึ้นใหม่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จะมีลักษณะลุ่มๆ ดอนๆ มาอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างน้อยเราก็เห็นความก้าวหน้าบางประการ โดยเฉพาะในเรื่องการจัดตั้งเขตการค้าเสรีเอเชียใต้ (South Asian Free Trade Area หรือ SAFTA) ในปี 2006

โดยประเทศสมาชิก SAFTA จำแนกประเภทของสมาชิกออกเป็น 2 กลุ่ม นั่นคือ ประเทศกำลังพัฒนา ได้แก่ อินเดีย ปากีสถาน และศรีลังกา และประเทศพัฒนาน้อยที่สุด ได้แก่ เนปาล ภูฏาน บังกลาเทศ อัฟกานิสถาน และมัลดีฟส์ โดยประเทศกลุ่มกำลังพัฒนาต้องเริ่มต้นลดภาษีในอัตราร้อยละ 20 ในระหว่างปี 2006/2007 จากนั้นต้องทยอยลดภาษีให้กับประเทศสมาชิกอื่นๆ จนกลายเป็นร้อยละ 0 ในปี 2012 และยึดเวลาการลดภาษีจนกลายเป็นร้อยละ 0 ไปอีก 3 ปีสำหรับกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

แน่นอนว่าในกรอบความร่วมมือนี้ อินเดียแสดงความเป็นพี่ใหญ่อย่างเต็มที่ อาทิ ในปี 2008 อินเดียประกาศลดอัตราร้อยละศุลกากรแต่เพียงฝ่ายเดียว จนจัดเก็บภาษีที่อัตราร้อยละ 0 สำหรับการนำเข้าสินค้าทุกประเภท (ยกเว้นสินค้าในรายการสินค้าอ่อนไหว) ให้กับประเทศสมาชิกกลุ่มประเทศพัฒนาน้อยที่สุด

นอกเหนือจากการจัดตั้งเขตการค้าเสรี SAFTA แล้ว SAARC ก็ยังมีข้อตกลงเพื่อสร้างความร่วมมือในมิติอื่นๆ อีกด้วย ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการท่องเที่ยว การพัฒนาภาคเกษตรและชนบท ความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อม ภัยธรรมชาติ และเทคโนโลยีชีวภาพ ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ การค้า และการเงิน กิจการด้านสังคม ความร่วมมือด้านข่าวสารข้อมูลและการแก้ไขปัญหาความยากจน ความร่วมมือด้านพลังงาน การขนส่ง วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ความร่วมมือด้านการศึกษา ความมั่นคง และวัฒนธรรม และความร่วมมือด้านอื่นๆ ซึ่งจะเห็นว่าการจัดกลุ่มทางด้านความร่วมมือของกลุ่ม SAARC มีลักษณะที่โดดเด่นและแตกต่างกว่าการสร้างความร่วมมือของกลุ่มประเทศอื่นๆ

ถึงแม้ความร่วมมือในกรอบ SAARC จะเดินช้าๆ แต่ก็ถือเป็นหนึ่งในกลไกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ยืดหยุ่นเอเชียใต้เข้าไว้ด้วยกัน อย่างน้อยก็จนเกิดความขัดแย้งระหว่างอินเดียกับปากีสถานอย่างรุนแรงในปี 2016 อันเป็นผลมาจากเหตุการณ์ 2016 Uri Attack

ช่วงเช้ามืดของวันที่ 18 กันยายน 2016 การโจมตีโดยผู้ก่อการร้าย 4 ระเบิดเกิดขึ้นที่ศูนย์บัญชาการทางการทหารของกองทัพบกอินเดียในเขต Uri ใกล้กับเส้นควบคุม (Line of Control) ในรัฐจัมมูและกัศมีร์ (จัมมู-แคชเมียร์ Jammu-Kashmir) เหตุการณ์นี้ทำให้ทหารอินเดียเสียชีวิต 19 นาย บาดเจ็บราว 30 นาย โดยกลุ่มผู้ก่อการร้ายที่ก่อเหตุในครั้งนี้คือ Jaish-e-Mohammed ซึ่งมีกองกำลังปฏิบัติการอยู่ในปากีสถาน และการที่รัฐบาลปากีสถานไม่แสดงความจริงจังในการดำเนินการเพื่อกำจัดกลุ่มผู้ก่อการร้ายกลุ่มนี้ ก็สร้างความไม่พอใจให้กับรัฐบาลอินเดียอย่างยิ่ง เพราะถือว่าเป็นการสนับสนุนการก่อการร้าย

จากเหตุการณ์นี้ อินเดียประกาศไม่เข้าร่วมการประชุมสุดยอดผู้นำ SAARC ที่จะจัดขึ้นในวันที่ 9-10 พฤศจิกายน 2016 โดยมีรัฐบาลปากีสถานเป็นเจ้าภาพ ณ กรุงอิสลามาบัด ซึ่งหลังจากอินเดียประกาศไม่เข้าร่วมประชุม รัฐบาลภูฏาน เนปาล และอัฟกานิสถาน ก็ประกาศไม่เข้าร่วมประชุมเช่นกัน ทำให้ตั้งแต่บัดนั้น จนถึงปัจจุบัน การประชุมสุดยอดผู้นำ SAARC ไม่เคยเกิดขึ้นอีกเลย

1.5.2 บทบาทของภูมิภาคเอเชียใต้ต่อปัญหาโรคระบาดโควิด-19

จนกระทั่งเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ หรือ โควิด-19 ซึ่งจนถึงวันที่ 26 มีนาคม 2020 ในเอเชียใต้มีจำนวนผู้ป่วยแล้ว 1,954 ราย เสียชีวิตรวม 31 ราย โดยประเทศที่มีจำนวนผู้ป่วยมากที่สุดคือ ปากีสถานจำนวน 1,022 ราย ซึ่งส่วนใหญ่ติดเชื้อมาจากประเทศเพื่อนบ้านคือ อิหร่าน ที่มีความใกล้ชิดและมีกิจกรรมทางศาสนาร่วมกัน

ตั้งแต่เริ่มต้นการระบาดของโรคที่เมืองอู่ฮั่นประเทศจีน รัฐบาลอินเดียก็แสดงบทบาทนำในเอเชียใต้ โดยการช่วยเหลือจัดเที่ยวบินไปรับชาวอินเดีย และชาวมัลดีฟส์ 9 ราย รวมกับชาวบังกลาเทศ 23 ราย ออกจากเมืองอู่ฮั่น และในช่วงที่มีการระบาดของโรค รัฐบาลอินเดียเองก็ได้ให้ความช่วยเหลือโดยการส่งสินค้าเวชภัณฑ์ต่างๆ ไปให้แก่ประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งมัลดีฟส์ และภูฏาน โดยเวชภัณฑ์เหล่านี้ถูกส่งออกไปจำนวน 317 กล่อง น้ำหนักรวมกันมากกว่า 5.5 ตัน เวชภัณฑ์ส่วนใหญ่ที่จัดส่งไป คือ หน้ากากอนามัยสำหรับแพทย์ น้ำยาฆ่าเชื้อและทำความสะอาด เทอร์โมมิเตอร์แบบดิจิทัลสำหรับวัดอุณหภูมิร่างกาย ถุงมือ และชุดใส่สำหรับป้องกันการติดเชื้อของแพทย์และพยาบาล

แต่บทบาทนำของรัฐบาลอินเดียเท่านั้นยังไม่พอ เพราะเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2020 รัฐบาลอินเดียส่งคำเชิญไปยังประเทศสมาชิกในกลุ่ม SAARC ทุกประเทศเพื่อให้ผู้นำของทั้ง 8 ประเทศมารวมประชุมร่วมกันผ่านระบบทางไกล (VDO Conference) เพื่อหาทางรับมือกับการระบาดของโรคโควิด-19 ร่วมกัน และนี่คือ

ครั้งแรกในรอบ 5 ปีที่ผู้นำของกลุ่ม SAARC (แม้ว่าจะขาดนายกรัฐมนตรีของปากีสถาน) ได้มาพบปะร่วมกัน แม้จะเป็นการประชุมทางไกลก็ตาม

ในการประชุมวันนั้น เราเห็นภาพนายกรัฐมนตรี Narendra Modi แห่งอินเดีย ร่วมประชุมกับ Ashraf Ghani ประธานาธิบดีอัฟกานิสถาน Sheikh Hasina นายกรัฐมนตรีบังกลาเทศ Lotay Tshering นายกรัฐมนตรีภูฏาน Ibrahim Mohamed Solih ประธานาธิบดีมัลดีฟส์ KP Sharma Oli นายกรัฐมนตรีเนปาล และ Gotabaya Rajapaksa ประธานาธิบดีศรีลังกา ร่วมประชุมผ่านหน้าจอร่วมกันในฐานะผู้นำประเทศ และยังมี Zafar Mirza รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขของปากีสถาน เข้าร่วมประชุมในฐานะตัวแทนของ Imran Khan นายกรัฐมนตรีด้วย

อินเดียในฐานะผู้เชิญประชุมและประเทศขนาดใหญ่ที่สุดในกลุ่ม ทั้งในมิติประชากร พื้นที่ ขนาดเศรษฐกิจ และระดับการพัฒนาการเศรษฐกิจ ประกาศจะตั้งกองทุน COVID-19 Emergency Fund โดยให้แต่ละประเทศร่วมสมทบทุนตามความสมัครใจ และอินเดียจะใส่เงินตั้งต้นให้กองทุนนี้จำนวน 10 ล้านดอลลาร์ สหรัฐอเมริกา เพื่อให้กองทุนนี้สามารถแบกรับค่าใช้จ่ายร่วมกันในการที่จะจัดตั้งกลไกรับมือการแพร่ระบาดในระดับภูมิภาค รวมทั้งยังเสนอแนะให้ทั้งกลุ่มร่วมกันจัดตั้งคณะแพทย์และผู้เชี่ยวชาญในลักษณะ Rapid Response Team ร่วมกัน เพื่อรับมือกับการแพร่ระบาดได้อย่างรวดเร็วทันท่วงที และอินเดียจะเป็นผู้สร้างระบบการอบรมหลักสูตรเข้มข้นในการรับมือกับการแพร่ระบาดให้แก่บุคลากรทางการแพทย์ของแต่ละประเทศสมาชิก SAARC (อินเดียใช้ภาษาอังกฤษแบบอินเดียว่า Online Training Capsule for Emergency Response Team) โดยเห็นหลักสูตรอบรมแบบ On-line ซึ่งแน่นอนว่าทุกประเทศตอบรับทันที ยกเว้นปากีสถานที่ต้องการเวลาในการปรึกษาหารือ เนื่องจากผู้เข้าร่วมการประชุมไม่ใช่ระดับผู้นำ

นอกเหนือจากนี้ อินเดียยังเสนอที่จะแบ่งปันเทคโนโลยีในระบบ Integrated Disease Surveillance Portal ซึ่งใช้ในการสืบค้น (Trace) เส้นทางการแพร่ระบาดของผู้ติดเชื้อให้แก่ประเทศสมาชิก แนะนำว่ากลไกของ SAARC ที่เรียกว่า SAARC Disaster Management Centre น่าจะเป็นแกนกลางที่ต้องถูกนำมาใช้เพื่อรับมือกับปัญหาการแพร่ระบาดร่วมกัน โดยเสนอตัวว่า Indian Council of Medical Research (ICMR) จะรับเป็นแกนกลางในการประสานงาน โดยทั้งหมดจะทำให้ SAARC สามารถสร้าง Common SAARC Pandemic Protocol ร่วมกันเพื่อจัดการกับปัญหาการแพร่ระบาดซึ่งไร้สัญชาติ และไม่มีพรมแดนนี้ได้ เรื่องที่ยังต้องมีการหารือกันต่อสำหรับประเทศในกลุ่ม SAARC คือ ผลกระทบทางเศรษฐกิจ และหากในอนาคตสามารถคิดค้นยา และ/หรือวัคซีน สำหรับต่อสู้กับไวรัสนี้ได้ จะมีกลไกใดหรือไม่ โดยเฉพาะในประเด็นด้านทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อให้การจัดการและการผลิตยาเหล่านี้เกิดขึ้นได้ด้วยต้นทุนที่ทำให้ประชาชนเอเชียใต้สามารถเข้าถึงได้

ล่าสุด การประชุมทางไกลของทิมแพชท์อาวุโสของกลุ่มประเทศเอเชียใต้เกิดขึ้นแล้วในวันที่ 26 มีนาคม 2020 เพื่อวางแผนร่วมกันในการสกัดกั้นการแพร่ระบาดของโควิด-19 กองทุน COVID-19 Emergency Fund ก็มีการใส่เงินกองทุนเพิ่มเติม 5 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาจากศรีลังกา 1.5 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาจากบังกลาเทศ 1 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาจากเนปาล 1 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกาจากอัฟกานิสถาน 200,000 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาจากมัลดีฟส์ และ 100,000 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาจากภูฏาน ทำให้ปัจจุบันเงินกองทุนเพิ่มขึ้นเป็น 18.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา SAARC Disaster Management Centre จัดตั้งเว็บไซต์ www.COVID19-sdmc.org ขึ้นเพื่อเป็นฐานข้อมูลให้กับทุกประเทศเอเชียใต้

ความร่วมมือของกลุ่มประเทศในเอเชียใต้ดูเหมือนจะกลับมาดีขึ้นอีกครั้ง แต่คำถามสำคัญคือมันจะยั่งยืนและสามารถชุบชีวิต SAARC ให้กลับมาได้หรือไม่

แน่นอนว่าเรายังไม่เห็นความร่วมมืออย่างเต็มที่จากปากีสถาน ผู้นำไม่ได้เข้าร่วมประชุม รัฐมนตรีก็ไม่มีความอดทนใจ เงินกองทุนก็ยังไม่ร่วมลงขัน และที่สำคัญในการประชุม Online ของผู้นำเมื่อวันที่ 16 มีนาคม รมต.สาธารณสุข ยังมัวแต่พูดเรื่องประเด็นความขัดแย้งของอำนาจอธิปไตยระหว่างอินเดียและปากีสถานในบริเวณแคชเมียร์อีกต่างหาก นั่นทำให้เราเห็นความไม่ลงรอยบางอย่างระหว่างกลุ่มยังคงเกิดขึ้น ดังนั้น ความเป็นเนื้อเดียวกันเพื่อที่จะชุบชีวิต SAARC คงยังต้องมีแรงผลักดันเพิ่มขึ้นอีก

นักวิเคราะห์ของอินเดียจำนวนหนึ่งก็มองสถานการณ์นี้ว่า แท้จริงแล้ว นอกจากเหตุผลทางมนุษยธรรมของรัฐบาลอินเดีย ซึ่งเป็นเหตุผลอันดับหนึ่งแล้ว การเมือง-ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเองก็เป็นประเด็นสำคัญลำดับที่สองที่ทำให้อินเดียต้องออกมาเล่นบทบาทในเรื่องนี้ เพราะถ้าอินเดียไม่ทำ พวกเขา มองว่าในเอเชียใต้ก็จะได้เห็นอีกมหาอำนาจหนึ่งแผ่ขยายอิทธิพลเข้ามา นั่นคือจีน โดยเข้าผ่านทางปากีสถาน และตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเมื่อกลไกระดับภูมิภาคของตนเองไม่ทำงานในช่วงเวลาที่ที่ทุกคนเปราะบางมากที่สุด มหาอำนาจภายนอกก็เข้ามาขยายอิทธิพลผ่านอำนาจละมุน (Soft power) ได้ง่ายและมีพลัง ตัวอย่างที่เห็นชัดที่สุดคือหลากหลายสถานที่ในประเทศอิตาลีซีกตรงของสหภาพยุโรปลงจากยอดเสา เพราะในเวลาวิกฤตที่สุด อิตาลีมองไม่เห็นความช่วยเหลือใดๆ จาก EU แต่ธงชาติที่ผู้คนในอิตาลีซีกขึ้นสู่ยอดเสาแทนธงชาติสีน้ำเงินและดาวสีเหลือง 12 ดวงของสหภาพยุโรป คือ ธงชาติสีแดงที่มีดาวสีเหลือง 5 ดวงของสาธารณรัฐประชาชนจีน ภาพเหล่านี้เองที่ทำให้อินเดียอยู่เฉยไม่ได้

เมื่อเราเห็นสถานการณ์ในอินเดียและเอเชียใต้แล้ว คำถามสำคัญคือ แล้วบทบาทของไทย และประชาคมอาเซียนในเรื่องนี้อยู่ที่ตรงไหน เราจะวางบทบาทในระบอบภูมิภาค ในฐานะมหาอำนาจระดับกลางอย่างของไทยอยากจะเป็นได้อย่างไร

1.6 โลกมลายู

1.6.1 ความสัมพันธ์ของไทยและกลุ่มประเทศในโลกมลายู

โลกมลายู (Malay world) หรืออาณาจักรมลายู เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งหมายถึงพื้นที่บริเวณคาบสมุทรมลายู (Malayu Peninsular) อันมีชาวมลายูตั้งถิ่นฐานอยู่ โดยมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ในประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ บรูไน และภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดสตูล จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา จังหวัดนราธิวาส รวมทั้งอำเภอจะนะ อำเภอนาทวี อำเภอเทพา และอำเภอสะบ้าย้อย ในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยมีจุดร่วมที่สำคัญ คือ

- 1) ความเป็นเชื้อชาติมลายู หรือสำนึกในความเป็นชาวมลายู
- 2) ประชากรส่วนใหญ่ใช้ภาษาตระกูลมาเลย์ (Malay language)
- 3) ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมมลายู
- 4) ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม

ทั้งนี้ วัฒนธรรมร่วมที่สำคัญดังกล่าวทำให้ผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เคลื่อนย้ายถิ่นฐาน ติดต่อกับชาย และไปมาหาสู่กับผู้คนในกลุ่มประเทศโลกมลายูได้ง่ายกว่าเมื่อเทียบกับประชากรในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย

จุดแข็งดังกล่าวนี้เองที่ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย สู่ประเทศโลกมลายู ทั้งในรูปแบบของแรงงานถูกกฎหมาย และแรงงานนอกระบบ โดยสำนักงานแรงงานในประเทศมาเลเซีย สังกัดกระทรวงแรงงาน ระบุในปี 2009 ว่ามีแรงงานไทยในประเทศมาเลเซียทั้งสิ้นจำนวนประมาณ 200,000 คน เนื่องจากชาวมลายูส่วนใหญ่ไม่นิยมทำงานในระดับล่างและในภาคบริการ จึงจำเป็นต้องพึ่งพาแรงงานต่างชาติเป็นจำนวนมาก โดยมีนโยบายผ่อนปรนให้ว่าจ้างแรงงานต่างชาติใน 6 สาขาอาชีพ ได้แก่ แม่บ้าน ก่อสร้าง อุตสาหกรรม ธุรกิจบริการ การเกษตร (ปาล์ม ยางพารา) และการเพาะปลูก (พืชไร่)

ในส่วนของแรงงานถูกกฎหมายประมาณ 5,538 คน เฉพาะที่ทำงานในประเทศมาเลเซียแผ่นดินใหญ่ 11 รัฐ (ข้อมูลจากสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ณ เดือนกรกฎาคม 2009) พบว่าแรงงานไทยส่วนใหญ่นิยมทำงานในภาคบริการ โรงงานอุตสาหกรรม งานก่อสร้าง และภาคการเกษตร เป็นหลัก

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากสถิติจำนวนแรงงานไทยถูกกฎหมายในประเทศมาเลเซียตั้งแต่ปี 2006-2008 พบว่างานภาคบริการเป็นที่นิยมสูงสุด และจำนวนแรงงานภาคบริการในแต่ละปีเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ในส่วนของแรงงานนอกระบบ ซึ่งทำงานโดยไม่มีใบอนุญาตทำงาน และใช้วิธีอยู่ในประเทศมาเลเซีย คราวละ 1 เดือน สำนักงานแรงงานในประเทศมาเลเซียประมาณการว่าในปี 2009 มีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 195,000 คน โดยส่วนใหญ่เป็นแรงงานในภาคบริการมากที่สุด จำนวน 150,000 คน ทั้งนี้ คาดการณ์ว่าในจำนวนนี้เป็นแรงงานในร้านอาหารต้มยำ หรือร้านอาหารไทยในมาเลเซีย ซึ่งมีทั้งสิ้นประมาณ 6,000 ร้าน

ในส่วนของประเทศมาเลเซีย นั้น หากพิจารณาตามนโยบายเศรษฐกิจที่ต้องการขยายฐานการผลิต พบว่ายังมีแนวโน้มความต้องการแรงงานไทยในสาขาต่างๆ ดังนี้

- 1) **งานก่อสร้าง** แรงงานไทยมีข้อได้เปรียบแรงงานจากประเทศอื่นเนื่องจากมีระดับฝีมือดีกว่า แต่การจ้างแรงงานในภาคการก่อสร้างของมาเลเซียจะจ่ายค่าแรงไม่มากนัก เมื่อเทียบกับค่าแรงขั้นต่ำของงานก่อสร้างที่แรงงานไทยจะได้รับในประเทศไทย
- 2) **งานสปา นวดแผนไทย** งานสาขานี้ยังเป็นที่นิยมในประเทศมาเลเซียและประเทศเพื่อนบ้าน ฝีมือการนวดของคนไทยขึ้นชื่อจนเป็นที่ยอมรับของชาวมาเลเซียและนักท่องเที่ยวชาติอื่นที่ไปเที่ยวในประเทศมาเลเซีย ปัจจุบันแม้ว่าจะมีแรงงานจากประเทศอินโดนีเซียเดินทางเข้ามาทำอาชีพนี้ในประเทศมาเลเซียค่อนข้างมาก เนื่องจากข้อได้เปรียบด้านภาษาในตระกูลภาษามาเลย์และค่าแรงที่มากกว่างานในอินโดนีเซีย แต่ชาวมาเลเซียก็ยังรู้สึกวางใจในฝีมือการนวดสปาและนวดแผนไทยของคนไทยมากที่สุด ซึ่งจากการสำรวจความเห็นอย่างไม่เป็นทางการของผู้วิจัยพบว่าชาวมาเลเซียนิยมเดินทางมาใช้บริการนวดแผนไทยที่วัดโพธิ์ทุกครั้งที่ได้เดินทางมาท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร
- 3) **งานบริการในร้านอาหาร** ร้านอาหารประเภทนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อ “ร้านต้มยำ” เนื่องจากชาวมาเลเซียนิยมรับประทานอาหารไทย แรงงานไทยที่ทำงานในธุรกิจบริการประเภทนี้มักเป็นแรงงานที่มาจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีข้อได้เปรียบเรื่องการใช้ภาษามลายูในการสื่อสาร แต่ส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบและไม่มีใบอนุญาตทำงาน
- 4) **แรงงานภาคเกษตร** คนไทยในแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีอาณาเขตติดกับประเทศมาเลเซียนิยมเดินทางไปรับจ้างในภาคเกษตร เช่น ทำนา ตัดอ้อย กรีดยางพารา มาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะในพื้นที่รัฐเปอร์ลิส เปร๊ะ เคดาห์ และกลันตัน โดยนิยมไปทำงานระยะสั้นในฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิต ยกเว้นแรงงานที่ทำอาชีพกรีดยางพารา มักจะใช้เอกสารใบเบิกทาง (Boarder Pass) ซึ่งมีอายุการใช้งาน 6 เดือน และสามารถเข้ามาเลเซียได้ระยะทาง 25 กิโลเมตร ทั้งนี้ เมื่อราคายางพาราทกต่ำลงทั่วโลก แรงงานไทยที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับยางพาราในประเทศมาเลเซียก็ได้รับผลกระทบตามไปด้วย บางส่วนจึงเดินทางกลับภูมิลำเนาในประเทศไทย

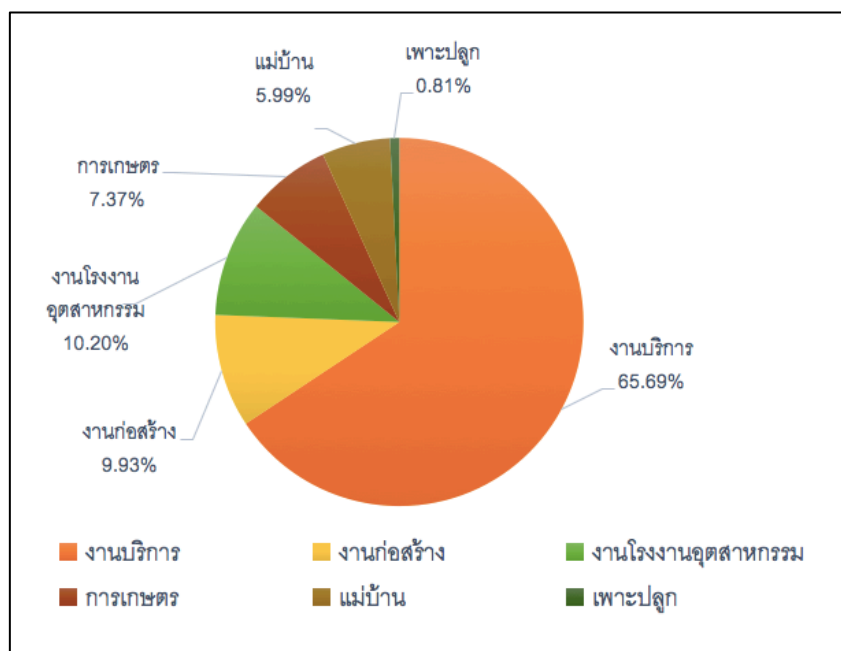
ตารางที่ 2.1: จำนวนแรงงานไทยถูกกฎหมายในประเทศมาเลเซียจำแนกตามสาขาอาชีพ

อาชีพ	จำนวน (คน)
งานบริการ (พนักงานในร้านอาหาร พนักงาน นวดแผนไทย พนักงานขาย)	3,638
งานโรงงานอุตสาหกรรม	565
งานก่อสร้าง	550
การเกษตร (ปาล์ม ยางพารา)	408
แม่บ้าน	332
เพาะปลูก (พีชไร้)	45

ที่มา : สำนักงานแรงงานในประเทศมาเลเซีย สังกัดกระทรวงแรงงาน

(<https://malaysia.mol.go.th/situation/trends-and-opportunities-of-thai-workers>)

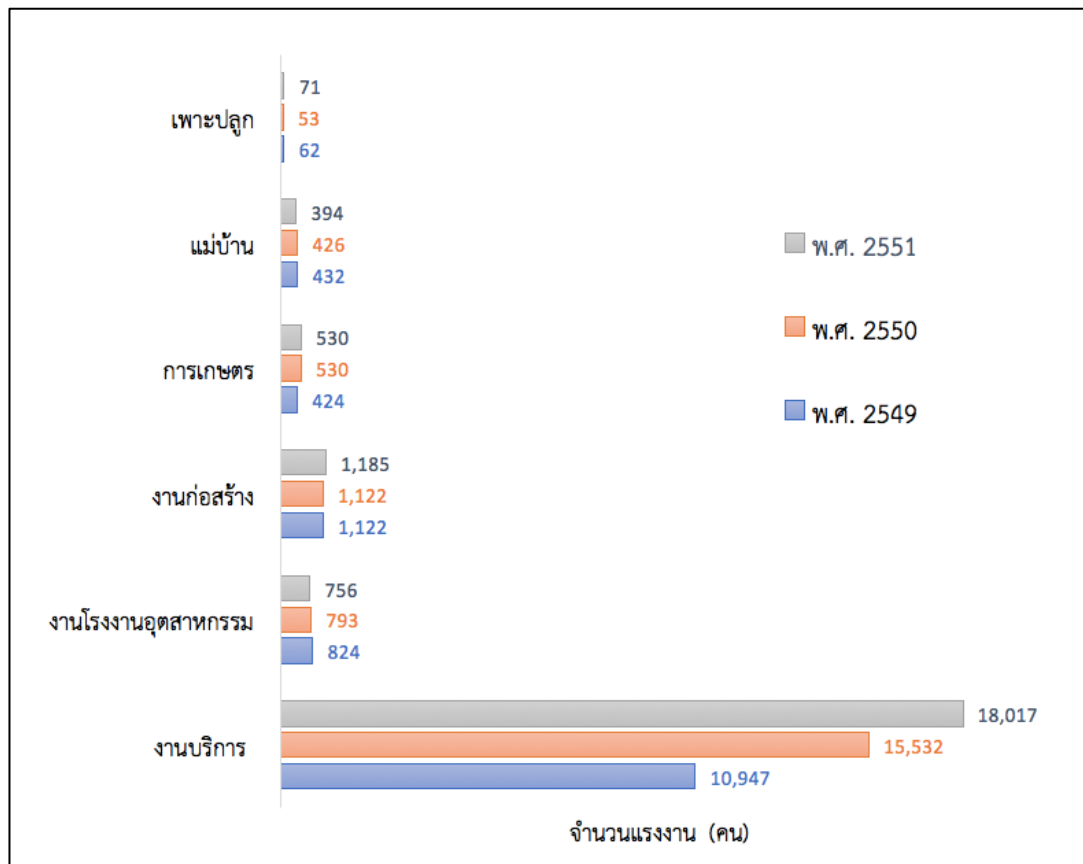
แผนภาพที่ 2.1: สัดส่วนอาชีพของแรงงานไทยถูกกฎหมายในประเทศมาเลเซีย

ที่มา: สำนักงานแรงงานในประเทศมาเลเซีย สังกัดกระทรวงแรงงาน

(<https://malaysia.mol.go.th/situation/trends-and-opportunities-of-thai-workers>)

แผนภาพที่ 2.2: สถิติแรงงานไทยถูกกฎหมายในประเทศมาเลเซีย พ.ศ. 2549-2551 (ปี 2006-2008)

ที่มา : สำนักงานแรงงานในประเทศมาเลเซีย สังกัดกระทรวงแรงงาน

(<https://malaysia.mol.go.th/situation/trends-and-opportunities-of-thai-workers>)

ตารางที่ 2.2: การคาดการณ์จำนวนแรงงานไทยนอกระบบในประเทศมาเลเซียจำแนกตามสาขาอาชีพ

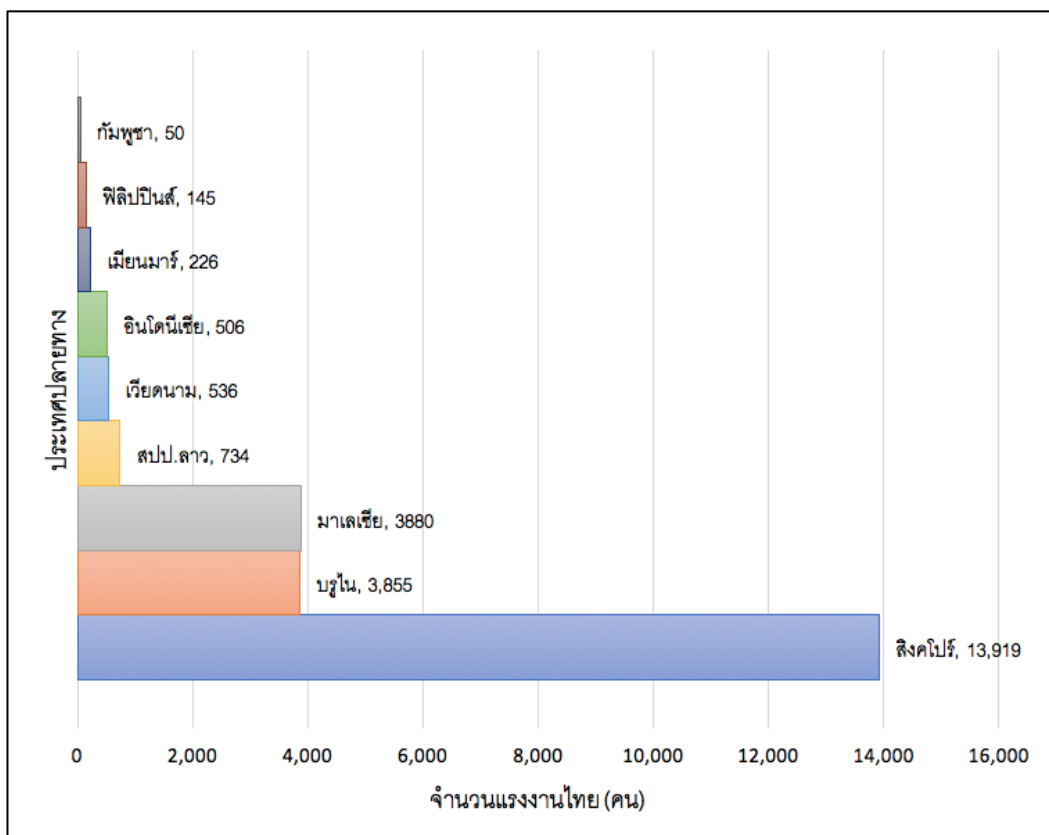
อาชีพ	จำนวน (คน)
งานบริการ	150,000
เกษตรชายแดน	15,000
ค้าขายชายแดน	10,000
ประมง	5,000
แม่บ้าน	5,000
อื่นๆ	10,000

ที่มา : สำนักงานแรงงานในประเทศมาเลเซีย สังกัดกระทรวงแรงงาน

(<https://malaysia.mol.go.th/situation/trends-and-opportunities-of-thai-workers>)

อย่างไรก็ดี ภาพรวมเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงานไทยในกลุ่มประเทศโลกาภิวัตน์ไม่ได้มีเพียงแค่ประเทศมาเลเซียเท่านั้น รายงานการศึกษาโครงการเตรียมการรองรับการเคลื่อนย้ายของแรงงานสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (Preparation for Flow of Labor in the ASEAN Community) ซึ่งจัดทำโดยศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าในปี 2010 แรงงานไทยเคลื่อนย้ายไปสู่ประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 24,000 คน โดยส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายไปทำงานในกลุ่มประเทศโลกาภิวัตน์ ได้แก่ สิงคโปร์ บรูไน และมาเลเซีย เนื่องจากค่าแรงค่อนข้างสูง และแรงงานกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานกึ่งทักษะ และแรงงานไร้ฝีมือ

แผนภาพที่ 2.3: การเคลื่อนย้ายของแรงงานในกลุ่มประเทศอาเซียนปี 2010

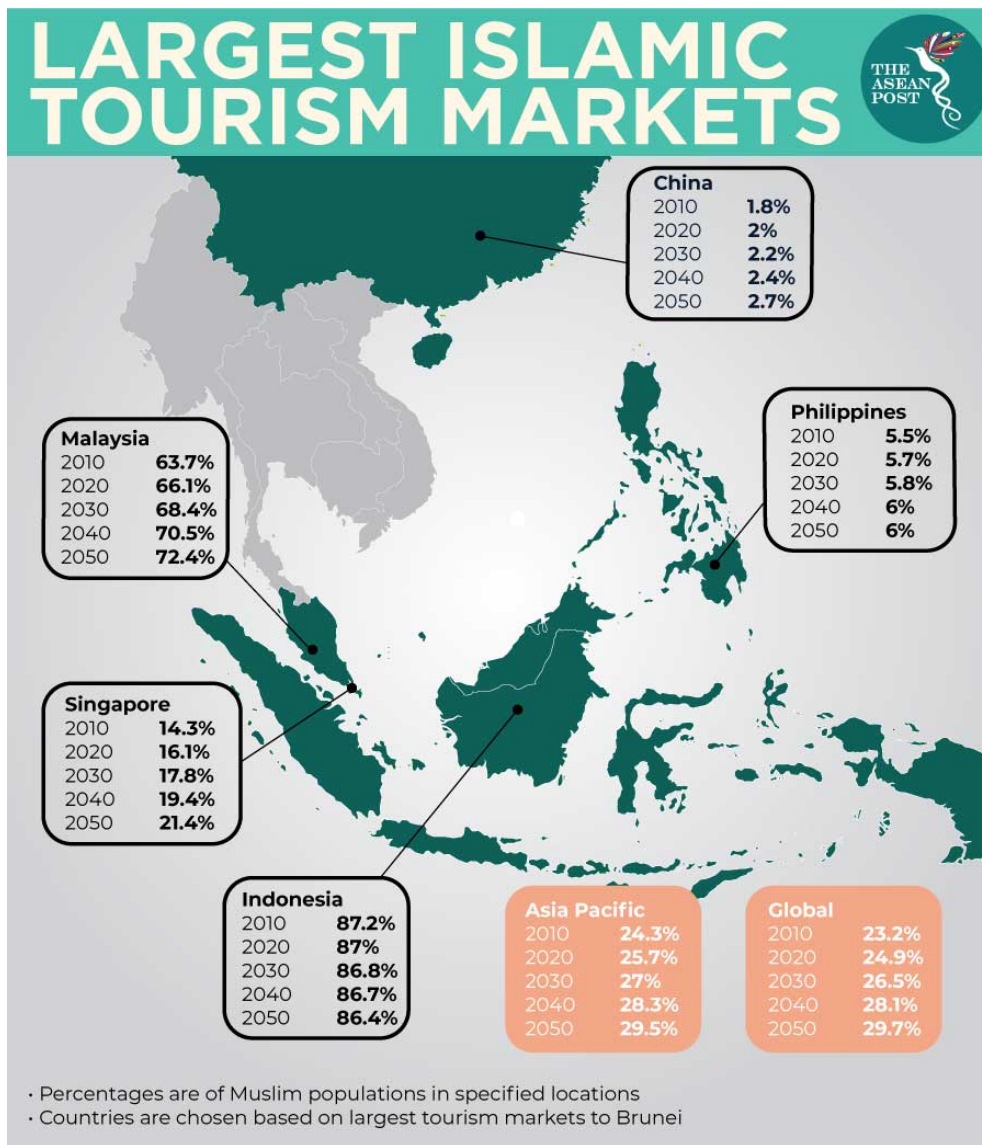

ที่มา : The World Bank. The Migration and Remittances Factbook 2011

ทั้งนี้ อาจเป็นผลมาจากนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศโลกาภิวัตน์ที่มุ่งขยายฐานผลิตในภาคอุตสาหกรรม ประกอบกับโรงงานอุตสาหกรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับสินค้าการเกษตรเริ่มลงทุนก่อตั้งบริษัทในกลุ่มประเทศโลกาภิวัตน์มากขึ้น โดยเฉพาะประเทศมาเลเซีย และอินโดนีเซีย จึงส่งผลให้แรงงานไทยเคลื่อนย้ายไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมดังกล่าวเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้ ความใกล้ชิดและรู้สึกเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันของประชากรในกลุ่มโลกมลาอูยังส่งผลให้เกิด “Soft power” หรือ “อำนาจละมุน” ที่โน้มน้าวใจให้รู้สึกดีต่อชนชาติอื่น หรือคนกลุ่มอื่น อันเป็นเหตุผลให้เกิดการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ รวมทั้งผลิตภัณฑ์และนวัตกรรมจากประเทศอื่นๆ ได้โดยง่าย ทั้งนี้ วัฒนธรรมร่วมที่เด่นชัดของประชากรในกลุ่มโลกมลาอู ทั้งที่ตั้งภูมิศาสตร์ที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน สามารถเดินทางได้สะดวก การใช้ภาษาตระกูลภาษามาเลย์ และการเป็นประชากรมุสลิมเหมือนกัน จึงเป็นจุดแข็งที่ประเทศไทยควรใช้ดำเนินกลยุทธ์ทางการค้ากับประเทศต่างๆ ในกลุ่มโลกมลาอู โดยเฉพาะสินค้าในกลุ่มผลิตภัณฑ์ฮาลาล (Halal product) ทั้งสินค้าอุปโภค บริโภค ภาคธุรกิจบริการ และการท่องเที่ยว อาทิ สปาฮาลาล บริการเสริมความงามฮาลาล การท่องเที่ยวฮาลาล (Islamic Tourism) และบริการทางการแพทย์ฮาลาล เป็นต้น

แผนภาพที่ 2.4: การคาดการณ์จำนวนผู้บริโภคนิสัยและบริการในตลาดมุสลิม

ที่มา : <https://theaseanpost.com/article/islamic-tourism-niche-market-brunei>

อย่างไรก็ตาม หากประเทศไทยดำเนินนโยบายทางการค้า โดยมุ่งพัฒนาสินค้าและบริการฮาลาลได้อย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม ไม่เพียงแต่จะเจาะตลาดในกลุ่มโลกมลายูเท่านั้น แต่ยังสามารถขยายตลาดไปสู่ประเทศอื่นๆ กลุ่มโลกมุสลิมทั่วโลกได้อีกด้วย

1.7 ประชาคมอาเซียน

1.7.1 สถานการณ์ปัจจุบันของประชาคมอาเซียนและความสัมพันธ์กับประเทศไทย

บทบาทนำของประเทศไทยในประชาคมอาเซียน

8 สิงหาคมของทุกปีคือวันก่อตั้ง อาเซียน หรือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations: ASEAN) ในปี 2020 อาเซียนจะเฉลิมฉลองการก่อตั้งอาเซียนครบรอบ 53 ปี ซึ่งตลอดทั้ง 53 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยในฐานะหนึ่งในผู้ก่อตั้งอาเซียนยังมีบทบาทอย่างเสมอมา โดยปัจจุบันอาเซียนถือเป็นหนึ่งในความร่วมมือระดับภูมิภาคที่มีความก้าวหน้าและยั่งยืนมากที่สุด ภูมิภาคหนึ่งในโลก แม้อาเซียนจะไม่ได้มีระดับการบูรณาการทางเศรษฐกิจที่ลึกซึ้ง หรือยังไม่มีสถาปัตยกรรมการรวมกลุ่มที่อนุญาตให้มืองค์กรเหนือรัฐ (Supra-National Organisation) ซึ่งบางครั้งอาจนำไปสู่ภาวะกระอักกระอ่วนของการเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิก แต่อย่างน้อยอาเซียนก็ยังไม่มีการประท้วงใดประเทศสมาชิกหนึ่งขอยกเลิกการเป็นสมาชิก หรือขับไล่บางประเทศสมาชิกออกจากกลุ่มอาเซียนไม่มีแนวคิดที่จะใช้กองกำลังหรือสร้างกำแพงกีดกันที่บริเวณชายแดนของประเทศสมาชิก และอาเซียนก็ยังคงมีการประชุมสุดยอดและการประชุมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เดินหน้าสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ และมีคณะทำงานที่ทำงานอย่างต่อเนื่องอย่างที่ควรจะเป็น ทั้งนี้ ตลอดระยะเวลา 53 ปีที่ผ่านมา สิ่งไทยทำมาโดยตลอดนั่นคือการร่วมกำหนดทิศทางและแนวทางการเดินหน้าของประชาคมอาเซียน นี่คือการกิจของไทยที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

วันที่ 8 สิงหาคม 1967 ประเทศไทยโดย พันเอกถนัด คอมันตร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยในขณะนั้น เป็นผู้ชักชวนให้เกิดความร่วมมือในระดับภูมิภาค ทั้งเพื่อสร้างสันติ สร้างอำนาจต่อรอง และเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จนเกิดการลงนามใน ปฏิญญากรุงเทพฯ ก่อกำเนิด Association of South-East Asian Nations: ASEAN

คุณอนันท์ ปันยารชุน เป็นผู้ดำรงตำแหน่งประธานสภาหอการค้าและอุตสาหกรรมของอาเซียน (ASEAN Chamber of Commerce and Industry: ASEAN-CCI) และเป็นหัวหน้าคณะทำงานเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียนในปี 1984 และผลักดันจนสำเร็จลุล่วงจนกลายเป็น ASEAN Free Trade Agreement (AFTA) ได้สำเร็จในปี 1992/1993

ในปี 1994 ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศของไทยคือผู้สร้างสถาปัตยกรรมด้านความมั่นคงที่เปิดเวทีที่ทำให้รัฐมนตรีที่ดูแลด้านความมั่นคงของประเทศสมาชิก และอีกกว่า 17 ประเทศทั่วโลก สามารถปิดห้องคุยกันได้ด้วยความสบายใจในนาม ASEAN Regional Forum: ARF ความร่วมมือทางด้านความมั่นคง

เดียวที่มีเกาหลีเหนืออยู่ร่วมกับเกาหลีใต้ และอินเดียสามารถปรึกษาหารือในประเด็นความมั่นคงได้กับปากีสถาน โดยมีสหรัฐอเมริกา รัสเซีย จีน สหภาพยุโรปและญี่ปุ่น นั่งประชุมอยู่ในห้องเดียวกัน

แม้ในห้วงเวลาที่ตกต่ำที่สุดของอาเซียน ไทยคือผู้เสนอแนะให้อาเซียนร่วมกำหนดทิศทางการเดินทางออกจากวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียในปี 1997 ร่วมกัน โดยการเสนอวิสัยทัศน์อาเซียน 2020 (ASEAN Vision 2020) ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ประกอบด้วย 3 เสาหลัก คือ ประชาคมการเมือง-ความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community: APSC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) และ ประชาสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC)

ปี 2007 ในวันที่อาเซียนกำลังจะมีกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ไทยคือประเทศเดียวที่กดดันและเรียกร้องให้อาเซียนต้องบรรจุประเด็นสิทธิมนุษยชนเข้าไว้ในกฎบัตรอาเซียน จนเป็นที่มาของคณะกรรมการสิทธิระหว่างรัฐบาลอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights: AICHR) และปัจจุบันพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเกิดปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration)

ในขณะที่ทั้ง 3 เสาหลักของประชาคมอาเซียนเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่มีแนวโน้มที่จะพัฒนาอย่างแยกส่วน ประเทศไทยในฐานะประธานการประชุมสุดยอดอาเซียน และการประชุมที่เกี่ยวข้องในปี 2008-2009 ก็เป็นผู้เสนอแนะให้ต้องเชื่อมโยงทั้ง 3 เสาหลักของอาเซียน ทั้งในมิติเศรษฐกิจ การเมือง-ความมั่นคง และสังคม-วัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกันโดยสร้างระบบความเชื่อมโยงที่ดีผ่านแผนแม่บทความเชื่อมโยงอาเซียน (Master Plan on ASEAN Connectivity: MPAC)

ที่กล่าวมาข้างต้นคือบทบาทของไทยในฐานะสมาชิกที่มีบทบาทนำในประชาคมอาเซียน และในปี 2019 ประเทศไทยก็ได้รับเกียรติอีกครั้งในการดำรงตำแหน่งประธาน และเจ้าภาพการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนและประชุมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการประชุมครั้งล่าสุดในระหว่างวันที่ 31 ตุลาคม – 4 พฤศจิกายน 2019 ได้สำเร็จลุล่วงไปแล้วพร้อมกับความชื่นชมจากนานาประเทศทั่วโลก และผลสำเร็จที่เกิดขึ้นทั้งในระหว่างสมาชิกอาเซียนและกับประเทศคู่เจรจาหลักที่เข้าร่วมการประชุมก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมากมาย ระหว่าง 5 วันของการประชุมมีการรับรองเอกสารสำคัญ (ปฏิญญาและข้อตกลงต่างๆ) รวม 15 ฉบับ เอกสารแถลงการณ์ของประธานการประชุม 13 ฉบับ และเอกสารรับทราบความคืบหน้า 18 ฉบับ นั่นคือความสำเร็จทางด้านสารัตถะ หากแต่ยังมีความสำเร็จอีกด้านคือการมีผู้นำ พนักงานของรัฐ นักธุรกิจ และสื่อมวลชนเดินทางเข้ามาประเทศไทยหลายหมื่นคน ยังไม่นับรวมตลอดทั้งปี 2019 ที่ไทยเป็นประธานและเป็นเจ้าภาพการประชุมอาเซียนไปแล้วมากกว่า 176 ครั้ง และหากนับรวมการประชุมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็น่าจะมีการประชุมเกิดขึ้น

มากกว่า 300 ครั้งในทุกภูมิภาคทั่วประเทศไทย การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการเผยแพร่ภาพบรรยากาศการเป็นเจ้าภาพที่ดีของไทยได้รับการเผยแพร่ไปทั่วโลก

ความสำเร็จของประเทศไทยในฐานะประธานและเจ้าภาพการประชุมอาเซียนตลอดปี 2019

หากจะให้สรุปว่า สุดยอดความสำเร็จที่ส่งผลโดยตรงต่อประชาชนไทยและประชาชนอาเซียนที่จับต้องได้มีเรื่องอะไรบ้างนั้น สามารถสรุปได้เป็น 5 สุดยอดความสำเร็จของประเทศไทยในฐานะประธานอาเซียนได้ ดังนี้

1. **ทำข้อตกลงอาเซียนให้เกิดขึ้นจริงโดยการจัดตั้งศูนย์อาเซียน 7 ศูนย์** ที่ผ่านมามากมาย ครั้ง อาเซียนถูกวิจารณ์ว่าเป็นเวทีในการพูดคุย ลงนามในข้อตกลง แต่ไม่ได้มีผลให้เห็นเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ ประเทศไทยในฐานะประธานได้ทำให้ข้อตกลงเหล่านั้นกลายเป็นรูปธรรม มีหน่วยงานถาวร มีงบประมาณ และมีกำลังคน เพื่อผลประโยชน์ของคนไทยและคนอาเซียน โดยทั้ง 7 ศูนย์ ได้แก่
 - 1) **ศูนย์ความร่วมมืออาเซียน - ญี่ปุ่น** เพื่อพัฒนาบุคลากรความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ (ASEAN-Japan Cybersecurity Capacity Building Centre: AJCCBC) เปิดตัวไปแล้วตั้งแต่ปี 2018 เพื่อเตรียมพร้อมรับมือคุกคามในโลกยุค 4.0 ที่เข้ามาผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
 - 2) **คลังเก็บสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัยของอาเซียนในประเทศไทย (Disaster Emergency Logistics System for ASEAN: DELSA)** ซึ่งเป็นคลังอุปกรณ์กู้ภัย คลังสินค้ายังชีพ ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่จังหวัดชัยนาท ที่พร้อมจะนำออกไปบรรเทาความทุกข์ร้อนของคนอาเซียนได้ในยามเผชิญภัยพิบัติ
 - 3) **ศูนย์การแพทย์ทหารอาเซียน (ASEAN Center of Military Medicine: ACMM)** นอกจากสิ่งของบรรเทาทุกข์แล้ว อาเซียนยังเตรียมบุคลากรทางการแพทย์ไว้ช่วยเหลือคนอาเซียนในภาวะที่เดือดร้อนที่สุดอีกด้วย
 - 4) **ศูนย์วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Cultural Center)** เพื่อให้คนอาเซียนได้มีโอกาสเรียนรู้ความแตกต่างหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ระหว่างประชาชนอาเซียนด้วยกันเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าความเข้าใจในวัฒนธรรมของกันและกันจะเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศสมาชิกในมิติการเมืองความมั่นคง และยังสร้างโอกาสทางธุรกิจในการเข้าไปทำการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศสมาชิกอีกด้วย

และในครึ่งหลังของปี 2019 ประเทศไทยยังเปิดตัวอีก 3 ศูนย์อาเซียนนั่นคือ

- 5) **ศูนย์อาเซียนเพื่อผู้สูงอายุอย่างมีศักยภาพและนวัตกรรม (ASEAN Centre for Active Ageing and Innovation: ACAI)** ปี 2020 ไทยจะเข้าสู่ภาวะสังคมสูงวัยเต็มขั้น ภาคการผลิตของไทยขาดแคลนแรงงาน และในขณะเดียวกันประชาชนก็ต้องการระบบสวัสดิการและนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ

ดังนั้นการตั้งศูนย์นี้ขึ้นมาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของประเทศที่เข้าสู่สังคมสูงวัยไปก่อนหน้า โดยเฉพาะ สิงคโปร์จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง

- 6) ศูนย์ฝึกอบรมอาเซียนด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม (ASEAN Training Centre for Social Work and Social Welfare: ATCSW) ซึ่งก็เป็นสิ่งต่อเนื่องจากเรื่องสังคมสูงวัยที่เราต้องการการสังคมสงเคราะห์และระบบสวัสดิการสังคมมากยิ่งขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา
 - 7) ศูนย์อาเซียนเพื่อการศึกษาและการหารือด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน (ASEAN Centre for Sustainable Development Studies and Dialogue: ACSDS)D)
2. สิทธิเด็กและเยาวชน เนื่องในวาระครบรอบ 30 ปีของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิเด็ก (UN Convention on the Rights of the Child: UNCRC) ที่ประชุมสุดยอดอาเซียน 10 ประเทศได้มีการออกเอกสารถึง 4 ฉบับ เพื่อยืนยันเดินทางการพิทักษ์สิทธิเด็กและเยาวชน โดยเอกสารทั้ง 4 ฉบับ ได้แก่
- 1) Joint Statement on Reaffirmation of Commitment to Advancing the Rights of the Child in ASEAN แถลงการณ์ร่วมของอาเซียนเพื่อยืนยันว่าอาเซียนให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับสิทธิของเด็กและเยาวชน และจะเดินทางขับเคลื่อนการปกป้องคุ้มครองสิทธิให้เด็กและเยาวชนอาเซียน
 - 2) ASEAN Declaration on the Rights of Children in the Context of Migration ปฏิญญาอาเซียนที่จะคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่เป็นกลุ่มเปราะบาง คือเด็กและเยาวชนที่อยู่ในระหว่างการอพยพย้ายถิ่นฐาน ซึ่งแน่นอนว่าเมื่ออาเซียนบูรณาการกันลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ผู้คนในอาเซียนก็จะเดินทางไปมาระหว่างกันเพื่อทำงาน เพื่อย้ายถิ่นพำนัก และเราต้องดูแลเด็กที่อาจจะเผชิญความยากลำบากเมื่อพวกเขาต้องเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม
 - 3) Declaration on the Protection of Children from all Forms of Online Exploitation and Abuse in ASEAN นอกจากเน้นการไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลังและการพัฒนาอย่างยั่งยืนแล้ว เรายังต้อง Advancing ด้วย ดังนั้นต้องคุ้มครองไม่ให้เด็กและเยาวชนของอาเซียนถูกแสวงหาประโยชน์ในทางที่ผิดและไม่ให้เด็กของเราถูกละเมิดล่วงเกินบนโลกไซเบอร์
 - 4) Bangkok Declaration on Advancing Partnership in Education for 2030 Agenda for Sustainable Development in ASEAN ปฏิญญากรุงเทพที่จะสร้างพันธมิตรในเรื่องการศึกษาให้

สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (UN Sustainable Development Goal 2030)

3. **การพัฒนาที่ยั่งยืน** ทุกประเทศทั่วโลกตกลงกันแล้วว่าภายในปี 2030 เราจะต้องบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อการนี้อาเซียนได้เตรียมความพร้อม และสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก เพื่อเดินทางสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยเอกสารสำคัญของอาเซียนที่เกิดขึ้นจากการที่ไทยผลักดันในฐานะประธานการประชุมอาเซียนตลอดทั้งปี 2019 ประกอบไปด้วย

- 1) **แนวทางการปฏิบัติของอาเซียนต่อปัญหาขยะและสิ่งปฏิกูลในท้องทะเล (ASEAN Framework of Action on Marine Debris)** ซึ่งจะนำไปสู่การลงนามใน Bangkok Declaration on Combating Marine Debris in ASEAN Region เพราะเกือบทุกประเทศอาเซียนอยู่ติดมหาสมุทร และในกรณีของ สปป.ลาวแม่น้ำโขง ก็ไหลลงมหาสมุทร ดังนั้นขยะทะเลเชื่อมโยงถึงกันทุกประเทศ การแก้ปัญหาโดยประเทศใดประเทศหนึ่งเพียงชาติเดียว ไม่เพียงพอ แต่ต้องร่วมมือกันในระดับภูมิภาค
- 2) **แถลงการณ์เชิงนโยบายใหม่ของการประชุมรัฐมนตรีอาเซียนที่เกี่ยวข้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศเกี่ยวกับสัตว์ป่าและพืชพรรณจากป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (CITES: Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora)** ที่ว่าด้วยมาตรการตอบโต้การค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมาย (Chiang Mai Statement of ASEAN Ministers Responsible for CITES and Wildlife Enforcement on Illegal Wildlife Trade) เช่นเดียวกับเรื่องขยะทะเล การแก้ปัญหาโดยประเทศใดประเทศหนึ่งเพียงชาติเดียว ไม่เพียงพอ เพราะถ้ายังมีคนต้องการซื้อ ก็จะมีคนยอมเสี่ยงเข้าไปลักลอบจับสัตว์ป่า ดังนั้นเราต้องร่วมมือกันในระดับภูมิภาค
- 3) **ASEAN Declaration on Industrial Transformation to Industry 4.0** การพัฒนาต่อยอดอีกเรื่องที่สำคัญคือการเตรียมความพร้อมภาคการผลิตของอาเซียนให้เท่าทันกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4
- 4) **ASEAN Leaders' Declaration on ASEAN Vaccine Security and Self-Reliance (AVSSR)** ความริเริ่มของไทยเพื่อดูแลป้องกันให้คนอาเซียนสามารถเข้าถึงวัคซีน และได้รับการคุ้มครองสุขภาพที่ดี
- 5) **ASEAN Joint Statement on Climate Change to the 25th Session of the Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change**

(UNFCCC COP25) ผู้นำอาเซียนยืนยันที่จะเดินหน้านับสนุนที่ประชุมสหประชาชาติในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

6) East Asia Summit Leaders' Statement on Partnership for Sustainability แถลงการณ์ร่วมของอาเซียน 10 ประเทศ ร่วมกับ จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา เพื่อยืนยันในเรื่องการเป็นพันธมิตรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7) Bangkok Declaration on Advancing Partnership in Education for 2030 Agenda for Sustainable Development in ASEAN ปฏิญญากรุงเทพที่จะสร้างพันธมิตรในเรื่องการศึกษาให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ (UN Sustainable Development Goal 2030)

4. การวางตำแหน่งอาเซียน ณ จุดศูนย์กลางของยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก จากการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 34 ณ กรุงพนมเปญ ในเดือนมิถุนายน 2019 เอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก (ASEAN Outlook on Indo – Pacific: AOIP) เกิดขึ้นเพื่อเป็นการยืนยันท่าทีที่ชัดเจนของประชาคมอาเซียนท่ามกลางการขยายอิทธิพล ทั้งในมิติเศรษฐกิจ และความมั่นคงเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงของมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ประชาคมอาเซียนกำหนดท่าทีอย่างชัดเจนในการพิทักษ์ผลประโยชน์ของอาเซียนและประเทศสมาชิก โดยยืนยันหลักการสำคัญในการวางตำแหน่ง อาเซียนเป็นจุดศูนย์กลาง (ASEAN Centrality) ในการขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ ในระดับภูมิภาคผ่านสถาปัตยกรรมที่อาเซียนได้สร้างสรรค์เอาไว้ ไม่ว่าจะเป็น เวที East Asia Summit ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนกับอีก 8 คู่เจรจาหลัก ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อินเดีย รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา เวทีด้านความมั่นคง อันได้แก่ ASEAN Regional Forum ระหว่างอาเซียนกับอีก 17 ประเทศทั่วโลก ASEAN Defence Minister Meeting – Plus (ADMM – Plus) และเวทีในระดับภูมิภาคอื่นๆ

ซึ่งเอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก ที่ได้รับการลงนามโดยผู้นำอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของประเทศไทยในการเป็นประธานอาเซียนในปี เพราะในร่างฉบับแรกของเอกสารนี้ ยังคงมีสมาชิกบางประเทศที่ไม่เห็นด้วยกับการกำหนดท่าทีในแนวทางดังกล่าว (ทั้งนี้เป็นเพราะแต่ละประเทศสมาชิกก็มีความใกล้ชิดกับมหาอำนาจแต่ละประเทศในรูปแบบที่แตกต่างกัน) แต่ในที่สุดด้วยการทำงานอย่างหนักของฝ่ายไทยในฐานะประธานในที่ประชุมก็ทำให้ในที่สุดประเทศสมาชิกอาเซียน ทั้ง 10 ประเทศสามารถบรรลุผลสำเร็จในการกำหนดท่าทีร่วมกันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสภาวะภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจที่มีพลวัตยิ่งได้

สาระสำคัญของมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิดอินโด-แปซิฟิก ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ

- 1) ความร่วมมือภาคพื้นมหาสมุทร (Maritime Cooperation) เพื่อเป็นการยืนยันจุดยืนของอาเซียนในเรื่องการกำหนดให้มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิกเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างและปลอดภัยสำหรับทุกฝ่ายที่จะเข้ามาแสวงหาประโยชน์ร่วมกัน โดยการเคารพการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (UN Convention on the Law of the Sea: UNCLOS) และปฏิบัติตามประมวลการปฏิบัติในทะเลจีนใต้ (Code of Conduct in the South China Sea: COC) ซึ่งแน่นอนว่าเป็นการปรามและป้องกันการเกิดปัญหาข้อพิพาทกับมหาอำนาจที่ขยายอิทธิพลในพื้นที่
- 2) เชื่อมโยงความเชื่อมโยงต่างๆ (Connecting the Connectivity) เนื่องจากมหาอำนาจไม่ว่าจะเป็นจีน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา อินเดีย ฯลฯ ที่ต้องการเชื่อมโยงการค้าการลงทุนในพื้นที่ต่างก็มีโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ต้องการเชื่อมโยงภูมิภาค และเมื่ออาเซียนตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลาง อาเซียนยินดีที่จะเชื่อมกับทุกฝ่ายบนเงื่อนไขที่ว่า ความเชื่อมโยงทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางทางเดินเรือ สายการบิน ถนน ราง ท่อก๊าซ ระบบโทรคมนาคม และกฎระเบียบ สิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้าต่างๆ อาเซียนยืนยันที่จะให้ทุกฝ่ายต้องสร้างโครงการที่สอดคล้องกับแผนแม่บทความเชื่อมโยงอาเซียน (Master Plan on ASEAN Connectivity: MPAC) ซึ่งนี่คือผลงานของไทยที่วางไว้ตั้งแต่การประชุมอาเซียนที่ไทยเป็นเจ้าภาพในรอบที่แล้วในปี 2008-2009
- 3) อาเซียนเน้นย้ำเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนปี 2030 (Sustainable Development Goals: SDG 2030) ของสหประชาชาติ
- 4) ความร่วมมือในมิติอื่นๆ ซึ่งเน้นย้ำอย่างยิ่งถึงกรอบการเจรจา RCEP: Regional Comprehensive Economic Partnership

และเมื่อการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 35 และการประชุมที่เกี่ยวข้องในเดือนพฤศจิกายน 2019 AOIP ก็ถูกขยายขอบเขตออกไปสร้างความร่วมมือกับประเทศคู่เจรจาของอาเซียน จนกลายเป็นเอกสารสำคัญๆ อาทิ ASEAN Plus Three Leaders' Statement on Connecting the Connectivity Initiative, ASEAN-China Joint Statement in Synergising the Master Plan on ASEAN Connectivity 2025 and the Belt and Road Initiative (BRI), Joint Statement of the 22nd ASEAN-Japan Summit on Connectivity และ ASEAN and

World Bank Cooperation on Connectivity: Initiative Rolling Pipeline of Potential ASEAN Infrastructure Projects

5. ท่ามกลางสงครามการค้า อาเซียนสามารถหาข้อสรุปข้อตกลง RCEP ได้ ความตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership: RCEP) คือ ความสำเร็จของประเทศไทย เพราะที่ผ่านมา RCEP ซึ่งเป็นเขตการค้าเสรีที่ใหญ่ที่สุดในโลกประกอบด้วยสมาชิก 10 ประเทศประชาคมอาเซียนร่วมกับ จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ครอบคลุมกว่าร้อยละ 48 ของประชากรโลก และ 1 ใน 3 ของมูลค่าเศรษฐกิจโลก และ 1 ใน 3 ของมูลค่าเงินลงทุนระหว่างประเทศที่ไหลเวียนอยู่ทั่วโลก ได้ริเริ่มความร่วมมือมาตั้งแต่ปี 2012 เริ่มต้นการเจรจาในปี 2013 และเดิมเคยกำหนดไว้ว่าจะสามารถหาข้อสรุปในการเจรจาได้ตั้งแต่ปี 2015 แต่ก็ไม่สามารถทำสำเร็จได้ จนกระทั่งตกมาอยู่ในมือของไทยในฐานะประธานการประชุมที่สามารถผลักดันจนสำเร็จลุล่วงได้

หลายๆ ฝ่ายอาจมองว่า เป็นความสำเร็จจริงหรือ ในเมื่อไม่ได้มีการลงนามข้อตกลง หากเราอุปมา RCEP เสมือนทั้ง 16 ประเทศสมาชิกคือโต๊ะอาหารขนาดใหญ่ที่ควรจะมีอาหารวางเต็มโต๊ะ แล้วทุกคนมาร่วมวงแบ่งกันรับประทานจากผลประโยชน์ของตลาดสินค้าและบริการ รวมทั้งแหล่งทรัพยากรขนาดมหึมา แต่ในช่วง 2013-2018 สมาชิกได้แต่เพียงมาเขียนเมนูเอาไว้บนบอร์ดว่าแต่ละประเทศสมาชิกอยากจะมีรายการอาหารอะไรบ้าง แต่การลงมือทำอาหารก็ยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น ไม่ได้มีความก้าวหน้ามากนัก ล่วงมาถึงปี 2019 ที่ไทยเป็นประธานการเจรจา ประเทศไทยคือผู้ไปจ่ายตลาด ซื้อผัก ซื้อปลา และลงมือหุงข้าว ทำอาหารจนสำเร็จ วางจานอาหารเต็มโต๊ะ พร้อมลงมารับประทาน ถ้านาทีนี้ที่ยังไม่ลงนามครบทั้ง 16 ประเทศก็เหมือนกับโต๊ะอาหารนี้ยังขาดแจกันดอกไม้ ตกแต่งให้สวยงามกลายเป็นโต๊ะอาหารที่สมบูรณ์แบบ ดังนั้นเราจึงไม่รีบร้อน รอให้อินเดียไปจัดดอกไม้มาวางให้โต๊ะนี้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และจะเริ่มลงมือรับประทานอาหารร่วมกันแบ่งปันผลประโยชน์ในต้นปี 2020

ไม่เป็นการเกินไปที่จะบอกว่าไทยคือคนลงมือแกะเกณฑ์ให้การจ่ายตลาด การทำอาหาร เกิดขึ้นได้จริง เพราะตั้งแต่ประเทศไทยเข้ามารับตำแหน่งประธานการประชุมในช่วงต้นปี 2019 สิ่งที่ฝ่ายไทยเริ่มต้นคือเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมการเจรจา จากเดิมที่คณะกรรมการเจรจาการค้า (Trade Negotiation Committee: TNC) จะประชุมกันปีละ 2-3 ครั้ง ไทยเริ่มกำหนดตารางเวลาให้ TNC ต้องเจรจากันทุกเดือน อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และไทยได้วาง Roadmap ไว้ด้วยว่าในแต่ละเดือนจะต้องมีอะไรก้าวหน้าบ้าง ในขณะที่เดินที่ประชุมรัฐมนตรีเศรษฐกิจ RCEP ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการตัดสินใจ ประชุมกันปีละครั้ง บางปีอาจจะ 2 ครั้ง แต่พอถึงรอบของประเทศไทย ไทยขอให้มีการประชุมระดับรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง และครั้งสุดท้ายเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2019 ที่เริ่มประชุมกันตั้งแต่บ่าย และยาวไปจนรัฐมนตรีทั้ง 16 ประเทศไม่ได้ไปร่วมงานเลี้ยงอาหารค่ำแบบ Gala

Dinner และเมื่อเสร็จจากงานเลี้ยงอาหารค่ำ ผู้นำที่นำโดยนายกรัฐมนตรี ประยุทธ์ จันทร์โอชา และอีก 15 ประเทศก็ขอตัวจากงานเลี้ยงไปนั่งประชุมร่วมกับรัฐมนตรี จนในที่สุดประชุมกันจนถึง 23.45 น. ของคืนวันนั้น

และในที่สุดในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2019 การเจรจาการค้าในกรอบ RCEP ซึ่งแบ่งการเจรจาออกเป็น 2 กรอบ (Tracks) โดยกรอบแรกจะเป็นการเจรจาในประเด็นการเปิดและการเข้าสู่ตลาด (Market Access) สำหรับการค้าสินค้าและการค้าบริการ โดยเฉพาะเรื่องของการค้าสินค้าที่จะเจรจาในเรื่องกรอบระยะเวลาการลดภาษี จำนวนรายการสินค้าที่จะนำมาลด ละ เลิก มาตรการทางการค้าประเภทต่างๆ ในขณะที่ภาคบริการก็จะเป็นการระบุถึงการเปิดเสรีและข้อจำกัดต่างๆ ในการให้ผู้ให้บริการเข้ามาดำเนินธุรกิจในแต่ละประเทศสมาชิกในรูปแบบต่างๆ การเจรจาในกรอบนี้จะให้แต่ละประเทศสมาชิกทั้ง 16 ประเทศจะเจรจากันเป็นคู่ๆ ในลักษณะทวิภาคี โดยคณะของไทยจะนำโดยกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ ซึ่งทำงานหนักและมีความตั้งใจอย่างเต็มที่ในการรักษาผลประโยชน์ของไทย และผลักดันให้การเจรจาทั้ง 100% ของรายการสินค้าที่มีการซื้อขายกันระหว่างประเทศสมาชิกทั้ง 15 ประเทศสามารถหาข้อสรุปได้แล้วทั้งหมดจากการประชุมในคราวนี้

ในขณะที่อีกกรอบหนึ่งจะเป็นการเจรจาในการร่างข้อตกลง (Draft Agreement Text) ซึ่งข้อตกลงจะมีทั้งหมด 20 ข้อบท (Chapters) และสถานะล่าสุดคือ ประเทศสมาชิกทั้ง 15 ประเทศสามารถบรรลุหาข้อสรุปข้อตกลงได้แล้วทั้ง 20 ข้อบท ซึ่งทั้ง 20 ข้อบทจะเป็นการยกระดับให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมาชิกในภูมิภาคมีความร่วมมือที่มีความทันสมัย ครบคลุม มีคุณภาพสูง และมีผลประโยชน์ร่วมกัน (Modern, Comprehensive, High-Quality and Mutually Benefit) โดยการเจรจาให้สามารถหาข้อสรุปทั้งหมดไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ไทยในฐานะประธานก็สามารถแสวงหาจุดร่วมและสรุปผลได้ในเรื่องยากๆ ทั้ง 20 เรื่อง ได้แก่

- 1) Initial Provisions and General Definitions บทบัญญัติพื้นฐานและคำนิยามทั่วไป
- 2) Trade in Goods ข้อตกลงการค้าสินค้า
- 3) Rules of Origin, including Annex on Product Specific Rules กฎว่าด้วยถิ่นกำเนิด
- 4) Customs Procedures and Trade Facilitation พิธีการศุลกากรและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า
- 5) Sanitary and Phytosanitary Measures มาตรการสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช

- 6) Standards, Technical Regulations and Conformity Assessment Procedures การกำหนดมาตรฐาน การตรวจสอบ และการรับรอง
- 7) Trade Remedies การเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการค้า
- 8) Trade in Services, including Annexes on Financial Services, Telecommunication Services, and Professional Services ข้อตกลงการเปิดเสรีภาคบริการ (ซึ่งรวมทั้งการเปิดเสรีภาคการเงิน โทรคมนาคม และบริการของผู้ประกอบวิชาชีพ)
- 9) Movement of Natural Persons การเคลื่อนย้ายบุคคล
- 10) Investment ข้อตกลงด้านการลงทุน
- 11) Intellectual Property ทรัพย์สินทางปัญญา
- 12) Electronic Commerce พาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์
- 13) Competition กฎว่าด้วยการสนับสนุนการแข่งขัน
- 14) Small and Medium Enterprises ข้อบทสำหรับวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
- 15) Economic and Technical Cooperation ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และความร่วมมือทางวิชาการ
- 16) Government Procurement การจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ
- 17) General Provisions and Exceptions บทบัญญัติทั่วไปและข้อยกเว้น
- 18) Institutional Provisions ข้อบทด้านสถาบัน
- 19) Dispute Settlement กลไกระงับข้อพิพาท
- 20) Final Provisions บทบัญญัติสุดท้าย

จะเห็นได้ว่าทั้ง 20 ข้อบทคือความก้าวหน้า คือมาตรฐานใหม่ๆ ที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศสมาชิกในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ซึ่งแน่นอนว่าแต่ละประเทศมีความแตกต่างหลากหลาย มีระดับการพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน มีเงื่อนไขทางสังคม-วัฒนธรรม มีรูปแบบการเมืองที่ต่างกัน และมีความจำเป็นด้านความมั่นคงของชาติและความมั่นคงของมนุษย์ที่ต่างระดับกัน แต่ในที่สุดเราสามารถหา

ข้อสรุปได้ร่วมกันในปีที่ไทยเป็นประธานการประชุมและพร้อมที่จะนำไปสู่การลงนามในต้นปี 2020 โดยความสำเร็จครั้งนี้ได้รับการยืนยันในแถลงการณ์ร่วมของผู้นำ RCEP ทั้ง 16 ประเทศในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2019 ว่า “We noted 15 RCEP Participating Countries have concluded text-based negotiations for all 20 chapters and essentially all their market access issues; and tasked legal scrubbing by them to commence for signing in 2020.”

ความสำเร็จเกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญของการเจรจาการค้า คือ ประเทศคู่เจรจาทั้ง 15 ประเทศสามารถหาข้อสรุปร่วมกันได้ในทุกข้อบท แต่แน่นอนโต๊ะอาหารแห่งนี้ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ เพราะอย่างที่บอกว่า เรายังไม่มีแจกันดอกไม้สวยๆ และแจกันดอกไม้ที่ว่าก็คือ อินเดีย ซึ่งในแถลงการณ์ของผู้นำทั้ง 16 ประเทศได้กล่าวไว้ด้วยว่า “India has significant outstanding issues, which remain unresolved. All RCEP Participating Countries will work together to resolve these outstanding issues in a mutually satisfactory way. India’s final decision will depend on satisfactory resolution of these issues.” อินเดียยังคงมีบางประเด็นที่ยังไม่สามารถหาข้อสรุปร่วมกันได้ ซึ่งทั้ง 15 ประเทศก็เข้าใจและจะเดินหน้าหาทางออกร่วมกันในประเด็นเหล่านั้นในรูปแบบที่ทุกประเทศคู่เจรจาพึงพอใจ

RCEP คือความก้าวไกลของเอเชีย เพราะหากเร่งรัดจนการลงนามเกิดขึ้นและกันให้อินเดียออกไปอย่างโดดเดี่ยว นั่นเท่ากับเราจะขาดโอกาสเข้าสู่ตลาดของประชากร 1.35 พันล้านคน และอินเดียคือเศรษฐกิจขนาดใหญ่อันดับที่ 3 ของโลก (หากพิจารณามูลค่า GDP ที่ปรับค่าครองชีพแล้ว GDP PPP) และยังเป็นเขตเศรษฐกิจที่มีอัตราการเจริญเติบโตสูง รวมทั้งยังเป็นพี่ใหญ่ในภูมิภาคเอเชียใต้และมหาสมุทรอินเดีย ดังนั้นหากไทย และคู่ค้าอื่นๆ อยากร่วมถึงตลาดขนาดใหญ่ของเอเชียได้ อินเดียคือจิ๊กซอว์สำคัญ เช่นเดียวกับในมิติภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจ ขาดอินเดียไป ภาพของอินโด-แปซิฟิก ที่เป็นยุทธศาสตร์หลักของมหาอำนาจทั่วโลกก็ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นหากเร่งรัดให้เกิดการลงนามโดย 15 ประเทศและกันอินเดียออกไป นั่นเท่ากับภาพที่ไม่สมบูรณ์และเสียโอกาสในเอเชียใต้ อินโด-แปซิฟิก ในทางตรงกันข้ามหากบีบบังคับอินเดีย (ซึ่งมีปัญหาคัดค้านจากการยกระดับ RCEP ให้กลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศ) ให้อยอมลงนามโดยไม่สบายใจจากการกดดันอย่างหนักของ 15 ประเทศ นั่นก็เท่ากับอาเซียนและคู่เจรจาไปสร้างปัญหาในประเทศเพื่อนบ้านในรุนแรงขึ้น ซึ่งนั่นจะทำให้เกิดความไม่สบายใจ และหากลงนามไปก็คงจะไม่ใช่อัตกตงที่ยั่งยืน ในทางตรงกันข้าม หากยอมรับข้อเรียกร้องของอินเดียมากจนเกินไป นั่นก็อาจจะทำให้ทั้ง 15 ประเทศเกิดความไม่สบายใจ ดังนั้นหากจะอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน การทอเวลาออกไป ลงนามในปี 2020 (ซึ่งอาจจะเกิดความล่าช้า ทั้งนี้เนื่องจากการแพร่ระบาดของ โควิด-19 ทำให้การประชุมต้องหยุดชะงัก) โดยประกาศความสำเร็จตั้งแต่ปีนี้ และบอกเป็นนัยๆ เอาไว้ว่าทั้ง 15 ประเทศเขาคงตกลงกันได้แล้ว ก็คงจะเป็นการยากหากอินเดียจะมารื้อสิ่งที่สมาชิกที่เหลือทั้ง 15 ประเทศตกลงไว้แล้วทั้งหมด

RCEP ยังเป็นความก้าวหน้าในการเปิดเสรีการค้าของเอเชีย เพราะความยากลำบากที่สุดของการเจรจาในรอบนี้คือ การเจรจาระหว่างประเทศสมาชิกที่ไม่มี FTA ระหว่างกันอยู่แล้ว อาเซียนไม่ใช่ปัญหา เพราะอาเซียนเปิดเสรีอยู่แล้วกับทั้ง 6 ประเทศคู่เจรจา เรามี FTA อยู่แล้วทั้ง อาเซียน-จีน อาเซียน-ญี่ปุ่น อาเซียน-เกาหลี อาเซียน-อินเดีย และ อาเซียน-ออสเตรเลีย-นิวซีแลนด์ การเปิดตลาดเป็น อาเซียน+6 นั้นไม่ใช่เรื่องยาก เพราะอาเซียนได้เคยเจรจากับทั้ง 6 ประเทศมาแล้ว คงไม่ได้มีอะไรที่จะเปิดตลาดมากไปกว่าที่เคยเปิดมาแล้ว หากแต่อาเซียนน่าจะได้ประโยชน์จากถิ่นกำเนิดสินค้าที่นับมูลค่ารวมกัน ซึ่งจะทำให้ผู้ผลิตในประเทศอาเซียนสามารถใช้สิทธิประโยชน์จากอัตราภาษีพิเศษได้ง่ายยิ่งขึ้น แต่สำหรับคู่เจรจาที่ไม่เคยมี FTA ระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นระหว่าง อินเดีย-จีน อินเดีย-นิวซีแลนด์ อินเดีย-ออสเตรเลีย จีน-ญี่ปุ่น จีน-เกาหลี ญี่ปุ่น-เกาหลี ญี่ปุ่น-นิวซีแลนด์ นี่คือ ความยาก เพราะเท่ากับการเจรจาการค้าในรอบใหม่ที่เขาไม่เคยมีความร่วมมือกันมาก่อน แต่ไทยในฐานะประธานก็สามารถผลักดันจนสำเร็จ ซึ่งนั่นคือความก้าวหน้า เพราะอย่าลืมว่าในอดีตที่ผ่านมา ประวัติศาสตร์ของจีน-อินเดีย จีน-ญี่ปุ่น-เกาหลี คือความขัดแย้ง แต่วันนี้ก็สามารถสร้างความร่วมมือทางการค้าและการลงทุนระหว่างกันได้ ซ้ำยังเป็นความร่วมมือในมิติอื่นๆ เพิ่มเติมขึ้นมาอีก

RCEP จะเป็นการยืนยันอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมากที่สุด ที่จะยืนยันกับประชาคมโลกว่า ทั้ง 16 ประเทศสมาชิกสนับสนุนแนวคิดเสรีนิยมทางการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ในท่ามกลางสถานการณ์ที่การค้าแบบปกป้องคุ้มกัน (Protectionism) เกิดขึ้นมากที่สุด และรุนแรงที่สุดตั้งแต่ปี 1995 ผ่านการประกาศสงครามการค้าของสหรัฐอเมริกา ท่ามกลางความล้มเหลวอย่างต่อเนื่องและการเสื่อมศรัทธาของการเจรจาการค้าในกรอบพหุภาคีขององค์การการค้าโลกที่ยังไม่มีผลลัพธ์อย่างเป็นทางการตั้งแต่เริ่มต้นการเจรจารอบโดฮาในปี 2001 และท่ามกลางแนวคิดแบบ Unilateral ที่มหาอำนาจ (ทั้งจีนและสหรัฐอเมริกา) เริ่มต้นการขยายอิทธิพลและกดดันให้ประเทศอื่นๆ ยอมทำตามแต่เพียงฝ่ายเดียว

บทบาทของไทยในการร่วมกำหนดอนาคตของประชาคมอาเซียน

นอกจากความสำเร็จทั้ง 5 ประการที่กล่าวไปแล้วข้างต้น อีกหนึ่งสิ่งที่ฝ่ายไทย โดยกรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศริเริ่มไปตั้งแต่ปี 2017 และบรรลุผลสำเร็จลุล่วงในปี 2019 ที่ผ่านมามีคือ การว่าจ้างให้ Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA) ซึ่งเป็นสถาบันวิจัยระดับภูมิภาคที่ทำงานวิจัยให้กับอาเซียนและเอเชียตะวันออก ทำงานวิจัยเพื่อเสนอแนะวิสัยทัศน์อาเซียนฉบับใหม่ที่เรียกว่า “ASEAN Vision 2040” ซึ่งศูนย์อาเซียนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับนักวิชาการอีกมากกว่า 50 คนจากทั้งประเทศสมาชิกอาเซียน และประชาคมวิชาการนานาชาติก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการออกแบบวิสัยทัศน์ของอาเซียนในช่วงเวลาอีก 20 ปีต่อจากนี้ด้วย

โดยในรายงาน 4 เล่มใหญ่ มีการวิเคราะห์สถานการณ์โลก ณ ปัจจุบันจากมุมมองภูมิรัฐศาสตร์-เศรษฐกิจ เพื่อหาข้อเสนอแนะต่อประชาคมอาเซียน โดยเปรียบเทียบกับความสำเร็จและจุดอ่อนของอาเซียนในอดีตที่ผ่านมา ร่วมกับการวิเคราะห์ถึงบริบทโลกในยุคที่เทคโนโลยีกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างก้าวหน้าในยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 และเสนอแนะแนวทางการเดินทางต่อของประชาคมอาเซียนในอีก 20 ปีข้างหน้าไว้ดังนี้

“ปี 2020-2040 ประชาคมอาเซียนต้องคล่องแคล่วว่องไว (Nimble) และดำเนินนโยบายเชิงรุก (Proactive) มากขึ้น”

โดยทั้งหมดจะเกิดขึ้นได้หาก

- 1) ประเทศสมาชิกอาเซียนต้องกำหนดทางการทูตร่วมกันภายใต้หลักการของความเป็นผู้นำแบบ “Collective Leadership” ซึ่งเปรียบเสมือนกับวงซิมโฟนีออเคสตรา ที่ต่างคนต่างเล่นโน้ตของตนเอง ต่างคนต่างมีท่อนเด่นของตนเองให้บรรเลง และทั้งวงก็สร้างเสียงดนตรีร่วมกัน อาเซียนยังคงไม่มีสถานะเป็นองค์กรเหนือรัฐที่เข้าไปมีสภาพบังคับประเทศสมาชิกให้ยอมทำตามมติเสียงส่วนใหญ่ แต่ประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีจุดแข็งในมิติใดก็ควรมีบทบาทนำในการเดินทางมิตินั้นๆ ของทั้งประชาคม โดยมีจุดยืนร่วมกันและยอมรับผลที่จะเกิดขึ้นร่วมกันมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจในความเป็นศูนย์กลางของอาเซียน (Ensuring ASEAN Centrality)
- 2) อาเซียนต้องปรับตัวและมีนวัตกรรม ที่ยอมรับและสามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลและการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สี่ได้อย่างมีพลวัต (Digital ASEAN)
- 3) อาเซียนต้องสามารถเท่าทันและสามารถปรับใช้เทคโนโลยีใหม่ และต้องมีนโยบายการปฏิบัติที่ดีที่สุด เพื่อบรรลุเป้าหมายประชาคมอาเซียนอาเซียนที่มีภูมิคุ้มกัน (Resilient) ยั่งยืน และมีความมั่นคง โดยเฉพาะมิติด้านพลังงาน (Sustainable ASEAN)
- 4) อาเซียนต้องบูรณาการและเชื่อมโยงทุกประเทศสมาชิกอาเซียนเข้าไว้ด้วยกันอย่างไร้รอยต่อ (Seamless ASEAN) ภายใต้การหลักปฏิบัติและการกำกับดูแลที่ดี (Good Regulatory Practice and Good Governance)
- 5) อาเซียนต้องมุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างพัฒนาศักยภาพของประชาชนอาเซียนโดยต้องพัฒนาคนอย่างครอบคลุมและไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Inclusive ASEAN)

- 6) อาเซียนต้องทำให้ประชาชนอาเซียนรู้สึกตนเองเป็นส่วนหนึ่งของประชาคม ประชาชนอาเซียนต้องได้รับประโยชน์จากประชาคมอาเซียนและมีอัตลักษณ์อาเซียน (ASEAN Belonging and ASEAN Identity)
- 7) สถาปัตยกรรมการบูรณาการภูมิภาคของอาเซียนที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลกับกิจกรรมต่างๆ ของประชาคมอาเซียน (Strong and Effective ASEAN Institutional Ecosystem)

สำหรับประเทศไทย บทบาทที่สำคัญในอดีตที่ทำให้เรามีส่วนสำคัญในการแสดงภาวะผู้นำอาเซียน ทำนองดีต่ออิปติกรมอาเซียน ดร.สุรียา จินดาวงษ์ ได้กรุณาสรุปออกมาเป็น 3 บทบาทหลัก คือ

- 1) Putting Out the Fire หรือการดับไฟแก้ปัญหาวิกฤตในภูมิภาคซึ่งได้เคยดำเนินการมาแล้วในอดีต เช่น ปัญหาการเมืองความมั่นคงในช่วงสงครามอินโดจีนอันนำไปสู่ Paris Peace Agreement และการเลือกตั้งในประเทศกัมพูชาในปี 1992-1993 ปัญหาการแก่วิกฤตเศรษฐกิจและการเงินในปี 1997 ซึ่งนำไปสู่ความร่วมมือ ASEAN+3, ความริเริ่มเชียงใหม่ (CMIM) และ ASEAN Macroeconomic Research Office (AMRO) ในปี 2019 เรื่องที่เราอาจจะต้องดับไฟ อาทิ ภัยความมั่นคงรูปแบบใหม่ Cyber-security สงครามการค้า การแข่งขันทางเศรษฐกิจและการทหารในภูมิภาค Indo-Pacific
- 2) Bridging Role การสร้างความเชื่อมโยงให้เกิดขึ้นในภูมิภาคจนนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ยุ่ยากและหลายๆ ฝ่ายไม่เชื่อว่าจะสามารถหาทางออกได้ แต่ไทยก็สามารถทำได้ อาทิ กลยุทธ์อันชาญฉลาดในการหาหนทางให้รัฐบาลทหารพม่าในปี 2008 ยอมเปิดประเทศ ให้ไทยและตัวแทนจากอาเซียนผ่าน International Commission for Humanitarian Intervention and State Sovereignty สามารถนำความช่วยเหลือจากนานาชาติประเทศเข้าไปปฏิบัติภารกิจช่วยเหลือผู้ประสบภัยในช่วงไซโคลน Nargis ถล่มตอนใต้ของพม่า ในช่วงที่พม่ายังปิดประเทศได้ ในปี 2019 การเชื่อมโยงจนสามารถหาทางออกให้กับปัญหาที่ซับซ้อน อาทิ เบนกาลี/โรฮิงญา ภัยจากผู้ก่อการร้าย เช่น ที่เกิดขึ้นใน Battle of Malawi และการหาข้อสรุปเพื่อลงนามและบังคับใช้ข้อตกลงการค้าเสรี Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP, ASEAN+6) น่าจะเป็นความท้าทายของประเทศไทยในฐานะประเทศอาเซียน
- 3) Systematic Change การปรับเปลี่ยน/เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับองค์รวม ไม่ว่าจะเป็นทางด้านนวัตกรรมเทคโนโลยี การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งจะต้องเป็นการมองไปในระยะยาวมากกว่าการมุ่งเฉพาะระยะสั้น (shortermism) ซึ่งน่าจะเป็นประเด็นใหญ่เรื่องการสร้างความยั่งยืน (sustainability) ให้กับอาเซียนในมิติที่จะต้องขบคิดกัน ดังที่ไทยเคยสร้างเกียรติประวัติบางส่วนใน

การเป็นเจ้าภาพครั้งก่อน เช่น ในเรื่องพิมพ์เขียวความเชื่อมโยงของอาเซียน (Master Plan on ASEAN Connectivity)

1.7.2 บทบาทของประชาคมอาเซียนต่อปัญหาโรคระบาดโควิด-19

แม้จะมาช้า แต่อย่างน้อย ณ นาที่นี้ อาเซียนก็มีกลไกในการเผชิญหน้ากับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ไปด้วยกันแล้ว ซึ่งกลไกในลักษณะดังกล่าวมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง เพราะประชาคมอาเซียนคือเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดที่สุดของไทย และปัญหาโควิด-19 เป็นปัญหาข้ามพรมแดน ไร้สัญชาติ และสามารถแพร่ระบาดติดต่อกันได้ง่าย หากชายแดนทั้งสองฝั่งของประเทศเพื่อนบ้านไม่มีกลไกรับมือ แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ร่วมกันใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ของแต่ละประเทศ รวมทั้งร่วมมือร่วมใจสร้างกลไกยับยั้งการแพร่ระบาดร่วมกัน

กลไกอาเซียนเพื่อยับยั้งการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2020 นำโดยกัมพูชาในฐานะผู้ประสานงานการประชุมระดับรัฐมนตรีและเจ้าหน้าที่อาวุโสด้านสาธารณสุขของประชาคมอาเซียน ที่ได้จัดให้มีการประชุมในรูปแบบ Video Conference ระหว่างเจ้าหน้าที่อาวุโส (Senior Health Officials) ขึ้น

จากการประชุมอาเซียนร่วมกับคู่เจรจาหลักอีก 3 ประเทศคือ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ซึ่งถือเป็น 3 ประเทศที่มีการแพร่ระบาดอย่างรุนแรงในช่วงเดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ แต่ปัจจุบันสามารถควบคุมสถานการณ์ได้อย่างดี รวมทั้งมีองค์ความรู้และมีประสบการณ์ในการรับมือกับการแพร่ระบาด ได้ร่วมกันสร้างกลไกในการรับมือการแพร่ระบาดร่วมกันในประชาคมอาเซียนแล้ว โดยกลไกนี้ถูกเรียกว่า ASEAN Emergency Operations Centre Network for Public Health Emergencies เรียกย่อๆ ว่า ASEAN EOC Network โดยมาเลเซียจะทำหน้าที่เป็นแกนกลางประสานงานในการแบ่งปันข่าวสารข้อมูล และองค์ความรู้ในการรับมือ เผื่อระวัง ดูแลรักษาผู้ป่วย รวมทั้งสร้างกลไกป้องกันการแพร่ระบาดร่วมกันระหว่างประเทศสมาชิก หากคุณผู้อ่านอยากเข้าไปดูข้อมูลการแพร่ระบาดของโควิด-19 และมาตรการของอาเซียน สามารถเข้าไปดูได้ที่ www.asean.org ในหน้าจอแรกของเว็บไซต์ของประชาคมอาเซียน ตรงบริเวณ ASEAN Health Efforts on COVID-19

เมื่อเข้ามาในส่วนของ ASEAN EOC Network สิ่งที่เราจะเห็นคือรายงานสถานการณ์ความเสี่ยงของการระบาด (Risk Assessment Report) ซึ่งเป็นความร่วมมือของอาเซียน กระทรวงสาธารณสุขของฟิลิปปินส์ รัฐบาลแคนาดา และ Bluedot (ภาคเอกชนที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้ AI ติดตามและประเมินผลเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อต่างๆ และเป็นผู้ทำงานด้านนี้ให้กับรัฐบาลแคนาดา สิงคโปร์ และฟิลิปปินส์) เป็นผู้สนับสนุนการทำรายงานฉบับนี้ ซึ่งจะรายงานสถานการณ์ล่าสุดของ โควิด-19 ทุกวัน

ส่วนที่ 2 ของกลไก ASEAN EOC Network คือรายงานการประชุมผ่านระบบ Video Conference ของเจ้าหน้าที่อาวุโสด้านสาธารณสุขอาเซียน (ASEAN Senior Officials for Health Development: SOMHD) ซึ่งสร้างเครือข่ายในการเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคร่วมกันในระดับภูมิภาค โดยจะมีกลไก และเจ้าภาพในการดำเนินกิจการต่างๆ ดังนี้

- กัมพูชา ทำหน้าที่เป็นประธานและประสานงาน ASEAN Plus Three Senior Officials Meeting for Health Development (APT SOMHD) ระหว่างอาเซียน 10 ประเทศ ร่วมกับ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้
- มาเลเซีย ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานงานเครือข่าย ASEAN Public Health Emergency Operations Centre (PHEOC) Network
- มาเลเซียทำหน้าที่ประธานและมีไทยเป็นผู้ประสานงานเครือข่ายการจัดการศึกษาอบรมด้านระบาดวิทยาให้กับบุคลากรในพื้นที่ ASEAN Plus Three Field Epidemiology Training Network (ASEAN+3 FETN) โดยได้รับความร่วมมือจากจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้
- ฟิลิปปินส์ ร่วมกับ Bluedot ทำหน้าที่ใช้ AI ในการวิเคราะห์ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) ประมวลผล วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลด้านสุขภาพ ให้กับประชาคมอาเซียน หรือที่เรียกว่า ASEAN BioDiaspora Virtual Centre for big data analytics and visualization (ABVC)
- มาเลเซียจัดทำรายงานสถานการณ์และทำหน้าที่สื่อสารสถานการณ์การแพร่ระบาดทั้งต่อประเทศสมาชิกและประชาคมโลก ผ่าน ASEAN Risk Assessment and Risk Communication Centre (ARARC)
- ไทยร่วมกับ Global Health Security Agenda platform จัดตั้งเครือข่ายห้องปฏิบัติการ Public health laboratories network ภายใต้การควบคุมกำกับดูแลตามข้อตกลงที่ให้ไว้กับอาเซียน ASEAN Health Cluster 2 on Responding to All Hazards and Emerging Threats และเป็นศูนย์กลางในระดับภูมิภาค Regional Public Health Laboratories Network (RPHL)

ส่วนสำคัญส่วนที่ 3 คือ ASEAN EOC Network for Public Health โดยมาเลเซียทำหน้าที่เป็นประธานและผู้ประสานงานเครือข่าย ซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล โดยเฉพาะการยืนยันจำนวนผู้ป่วยใหม่ และแนวทางการดูแลและรักษาผู้ป่วย ซึ่งแต่ละประเทศจะรายงานสถานการณ์ล่าสุดให้เครือข่ายทราบโดยใช้แอปพลิเคชัน WhatsApp ที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบสามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วที่สุด รวมทั้งมีการจัดตั้งสายด่วน (hotline) และ call center ในแต่ละประเทศ เพื่อให้บริการประชาชนอาเซียนในกรณีที่มีความเสี่ยงจากการติดเชื้อและพำนักอยู่ในประเทศอื่นๆ ในอาเซียนที่ไม่ใช่ประเทศบ้านเกิดของตนเอง รวมทั้งยังมีการจัดทำสื่อออนไลน์ต่างๆ เพื่อให้ประชาชนอาเซียนรู้วิธีการป้องกันและดูแลตนเองจากการระบาดของเชื้อโรค

ส่วนที่ 4 ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและทันสมัยอย่างยิ่งในการวางแผนเฝ้าระวังและป้องกันการแพร่ระบาด คือ ASEAN BioDiaspora Virtual Centre (ABVC) for Big Data Analytics and Visualization โดย ABVC จะเป็นเครื่องมือบนเว็บไซต์ที่มีการปรับปรุงข้อมูลทันทีที่มีข้อมูลใหม่เข้ามา (real-time web-based risk assessment tools) ฐานข้อมูลที่จะเชื่อมโยงกันได้แก่ ข้อมูลเรื่องการเดินทางทางอากาศ ข้อมูลโครงสร้างประชากร ความหนาแน่นและการกระจายตัวของประชากรในพื้นที่ต่างๆ ในแต่ละช่วงเวลา ข้อมูลจำนวนสัตว์เลี้ยงและปศุสัตว์ในแต่ละประเทศสมาชิก และข้อมูลภาคธุรกิจการผลิตด้านอุตสาหกรรมต่างๆ โดย ฐานข้อมูล ASEAN BioDiaspora แบ่งออกเป็น 2 ส่วนได้แก่ The Explorer Tool (รายงานและฐานข้อมูลล่าสุด) และ The Insight Tool (รายงานข้อมูลผ่านการวิเคราะห์) โดยในส่วนนี้จะมีรายงาน Risk Assessment Report ในทุกๆ วัน

อย่างที่เรียนไปแล้วในตอนต้นว่า แม้จะมาช้า แต่อย่างน้อย อาเซียนก็มีกลไกในการเผชิญหน้ากับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส โควิด-19 ไปด้วยกันแล้ว และในห้วงเวลาที่ทุกประเทศต่างเผชิญกับปัญหาเช่นนี้ การแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล การร่วมกันใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ของแต่ละประเทศ รวมทั้งการสร้างความร่วมมือร่วมใจ สร้างกลไกยับยั้งการแพร่ระบาดร่วมกันของทุกประเทศอาเซียน จะทำให้ทุกคนสามารถผ่านพ้นวิกฤตครั้งนี้ไปด้วยกัน

1.8 สหภาพยุโรป

ข้อความในส่วนนี้เป็นการสรุปความจากข้อเขียนภาษาอังกฤษของ Professor Martin Holland แห่ง National Centre for Research on Europe, University of Canterbury ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะนักวิจัยของโครงการ โดยข้อเขียนฉบับเต็มสามารถพิจารณาได้ในภาคผนวกที่ 1

1.8.1 ความสำคัญของสหภาพยุโรปในบริบทโลกปัจจุบัน

ถึงแม้การออกจากสหภาพยุโรปของสหราชอาณาจักร (Brexit) เมื่อปลายเดือนมกราคม ปี 2563 ที่ผ่านมามีแนวโน้มหรือความแข็งแกร่งของสหภาพยุโรปในระดับนานาชาติดูเปลี่ยนแปลงไป โดยในปัจจุบันงบประมาณของสหภาพยุโรปมีแนวโน้มที่จะลดลงถึงร้อยละ 15 และมีเพียงฝรั่งเศสเท่านั้นที่สามารถสะท้อนถึงผลประโยชน์ร่วมของสหภาพยุโรปในคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council) แต่สหภาพยุโรปก็ยังมีสัดส่วนต่อ GDP โลกอยู่ที่ร้อยละ 20 ซึ่งมากกว่าร้อยละ 15 ของการค้าขาย (two-way trade) ทั่วโลก เป็นนักลงทุนต่างประเทศ (Foreign Direct Investment: FDI) อันดับ 1 ของโลก และ เป็นผู้ให้การสนับสนุนความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (ODA-Official Development Assistance) และถึงแม้สหภาพยุโรปจะหดตัวลงจาก Brexit แต่ก็พบว่าผู้คนยังมีความรู้สึกร่วมต่อการเป็นสหภาพยุโรปอยู่ในระดับที่สูง

สหภาพยุโรปได้ตีพิมพ์ European Union Global Strategy (EUGS) ในปี 2559 ซึ่งเป็นเอกสารที่บ่งบอกถึงบทบาทที่ตั้งใจไว้ของสหภาพยุโรปต่อนานาชาติ โดยมุ่งความสนใจไปถึงในระดับโลกและต้องการเชื่อมโยงนโยบายที่แตกต่างกันเพื่อเพิ่มอิทธิพลของสหภาพยุโรป นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการ “ภูมิศาสตร์การเมือง (Geo-political)” ขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี 2562 ทั้งนี้ Josep Borrell ผู้ดำรงตำแหน่งผู้แทนระดับสูงของ EUGS ได้ประเมินว่า “ประเทศจีน” เป็น “คู่แข่งเชิงระบบ (systemic rival)” โดยมองว่าจีนมีระบบพหุภาคีแบบเลือกข้างและยังตั้งอยู่บนระเบียบพื้นฐานระหว่างประเทศที่ต่างออกไป ต่างกับยุโรปที่สนับสนุนพหุภาคีที่มีประสิทธิภาพและสหประชาชาติเป็นศูนย์กลาง

แม้สหภาพยุโรปจะเป็นผู้ค้ารายใหญ่ที่สุดของโลกและมีเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับสอง แต่ผลกระทบจากโควิด-19 ก็ทำให้มีการคาดการณ์จากคณะกรรมการยุโรปว่า เศรษฐกิจของกลุ่มยูโรโซน (Eurozone) จะหดตัวถึงร้อยละ 7.75 ในปี 2563 ก่อนจะเติบโตขึ้นเป็นร้อยละ 6.25 ในปี 2564 และ เศรษฐกิจโดยรวมของสหภาพยุโรปจะหดตัวร้อยละ 7.5 ในปี 2563 และจะเติบโตประมาณร้อยละ 6 ในปี 2564 นอกจากนี้การฟื้นตัวที่ไม่สม่ำเสมอระหว่างประเทศสมาชิกอาจกระทบต่อเสถียรภาพของเงินยูโร หนี้สาธารณะภายในยูโรโซน คาดว่าจะเพิ่มเป็นร้อยละ 102.7 ของ GDP ในปี 2563 ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 86 จากปีที่แล้ว อัตราหนี้สำหรับประเทศใหญ่ 3 อันดับของยูโรโซนเสี่ยงจะขึ้นไปถึงร้อยละ 158.9 ในปี 2563 ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปัจจุบัน คาดว่าจะเลวร้ายกว่าวิกฤตในปี 2552

1.8.2. ผลกระทบของสหภาพยุโรปต่อประเทศไทย

ช่วงต้นปี 2563 มีสัญญาณเชิงบวกเกี่ยวกับการหวนคืนสู่ความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้าแบบปกติ โดยหลังจากรัฐประหาร ในปี 2557 ปี 2558 สหภาพยุโรปได้ออก “ใบเหลือง” แก่ไทยเกี่ยวกับการทำประมงที่ผิดกฎหมาย การประมงที่ขาดการรายงาน และการประมงที่ขาดการควบคุม ที่เรียกว่า Illegal Unreported and Unregulated Fishing (IUU) ซึ่งทำให้การเจรจา FTA และการตกลงการเดินทางแบบไม่ใช้วีซ่าต้องยุติลง แต่ในเดือนมกราคม ปี 2563 คณะกรรมาธิการยุโรปได้ยกเลิกการคว่ำบาตรประเทศไทย จึงคาดว่าหลังโควิด-19 การหารือกับไทยจะกลับมาดำเนินการต่อในทุกภาคส่วน

ในปี 2556 ประเทศไทยและสหภาพยุโรปเคยได้เจรจาข้อตกลงความร่วมมือ PCA ซึ่งหากสำเร็จก็จะได้กรอบการทำงานที่ครอบคลุมและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกันได้เป็นอันมาก นอกจากนี้ยังมีการเริ่มเจรจาข้อตกลงการค้าเสรี (FTA) ซึ่งจะครอบคลุม ภาษีการค้าและมาตรการอื่นๆ เช่น การบริการ การลงทุน การจัดซื้อจัดจ้าง ทรัพย์สินทางปัญญา ปัญหาด้านกฎระเบียบ และการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่สหภาพยุโรปไม่ได้มีการลงนามเนื่องจากเกิดรัฐประหารในปี 2557

ทั้งนี้ในเดือนธันวาคม ปี 2560 คณะมนตรีกิจการต่างประเทศของสหภาพยุโรปได้เสนอแนะให้กลับมากระชับความสัมพันธ์กับไทยอย่างค่อยเป็นค่อยไป และขอให้คณะกรรมาธิการยุโรปสำรวจความเป็นไปได้ในการกลับมาพูดคุยเกี่ยวกับการค้าเสรี EU-Thailand (FTA) ดังนั้นในปี 2563 จึงมีโอกาสเพิ่มขึ้นสำหรับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างกัน

ด้านการค้าการลงทุน การค้าระหว่าง EU27 และไทยมีมูลค่า 33.1 พันล้านยูโรในปี 2562 (ประมาณ 1.2 ล้านบาท) ไทยเป็นคู่ค้าลำดับที่ 25 ของสหภาพยุโรปและกลับกันสหภาพยุโรปเป็นคู่ค้าลำดับที่ 4 ของไทย โดยไทยมีมูลค่าการส่งออกไปยุโรป 19.6 พันล้านยูโร (685 พันล้านบาท) และมูลค่าการนำเข้าจากยุโรปมาไทย คือ 13.6 พันล้านยูโร (476 พันล้านบาท) ไทยจึงได้ดุลการค้าอย่างมีนัยสำคัญ

ปัญหาเชิงบริบทที่อาจกระทบต่อความสัมพันธ์ทวิภาคี มี 2 ประการ 1. สหภาพยุโรปมีการขยายการทำ FTA กับประเทศอื่นในอาเซียน ทั้งเวียดนามและสิงคโปร์ได้จัดทำข้อตกลง FTA เรียบร้อยแล้วตั้งแต่ปี ในขณะที่ไทยยังซึ่งหากไทยยังอยู่นอกกรอบความตกลงความเสี่ยงต่อการเสียโอกาสดังกล่าวจะเพิ่มมากขึ้น 2. แม้สหภาพยุโรปจะจำกัดการมีส่วนร่วมด้านความมั่นคงในภูมิภาคผ่านกลไก CSDP แต่สหภาพยุโรปก็ไม่ได้ยกเลิกบทบาทด้านความมั่นคงในประเด็นที่อาจเกิดขึ้นได้ทั้งในทะเลจีนใต้ เมียนมาหรือแม้แต่ในคาบสมุทรเกาหลี ยุทธศาสตร์ของสหภาพยุโรป ในปี 2559 จะดำเนินตามหลัก “ปฏิบัตินิยม” ซึ่งพัฒนาการนี้มีผลโดยตรงต่อความมั่นคงในภูมิภาคของไทย

1.8.3. บทบาทของสหภาพยุโรปภายใต้ระเบียบโลกใหม่

สหภาพยุโรปยังมีความมุ่งมั่นในการส่งเสริมพหุภาคีแม้ในช่วงเวลาที่โลกหยุดชะงักหรือได้รับผลกระทบจากทั้ง Brexit และการแพร่ระบาด Josep Borrell ได้พูดถึงเกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19 ว่าเป็นช่วงเวลาในโลกควรเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและสร้างความร่วมมือแบบพหุภาคี โดยสหภาพยุโรปพร้อมที่จะส่งเสริมการประสานงานแบบพหุภาคีและทำงานร่วมกับ UN ,WHO ,OSCE , Council of Europe และองค์กรอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ปัจจุบันก็ค่อนข้างสวนทางกับความตั้งใจของสหภาพยุโรป และเป็นมุมมองที่ต่างออกไปในการจัดระเบียบโลกใหม่ ด้วย Zeitgeist หรือ “วัฒนธรรมของยุคสมัย” ที่หลายประเทศมีแนวโน้มที่จะหันหลังให้กับการร่วมมือกัน โดยในยุคของทรัมป์เป็นประธานาธิบดีอเมริกันคนแรกที่กำลังกล่าวว่ายุโรปถือเป็น “ศัตรู” ประเทศจีนนำเสนอการสร้างกลไกใหม่ เช่น AIIB หรือ BIR ซึ่งมีรูปแบบเงื่อนไขและกฎหมายระหว่างประเทศในแบบเฉพาะของจีน (เช่น ที่เกิดขึ้นในกรณีทะเลจีนใต้)

ในสถานการณ์เช่นนี้จึงมีผู้ให้ความเห็นว่าสหภาพยุโรปจะต้องต่อสู้ต่อไปเพื่อสร้างและส่งเสริมความร่วมมือในระดับภูมิภาคและระดับโลกมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องการค้าการลงทุนและสหภาพยุโรปควรสนับสนุนให้ประเทศที่มีแนวโน้มพ้องกันคือเสรีนิยมประชาธิปไตยมารวมมือกันให้มากขึ้นและสร้างความใกล้ชิดมากขึ้นเพื่อปกป้องและร่วมปฏิรูปองค์การระหว่างประเทศที่มีอยู่

ปัจจัยอื่นๆ ที่เพิ่มความไม่แน่นอนของจุดยึดของสหภาพยุโรปในการสร้างระเบียบโลกใหม่ ยังมีอีกบางประการไม่ว่าจะเป็น บุคลิกภาพในระดับนานาชาติของยุโรปที่ตูดกต่ำลงหลังจากการเกิด Brexit และ ค่านิยมและบรรทัดฐานที่สหภาพยุโรปประกาศออกมาก็ยังถูกจับตามอง เนื่องจากปัญหาผู้อพยพที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ประกอบกับความกังวลเกี่ยวกับโรคระบาดก็ยังมีอยู่ ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และประเด็นเกี่ยวกับ SDGs ซึ่งหากสิ่งเหล่านี้ยังดำเนินต่อไป ความแน่นแฟ้นของสหภาพยุโรปที่มีอาจไม่อยู่ในระดับเดียวกับที่เคยเป็นมา

1.8.4. นโยบายของสหภาพยุโรปภายใต้การแพร่ระบาดของโควิด-19

เหตุผลที่ทำให้สหภาพยุโรปประสบความสำเร็จในช่วง 50 ปีที่ผ่านมาคือการลงคะแนนเสียงแบบ Qualified Majority แต่จากการตอบสนองต่อสถานการณ์โควิด-19 พบว่าแต่ละประเทศมุ่งที่จะแก้ปัญหาในระดับชาติมากกว่าจะร่วมกันแก้ในระดับภูมิภาค ซึ่งรวมไปถึงปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับ ตราสารหนี้ Eurobonds ที่สะท้อนให้เห็นถึงทิศทางที่ต่างกันมากของนโยบายเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ ทั้งนี้เมื่อเดือนพฤษภาคม 2563 ที่ผ่านมาสหภาพยุโรปก็ได้ขับเคลื่อนความร่วมมือใน 4 โครงการต่อไปนี้

- 1) สหภาพยุโรปลงทุนเพื่อพัฒนาวัคซีนโคโรนาไวรัสด้วยเงิน 7.4 พันล้านยูโร
- 2) ถ้อยแถลงของ Josep Borrell ผู้แทนระดับสูงด้านการต่างประเทศและความมั่นคง
สหภาพยุโรปตอบสนองต่อการระบาดของโควิด-19 โดยเน้นย้ำถึงหลักการประชาธิปไตยที่ยึดถือมาโดยตลอด โดย Josep Borrell ได้กล่าวว่า ไม่ควรมีการใช้การแพร่ระบาดของไวรัสเป็นข้ออ้างในการ จำกัดกรอบของประชาธิปไตยและพื้นที่ของพลเมือง โดยควรคงอยู่ในความเคารพต่อหลักนิติธรรมและข้อตกลงระหว่างประเทศ รวมถึงไม่ควรเป็นข้ออ้างในการจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกของสื่อ หรือจำกัดการทำงานของนักสิทธิมนุษยชนและองค์กรภาคประชาสังคม
- 3) กองทุนฟื้นฟู 5 แสนล้านยูโร
สหภาพยุโรปมีแนวคิดที่จะมอบความช่วยเหลือประเทศในภูมิภาคที่ได้รับผลกระทบจาก โควิด-19 เป็นเงิน 5 แสนล้านยูโร โดยแม้จะยังไม่ได้รับการรับรองจากสมาชิกทั้งหมด แต่ความคิดริเริ่มนี้ให้อำนาจแก่คณะกรรมการยุโรปในการกู้ยืมเงินในนามสหภาพยุโรป และมีการกำหนดควบคุมให้ประเทศสมาชิกสามารถยื่นขออนุมัติงบประมาณได้โดยงบจะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของงบประมาณของสหภาพยุโรป
- 4) ความช่วยเหลือทางการเงินระดับมหภาคเพื่อพันธมิตรในภูมิภาค
เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคมที่ผ่านมาได้มีการตกลงที่จะให้ความช่วยเหลือทางการเงินในงบประมาณ 3 พันล้านยูโร แก่ประเทศพันธมิตรในภูมิภาคและพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ แอลเบเนีย: 180 ล้านยูโร; บอสเนีย - เฮอร์เซโกวีนา: 250 ล้านยูโร; จอร์เจีย: 150 ล้านยูโร; จอร์แดน: 200 ล้านยูโร; โคโซโว: 100 ล้านยูโร; มอลโดวา: 100 ล้านยูโร; มอนเตเนโกร: 60 ล้านยูโร; มาซิโดเนียเหนือ: 160 ล้านยูโร; ตุนิเซีย: 600 ล้านยูโร และ ยูเครน: 1200 ล้านยูโร

1.9 สรุปสถานการณ์โลก ณ ปัจจุบัน (ปี 2019)

1.9.1 มิติการเมือง-ความมั่นคงและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

สงครามการค้าระลอกที่ 2 (ระลอกแรกเมื่อกรกฎาคม 2018) ที่สหรัฐอเมริกาเป็นฝ่ายเริ่มมาก่อน เปิดฉากขึ้นเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2019 หลังจากการเจรจาระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาไม่สามารถหาข้อสรุปได้ตลอดช่วง 90 วันหลังจากสงครามการค้าระลอกแรก โดยสหรัฐอเมริกาปรับขึ้นอัตราภาษีศุลกากรในการนำเข้าสินค้าจากร้อยละ 10 เป็นร้อยละ 25 สำหรับสินค้านำเข้าจากจีนมูลค่ากว่า 2 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ซึ่งมาตรการดังกล่าวถูกฝ่ายจีนยิงสวนในอีก 3 วันต่อมา โดยการประกาศว่าจีนจะปรับขึ้นภาษีการนำเข้าสินค้าจากสหรัฐอเมริกามูลค่า 6 หมื่นล้านดอลลาร์

แต่นั้นเป็นเพียงการระดมยิงระลอกแรก เพราะการโต้ตอบของสหรัฐอเมริกาในคราวนี้คือการที่ทรัมป์ใช้อำนาจในฐานะประธานาธิบดี ประกาศคำสั่งของประธานาธิบดี (Executive Order) เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2019 ห้ามการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารจากบริษัทโทรคมนาคมยักษ์ใหญ่ของจีน ซึ่งรวมถึงการสั่งห้ามธุรกิจอเมริกันทำการค้ากับบริษัทเทคโนโลยีของจีนมากกว่า 10 บริษัทที่อยู่ใน Entity List และหนึ่งในนั้นคือ Huawei ผู้ให้บริการระบบโทรคมนาคมยักษ์ใหญ่เจ้าของเทคโนโลยี 5G แห่งอนาคต พร้อมขู่ว่าหากจีนยังไม่ปฏิบัติตามการนำเข้าสินค้าเพิ่มขึ้นจากสหรัฐอเมริกา และยกเลิกมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการบังคับให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยี การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา และการค้าอย่างไม่เป็นธรรมผ่านกิจกรรมจีนที่เป็นวิสาหกิจของรัฐบาลจีน สหรัฐอเมริกาจะปรับขึ้นอัตราภาษีอีกระลอก และเทียวนี่จะปรับขึ้นภาษีสำหรับสินค้านำเข้าจากจีนมูลค่ากว่า 3 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา

ขณะเดียวกัน ทรัมป์ก็ประกาศจะตั้งกองทุนช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการตอบโต้ทางการค้าจากจีนมูลค่า 1.6 หมื่นล้านดอลลาร์ เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2019 จะเห็นได้ว่าสงครามการค้าที่เป็นจุดเริ่มต้นได้ขยายวงลูกกลมจนกลายเป็นสงครามเทคโนโลยี เรียบร้อยแล้ว

คำถามที่สำคัญคือ สถานการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นในระยะสั้น หรือจะเป็นปรากฏการณ์ที่อยู่คู่กับเศรษฐกิจและการค้าการลงทุนระดับโลกต่อไปอย่างต่อเนื่องยาวนาน คำตอบต่อคำถามสำคัญนี้ได้รับการอธิบายโดยศาสตราจารย์มาร์ค วู (Mark Wu) ศาสตราจารย์ทางด้านกฎหมายที่ดำรงตำแหน่ง Henry L. Stimson Professor of Law จากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ซึ่งมาบรรยายสาธารณะในหัวข้อ ‘The US-China Trade War’ หรือสงครามการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน ณ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2019

ศาสตราจารย์วูผู้นี้เคยดำรงตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงขององค์การการค้าโลก (WTO) เคยทำงานด้านการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศทั้งกับ World Economic Forum และ The World Bank ที่สำคัญท่าน

ยังคงดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการและนักเจรจาการค้าของสหรัฐอเมริกาในประเด็นเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา และยังมีประสบการณ์อื่นๆ อีกมากร่วมกับบริษัทที่ปรึกษาชั้นนำและองค์การระหว่างประเทศ ด้านประสบการณ์การศึกษา ศาสตราจารย์จบจากทั้ง Yale, Oxford และ Harvard ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นภาคทฤษฎีหรือภาคปฏิบัติ เมื่อศาสตราจารย์คนนี้บรรยายเรื่องสงครามการค้า เราจำเป็นต้องฟังและคิดตามอย่างตั้งใจ

ศาสตราจารย์บรรยายถึงสถานการณ์โดยย่อของภาวะสงครามการค้าตลอดปี 2018 และสิ่งที่เราต้องรู้ 3 ข้อเกี่ยวกับสงครามการค้าสหรัฐอเมริกา-จีนในครั้งนี้ โดยมีประเด็นหลัก 3 ข้อ ได้แก่

- 1) สถานการณ์และความพยายามของสหรัฐอเมริกาในการยับยั้งการเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นมหาอำนาจของจีน เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้แล้วและจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อไปในระยะยาว สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงไปก็เพียงแค่รูปแบบของการดำเนินนโยบายเท่านั้น ส่วนหลักคิดและยุทธศาสตร์จะไม่มีเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ ศาสตราจารย์ผูกเหตุผลให้เห็นว่าจีนคือภัยคุกคามทางเศรษฐกิจต่อสหรัฐอเมริกา เนื่องจาก

- 1) จีนมีการใช้เงินอุดหนุนและมาตรการของรัฐอย่างมากมายมหาศาล เพื่อปกป้องธุรกิจและเศรษฐกิจจีน และอาจไปทำลายธุรกิจและเศรษฐกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา

- 2) จีนมีทรัพยากรธรรมชาติที่สนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมเทคโนโลยีมหาศาล โดยเฉพาะแร่ธาตุกลุ่ม rare earth แต่จีนก็มีมาตรการห้ามส่งออกทรัพยากรเหล่านี้ ทำให้ประเทศอื่นๆ ไม่มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร

- 3) จีนมีการขโมยทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Theft) ที่ซับซ้อนผ่านการรวบรวมกิจการหลากหลายรูปแบบ

- 4) นโยบาย Made in China 2025 คือนโยบายที่เป็นรูปธรรมที่สุดที่จะสร้างโอกาสและสกัดกั้นประเทศอื่นๆ ในรูปแบบที่ไม่เป็นธรรม

จากนั้นศาสตราจารย์ก็บรรยายว่า ความพยายามในการยับยั้งและจำกัดการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีนมีมาก่อนหน้าสมัยของประธานาธิบดีทรัมป์แล้ว เช่น ในสมัยของประธานาธิบดีโอบามา เครื่องมือหลักที่ใช้คือข้อตกลงการค้า Trans-Pacific Partnership Agreement (TPP) แต่ในกรณีของทรัมป์เขาไม่ต้องการใช้ TPP เพราะเขาพิจารณาว่า ข้อตกลงที่มีหลายประเทศในระดับภูมิภาคเช่นนี้ มีความยุ่งยากและมีต้นทุนที่สูงเกินไปในการที่สหรัฐอเมริกาจะต้องไปเจรจาและยอมผ่อนปรน ลดหย่อน และให้สิทธิประโยชน์กับหลายๆ ประเทศ

ทรัมป์คือคนที่มองว่าการเจรจาแบบทวิภาคีระหว่างสหรัฐอเมริกากับประเทศคู่ค้า จะสามารถทำได้ง่ายและมีต้นทุนที่ต่ำกว่า หรือแม้แต่การใช้นโยบายในลักษณะฝ่ายเดียว (Unilateral) ก็จะเป็นประโยชน์กับสหรัฐอเมริกามากกว่า เราจึงเห็นการประกาศสงครามการค้า นั้นนำไปสู่ข้อที่ 2

- 2) การดำเนินนโยบายทางการค้าของสหรัฐอเมริกาภายใต้รัฐบาลของทรัมป์ จึงเป็นการหวังผลทางยุทธศาสตร์เป็นอันดับหนึ่ง (ในขณะที่มีการหวังผลทางการเมืองเป็นผลอันดับรอง) โดยการดำเนินนโยบายนี้เป็นเรื่องของยุทธศาสตร์ความมั่นคงที่จำเป็นต่อสหรัฐอเมริกา โดยศาสตราจารย์ยูยกต์วอย่างให้เห็นว่าภาคการผลิตที่จีนมุ่งส่งเสริมเป็นพิเศษในนโยบาย Made in China 2025 (Information technology, Numerical control tools and robotics, Aerospace equipment, Ocean engineering equipment and high-tech ships, Railway equipment, Energy saving and new energy vehicles, Power equipment, New materials, Medicine and medical devices และ Agricultural machinery) มีหลายภาคการผลิตที่สามารถต่อยอดทางการทหาร โดยเฉพาะการผลิตอาวุธได้ ดังนั้นการออกนโยบายตอบโต้ Made in China จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของสหรัฐอเมริกา และเป็นการป้องกันไม่ให้สหรัฐอเมริกาสูญเสียสถานะผู้จัดระเบียบโลกด้านความมั่นคง

ในขณะเดียวกัน ด้านเศรษฐกิจเอง จีนก็เป็นภัยคุกคาม เพราะอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีนในเวทีโลกขยายตัวอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยในปีหลังๆ มาแล้ว การขยายตัวของเศรษฐกิจโลกขึ้นอยู่กับ การขยายตัวของเศรษฐกิจของจีนอย่างยิ่ง และในภาคธุรกิจเอง โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมเทคโนโลยีที่ทันสมัย ธุรกิจจีนขยายตัวและมีอิทธิพลในตลาดอย่างยิ่ง

เมื่อพิจารณาทั้งในมิติทางเศรษฐกิจและมิติทางความมั่นคง ยิ่งทำให้ยุทธศาสตร์หลักของสหรัฐอเมริกาต้องสกัดกั้นจีน โดยไม่ต้องไปคำนึงถึงว่าต้นทุนในการสกัดกั้นครั้งนี้จะสูงเพียงใด (ทำให้นึกถึง Truman Doctrine ที่สหรัฐอเมริกาประกาศจะขัดขวางลัทธิคอมมิวนิสต์ในทุกพื้นที่ ทุกสถานการณ์ โดยไม่คำนึงถึงต้นทุน และ Plaza Accord 1985 ที่สหรัฐอเมริกาขัดขวางการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น (สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ที่ ‘จาก Industry 4.0 ถึงสงครามการค้าสหรัฐอเมริกา’) และนั่นนำไปสู่ข้อที่ 3

- 3) กฎระเบียบขององค์การการค้าโลก ณ ปัจจุบัน ไม่สามารถเข้ามาจัดการหาทางออกให้กับปัญหาสงครามการค้า ณ ขณะนี้ได้ ประเด็นนี้ค่อนข้างมีความซับซ้อนทางกฎหมาย (ซึ่งผมเองไม่มีความถนัด) แต่สามารถสรุปคร่าวๆ ได้ว่า ในกรณีของเรื่องภายในประเทศ องค์การการค้าโลกไม่สามารถเข้าไปวางกฎเกณฑ์ในเรื่องบางเรื่องได้ โดยเฉพาะ 6 เรื่องของประเทศจีน ดังนี้

- 1) รัฐบาลจีนเข้าไปเป็นเจ้าของ Holding Company ที่ทำการผลิตอุตสาหกรรมหลักๆ หลายอุตสาหกรรม

- 2) รัฐบาลจีนผ่านทาง Central Huijin Investment เป็นผู้ลงทุนที่สามารถควบคุมสถาบันการเงินหลักภายในประเทศจีนได้
- 3) National Development and Reform Commission (NDRC) หรือหน่วยงานวางแผนเศรษฐกิจของจีน มีอิทธิพลและสามารถควบคุมการดำเนินกิจการต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชนได้อย่างกว้างขวาง
- 4) ภาครัฐกิจและภาครัฐมีสายสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น
- 5) รัฐบาลสามารถเข้าไปควบคุมการแต่งตั้งผู้บริหารและการบริหารงานของภาคเอกชนได้ และ
- 6) ผู้บริหารเอกชนของบริษัทขนาดใหญ่ เช่น แจ็ค หม่า และอีกหลายๆ คน ก็เป็นสมาชิกระดับสูงของพรรคคอมมิวนิสต์จีน และมีสายสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับรัฐบาล ปัจจัยเหล่านี้ทำให้สหรัฐอเมริกามองว่าการแข่งขันกับจีนคือการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม เพราะไม่ใช่เอกชนแข่งกับเอกชน แต่เป็นเอกชนที่ต้องไปต่อสู้กับรัฐบาล ซึ่งกฎเกณฑ์ต่างๆ ขององค์การการค้าโลกยังไม่สามารถเข้ามาจัดการประเด็นเหล่านี้ได้

ท้ายที่สุด ศาสตราจารย์วุสสรุปว่า นั่นหมายความว่าทุกฝ่าย ทุกประเทศ ต้องปรับตัวกับภาวะการณ์เช่นนี้ ซึ่งถือเป็นความปกติในรูปแบบใหม่ (New Normal) ที่จะอยู่กับเราต่อไปอีกนาน

เมื่อรับรู้ข้อมูลทางฝั่งสหรัฐอเมริกาไปแล้ว คำถามที่สำคัญต่อมาก็คือ แล้วฝ่ายจีนล่ะ เขามีการเตรียมรับมือเตรียมความพร้อมกับความพร้อมทั้งเหตุการณ์เหล่านี้แค่ไหน อย่างไร เพราะต้องอย่าลืมว่า สงครามการค้าที่พัฒนาต่อเนื่องเป็นสงครามเทคโนโลยีในคราวนี้ ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เป็นเพราะสหรัฐอเมริกาเองที่ต้องการกีดกันและปิดล้อมเพื่อไม่ให้จีนกลายเป็นมหาอำนาจใหม่ ที่สามารถขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจไปทั่วโลกได้ภายใต้การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ปี 2010

สำหรับจีน ทิศทางการเงินตระหนักถึงภัยคุกคามต่ออธิปไตยของจีนบนโลกไซเบอร์ที่ไร้พรมแดนมาตั้งแต่ปี 1996 เมื่อระบบอินเทอร์เน็ตกลายเป็นเสมือนเครื่องมือสื่อสารใหม่ (ในเวลานั้น) ที่ใครๆ ก็เข้าถึงได้ ทั้งนี้เพื่อรักษาอธิปไตยบนโลกไซเบอร์ (ความสามารถในการบริหารจัดการและควบคุมกิจกรรมต่างๆ ภายในประเทศของตน) ที่ง่ายต่อการแทรกแซงจากต่างประเทศ รัฐบาลจีนจึงเริ่มพัฒนาโครงการ ‘Golden Shield Project: GSP’ ภายใต้การกำกับดูแลของสำนัก Bureau of Public Information and Network Security Supervision มาตั้งแต่ปี 1997 และเริ่มควบคุมการเข้าถึงบริการต่างๆ บนโลกออนไลน์ของประชาชนจีนมาตั้งแต่ปี 1998 นั่นทำให้ประชาชนจีนที่ใช้ระบบอินเทอร์เน็ตในประเทศจีนไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลบางแหล่งจากต่างประเทศได้ ไม่สามารถเข้าถึงเว็บไซต์และแอปพลิเคชันต่างๆ ในต่างประเทศได้อย่างอิสระ ซึ่งรวมถึงบริการชื่อดังระดับโลก อาทิ Google, Facebook, Twitter, Wikipedia, Youtube ฯลฯ

แน่นอนว่าการปิดกั้นระบบเหล่านี้ภายใต้ The Great Firewall (ชื่อเล่นของ GSP ที่ตั้งล้อกับ กำแพงเมืองจีน (The Great Wall)) ก็ทำให้ผู้ผลิตและผู้ให้บริการต่างๆ บนโลกออนไลน์ของจีนสามารถพัฒนาระบบของตนเองขึ้นมาได้

จากที่ในปี 2000 ผู้คนส่วนใหญ่เปรียบเทียบเสมอๆ ว่าเมื่อทั่วโลกมี Facebook, Amazon และ Google ในจีนก็จะมีแอปพลิเคชันคู่แข่ง เช่น Tencent, Alibaba และ Baidu ขึ้นมา แต่นั่นคือการเปรียบเทียบเมื่อ 2 ทศวรรษที่แล้ว

เพราะในปัจจุบัน หากคนจีนจะซื้อสินค้าและบริการจากบุคคลต่างๆ เช่นเดียวกับคนในโลกที่ใช้ eBay ในจีนก็จะมี Taobao.com เป็นแพลตฟอร์มในการทำธุรกิจแบบ C2C (Customer-to-Customer) หากคนจีนจะซื้อสินค้าและบริการจากภาคธุรกิจ (Business-to-Customer: B2C) พวกเขาสามารถเข้าถึงได้ด้วย Tmall.com คนจีนสามารถสั่งซื้อของสดออนไลน์ได้จากซูเปอร์มาร์เก็ตออนไลน์ที่มีหน้าร้านจริง (On-line to Off-line: O2O) ที่สามารถสั่งให้ทางร้านต้ม ทอด ปิ้ง ย่างของสดเหล่านั้นแล้วนำมาส่งถึงบ้านด้วย Hema จองตัวเครื่องบินและที่พักด้วย Feizhu เหมือนกับที่พวกเราใช้ Agoda, Expedia, Traveloka คนจีนดูคลิปวิดีโอผ่าน Youku และ Tudou.com เพราะเข้า YouTube ไม่ได้ ในขณะที่ภาพยนตร์ Blockbuster ชื่อตั้งอย่าง Mission Impossible ภาคล่าสุด ก็ผลิตโดย Alibaba Pictures

พวกเขาเล่นเกมผ่าน 9Apps Gaming Platform ฟังเพลงออนไลน์ผ่าน Ali Music ใช้โซเชียลมีเดียที่ชื่อ Weibo กู้เงินออนไลน์โดยสถาบันการเงิน Ant Financial Service ซึ่งเป็นเจ้าของระบบการชำระเงินที่ใหญ่ที่สุดในจีนที่พวกเรารู้จักกันในนาม AliPay ด้านเจ้าของร้านโชร่วยก็ไปซื้อสินค้าจากบริหารคำสั่ง LST.1688.com และผู้บริโภคก็เดินเข้าร้านสะดวกซื้อ Bailian แต่ถ้าอยากช้อปปิ้งมากกว่าของร้านสะดวกซื้อ ก็เข้าไปที่ Intime Retail หรือร้านที่เป็นแหล่งรวมสินค้าวัยรุ่นนั้ๆ ก็ต้อง Koubei หรือซื้อของแบรนด์เนมผ่าน Yintai Center และสินค้าทั้งหมดนั้นก็จะถูกจัดส่งไปที่บ้านด้วยบริการโลจิสติกส์ Cai Niao ที่สำคัญคือเขาไม่ได้เข้าเว็บไซต์บริการเหล่านี้ด้วย Google Chrome เหมือนที่พวกเราใช้กันในประเทศไทยนะครับ เพราะเขามี Web Browser ของตัวเองที่ชื่อ UCBrowser

แต่ความมหัศจรรย์คือ ทั้งหมดที่ผู้เขียนกล่าวถึงไปนั้น เป็นเครื่องมือเพียงบางส่วนของบริษัทเพียงบริษัทเดียวเท่านั้น นั่นคือ Alibaba Group

ดังนั้นในปี 2019-2020 Alibaba จึงไม่ใช่คู่แข่งที่เปรียบเทียบกับ Amazon.com เท่านั้น และต้องอย่าลืมด้วยว่า Tencent, Baidu, JD ฯลฯ ต่างก็มี Eco-system หรือมีจักรวาลของตนเองที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้ Alibaba และนั่นเป็นผลส่วนหนึ่งมาจากการที่จีนสร้าง The Great Firewall ขึ้นมาตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1990 เพราะเมื่อไม่สามารถใช้งานบริการของต่างชาติได้ คนจีนก็พัฒนาเทคโนโลยีของตนขึ้นมาใช้ และเผอิญจะแข่งหน้าเทคโนโลยีของฝั่งตะวันตกได้ด้วยในบางกรณี

ดังนั้น การที่บริษัทเทคโนโลยีสหรัฐอเมริกาถูกสั่งไม่ให้ค้าขายกับบริษัทอย่าง Huawei ของจีนแน่นอนว่าในระยะสั้นมีผลกระทบ แต่ในระยะต่อไป จีนก็จะสามารถพัฒนาสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาทดแทนชิ้นส่วนและบริการที่ต้องนำเข้าได้อย่างแน่นอน นอกจากการปิดกั้นแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งที่จีนทำเรื่องเหล่านี้ได้ เพราะ

จีนมีตลาดภายในประเทศที่มีขนาดใหญ่เพียงพอ ต้องอย่าลืมว่าประชาชนจีนกว่า 1.4 พันล้านคน นอกจากจะเป็นตลาดขนาดใหญ่แล้ว นี่ยังเป็นแหล่งรวมของทรัพยากรมนุษย์ที่ใหญ่และหลากหลายที่สุดอีกด้วย

นโยบายของรัฐบาลจีนเองก็มีการเตรียมความพร้อมในเรื่องการค้าและการลดการพึ่งพาสหรัฐอเมริกา และตะวันตกมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลังปี 2009 ซึ่งเป็นช่วงปลายของผู้นำรุ่นที่ 4 – Hu Jintao ก่อนที่จะส่งไม้ต่อให้ผู้นำรุ่นที่ 5 – Xi Jinping ช่วงนั้นเป็นช่วงที่จีนได้รับผลกระทบไปเต็มๆ จากวิกฤตเศรษฐกิจ Sub-Prime ในสหรัฐอเมริกาและในยุโรปที่ทำให้กำลังซื้อตกต่ำ และในเมื่อกว่าร้อยละ 80 ของ GDP ของจีนในขณะนั้นขึ้นกับการส่งออก และตลาดส่งออกที่ใหญ่ที่สุดของจีนก็คือสหรัฐอเมริกาและยุโรป นั่นทำให้จีนเจอภาวะถดถอยในอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการส่งออก จนนำไปสู่การปฏิรูปเศรษฐกิจในปี 2009-2010 ภายใต้นโยบาย New Normal (新常态, Xīn chángtài)

ภายใต้การปฏิรูปเศรษฐกิจดังกล่าว จีนตั้งเป้าหมายไว้ 2 เป้าหมาย นั่นคือ 1) การลดการพึ่งพาการส่งออก และกำหนดเป้าหมายให้มากกว่าร้อยละ 60 ของผลผลิตที่ผลิตในจีน (GDP) ต้องถูกบริโภคภายในประเทศ และ 2) จีนต้องหาคู่ค้าใหม่ๆ เพื่อกระจายความเสี่ยง ไม่พึ่งพาแต่เฉพาะสหรัฐอเมริกาและยุโรป โดยข้อที่ 2 ทำให้เกิดการเชื่อมโยงภายใต้ยุทธศาสตร์ หนึ่งแถบ หนึ่งเส้นทาง (One Belt One Road) เพื่อเชื่อมจีนสู่ตลาดและแหล่งทรัพยากรในเอเชีย แอฟริกา และยุโรป

สำหรับเป้าหมายข้อ 1 ก็เพื่อเสริมสร้างให้การบริโภคภายในประเทศกลายเป็นพลังหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ จีนต้องทำ 2 เรื่อง นั่นคือ 1) ต้องทำให้คนจีนรวยขึ้น ซึ่งทำมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2009 (และนั่นทำให้ไทยได้อานิสงส์นักท่องเที่ยวจีนจำนวนมากเข้ามาท่องเที่ยวในไทย) และ 2) คนจีนที่รวยขึ้นเหล่านั้นจะกินของจีน ใช้ของจีน ก็ต่อเมื่อพวกเขาเห็นว่าสินค้าจากจีนเป็นสินค้าคุณภาพสูง นั่นทำให้เกิดนโยบาย Made in China 2025 ที่ทางการจีนพยายามยกระดับ ล้างภาพลักษณ์ของสินค้าจีน ที่เคยถูกมองว่าเป็นสินค้าคุณภาพต่ำ เป็นสินค้าปลอม ให้สินค้าจีนกลายเป็นสินค้าคุณภาพสูงให้ได้สำเร็จในปี 2025 ผ่านการสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ โดยทางการจีนให้สิทธิพิเศษทางการลงทุนในเงื่อนไขที่ดีที่สุดกับบริษัทต่างชาติที่เข้ามาลงทุน โดยทำตามนโยบายของจีนที่ต้องการการพัฒนาคนและการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้กับจีน

นั่นทำให้เราได้เห็นนวัตกรรมใหม่ๆ หลายนวัตกรรมเกิดขึ้นในจีนและจับตาจับใจผู้บริโภคอย่างยิ่ง อาทิ โทรศัพท์มือถือ Huawei P30 Pro ที่ซูมได้ 50 เท่า ด้วยอุปกรณ์ของ Sony (ญี่ปุ่น) ผสมกับเทคโนโลยีของ Leica (เยอรมัน) และในปัจจุบันสินค้าแบรนด์เนม สินค้าคุณภาพสูงจำนวนมากก็ผลิตจากประเทศจีน

อ่านมาถึงตรงนี้ คุณผู้อ่านคงเข้าใจแล้วว่าสงครามการค้าที่ขยายผลลุกลามกลายเป็นสงครามเทคโนโลยี ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่คือความจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่ว่าใครขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา ก็ต้องเร่งควบคุมการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีน แต่ผู้นำคนไหนจะเลือกใช้วิธีการอย่างไรก็เท่านั้นเอง จะใช้

วิธีการเจรจาเพื่อวางกฎระเบียบการค้าการลงทุนในกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างโอบามา หรือจะ
ทำสงครามใช้มาตรการกีดกันทางการค้าอย่างกรณีของทรัมป์ ก็เป็นเรื่องนี้สหรัฐอเมริกาต้องทำ เพื่อรักษา
สถานะมหาอำนาจผู้ควบคุมระเบียบโลกของตน

ในขณะที่จีนเอง คุณผู้อ่านก็คงจะเห็นแล้วว่า การรับมือของจีนก็ไม่ใช่เรื่องบังเอิญหรือการแก้ไข
สถานการณ์เฉพาะหน้า หากแต่จีนก็เตรียมตัวมานานจนมีความพร้อมระดับหนึ่งแล้ว เช่นเดียวกับเวที
ความสัมพันธ์ทางภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจที่ซับซ้อนและซับซ้อนอย่างดุเดือด

คำถามสำคัญคือ แล้วไทยเราและอาเซียนซึ่งถูกดึงเข้าไปพัวพันในสงครามการค้า และสงคราม
เทคโนโลยีในครั้งนี้อย่างแน่นอน ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อประเทศไทยจะเป็นอย่างไร

ประเทศไทยและประชาคมอาเซียนท่ามกลางยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก

ช่วงกลางเดือนมิถุนายนของทุกปีจะมีเวทีการประชุมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่น่าสนใจ
มากที่สุดหนึ่งเวทีเกิดขึ้น โดยเป็นการประชุมที่ระดับผู้นำประเทศ และรัฐมนตรีที่รับผิดชอบด้านความสัมพันธ์
ระหว่างประเทศโดยเฉพาะในมิติด้านความมั่นคง ไปแสดงวิสัยทัศน์และพบปะพูดคุยกัน เวทีนั้นคือ IISS Asia
Security Summit ซึ่งจัดโดยสถาบันวิจัย International Institute for Strategic Studies (IISS) ซึ่งตั้งอยู่ ณ
ประเทศสิงคโปร์ และเนื่องจากการประชุมนี้ซึ่งจัดมาต่อเนื่องทุกปีตั้งแต่ปี 2002 จะจัดขึ้นที่โรงแรม Shangri-
La ดังนั้นเราจึงนิยมเรียกชื่อการประชุมนี้ว่า Shangri-La Dialogue (SLD)

ในระยะ 1-2 ปีที่ผ่านมา SLD กลายเป็นเวทีที่ผู้นำหรือรัฐมนตรีด้านความมั่นคงจาก 28 ประเทศใน
ภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกมาพบกัน และแสดงวิสัยทัศน์ในเรื่องยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก อาจจะช่วยความที่
สถานที่จัดงาน คือ ประเทศสิงคโปร์ตั้งอยู่ในจุดกึ่งกลางของช่องแคบมะละกาที่เป็นรอยต่อระหว่าง 2
มหาสมุทร นั่นคือ มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิกด้วย

มหาอำนาจระดับ Super Power ที่เรามักจะจับตามองกันในภูมิภาคนี้ ได้แก่ จีนซึ่งน่าจะมียุทธศาสตร์
เป็นรูปธรรมมากที่สุดในการเชื่อมโยงอินโด-แปซิฟิก ผ่านอภิมหาโครงการความริเริ่มแถบและเส้นทาง (Belt
and Road Initiative: BRI) ซึ่งปัจจุบันจากการประชุม BRI Forum ครั้งที่ 2 เมื่อเดือนเมษายน 2019 มีผู้นำ
และตัวแทนจากองค์การระหว่างประเทศกว่า 152 ประเทศและหน่วยงานเข้าร่วมประชุม เกิดโครงการระดับ
ทวิภาคีภายใต้ BRI แล้ว 283 โครงการ

ขอบเขตของ BRI ไม่ใช่เพียงแค่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแล้ว หากแต่ขยายขอบเขตออกไปทุกมิติ
ซึ่งจำแนกออกเป็น 4 ด้าน 1. การสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมโยง (Boosting Infrastructure
Connectivity) 2. ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Promoting Sustainable Development) 3.

ความร่วมมือด้านอื่นๆ ที่สามารถปฏิบัติได้และได้รับการร้องขอจากประเทศคู่เจรจาของจีน (Strengthening Practical Cooperation) และ 4. ความเชื่อมโยงประชาชน (Advancing People-to-People Exchanges) BRI กลายเป็นแพลตฟอร์มที่ทั้งโลกจับตามอง และจีนเองก็หวังผลกับโครงการนี้อย่างยิ่งที่จะให้เป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจจีนให้เกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่ใช่อัตราที่สูงเกินกว่าร้อยละ 10 อย่างที่เคยเป็นมาในอดีต แต่อย่างน้อยก็ขอให้สามารถขยายตัวอย่างต่อเนื่องท่ามกลางภาวะสงครามการค้า ซึ่ง BRI เองก็ตอบโจทย์กับสิ่งที่ทุกประเทศกำลังต้องการนั่นคือ เงินทุนและการพัฒนาด้านความเชื่อมโยงในมิติต่างๆ หลากมิติ โดยจีนมองว่า BRI จะทำให้ทั้งโลกเกิด ‘ประชาคมที่มีอนาคตร่วมกันสำหรับมวลมนุษย’ (community with a shared future for mankind, 人類命運共同體)

อีกหนึ่งมหาอำนาจระดับเดียวกันที่ในระยะหลังเริ่มสูญเสียอำนาจและความสามารถในการจัดระเบียบโลก นั่นคือ สหรัฐอเมริกา ที่มีผู้นำที่เปลี่ยนท่าทีจากนโยบายเสรีนิยมไปสู่ นโยบายชาตินิยม สหรัฐอเมริกาโดยกระทรวงกลาโหมก็ถือโอกาสนี้ในการเผยแพร่ ‘รายงานยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก’ (Indo-Pacific Strategy Report) ภายใต้หัวข้อ ‘Preparedness, Partnerships, and Promoting a Networked Region’ ในรายงานฉบับนี้ สหรัฐอเมริกาเน้นย้ำจุดยืนที่ประธานาธิบดี Trump กล่าวไว้ในงานประชุม APEC ครั้งที่ประชุม ณ ประเทศเวียดนามในปี 2017 ที่ว่า สหรัฐอเมริกาจะสนับสนุนแนวคิด ‘อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง’ (Free and Open Indo-Pacific: FOIP) ในรายงานของกระทรวงกลาโหมที่เผยแพร่ในวันที่ 1 มิถุนายนที่ผ่านมา ก็ได้นำเอาวิสัยทัศน์ FOIP นี้มาขยายต่อเป็นหลักการ 4 ข้อ 1. เคารพในอำนาจอธิปไตยและความเป็นอิสระของทุกประเทศ 2. การระงับข้อพิพาทอย่างสันติ 3. การค้าเสรี ยุติธรรมและต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน (Reciprocal) บนพื้นฐานของการลงทุนที่เปิดกว้าง ภายใต้ข้อตกลงที่โปร่งใส และการเชื่อมโยง และ 4. ยึดมั่นในกฎและปฏิญญา (แบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ) ที่ยอมรับในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะในระดับเริ่มต้นเสรีภาพในการเดินเรือและการบิน

หลักการทั้ง 4 ออกมาก็เพื่อสร้างดุลอำนาจและปิดล้อมการขยายอิทธิพลของจีนผ่าน BRI โดยเน้นหลักการที่มักจะกลายเป็นข้อครหาของ BRI เสมอๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสภาพบังคับที่ประเทศใหญ่บังคับกับประเทศเล็ก กรณีพิพาทในเรื่องน่านน้ำในพื้นที่ต่างๆ และการไม่เคารพอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนของประเทศอื่นๆ ที่อยู่ใต้อิทธิพลโครงการ BRI โดยในส่วนของรายงานฉบับนี้ สหรัฐอเมริกาเรียกสถานการณ์ในภูมิภาคนี้ว่า Great Power Competition

ในรายงานฉบับดังกล่าวสหรัฐอเมริกาก็มีการกำหนดประเทศเป้าหมายด้วยว่าประเทศที่สหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินยุทธศาสตร์ FOIP คือประเทศในกลุ่มไต้หวัน โดยสหรัฐอเมริกาคำแนกพันธมิตรออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้ 1. กลุ่มประเทศที่ต้องให้ความสำคัญสูงสุด ได้แก่ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ และประเทศไทย 2. กลุ่มที่ต้องกระชับความสัมพันธ์ ได้แก่ สิงคโปร์ ไต้หวัน นิวซีแลนด์ มองโกเลีย ซึ่งทรัพยากร Rare Earth ที่นี้สมบูรณ์มาก 3. กลุ่มที่ต้องสร้างและขยายความร่วมมือในมหาสมุทรอินเดียและ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ อินเดีย ศรีลังกา มัลดีฟส์ บังกลาเทศ เนปาล เวียดนาม อินโดนีเซีย มาเลเซีย และ 4. กลุ่มที่สหรัฐอเมริกาต้องเข้าไปร่วมวางพื้นฐานความสัมพันธ์ ได้แก่ บรูไน สปป.ลาว และกัมพูชา โดยพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาในการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับอินโด-แปซิฟิก คือ สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส และ แคนาดา

สำหรับมหาอำนาจระดับกลาง แน่นนอนว่า อินเดีย ซึ่งเปรียบเสมือนพี่ใหญ่ในหมู่เจ้าของบ้านทางฝั่งมหาสมุทรอินเดีย นายกรัฐมนตรีนเรนทรา โมดิ ก็เคยใช้เวที Shangri-La Dialogue ในการปาฐกถาเรื่องอินโด-แปซิฟิกมาแล้วในปี 2018 โดยอินเดียพิจารณาว่า ยุทธศาสตร์ที่ถูกต้องสำหรับภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก คือ ‘เสรีภาพ เปิดกว้าง เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรือง โดยไม่ทอดทิ้งใครไว้เบื้องหลัง’ (Free, Open, Prosperous and Inclusive Indo-Pacific Region) นายกรัฐมนตรีโมดิเรียกร้องให้ทุกประเทศในประชาคมอินโด-แปซิฟิก ต้องมีความมุ่งมั่นร่วมกัน (common commitment) บนพื้นฐานของค่านิยมและหลักการในการสนับสนุนให้ภูมิภาคนี้เป็นภูมิภาคที่มีธรรมาภิบาลมีหลักเกณฑ์และหลักการการปฏิบัติที่เป็นสากล และยังกล่าวด้วยว่าในไม่ช้า ‘นโยบายปฏิสัมพันธ์กับตะวันออก’ (Act East Policy) ของประเทศอินเดียจะพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นนโยบายใหม่ ‘ปฏิสัมพันธ์กับอินโด-แปซิฟิก’ (Act Indo-Pacific)

และในความเป็นจริง ประเทศที่เริ่มต้นใช้คำว่า อินโด-แปซิฟิก ก็คือ อินเดียนั่นเอง คนที่เริ่มต้นใช้คำนี้ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 คือ Gurpreet s. Khurana อดีตผู้อำนวยการของ National Marine Foundation (สถาบันวิจัยด้านนโยบายความมั่นคงทางทะเลของอินเดีย ผู้อำนวยการของสถาบันคืออดีตแม่ทัพเรือที่คุมกองทัพเรือทั้งหมดของประเทศที่เกษียณอายุราชการ) Khurana ใช้คำนี้เพราะมองเห็นว่าตลอดทศวรรษ 1970-1980 สหรัฐอเมริกาพยายามสร้างมิตรประเทศ โดยเฉพาะจีน เพื่อปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของโซเวียต และทำสำเร็จโดยยุทธศาสตร์เชื่อมโยง เอเชีย-แปซิฟิก ดังนั้นคำถามสำคัญของ Khurana ก็คือแล้วในอนาคตเมื่อจีนกลายเป็นมหาอำนาจ สหรัฐอเมริกาจะปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของจีน อินเดียก็น่าจะต้องคิดถึงยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก

และอีกหนึ่งมหาอำนาจระดับกลางที่มีบทบาทในฐานะนักลงทุนและเจ้าของห่วงโซ่มูลค่าในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก นั่นคือ ญี่ปุ่น ซึ่งไม่ใช่ประเทศที่เราจะมองข้ามไปได้ อย่างลืมน่าจนถึงปี 2017 ญี่ปุ่นลงทุนในอาเซียนรวมกันไปแล้วมากกว่า 2 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา และในจำนวนนี้ญี่ปุ่นลงทุนมากที่สุดในประเทศไทยถึงร้อยละ 31.36 ของเงินลงทุนทั้งหมด ในขณะที่อันดับที่ 2 คือการลงทุนในสิงคโปร์ที่ร้อยละ 30

มิถุนายน 2019 ที่ผ่านมา กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นเองก็มีการออกรายงาน ‘Toward Free and Open Indo-Pacific’ เป็นสังเกตว่า ญี่ปุ่นตั้งชื่อรายงานสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ Free and Open Indo-Pacific (FOIP) ของสหรัฐอเมริกา และในหลายๆ วาระเมื่อเราสอบถามความคิดเห็นกับนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา พวกเขาก็มักจะมองว่า ในหลายวาระตลอดประวัติศาสตร์ตั้งแต่ทศวรรษ

1960 ญี่ปุ่นมักจะวางตนในบทบาทของการเป็นตัวกลางหรือบางครั้งก็ถึงขนาดเป็นตัวแทนระหว่าง สหรัฐอเมริกากับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่แล้ว

นายกรัฐมนตรี Shinzo Abe เคยกล่าวปาฐกถาในการประชุม Tokyo International Conference on African Development (TICAD) ณ ประเทศเคนยา ในปี 2016 ว่า สำหรับประเทศญี่ปุ่น ญุญแจสำคัญสู่ความมีเสถียรภาพและความเจริญรุ่งเรืองคือการสร้างประชาคมที่เชื่อมโยงระหว่าง 2 ทวีป และ 2 มหาสมุทร โดย 2 ทวีปหมายถึงเอเชียและแอฟริกา และ 2 มหาสมุทรก็หมายถึงมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก

โดยสำหรับญี่ปุ่น หลักการสำคัญในการดำเนินยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกจะวางอยู่บน 3 เสาหลัก นั่นคือ 1. การส่งเสริมเสรีนิยม ไม่ว่าจะเป็นหลักนิติธรรม (Rule of Law) การเปิดเสรีการค้า และเสรีภาพในการเดินเรือและการบิน 2. สร้างความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจผ่านความเชื่อมโยงใน 3 มิติ การเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพสูง (Quality Infrastructure Investment) การเชื่อมโยงกฎระเบียบและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า และการเชื่อมโยงทรัพยากรบุคคลในภูมิภาค และ 3. หลักการสันติภาพและเสถียรภาพ ผ่านการบังคับใช้กฎหมายในท้องทะเลอย่างเคร่งครัด การให้ความช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชน การต่อต้านภัยก่อการร้าย การบริหารจัดการภายใต้ภัยพิบัติต่างๆ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และยังคงเข้าร่วมไปจนถึงในบางสถานการณ์อาจต้องมีการสนับสนุนการใช้ออกกำลังรักษาสันติภาพ (Peacekeeping Operations: PKO)

ญี่ปุ่นยังเน้นย้ำ ซึ่งเหมือนจะเป็นการส่งสัญญาณไปที่มหาอำนาจจีนโดยตรงว่า 1. อินโด-แปซิฟิกต้องเป็นภูมิภาคที่เปิดกว้าง ไม่ใช่การสงวนสิทธิ์ไว้แต่เพียงผู้เดียว (Not exclusive to anybody) 2. ไม่ต้องการสร้างสถาบันใหม่ขึ้นมาเพื่อแทนที่หรือลดทอน (Override/undermine) สถาบันที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว ต้องไม่ลืมน่าญี่ปุ่นมีบทบาทสูงมากในธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) ในขณะที่จีนเองก็สร้าง ธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank: AIIB) ขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกลงทุนใน BRI และ 3. ญี่ปุ่นสรุปว่า ยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นเกิดขึ้นบนจิตวิญญาณของการเคารพความเป็นเจ้าของของประเทศผู้รับและคนในท้องถิ่น และต้องการเห็นการเติบโตและการพัฒนาร่วมกัน

จะเห็นได้ว่า ณ ชั่วโมงนี้ อินโด-แปซิฟิก กลายเป็นยุทธศาสตร์หลักของประเทศมหาอำนาจ ทุกคนอยากเข้าถึงตลาดขนาดใหญ่แห่งนี้ที่มีอัตราการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ทั้งในมิติทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์

คำถามที่สำคัญ คือ ประเทศไทยและประชาคมอาเซียนจะวางตัวอย่างไรในห้วงเวลาที่มหาอำนาจจ้องภูมิภาคนี้ที่เราเป็นสะพานเชื่อมโยงทางภูมิศาสตร์ของ 2 มหาสมุทรอย่างแท้จริง ในเวลาที่มหาอำนาจทุกๆ

ฝ่ายต้องการทั้งแข่งขันและในขณะเดียวกันก็ต้องการผูกขาด ในเวลาที่มีมหาอำนาจทุกๆ ฝ่ายต้องการเปิดเสรีแต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจอื่นๆ

อาเซียนต้องมีคำตอบ โดยคำตอบของอาเซียนคือ ท่าทีที่ชัดเจนผ่าน ‘เอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก’ (ASEAN Outlook on Indo – Pacific: AOIP)

เอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก (AOIP) เกิดขึ้นเพื่อเป็นการยืนยันท่าทีที่ชัดเจนของประชาคมอาเซียนท่ามกลางการขยายอิทธิพลทั้งในมิติเศรษฐกิจและความมั่นคงเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงของมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ประชาคมอาเซียนกำหนดท่าทีอย่างชัดเจนในการพิทักษ์ผลประโยชน์ของอาเซียนและประเทศสมาชิก โดยยืนยันหลักการสำคัญในการวางตำแหน่งอาเซียนเป็นจุดศูนย์กลาง (ASEAN Centrality) ในการขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ ในระดับภูมิภาคผ่านสถาปัตยกรรมที่อาเซียนได้สร้างสรรค์เอาไว้ ไม่ว่าจะเป็น เวที East Asia Summit ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนกับอีก 8 คู่เจรจาหลัก ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อินเดีย รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา เวทีด้านความมั่นคง อันได้แก่ ASEAN Regional Forum ระหว่างอาเซียนกับอีก 17 ประเทศทั่วโลก ASEAN Defence Minister Meeting – Plus (ADMM – Plus) และเวทีในระดับภูมิภาคอื่นๆ

ซึ่งเอกสารมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก ที่ได้รับการลงนามโดยผู้นำอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของประเทศไทยในการเป็นประธานอาเซียนในปีี้ เพราะในร่างฉบับแรกของเอกสารนี้ ยังคงมีสมาชิกบางประเทศที่ไม่เห็นด้วยกับการกำหนดท่าทีในแนวทางดังกล่าว (ทั้งนี้เป็นเพราะแต่ละประเทศสมาชิกก็มีความใกล้ชิดกับมหาอำนาจแต่ละประเทศในรูปแบบที่แตกต่างกัน) แต่ในที่สุดด้วยการทำงานอย่างหนักของฝ่ายไทยในฐานะประธานในที่ประชุมก็ทำให้ในที่สุดประเทศสมาชิกอาเซียน ทั้ง 10 ประเทศสามารถบรรลุผลสำเร็จในการกำหนดท่าทีร่วมกันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสภาวะภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจที่มีพลวัตยิ่งได้

สาระสำคัญของมุมมองของอาเซียนต่อแนวคิด อินโด-แปซิฟิก ประกอบด้วย 4 ส่วน

- 1) ความร่วมมือภาคพื้นมหาสมุทร (Maritime Cooperation) เพื่อเป็นการยืนยันจุดยืนของอาเซียนในเรื่องการกำหนดให้มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิกเป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างและปลอดภัยสำหรับทุกฝ่ายที่จะเข้ามาแสวงหาประโยชน์ร่วมกัน โดยการเคารพการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (UN Convention on the Law of the Sea: UNCLOS) และปฏิบัติตามประมวลการปฏิบัติในทะเลจีนใต้ (Code of Conduct in the South China Sea: COC) ซึ่งแน่นอนว่าเป็นการปรามและป้องกันการเกิดปัญหาข้อพิพาทกับมหาอำนาจที่ขยายอิทธิพลในพื้นที่

- 2) เชื่อมโยงความเชื่อมโยงต่างๆ (Connecting the Connectivity) เนื่องจากมหาอำนาจไม่ว่าจะเป็นจีน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา อินเดีย ฯลฯ ที่ต้องการเชื่อมโยงการค้าการลงทุนในพื้นที่ต่างก็มีโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ต้องการเชื่อมโยงภูมิภาค และเมื่ออาเซียนตั้งอยู่ในจุดศูนย์กลาง อาเซียนยินดีที่จะเชื่อมกับทุกฝ่ายบนเงื่อนไขที่ว่า ความเชื่อมโยงทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเส้นทางการเดินเรือ สายการบิน ถนนราง ท่อก๊าซ ระบบโทรคมนาคม และกฎระเบียบ สิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้าต่างๆ อาเซียนยืนยันที่จะให้ทุกฝ่ายต้องสร้างโครงการที่สอดคล้องกับแผนแม่บทความเชื่อมโยงอาเซียน (Master Plan on ASEAN Connectivity: MPAC) ซึ่งนี่คือผลงานของไทยที่วางไว้ตั้งแต่การประชุมอาเซียนที่ไทยเป็นเจ้าภาพในรอบที่แล้วในปี 2008-2009
- 3) อาเซียนเน้นย้ำเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนปี 2030 (Sustainable Development Goals: SDG 2030) ของสหประชาชาติ
- 4) ความร่วมมือในมิติอื่นๆ ซึ่งเน้นย้ำอย่างยิ่งถึงกรอบการเจรจา RCEP: Regional Comprehensive Economic Partnership

1.9.2 มิติเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และเทคโนโลยี

จากข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติในปี 2018 โดยพิจารณาประเทศที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติสูงสุด 50 ประเทศแรกของโลก ประกอบไปด้วยทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา ขณะที่ประเทศที่พัฒนาแล้ว อาทิ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เยอรมนี สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส อิตาลี แคนาดา และเกาหลีใต้ โดยประเทศเหล่านั้นมีกำลังการผลิตสูงทั้งสินค้าและบริการ ส่วนประเทศกำลังพัฒนาที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติอยู่ในลำดับต้นๆ ของโลก ส่วนหนึ่งเพราะมีประชากรจำนวนมาก อาทิ จีน อินเดีย บราซิล เม็กซิโก และอินโดนีเซีย เป็นต้น ส่วนประเทศไทยนั้นมีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติสูงเป็นลำดับที่ 25 ของโลก (ตารางที่ 2.3)

หากนำข้อมูลดังกล่าวของ 50 ประเทศแรกที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติสูงสุดมาจัดเรียงตามผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว (ตารางที่ 2.4) จะพบว่าในกลุ่ม 10 ประเทศแรกจัดเป็นประเทศที่มีประชากรจำนวนน้อย ยกเว้นสหรัฐอเมริกา ประเทศดังกล่าวนี้ประกอบไปด้วย สวิตเซอร์แลนด์ ไอร์แลนด์ นอร์เวย์ สิงคโปร์ เดนมาร์ก ออสเตรเลีย สวีเดน เนเธอร์แลนด์ และฮ่องกง ส่วนประเทศไทยนั้นจัดอยู่ในลำดับที่ 38 ของโลก

อีกมิติหนึ่งโดยนำข้อมูลดังกล่าวมาจัดเรียงตามจำนวนประชากร (ตารางที่ 2.5) พบว่าประเทศที่มีประชากรมากกว่า 100 ล้านคน ยกเว้นสหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่นแล้ว ประเทศที่มีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติสูงจะเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่มีประชากรจำนวนมาก ประเทศไทยนั้นถูกจัดอยู่ในลำดับที่ 17 ของโลกซึ่งมีขนาดประชากรที่เทียบเท่ากับสหราชอาณาจักรและฝรั่งเศส แต่สัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัวนั้นน้อยกว่าประมาณ 6 เท่า

จากข้อมูลดังกล่าวเราสามารถสรุปพอสังเขปได้ว่าประเทศที่จะมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจโลกคือ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ประเทศสมาชิกของสหภาพยุโรป จีนและ อินเดีย ขณะเดียวกันก็ยังมีเกาหลีใต้ บราซิล เม็กซิโก รัสเซีย ตุรกี ชาติอาเซียน และสมาชิกประชาคมอาเซียนบางประเทศ ที่จะมีบทบาทสำคัญในกำหนดอนาคตของ เศรษฐกิจโลก

ตารางที่ 2.6 แสดงถึงการส่งออกของสินค้าในตลาดโลก ตั้งแต่ปี 1948 จนถึงปี 2018 แสดง การส่งออกของประเทศในสหรัฐอเมริกาเหนือมีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่อง เพราะการส่งออกสินค้าจาก สหรัฐอเมริกามีสัดส่วนที่ลดลงจากร้อยละ 21.6 เหลือเพียงร้อยละ 8.8 ทั้งนี้เพราะมีการโยกย้ายฐานการผลิตจากสหรัฐอเมริกาไปยังประเทศอื่น อาทิ เม็กซิโก และจีน และส่งผลให้ สัดส่วนการส่งออกจากประเทศจีนในตลาดโลกก้าวกระโดดจากร้อยละ 5.9 ในปี 2003 เป็นร้อยละ 13.1 ในปี 2018 สัดส่วนการส่งออกของประเทศในยุโรปมีแนวโน้มที่ลดลงตั้งแต่ปี 2003 เป็นต้นมา คล้ายกับแนวโน้มในสหรัฐอเมริกา ในปี 2018 ประเทศใน

สหภาพยุโรปมีสัดส่วนการส่งออกในตลาดโลกร้อยละ 37.6 กล่าวโดยสรุปได้ว่าจีนเป็นประเทศที่มีสัดส่วนการส่งออกสินค้าไปตลาดโลกสูงที่สุด

ตารางที่ 2.3: มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของ 50 ประเทศแรกที่มีมูลค่าสูงสุด จัดเรียงตามมูลค่า

Ranking by Top 50 GDP nations				
Rank	Country	GDP (IMF 2019)		Population
		Bn US Dollars	US Dollars	
1	United States	22,198.12	67,063.27	331.00
2	China	15,468.10	10,746.78	1,439.32
3	Japan	5,495.42	43,450.14	126.48
4	Germany	4,157.12	49,617.15	83.78
5	India	3,257.72	2,360.66	1,380.00
6	United Kingdom	2,927.08	43,117.57	67.89
7	France	2,876.05	44,061.52	65.27
8	Italy	2,090.45	34,574.71	60.46
9	Brazil	2,062.50	9,703.17	212.56
10	Canada	1,832.49	48,552.87	37.74
11	South Korea	1,744.36	34,023.56	51.27
12	Russia	1,667.46	11,426.09	145.93
13	Spain	1,497.08	32,019.83	46.75
14	Australia	1,481.46	58,096.73	25.50
15	Mexico	1,297.75	10,065.32	128.93
16	Indonesia	1,208.86	4,419.58	273.52
17	Netherlands	954.93	55,730.27	17.13
18	Turkey	809.56	9,598.81	84.34
19	Saudi Arabia	790.06	22,693.89	34.81
20	Switzerland	740.70	85,584.56	8.65
21	Poland	643.27	16,996.87	37.85
22	Taiwan	633.70	26,607.09	23.82
23	Sweden	576.72	57,105.15	10.10
24	Belgium	553.78	47,782.49	11.59
25	Thailand	547.43	7,842.85	69.80
26	Argentina	515.35	11,402.68	45.20
27	Nigeria	496.12	2,406.73	206.14
28	Iran	495.69	5,901.61	83.99
29	Austria	481.68	53,481.76	9.01
30	United Arab Emirates	449.13	45,410.69	9.89
31	Norway	438.62	80,908.23	5.42
32	Ireland	405.19	82,058.03	4.94
33	Israel	403.96	46,670.83	8.66
34	Hong Kong	402.03	53,626.12	7.50
35	Malaysia	401.99	12,419.98	32.37
36	Singapore	391.88	66,983.26	5.85
37	Philippines	389.05	3,550.32	109.58
38	South Africa	386.73	6,520.58	59.31
39	Denmark	364.55	62,937.38	5.79
40	Colombia	352.81	6,933.76	50.88
41	Bangladesh	343.28	2,084.40	164.69
42	Egypt	331.36	3,238.01	102.33
43	Chile	313.56	16,402.89	19.12
44	Finland	289.24	52,203.14	5.54
45	Vietnam	282.37	2,900.93	97.34
46	Romania	263.13	13,677.99	19.24
47	Czech Republic	259.74	24,254.04	10.71
48	Portugal	249.91	24,509.08	10.20
49	Iraq	246.93	6,139.15	40.22
50	Peru	244.16	7,405.19	32.97

ที่มา: <https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-gdp/>

ตารางที่ 2.4: มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของ 50 ประเทศแรกที่มีมูลค่าสูงสุด จัดเรียงตามมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติต่อหัว

Ranking by GDP per Capita among top 50 GDP				
Rank	Country	GDP (IMF 2019)	GDP per Capita	Population
		Bn US Dollars	US Dollars	Mn Persons
1	Switzerland	740.70	85,584.56	8.65
2	Ireland	405.19	82,058.03	4.94
3	Norway	438.62	80,908.23	5.42
4	United States	22,198.12	67,063.27	331.00
5	Singapore	391.88	66,983.26	5.85
6	Denmark	364.55	62,937.38	5.79
7	Australia	1,481.46	58,096.73	25.50
8	Sweden	576.72	57,105.15	10.10
9	Netherlands	954.93	55,730.27	17.13
10	Hong Kong	402.03	53,626.12	7.50
11	Austria	481.68	53,481.76	9.01
12	Finland	289.24	52,203.14	5.54
13	Germany	4,157.12	49,617.15	83.78
14	Canada	1,832.49	48,552.87	37.74
15	Belgium	553.78	47,782.49	11.59
16	Israel	403.96	46,670.83	8.66
17	United Arab Emirates	449.13	45,410.69	9.89
18	France	2,876.05	44,061.52	65.27
19	Japan	5,495.42	43,450.14	126.48
20	United Kingdom	2,927.08	43,117.57	67.89
21	Italy	2,090.45	34,574.71	60.46
22	South Korea	1,744.36	34,023.56	51.27
23	Spain	1,497.08	32,019.83	46.75
24	Taiwan	633.70	26,607.09	23.82
25	Portugal	249.91	24,509.08	10.20
26	Czech Republic	259.74	24,254.04	10.71
27	Saudi Arabia	790.06	22,693.89	34.81
28	Poland	643.27	16,996.87	37.85
29	Chile	313.56	16,402.89	19.12
30	Romania	263.13	13,677.99	19.24
31	Malaysia	401.99	12,419.98	32.37
32	Russia	1,667.46	11,426.09	145.93
33	Argentina	515.35	11,402.68	45.20
34	China	15,468.10	10,746.78	1,439.32
35	Mexico	1,297.75	10,065.32	128.93
36	Brazil	2,062.50	9,703.17	212.56
37	Turkey	809.56	9,598.81	84.34
38	Thailand	547.43	7,842.85	69.80
39	Peru	244.16	7,405.19	32.97
40	Colombia	352.81	6,933.76	50.88
41	South Africa	386.73	6,520.58	59.31
42	Iraq	246.93	6,139.15	40.22
43	Iran	495.69	5,901.61	83.99
44	Indonesia	1,208.86	4,419.58	273.52
45	Philippines	389.05	3,550.32	109.58
46	Egypt	331.36	3,238.01	102.33
47	Vietnam	282.37	2,900.93	97.34
48	Nigeria	496.12	2,406.73	206.14
49	India	3,257.72	2,360.66	1,380.00
50	Bangladesh	343.28	2,084.40	164.69

ที่มา: <https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-gdp/>

ตารางที่ 2.5: มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติของ 50 ประเทศแรกที่มีมูลค่าสูงสุด จัดเรียงจำนวนประชากร

Ranking by Population among top 50 GDP				
Rank	Country	GDP (IMF 2019)		Population
		Bn US Dollars	US Dollars	Mn Persons
1	China	15,468.10	10,746.78	1,439.32
2	India	3,257.72	2,360.66	1,380.00
3	United State	22,198.12	67,063.27	331.00
4	Indonesia	1,208.86	4,419.58	273.52
5	Brazil	2,062.50	9,703.17	212.56
6	Nigeria	496.12	2,406.73	206.14
7	Bangladesh	343.28	2,084.40	164.69
8	Russia	1,667.46	11,426.09	145.93
9	Mexico	1,297.75	10,065.32	128.93
10	Japan	5,495.42	43,450.14	126.48
11	Philippines	389.05	3,550.32	109.58
12	Egypt	331.36	3,238.01	102.33
13	Vietnam	282.37	2,900.93	97.34
14	Turkey	809.56	9,598.81	84.34
15	Iran	495.69	5,901.61	83.99
16	Germany	4,157.12	49,617.15	83.78
17	Thailand	547.43	7,842.85	69.80
18	United Kingd	2,927.08	43,117.57	67.89
19	France	2,876.05	44,061.52	65.27
20	Italy	2,090.45	34,574.71	60.46
21	South Africa	386.73	6,520.58	59.31
22	South Korea	1,744.36	34,023.56	51.27
23	Colombia	352.81	6,933.76	50.88
24	Spain	1,497.08	32,019.83	46.75
25	Argentina	515.35	11,402.68	45.20
26	Iraq	246.93	6,139.15	40.22
27	Poland	643.27	16,996.87	37.85
28	Canada	1,832.49	48,552.87	37.74
29	Saudi Arabia	790.06	22,693.89	34.81
30	Peru	244.16	7,405.19	32.97
31	Malaysia	401.99	12,419.98	32.37
32	Australia	1,481.46	58,096.73	25.50
33	Taiwan	633.70	26,607.09	23.82
34	Romania	263.13	13,677.99	19.24
35	Chile	313.56	16,402.89	19.12
36	Netherlands	954.93	55,730.27	17.13
37	Belgium	553.78	47,782.49	11.59
38	Czech Repub	259.74	24,254.04	10.71
39	Portugal	249.91	24,509.08	10.20
40	Sweden	576.72	57,105.15	10.10
41	United Arab	449.13	45,410.69	9.89
42	Austria	481.68	53,481.76	9.01
43	Israel	403.96	46,670.83	8.66
44	Switzerland	740.70	85,584.56	8.65
45	Hong Kong	402.03	53,626.12	7.50
46	Singapore	391.88	66,983.26	5.85
47	Denmark	364.55	62,937.38	5.79
48	Finland	289.24	52,203.14	5.54
49	Norway	438.62	80,908.23	5.42
50	Ireland	405.19	82,058.03	4.94

ที่มา : <https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-gdp/>

ตารางที่ 2.6: สัดส่วนการส่งออกสินค้าแยกตามภูมิภาคและบางประเทศปี 1948 1953 1963 1973 1983 1993 2003 และ 2018

Table A.4

World merchandise exports by region and selected economy, 1948, 1953, 1963, 1973, 1983, 1993, 2003 and 2018 (Billion dollars and percentage)

	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2018
	Value							
World	59	84	157	579	1838	3688	7377	18919
	Share							
World	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
North America	28.1	24.8	19.9	17.3	16.8	17.9	15.8	13.6
United States of America	21.6	14.6	14.3	12.2	11.2	12.6	9.8	8.8
Mexico	0.9	0.7	0.6	0.4	1.4	1.4	2.2	2.4
Canada	5.5	5.2	4.3	4.6	4.2	3.9	3.7	2.4
South and Central America and the Caribbean	11.3	9.7	6.4	4.3	4.5	3.0	3.1	3.4
Brazil	2.0	1.8	0.9	1.1	1.2	1.0	1.0	1.3
Chile	0.6	0.5	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.4
Europe	35.1	39.4	47.8	50.9	43.5	45.3	45.9	37.6
Germany (1)	1.4	5.3	9.3	11.7	9.2	10.3	10.2	8.2
Netherlands	2.0	3.0	3.6	4.7	3.5	3.8	4.0	3.8
France	3.4	4.8	5.2	6.3	5.2	6.0	5.3	3.1
United Kingdom	11.3	9.0	7.8	5.1	5.0	4.9	4.1	2.6
Commonwealth of Independent States (CIS), including associate and former member States (2)	-	-	-	-	-	1.7	2.6	3.4
Africa	7.3	6.5	5.7	4.8	4.5	2.5	2.4	2.5
South Africa (3)	2.0	1.6	1.5	1.0	1.0	0.7	0.5	0.5
Middle East	2.0	2.7	3.2	4.1	6.7	3.5	4.1	6.0
Asia	14.0	13.4	12.5	14.9	19.1	26.0	26.2	33.6
China	0.9	1.2	1.3	1.0	1.2	2.5	5.9	13.1
Japan	0.4	1.5	3.5	6.4	8.0	9.8	6.4	3.9
India	2.2	1.3	1.0	0.5	0.5	0.6	0.8	1.7
Australia and New Zealand	3.7	3.2	2.4	2.1	1.4	1.4	1.2	1.6
Six East Asian traders	3.4	3.0	2.5	3.6	5.8	9.6	9.6	9.9
Memorandum item:								
EU (4)	-	-	24.5	37.0	31.3	37.3	42.8	34.2
USSR, Former	2.2	3.5	4.6	3.7	5.0	-	-	-
GATT/WTO Members (5)	63.4	69.6	75.0	84.1	77.0	89.0	98.3	97.9

Note: Between 1973 and 1983 and between 1993 and 2003 export shares were significantly influenced by oil price developments.

(1) Figures refer to the Fed. Rep. of Germany from 1948 through 1983.

(2) Figures are significantly affected by including the mutual trade flows of the Baltic States and the CIS between 1993 and 2003.

(3) Beginning with 1998, figures refer to South Africa only and no longer to the Southern African Customs Union.

(4) Figures refer to the EEC(6) in 1963, EC(9) in 1973, EC(10) in 1983, EU(12) in 1993, EU(25) in 2003, and EU(28) in 2018.

(5) Membership as of the year stated.

ที่มา : World Trade Statistical Review 2019

หากพิจารณาสัดส่วนของการนำเข้าในตลาดโลก (ตารางที่ 2.7 สหรัฐอเมริกา จีน และเยอรมนี มีสัดส่วนการนำเข้าสูง 3 อันดับแรกของโลก ถึงร้อยละ 13.5 11.0 และ 6.6 ตามลำดับในปี 2018 ญี่ปุ่นเคยมีสัดส่วนการนำเข้าสูงถึงร้อยละ 6.4 ในปี 1993 แต่เนื่องด้วยญี่ปุ่นประสบกับปัญหาเศรษฐกิจชะลอตัวมาเป็น

ระยะเวลายาวนาน สัดส่วนการนำเข้าจึงลดลงอย่างต่อเนื่องและทำให้ในปี 2018 สัดส่วนการนำเข้าเหลือเพียงร้อยละ 3.8 ของการนำเข้าทั่วโลก ทั้งนี้ญี่ปุ่นมีสัดส่วนการนำเข้าใกล้เคียงกับสหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส และเนเธอร์แลนด์ ขณะที่ ตารางที่ 2.8 แสดงถึงมูลค่าการส่งออกและการนำเข้าสินค้าในปี 2018 รายประเทศ

ตารางที่ 2.7 สัดส่วนการนำเข้าสินค้าแยกตามรายภูมิภาคและบางประเทศปี 1948 1953 1963 1973 1983 1993 2003 และ 2018

Table A.5

World merchandise imports by region and selected economy, 1948, 1953, 1963, 1973, 1983, 1993, 2003 and 2018
(Billion dollars and percentage)

	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003	2018
	Value							
World	62	85	164	594	1883	3805	7694	19394
	Share							
World	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
North America	18.5	20.5	16.1	17.2	18.5	21.3	22.4	18.4
United States of America	13.0	13.9	11.4	12.4	14.3	15.9	16.9	13.5
Mexico	1.0	0.9	0.8	0.6	0.7	1.8	2.3	2.5
Canada	4.4	5.5	3.9	4.2	3.4	3.7	3.2	2.4
South and Central America and the Caribbean	10.4	8.3	6.0	4.4	3.9	3.3	2.5	3.3
Brazil	1.8	1.6	0.9	1.2	0.9	0.7	0.7	1.0
Chile	0.4	0.4	0.4	0.2	0.2	0.3	0.3	0.4
Europe	45.3	43.7	52.0	53.3	44.1	44.5	45.0	36.9
Germany (1)	2.2	4.5	8.0	9.2	8.1	9.0	7.9	6.6
United Kingdom	13.4	11.0	8.5	6.5	5.3	5.5	5.2	3.5
France	5.5	4.9	5.3	6.4	5.6	5.7	5.2	3.5
Netherlands	3.4	3.3	4.4	4.8	3.3	3.3	3.4	3.3
Commonwealth of Independent States (CIS), including associate and former member States (2)	-	-	-	-	-	1.5	1.7	2.2
Africa	8.1	7.0	5.2	3.9	4.6	2.6	2.2	3.0
South Africa (3)	2.5	1.5	1.1	0.9	0.8	0.5	0.5	0.6
Middle East	1.7	2.2	2.3	2.7	6.2	3.3	2.8	3.8
Asia	13.9	15.1	14.1	14.9	18.5	23.5	23.5	32.4
China	0.6	1.6	0.9	0.9	1.1	2.7	5.4	11.0
Japan	1.1	2.8	4.1	6.5	6.7	6.4	5.0	3.9
India	2.3	1.4	1.5	0.5	0.7	0.6	0.9	2.6
Australia and New Zealand	2.9	2.3	2.2	1.6	1.4	1.5	1.4	1.4
Six East Asian traders	3.5	3.7	3.2	3.9	6.1	10.2	8.6	9.4
Memorandum item:								
EU (4)	-	-	25.5	37.1	31.4	36.2	42.0	33.5
USSR, Former	1.9	3.3	4.3	3.6	4.3	-	-	-
GATT/WTO Members (5)	58.6	66.9	75.3	85.5	79.7	89.3	98.4	98.2

Note: Between 1973 and 1983 and between 1993 and 2003 import shares were significantly influenced by oil price developments.

(1) Figures refer to the Fed. Rep. of Germany from 1948 through 1983.

(2) Figures are significantly affected by including the mutual trade flows of the Baltic States and the CIS between 1993 and 2003.

(3) Beginning with 1998, figures refer to South Africa only and no longer to the Southern African Customs Union.

(4) Figures refer to the EEC(6) in 1963, EC(9) in 1973, EC(10) in 1983, EU(12) in 1993, EU(25) in 2003, and EU(28) in 2018.

(5) Membership as of the year stated.

ที่มา : World Trade Statistical Review 2019

นอกจากการส่งออกสินค้าแล้วภาพบริการมีความสำคัญมาก องค์ประกอบที่สำคัญของภาคบริการคือ การท่องเที่ยวและการเดินทาง และภาคบริการเชิงพาณิชย์ (บริการการสื่อสารคอมพิวเตอร์และข้อมูล บริการ

ด้านการประกันภัย บริการทางด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว บริการทางด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา การก่อสร้าง และบริการทางการเงิน) การส่งออกของการท่องเที่ยว ในปี 2018 มีมูลค่า 1,476 พันเหรียญสหรัฐอเมริกา เมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าการส่งออกสินค้าของโลก 18,919 พันล้านเหรียญสหรัฐอเมริกา กล่าวได้ว่าประมาณร้อยละ 10.4 ของมูลค่าการส่งออกทั่วโลก หรือกล่าวได้ว่ามีมูลค่าใกล้เคียงกับการส่งออกของเยอรมันทั้งปี

ตารางที่ 2.8: มูลค่าและสัดส่วนของการส่งออกและการนำเข้าสินค้าแยกตามรายประเทศ ปี 2018

Table A.6
Leading exporters and importers in world merchandise trade, 2018
(Billion dollars and percentage)

Rank	Exporters	Value	Share	Annual percentage change	Rank	Importers	Value	Share	Annual percentage change
1	China	2487	12.8	10	1	United States of America	2614	13.2	9
2	United States of America	1664	8.5	8	2	China	2136	10.8	16
3	Germany	1561	8.0	8	3	Germany	1286	6.5	11
4	Japan	738	3.8	6	4	Japan	749	3.8	11
5	Netherlands	723	3.7	11	5	United Kingdom	674	3.4	5
6	Korea, Republic of	605	3.1	5	6	France	673	3.4	9
7	France	582	3.0	9	7	Netherlands	646	3.3	12
8	Hong Kong, China	569	2.9	3	8	Hong Kong, China	628	3.2	6
	Domestic exports	13	0.1	-30		Retained imports (1)	155	0.8	12
	Re-exports	556	2.9	5					
9	Italy	547	2.8	8	9	Korea, Republic of	535	2.7	12
10	United Kingdom	486	2.5	10	10	India	511	2.6	14
11	Belgium	467	2.4	8	11	Italy	501	2.5	11
12	Mexico	451	2.3	10	12	Mexico	477	2.4	10
13	Canada	450	2.3	7	13	Canada (1)	469	2.4	6
14	Russian Federation	444	2.3	26	14	Belgium	450	2.3	10
15	Singapore	413	2.1	11	15	Spain	388	2.0	10
	Domestic exports	209	1.1	11					
	Re-exports	203	1.0	10					
16	United Arab Emirates (1)	346	1.8	10	16	Singapore	371	1.9	13
						Retained imports (1)	167	0.8	17
17	Spain	345	1.8	8	17	Chinese Taipei	286	1.4	10
18	Chinese Taipei	336	1.7	6	18	Switzerland	279	1.4	4
19	India	326	1.7	9	19	Poland	267	1.3	14
20	Switzerland	311	1.6	4	20	United Arab Emirates (1)	253	1.3	-6
21	Saudi Arabia, Kingdom of (1)	299	1.5	35	21	Thailand	250	1.3	13
22	Poland	261	1.3	11	22	Russian Federation (2)	249	1.3	5
23	Australia	257	1.3	11	23	Viet Nam (1)	244	1.2	15
24	Thailand	252	1.3	7	24	Australia (1)	236	1.2	3
25	Malaysia	247	1.3	14	25	Turkey	223	1.1	-5
26	Viet Nam (1)	246	1.3	15	26	Malaysia	217	1.1	12
27	Brazil	240	1.2	10	27	Austria	193	1.0	10
28	Czech Republic	202	1.0	11	28	Brazil (1)	189	0.9	20
29	Austria	185	0.9	10	29	Indonesia	189	0.9	20
30	Indonesia	180	0.9	7	30	Czech Republic	184	0.9	13
31	Turkey	168	0.9	7	31	Sweden	170	0.9	10
32	Sweden	166	0.9	8	32	Saudi Arabia, Kingdom of (1)	135	0.7	0
33	Ireland	165	0.8	20	33	Hungary	121	0.6	13
34	Hungary	126	0.6	11	34	Philippines	115	0.6	13
35	Norway	123	0.6	18	35	South Africa (1)	114	0.6	12
36	Denmark	109	0.6	6	36	Ireland	106	0.5	19
37	Iran (1)	108	0.6	16	37	Denmark	102	0.5	10
38	Slovak Republic	94	0.5	12	38	Romania	98	0.5	14
39	South Africa	94	0.5	6	39	Slovak Republic	94	0.5	13
40	Iraq (1)	89	0.5	41	40	Portugal	89	0.4	13
41	Qatar (1)	86	0.4	28	41	Israel (1)	88	0.4	22
42	Romania	80	0.4	13	42	Norway	88	0.4	6
43	Finland	76	0.4	12	43	Finland	78	0.4	11
44	Chile	75	0.4	9	44	Chile	74	0.4	14
45	Kuwait, the State of (1)	72	0.4	30	45	Egypt	72	0.4	17
46	Portugal	68	0.4	10	46	Argentina	65	0.3	-2
47	Philippines	67	0.3	-2	47	Greece	65	0.3	15
48	Argentina	62	0.3	5	48	Bangladesh (1)	62	0.3	16
49	Kazakhstan	61	0.3	26	49	Pakistan	60	0.3	5
50	Nigeria	61	0.3	36	50	Ukraine	57	0.3	15
	Total of above (3)	18167	93.3	-		Total of above (3)	18217	91.7	-
	World (3)	19475	100.0	10		World (3)	19867	100.0	10

Note: For annual data 2008-2018, see Tables A58 and A59.

(1) Secretariat estimates

(2) Imports are valued f.o.b.

(3) Includes significant re-exports or imports for re-export.

จำนวนคนเดินทาง (tourist arrivals) ของสหภาพยุโรปมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 51 ของจำนวนทั้งหมด ในขณะที่เอเชียและแปซิฟิกมีสัดส่วนร้อยละ 25 เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของรายรับ (tourist receipts) จากการเดินทางพบว่ายุโรปมีสัดส่วนร้อยละ 39 ในขณะที่เอเชียและแปซิฟิก มีสัดส่วนถึงร้อยละ 30 จำนวนผู้เดินทางที่มากที่สุดในปี 2018 มาจากยุโรปซึ่งมีจำนวนสูงถึง 716 ล้านคนเดินทาง (tourist arrivals) ตามมาด้วยเอเชียและแปซิฟิก และคนเดินทางจากทวีปอเมริกา จำนวน 348 ล้านคนและ 216 ล้านคนตามลำดับ

เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายต่อหัวพบว่าผู้เดินทางจากทวีปอเมริกา และเอเชียและแปซิฟิก มีมูลค่าสูง 1,570 และ 1,270 เหรียญสหรัฐอเมริกาต่อการเดินทาง ตามลำดับ และที่น่าสนใจคือผู้เดินทางจากตะวันออกกลางแม้ว่าจะมีจำนวนเพียง 59 ล้าน คนเดินทางแต่การใช้จ่ายต่อหัวมีมูลค่าสูงถึง 1,220 เหรียญสหรัฐอเมริกา ต่อเที่ยวการเดินทาง ส่วนการเดินทางของคนจากยุโรปนั้น แม้ว่าจะมีจำนวนมากการใช้จ่ายต่อครั้งการเดินทาง มีเพียง 800 เหรียญสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นไปได้ว่าข้อมูลดังกล่าวได้รวมถึงการเดินทางระหว่างประเทศในยุโรป ที่มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 85 ขณะที่ผู้เดินทางจากเอเชียและแปซิฟิกก็มีสัดส่วนการเดินทางภายในภูมิภาคสูง เช่นเดียวกันถึงร้อยละ 76 (แผนภาพที่ 2.6 และ 2.7)

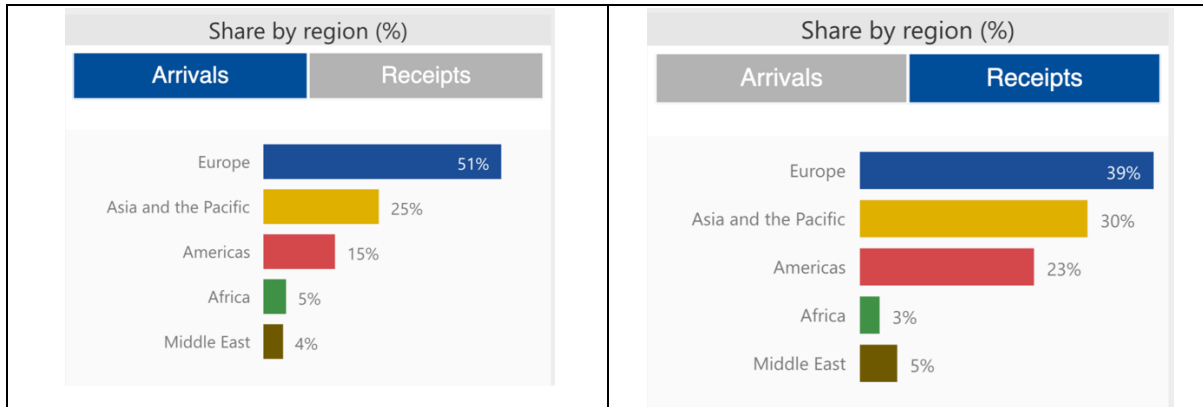
จากข้อมูลทางสถิติปี 2018 แผนภาพที่ 2.8 แสดงให้เห็นว่าการเดินทางนั้นอาศัยเครื่องบินเป็นหลัก โดยเฉลี่ยแล้วสูงถึงร้อยละ 58 ของจำนวนการเดินทาง ในขณะที่การเดินทางโดยรถยนต์มีสัดส่วนร้อยละ 37 พิจารณารายภูมิภาคแล้วพบว่า ภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ทวีปอเมริกา และตะวันออกกลางมีสัดส่วนการใช้เครื่องบินสูง

ส่วนวัตถุประสงค์การเดินทางนั้นมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค แอฟริกาและยุโรปมีสัดส่วนการเดินทางเพื่อประกอบธุรกิจสูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ การเดินทางเพื่อศาสนกิจและรับบริการทางสุขภาพจะมีสัดส่วนค่อนข้างสูงจากตะวันออกกลางและแอฟริกา ทั้งนี้ น่าจะสะท้อนความขาดแคลนในบริการทางการแพทย์และค่าใช้จ่ายการบริการทางการแพทย์ที่ค่อนข้างสูง การบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจะมีสัดส่วนสูงโดยนักเดินทางจากทวีปยุโรปและเอเชียและแปซิฟิก ในทวีปอเมริกานั้นมีข้อมูลที่น่าสนใจคือร้อยละ 18 ไม่ระบุว่าการเดินทางนั้นด้วยเหตุผลอะไร (แผนภาพที่ 2.8)

ส่วนการส่งออกและนำเข้าภาคบริการพาณิชย์ แสดงอยู่ในตารางที่ 2.9 พบว่าประเทศ 10 อันดับแรกของโลกที่นำเข้าและส่งออกภาพบริการพาณิชย์นั้น เป็นประเทศที่ซ้ำกันกล่าวคือ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เยอรมนี ฝรั่งเศส จีน เนเธอร์แลนด์ ไอร์แลนด์ อินเดีย ญี่ปุ่น และสิงคโปร์ ซึ่งการบริการดังกล่าว ประกอบไปด้วย บริการการสื่อสาร คอมพิวเตอร์และข้อมูล บริการด้านการประกันภัย บริการทางด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว บริการทางด้านธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา การก่อสร้าง และบริการทางการเงิน

การรับการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศ (FDI Inflows) ระหว่างปี 2017 และปี 2018 (แผนภาพที่ 2.9) มูลค่าการรับการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศของประเทศที่พัฒนาแล้ว และประเทศที่กำลังพัฒนามีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน แต่การรับการลงทุนของประเทศกำลังพัฒนามีอัตราการเติบโตเพิ่มสูงขึ้น ในทางตรงกันข้ามอัตราการเติบโตของการจัดการลงทุนในประเทศพัฒนาแล้วลดลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในยุโรปซึ่งสามารถอธิบายได้จากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในสหภาพยุโรปซึ่งยังไม่ฟื้นตัว

แผนภาพที่ 2.5: สัดส่วนของภูมิภาคที่รับผู้เดินทาง และสัดส่วนรายรับในแต่ละภูมิภาค ปี 2018

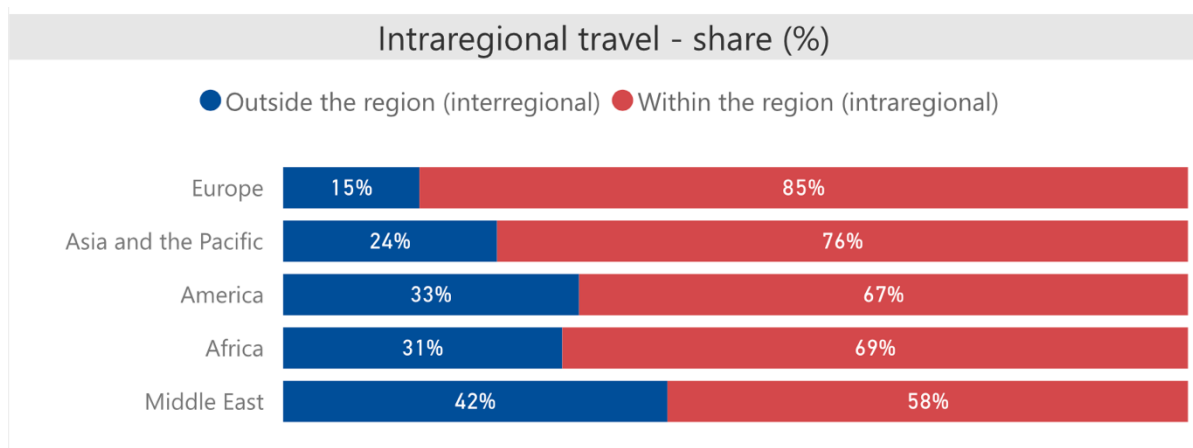
ที่มา : www.unwto.org

แผนภาพที่ 2.6: จำนวนผู้เดินทาง รายรับ รายรับต่อหัวผู้เดินทาง แลอัตราการเปลี่ยนแปลง ปี 2018

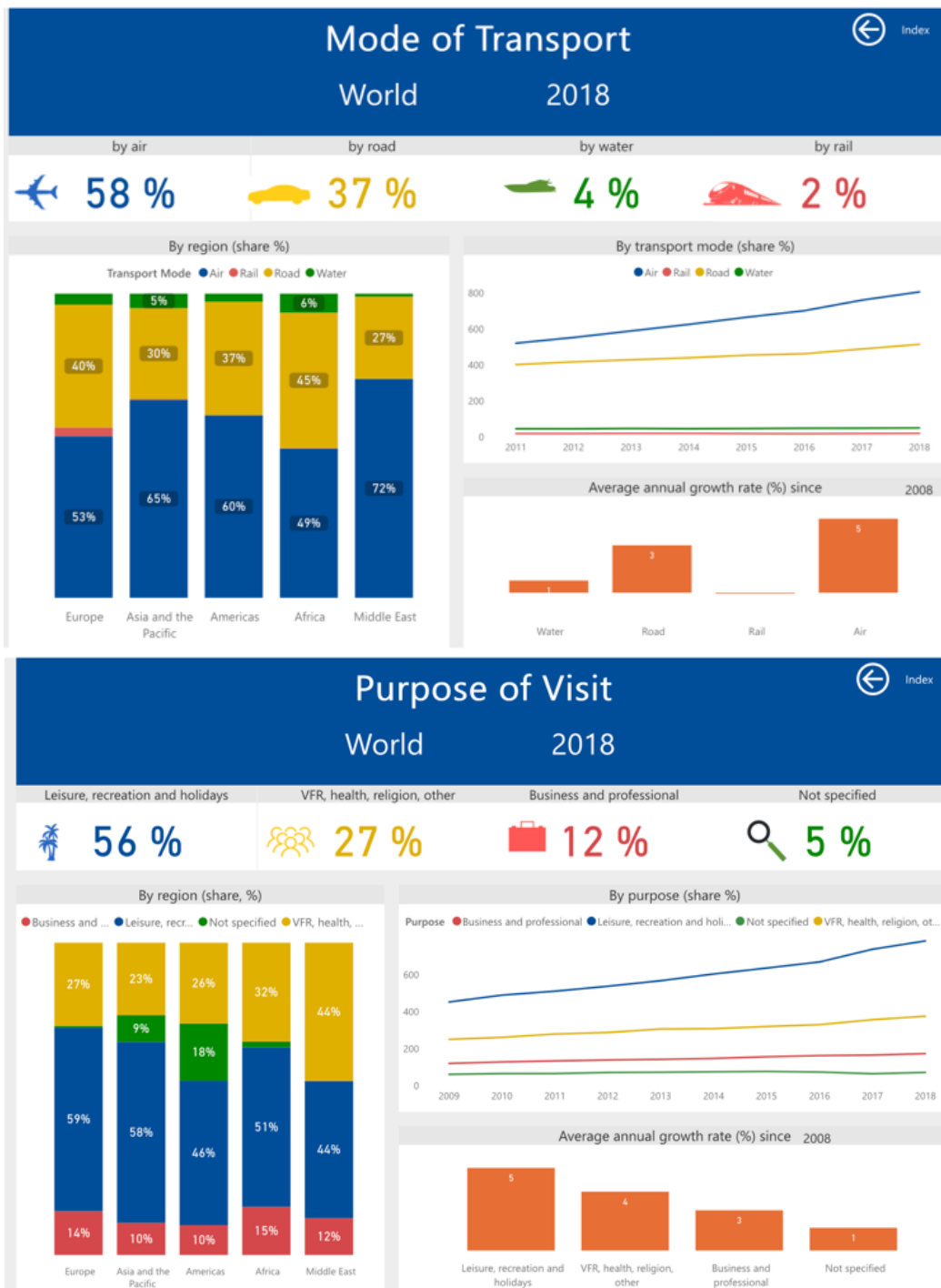
ที่มา : www.unwto.org

แผนภาพที่ 2.7: สัดส่วนการเดินทางภายในภูมิภาค และนอกภูมิภาค

ที่มา : www.unwto.org

แผนภาพที่ 2.8: สัดส่วนวิธีการเดินทาง และวัตถุประสงค์ของการเดินทาง

ที่มา : www.unwto.org

หมายเหตุ: วัตถุประสงค์ของการเดินทางประกอบด้วย 4 รายการ ธุรกิจและประกอบอาชีพ ท่องเที่ยวและพักผ่อน เยี่ยมเพื่อน สุขภาพ และศาสนา และอื่นๆ

ตารางที่ 2.9: มูลค่าการนำเข้าและส่งออกภาคบริการพาณิชย์ ปี 2018

Table A.8
Leading exporters and importers in world trade in commercial services, 2018
(Billion dollars and percentage)

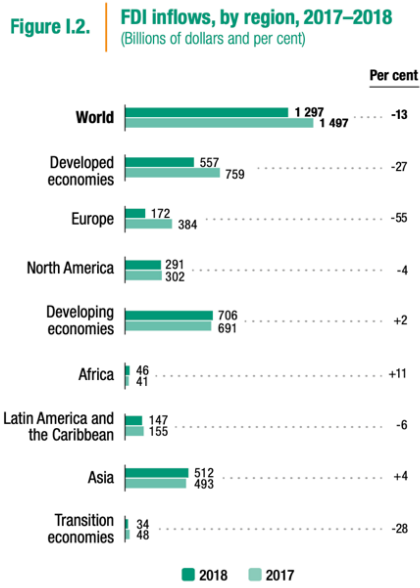
Rank	Exporters	Value	Share	Annual percentage change	Rank	Importers	Value	Share	Annual percentage change
1	United States of America	808	14.0	4	1	United States of America	536	9.8	3
2	United Kingdom	373	6.5	6	2	China	521	9.5	12
3	Germany	326	5.6	7	3	Germany	350	6.4	6
4	France	291	5.0	6	4	France	257	4.7	5
5	China	265	4.6	17	5	United Kingdom	230	4.2	11
6	Netherlands	241	4.2	11	6	Netherlands	229	4.2	11
7	Ireland	205	3.6	14	7	Ireland	218	4.0	9
8	India	204	3.5	11	8	Japan	198	3.6	4
9	Japan	187	3.2	3	9	Singapore	187	3.4	3
10	Singapore	184	3.2	7	10	India	175	3.2	14
11	Spain	149	2.6	8	11	Belgium	129	2.3	12
12	Switzerland	123	2.1	2	12	Italy	123	2.2	8
13	Belgium	121	2.1	3	13	Korea, Republic of	123	2.2	2
14	Italy	121	2.1	9	14	Canada	112	2.0	5
15	Hong Kong, China	114	2.0	9	15	Switzerland	103	1.9	0
16	Luxembourg	113	2.0	10	16	Russian Federation	93	1.7	7
17	Korea, Republic of	95	1.7	10	17	Luxembourg	86	1.6	10
18	Canada	92	1.6	6	18	Spain	85	1.5	12
19	Thailand	84	1.5	11	19	Hong Kong, China	81	1.5	5
20	Austria	74	1.3	11	20	United Arab Emirates	71	1.3	1
21	Sweden	73	1.3	-1	21	Australia	71	1.3	6
22	United Arab Emirates	71	1.2	2	22	Sweden	69	1.3	2
23	Poland	69	1.2	19	23	Denmark	68	1.2	11
24	Denmark	69	1.2	4	24	Brazil	66	1.2	-1
25	Australia	68	1.2	7	25	Austria	62	1.1	12
26	Russian Federation	64	1.1	12	26	Chinese Taipei	56	1.0	6
27	Chinese Taipei	50	0.9	12	27	Saudi Arabia, Kingdom of	55	1.0	2
28	Israel	50	0.9	12	28	Thailand	55	1.0	19
29	Turkey	48	0.8	11	29	Norway	52	0.9	4
30	Macao, China	44	0.8	12	30	Malaysia	44	0.8	5
31	Greece	43	0.7	14	31	Poland	43	0.8	13
32	Norway	43	0.7	5	32	Mexico	37	0.7	1
33	Malaysia	40	0.7	7	33	Finland	35	0.6	14
34	Portugal	37	0.6	10	34	Indonesia	35	0.6	7
35	Philippines	37	0.6	8	35	Kuwait, the State of	34	0.6	23
36	Brazil	33	0.6	-1	36	Oatar	31	0.6	3
37	Finland	33	0.6	10	37	Nigeria	31	0.6	70
38	Czech Republic	30	0.5	11	38	Israel	30	0.6	7
39	Hungary	29	0.5	9	39	Philippines	26	0.5	2
40	Mexico	28	0.5	5	40	Czech Republic	25	0.4	14
	Total of above	5128	88.9	-		Total of above	4830	88.1	-
	World	5770	100.0	8		World	5485	100.0	7

Note: Figures for a number of countries and territories have been estimated by the Secretariat. Annual percentage changes and rankings are affected by continuity breaks in the series for a large number of economies, and by limitations in cross-country comparability. See the Metadata. For more annual data, see Tables A60 and A61.

หมายเหตุ : มูลค่าและสัดส่วนของการส่งออกและนำเข้าการบริการเชิงพาณิชย์ (Commercial Services ที่รวมถึง (1) Telecommunications, computer and information services, (2) Insurance and pension services, (3) Personal, cultural, and recreational services, (4) Other business services for the use of intellectual property, (5) Construction, and (6) Financial services)

ที่มา : World Trade Statistical Review 2019

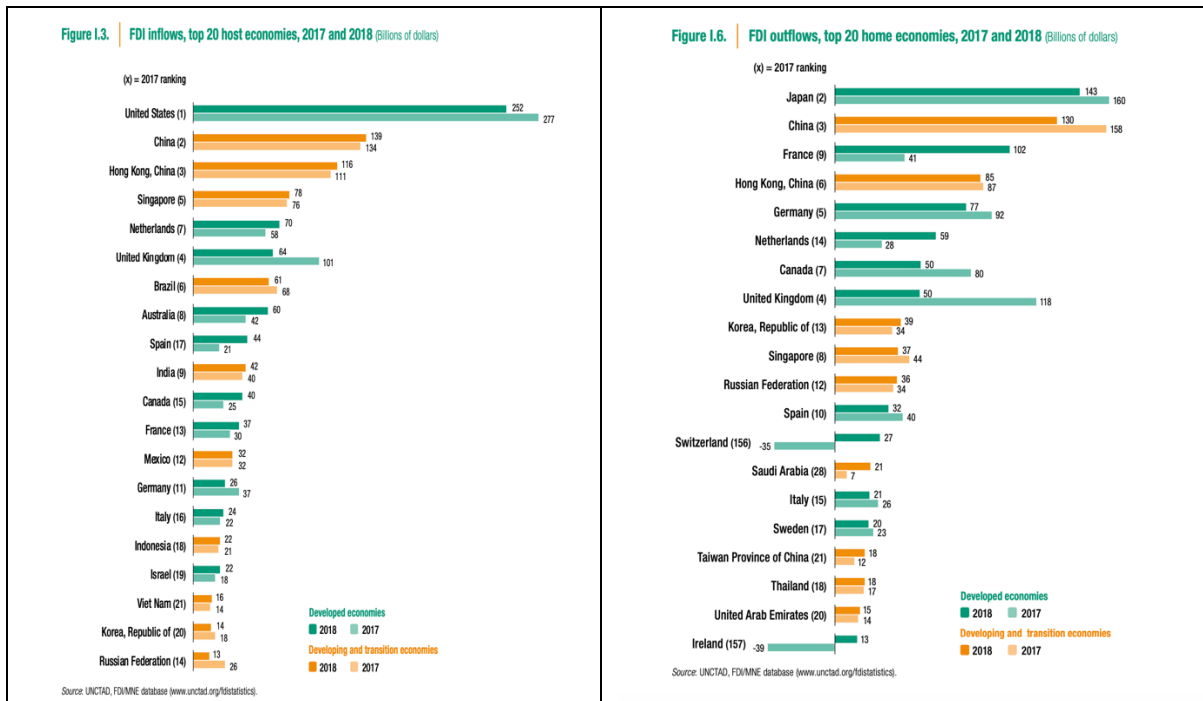
แผนภาพที่ 2.9: มูลค่าการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศตามหลายภูมิภาคปี 2017 และ 2018

Source: UNCTAD, FDI/MNE database (www.unctad.org/fdistatistics).

ที่มา : World Trade Statistical Review 2019

แผนภาพที่ 2.10: มูลค่าเงินทุนไหลเข้าและไหลออกเพื่อการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศปี 2017 และ 2018

ที่มา : World Trade Statistical Review 2019

ตารางที่ 2.10: มูลค่าและจำนวนโครงการการลงทุนแบบ M&A และ Greenfield

Table I.1. Value and number of net cross-border M&As, by sector and selected industries, 2017–2018

Sector/industry	Value (Billions of dollars)		Growth rate (%)	Number		Growth rate (%)
	2017	2018		2017	2018	
Total	694	816	18	6 967	6 821	-2
Primary	24	39	60	550	406	-26
Manufacturing	327	307	-6	1 690	1 600	-5
Services	343	469	37	4 727	4 815	2
<i>Top 10 industries in value terms:</i>						
Chemicals and chemical products	65	149	129	198	211	7
Business activities	107	112	5	1 817	1 848	2
Financial and insurance activities	59	108	84	617	599	-3
Information and communication	39	90	131	611	612	0.2
Food, beverages and tobacco	88	55	-37	227	205	-10
Transportation and storage	23	47	109	306	269	-12
Electrical and electronic equipment	26	42	65	307	257	-16
Mining, quarrying and petroleum	23	38	70	466	329	-29
Electricity, gas and water	54	38	-30	171	191	12
Trade	12	35	188	486	501	3

Source: UNCTAD, cross-border M&A database (www.unctad.org/infostatistics).

Table I.2. Value and number of announced FDI greenfield projects, by sector and selected industries, 2017–2018

Sector/industry	Value (Billions of dollars)		Growth rate (%)	Number		Growth rate (%)
	2017	2018		2017	2018	
Total	698	981	41	16 350	17 567	7
Primary	21	41	101	83	122	47
Manufacturing	345	466	35	7 855	8 049	2
Services	332	473	43	8 412	9 396	12
<i>Top 10 industries in value terms:</i>						
Construction	61	113	84	279	475	70
Electricity, gas and water	90	111	23	302	429	42
Coke and refined petroleum products	15	86	480	75	87	16
Business services	61	78	28	4 419	4 686	6
Motor vehicles and other transport equipment	61	74	20	1 123	1 131	1
Chemicals and chemical products	54	66	21	588	569	-3
Electrical and electronic equipment	60	58	-3	996	1 046	5
Hotels and restaurants	17	49	189	163	422	159
Transport, storage and communications	39	48	24	936	1 018	9
Mining, quarrying and petroleum	20	41	102	79	118	49

Source: UNCTAD, based on information from the Financial Times Ltd, FDI Markets (www.fdimarkets.com).

ที่มา : World Trade Statistical Review 2019

แผนภาพที่ 2.10 แสดงถึงมูลค่าเงินทุนไหลเข้าและไหลออกเพื่อการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศ ปี 2017 และปี 2018 พบว่า สหรัฐอเมริกา เนเธอร์แลนด์ สหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย และสเปน เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วและมีเงินลงทุนไหลเข้า (FDI Inflows) ในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาซึ่งมีมูลค่ามากถึง 252 พันล้านเหรียญสหรัฐอเมริกา ในปี 2018 แต่มูลค่าลดลงจากปี 2017 เล็กน้อย ส่วนประเทศกำลังพัฒนาและประเทศที่กำลังอยู่ในระหว่างการเปลี่ยนผ่าน และได้รับเงินทุนไหลเข้าจำนวนมาก ประกอบด้วย จีน บราซิล อินเดีย เม็กซิโก อินโดนีเซีย รัสเซีย และเวียดนาม นอกจากนี้มี ฮองกง สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ ที่เป็นแหล่งรับการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศ ในขณะที่ประเทศไทยไม่ติดอยู่ในลำดับต้นของโลก

ด้านเงินทุนไหลออกเพื่อการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศ (FDI Outflows) สำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วประกอบไปด้วย ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส เยอรมนี เนเธอร์แลนด์ แคนาดา สหราชอาณาจักร สเปน สวิตเซอร์แลนด์ สวีเดน และไอร์แลนด์ ส่วนประเทศในเอเชีย นั้นเป็น จีน ฮองกง เกาหลี สิงคโปร์ ซาอุดีอาระเบีย ไต้หวันไทย สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ และรัสเซีย อนึ่งที่ไม่มีสหรัฐอเมริกายู้อยู่ในรายการดังกล่าวเพราะมีรายการโอนเงิน

กลับประเทศทำให้ค่าของเงินออกไปลงทุนนั้นมีค่าเป็นลบในปี 2018 (World Investment Report 2019 หน้า 5)

ตารางที่ 2.10 แสดงถึงมูลค่าและจำนวนโครงการการลงทุนแบบการเข้าไปซื้อกิจการและควบรวมกิจการ (Merger and Acquisition) และ การลงทุนใหม่ (Greenfield) พบว่าการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศนั้นมีสัดส่วนการลงทุนในการผลิตวัตถุดิบขั้นพื้นฐานหรือสินค้าโภคภัณฑ์จำนวนน้อย ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการลงทุนในสินค้าอุตสาหกรรมและภาคบริการ

ในปี 2018 การลงทุนแบบเข้าไปซื้อกิจการและควบรวมกิจการนั้น 10 อุตสาหกรรมหลักประกอบไปด้วย ผลิตภัณฑ์เคมีและเคมีภัณฑ์ การให้บริการภาคธุรกิจ การให้บริการทางการเงินและประกันภัย การให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศ อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม การให้บริการด้านการขนส่ง อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ การลงทุนทำเหมือง ระบบสาธารณสุขโรคและการค้าส่งค้าปลีก ส่วนการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศที่เป็นการลงทุนใหม่ ใน 10 รายการแรกประกอบไปด้วยการก่อสร้าง ระบบสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน โรงกลั่นน้ำมัน การให้บริการภาคธุรกิจอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน เคมีและผลิตภัณฑ์เคมี เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ โรงแรมและร้านอาหาร การขนส่งและการสื่อสาร และการทำเหมืองแร่

ตารางที่ 2.11 แสดงถึงการเปรียบเทียบขีดความสามารถในการแข่งขันในมิติของ ปัจจัยทางด้านสถาบัน ระบบสาธารณสุขเทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะของแรงงาน และระดับของนวัตกรรม โดยใช้ข้อมูล The global competitiveness report 2019 เพื่อแสดงการเปรียบเทียบระหว่างประเทศที่คณะผู้วิจัยคิดว่ามีอำนาจต่อพลังทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองโลก ในภาพรวมของการเปรียบเทียบนี้จะเห็นได้ชัดว่าประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนามีความแตกต่างกันอย่างมาก โดยเฉพาะในมิติของการปกป้องทรัพย์สินทางปัญญา การเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะของแรงงาน และระดับของนวัตกรรม

ตารางที่ 2.11: การเปรียบเทียบขีดความสามารถในการแข่งขันของปัจจัยทางด้านสถาบัน ระบบสาธารณูปโภค เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะของแรงงาน และระดับของนวัตกรรม

GLOBAL COMPETITIVENESS INDEX 2019 (score)	US	Germany	France	UK	India	China	Japan	Korea	Saudi Arabia	Turkey	Thailand	Singapore	Cambodia	Laos PDR	Vietnam
Pillar 1: Institution															
Property rights 0-100	71.0	72	76	78.5	47.8	59.6	84.2	72.8	61.9	59.6	54.7	91.3	39.6	44.3	46.9
1.15 Intellectual property protection 1-7 (best)	5.7	5.3	5.7	5.5	4.4	4.5	6	4.6	5.3	3.9	3.7	6.4	3.5	4	3.7
Future orientation of government 0-100	68.2	79	71	74.5	69.7	65.3	69.2	69.5	63.8	57.2	53.3	74.5	47.3	44.5	60.8
1.20 Government ensuring policy stability 1-7 (best)	5.3	5.3	4.7	4.6	4.5	4.5	5.2	3.8	5.3	3.8	3.8	6.3	3.7	3.8	4
1.21 Government's responsiveness to change 1-7 (best)	5.1	4.6	4.4	4.4	4.4	4	4.3	4.3	5.8	4.2	3.9	6.1	3.5	4.1	4
1.22 Legal framework's adaptability to digital business models 1-7 (best)	5.7	5	4	4.9	4.5	4.6	4.2	4.3	4.9	4	3.6	5.6	3.5	3.7	3.6
Pillar 2: Infrastructure															
2.01 Road connectivity 0-100 (best)	100.0	95.1	96.6	91.3	75.8	95.7	77.8	89.5	100	87.1	80	n/a	61.9	51.5	63.3
2.02 Quality of road infrastructure 1-7 (best)	5.5	5.3	5.4	4.9	4.5	4.6	6.1	5.9	5.2	5	4.4	6.5	3.6	3.7	3.4
2.04 Efficiency of train services 1-7 (best)	5.2	4.9	5	4.3	4.4	4.5	6.8	5.9	4.5	3.5	2.8	5.8	not assessed	not assessed	7.6
2.05 Airport connectivity score	7,293,521.5	887,909.4	580,887.8	901,365.0	1,224,525.6	4,925,931.0	1,610,558.4	481,087.8	331,405.1	558,459.1	670,386.8	352,687.7	57,534.6	14,363.3	364,184.2
2.06 Efficiency of air transport services 1-7 (best)	5.8	5.5	5.5	5.3	4.9	4.6	6.2	5.9	5.4	5.4	5	6.7	3.7	4	4
2.07 Liner shipping connectivity 0-100 (best)	96.7	97.1	84	95.6	59.9	187.8	76.8	118.8	66.6	59.7	48	133.9	8.2	n/a	68.8
2.08 Efficiency of seaport services 1-7 (best)	5.6	5.2	5.2	5.2	4.5	4.5	5.8	5.5	4.8	4.7	4.1	6.5	3.6	3	3.8
Pillar 3 ICT Adoption															
3.01 Mobile-cellular telephone subscriptions per 100 pop.	123.7	129.3	108.4	117.5	86.9	115	139.2	129.7	122.6	97.3	180.2	145.7	119.5	51.9	147.2
3.02 Mobile-broadband subscriptions per 100 pop.	142.5	81.6	91.6	96.9	37.5	95.4	188.9	113.6	111.1	72.2	104.7	145.7	82.8	42	71.9
3.03 Fixed-broadband Internet subscriptions per 100 pop.	35.6	41.1	44.8	39.6	1.3	28.5	32.2	41.6	5.6	16.3	13.2	25.9	1	0.6	13.6
3.04 Fibre internet subscriptions per 100 pop.	4.2	0.9	5	0.5	0	23.9	23.8	31.9	2.1	2.9	2.4	22.3	0.5	0.4	9.9
3.05 Internet users % of adult population	87.3	89.7	82	94.9	34.5	54.3	84.6	95.9	93.3	71	56.8	88.2	40	25.5	70.3
Pillar 6 Skills															
6.08 Critical thinking in teaching 1-7 (best)	5.1	4.9	4.1	4.8	3.6	4.4	3.3	3.3	4.3	23.7	3.2	4.4	3.4	3.5	3
Pillar 12 Innovation Capacity															
12.06 Patent applications per million pop.	143.99	292.1	145.94	101.76	1.5	14.46	490.35	461.15	6.46	3.08	0.97	118.66	0.01	0.08	0.21
12.07 R&D expenditures % GDP	2.7	2.9	2.2	1.7	0.6	2.2	3.1	4.2	0.8	0.9	0.8	2.2	0.1	n/a	0.4
12.08 Research institutions prominence 0-100 (best)	4.06	0.8	1.23	0.66	0.42	2.84	0.5	0.31	0.05	0.13	0.04	0.11	0	0	0.02

ที่มา The Global Competitiveness Report 2019, World Economic Forum.

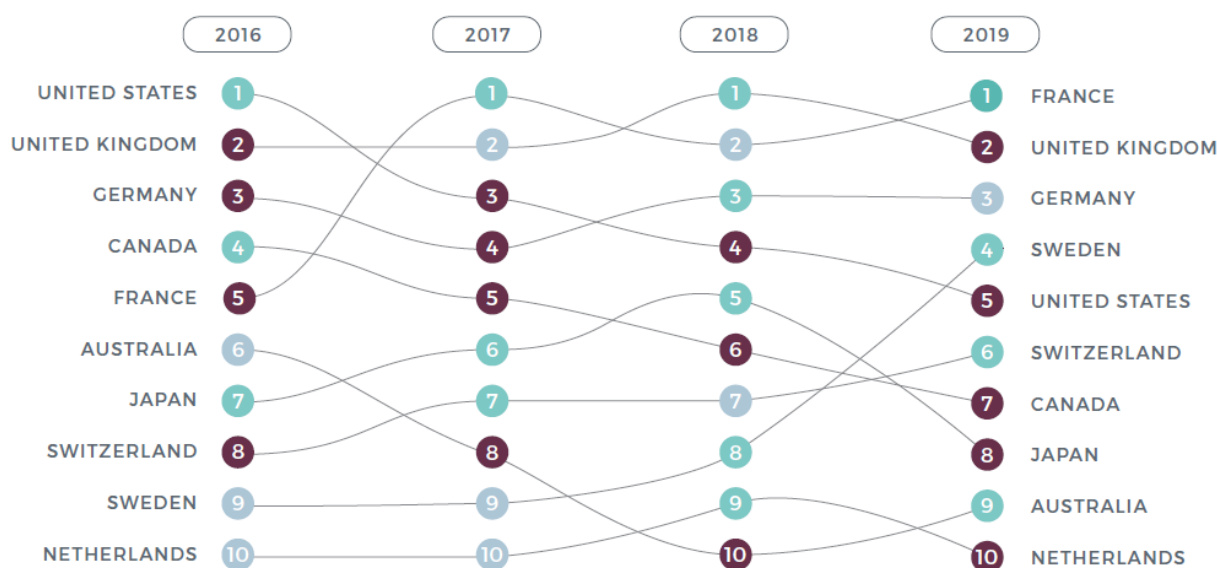
1.9.3 มิติสังคม-วัฒนธรรม

นอกจากสมรรถนะในด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และอิทธิพลทางการเมืองแล้ว วัฒนธรรมยังเป็นอีกปัจจัยสำคัญในการประเมินกำลังอำนาจและขีดความสามารถของรัฐ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรหนึ่งที่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นอำนาจโน้มนำ (Soft Power) เป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดให้รัฐบาลหรือประชาชนในประเทศหนึ่งสนับสนุน ยินยอม หรือปฏิบัติตามความประสงค์ของอีกประเทศหนึ่งได้ บริษัทที่ปรึกษา Portland สำนักงานสิงคโปร์ร่วมกับ Facebook และศูนย์การทูตสาธารณะแห่งมหาวิทยาลัยเซาเทิร์นแคลิฟอร์เนีย (USC Center on Public Diplomacy) จัดทำรายงานจัดอันดับประเทศที่มีอำนาจโน้มนำมากที่สุดจำนวน 30 อันดับตั้งแต่ ปี 2015 เป็นต้นมา โดยประเมินสมรรถนะของประเทศในการแปรทรัพยากรที่มีให้กลายเป็นอำนาจโน้มนำสองรูปแบบ ได้แก่ มิติภววิสัย (objective position) เน้นการประเมินขีดความสามารถและเสน่ห์ของวัฒนธรรม รัฐบาล ลักษณะทางดิจิทัล การประกอบธุรกิจ การศึกษา และการสร้างความสัมพันธ์ และมิติอัตวิสัย (subjective position) เน้นการสำรวจและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 12,500 คนใน 25 ประเทศทั่วโลกในเชิงลึก (McGlory, 2019, pp. 27-29)

รายงานการจัดอันดับประเทศที่มีอำนาจโน้มนำสูงที่สุดในปี 2019 ได้ชี้ให้เห็นแนวโน้มที่สำคัญของอำนาจโน้มนำในระดับโลกนั่นคือ สถานะด้านอำนาจโน้มนำของสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มลดลง ร่วงลงมาถึงสามอันดับจาก ปี 2016 เช่นเดียวกับประเทศที่เคยเป็นผู้ครองอำนาจนำด้านอำนาจโน้มนำระดับโลก เช่น อังกฤษ เยอรมนี ญี่ปุ่น แคนาดา สิงคโปร์ ที่มีสถานะคงที่หรือมีแนวโน้มถดถอย ขณะที่บางประเทศ เช่น สวีเดน สวิตเซอร์แลนด์ เกาหลีใต้ กลับค่อยๆ เลื่อนลำดับสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (McGlory, 2019, p. 40) แผนภาพที่ 2.11 แสดงให้เห็น 10 อันดับแรกของประเทศที่มีสถานะด้านอำนาจโน้มนำสูงที่สุดในโลกใน ปี 2016-2019 ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า ประเทศที่มีสถานะด้านอำนาจโน้มนำสูงในโลกส่วนใหญ่ยังคงเป็นประเทศตะวันตก มีเพียงญี่ปุ่นเท่านั้นที่เป็นประเทศเอเชียเพียงหนึ่งเดียว และการเลื่อนลำดับขึ้นลง 10 อันดับแรกก็มีเพียงประเทศเหล่านี้เท่านั้น

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเฉพาะมิติอำนาจโน้มนำที่เกิดขึ้นจากการแปรรูปทรัพยากรเชิงวัฒนธรรมและทรัพยากรการศึกษา รายงานดังกล่าวเสนอว่า ในปี 2019 สหรัฐอเมริกายังคงครองความเป็นที่หนึ่งในทั้งสองด้าน ในเชิงการศึกษา ประเทศที่ครองความเป็นผู้นำโลกถัดจากสหรัฐอเมริกา 9 อันดับแรกเป็นประเทศยุโรปและออสเตรเลียทั้งสิ้น ส่วนเชิงวัฒนธรรมนั้น ญี่ปุ่นและจีนเป็นสองประเทศเอเชียที่ติดอันดับ 10 ประเทศแรก โดยญี่ปุ่นอยู่ในอันดับ 6 และจีนอยู่ในอันดับ 8 ปรับขึ้นมาจากปีที่แล้ว แต่หากพิจารณาในด้านอื่นๆ ประกอบด้วย จะเห็นได้ว่า สิงคโปร์และเกาหลีใต้ เป็นอีกสองประเทศที่ก้าวขึ้นมามีสถานะอำนาจโน้มนำในระดับโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิงคโปร์ได้รับการจัดอันดับให้เป็นอีกหนึ่งของเสน่ห์ดึงดูดในการประกอบธุรกิจ ขณะที่เกาหลีใต้เป็นที่หนึ่งของเอเชียและเป็นอันดับ 5 ของโลกในด้านที่เกี่ยวข้องกับดิจิทัล ตารางที่ 2.12 แสดงประเทศที่มีสถานะอำนาจโน้มนำจากวัฒนธรรมและการศึกษาสูงที่สุดในปี 2019

แผนภาพที่ 2.11 ประเทศที่มีสถานะอำนาจโน้มนำสูงที่สุดในโลกใน ปี 2016-2019

ที่มา: McGlory (2019, p. 40)

ตารางที่ 2.12: ประเทศที่มีสถานะอำนาจโน้มนำเชิงวัฒนธรรมและการศึกษาสูงสุด 10 อันดับใน ปี 2019

อันดับ	อำนาจโน้มนำเชิงวัฒนธรรม	อำนาจโน้มนำเชิงการศึกษา
1	สหรัฐอเมริกา	สหรัฐอเมริกา
2	อังกฤษ	อังกฤษ
3	ฝรั่งเศส	เยอรมนี
4	เยอรมนี	สวีเดน
5	สเปน	เดนมาร์ก
6	ญี่ปุ่น	เบลเยียม
7	อิตาลี	ออสเตรเลีย
8	จีน	ฝรั่งเศส
9	เนเธอร์แลนด์	เนเธอร์แลนด์
10	เบลเยียม	แคนาดา

ที่มา : McClory (2019, p. 62)

นอกจากการจัดอันดับประเทศที่มีอำนาจโน้มนำจำนวน 30 อันดับแรกของโลกแล้ว รายงานดังกล่าว ยังได้เสนอทวิเคราะห์ภาพรวม จุดแข็งและจุดอ่อนเกี่ยวกับสถานะอำนาจโน้มนำของประเทศหลักที่มีผลต่อ

การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก อาทิ สหรัฐอเมริกา จีน ฝรั่งเศส เยอรมนี ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ไปด้วย สำหรับสหรัฐอเมริกา รายงานเสนอว่า โจทย์สำคัญของการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาขึ้นอยู่กับที่การครองอำนาจในการกำหนดระเบียบโลก ซึ่งระเบียบโลกแบบเสรีนิยมที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้สร้างขึ้นนั้นมีแนวโน้มถดถอยลงอย่างมากจากการที่สหรัฐอเมริกาดึงตัวออกจากเวทีระหว่างประเทศต่างๆ และปรับนโยบายจากพหุภาคีนิยมไปสู่เอกภาคีนิยมมากยิ่งขึ้น แนวนโยบายเช่นนี้ส่งผลโดยตรงต่ออำนาจนำของสหรัฐอเมริกาอย่างมาก ดังปรากฏในผลการสำรวจและการสัมภาษณ์เชิงลึก เหตุที่สหรัฐอเมริกายังคงเป็นอันดับหนึ่งในอำนาจนำเชิงวัฒนธรรม การศึกษา และลักษณะดิจิทัลนั้นเพราะ “บุญเก่า” 3 ประการ ได้แก่ ความนิยมบริโภคสื่อมวลชนอเมริกันทั่วโลก การเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก และการเป็นที่ตั้งของ Silicon Valley ที่มีบริษัทเทคโนโลยีระดับโลกอย่าง Apple และ Facebook (The Soft Power 30, 2019h)

สำหรับจีนนั้น รายงานเห็นว่า จีนมีจุดแข็งทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวและกีฬาอยู่สูงมาก เนื่องจากเป็นประเทศที่มีจำนวนสถานที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกของ UNESCO มากที่สุด และยังได้รับเหรียญรางวัลเป็นอันดับสองในการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกฤดูร้อนที่ริโอ เดอ จาเนโรใน ปี 2016 และกีฬาโอลิมปิกฤดูหนาวที่พยองชังใน ปี 2018 ด้วย ในแง่เส้นเกี่ยวกับการศึกษาและการประกอบธุรกิจ จีนก็เลื่อนอันดับขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นข้อจำกัดของจีนส่วนใหญ่มาจากค่านิยมและแนวปฏิบัติของจีนที่แตกต่างจากโลกตะวันตก เช่น รูปแบบการปกครอง ปัญหาผู้ลี้ภัยในมณฑลซินเจียง ปัญหากรณีพิพาททะเลจีนใต้ การขึ้นบัญชีดำบริษัทเทคโนโลยีชั้นนำอย่างฮวawei และแนวทางการจัดการการกลุ่มผู้ชุมนุมทางการเมืองในฮ่องกง ซึ่งอาจทำให้ภาพลักษณ์ของจีนในบางประเทศไม่ดีเท่าที่ควร (The Soft Power 30, 2019a)

ฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ได้รับการจัดอันดับให้เป็นอันดับหนึ่งด้านอำนาจนำใน ปี 2019 เนื่องจากฝรั่งเศสได้แสดงเจตนาที่จะมีบทบาทนำในเวทีที่สหรัฐอเมริกาดึงตัว เช่น เวทีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และบทบาทในการประสานประโยชน์ท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับอิหร่าน ซึ่งแสดงถึงบทบาทการเป็นผู้นำสหภาพยุโรปของฝรั่งเศส วัฒนธรรมของฝรั่งเศสยังเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางโดยขับเคลื่อนผ่านเครือข่ายการทูตต่างๆ ที่ฝรั่งเศสมีอยู่ทั่วโลก (The Soft Power, 2019b) แตกต่างจากสถานะของเยอรมนีที่มีแนวโน้มถดถอย หลังนายกรัฐมนตรีอังเกลา แมร์เคิล (Angela Merkel) ประกาศจะลงจากตำแหน่งในปี 2021 และเยอรมนีจะมุ่งสู่การแก้ปัญหาภายในประเทศมากกว่าแสดงบทบาทนำในระดับโลกและภูมิภาค อย่างไรก็ตาม ผู้ร่วมการสำรวจและสัมภาษณ์เชิงลึกในการจัดทำรายงานต่างแสดงความเห็นว่า มีไม่กี่ประเทศที่จะแสดงบทบาทนำในระดับโลกได้ดีกว่าเยอรมนี (The Soft Power 30, 2019c)

สำหรับประเทศในเอเชีย ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และตุรกีเป็นสามประเทศที่ควรติดตามในเรื่องการพัฒนาสถานะของอำนาจนำ ญี่ปุ่นยังคงรักษาความโดดเด่นในเชิงวัฒนธรรมและการแสดงบทบาทนำในเวที

ระหว่างประเทศ เช่น การเป็นเจ้าภาพการประชุมสุดยอดผู้นำประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำและประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ (G20) ที่ทำให้ประเทศสมาชิกสามารถออกแถลงการณ์ร่วมกันได้ก่อนการประชุมสิ้นสุด นอกจากการประชุมระหว่างประเทศแล้ว ญี่ปุ่นยังเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกฤดูร้อนใน ปี 2019 และมีกำหนดเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกฤดูร้อนใน ปี 2020 (ซึ่งเลื่อนออกไปเพราะโควิด-19 ด้วย) (The Soft Power 30, 2019d) เช่นเดียวกับเกาหลีใต้ที่ปรับสถานะอำนาจโน้มนำของตนขึ้นจากบทบาทที่แข็งขันในกระบวนการเสริมสร้างสันติภาพบนคาบสมุทรเกาหลีและการประชุมสุดยอดระหว่างคิมจองอึนกับโดนัลด์ ทรัมป์ พร้อมๆ กับความนิยมสินค้าวัฒนธรรมเกาหลีที่เพิ่มสูงขึ้นในระดับโลก อย่างไรก็ตาม ภูมิพิพาททางการค้าระหว่างสองประเทศนั้นส่งผลต่อสถานะอำนาจโน้มนำและภาพลักษณ์ของทั้งสองประเทศด้วย (The Soft Power 30, 2019f)

นอกจากจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้แล้ว ประเทศเอเชียอีกสองประเทศที่ติดอันดับเป็นสองในสามสิบ ได้แก่ สิงคโปร์ และตุรกี เช่นเดียวกับสามประเทศข้างต้น อำนาจโน้มนำของสิงคโปร์มาจากความนิยมสื่อบันเทิง เช่น ภาพยนตร์เรื่อง Crazy Rich Asians การมีบทบาทนำในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นเจ้าภาพการประชุมสุดยอดระหว่างทรัมป์กับคิม สิ่งที่สิงคโปร์แตกต่างก็คือการวางตำแหน่งประเทศเป็นศูนย์กลางวิสาหกิจเริ่มต้น การเงิน และโลจิสติกส์ของภูมิภาคทำให้สิงคโปร์ได้คะแนนเป็นอันดับหนึ่งในด้านความดึงดูดใจในการประกอบธุรกิจ (The Soft Power 30, 2019e) นอกจากสิงคโปร์แล้ว ตุรกีเป็นประเทศที่น่าสนใจ รายงานเสนอว่า แม้จะมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดีด้านการเมืองระหว่างประเทศและการเมืองภายใน เช่น นโยบายต่อซีเรีย การรัฐประหาร แต่ตุรกีก็สามารถฟื้นฟูเศรษฐกิจ ดึงดูดนักท่องเที่ยวจากยุโรป และการลงทุนจากต่างประเทศได้มากขึ้น ขณะที่การใช้สื่อสังคมของประธานาธิบดีตุรกีและสถานเอกอัครราชทูตตุรกีทั่วโลกนั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดในระดับโลก ช่วยให้ตุรกีเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น (The Soft Power 30, 2019g)

แม้ประเทศส่วนใหญ่ที่ได้รับการจัดอันดับสถานะอำนาจโน้มนำจะเป็นประเทศในโลกตะวันตก โดยเฉพาะอเมริกาเหนือและยุโรปถึง 22 ประเทศ มีประเทศลาตินอเมริกา 1 ประเทศ และเอเชีย-แปซิฟิก (รวมออสเตรเลียและนิวซีแลนด์) อีก 7 ประเทศ แต่รายงานก็ยังให้ความสำคัญแก่ประเทศเอเชีย-แปซิฟิกอื่นๆ ด้วย โดยเน้นย้ำว่า ภูมิภาคเอเชียจะมีบทบาทมากขึ้นในเวทีโลก และสถานะอำนาจโน้มนำของประเทศต่างๆ ก็จะมีเพิ่มสูงขึ้น ตารางที่ 2.13 แสดงรายชื่อประเทศและดินแดนที่ได้รับการจัดอันดับให้มีสถานะอำนาจโน้มนำสูงสุด 10 อันดับแรกของภูมิภาคเอเชีย

ตารางที่ 2.13: ประเทศและดินแดนที่มีสถานะอำนาจโน้มนำสูงสุด 10 อันดับของเอเชียใน ปี 2019

อันดับ	ประเทศ/ดินแดน
1	ญี่ปุ่น
2	เกาหลีใต้
3	สิงคโปร์
4	จีน
5	ไต้หวัน
6	ไทย
7	มาเลเซีย
8	อินเดีย
9	อินโดนีเซีย
10	ฟิลิปปินส์

ที่มา: McGlory (2019, p. 67)

แม้จะไม่มีบทวิเคราะห์ประเทศเหล่านี้ในรายละเอียดครบทุกประเทศเนื่องจากผู้จัดทำรายงานมีข้อมูลจำกัด แต่การสำรวจเฉพาะเอเชียแยกออกมาจากการจัดอันดับโลกเพียงภูมิภาคเดียวก็แสดงให้เห็นแนวโน้มของระเบียบโลกที่สำคัญประการหนึ่ง นั่นคือ ประเทศตะวันตกอาจจะไม่ใช่ผู้ครอบครองอำนาจนำในการกำหนดระเบียบหรือบรรทัดฐานระหว่างประเทศได้แต่ฝ่ายเดียวอีกต่อไป ประเทศเอเชียหลายประเทศที่กำลังมีบทบาทและมีความสำคัญมากขึ้น เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้เสนอมโนทัศน์ “บูรพาภิวัตน์” เป็นครั้งแรก เมื่อปี 2011 แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าขั้วอำนาจเชิงภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐกิจย้ายจากโลกตะวันตกมาสู่โลกตะวันออกชาติในโลกตะวันออกหลายชาติสามารถเข้าใกล้ ไล่ทัน หรือแซงหน้าชาติตะวันตกได้แล้วหลายชาติ เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สิงคโปร์ เอนกเห็นว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับโลกก็คล้ายกับการพัฒนาฐานะของคนในระดับประเทศ เมื่อคนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ก็ปรารถนาจะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2558, หน้า 282)

โควิด-19 กับการปรับภูมิทัศน์ระเบียบโลกในเชิงอำนาจโน้มนำ

สถานการณ์โลกท่ามกลางการระบาดของโรคโควิด-19 ได้กลายเป็นโอกาสในการขยายบทบาททางการทูตซึ่งส่งผลต่อสถานะอำนาจโน้มนำของหลายประเทศและดินแดนในเอเชีย แรกสรร (2563) วิเคราะห์แนวทางการใช้ประโยชน์จากโรคโควิด-19 ในทางการทูตของประเทศและดินแดนเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น อินเดียได้จัดส่งยาไปยังประเทศพันธมิตรของตนในเอเชีย-แปซิฟิก เช่น ภูฏาน อัฟกานิสถาน เมียนมา เซเชลส์ มอริเชียส จนได้รับคำชมเชย พร้อมกับเสนอให้รื้อฟื้นการประชุมสมาคมความร่วมมือแห่งภูมิภาคเอเชียใต้ (SAARC) ขึ้นมาใหม่เพื่อแสดงบทบาทนำในภูมิภาคอย่างแข็งขันด้วย

เช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้านอาเซียนของไทยอย่างกัมพูชาและเวียดนาม The Khmer Times สื่อภาษาอังกฤษของกัมพูชาเรียกประเทศตนว่าเป็น “ประเทศเล็กที่มีหัวใจดวงใหญ่ (Small Country, Big Heart)” เนื่องจากกัมพูชาเปิดโอกาสให้เรือเวสเตอร์ดัม ซึ่งมีรายงานผู้ป่วยโควิด-19 หลายร้อยรายได้เข้าเทียบท่าที่เมืองพระสีหนุ พร้อมกับเดินทางไปเยือนจีน พบปะผู้นำโดยไมเสหน้ากากอนามัยเพื่อยืนยันสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นด้วย ส่วนเวียดนามนั้นได้กลายเป็นตัวแบบของการจัดการโควิด-19 โดยไม่มีผู้เสียชีวิต และยังได้ส่งมอบหน้ากากอนามัยให้สถานเอกอัครราชทูตประเทศยุโรปบางประเทศ และให้ความช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านอย่างลาวและกัมพูชาอีกด้วย นักวิชาการเรียกการดำเนินการทูตของเวียดนามว่าเป็นการทูตสาธารณชนแบบ “มวรอง (Underdog)” (เสกสรร, 2563; Bier & Arcenau, 2020)

สำหรับจีน แม้จะเริ่มต้นด้วยการเป็นประเทศที่ประกาศว่ามีผู้ติดเชื้ออย่างเป็นทางการประเทศแรกในโลก ก็ได้ใช้โอกาสจากโควิด-19 ในการเปลี่ยนภาพลักษณ์จาก “เหยื่อ” ให้กลายเป็น “ผู้ช่วยเหลือ” หลายประเทศในโลกด้วยการส่งทีมแพทย์ หน้ากากอนามัย และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับการจัดการปัญหาไวรัส กลายเป็น “การทูตหน้ากากอนามัย (Mask Diplomacy)” ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ไต้หวันก็พยายามนำเสนอภาพลักษณ์ของตนในฐานะผู้ที่จัดการปัญหาได้รวดเร็วที่สุดคนหนึ่ง นายกรัฐมนตรีไต้หวันได้ทวีตเตอร์ข้อความที่ระบุแนวทางการจัดการปัญหาไวรัสของไต้หวัน ขณะเดียวกัน ไต้หวันได้ใช้เวทีระหว่างประเทศอย่างองค์การอนามัยโลกในการเรียกร้องสถานะของตนในเวทีระหว่างประเทศด้วย (เสกสรร, 2563)

เสกสรร (2563) ยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกว่า สถานการณ์โควิด-19 ทำให้ประชาคมโลกเห็นแนวทางการจัดการปัญหาตามความคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละประเทศเอง หลายประเทศในเอเชีย-แปซิฟิกเน้นบทบาทของรัฐในการเป็นผู้นำการแก้ปัญหา ไม่ว่าจะรัฐจะเป็นรัฐเข้มแข็งหรือมีประสิทธิภาพหรือไม่ก็ตาม ประชาชนส่วนมากก็ยินดีปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ แตกต่างจากการจัดการปัญหาในโลกตะวันตกที่รัฐปล่อยให้ประชาชนดูแลตัวเอง เน้นการสร้าง “ภูมิคุ้มกันรวมหมู่ (Herd Immunity)” ซึ่งประชาชนในบางรัฐก็แสดงเจตจำนงเช่นนั้นด้วย วิธีคิดวัฒนธรรมการจัดการปัญหาที่แตกต่างกันเช่นนี้จะทำให้อัตลักษณ์ความเป็น

ตะวันตก-ตะวันออกของแต่ละประเทศมีความชัดเจนขึ้น อาจส่งผลต่อการปรับความสัมพันธ์และแนวทางการรวมกลุ่มภูมิภาค ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบโลกด้วยเช่นกัน

แม้ว่าวัฒนธรรมมิใช่สาเหตุหรือรากเหง้าของความขัดแย้งระหว่างประเทศโดยตรง แต่วัฒนธรรมอาจกลายเป็นเครื่องมือหนึ่งของการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจหรือการขับเคลื่อนวาระและประเด็นของผู้เล่นอื่นๆ ได้ กรณีสงครามทวิตเตอร์จีน-ไทยเมื่อกลางเดือนเมษายนเป็นกรณีศึกษาที่ดี เหตุเกิดจากผู้ใช้ทวิตเตอร์ชาวจีนมาโจมตีนักแสดงชาวไทยและแฟนสาวที่โพสต์รูปประเทศที่ชื่นชอบ โดยมีได้หวันอยู่ในนั้น ผู้ใช้ทวิตเตอร์ชาวจีนคนนี้จึงทักท้วงว่า นักแสดงคนดังกล่าวรับรองได้หวันในฐานะประเทศ ซึ่งในเบื้องต้นนักแสดงคนนั้นไม่ได้คาดคิดว่าจะมีปัญหา แต่ผู้ใช้ทวิตเตอร์จีนได้ด่วนสรุปไปแล้ว และได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของ “สงครามน้ำลาย” อย่างต่อเนื่อง ณ ขณะหนึ่ง (อิสระ 2563)

อย่างไรก็ดี เพจ Facebook ของสถานเอกอัครราชทูตจีนประจำประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์สามภาษา (อังกฤษ-จีน-ไทย) แสดงจุดยืนคัดค้านความเห็นที่ต่อต้านหลักการจีนเดียวอย่างจริงจัง ผู้ใช้ทวิตเตอร์ชาวไทยแสดงความโกรธเคือง และได้ตอบโต้ด้วยการติดแฮชแท็ก #MilkTeaAlliance และ #ชานมข้นกว่าเลือด เพื่อแสดงจุดยืนสนับสนุนกิจกรรมทางการเมืองในฮ่องกงและไต้หวัน สงครามนี้มีสื่อต่างชาติสนใจทำข่าวเป็นจำนวนมาก และได้ปรากฏเป็นข่าวทาง CNN, Reuters, New York Times, The Diplomat กรณีดังกล่าวมีความสำคัญเนื่องจากสถานเอกอัครราชทูตจีนออกมาตอบโต้ด้วยตนเอง และมีผู้ใช้ทวิตเตอร์ชาวต่างชาตินำไปขยายผลในสื่อของประเทศตนเองอีกเป็นจำนวนมาก (อิสระ 2563)

ทั้งนี้ ในช่วงปลายเดือนเมษายนได้เกิดวิวาทะระหว่างสถานเอกอัครราชทูตจีนกับสถานเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยในประเด็นการจัดการปัญหาในกลุ่มน้ำโขง ซึ่งต่างฝ่ายต่างจัดทำสื่อและเนื้อหาที่สะท้อนมุมมองของประเทศตนเองต่อปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น และมีผู้ใช้เฟซบุ๊กชาวไทยไปแสดงความคิดเห็นทั้งในเชิงชื่นชมและตำหนิทั้งสองประเทศตามมุมมองทางการเมืองของตน ดังนั้น สื่อและวัฒนธรรมจึงเป็นอีกพื้นที่หนึ่งของการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ดังที่ปรากฏในช่วงโควิด-19 แม้จะมีใช้ผลโดยตรงจากสถานการณ์ แต่ประเด็นดังกล่าวอาจลุกลามบานปลาย สื่อและวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยที่ควรรวมอยู่ในการวิเคราะห์และประเมินการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อไทยด้วย

ส่วนที่ 2: การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกในมิติเศรษฐกิจ

จากสถานการณ์ปัจจุบันทั้งในระดับรายประเทศ และกลุ่มประเทศ ร่วมกับการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันจากมุมมอง การเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ การค้า การลงทุน การเปลี่ยนแปลงในเทคโนโลยี และ มิติสังคม วัฒนธรรม ในส่วนที่ 1 ทำให้ในส่วนที่ 2 คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกในมิติเศรษฐกิจใน 3 ระดับ เริ่มต้นจากกระแสโลก (Global Trends) ที่น่าจะเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2020s หรือในอีก 10 ปีต่อจากนี้ โดยใช้งานศึกษาของ Credit Suisse ซึ่งทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกอย่างต่อเนื่องยาวนาน ก่อนที่จะฉายภาพรวมการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่ประเทศไทยเผชิญในหลากหลายมิติ ทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจไทย รูปแบบการผลิต การค้า การลงทุน แล้วจึงเป็นการอธิบายลงลึกในรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงในภาคการผลิต การค้า และการลงทุน ในโลกยุคที่การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีแบบ Disruptive Technology เกิดขึ้น โดยเฉพาะในภาคการผลิตที่ทำให้การกระจายตัวของการผลิตในยุคที่ 3 (The 3rd Unbundling) มาถึง รวมทั้งปัจจัยเร่งที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในอัตราเร่ง นั่นคือ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19)

ก่อนที่จะจบส่วนที่ 2 โดย ตั้งประเด็นสำคัญไปที่การวางตำแหน่งของภาคการผลิตไทยที่หากประเทศไทยได้รับการส่งเสริมอย่างถูกต้องจะสามารถนำพาประเทศไทยให้สามารถพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ต่อเนื่อง แต่ถ้าหากต้องการให้เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วย ประเทศไทยคงต้องสนใจในการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบสำคัญคือ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ (Sustainable Development Goals) ซึ่งกำหนดเป้าหมายและระยะเวลาในการบรรลุเป้าหมายไว้ระหว่างปี 2015-2030

และจากกรอบการวิเคราะห์ในส่วนนี้ คณะผู้วิจัยเชื่อว่า อุตสาหกรรมเกษตร (Agro-Industry) อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูง (High-Technology Industry) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและการส่งเสริมสุขภาพ (Tourism and Wellness Industry) และอุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry) จะเป็นทางเลือกสำคัญที่ไทยต้องเร่งพัฒนา โดยจะกล่าวถึงภาคการผลิตเหล่านี้ในส่วนที่ 3

2.1 กระแสโลก (Global Trends) ในช่วงปี 2020 – 2030

ในรายงานการศึกษาของ Credit Suisse เรื่อง “Supertrends. Driving Forces. Multi-year Investment Themes” (Credit Suisse, 2020) ได้กล่าวถึงกระแสโลกที่สำคัญ 6 ประการ ซึ่งสามารถใช้ในการทำความเข้าใจบริบทของโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งเสาะหาโอกาสสำหรับการค้าการลงทุนที่ตอบโจทย์และสอดคล้องกับกระแสโลกเหล่านั้น โดยกระแสโลกในรายงานดังกล่าว ได้แก่

1) สังคมแห่งความไม่พอใจ - โลกหลายขั้ว (Angry Societies – Multipolar World)

นับตั้งแต่วิกฤตการเงินโลก ในปี 2008 ปัญหาความเหลื่อมล้ำในประเทศตะวันตกยิ่งทวีความรุนแรงและความเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชนชั้นกลางในตะวันตกมีความไม่พอใจในระบบเศรษฐกิจแบบปัจจุบัน ขณะเดียวกัน ก็มีกระแสอื่นที่เกิดขึ้นซ้อนเสริมความไม่พอใจของชนชั้นกลางทั่วไปในตะวันตก เช่น กระแสการอพยพย้ายถิ่นฐาน (Migration) และกระแสความไม่แน่นอนจากภัยก่อการร้าย (Terrorism) เมื่อรวมกระแสความไม่พอใจเหล่านี้เข้าด้วยกัน ส่งผลให้ในการเลือกตั้งในหลายประเทศ พรรคที่สนับสนุนแนวคิดชาตินิยมได้รับความนิยมสูงขึ้น สุดท้ายจึงทำให้รัฐบาลในหลายประเทศหันมาให้ความสำคัญกับนโยบายที่ส่งเสริมประโยชน์ของชนชั้นกลาง เช่น การสร้างงานและเพิ่มค่าแรง รวมทั้งนโยบายที่เน้นเศรษฐกิจภายในประเทศเป็นอันดับแรก และนโยบายกีดกันทางการค้า เช่น การตั้งกำแพงภาษี ขณะเดียวกันในระดับโลกนั้น การเมืองระหว่างประเทศมีความซับซ้อนมากขึ้น โดยเปลี่ยนจากการนำเดี่ยวของสหรัฐอเมริกา (American Dominance) มาเป็นโลกหลายขั้ว (Multipolar World)

ในตลาดเกิดใหม่ (Emerging Markets) นั้น พบว่าหลายประเทศไม่ได้พึ่งพิงการค้าระหว่างประเทศสูงดังที่เคยเข้าใจกัน หากแต่อาศัยกำลังการบริโภคภายในประเทศเป็นตัวสนับสนุนหลักของการเติบโต รวมทั้งมีการขยายของภาคบริการอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากบริบทประชากรวัยทำงานที่ยังขยายตัวในตลาดเกิดใหม่ รวมทั้งการขยายตัวของชนชั้นกลาง ซึ่งทั้งหมดเป็นภาพที่แตกต่างจากสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศพัฒนาแล้วที่กำลังเผชิญกระแสสังคมแห่งความไม่พอใจจากสังคมผู้สูงอายุและปัญหาการไม่เพิ่มขึ้นของรายได้ของชนชั้นกลาง

2) การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน - ปิดช่องว่าง (Infrastructure – Closing the Gap)

นโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and Road) ของจีน จะยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยเป็นการที่จีนและพันธมิตรเข้าลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานในประเทศเอเชียกลางและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในขณะเดียวกัน โครงการหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางของจีนยังได้ขยายมาถึงภูมิภาคยุโรป โดยเฉพาะแผนการลงทุนในประเทศอิตาลีและโปรตุเกส นโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางของจีนจะผลักดันให้เกิดกระแสการให้ความสำคัญ

กับการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานทั่วโลก รวมทั้งการแข่งขันจากประเทศตะวันตกและญี่ปุ่นในการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานในประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลก

สำหรับกระแสการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานนั้น เรื่องที่โดดเด่น ได้แก่ การลงทุนในพลังงานสะอาด การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำ (เพื่อป้องกันปัญหาการขาดแคลนน้ำที่มีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงในตะวันออกกลางและแอฟริกาเหนือ) การลงทุนในที่พักอาศัยราคาถูกสำหรับคนยากจนตามนโยบายประชานิยมของรัฐบาลประเทศต่างๆ และการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ 5G

3) เทคโนโลยีเพื่อตอบสนองมนุษย์ (Technology at the Services of Human)

มีการประมาณว่า ปริมาณการใช้งานข้อมูลจะเพิ่มขึ้น 5 เท่า ในปี 2024 (Ericsson's Mobility Report, 2018) ดังนั้น การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ 5G จึงมีความสำคัญ และเทคโนโลยีดังกล่าวจะเอื้ออำนวยและส่งผลต่อเนื้อให้มีบริการระดับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ เทคโนโลยี VR (Virtual Reality) และเทคโนโลยี AR (Augmented Reality) รวมทั้งเทคโนโลยีหุ่นยนต์และเครื่องจักรกลอัตโนมัติ (Automation) ซึ่งจะผลักดันให้ภาคการผลิตเข้าสู่ยุคการปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

ทิศทางหนึ่งของการปรับใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ที่โดดเด่น ได้แก่ การปรับใช้ในภาคการเงิน การธนาคาร หรือที่เรียกว่าฟินเทค (Fintech) และการปรับใช้ในด้านสุขภาพและสาธารณสุข ซึ่งจะตอบรับกับกระแสเศรษฐกิจผู้สูงวัยด้วยเช่นกัน

ในภาพของโลกหลายขั้ว เราจะเห็นการแข่งขันระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกาในการเป็นผู้นำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ทั้งสองประเทศจะมีตัวอย่างการปรับใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ในด้านต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย

Disruptive Technology ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เทคโนโลยีที่ซับซ้อนอย่างปัญญาประดิษฐ์ หุ่นยนต์อัตโนมัติ และระบบโทรคมนาคม มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ที่สำคัญยังมีราคาที่ลดลงอย่างยิ่ง ภาคอุตสาหกรรมสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีเหล่านี้ได้มากขึ้น และนั่นทำให้ระบบการผลิตกำลังเปลี่ยนผ่านจากการกระจายตัวการผลิตในยุคที่ 2 (The 2nd Unbundling) เข้าสู่การกระจายตัวการผลิตในยุคที่ 3 (The 3rd Unbundling) ซึ่งจะมีนัยสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตการผลิต การค้า การลงทุน และการบริโภคของไทยในระเบียบโลกใหม่ (ซึ่งการขยายความในประเด็นการกระจายตัวของการผลิตจะถูกอธิบายในรายละเอียดอีกครั้งในหัวข้อที่ 2.2)

4) เศรษฐกิจผู้สูงอายุ - ลงทุนสำหรับประชากรผู้สูงอายุ (Silver Economy – Investing for Population Aging)

ในปี 2050 ประชากรผู้สูงอายุ ซึ่งมีอายุมากกว่า 60 ปี จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นสองเท่าจากจำนวนในปัจจุบัน โดยร้อยละ 80 ของประชากรผู้สูงอายุจะมีโรคเรื้อรัง ซึ่งส่งผลให้ต้องมีการใช้บริการด้านสุขภาพเพิ่มขึ้นอีกมหาศาลจากในปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกัน ก็มีการคาดการณ์ว่ากลุ่มผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในประเทศพัฒนาแล้ว จะเป็นกลุ่มผู้บริโภคขนาดใหญ่และมีกำลังซื้อสูง ผู้บริโภคกลุ่มนี้มักสนใจการซื้อสินค้าและบริการที่เน้นประสบการณ์และคุณค่า รวมทั้งสินค้าด้านสุขภาพ จึงมีความจำเป็นที่ประเทศและธุรกิจต้องวางยุทธศาสตร์ในการผลิตสินค้าและบริการรองรับผู้บริโภคกลุ่มนี้ นอกจากนี้ จะมีการขยายตัวของธุรกิจและบริการในการดูแลรักษาผู้สูงอายุ เช่น บ้านพักคนชราคุณภาพสูง รวมทั้งการพัฒนาและขยายผลิตภัณฑ์ประกันภัยใหม่ๆ ที่ตอบโจทย์วัยทำงานที่วางแผนสำหรับการเกษียณอายุในอนาคต รวมทั้งตอบโจทย์กลุ่มผู้สูงอายุโดยเฉพาะ

5) ค่านิยมกลุ่มมิลเลนเนียล (Millennials' Values)

ประชากรร้อยละ 50 ของโลกในปัจจุบันมีอายุต่ำกว่า 35 ปี คำว่า “กลุ่มมิลเลนเนียล” นั้น ประกอบด้วยสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม Generation Y (อายุ 20-35 ปี) และกลุ่ม Generation Z (อายุต่ำกว่า 20 ปี) โดยกลุ่มมิลเลนเนียลมีลักษณะเด่นร่วมกัน ได้แก่ คุ่นเคยกับโลกดิจิทัล มองตนเองเป็นพลเมืองโลก รักสิ่งแวดล้อม รักสนุกและมีรสนิยมการใช้ชีวิต

เทรนด์ธุรกิจที่จับกระแสค่านิยมของประชากรกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับมาตรฐาน ESG ได้แก่ เรื่องสิ่งแวดล้อม (Environment) สังคม (Social) และธรรมาภิบาล (Governance) กลุ่มมิลเลนเนียลมักยินดีที่จะเสียค่าใช้จ่ายสินค้าและบริการในราคาที่สูงขึ้น หากธุรกิจนั้นได้รับการรับรองว่าให้ความสำคัญกับความยั่งยืนและคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล ตัวอย่างเทรนด์ธุรกิจที่น่าจะตอบโจทย์กลุ่มมิลเลนเนียลได้ดี คือ พลังงานสะอาด และรถยนต์พลังงานไฟฟ้า เนื่องจากปัญหาโลกร้อนเป็นปัญหาที่คนกลุ่มนี้ให้ความสำคัญ นอกจากนี้ ในมิติความคุ้นเคยกับโลกดิจิทัลและรักสนุก ก็ย่อมจะสร้างโอกาสมหาศาลให้กับธุรกิจอีคอมเมิร์ซ อีสปอร์ต เกม โซเชียลมีเดีย รวมทั้งการศึกษาหรืออบรมออนไลน์

6) ปัญหาโลกร้อน - เศรษฐกิจปลอดคาร์บอน (Climate Change – Decarbonizing the Economy)

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาโลกร้อนคือ การใช้พลังงานจากฟอสซิล ทั้งจากภาคการขนส่งและการคมนาคม รวมทั้งภาคการเกษตรและการผลิตอาหาร เนื่องจากปัญหาโลกร้อนเป็นภัยคุกคามสำคัญของมนุษยชาติและเป็นกระแสที่กลุ่มมิลเลนเนียลให้ความสำคัญ จึงจะพบความพยายามของรัฐบาลทั่วโลกที่จะลด

การปล่อยก๊าซเรือนกระจก ซึ่งในระยะยาวจำต้องอาศัยการพัฒนาเทคโนโลยีพลังงานสะอาด การสนับสนุนการใช้รถยนต์พลังงานไฟฟ้า และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ปลอดภัยมาปรับใช้กับภาคการเกษตรและการผลิตอาหาร เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อปริมาณประชากรของโลกที่เพิ่มมากขึ้น โดยที่ในขณะเดียวกัน ก็สามารถลดความรุนแรงจากปัญหาการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคการเกษตรและภาคการผลิตอาหารด้วย

2.2 การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจในระดับโลกและสถานการณ์ของไทย

1. สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทย

โครงสร้างเศรษฐกิจไทยที่ประเมินจากผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ในระยะประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา สัดส่วนรายได้จากภาคการเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติมีแนวโน้มที่ลดลง ร้อยละ 11.6 ในปี 2010 เหลือเพียงร้อยละ 8.1 ในปี 2018 หากพิจารณาในระยะ 30 ปี สัดส่วนรายได้ภาคการเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติลดลงจากร้อยละ 10 เหลือประมาณร้อยละ 8 ขณะที่สัดส่วนรายได้นอกภาคการเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติเพิ่มขึ้นแม้ว่าจะเพียงเล็กน้อย แต่ในรายละเอียดขององค์ประกอบรายได้นอกภาคการเกษตร มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก

รายได้นอกภาคการเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ มีสัดส่วนอยู่เฉลี่ยประมาณร้อยละ 90 แต่ตั้งแต่ปี 2010 เป็นต้นมา สัดส่วนรายได้จากภาคอุตสาหกรรมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ มีแนวโน้มที่ลดลงจากร้อยละ 37.1 ในปี 2010 เหลือเพียงร้อยละ 32.3 ในปี 2018 สาเหตุเพราะว่ารายได้จากการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมมีสัดส่วนที่น้อยลงจากจากร้อยละ 30.9 เหลือ 26.7 ระหว่างปี 2010 ถึง 2018 สัดส่วนรายได้ที่ลดลงนั้น มาจากการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนรายได้ภาคบริการต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติที่เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 52.4 เป็นร้อยละ 59.6 ระหว่างปี 2010 ถึงปี 2018 และการเพิ่มขึ้นของภาคบริการมาจากการปรับตัวเพิ่มขึ้นของสัดส่วนรายได้ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ จากการค้าส่งค้าปลีกและซ่อมแซมยานพาหนะ รายได้จากบริการการเงินและประกันภัย และรายได้จากการให้บริการที่พักแรมและอาหาร จะเห็นได้ว่าสัดส่วนรายได้ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติที่เพิ่มขึ้นนั้นมีความเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างรายได้ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ สะท้อนให้เห็นปัญหาและความท้าทายหลายประการ อาทิ ประชากรที่อยู่ในวัยทำงานส่วนใหญ่ยังอยู่ในภาคเกษตรกรรม แต่สัดส่วนรายได้ภาคการเกษตรต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาตินั้นมีเพียงประมาณร้อยละ 10 ขณะที่รายได้ที่มาจากการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติที่ลดลงไปนั้น สามารถอธิบายได้ด้วยความสามารถแข่งขันของประเทศไทยที่ไม่สามารถแข่งได้กับประเทศคู่แข่งเดิมและมีประเทศคู่แข่งใหม่มาแข่ง เพราะการลงทุนในการวิจัยและพัฒนา และการสร้างนวัตกรรมของไทย ไม่ทันการเปลี่ยนแปลงอย่างแบบฉับพลันของเทคโนโลยี (Disruptive Technology) อาทิ สินค้าส่งออกของไทยไม่ว่าจะเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ อาจไม่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคในตลาดโลก อีกทั้งการผลิตและส่งออกชิ้นส่วนสินค้าพึ่งพาทั้งวัตถุดิบและชิ้นส่วนนำเข้า คือมีความเชื่อมโยงไปข้างหลัง (Backward Linkage) และยังพึ่งพาตลาดปลายทางที่ส่งชิ้นส่วนนั้นไปเพื่อประกอบเป็นผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้าย ความเชื่อมโยงไปข้างหน้า (Forward Linkage) ห่วงโซ่อุปทานนานาชาติ (Global Value Chain) แต่การมีส่วนร่วมนั้นมีความเปราะบางเพราะ

ประเทศคู่แข่งสามารถทดแทนการผลิตของไทยได้อีกทั้งกลไกของห่วงโซ่อุปทานนานาชาตินี้สามารถสรุปได้ เนื่องจากการขาดแคลนวัตถุดิบหรือ การที่ประเทศคู่ค้าหยุดการนำเข้าชิ้นส่วนของไทยไปเพื่อผลิตสินค้าขั้นสุดท้าย จึงปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นในปัจจุบัน หลังจากที่สาธารณรัฐประชาชนจีนประสบปัญหาการหยุดการผลิตเพราะโควิด-19

ในภาพรวมของการค้าระหว่างประเทศพบว่าอัตราการเปิดประเทศ (Degree of Openness) ที่วัดจากสัดส่วนมูลค่าการนำเข้ารวมกับมูลค่าการส่งออกต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติพบว่า อัตราการเปิดประเทศมีแนวโน้มลดลงจากที่ประมาณร้อยละ 120 ในปี 2011 เหลือต่ำกว่า 100 ในปี 2018 แสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจไทยนั้น แม้จะมีการพึ่งพาการค้าระหว่างประเทศในสัดส่วนที่สูงมาก แต่อัตราการเปิดประเทศมีแนวโน้มที่ลดลง ขณะที่ประเทศไทยได้ดุลการค้าสินค้ามาโดยตลอดตั้งแต่ปี 2010 ในอัตราที่สูง เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ มีเพียงปี 2012 ที่มีมูลค่าเกินดุลเพียงเล็กน้อยเพราะผลกระทบจากน้ำท่วมครั้งใหญ่ ในปลายปี 2011 ทำให้เกิดการหยุดผลิตสินค้าชั่วคราว หลังจากนั้นต้องมีการลงทุนเพิ่มเติมเพื่อซ่อมแซมและปรับปรุงโรงงานทำให้ดุลการค้าเกือบสมดุล ดุลการค้าสินค้ากลับมาเกินดุลเพิ่มขึ้นจนถึงปี 2016 ที่มีสัดส่วนการเกินดุลของการค้าสินค้าต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติมากกว่าร้อยละ 8 จากนั้นก็เริ่มชะลอตัวลงอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับภาคบริการ การส่งออกของภาคบริการเพิ่มขึ้นโดยตลอดเป็นเวลาเกือบ 30 ปี จนทำให้ในปี 2012 ดุลการค้าภาคบริการเกินดุล และมีการเกินดุลอย่างต่อเนื่อง ในปี 2018 เป็นปีที่สัดส่วนการเกินดุลการค้าภาคบริการต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ มีมูลค่าที่ตัดเทียบกับสัดส่วนการเกินดุลการค้าสินค้าต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือแม้ว่าการส่งออกสินค้ามีมูลค่าสูงกว่าภาคบริการหลายเท่า แต่การนำเข้าก็มีมูลค่าสูงเช่นเดียวกัน เพราะการส่งออกสินค้าของไทยนั้นมียอดประกอบของวัตถุดิบและชิ้นส่วนจากต่างประเทศสูงมาก กล่าวคือ มีการเชื่อมโยงไปด้านหลังสูง (Backward Linkage) ทำให้การเกินดุลการค้าสินค้าและดุลการค้าการบริการมีมูลค่าใกล้เคียงกันในปี 2018 และการเกินดุลการค้าการบริการนั้นมาจากการเกินดุลของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

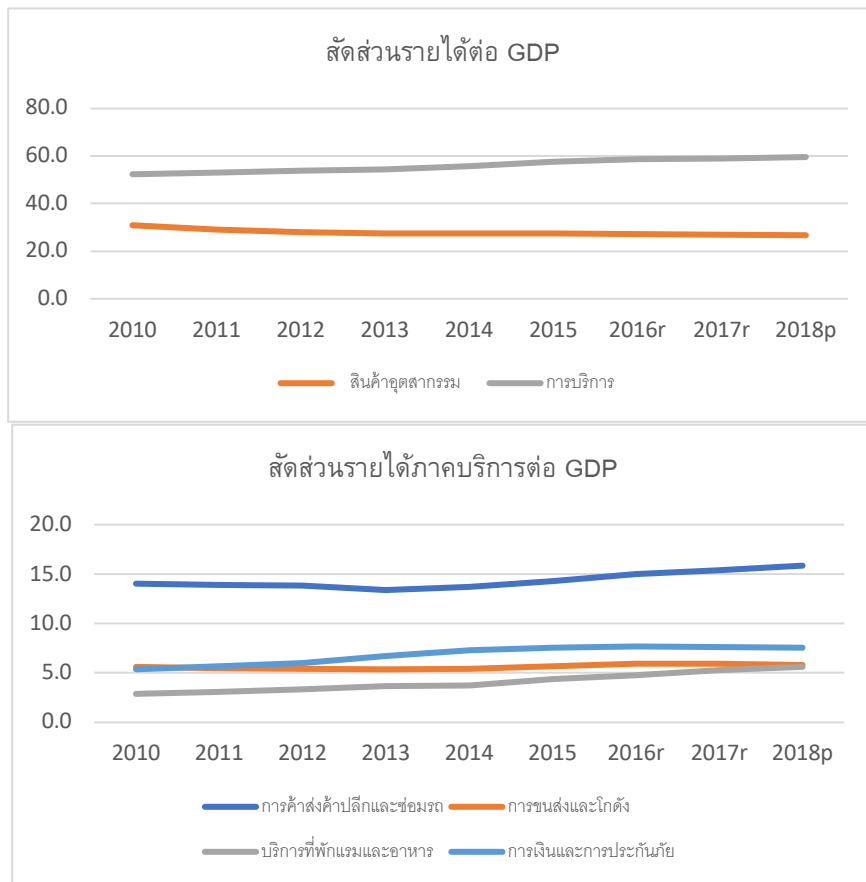
การประเมินการค้าระหว่างประเทศจากดุลการค้าานั้น มีโอกาสที่จะคลาดเคลื่อนสูงมากเพราะปัจจุบันการผลิตสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งมีการผลิตจากหลากหลายประเทศ (International Production Networks หรือ Global Supply Chain) ทำให้มีการนำเข้าวัตถุดิบและชิ้นส่วนมาประกอบและส่งออกไปยังอีกประเทศหนึ่งเพื่อผลิตต่อ ดังนั้นมูลค่าของสินค้าส่งออกที่จริงต้องมาจากมูลค่าเพิ่มที่รวบรวมมาจากหลากหลายประเทศ ส่วนมูลค่าการส่งออกที่ข้อมูลทางสถิติบันทึกใช้ในปัจจุบันไม่สามารถเป็นตัวแทนได้ดีที่จะประเมินขีดความสามารถการแข่งขันของประเทศ เพราะมีการนับการส่งออกซ้ำหลายรอบ ทางออกคือต้องพิจารณาจากมูลค่าเพิ่มที่ส่งออกจริง UNCTAD ได้ริเริ่มจัดทำฐานข้อมูลการค้าของมูลค่าเพิ่ม (Trade in Value Added, TIVA)

ตารางที่ 2.14: โครงสร้างรายได้ของภาคการผลิตต่างๆต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ

	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016r	2017r	2018p
Agriculture	10.0	9.1	8.5	9.2	10.5	11.6	11.5	11.3	10.1	8.9	8.5	8.4	8.1
Agriculture, forestry and fishing	10.0	9.1	8.5	9.2	10.5	11.6	11.5	11.3	10.1	8.9	8.5	8.4	8.1
Non-agriculture	90.0	90.9	91.5	90.8	89.5	88.4	88.5	88.7	89.9	91.1	91.5	91.6	91.9
Industrial	30.9	30.0	33.7	35.5	37.1	35.3	34.6	34.2	34.2	33.4	32.8	32.5	32.3
Mining and quarrying	1.7	1.4	2.3	2.9	3.4	3.5	3.9	3.8	3.7	3.1	2.7	2.5	2.5
Manufacturing	27.1	26.2	28.4	29.6	30.9	29.0	28.0	27.6	27.6	27.4	27.1	27.0	26.7
Electricity, gas, steam and air conditioning supply	1.8	2.1	2.5	2.6	2.4	2.4	2.4	2.4	2.5	2.5	2.6	2.6	2.6
Water supply; sewerage, waste management and remediation activities	0.3	0.3	0.5	0.4	0.3	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
Services	59.1	60.9	57.8	55.3	52.4	53.1	53.9	54.4	55.7	57.7	58.7	59.1	59.6
Construction	6.0	7.3	3.0	3.0	2.8	2.7	2.8	2.7	2.5	2.8	2.7	2.5	2.5
Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	18.6	17.4	16.7	14.4	14.0	13.9	13.8	13.4	13.7	14.3	15.0	15.4	15.9
Transportation and storage	5.5	5.5	6.5	6.0	5.6	5.5	5.4	5.4	5.4	5.7	5.9	5.9	5.8
Accommodation and food service activities	4.5	3.7	3.9	3.0	2.9	3.1	3.3	3.7	3.8	4.4	4.8	5.3	5.6
Information and communication	1.4	1.8	2.2	2.4	2.1	2.1	2.1	2.3	2.3	2.4	2.3	2.3	2.4
Financial and insurance activities	5.5	8.0	3.8	5.5	5.4	5.7	6.0	6.7	7.3	7.6	7.7	7.6	7.5
Real estate activities	2.9	2.7	4.3	3.4	2.7	2.7	2.6	2.5	2.5	2.4	2.4	2.4	2.5
Professional, scientific and technical activities	1.2	1.3	1.9	1.9	1.8	1.9	2.1	2.1	2.0	1.9	1.7	1.8	1.7
Administrative and support service activities	1.9	1.0	1.3	1.9	1.6	1.7	1.8	1.8	1.7	1.7	1.7	1.6	1.6
Public administration and defence; compulsory social security	3.7	4.5	5.9	5.8	5.9	6.0	5.9	5.9	6.1	6.1	6.0	5.9	5.8
Education	3.1	3.5	4.0	3.8	3.9	4.0	4.1	4.1	4.3	4.3	4.2	4.1	4.0
Human health and social work activities	1.8	1.7	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9	1.9	2.0	2.1	2.1	2.1	2.1
Arts, entertainment and recreation	0.5	0.5	0.5	0.6	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5	0.6	0.6	0.6
Other service activities	2.0	1.6	1.5	1.5	1.2	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4	1.3	1.3	1.3
Activities of households as employers	0.4	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Gross domestic product, (GDP)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

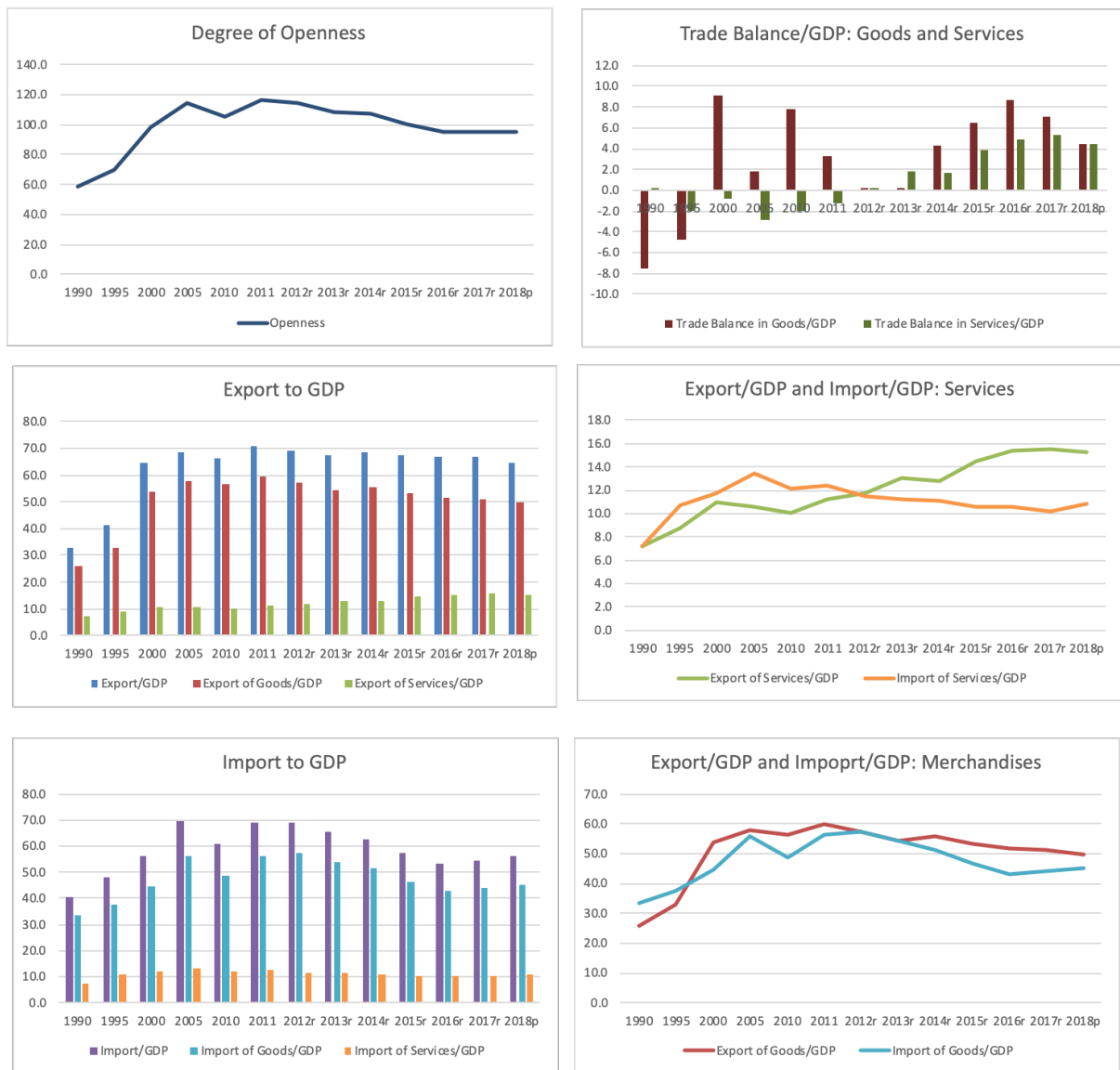
ที่มา : NESDB

แผนภาพที่ 2.12: สัดส่วนรายได้ต่อ GDP

ที่มา : NESDB

แผนภาพที่ 2.13: เครื่องชี้วัดสถานะการค้าระหว่างประเทศของไทย

ที่มา : NESDB

เครื่องชี้วัดห่วงโซ่มูลค่าเพิ่มการผลิตในการค้าระหว่างประเทศ (Global Value Chain) และประโยชน์ต่อการประเมินภาวะเศรษฐกิจ ีรภาพ แพงสภา และคณะ ได้ยกตัวอย่างอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ของไทยว่ามีการเชื่อมโยงการผลิตกับหลายประเทศในภูมิภาค อาทิ ญี่ปุ่น จีน ไต้หวัน และเกาหลีใต้ รวมถึง สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นเจ้าของตราสินค้าระดับโลก โดยมีการนำเข้าชิ้นส่วนและอุปกรณ์เพื่อใช้ในผลิตสินค้าขั้นกลาง และส่งออกชิ้นส่วนและอุปกรณ์ที่เพิ่มมูลค่าที่ประกอบในประเทศไทยเพื่อไปประกอบเป็นสินค้าขั้นสุดท้ายในอีกประเทศหนึ่ง หรือในกรณีที่ไทยผลิตเป็นสินค้าขั้นสุดท้ายก็สร้างมูลค่าเพิ่มไม่สูงมาก

นัก กล่าวได้ว่าประโยชน์ที่ไทยเข้ามีส่วนร่วมในห่วงโซ่การผลิตในภูมิภาคได้รับประโยชน์จากการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นในอุตสาหกรรมนี้และได้รับประโยชน์มาเป็นระยะเวลาถึง 20 ปีอย่างไรก็ตามภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตทำให้อุตสาหกรรมต่างๆ มีการทยอยใช้ Automation ทดแทนแรงงานมากขึ้น ประโยชน์ที่ไทยเคยได้รับจากการเข้าร่วมห่วงโซ่การผลิตของโลกจากการสร้างงานในประเทศอาจลดลงจากอดีต และ Automation ยังอาจทำให้ห่วงโซ่การผลิตนั้นสั้นลง

ที่ผ่านมาในอดีตนั้นไทยได้ริเริ่มเปิดเสรีทางการค้าในหลากหลายรูปแบบทั้งทวีภาคี เช่น ไทย-ญี่ปุ่น ไทย-อินเดีย ไทย-ออสเตรเลีย ไทย-เปรู และการเจรจาหลายฝ่าย เช่น อาเซียน และอาเซียนบวกต่างๆ ทำให้ อัตราภาษีลดลงอย่างต่อเนื่อง หรือมีการขจัดอัตราภาษีศุลกากรเหลือร้อยละ 0 เป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดมีการนำเข้าและส่งออกสินค้ามากขึ้นและทำให้ไทยสามารถเข้ามีส่วนร่วมในห่วงโซ่การผลิตของโลก ในขณะที่ทั้งประเทศคู่ค้าและประเทศคู่แข่งของไทยก็มีส่วนร่วมในการจัดทำเขตการค้าเสรีและทำให้ประเทศเหล่านั้นก็เป็นคู่แข่งของไทยในห่วงโซ่การผลิตเช่นกัน แม้ว่าอัตราภาษีจะถูกขจัดออกไปแต่มาตรการที่ไม่ใช่ภาษียังคงหลงเหลืออยู่ทั้งไทยและประเทศคู่ค้าอีกจำนวนมาก อีกทั้งการใช้ประโยชน์จากข้อตกลงการค้าเสรี (FTA Utilization Rate) ยังมีน้อยแม้ว่าผู้ส่งออกสามารถบรรลุเงื่อนไขของกฎแหล่งกำเนิดสินค้า (Rule of Origin) โดยเฉพาะผู้ค้าระดับกลางและระดับย่อม

อุปสรรคที่อื่นๆ ต่อความสามารถในการแข่งขัน อาทิ ระบบสาธารณสุขโรค ด้านพลังงาน ด้านการขนส่ง ทั้งทางบก ทางอากาศ ทางน้ำ การเข้าถึงแหล่งทุน ความพร้อมของแรงงานที่มีทักษะ เทคโนโลยีสารสนเทศ การลงทุนทางด้านวิจัยและพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดพลวัตของนวัตกรรมที่จะก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ทั้งนี้ก่อให้เกิดความเสี่ยงของการมีส่วนร่วมในห่วงโซ่การผลิต ที่ไม่สามารถปรับตัวเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่เมื่อผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายมีการเปลี่ยนแปลงต่ออุปสงค์ใหม่หรือถูกทดแทนโดยการผลิตของประเทศคู่แข่ง นอกจากนี้สินค้าที่ไทยผลิตส่วนใหญ่ยังเป็นสินค้าที่ใช้แรงงานเข้มข้น (labour-intensive product) ที่ปัจจุบันแรงงานของไทยส่วนหนึ่งเข้าสู่ภาวะสูงวัยทำให้ต้องพึ่งพาแรงงานนำเข้าจะต่างประเทศ ส่งผลให้ไทยติดกับดักของการผลิตสินค้าแบบเดิมๆ เพราะยังสามารถพึ่งพาแรงงานนำเข้าได้อยู่ ทั้งนี้ความเสี่ยงจากการพึ่งพาแรงงานนำเข้าสูงมากหากกลุ่มแรงงานดังกล่าวตัดสินใจเดินทางกลับประเทศต้นทาง

วิระไท สันติประภพ ได้กล่าวถึงสถานการณ์ของประเทศไทยที่ต้องเผชิญกับ VUCA มากขึ้น (V – Volatility คือความผันผวนสูง, U – Uncertainty คือความไม่แน่นอนสูง, C – Complexity คือความซับซ้อนที่มากขึ้นเรื่อยๆ และ A – Ambiguity คือความคลุมเครือ ไม่สามารถคาดเดาผลที่จะเกิดขึ้นได้ชัดเจน) ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลง ทางด้านเทคโนโลยี การเมืองระหว่างประเทศ ทางสิ่งแวดล้อม ความเหลื่อมล้ำที่ยังไม่มีแนวโน้มลดลง และ สังคมผู้สูงอายุ ทำให้ไทยต้องหันไปพึ่งแรงงานต่างชาติ และต้องมีการปรับปรุงในสามด้าน (1) การเพิ่มผลิตภาพ (Productivity) การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ ดังนั้น กฎเกณฑ์กติกาที่เป็นอุปสรรค

ของการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นตัวเชื่อมระหว่างปัจจัยการผลิตและทุกแรงงานที่ใส่เข้าไป (input) ในอนาคต ต้องทำให้ได้ผลิตภาพสูงขึ้น หรือได้ผลผลิต (output) มีมูลค่ามากขึ้น (2) การสร้างภูมิคุ้มกันความเสี่ยงในรูปแบบต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น ทั้งระดับประเทศ ระดับธุรกิจ และระดับครัวเรือน และ (3) การให้ความสำคัญกับการสร้างความเท่าเทียมในสังคมไทย โดยเฉพาะความเท่าเทียมด้านโอกาส

สรุปประเด็นของประเทศไทยได้ว่า

1. เมื่อเทียบสัดส่วนกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ รายได้จากภาคเกษตรลดลงเล็กน้อยขณะที่ยังมีครัวเรือนในภาคเกษตรกรรมจำนวนมาก รายได้จากการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมมีแนวโน้มลดลงขณะที่รายได้จากภาคบริการมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นใหม่ทดแทนและเป็นภาคบริการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมเกี่ยวโยง
2. ไทยยังพึ่งพาการค้าระหว่างประเทศในสัดส่วนที่สูงโดยเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ การเกินดุลการค้าสินค้ามีแนวโน้มที่ลดลงขณะที่การเกินดุลของการค้าภาคบริการมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมาตลอด และมีการเกินดุลบริการในมูลค่าเดียวกันกับการเกินดุลการค้าสินค้า
3. การเปิดเสรีทางการค้าภายใต้ข้อตกลงต่างๆ เปิดโอกาสให้ไทยมีส่วนร่วมในห่วงโซ่การผลิตของโลกมากขึ้น แต่เนื่องด้วยขีดความสามารถในการแข่งขันที่เกิดอุปสรรคจากการวิจัยพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และการสร้างสรรค์นวัตกรรม ทำให้ไทยมีแนวโน้มที่ไม่สามารถพัฒนาทันตามการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลันของเทคโนโลยีในขณะเดียวกันคู่แข่งของไทยสามารถทดแทนในห่วงโซ่การผลิตดังกล่าวได้ ทำให้การค้าหากวัดจากมูลค่าราคาเพิ่มที่ส่งออกนั้นต่ำ
4. ไทยยังติดกับดักการผลิตสินค้าที่ใช้แรงงานเข้มข้นและพึ่งพาการนำเข้าแรงงานจากเพื่อนบ้านทำให้ไม่สามารถก้าวไปสู่การผลิตสินค้าเทคโนโลยีขั้นสูงที่สร้างมูลค่าเพิ่มมากกว่าได้ อีกทั้งยังมีความเสี่ยงที่เกิดมาจากระบบ Automation
5. ความเสี่ยงที่เกิดจาก ความผันผวนสูง ไม่แน่นอนสูง ซับซ้อนที่มากขึ้น และความคลุมเครือ
6. ความท้าทายต่อการลดระเบียบและขั้นตอนทางราชการให้เอื้อต่อการทำธุรกิจการค้าและการลงทุนของทั้งไทยและต่างประเทศ

2. ความท้าทายจากต่างประเทศ

ในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีแบบฉับพลัน (Disruptive Technology) ในหลายด้าน อาทิ ทางเลือกใหม่ของแหล่งที่มาพลังงานทำให้ต้นทุนการผลิตพลังงานมีแนวโน้มลดลง ความรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ และการใช้ข้อมูลจำนวนมากมาช่วยตัดสินใจในภาคธุรกิจและการบริหารประเทศ การใช้ปัญญาประดิษฐ์และการเรียนรู้ของเครื่องมีวิเคราะห (Artificial Intelligence and Machine Learning) เทคโนโลยีการขนส่ง สินค้าและการขนส่งคนที่ถูกและเร็วกว่าในอดีต การค้าพาณิชย์ อิเล็กทรอนิกส์ New Material Science Biotechnology Sharing economy หรือ Platform economy Internet of Thing Cloud Technology 3D Printing ระบบหุ่นยนต์อัตโนมัติ ระบบBlockchain และอีกหลายด้าน

พัฒนาการในกระบวนการผลิต การค้า และการลงทุนระหว่างประเทศ มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามีปรากฏการณ์ที่มีแนวทางการวิเคราะห์ของ Richard Baldwin ศาสตราจารย์ทางด้านเศรษฐศาสตร์ แห่ง Graduate Institute of International and Development Studies ณ กรุงเจนีวา ซึ่งอธิบายไว้ในหนังสือ “The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization” เป็นแนวทางหลักที่นิยมอ้างอิงทางวิชาการ Baldwin ใช้คำเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “The Unbundling” และหากแปลเป็นภาษาไทยน่าจะใช้คำว่า “การกระจายตัวของการผลิต” (Baldwin, 2016)

นักวิชาการไทย รองศาสตราจารย์ ดร.กรกรณ์ย์ ชีวะตระกูลพงษ์ และคณะ ขยายความการกระจายตัวของการผลิตในบทความ “โครงสร้างการค้าโลกเปลี่ยนแปลงอย่างไรและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย” ที่เผยแพร่โดยสถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ โดยอธิบายปรากฏการณ์ Unbundling ได้ว่า รูปแบบการค้าระหว่างประเทศในโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลา โดยปัจจัยสำคัญที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าโลกคือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าโลกนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1990s เป็นต้นมา จะถือว่าการค้าระหว่างประเทศในยุคนี้เป็นช่วงที่มีการแบ่งขั้นตอนการผลิต (Fragmentation) ซึ่งจะเรียกรวมกันว่า “Unbundling Periods” โดยสามารถแบ่งรูปแบบการค้าขึ้นตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 90s ออกเป็น 3 ยุค คือ ยุค “First Unbundling” ที่ประเทศที่พัฒนาแล้วย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศกำลังพัฒนาที่อยู่ใกล้เคียงกัน อันเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน คือ การเพิ่มขึ้นของต้นทุนการผลิตในประเทศที่พัฒนาแล้ว และปัจจัยภายนอกคือ การลดลงของต้นทุนในการขนส่ง ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบการค้าในลักษณะของกลุ่มการค้า (กรกรณ์ย์ ชีวะตระกูลพงษ์ และคณะ, 2015)

การกระจายตัวของการผลิตครั้งที่ 1 (First Unbundling) ทำให้ขั้นตอนการผลิตสามารถแยกออกจากขั้นตอนการบริโภค ผู้บริโภคในประเทศพัฒนาแล้วสามารถซื้อหาสินค้าที่ผลิตได้จากประเทศกำลังพัฒนาที่มี

ต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่าได้ ภาคการผลิตจำนวนมากไหลออกจากประเทศพัฒนาแล้วไปสู่ประเทศกำลังพัฒนา หรือประเทศในกลุ่มเศรษฐกิจเกิดใหม่ (Emerging Economies)

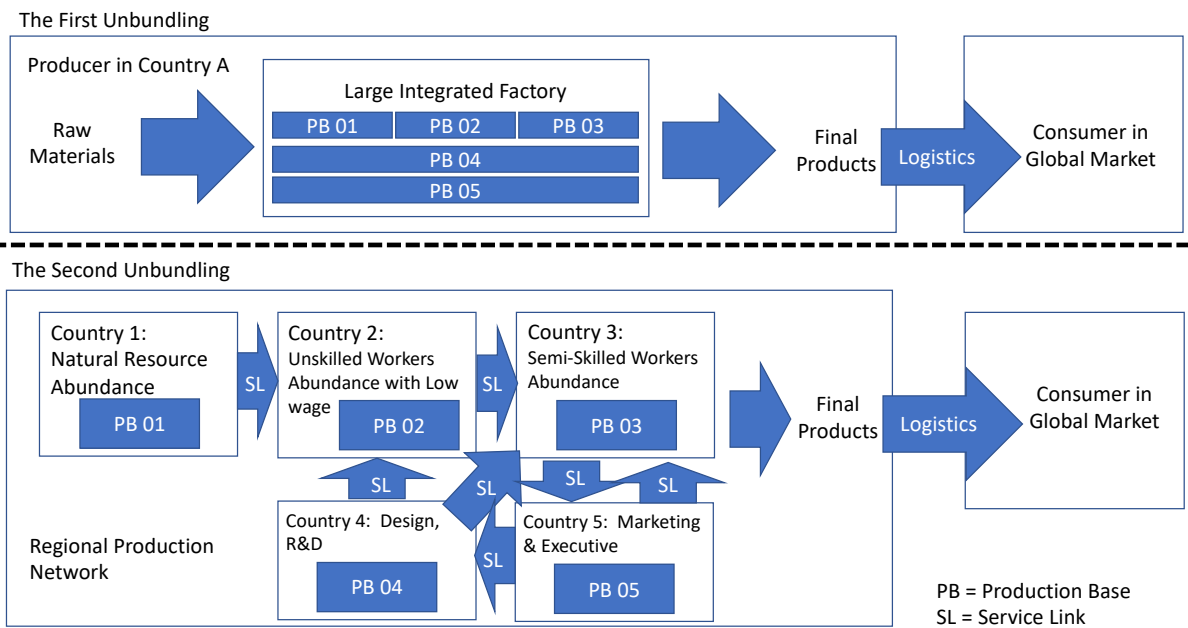
ในขณะที่การกระจายตัวของการผลิตในยุคที่ 2 หรือ “Second Unbundling” เป็นผลมาจากการพัฒนาเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร ไอที และคอมพิวเตอร์ ซึ่งทำให้เกิดการแบ่งแยกขั้นตอนการผลิตไปดำเนินการผลิตในประเทศต่างๆ ได้ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระดับโลกที่เข้าสู่ยุคสิ้นสุดของสงครามเย็น ซึ่งทำให้ประเทศคอมมิวนิสต์เดิม เช่น จีน และ ยุโรปตะวันออก มีการเปิดประเทศ จึงเกิดการย้ายฐานการผลิตในขั้นตอนการผลิตที่เน้นใช้แรงงานสูงไปยังประเทศเหล่านี้ ซึ่งทำให้รูปแบบการค้าโลกในยุคนี้อยู่ในลักษณะของห่วงโซ่อุปทานในแนวดิ่ง (Vertical Product Fragmentation) เป็นหลัก โดยมีประเทศจีนเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ ในขณะที่ประเทศที่กำลังพัฒนา โดยเฉพาะ ประเทศไทย และประเทศสมาชิกอาเซียนก็มีบทบาทเพิ่มขึ้นในการค้าระหว่างประเทศของโลกเป็นอย่างมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่ทศวรรษ 1990s เป็นต้นมา

ในขณะที่ปัจจุบัน เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โลกกำลังจะเข้าสู่ยุคที่ 3 ของการกระจายตัวของการผลิต หรือ “Third Unbundling” ซึ่งหมายถึงการที่ขั้นตอนการผลิตบางขั้นซึ่งอาจจะกระจายตัวอยู่ในบางประเทศไม่จำเป็นต้องไปตั้งอยู่ในบริเวณนั้นอีกต่อไปเพื่อช่วงชิงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) อีกต่อไปแล้ว เช่นจากเดิมในยุค 2nd Unbundling การผลิตขั้นตอนที่ 1 ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติต้องไปตั้งอยู่ในประเทศที่ทรัพยากรราคาถูกๆ ส่งทรัพยากรไปแปรรูปในประเทศที่ 2 ที่มี ความได้เปรียบจากค่าแรงอัตราต่ำ เพื่อผลิตเป็นวัตถุดิบขั้นกลาง จากนั้นจึงส่งให้ประเทศที่ 3 ที่มีแรงงานฝีมือ เพื่อนำเอาวัตถุดิบขั้นกลางจากหลายๆ แหล่งผลิตมาประกอบเป็นสินค้าขั้นสุดท้าย (Final Product) โดยมีประเทศที่ 4 ทำหน้าที่ออกแบบ วิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ และเจ้าของกิจการอาจจะบริหารห่วงโซ่อุปทานอยู่ในประเทศที่ 5 ซึ่งประเทศที่ 4 และ 5 มักจะเป็นประเทศพัฒนาแล้ว ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาน้อยที่สุดจะทำการผลิตในขั้นตอนที่ 1-3 (ดูแผนภาพที่ 2.14)

ในโลกยุค 3rd Unbundling การผลิตขั้นตอนที่ 1 ที่ตั้งอยู่ในแหล่งทรัพยากรธรรมชาติดังคงเกิดขึ้นได้ต่อไป ในขณะที่ขั้นตอนที่ 2 และ 3 ซึ่งเคยกระจายตัวอยู่ในหลายๆ ประเทศอาจจะไม่จำเป็นต้องไปตั้งอยู่ในประเทศเหล่านั้นอีกต่อไป เพราะในยุคอุตสาหกรรม 4.0 (Industry 4.0) ที่หุ่นยนต์อัตโนมัติมีราคาลดลงจนสามารถนำมาใช้ทดแทนแรงงานทั้งไร้ฝีมือ และแรงงานฝีมือได้ โดยเฉพาะเมื่อประกอบกับการพัฒนาระบบปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ที่ฉลาด เรียนรู้ได้เร็วขึ้นและมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ได้ดียิ่งขึ้น การสื่อสารข้ามพรมแดนกลายเป็นต้นทุนที่ต่ำลง ในขณะที่ความเร็วและเสถียรภาพถูกพัฒนาเพิ่ม มากยิ่งขึ้นในยุค 5G การผลิตขั้นที่ 2 และ 3 อาจจะไปตั้งอยู่ที่ไหนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องพึ่งแรงงานราคาถูก ไม่จำเป็นต้องพึ่งแรงงานฝีมือที่มีประสิทธิภาพสูงอีกต่อไป

โดยหากใช้การอธิบายของ Fukunari KIMURA ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัย Keio ประเทศญี่ปุ่น และหัวหน้านักเศรษฐศาสตร์ของสถาบันวิจัยที่ Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA) Kimura สรุปปัจจัยสำคัญที่ทำให้การกระจายตัวของการผลิตเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงโดยใช้แผนภาพที่ 2.15

แผนภาพที่ 2.14: เปรียบเทียบการกระจายตัวการผลิตในยุคที่ 1 และ ยุคที่ 2

แผนภาพที่ 2.15: ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การกระจายตัวของการผลิตเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลง

	ก่อนยุคโลกาภิวัตน์ Pre-Globalised World 0.0	The 1 st Unbundling 1.0	The 2 nd Unbundling 2.0	The 3 rd Unbundling 3.0
• ต้นทุนการค้า • ต้นทุนการสื่อสาร • ต้นทุนการเดินทาง	• ต้นทุนสูง • ต้นทุนสูง • ต้นทุนสูง	• ต้นทุนต่ำลง • ต้นทุนสูง • ต้นทุนสูง	• ต้นทุนต่ำลง • ต้นทุนต่ำลง • ต้นทุนสูง	• ต้นทุนต่ำลง • ต้นทุนต่ำลง • ต้นทุนต่ำลง
ปัจจัยที่ทำให้เกิดการ วิวัฒนาการ	ไม่มี	สินค้าสามารถเคลื่อนย้าย ระหว่างประเทศ	ความสามารถกระจาย ตัวไปได้ทั่วโลก	การเดินทางของคนไปมา หาผู้ได้สะดวกง่ายดายและ ถูกลง
การแบ่งแยกแรงงานใน ระดับนานาชาติ	การพึ่งพาตนเอง ไม่เกิด การค้า ไม่มีการเคลื่อนย้าย	การผลิตและการบริโภคไม่ จำเป็นต้องอยู่ในประเทศ เดียวกันอีกต่อไป	ขั้นตอนการผลิตแต่ละขั้น สามารถกระจายตัวทั่วโลก (Global Supply Chain)	การผลิตอาจจะต้องกระจาย ตัวเช่นเดิม แต่ใช้เทคโนโลยี ควบคุมการผลิตระยะไกล
ปีที่เริ่มต้นการวิวัฒนาการ	อดีตจนถึงปี 1820	1820-1990 หลังการปฏิวัติ อุตสาหกรรมครั้งที่ 1	1990-2015	หลังปี 2015 เป็นต้นมา

ที่มา : ปรับปรุงจาก Kimura, 2018

การเข้าสู่ The Third Unbundling จะเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อภาคการผลิตในประเทศไทยและในประชาคมอาเซียนอย่างแน่นอน ประเทศไทยและอาเซียนที่เคยปรับตัวตลอดทศวรรษ 1980-1990 ทำให้สามารถใช้ประโยชน์จาก 2nd Unbundling เข้าเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่มูลค่าการผลิตระดับโลก (Global Value Chains: GVCs) จนสร้างความมั่งคั่งมาตลอดจนถึงปัจจุบัน

แต่จากการนำเสนอของ Kimura การเปลี่ยนแปลงจากก่อนยุคโลกาภิวัตน์เป็นยุค 1st Unbundling ใช้เวลายาวนานนับร้อยปี ในขณะที่การเปลี่ยนจาก 1st Unbundling สู่ 2nd Unbundling ใช้เวลาในราว 25-30 ปี (จากทศวรรษ 1990s - 2015) และการเปลี่ยนเข้าสู่ยุค 3rd Unbundling อาจจะใช้ระยะเวลาที่สั้นกว่านี้อีกมาก โดยเฉพาะเมื่อมีตัวเร่งสำคัญที่ทำให้ทั่วทั้งโลกต้องพึ่งพาการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่าง การทำงานระยะไกล และการพึ่งพาแรงงานคน เกิดการก้าวกระโดดโดยเฉพาะในการนำมาใช้งานจริงในภาคอุตสาหกรรม ทั้งในภาคการผลิตและบริการ

แผนภาพที่ 2.16: ปัจจัยส่งเสริมการกระจายตัวการผลิตในแต่ละยุค

	<i>Pre-globalized world (0)</i>	<i>The 1st unbundling (1)</i>	<i>The 2nd unbundling (2)</i>	<i>The 3rd unbundling (3)</i>
Soft infrastructure		Trade liberalization – GSP	Trade liberalization and facilitation – FTAs – Tariff removal – E-customs, TBT – Services and investment liberalization for GVCs	Trade liberalization – Modes 3 and 4 in services – Cross-border e-commerce Trade facilitation – SPS – Standards and conformance – Movements of educated people Backups – Consumer protection/privacy – Competition policy – Taxation – Cyber-security
Hard infrastructure		Medium-grade connectivity – Road networks – Ports and airports Infrastructure services	High-grade connectivity – Full-scale port with container yard – Full-scale airport – Multi-modal (cargo, passenger) Urban/sub-urban development for industrial agglomeration – Logistics (highway system) – Mass economic infrastructure services (special economic zones/ industrial estates, electricity, energy, water)	Data connectivity – Internet connection Metropolitan development and urban amenities – Urban transport (LRT, subway, airport access) – Residential environment (education, medical services, safety) – Other urban amenities
Industrial promotion policies	Rural development Microfinance	Industrial promotion based on comparative advantage	Participating in production networks and forming industrial agglomeration	Innovative industries
Small medium enterprises (SMEs)	Cottage industry	SMEs exporting primary products	Supporting industry (manufacturing, services)	Venture business, start-ups

SOURCE: The ERIA-IDE-JETRO Team.

ที่มา : Kimura (2018)

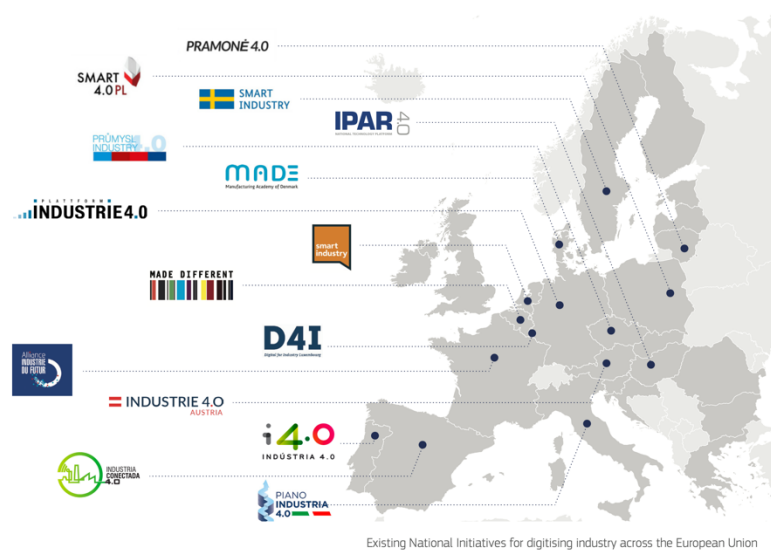
ในการวิเคราะห์ของ Kimura (2018) การจะมีส่วนร่วมใน Third Unbundling ต้องมีมาตรการสนับสนุน คือ การเปิดเสรีภาคบริการ เพื่อเอื้อต่อการลงทุนระหว่างประเทศและการเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีทักษะระหว่างประเทศ การสนับสนุนให้เกิดการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ การอำนวยความสะดวกทางการค้า โดยมาตรการ

สุขอนามัยของคน พืช และสัตว์ มาตรการอุปสรรคเทคนิคทางการค้าที่เกี่ยวข้องกับมาตรฐานและการปฏิบัติตามมาตรฐาน การอำนวยความสะดวกเพื่อเปิดโอกาสให้แรงงานที่มีทักษะสามารถมาทำงานได้ การคุ้มครองผู้บริโภค การปกป้องทรัพย์สินทางปัญญา นโยบาย สนับสนุนการแข่งขันทางการค้า การวางระบบภาษีอากรใหม่ทำให้เกิดความซ้ำซ้อน และความปลอดภัยทางด้านระบบคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ต้องมีการวางระบบสาธารณสุขโลกเพื่อเชื่อมต่อทางด้านข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศทั้งในประเทศและระหว่างประเทศและระบบสาธารณสุขโลกเพื่อการขนส่ง ในเมืองหลักๆ และการสร้างบรรยากาศที่ดีของผู้ปฏิบัติงานตั้งแต่ระบบการแพทย์ การรักษาความปลอดภัยและระบบการศึกษา ในการพัฒนาช่วงที่สามนี้เป้าหมายคืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงที่มีนวัตกรรมและธุรกิจขนาดกลางขนาดย่อม ที่เป็น Venture Capital และ Start-ups

การเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบายเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในเทคโนโลยีเกิดขึ้นในหลายประเทศกรณีของสหภาพยุโรป มีการเสนอ Digitizing European Industry (DEI) ตั้งแต่ปี 2016 โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ด้าน คือ Digital innovations for all: digital innovation hubs, Strengthening leadership through partnerships & industrial platform, Preparing Europeans for the digital future, และ A regulatory framework fit for the digital age ทั้งนี้วัตถุประสงค์เพื่อลดความแตกต่างระหว่างประเทศที่มีเทคโนโลยีระดับสูงและประเทศที่ยังพึ่งพาเทคโนโลยีขั้นพื้นฐานเชื่อมต่อระบบดิจิทัลอันกว้างไกลทั้งสหภาพยุโรป และเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ในแต่ละประเทศสมาชิกของสหภาพยุโรป ได้มีการจัดทำแผนรายประเทศ

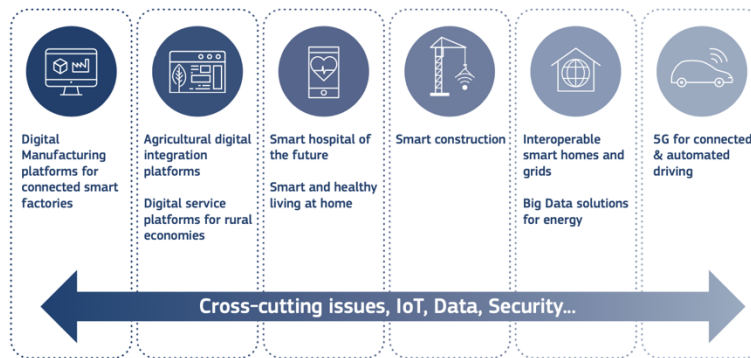
ทั้งนี้ ในการดำเนินงานได้มีการจัดทำกรณีตัวอย่างของความเชื่อมโยง โดยมี Platform Building เพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อและไม่มีผู้ใดที่สามารถมีอำนาจเหนือ หรือผูกขาดในการเชื่อมต่อ Large-scale piloting มีโครงการทดลองการเชื่อมต่อโครงการต่างๆ Ecosystem Building สภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อ ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่กำลังพัฒนาและสามารถใช้ประโยชน์จาก Platform Application และ Standardization ต้องมีการจัดทำมาตรฐานและกฎระเบียบร่วมกันในการเชื่อมต่อในการให้บริการที่มีคุณภาพและระบบความปลอดภัย

แผนภาพที่ 2.17: แผนพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีของประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปตามกรอบ DEI

ที่มา : European Commission, Digitizing European Industry; progress so far, 2 years after the launch, March 2018

แผนภาพที่ 2.18: ความเชื่อมโยงของอุตสาหกรรมดิจิทัลและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องในสหภาพยุโรป

ที่มา : European Commission, Digitizing European Industry; progress so far, 2 years after the launch, March 2018

นโยบายระดับประเทศจากสองประเทศที่สำคัญในเอเชียคือ จีน และอินเดีย จีนเองนั้นมึนโยบายที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมใหม่ เรียกว่า Made in China 2025 (MIC25) และ Make in India and Digital India ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรม MIC25 ถูกนำเสนอโดยประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ในปี 2015 โดยตั้งเป้าว่าจีนจะเป็น ผู้นำของโลกใน 10 อุตสาหกรรมสำคัญ ภายในปี 2025 และจะเป็นชาติมหาอำนาจทางด้าน

เทคโนโลยีในปี 2049 อย่างไรก็ตามชาติตะวันตก ทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจแสดงถึงความกังวลว่าจีนจะใช้นโยบายที่ไม่เป็นธรรมและมีการขโมยเทคโนโลยี ทำให้จีนได้ลดบทบาทของยุทธศาสตร์ดังกล่าวลง และยุทธศาสตร์คำว่า Made in China 2025 ไม่ได้ถูกกล่าวถึงอย่างเป็นทางการ แต่ความพยายามขับเคลื่อนยุทธศาสตร์นั้นยังคงอยู่ และพัฒนาจากแผนพิมพ์เขียวเดิมเป็นแผนที่ลงมือปฏิบัติจริง แนวทางการดำเนินงานนั้นต้องการเปลี่ยนภาคอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นต่ำและใช้แรงงานเข้มข้น ไปสู่อุตสาหกรรมเป้าหมายที่รัฐสนับสนุนให้ภาคธุรกิจเดินตาม ซึ่งจะก่อให้เกิดห่วงโซ่การผลิตที่มีส่วนผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มสูง ด้วยการวิจัยและพัฒนาในประเทศจีน และสร้างสินค้าจีนที่มีเครื่องหมายการค้ายอมรับไปทั่วโลก ทั้งนี้ต้องมีการปรับเปลี่ยนแผนบางส่วนที่ผ่านมา เพราะการใช้เงินอย่างไม่คุ้มค่าในบางกิจกรรมและมีการผลิตอุปทานส่วนเกินในหลายอุตสาหกรรม ในปี 2018 รัฐบาลจีนได้มีการออกแผนปฏิบัติการจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับ MIC25 โดยมีเป้าหมายคืออุตสาหกรรมยานยนต์สมัยใหม่และอุตสาหกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเป้าหมายสำคัญในปี 2025 (MERICS, Mercator Institute for China Studies, 2019)

ในระยะสองปีที่ผ่านมา รัฐบาลจีนได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีที่น่าสมัย โดยการให้ทุนสนับสนุนภาคเอกชนและการสร้างอุปสงค์จากในประเทศโดยนโยบายภาษีจูงใจ และมีความพยายามที่จะลดการพึ่งพาเทคโนโลยีและชิ้นส่วนนำเข้าจากต่างประเทศโดยการวางรากฐานเทคโนโลยีใหม่ในประเทศ ตัวอย่างเช่น การจัดตั้ง MIC25 National Demonstration Zones เป็นต้น โดยการให้การสนับสนุนบริษัทเอกชนมากขึ้น ให้กลไกตลาดทำงาน และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของรัฐวิสาหกิจ

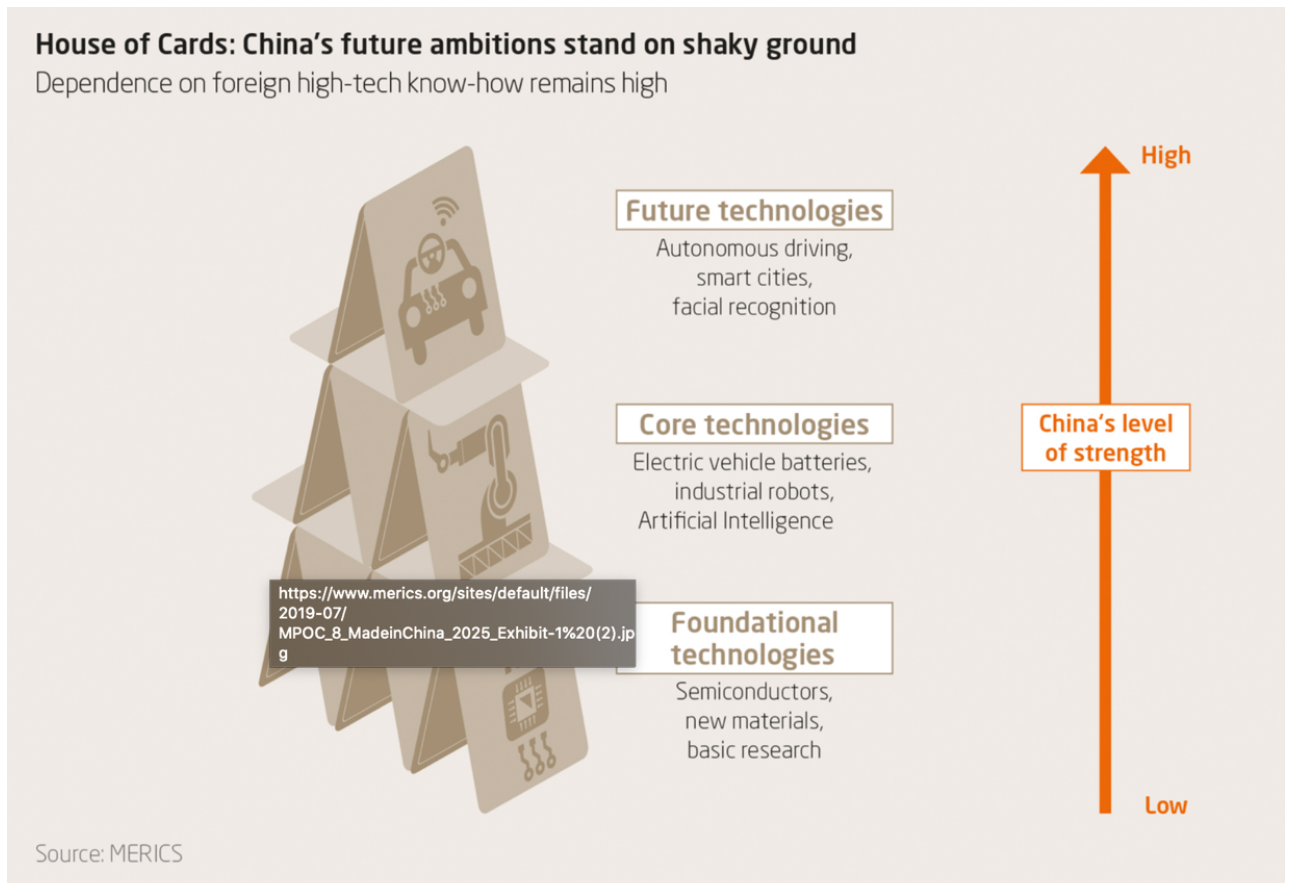
ส่วนอินเดียนั้นได้มีนโยบาย Make in India เป็นโครงการของรัฐบาลอินเดีย ในปี 2557 เพื่อให้บริษัททั้งในและต่างประเทศ มาลงทุนตั้งฐานการผลิตสินค้าในอินเดีย และสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้สินค้าอินเดียเป็นที่ยอมรับในตลาดโลก และหวังว่าอินเดียจะเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าของโลก โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งให้กับอินเดีย

รัฐบาลอินเดียจะลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและเครือข่ายด้านดิจิทัลเพื่อรองรับการลงทุนในประเทศดังกล่าว รัฐบาลอินเดียได้เลือก เป้าหมายอุตสาหกรรม 25 รายการ ประกอบไปด้วยยานยนต์ การบิน เคมีภัณฑ์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เกษษกรรม การก่อสร้าง การป้องกันประเทศ เครื่องจักรไฟฟ้า การแปรรูปอาหาร สิ่งทอและเสื้อผ้า การเดินเรือ การผลิตเครื่องหนัง การผลิตสื่อและความบันเทิง สุขภาพ เหมืองแร่ ท่องเที่ยว รถไฟพลังงานทดแทน เทคโนโลยีชีวภาพ พลังงานความร้อน การคมนาคม และระบบอิเล็กทรอนิกส์ ความท้าทายของอินเดียคือความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องพัฒนาระบบสาธารณูปโภคโดยเฉพาะการไฟฟ้าและการประปา

ประเทศไทยเองก็ได้มีแผนการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันผ่านโครงการ Eastern Economic Corridor และอุตสาหกรรมเป้าหมายเช่นเดียวกัน แบ่งออกเป็น 5 อุตสาหกรรมเดิม และ 5 อุตสาหกรรมใหม่ โดยการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของ 5 อุตสาหกรรมเดิม (First S-Curve)

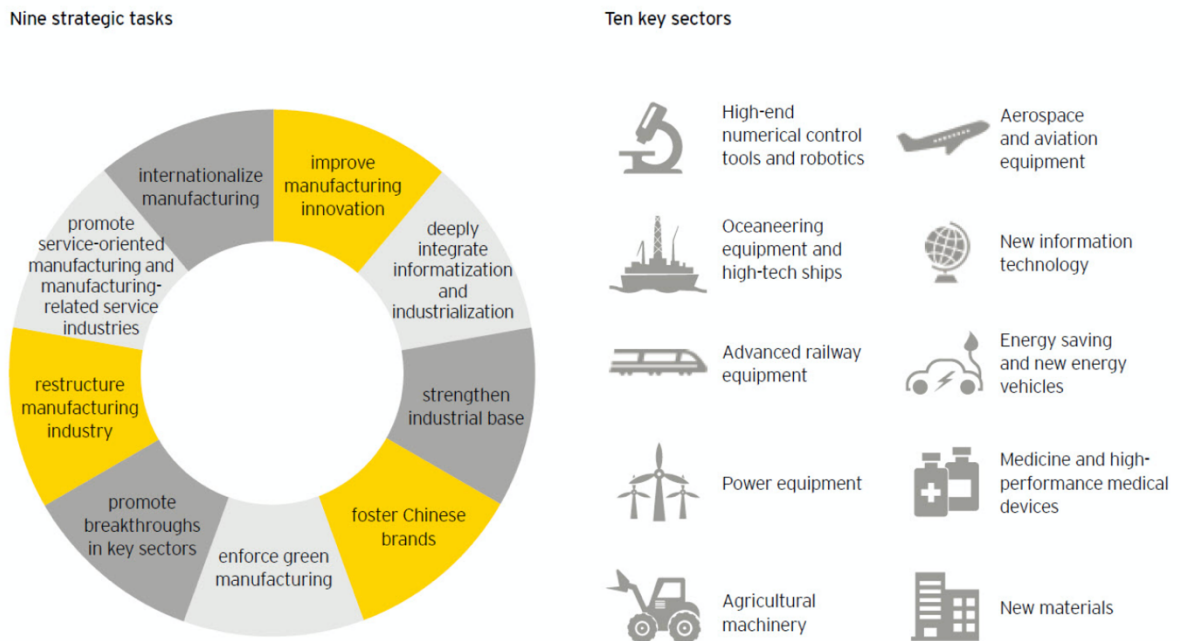
อันได้แก่ อุตสาหกรรมยานยนต์แห่งอนาคต อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ อุตสาหกรรมการเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ อุตสาหกรรมการแปรรูปอาหาร และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สร้าง 5 อุตสาหกรรมใหม่ (New S-Curve) เพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนใหม่ให้กับเศรษฐกิจไทย ประกอบไปด้วย อุตสาหกรรมหุ่นยนต์ อุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์ อุตสาหกรรมแพทย์ครบวงจร อุตสาหกรรมเชื้อเพลิงชีวภาพและเคมีชีวภาพ และอุตสาหกรรมดิจิทัล

แผนภาพที่ 2.19: การประเมินสถานภาพของเทคโนโลยีในจีน

ที่มา : MERICS, Mercator Institute for China Studies, 2019

แผนภาพที่ 2.20: Made in China 2025

ที่มา : <https://www.ey.com/cn/en/services/specialty-services/china-overseas-investment-network/ey-going-out-the-global-dream-of-a-manufacturing-power-trends>

3. การระบาดของ โควิด-19 ทำให้สถานการณ์ของประเทศไทยได้เปลี่ยนไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตติภัทร พูนขำ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตรมหาวิทาลัยธรรมศาสตร์ วิเคราะห์ว่าการระบาดของโรคโควิด-19 เปรียบเสมือนระฆังสัญญาณ (Wake-up Call) สำคัญที่ทำให้ทุกคนสังเกตเห็น 2 ความสำคัญ นั่นคือ 1) สัจธรรมแห่งความตาย และ 2) ชีตจำกัดของชีวิต (Finitude) และอธิบายถึงวิกฤตในระดับโลกที่ทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับตามแนวการวิเคราะห์ของ Slavoj Zizek นักปรัชญาสายวิพากษ์ชาวสโลวีเนียที่อธิบายว่าวิกฤตในระดับโลกที่รุนแรง ณ ปัจจุบันที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ได้แก่ 1) วิกฤตทางนิเวศวิทยา 2) วิกฤตเศรษฐกิจและการเงิน 3) วิกฤตชีววิทยาและการปฏิบัติด้านชีวพันธุศาสตร์ และ 4) วิกฤตการแตกแยกทางสังคม ซึ่งทั้ง 4 วิกฤตนี้เปรียบเสมือน จตุรอาชาแห่งวันสิ้นโลก (4 Horsemen of Apocalypse)

โควิด-19 เป็นเสมือนตัวเร่งทางภูมิรัฐศาสตร์และการจัดระเบียบโลกใหม่ โดยทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายหลังการระบาดเข้าสู่ระบบสองขั้วอำนาจ (Bipolar World) โดยคาดว่าจะเกิดขึ้นตลอดทศวรรษ 2020s – 2030s จิตติภัทรยกการวิเคราะห์ของ Kurt Campbell และ Rush Doshi ที่ว่าการระบาดของโรคโควิด-19 คล้ายกับเหตุการณ์วิกฤตการณ์คลองสุเอซ (1956) ที่ทำให้สหราชอาณาจักรและมหาอำนาจเก่าๆ ก่อนยุคสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง สูญเสียความสามารถในการจัดระเบียบโลกตลอดกาล โดยผู้ที่ขึ้นมาเป็น

มหาอำนาจในเวลานั้นคือ สหรัฐอเมริกา และหากในคราวนี้ หลังการระบาดของ โควิด-19 หากสหรัฐอเมริกาไม่สามารถมีบทบาทในการบริหารจัดการโรคระบาด สหรัฐอเมริกาก็จะสูญเสียสถานะความเป็นมหาอำนาจเช่นเดียวกัน โดยเขาพิจารณาว่าการแพร่ระบาดของโรคจะทำหน้าที่นำการเปลี่ยนผ่านแทนสงครามระหว่างมหาอำนาจเดิมกับมหาอำนาจใหม่ แบบ Thucydides' d Trap

ในขณะที่ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาล้มเหลวทางการสื่อสาร ที่กลับคำพูดจากที่กล่าวไว้ในช่วงมกราคมและกุมภาพันธ์ 2020 ว่าวิกฤต โควิด-19 เป็นเรื่องที่สามารถรับมือจัดการและควบคุมการแพร่ระบาดได้ แต่ในความเป็นจริงสหรัฐอเมริกากลับล้มเหลว นั้นทำให้ผู้นำสหรัฐอเมริกาล้มเหลวใน 3 มิติ โดยความล้มเหลวทั้ง 3 มิติของผู้นำสหรัฐอเมริกา ได้แก่ 1) ล้มเหลวในการบริหารจัดการประเทศ 2) ล้มเหลวในฐานะผู้จัดสรรทรัพยากรระหว่างประเทศ และ 3) ล้มเหลวในฐานะผู้ประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ

ในขณะที่ ผู้ทำชิงสถานะมหาอำนาจผู้จัดระเบียบโลกคือสาธารณรัฐประชาชนจีน ก็มีพัฒนาการขึ้นมาอย่างโดดเด่นใน 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ที่จีนยังคงมีความผิดพลาด โดยเฉพาะในการปกปิดการแพร่กระจาย การชุมนุมแพทย์ Li Wenliang ในฐานะ whistleblower ว่าเกิดโรคระบาดอุบัติใหม่ขึ้นแล้ว นักวิเคราะห์หลายคนถึงกับกล่าวว่าการระบาดของโรคโควิด-19 และการบริหารจัดการที่ย่ำแย่ของจีนในช่วงแรกเปรียบเสมือนเป็น Chernobyl of China (ความผิดพลาดในการบริหารจัดการปัญหาการระเบิดของเตาปฏิกรณ์ ณ โรงไฟฟ้า Chernobyl เปรียบเสมือนจุดเริ่มต้นของการล่มสลายของสหภาพโซเวียต)

แต่แล้วจีนก็ปรับตัวเข้าสู่ช่วงที่ 2 ได้อย่างรวดเร็ว โดยการปิดเมือง ยุติการเดินทางเข้าและออกจากพื้นที่ กักตัวผู้ติดเชื้อและผู้ที่มีความเสี่ยงทั้งหมดตั้งแต่วันที่ต้นเดือนมกราคม 2020 และนั่นทำให้จีนสามารถควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดในประเทศได้ในระยะเวลาที่รวดเร็ว และพร้อมเข้าสู่ช่วงที่ 3

โดยช่วงที่ 3 คือช่วงที่จีนมีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือทั้งการสนับสนุนอุปกรณ์ทางการแพทย์ และการส่งทีมแพทย์ไปช่วยเหลือนานาชาติประเทศทั่วโลก Zhao Lijian โฆษกกระทรวงการต่างประเทศของจีนกล่าวว่า “จีนสร้างมาตรฐานใหม่ของโลกในการรับมือกับโรคระบาด” ตามมาด้วยคำกล่าวของรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของจีน Wang Yi “จีนไม่เพียงกำลังปกป้องประชาชนของตน แต่ยังปกป้องคนอื่นๆ ทั่วโลกด้วย”

โควิด-19 ได้ลดช่วงเวลาและระยะห่างระหว่าง 2 ประเทศมหาอำนาจทั้งในมิติ ชีตความสามารถ ทรัพยากร ความชอบธรรม และการยอมรับจากประชาคมระหว่างประเทศ

โควิด-19 เป็นตัวเร่งให้โลกมีแนวโน้มเป็นลัทธิชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (Economic Nationalism) มากยิ่งขึ้น แต่โควิด-19 ไม่ได้เป็นจุดเริ่มต้น เพราะจุดเริ่มต้นเริ่มมาจากฝ่ายสหรัฐอเมริกาที่ประกาศใช้นโยบายประชานิยมร่วมกับสงครามการค้ามาตั้งแต่ปี 2016 โควิด-19 เป็นเพียงตัวเร่งที่ทำให้นานาชาติตระหนักถึง

ผลกระทบจากการที่รัฐพึ่งพิงการยึดโยงตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก (Global Value Chains) มากจนเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของรองศาสตราจารย์ ดร.ปิติ ศรีแสงนาม ผู้อำนวยการศูนย์เศรษฐกิจระหว่างประเทศ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันจิรา สมบัติพูนศิริ แห่งสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้ตั้งคำถามว่าว่า โควิด-19 คือจุดจบของโลกาภิวัตน์ใช่หรือไม่ ซึ่งเป็นระเบียบโลกที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้จัดระเบียบมาตั้งแต่ยุคหลังสงครามเย็น (1990s-2020s) โควิด-19 จะสอดคล้องสนับสนุนกับแนวคิด Anti-Globalization ที่ประณามการค้าเสรีคู่กับไวรัสที่ทำให้ประชาชนจำนวนมากต้องตกงาน

โควิด-19 ทำให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคม รุนแรงมากยิ่งขึ้น รัฐบาลหลายประเทศเลือกที่จะทำนโยบายใช้งบประมาณมหาศาลเพื่อปกป้องคุ้มครองตลาดเงินตลาดทุน เลือกที่จะคุ้มครองสายการบิน แต่ใช้เงินงบประมาณเพียงเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับในการช่วยเหลือคนยากจน รัฐบาลหลายๆ ประเทศไม่มีการจัดสรรระบบสวัสดิการสังคมที่ดี ดร.อาร์ม ตั้งนิรันดร อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิเคราะห์ว่าในสหรัฐอเมริกาและหลายประเทศในยุโรปแม้จะมีบุคลากรทางการแพทย์ที่มีคุณภาพสูง แต่ไม่สามารถรักษาผู้ป่วยได้ เนื่องจากไม่มีเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศเหล่านี้ไม่ได้เป็นผู้ผลิตเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ด้วยตนเอง แต่พึ่งพาการค้าระหว่างประเทศ

ดร.อาร์มเชื่อว่า เมื่อเกิดวิกฤตในสหรัฐอเมริกาจนถึงจุดสูงสุด ประชาชนอเมริกันจะออกมาเรียกร้องให้รัฐบาลต้องพัฒนาปรับปรุงระบบสวัสดิการสังคม และนั่นยังสะท้อนว่าในภาวะปัจจุบันปัญหาความเหลื่อมล้ำซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากแนวคิดแบบเสรีนิยมเชิงอนุรักษนิยมของสหรัฐอเมริกานั้นเองที่ทำให้สหรัฐอเมริกาไม่มีระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้า ไม่มีระบบประกันการลาป่วยให้กับแรงงาน ดังนั้นแรงงานเมื่อเจ็บป่วยจะไปรักษาตัวก็ไม่ได้ จะลาป่วยก็ไม่ได้ และนั่นทำให้เขาสูญเสียที่จะต้องว่างงาน และไปพึ่งพาสวัสดิการจากการว่างงาน ซึ่งยิ่งจะซ้ำเติมภาวะทางเศรษฐกิจให้ต่ำลงมากยิ่งขึ้น เมื่อตัวเลขผู้ตกงานเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ดร.จันจิรา เชื่อว่า โควิด-19 จะทำให้หลายๆ ประเทศดึงภาคบริการสาธารณสุขกลับมาเป็นของรัฐอีกครั้ง หลังจากให้ภาคเอกชนเข้ามาบริหารจัดการตลอด 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ระบบสวัสดิการสังคม โดยเฉพาะระบบสาธารณสุขจะไม่ใช่เรื่องของ “ปัจเจก” อีกต่อไป โควิด-19 จะนำไปสู่จุดจบของนโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ หรือเสรีนิยมเชิงอนุรักษนิยม อันสัมพันธ์แนบแน่นกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ (เสรีนิยมใหม่หรือเสรีนิยมเชิงอนุรักษนิยม คือแนวคิดที่มุ่งเน้นลดบทบาทของรัฐในการดูแลสังคม ปล่อยให้ปัจเจกบุคคลพึ่งพาศักยภาพของตนเองในการเอาตัวรอดทางเศรษฐกิจ)

โควิด-19 จะเป็นตัวเร่งให้เกิดภาวะ “แบ่งแยก (Divided)” ทั้งในมิติความแตกแยกหรือช่องว่างทางสังคม (Social Divided) ความแตกแยกหรือช่องว่างทางเศรษฐกิจ (Economic Divided) ความแตกแยกหรือ

ช่องว่างทางอายุและวัย (Aged Divided) และความแตกแยกหรือช่องว่างทางดิจิทัล (Digital Divided) ซึ่งการวิเคราะห์ในลักษณะนี้สอดคล้องกับความคิดเห็นของฟูอาดี พิศสุวรรณ แห่งสถาบันนโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนักศึกษาปริญญาเอกสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ที่วิเคราะห์ว่าในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายหลังการระบาดของ โควิด-19 นานาประเทศจะให้ความสำคัญกับประเด็นด้านภัยคุกคามความมั่นคงรูปแบบใหม่ (Non-Traditional Security Threat) ที่มีมิติครอบคลุมความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) มากขึ้นจากเดิมที่เน้นศึกษากันในมิติ ภัยคุกคามทางความมั่นคงแบบดั้งเดิม (Traditional Security Threat) ที่เน้นประเด็นความมั่นคงของชาติ (National Security) โดยปัจจุบันเริ่มเห็นความร่วมมือกันรับมือกับภัยจากการแพร่ระบาดของโรคในระดับภูมิภาคเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในกรณีของภูมิภาคเอเชียใต้ที่ไม่สามารถเดินทางจัดประชุมสุดยอดผู้นำได้ตั้งแต่ปี 2016 แต่ภายหลังการแพร่ระบาด ทั่วทั้งโลกก็ได้เห็นการประชุมสุดยอดผู้นำ South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC) เกิดขึ้นด้วยวิธีการประชุมทางไกลเมื่อช่วงกลางของเดือนมีนาคม 2020 และกำลังจะได้เห็นการประชุมทางไกลของผู้นำอาเซียน ร่วมกับจีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ในช่วงกลางเดือนเมษายน 2020 ซึ่งทั้งหมดก็เป็นประเด็นด้านความมั่นคงของมนุษย์

ด้านสื่อมวลชนอย่าง วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ และ ผู้บริหารธุรกิจอย่างธนา เขียวอัจฉริยะ ก็วิเคราะห์ว่า สิ่งที่จะเกิดขึ้นหลังการระบาดของโรค โควิด-19 น่าจะเป็นโลกในรูปแบบต่อไปนี้

1. การกระจายความเสี่ยงจากเมืองใหญ่ที่อาจจะสู่มเสี่ยงต่อการเกิดโรคระบาดมากกว่า ไปสู่เมืองที่เล็กกว่า ดังนั้นโอกาสที่จะเกิดธุรกิจและการจ้างงานในเมืองรองจึงน่าจะสูงขึ้น
2. การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่สามารถตัดสินใจได้อย่างคล่องตัวมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในภาวะวิกฤต
3. การกระจายความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการลดการพึ่งพิงวัตถุดิบและแหล่งรายได้หลักจากเพียงแหล่งเดียว การผลิตคงต้องมีการกระจายตัวในมิติแนวนาน (Horizontal) จากเดิมที่เน้นขยายการผลิตผูกพันกับห่วงโซ่อุปทานในแนวตั้ง (Vertical)
4. การผลิตขนาดใหญ่ (Mass Production) ที่ยึดโยงกับห่วงโซ่มูลค่าระดับนานาชาติ (Global Value Chains: GVCs) ขนาดใหญ่
5. แนวคิดกลับสู่ธรรมชาติ เน้นความสุขทางด้านจิตใจ ลดการพึ่งพาวัตถุ และสำนึกรักสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลากหลายภาคส่วนอยากให้แนวคิดแบบนี้กลายเป็นความปกติในรูปแบบใหม่ (New Normal) หลังวิกฤต
6. การทำงานจากบ้าน (Work from Home) หรือการทำงานในบ้านเกิด เกิดกระแส The Fall of Physical Location พร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีที่จะช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจากทุกที่ในทุกเวลา และแน่นอนว่า เศรษฐกิจแบบแบ่งปัน (Sharing Economy) ในบางภาคธุรกิจอาจจะถูกผลกระทบทางลบ อาทิ การใช้พื้นที่ทำงานส่วนกลางร่วมกันแบบ Co-Working Space

7. การพึ่งพาตนเองในการทำกิจกรรมหลายๆ ประเภท ลดการพึ่งพาคนอื่น แน่นนอนนั้นทำให้คนงานจำนวนหนึ่งที่งานของพวกเขาสามารถทดแทนได้ มีโอกาสในการทำงานลดลง ซึ่งก็อย่างที่กล่าวไปแล้วตอนต้นนั้นคือ จะมีความต้องการในเรื่องของระบบสวัสดิการสังคมเพิ่มมากขึ้น
8. การพัฒนาธุรกิจในรูปแบบ Super Application ตามแนวคิดแบบ Small is Beautiful ที่ไม่ต้องเป็น Software หรือกิจการขนาดใหญ่แต่สามารถตอบโจทย์ความต้องการของทุกคนได้อย่างครบถ้วนบน Application ขนาดเล็ก

จากมุมมองทางด้านการเปลี่ยนแปลงกระแสโลก (Global Trends) เมื่อพิจารณาควบคู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทั้งมิติการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต รูปแบบการค้าและการลงทุนในระดับนานาชาติ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และปัจจัยเร่งที่สำคัญคือ การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ ที่ทำให้ทุกภาคส่วนต้องมีการปรับตัว ทำให้คณะผู้วิจัยเกิดคำถามสำคัญว่า แล้วทำที่ จุดยืนหรือข้อเสนอแนะเพื่อให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ควรต้องส่งเสริม หรือศึกษาเชิงลึกในภาคการผลิตใด โดยก่อนที่จะลงลึกในภาคการผลิต อีกหนึ่งปัจจัยที่ต้องทำการศึกษาข้อมูลคือ แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

2.3 ความยั่งยืน (Sustainability) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

ความยั่งยืน (Sustainability) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) กลายเป็นประเด็นที่สังคมโลกหยิบยกขึ้นมาพูดถึงกันอย่างกว้างอีกครั้งหนึ่งนับตั้งแต่เกิดวิกฤตการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เมื่อปลายปี 2019 การปิดเมืองอู่ฮั่นของรัฐบาลจีนและการประกาศปิดพรมแดนของประเทศต่างๆ เพื่อป้องกันการแพร่ของโรคระบาด ทำให้ห่วงโซ่การผลิต การขนส่ง การค้า การลงทุนและการบริโภคของโลกเกิดอาการสะดุดหรือหยุดชะงัก (Harvard Business Review Home, 2020) ผู้บริโภคส่วนใหญ่หันมาให้ความสำคัญกับการแสวงหาและกักตุนปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในช่วงภาวะวิกฤต อันได้แก่ อาหาร เครื่องอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันและยารักษาโรค ส่งผลให้ในหลายประเทศเกิดภาวะขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีเหตุการณ์ของการผู้ผลิตในระดับอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคการเกษตรไม่สามารถระบายสินค้าได้ทัน ทำให้ผู้ผลิตจำเป็นต้องทำลายผลผลิตหรือไม่ก็ปล่อยให้เน่าเสียไป อย่างเช่นกรณีที่เกิดขึ้นในเนเธอร์แลนด์ (bangkokpost, 2020) หรือในสหรัฐอเมริกา (The New York Times, 2020)

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและจากการคาดเดาของนักวิเคราะห์อนาคตส่วนหนึ่งที่มองว่า หากวิกฤติการระบาดของเชื้อไวรัสยังคงดำเนินต่อไป โลกอาจจะต้องเผชิญหน้ากับวิกฤติการขาดแคลนอาหารครั้งใหญ่ ซ้อนทับวิกฤติที่มีอยู่แล้วอีกชั้นหนึ่ง (Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2020) ด้วยเหตุนี้ประเด็นด้านความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) ประเด็นด้านการมีสุขภาพที่ดีและการอยู่ดี

มีสุข (Good Health and Well-being) และประเด็นด้านการจ้างงานที่มีคุณค่าและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Decent Work and Economic Growth) อันเป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงเป็นประเด็นที่ผู้คนและสื่อต่างต่างหยิบยกขึ้นมาพูดถึงกันอย่างแพร่หลาย หลายประเทศหรือกลุ่มประเทศได้เริ่มนำกรอบนโยบายการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารของตนขึ้นมาทบทวนกันอีกครั้ง ซึ่งนโยบายเหล่านี้มีทั้งที่โน้มเอียงไปทางการเสริมความเข้มแข็งและพิทักษ์อุตสาหกรรมของชาติ (Protectionism) และที่โน้มเอียงไปทางการขยายความร่วมมือและความเป็นหุ้นส่วนระหว่างชาติ (Collaboration and Partnership) อย่างไรก็ตาม โดยส่วนใหญ่แล้วนโยบายเหล่านี้ก็จะไปในทิศทางเดียวกันกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ อันเป็นเป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมร่วมกันของชาติสมาชิกที่มีมาก่อนวิกฤตการณ์โรคระบาด

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs)¹

เมื่อเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals – MDGs) สิ้นสุดลงในปี 2015 ชาติสมาชิกองค์การสหประชาชาติจึงได้ริเริ่มกระบวนการหารือเพื่อกำหนดวาระการพัฒนาภายหลังปี 2015 (post-2015 development agenda) ตามกระบวนการทัศน์ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยได้ข้อสรุปเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs) 17 ข้อ ดังนี้

1. **ขจัดความยากจน** ทุกรูปแบบทุกสถานที่
2. **ขจัดความหิวโหย** บรรลุความมั่นคงทางอาหาร ส่งเสริมเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน
3. **มีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี** รับรองการมีสุขภาพ และความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนทุกช่วงอายุ
4. **การศึกษาที่เท่าเทียม** รับรองการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน
5. **ความเท่าเทียมทางเพศ** บรรลุความเท่าเทียมทางเพศ พัฒนาบทบาทสตรีและเด็กผู้หญิง
6. **การจัดการน้ำและสุขาภิบาล** รับรองการมีน้ำใช้ การจัดการน้ำและสุขาภิบาลที่ยั่งยืน
7. **พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้** รับรองการมีพลังงาน ที่ทุกคนเข้าถึงได้ เชื่อถือได้ยั่งยืน ทนสมัย
8. **การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ** ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมและยั่งยืน การจ้างงานที่มีคุณค่า
9. **อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน** พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับตัวให้เป็นอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืนทั้งถึง และสนับสนุนนวัตกรรม
10. **ลดความเหลื่อมล้ำ** ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ
11. **เมืองและถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืน** ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัยทั่วถึง พร้อมรับความเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

¹ THE GLOBAL BOAL For Sustainable Development

12. แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน รับรองแผนการบริโภค และการผลิตที่ยั่งยืน
13. การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ดำเนินมาตรการเร่งด่วนเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ
14. การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล อนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
15. การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก ปกป้อง ฟื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน
16. สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก ส่งเสริมสังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
17. ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วน ความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ถึงแม้จะไม่มีวิกฤติการระบาดของเชื้อโควิด-19 เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนก็จะเป็นกรอบความคิดสำคัญในการค้า การลงทุนและการให้ความช่วยเหลือระหว่างชาติไปจนถึงปี 2030 โดยชาติคู่ค้าก็อาจจะพิจารณาว่าสินค้านั้นส่งเสริมหรือขัดขวางเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือไม่ การลงทุนหรือการให้ความช่วยเหลือทางการเงินและเทคโนโลยีจะไปตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืนด้านไหน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็อย่างเช่น ข้อเสนอสำหรับจัดทำนโยบายด้านอาหารที่สหภาพยุโรปมอบหมายให้ International Panel of Experts on Sustainable Food System (the IPES-Food panel, 2019) เป็นผู้จัดทำ รายงานฉบับดังกล่าวเสนอให้มีการใส่ข้อกำหนดด้านความยั่งยืนไปในข้อตกลงและสัญญาทางการค้าที่ประเทศในสหภาพยุโรปจะมีกับประเทศคู่ค้า รวมทั้งเสนอให้เปลี่ยนการทำข้อตกลงการค้าเสรีเป็นการทำข้อตกลงทางการค้าเพื่อความยั่งยืน (Sustainable Trade Agreements) เป็นต้น

เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธและเศรษฐกิจพอเพียง (Buddhist Economics and Sufficiency Economy)

สำหรับชาวไทย โดยเฉพาะชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธแล้ว ก็จะมีความรู้สึกไม่แปลกแยกกับภาษาที่ใช้ในการอธิบายเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ ทั้งนี้ ด้วยจุดหมายปลายทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนก็คือการดับทุกข์ อย่างน้อยก็ชีวิตทางโลก ในทำนองเดียวกันกับ “มรรค 8” ทางศาสนาพุทธ อาจกล่าวได้ว่า เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการช่วยขยายหลักปรัชญาเศรษฐศาสตร์วิถีพุทธและหลักเศรษฐกิจพอเพียงในเป็นรูปธรรมในเชิงปฏิบัติมากขึ้น

เศรษฐศาสตร์วิถีพุทธ (Buddhist Economics) เป็นแนวคิดที่เสนอขึ้นโดยนักเศรษฐศาสตร์ชาวอังกฤษ อี เอฟ ชูมาเกอร์ เมื่อปี 1955 มองว่า กิจกรรมการผลิตและการบริโภคของมนุษย์นั้นมีเป้าหมายไปเพื่อการพ้นทุกข์ มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ ในโลกทั้งมนุษย์คนอื่น สังคม และธรรมชาติ

(ปฏิจางสมุทพบาท) มนุษย์จะต้องดำเนินทางสายกลางในการผลิตและการบริโภคที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (มัชฌิมาปฏิปทา) อีกทั้งต้องตั้งอยู่บนหลักความคิดเห็นและการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิและสัมมาอาชีวะ) ต่อมา แคลร์ บราวน์ (Clair Brown, 2017) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันได้นำแนวคิดของ ชูมาคเกอร์ ร่วมกับแนวคิดเรื่องความยั่งยืนและความสมบูรณ์พูนสุขร่วมกัน (Shared Prosperity and Sustainability) ของอมรตยะ เสน มาพัฒนาต่อเป็นแบบจำลองทางการพัฒนาที่มองว่า การประเมินสภาพเศรษฐกิจและการพัฒนาควรพิจารณาจากดัชนีทางคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมมากกว่าตัวเลขการขยายตัวทางเศรษฐกิจ อีกทั้งควรจะมีตัวชี้วัดด้านความเท่าเทียม ความยั่งยืนและคุณค่าที่เกิดขึ้นในชีวิตของผู้คนควบคู่ไปกับตัวเลขของการผลิตและการบริโภค

แนวคิดของนักวิชาการชาวตะวันตกข้างต้น สอดคล้องกับหลักปรัชญาทางเศรษฐกิจและพัฒนาที่ถือกำเนิดขึ้นในเอเชีย อย่าง **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy)** ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร แห่งราชอาณาจักรไทย และ **ดัชนีความสุขมวลรวม (Gross National Happiness)** ในสมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก แห่งราชอาณาจักรภูฏาน

ที่เสนอทางเลือกในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยึดมั่นในทางสายกลาง การใช้สติ ปัญญาและความพอประมาณในการผลิตและการบริโภค หัวใจสำคัญที่หลักปรัชญาทั้งสองมีร่วมกันคือ **การรู้เท่าทันตนเองทั้งภายในภายนอก** เพื่อสร้างสมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม **การดำรงชีพอย่างมีสัมมาอาชีวะ** ที่มีความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อีกทั้ง**มีความตระหนักในคุณธรรม** มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ดังนั้น การค้าและการลงทุนจึงไม่ใช่แค่การแสวงหาผลประโยชน์กำไรเฉพาะตนหรือเฉพาะรัฐชาติ แต่เป็นสร้างความอยู่ดีมีสุขร่วมกันของมนุษยชาติไปพร้อมกัน

คำถามที่สำคัญก็คือ ประเทศไทยจะใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐศาสตร์วิถีพุทธมาช่วยปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตและการบริโภคในภาวะแห่งการเปลี่ยนผ่านนี้ได้อย่างไร? ภาคการผลิตและภาคบริการของไทยจะตอบโจทย์การให้คุณค่าต่อความอยู่ดีมีสุขและความยั่งยืนที่กำลังเปลี่ยนไปนี้ได้อย่างไร

● คิดทบทวนการเติบโต (Rethinking Growth)

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เราจะได้เห็นการตั้งคำถามต่อตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจว่ายังมีประโยชน์ต่อการวัดสุขภาพของประเทศหนึ่งได้หรือไม่อยู่เป็นระยะๆ กระทั่งเมื่อเกิดวิกฤติระบาดของเชื้อโควิด-19 เสียงของเรียกร้องให้หยุดวัดสุขภาพของประเทศด้วยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็ยิ่งชัดเจนมากขึ้น ด้วยเห็นได้ชัดเจนแล้วว่า ขนาดของเศรษฐกิจหรือการเติบโตไม่ได้มีนัยสำคัญในเชิงบวกต่อความมั่นคง ความยั่งยืน สุขภาพและความอยู่ดีมีสุขของประเทศเลย (the diplomat, 2020) อย่างไรก็ตามการ

ปรับเปลี่ยนวิถีการมองและการปฏิบัติต่อตัวเลขทางเศรษฐกิจแบบพลิกโฉมหน้าอาจจะเป็นไปได้ยากในระยะเวลาอันใกล้ หรืออาจจะไม่เกิดขึ้นเลยเมื่อโลกผ่านวิกฤติในครั้งนี้ไปแล้ว แต่สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นมาแล้วก็คือสำนึกในดัชนีชี้วัดเชิง “คุณค่า” ที่กำลังเพิ่มความสำคัญมากขึ้นในประชาคมโลก

สุขภาพ ความอยู่ดีมีสุข ความสุขและความมั่นคงในชีวิตกลายเป็นดัชนีชี้วัดเชิงคุณค่าที่ผู้คนเริ่มให้ความสำคัญ ภาคการผลิตและบริการของไทยจะสามารถมีอะไรที่ตอบสนองความต้องการและสุขภาพของผู้คนตลอดจนสังคมในโลกนี้ได้ไหม? ในขณะที่เดียวกันการค้าการลงทุนของไทยจะสามารถช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืนภายในประเทศได้หรือไม่? เราจะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียว ตลาดอินทรีย์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เศรษฐกิจหมุนเวียน ฯลฯ ให้แข็งแกร่งและเป็นผู้เล่นสำคัญในโลกนี้ได้อย่างไร? คำถามเหล่านี้เป็นคำถามที่น่าสนใจสำหรับประเทศไทยในระเบียบโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ และความคิด

ความเป็นหุ้นส่วนและความสมบูรณ์พูนสุขร่วมกัน (Trusteeship and Shared Prosperity)

เป็นที่แน่ชัดว่าระเบียบโลกนั้นกำลังเปลี่ยนแปลงและประเทศไทยก็คงต้องหาทางวางตนเองในระเบียบโลกใหม่นั้นให้ได้ โลกอาจจัดชั่วใหม่ องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศที่มีอยู่อาจล่มสลาย แต่ในโลกของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ความเป็นหุ้นส่วนและการสร้างความสมบูรณ์พูนสุขร่วมกันก็ยังคงเป็นสิ่งที่สำคัญอยู่และอาจเป็นทางเลือกที่ประเทศไทยร่วมอุทิศให้กับโลกได้

ความเป็นหุ้นส่วน หรือ Trusteeship เป็นแนวคิดของมหาตมะคานธีในการเปลี่ยนวิถีคิดแบบโลกทุนนิยมมาสู่โลกของการแบ่งปัน การถือครองทรัพยากรโดยเอกชนนั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ตราบเท่าที่ผลประโยชน์นั้นนำไปสู่ความสมบูรณ์พูนสุขร่วมกันของสังคม กล่าวคือ ผู้ที่ถือครองทรัพยากรนั้นถือเป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งของสังคม และผลกำไรที่ได้มาจากทรัพยากรนั้นก็จะถูกแบ่งปันมาสู่คนอื่นๆ ในสังคมผ่านรัฐสวัสดิการ และ basic universal income ที่ทุกคนในสังคมจะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน

ประเทศไทยนั้นมีบุญอยู่หลายประการ โดยเฉพาะบุญในเชิงภูมิประเทศที่สามารถผลิตอาหารได้หลากหลายและเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับประเทศนั้นอาจจะมีมากเป็นพิเศษ เป็นที่น่าคิดว่าถ้าเราจะเผื่อแผ่บุญที่เรามีให้กับผู้อื่น กุศลกรรมนั้นจะย้อนกลับมาในรูปของบารมีของตัวเราในระเบียบโลกหรือไม่อย่างไร?

ส่วนที่ 3: ภาคการผลิตที่ต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ

จากสถานการณ์ในภูมิภาคต่างๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อระเบียบโลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัต เช่นเดียวกับสถานการณ์ในประเทศไทยที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งในมิติการเมือง-ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม-วัฒนธรรม ทั้งที่เกิดขึ้นจากภายในประเทศเอง และผลกระทบที่เกิดจากปัจจัยภายนอกประเทศ เทคโนโลยีที่สร้างความปั่นป่วน (Disruptive Technology) ที่ประกอบกันด้วยแรงปฏิริยาอย่างการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19) ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน รุนแรง และส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนทั้งในภาคเศรษฐกิจแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ หรือในภาคการเงินที่เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกมากยิ่งขึ้น คำถามที่สำคัญ คือ ประเทศไทยมีความพร้อมมากน้อยเพียงใดต่อการเปลี่ยนแปลงที่มีพลวัตสูงเช่นนี้

เศรษฐกิจไทยพึ่งพาอาศัยสอดประสานสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกับปรากฏการณ์ที่เรียกว่า Global Value Chains (GVCs) หรือ ห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก โดยเฉพาะในช่วงเวลา 4 ทศวรรษที่ผ่านมา จากปี 1980 - 2020 ประเทศไทยพึ่งพา ยึดโยง สอดประสาน เข้าเป็นส่วนหนึ่งกับห่วงโซ่มูลค่าเดียวกันกับจีน ญี่ปุ่น เกาหลี และอาเซียน ยิ่งเวลาผ่านไปไทยและประชาคมอาเซียนก็ยิ่งยึดโยงกับ GVCs มากยิ่งขึ้น และผลกระทบทางลบจากการยึดโยงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ GVCs ดังกล่าวก็เกิดขึ้นเมื่อพินเฟืองหรือโซ่ข้อหนึ่งเกิดการหยุดชะงัก

ถึงแม้ในระยะหลังปี 2016 ภายใต้นโยบาย Reshoring ของประธานาธิบดี โดนัลด์ ทรัมป์ ที่พยายามส่งสัญญาณให้บริษัทข้ามชาติสหรัฐอเมริกา “Return-Manufacturing-Home” รวมทั้งการวางกฎกติกาการค้าและการลงทุนใหม่ระหว่างสหรัฐอเมริกา เม็กซิโก และแคนาดา ภายใต้ข้อตกลงใหม่ในนาม US-Mexico-Canada Agreement (USMCA) ที่เข้ามาแทนที่เขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ หรือ NAFTA ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการประกาศสงครามการค้าของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ครึ่งหลังของปี 2018

ทั้งหมดนี้ทำให้ดูเหมือนว่าโลกในอนาคตอันใกล้จะแบ่งแยกออกเป็น 2 ห่วงโซ่มูลค่า ด้านหนึ่งคือ GVCs ที่อยู่ในทวีปเอเชียที่เชื่อมโยงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าด้วยกัน ในขณะที่อีก GVCs หนึ่งพยายามที่จะเชื่อมโยงอเมริกาเหนือ อเมริกากลาง และอเมริกาใต้เข้าด้วยกัน คำถามคือ แล้วไทยเราควรจะวางตำแหน่งแห่งที่และผูกพันการค้าและการลงทุนของไทยเข้าไปในห่วงโซ่ไหน

แน่นอนปัจจุบันเราพึ่งพาห่วงโซ่ของทวีปเอเชียอย่างมาก และเมื่อถามไถ่พูดคุยกับผู้ประกอบการ เราก็มักจะพบเสมอๆ ว่าการที่ไทยจะไปเชื่อมโยงกับห่วงโซ่มูลค่าทางด้านอเมริกากลาง หรืออเมริกาใต้ เพื่อไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรแรงงาน กลับเป็นเรื่องยากถึงระดับที่แทบจะเป็นไปไม่ได้ ทั้งจากปัญหาระยะทางที่ไกล ต้นทุนโลจิสติกส์ที่สูง รวมทั้งสภาพสังคม-วัฒนธรรม และข้อจำกัดด้านภาษา (ภาษาสเปนและภาษาโปรตุเกส) ซึ่งผู้ประกอบการไทยแทบจะไม่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ นั่นทำให้ไทยเรา

ยังพึ่งพิงพึ่งพาและเป็นห่วงโซ่อุปทานของเอเชียเป็นหลัก แต่คำถามสำคัญคือ แล้วเราจะลดความเสี่ยงจากการพึ่งพาภาคต่างประเทศผ่าน GVCs มากจนเกินไปได้อย่างไร

ผู้ประกอบการไทยสมควรอย่างยิ่งที่จะพิจารณาการแบ่งแยกการผลิต (Product Fragmentation) ที่แต่เดิมเน้นเฉพาะแนวตั้ง (Vertical Intra-Industry Trade (IIT) and/or Vertical Foreign Direct Investment (FDI)) ที่เน้นการกระจายขั้นตอนการผลิตในแต่ละระดับไปในหลายๆ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (อาจจะในหลายๆ ประเทศ หรือในหลายๆ ภูมิภาค) เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบจากแต่ละพื้นที่ ไปให้ความสนใจมากขึ้นในการตั้งโรงงานที่เป็นขั้นตอนการผลิตเดียวกันในหลายๆ พื้นที่ลักษณะแนวนอน (Horizontal IIT and/or Horizontal FDI) โดยการค้าและการลงทุนในลักษณะนี้จะเป็นการกระจายความเสี่ยงหากขั้นตอนการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งต้องถูกปิดตัวลง (ในกรณีนี้เป็นผลมาจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส) ผู้ประกอบการก็ยังสามารถดึงเอาผลผลิตขั้นต้นและขั้นกลางจากโรงงานที่เหมือนๆ กันในพื้นที่อื่นๆ มาใช้ทำการผลิตไปได้ โดยภูมิภาคที่เป็นโอกาสใหม่สำหรับผู้ประกอบการไทยอาจจะหมายถึงอินเดียและเอเชียใต้ โลกมุสลิมที่สามารถเข้าถึงได้ด้วยเพื่อนบ้านอาเซียนในโลกมลายู หรือการเข้าถึงเศรษฐกิจเกิดใหม่ต่างๆ ที่มีเศรษฐกิจขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เหล่านี้คือพื้นที่ที่น่าสนใจในการกระจายความเสี่ยงในลักษณะดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ แรงงานที่มีทั้งคุณภาพ และปริมาณ ในอัตราค่าจ้างที่ยังไม่สูงจนเกินไป รวมทั้งยังมีเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกับไทย และยังเป็นพื้นที่ที่ไม่ไกลจากประเทศไทยจนเกินไป ทำให้ยังคงความสะดวกในการเข้าไปควบคุมดูแลการผลิตได้อย่างใกล้ชิด รวมทั้งยังเป็นพื้นที่เป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายของประเทศที่เป็นพันธมิตรทางการค้าและการลงทุนของไทย ไม่ว่าจะเป็น จีน เกาหลี และญี่ปุ่น ซึ่งก็พยายามขยายโอกาสทางการค้าและการลงทุนเข้าไปในพื้นที่นี้เช่นเดียวกัน

อีกประเด็นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องพิจารณาอย่างใกล้ชิด คือ การกระจายตัวของการผลิตเข้าสู่ยุคที่ 3 (The Third Unbundling) ที่อาจจะทำให้ภาคการผลิตบางภาคที่มีห่วงโซ่ที่อาจจะสูญเสียความสามารถทางการแข่งขันลงไป การเข้าสู่ The Third Unbundling มาแน่ และมาเร็วกว่าที่คิดแน่นอน โดยเฉพาะเมื่อมีการระบาดของ โควิด-19 เป็นตัวเร่ง คำถามที่สำคัญคำถามสุดท้ายก็คือ ประเทศไทยและอาเซียนที่เคยปรับตัวอย่างแรงตลอดทศวรรษ 1980-1990 ทำให้เราตามทัน 2nd Unbundling แล้วเข้าเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานระดับโลกจนสร้างความมั่งคั่งมาตลอด นาที่นี้ประเทศไทยพร้อมหรือไม่ที่จะเข้าสู่ The 3rd Unbundling ภาคการผลิตในประเทศไทยยังเป็นข้อของห่วงโซ่ที่ยังมีความจำเป็นและได้ไปต่อ หรือเราจะเป็นข้อของห่วงโซ่ที่ถูกตัดทิ้งได้

และเพื่อตอบคำถามทั้งหมดนี้ คณะผู้วิจัยเชื่อว่าภาคการผลิตบางภาคการผลิตของไทยยังคงมีศักยภาพสูง โดยอุตสาหกรรมที่ยังจะอยู่รอดปลอดภัยและสามารถพัฒนาต่อยอดได้อย่างยั่งยืนต้องมีคุณสมบัติ

- 1) ยึดโยงกับแหล่งวัตถุดิบหลักซึ่งอยู่ในประเทศ อาทิ อุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมท่องเที่ยว บริการ

เสริมสร้างสุขภาพ (Wellness Industry) และบริการทางการแพทย์ ฯลฯ และ/หรือ ข้อ 2) เป็นภาคการผลิตที่ภาระงานสามารถแยกย่อยออกเป็นส่วนๆ (Task Divided) และประเทศมีทรัพยากรบุคคลที่สามารถทำงานในขั้นตอนนั้นๆ ได้ อาทิ การเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ งานออกแบบทางสถาปัตยกรรม งานวิศวกรรม ที่งาน 1 โครงการใหญ่ สามารถแยกย่อยเป็นงานย่อยๆ และสามารถกระจายงานย่อยๆ เหล่านี้ ไปให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทำภาระงานในส่วนย่อยๆ ข้ามประเทศได้ผ่านระบบโทรคมนาคมสมัยใหม่ ซึ่งนั่นทำให้หากประเทศไทยพัฒนาแหล่งทรัพยากรทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรบุคคลอย่างถูกแนวทางตามระเบียบโลกใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ประเทศไทยก็ยังคงสามารถดำรงตนอยู่ในห่วงโซ่มูลค่าการผลิตระดับโลก (Global Value Chains: GVCs) ที่เปลี่ยนแปลงสภาวะไปได้อย่างยั่งยืน

และเมื่อพิจารณาร่วมกับสถานการณ์ปัจจุบันที่มีผลกระทบระบอบของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19) ที่ส่งผลกระทบต่อสังคม และสุขภาพ เป้าหมายการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจในระยะสั้น 1-3 ปี จะต้องเน้นเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการสร้างสุขภาพและความสุขอย่างยั่งยืนให้กับประชาชน ในขณะที่เป้าหมายเดิมคือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพสามารถพึ่งพาตนเองได้ คงเป็นเป้าหมายที่ต้องพิจารณาในระยะกลาง-ระยะยาว ในอีก 3-5 ปีขึ้นไป

ดังนั้นในส่วนที่ 3 คณะผู้วิจัยจะกล่าวถึง 4 อุตสาหกรรมไทยที่จะทำการศึกษาต่อไปในรายละเอียดอันได้แก่ 1) อุตสาหกรรมเกษตร (Agro-Industry) 2) อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูง (High-Technology-Industry) 3) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการเสริมสร้างสุขภาพ (Tourism and Wellness Industry) และ 4) อุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry)

3.1 อุตสาหกรรมเกษตร (Agro-Industry)

“อุตสาหกรรมเกษตร” เป็นคำที่มีความหมายกว้างครอบคลุมกิจกรรมในหลายหลายภาคการผลิต แม้แต่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO) เองก็ยังมีกรถกเถียงถึงการให้คำจำกัดความและขอบเขตของภาคการผลิตที่อยู่ภายใต้คำว่า อุตสาหกรรมการเกษตร โดย Brian Clarke (2000) พยายามให้คำนิยามว่า อุตสาหกรรมเกษตร คือ อุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบจากผลผลิตทางการเกษตร ขนาดของวิสาหกิจในอุตสาหกรรมเกษตรมีความหลากหลาย ตั้งแต่ระดับครัวเรือนไปจนถึงโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ กระจายตัวกันอยู่ทั้งในพื้นที่ชนบท ห่างไกลไปจนถึงในเขตเมืองที่ได้รับการพัฒนา อุตสาหกรรมการเกษตรทำให้เกิดการจ้างงานจำนวนมากทั่วโลก โดยกระบวนการผลิตในอุตสาหกรรมเกษตรมีในทุกรูปแบบในทุกระดับ ตั้งแต่การผลิตแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาธรรมชาติและแรงงานไปจนถึงการใช้เครื่องจักร และอุปกรณ์ที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยที่สุด นั่นทำให้อุตสาหกรรมเกษตรมีความหลากหลาย ทั้งในมิติของขนาดและในมิติของเทคโนโลยีการผลิต ซึ่งสามารถจำแนกกระบวนการผลิตในอุตสาหกรรมเกษตรหลักๆ ออกได้ดังนี้

- การจัดสินค้าเกษตร (Storage)
- กระบวนการก่อนและหลังการกระจายสินค้าเกษตร (Pre- and Post-Distribution)
- บรรจุภัณฑ์และการตลาด (Packaging and Marketing)
- อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม (Food and Beverage Industries)
- อุตสาหกรรมเส้นใยและสิ่งทอ (Fibers and Textiles)
- โรงฆ่าสัตว์และการแปรรูปเนื้อสัตว์และหนังสัตว์ และอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง (Abattoirs, and Associated Meat Processing and Leathers Industries)
- อุตสาหกรรมขนส่ง (Transport)
- เครื่องจักรกลการเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตร (Farm and Agro-Industrial Machinery)
- อาหารสัตว์ (Animal Feeds)
- เคมีภัณฑ์ทางการเกษตรซึ่งรวมถึงสารกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ย (Farm Chemicals, Including Pesticides and Fertilisers)

และหากใช้มาตรฐาน Central Product Classification (CPC) องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติมีข้อเสนอแนะ ว่าอุตสาหกรรมเกษตรจะครอบคลุมในรายการการผลิตตามการจำแนกของ CPC version 2.1 ดังนี้ (Ramaschiello, 2015)

0 - Agriculture, forestry and fishery products

01 - Products of agriculture, horticulture and market gardening

02 - Live animals and animal products (excluding meat)

03 - Forestry and logging products

04 - Fish and other fishing products

1 - Ores and minerals; electricity, gas and water

16 - Other minerals

2 - Food products, beverages and tobacco; textiles, apparel and leather products

21 - Meat, fish, fruits, vegetables, oils and fats

22 - Dairy products and egg products

23 - Grain mill products, starches and starch products; other food products

24 - Beverages

25 - Tobacco products

26 - Yarn and thread; woven and tufted textile fabrics

27 - Textile articles other than apparel

28 - Knitted or crocheted fabrics; wearing apparel

29 - Leather and leather products; footwear

3 - Other transportable goods, except metal products, machinery and equipment

31 - Products of wood, cork, straw and plaiting materials

- 32 - Pulp, paper and paper products; printed matter and related articles
- 34 - Basic chemicals
- 36 - Rubber and plastics products
- 38 - Furniture; other transportable goods n.e.c.
- 39 - Wastes or scraps
- 4 - Metal products, machinery and equipment
 - 44 - Special-purpose machinery
- 6 - Distributive trade services; accommodation, food and beverage serving services; transport services; and electricity, gas and water distribution services
 - 61 - Wholesale trade services
 - 63 - Accommodation, food and beverage services
 - 66 - Rental services of transport vehicles with operators

ในขณะที่คำจำกัดความของอุตสาหกรรมเกษตรที่นิยมอ้างอิงกันได้ประเทศไทย คือ คำนิยามโดยศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ แห่งคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่กล่าวว่า อุตสาหกรรมเกษตร (Agro-Industry) เป็นธุรกิจการเกษตร (Agribusiness) ประเภทหนึ่ง จัดอยู่ในธุรกิจการเกษตรประเภทการผลิตและการแปรรูป (Production and Processing) เป็นการดำเนินการทั้งส่วนของการผลิต คือ การเกษตรกรรม เพื่อให้ได้ผลผลิตมาใช้เป็นวัตถุดิบและเป็นการดำเนินการในส่วนของการแปรรูปคือการนำเอาวัตถุดิบมาทำให้เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ทั้งจากตัวของวัตถุดิบโดยตรง และจากผลพลอยได้ของวัตถุดิบนั้น โดยเครื่องจักรกล ด้วยระบบการดำเนินการผลิตแบบอุตสาหกรรมเกษตร รวมทั้งการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่ผลิตได้ โดยให้มีการสูญเสียน้อยที่สุด และยังให้คำนิยามธุรกิจการเกษตร (Agribusiness) คือ การดำเนินงานทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการจัดจำหน่ายปัจจัยการผลิตสินค้าเกษตร กิจกรรมการผลิตในฟาร์ม การเก็บรักษา การแปรรูป และการจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรและผลผลิตพลอยได้จากสินค้าเกษตร (ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ อ้างถึงใน จิรพัทธ์ บุญซัด, 2019)

จากคำจำกัดความข้างต้นทั้งในระดับนานาชาติขององค์การอาหารและเกษตรฯ และคำจำกัดความของนักวิชาการชาวไทย จะเห็นได้ว่าอุตสาหกรรมเกษตรเป็นภาคการผลิตที่ประเทศไทยมีศักยภาพสูงในทุกอุตสาหกรรมย่อย และเมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการกระจายตัวของการผลิตในยุคที่ 2 (The Second Unbundling) ที่มีเทคโนโลยีใหม่ๆ อาทิ หุ่นยนต์ และระบบปัญญาประดิษฐ์ที่มีระดับราคาตกลงอย่างมีนัยสำคัญ จนการผลิตบางขั้นตอนที่เคยพึ่งพาแรงงานมนุษย์ในการประกอบชิ้นงาน ฐานการผลิต (Production Base) จะยังตั้งอยู่เพียงเฉพาะในประเทศที่มีความได้เปรียบเนื่องจากเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบ และ/หรือ เป็นเจ้าขององค์ความรู้ในการผลิตในขั้นตอนการผลิตหลัก อุตสาหกรรมเกษตรจึงเป็นอุตสาหกรรมที่ตอบโจทย์ทั้ง 2 ข้อในยุค the 2nd Unbundling เนื่องจากไทยสามารถผลิตได้ทั้งวัตถุดิบหลักคือผลิตภัณฑ์การเกษตรที่มีทั้งปริมาณและความหลากหลาย รวมทั้งยังมีเทคโนโลยีและองค์ความรู้ตั้งแต่การปลูก ดูแล เก็บเกี่ยว และหลังการเก็บเกี่ยว (Post-Harvesting) พัฒนาสายพันธุ์ แปรรูป บรรจุภัณฑ์ การตลาด และการจัดจำหน่าย โดยมีการสร้างโมเดลในการดำเนินธุรกิจที่เกิดขึ้นจากผู้ประกอบการไทยที่ทำกิจการในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และในปัจจุบันก็ยังสามารถขยายกิจการออกไปลงทุนในระดับโลกได้แล้ว

ในด้านการสนับสนุนของภาครัฐ กระทรวงอุตสาหกรรมพิจารณาว่า อุตสาหกรรมเกษตรเป็นอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพสูงและสอดคล้องกับแนวทางการส่งเสริมอุตสาหกรรมของกระทรวงที่เน้นพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน ทั้งภาคอุตสาหกรรม การลงทุน การค้าและบริการ จะต้องส่งเสริมกันเพื่อกระจายความเจริญสู่จังหวัดต่างๆ ให้มีการพึ่งพาตนเอง เพราะการพึ่งตนเองคือ การพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาค ทำให้ขนาดเศรษฐกิจภายในโตขึ้น และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้วิกฤติจากภายนอกมากระทบ (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2558)

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนให้ประเทศไทยมีศักยภาพสูงขึ้นในห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลก (Global Value Chains: GVCs) ปัจจัยสำคัญที่ไทยต้องให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษคือ

- 1) ปริมาณและคุณภาพผลผลิตมีความไม่แน่นอนสูง
- 2) ผลผลิตมีอายุสั้น และคุณภาพเสื่อมไปตามเวลา
- 3) ผลผลิตหลายประเภทนั้นเก็บเกี่ยวหรือจับได้เป็นฤดูกาล
- 4) ผลผลิตส่วนใหญ่ต้องมีการแบ่งชั้นหรือเกรด
- 5) เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในการบริโภค
- 6) การวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่
- 7) ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีการเกษตรที่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และ
- 8) การเคลื่อนย้ายและการขนส่งผลผลิตต้องทำด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ (พริภา องค์คุณรักษ์, 2009)

โดยศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ได้ทำการสำรวจผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเกษตรและอาหารแปรรูปไทย ถึงความต้องการให้รัฐบาลสนับสนุนนโยบาย/มาตรการ และพบว่า ร้อยละ 38.25 ของกลุ่มตัวอย่างต้องการสนับสนุนด้านเงินทุน ร้อยละ 27.04 ต้องการความช่วยเหลือด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ร้อยละ 18.94 ต้องการมาตรการด้านภาษี ร้อยละ 10.6 ต้องการการจัดอบรม

ความรู้ และอีก 2 นโยบายและมาตรการที่ผู้ประกอบการ ร้อยละ 3.06 และ 2.11 ต้องการคือ ด้านการวิจัยและพัฒนา และด้านกฎระเบียบข้อบังคับอื่นๆ ตามลำดับ (ศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ, 2561)

3.2 อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูง (High-Technology-Industry)

ณ ปัจจุบันการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (the 4th Industrial Revolution: 4IR) หรือยุคอุตสาหกรรม 4.0 (Industry 4.0) ทำให้ทุกประเทศในโลกต้องเร่งปรับตัว พัฒนาศักยภาพการผลิตให้เท่าทันกับการผลิตในอุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูง

องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) เริ่มต้นสร้างเกณฑ์การจำแนกประเภทอุตสาหกรรมตามลำดับขั้นของเทคโนโลยีในปี 1997 โดยบทความของ Thomas Hatzichronoglou ซึ่งอธิบายแนวทางการจัดลำดับประเภทอุตสาหกรรมตามลำดับความเข้มข้นทางเทคโนโลยีตามอัตราส่วนเงินค่าใช้จ่ายในการวิจัยและพัฒนาต่อมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ (the ratio of R&D expenditure to value added) ทำให้ OECD สามารถจำแนกอุตสาหกรรมออกเป็น 4 ประเภท คือ ได้แก่ (Hatzichronoglou, 1997)

- 1) อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูง (High-Technology) สัดส่วน R&D/Value-Added ที่ระดับสูงกว่า 10
- 2) อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับกลางค่อนข้างสูง (Medium-High-Technology) สัดส่วน R&D/Value-Added ที่ระดับ 3.3-10
- 3) อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับกลางค่อนข้างต่ำ (Medium-Low-Technology) สัดส่วน R&D/Value-Added ที่ระดับ 1-3.3
- 4) อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับต่ำ (Low-Technology) สัดส่วน R&D/Value-Added ที่ระดับต่ำกว่า 1

แผนภาพที่ 2.21 :การจำแนกประเภทอุตสาหกรรมตามรหัสประเภทสินค้าและบริการตามระดับเทคโนโลยี

ISIC REV. 3 TECHNOLOGY INTENSITY DEFINITION

Classification of manufacturing industries into categories based on R&D intensities

High-technology industries

Aircraft and spacecraft
Pharmaceuticals
Office, accounting and computing machinery
Radio, TV and communications equipment
Medical, precision and optical instruments

Medium-low-technology industries

Building and repairing of ships and boats
Rubber and plastics products
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel
Other non-metallic mineral products
Basic metals and fabricated metal products

Medium-high-technology industries

Electrical machinery and apparatus, n.e.c.
Motor vehicles, trailers and semi-trailers
Chemicals excluding pharmaceuticals
Railroad equipment and transport equipment, n.e.c.
Machinery and equipment, n.e.c.

Low-technology industries

Manufacturing, n.e.c.; Recycling
Wood, pulp, paper, paper products, printing and publishing
Food products, beverages and tobacco
Textiles, textile products, leather and footwear

โดยตามการจำแนกประเภทอุตสาหกรรมตามรหัสประเภทสินค้าและบริการ (International Standard Industrial Classification of All Economic Activities: ISIC) ISIC Rev.3 ได้จำแนกประเภทสินค้าตามระดับเทคโนโลยีดังแผนภาพที่ 2.21 (OECD, 2011)

สำหรับประเทศไทย รัฐบาลวางแนวทางการพัฒนาประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) ให้เป็นแบบจำลองทางเศรษฐกิจที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปลดล็อกประเทศจากความท้าทายทางเศรษฐกิจหลายประการที่เกิดจากรูปแบบการพัฒนาทางเศรษฐกิจในอดีตซึ่งให้ความสำคัญกับการเกษตร (ประเทศไทย 1.0), อุตสาหกรรมเบา (ประเทศไทย 2.0) และอุตสาหกรรมขั้นสูง (ประเทศไทย 3.0) ความท้าทายเหล่านี้รวมถึง “กับดักรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap)”, “กับดักที่ไม่เท่าเทียม (Inequality Trap)” และ “กับดักที่ไม่สมดุล (Imbalanced Trap)” วัตถุประสงค์ของแนวทางการพัฒนาประเทศไทย 4.0 ถูกวางไว้ 4 ประการได้แก่ (Ministry of Foreign Affairs, 2015)

- 1) ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ: เพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานมูลค่าที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมเทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ แบบจำลองนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มค่าใช้จ่ายในการวิจัยและพัฒนา (R&D) เป็นร้อยละ 4 ของ GDP เพิ่มอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจให้เต็มกำลังการผลิตร้อยละ 5-6 ภายในปี 2020 และเพิ่มรายได้ประชาชาติต่อหัวจาก 5,470 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ในปี 2014 เป็น 15,000 ดอลลาร์สหรัฐอเมริกา ภายในปี 2032
- 2) ความเป็นอยู่ที่ดีทางสังคม: เพื่อสร้างสังคมที่ก้าวไปข้างหน้าโดยไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง (Inclusiveness) ด้วยการตระหนักถึงศักยภาพของสมาชิกทุกคนในสังคม เป้าหมายคือลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมจาก GINI 0.465 ในปี 2556 เหลือ GINI 0.36 ในปี 2575 เปลี่ยนเป็นระบบสวัสดิการสังคมภายใน 20 ปีและพัฒนาอย่างน้อย 20,000 ครัวเรือนเป็น “เกษตรกรอัจฉริยะ Smart Farmer” ภายใน 5 ปี
- 3) การเพิ่มคุณค่าของมนุษย์: เปลี่ยนคนไทยให้เป็น “มนุษย์ที่มีความสามารถในศตวรรษที่ 21 (Competent human beings in the 21st Century)” และ “คนไทย 4.0 (Thais 4.0)” มาตรการภายใต้ Thailand 4.0 จะยกระดับ HDI ของประเทศไทยจาก 0.722 เป็น 0.8 หรือ 50 อันดับแรกของประเทศภายใน 10 ปี ดำเนินนโยบายสนับสนุนให้มหาวิทยาลัยไทยอย่างน้อย 5 แห่งติดอันดับหนึ่งใน 100 สถาบันอุดมศึกษาชั้นนำของโลกภายใน 20 ปี
- 4) การคุ้มครองสิ่งแวดล้อม: เพื่อเป็นสังคมที่น่าอยู่ที่มีระบบเศรษฐกิจที่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและสังคมคาร์บอนต่ำ เป้าหมายคือการพัฒนาอย่างน้อย 10 เมืองให้เป็นเมืองที่น่าอยู่ที่สุดของโลกลดความเสี่ยงจากการก่อการร้าย

และเพื่อให้การพัฒนาประเทศไทย 4.0 เกิดขึ้นได้ รัฐบาลไทยจะให้การส่งเสริมภาคการผลิตหลัก 5 ภาคอันได้แก่ (Ministry of Commerce, 2015)

- 1) อุตสาหกรรมอาหาร เกษตร และ เทคโนโลยีชีวภาพ (Food, Agriculture and Biotechnology)
- 2) ภาคบริการสุขภาพ และเทคโนโลยีทางการแพทย์ (Health and Medical Technology)
- 3) อุตสาหกรรมหุ่นยนต์ อุปกรณ์อัจฉริยะ และ เมคคาทรอนิกส์² (Robotics, Smart Devices and Mechatronics)
- 4) ปัญญาประดิษฐ์ และ อุปกรณ์ทุกประเภทที่เชื่อมโยงเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Artificial Intelligence and Internet of Things)
- 5) เศรษฐกิจสร้างสรรค์, เศรษฐกิจวัฒนธรรม และภาคบริการที่มีมูลค่าสูง (Creativity, Culture and High Value Services)

และในด้านการส่งเสริมการลงทุน ประเทศไทยจะสนับสนุน ส่งเสริม และคุ้มครองการลงทุน โดยให้สิทธิพิเศษต่างๆ เพิ่มขึ้นในอุตสาหกรรม 2 กลุ่ม ได้แก่ (Board of Investment, n.d.)

1. 5 First S-Curve
 - 1.1. อุตสาหกรรมเกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ (Agricultural and Biotechnology)
 - 1.2. อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ (Smart Electronics)
 - 1.3. บริการทางการแพทย์และการเสริมสร้างสุขภาพ (Affluent Medical and Wellness Tourism)
 - 1.4. ยานยนต์แห่งอนาคต (Next-Generation Automotive)
 - 1.5. อุตสาหกรรมอาหาร (Food for the Future)
2. 5 New S-Curve
 - 2.1. เชื้อเพลิงชีวภาพ และชีวเคมี (Biofuels and Biochemical)
 - 2.2. เศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy)
 - 2.3. บริการเพื่อเป็นศูนย์กลางการรักษาพยาบาล (Medical Hub)
 - 2.4. อุตสาหกรรมหุ่นยนต์ (Automation and Robotics)
 - 2.5. อุตสาหกรรมอากาศยานและโลจิสติกส์ (Aviation and Logistics)

จะเห็นได้ว่าภาคการผลิตที่ประเทศไทยต้องการส่งเสริมทั้งหมดล้วนแต่ต้องการให้ไทยเป็นหนึ่งในผู้ผลิตในอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง ซึ่งก็สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงการกระจายตัวของการผลิตทั้งเพื่อการเสริมสร้างความแข็งแกร่งเพื่อถึงให้การผลิตในยุค the 2nd Unbundling ยังคงตั้งอยู่ในประเทศไทย และยังเสริมสร้างโอกาสสำหรับอุตสาหกรรมที่มีการกระจายตัวของการผลิตในยุคที่ 3 (The Third Unbundling) โดยอุตสาหกรรมที่ยังสามารถจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในทั้ง 2 ยุคนี้ ต้องมีคุณสมบัติ 1) ยืดโยง

² วิศวกรรมเมคคาทรอนิกส์ (Mechatronics Engineering) เป็นสหวิทยาการเชิงประยุกต์ ที่นำวิชาพื้นฐานหลักกว่าด้วย วิศวกรรมเครื่องกล วิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์ วิศวกรรมการควบคุมอัตโนมัติ วิทยาการคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ มาบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อการออกแบบและสร้างผลิตภัณฑ์ชิ้นส่วนและผลิตภัณฑ์

กับแหล่งวัตถุดิบหลักซึ่งอยู่ในประเทศ อาทิ อุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมท่องเที่ยว บริการเสริมสร้างสุขภาพ (Wellness Industry) และบริการทางการแพทย์ ฯลฯ และ/หรือ ข้อ 2) เป็นภาคการผลิตที่ภาระงานสามารถแยกย่อยออกเป็นส่วนๆ (Task Divided) และประเทศมีทรัพยากรบุคคลที่สามารถทำงานในขั้นตอนนี้ๆ ได้ อาทิ การเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ งานออกแบบทางสถาปัตยกรรม งานวิศวกรรม ทีมงาน 1 โครงการใหญ่ สามารถแยกย่อยเป็นส่วนงานย่อยๆ และสามารถกระจายงานย่อยๆ เหล่านี้ ไปให้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทำภาระงานในส่วนย่อยๆ ข้ามประเทศได้ผ่านระบบโทรคมนาคมสมัยใหม่ ซึ่งนั่นทำให้หากประเทศไทยพัฒนาแหล่งทรัพยากรทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรบุคคลอย่างถูกแนวทางตามระเบียบโลกใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ประเทศไทยก็ยังคงสามารถดำรงตนอยู่ในห่วงโซ่มูลค่าการผลิตระดับโลก (Global Value Chains: GVCs) ที่เปลี่ยนแปลงสภาวะไปได้อย่างยั่งยืน

3.3 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการเสริมสร้างสุขภาพ (Tourism and Wellness Industry)

ภาคบริการการท่องเที่ยวถือเป็นภาคการผลิตที่มีความสำคัญมากที่สุดภาคการผลิตหนึ่งของประเทศไทย โดยตลอดช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (2504-2019) การท่องเที่ยวและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง (โรงแรม อาหารเครื่องดื่ม ค้าปลีก และขนส่งผู้โดยสาร) สร้างรายได้เฉลี่ยปีละ 2.9 ล้านล้านบาท หรือเทียบเท่ากับร้อยละ 20 ของมูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศของปี 2018 และภาคการท่องเที่ยวและธุรกิจที่เกี่ยวข้องยังดูดซับการจ้างแรงงานของไทยมากกว่า 7.7 ล้านคน หรือในราวร้อยละ 20 ของการจ้างงานรวมในปี 2019 (ดอน นาครทรรพ , 2563)

ในระดับนานาชาติ ประเทศไทยถือเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางสำคัญของการท่องเที่ยว โดยในปี 2019 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาในประเทศไทยสูงถึง 39,797,406 คน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้าร้อยละ 4.24 เฉพาะรายได้ที่ประเทศไทยรับจากนักท่องเที่ยวต่างชาติมีประมาณการขึ้นต่อยู่ที่ระดับ 1,933,368.23 ล้านบาทในปี 2019 โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มใหญ่ที่สุดที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและอัตราการขยายตัวในปี 2019 เมื่อเทียบกับปี 2018 ได้แก่ นักท่องเที่ยวจีน จำนวน 10,994,721 คน ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.36 นักท่องเที่ยวอาเซียน จำนวน 10,626,511 คน ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.27 และอันดับที่ 3 ซึ่งถือเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอนาคต นั่นคือนักท่องเที่ยวอินเดีย ที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยจำนวน 1,995,516 คน แต่มีอัตราการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 24.85 เมื่อเทียบกับปี 2018 โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มที่ยังคงมีจำนวนมากและขยายตัวอย่างต่อเนื่องในลำดับรองลงมาคือ เกาหลี ญี่ปุ่น รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา โดยนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีรายจ่ายในการท่องเที่ยวในประเทศไทยสูงที่สุดได้แก่ จีน อาเซียน รัสเซีย ญี่ปุ่น อินเดีย และสหรัฐอเมริกา ตามลำดับ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563A, 2563B)

ปิติ ศรีแสงนาม และคณะ เคยศึกษาประเมินผลกระทบและความสัมพันธ์ของนโยบายการค้าระหว่างประเทศ ความเหลื่อมล้ำ และการเจริญเติบโตอย่างสมดุล ของประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง โดยมีกรณีศึกษาของภาคการบริการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งตามคำนิยามของสถาบัน Global Wellness Institute (GWI) จำแนกภาคบริการที่ภายใต้ขอบเขตของอุตสาหกรรมการส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Industry) ออกเป็น 10 อุตสาหกรรมย่อย ได้แก่ อุตสาหกรรมความงามและการชะลอวัย (Beauty and Anti-Aging) อุตสาหกรรมอาหารเพื่อสุขภาพ อาหารอินทรีย์ อาหารเสริมและผลิตภัณฑ์ลดน้ำหนัก (Healthy Eating/ Nutrition/ Weight Loss) อุตสาหกรรมสถานออกกำลังกาย (Fitness & Mind-Body) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ (Wellness Tourism) อุตสาหกรรมสุขภาพเชิงป้องกัน (Preventive/ Personalized Health) อุตสาหกรรมยาทางเลือก (Complementary/ Alternative Medicine) อุตสาหกรรมพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ (Wellness Lifestyle Real Estate) อุตสาหกรรม

สปา (Spa Industry) อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำพุร้อนและความร้อนใต้พิภพ (Thermal/ Mineral Springs) และอุตสาหกรรมสร้างสุขภาวะในสถานที่ทำงาน (Workplace Wellness) (ปิติ ศรีแสงนาม และคณะ, 2559) โดยในปี 2017 มูลค่าของภาคบริการส่งเสริมสุขภาพทั่วโลกมีมูลค่าสูงถึง 4.5 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา หรือคิดเป็นร้อยละ 5.3 ของมูลค่าผลผลิตมวลรวมของทั้งโลก (World GDP) และมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยระหว่างปี 2013-2017 อยู่ที่ร้อยละ 5.8 ต่อปี โดยอุตสาหกรรมความงามและการชะลอวัย (Beauty and Anti-Aging) มีมูลค่าสูงที่สุดถึง 1.083 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา อุตสาหกรรมอาหารเพื่อสุขภาพ อาหารอินทรีย์ อาหารเสริมและผลิตภัณฑ์ลดน้ำหนัก (Healthy Eating/ Nutrition/ Weight Loss) มีมูลค่า 702 พันล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา และอันดับที่ 3 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ (Wellness Tourism) มีมูลค่า 639 พันล้านดอลลาร์สหรัฐอเมริกา (Global Wellness Institute, 2018)

โดยทั้ง 10 ภาคบริการย่อยที่อยู่ภายใต้อุตสาหกรรมส่งเสริมสุขภาพเป็นอุตสาหกรรมที่ประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ต่างก็มีความสำคัญ ทั้งในแง่ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรมนุษย์ รวมทั้งเป็นเจ้าขององค์ความรู้ซึ่งได้รับการรับรองในระดับนานาชาติ รวมทั้งยังเป็นภาคบริการที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง มีกระแสการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องในระดับโลก รวมทั้งเป็นอุตสาหกรรมที่มีห่วงโซ่อุปทานที่ยาว และสามารถพึ่งพาตนเองได้ตลอดทั้งห่วงโซ่ ดังนั้นในภาวะที่เกิดความสับสนเสี่ยงหากห่วงโซ่มูลค่าระดับนานาชาติมีการเปลี่ยนแปลงสัปดาห์ภายใต้ระเบียบโลกใหม่ ประเทศไทยและเพื่อนบ้านก็ยังสามารถชูจุดแข็งในการสร้างการเจริญเติบโตในอุตสาหกรรมดังกล่าวได้อย่างยั่งยืน และการส่งเสริมสนับสนุนอุตสาหกรรมดังกล่าวจนเกิดการขยายตัวในประเทศไทยยังส่งผลดีต่อความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่งานวิจัยที่อ้างอิงข้างต้นได้ทำการศึกษาไว้ (ปิติ ศรีแสงนาม และคณะ, 2559)

และหากต้องการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ปิติ ศรีแสงนาม และคณะ ได้เสนอต่อกองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัด กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ไว้ว่า ภาคบริการท่องเที่ยวและการส่งเสริมสุขภาพต้องคำนึงถึง 6 ปัจจัยหลัก ได้แก่

- 1) Safety: ความปลอดภัยจากการเดินทางท่องเที่ยวในทุกมิติ
- 2) Accessible: การเข้าถึงได้อย่างสะดวก ทั้งในมิติการเดินทางคมนาคมขนส่ง ไปจนถึงข่าวสารข้อมูล การชำระเงิน ซอฟต์แวร์ระบบอินเทอร์เน็ต
- 3) Positive Sum: ต้องส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยทุกฝ่ายได้ประโยชน์ร่วมกันทั้งภาคบริการในประเทศไทยและในประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศต้นทางในกรณีเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติ

4) Volume: ต้องเน้นปริมาณนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณสูงพอที่จะทำให้เกิดการประหยัดต่อขนาด ดังนั้นต้องคำนึงถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ๆ ที่มีศักยภาพ

5) Travel with Theme: ต้องส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ๆ ที่มีความหลากหลาย อาทิ กิจกรรม MICE (การประชุมสัมมนา Meetings, การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล Incentive Travel, กิจกรรมการประชุมขนาดใหญ่ Conventions และ การจัดงานแสดงสินค้า Exhibitions หรือบางครั้ง E หมายถึง การจัดงานในรูปแบบต่างๆ Events) การทัศนศึกษาของนิสิตนักศึกษาจากทั่วโลกให้มาเรียนรู้วิถีชีวิตสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่, แม่เหล็กการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติ วัฒนธรรม งานประเพณี การสร้าง Campaign gimmick การท่องเที่ยวการสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ การRe-branding Repositioningแหล่งท่องเที่ยวเดิม, Events Concerts and Fairs, Travel with Themes, Arts Exhibition และการท่องเที่ยวแบบส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) และ

6) Be Prepared: ทุกภาคส่วนต้องมีการวางแผนร่วมกันในการบริหารจัดการในภาวะวิกฤต (ปิติ ศรีแสงนาม และคณะ, 2562)

3.4 อุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry)

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นแนวคิดที่หมายถึงการพัฒนาผลผลิตหรือสินทรัพย์ในเชิงสร้างสรรค์ที่อาจสร้างการเติบโตและสร้างการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ โดยองค์กร UNCTAD ผู้ขับเคลื่อนและสนับสนุนการสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในหลายประเทศทั่วโลกมาตั้งแต่ปี 2004 ได้ขยายความไว้วางใจว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถก่อร่างและหล่อเลี้ยงได้บนพื้นฐานของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative industries) ซึ่งประกอบด้วย อุตสาหกรรมโฆษณา (advertising) สถาปัตยกรรม (architecture) ศิลปะและหัตถกรรม (arts and crafts) การออกแบบ (design) แฟชั่น (fashion) ภาพยนตร์ (film) วิดีทัศน์ (video) ภาพถ่าย (photography) ดนตรี (music), ศิลปะการแสดง (performing arts) การพิมพ์ (publishing) การวิจัยและพัฒนา (research & development) ซอฟต์แวร์ (software) เกมคอมพิวเตอร์ (computer games) การเผยแพร่เนื้อหาอิเล็กทรอนิกส์ (electronic publishing) และวิทยุโทรทัศน์ (TV/radio)

ในขณะที่ UNESCO ได้อธิบายถึงแนวคิดที่ใกล้เคียงกันในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยหมายรวมถึงอุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรมด้วย (The cultural and creative industries) โดยได้ให้นิยามไว้ว่า เป็นภาคส่วนที่มีการจัดการผลิตหรือผลิตซ้ำ ส่งเสริม กระจายหรือจำหน่ายสินค้า การบริการ หรือการทำกิจกรรมที่พัฒนามาจากศิลปะวัฒนธรรมและมรดกภูมิปัญญา

สำหรับประเทศไทยได้มีนิยามเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่หมายรวมถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมอันคล้ายคลึงกับแนวคิดของ UNESCO และได้มีขอบข่ายอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่อ้างอิงมาจากการจำกัดความของ UNCTAD โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้นิยามเศรษฐกิจสร้างสรรค์ว่าเป็น “แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่” และได้ให้ขอบข่ายของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ไว้ว่าเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม 15 กลุ่ม ได้แก่ งานฝีมือหรือหัตถกรรม การแพทย์แผนไทย อาหารไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพ ศิลปะการแสดง ทัศนศิลป์ (จิตรกรรมและประติมากรรม) ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ การพิมพ์ การกระจายเสียง ดนตรี การออกแบบ แฟชั่น สถาปัตยกรรม การโฆษณา และซอฟต์แวร์ (ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยกองทุนเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2554)

อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของไทยมีการตั้งต้นและจัดทำเป็นนโยบาย Creative Thailand Policy ในช่วงปี 2009-2016 โดยเชื่อว่าจะเป็นเป็นกลไกที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนให้แก่ประเทศ มีการเปิดตัวโครงการมากมายในช่วงปี 2008-2012 โดยเฉพาะผ่านหน่วยงานภาครัฐเช่นสำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์แห่งชาติ (SIPA) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (OKMD) และโครงการไทยสร้างสรรค์การออกแบบ (TCDC)

มีการก่อตั้งสำนักงานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในปี 2011 และยังมีความร่วมมือระดับนานาชาติกับ UNDP และ UNCTAD ในปี 2010 และ 2012 แต่ในยุค คสช. ตั้งแต่ปี 2014 โครงการที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ถูกระงับและรัฐบาลหันไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัล ก่อนที่สำนักงานเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์กรมหาชน) จะถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่ในปี 2018 เพื่อขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์อีกครั้ง (สำนักงานเศรษฐกิจสร้างสรรค์) (กฤษณะ พันธุ์เพ็ง, 2562)

ในปี 2017 15 กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (รวมภาคบริการ) สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจถึง 1.4 ล้านล้านบาท โดยอุตสาหกรรม 5 อันดับแรกที่สร้างมูลค่าสูงสุดได้แก่ การท่องเที่ยวมีมูลค่ารวม 0.36 ล้านล้านบาท การโฆษณามูลค่า 0.2 ล้านล้านบาท อุตสาหกรรมแฟชั่นมูลค่า 1.8 ล้านล้านบาท และอุตสาหกรรมงานฝีมือและหัตถกรรมมีมูลค่า 0.09 ล้านล้านบาท (Creative Economy Agency, 2560)

ทั้งนี้แม้จะดูเป็นตัวเลขที่มากแต่เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) กลับมีสัดส่วนที่ไม่ได้พัฒนาเพิ่มขึ้นมากนักในช่วง 8 ปี โดย ในปี 2010 มีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 8.9 ในปี 2012 มีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 8.5 ซึ่งถูกมองว่าต่ำกว่าที่คาดการณ์ไว้มาก (Sermcheep, Srisangnam & Anantasirikiat, 2015, p. 55 อ้างถึงใน กฤษณะ พันธุ์เพ็ง, 2562) และข้อมูลล่าสุดจาก CEA ในปี 2017 มีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 9.1

สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (ITD) ได้ทำการประเมินและพบว่าในภาคเศรษฐกิจไทยการลงทุนในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ยังนับว่าต่ำเมื่อเทียบกับต่างประเทศเนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุนและขาดแรงงานที่มีทักษะที่ดีพอ (Sermcheep, Srisangnam & Anantasirikiat, 2015, p. 56 อ้างถึงในกฤษณะ พันธุ์เพ็ง, 2562)

เหตุนี้แนวคิดสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยจึงถูกมองว่าไม่ได้ประสิทธิภาพหรือประสิทธิผลมากพอ (Sermcheep, Srisangnam & Anantasirikiat, 2015, p. 45-46 อ้างถึงในกฤษณะ พันธุ์เพ็ง, 2562) ไม่ว่าจะด้วยปัจจัยด้านงบประมาณและการหยุดชะงักของโครงการที่ผ่านมา

ทั้งนี้ มีการวิเคราะห์ว่ามีการใช้คำว่า “วัฒนธรรม” และ “ความคิดสร้างสรรค์” อย่างสับสนและเสมือนทดแทนกันได้ในการอธิบายกลยุทธ์การพัฒนา ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (กฤษณะ พันธุ์เพ็ง, 2562) แม้แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์หรือเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยจะมีการผนวก “วัฒนธรรม” เข้ามาตั้งแต่ต้นแล้ว หากแต่ความไม่ชัดเจนในการนิยามและใช้งานอาจทำให้การประเมินหรือออกแบบนโยบายไม่สามารถพัฒนาส่งเสริมในส่วนของ “ความคิดสร้างสรรค์” ได้อย่างแม่นยำนัก

ความสับสนนี้ถูกตั้งข้อสังเกตในงานวิจัยของ John Howkins นักเขียนชาวอังกฤษและผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่ได้รับการว่าจ้างให้วิเคราะห์ศักยภาพเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยและได้ให้ความคิดเห็นบางส่วน เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ได้ชัดเจนว่าแตกต่างจากการท่องเที่ยวอื่น ๆ อย่างไร และ

ในแง่ความสร้างสรรค์ที่ถูกชูขึ้นมาเป็นจุดขายไม่ว่าจะเป็น การท่องเที่ยวชมธรรมชาติ สัมผัสกับอาหารไทย การช้อปปิ้งในไทย เหล่านี้ก็ไม่ชัดเจนว่าเกี่ยวข้องกับสร้างสรรค์อย่างไร นอกจากนี้ก็มีแนวโน้มว่าจะเกิดการซ้อนทับระหว่างการประเมินตัวเลขระหว่างการท่องเที่ยว อาหารและงานหัตถกรรม รวมไปถึงสถาบันในไทย บางส่วนจัดให้ “ความหลากหลายทางชีวภาพ” เป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ทั้งที่ควรจัดให้เป็นตัวแปรในเชิงเศรษฐกิจมากกว่า เป็นต้น (Howkins, 2010, p. 21 อ้างถึงใน กฤษณะ พันธุ์เพ็ง, 2562) ข้อสังเกตเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความไม่ชัดเจนในการจัดค่านิยมและการแบ่งหมวดหมู่ในรายละเอียดของนโยบายและแผนดำเนินงาน ซึ่งหากจะต้องมีการขับเคลื่อนและพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ต่อไปก็จำเป็นต้องมีความชัดเจนในการนิยามและการกำหนดตัวยุทธศาสตร์และนโยบายมากกว่านี้ รวมถึงส่งเสริมการพัฒนาฝีมือแรงงานให้มากขึ้น

อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่น่าสนใจ

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism)

สำหรับประเทศไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้พัฒนาโครงการย่านการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ หรือ Creative tourism district จากเว็บไซต์ของโครงการได้นิยาม Creative Tourism ไว้ว่ามีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไปโดยนักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสและเรียนรู้ “วิถีชุมชน” ที่มีเอกลักษณ์แบบลึกซึ้งและแตกต่างไปจากวิถีคนเมือง ซึ่งหากเป็นไปตามการนิยามนี้ก็จะเป็นอย่างอื่นที่มีการยกความสร้างสรรค์มาแทนความหมายของวิถีวัฒนธรรมและความดั้งเดิม และไม่ได้ชัดเจนในการส่งเสริมสร้างสรรค์อย่างแท้จริง โดยอาจเป็นการตีความไปว่าสร้างสรรค์หมายถึงสิ่งใดก็ตามที่นักท่องเที่ยวไม่เคยพบเห็น หาใช้สิ่งใหม่หรือการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากภูมิเดิมที่มีอยู่มานานของคนในท้องถิ่น

ขอยกตัวอย่างประเทศอย่างสิงคโปร์ ซึ่งค่อนข้างเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในแง่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และถือเป็นเมืองสร้างสรรค์ที่ประสบความสำเร็จที่สุดในอาเซียน กล่าวคือ สิงคโปร์มีการส่งเสริมการสร้างสรรคศิลปะในระบบการศึกษา และในชีวิตประจำวัน (กฤษณะ พันธุ์เพ็ง, 2562) มีการจัดเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมหรือการออกแบบในหลายพื้นที่ และมีการสนับสนุนทุนเพื่อส่งเสริมกลุ่มสร้างสรรค์ศิลปะโดย National Arts Council เนื่องจากรัฐบาลได้มองว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์จะกลายเป็นหนึ่งในเศรษฐกิจหลักในอนาคตของสิงคโปร์ (CAN-SENG OOI, 2006) และมองว่าบรรยากาศของกิจกรรมศิลปะเป็นสิ่งที่ช่วยขยายกลุ่มของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ (Chong, 2017, p. 112 อ้างถึงใน กฤษณะ พันธุ์เพ็ง, 2562) ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของสิงคโปร์มีความหลากหลายและเปิดโอกาสให้นักสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยมีพื้นที่ในการนำเสนอ นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์ และโรงละครมากมายที่ถูกป้อนกิจกรรมด้วยเหล่าศิลปิน ภายใต้การสนับสนุนของ National Arts Council โดยในเว็บไซต์หลัก ของ National Arts Council ได้อ้างว่ามีโรงละครของทั้งรัฐบาลและเอกชนถึง 500 โรง มีการแสดงศิลปะวัฒนธรรมกว่า 1400 กิจกรรมในแต่ละปี

หากมองเพียงปริมาณก็เห็นได้ว่าในเกาะเล็กๆ นั้นอัดแน่นไปด้วยพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์เป็นจำนวนมาก

ทั้งบรรยากาศและบริบทแวดล้อมของสิงคโปร์ที่เต็มไปด้วยการสร้างสรรค์ศิลปะที่ไม่จำเพาะต้องเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมเท่านั้น ช่วยดึงดูดกลุ่มคนที่สนใจหรือมีความสร้างสรรค์เข้ามาในพื้นที่ (Florida, 2005, p. 137-138 อ้างถึงใน กฤษณะ พันธุ์เพ็ง, 2561) และไม่เพียงแต่มาเพื่อเที่ยวชมในฐานะนักท่องเที่ยว แต่พื้นที่แห่งความสร้างสรรค์ที่เปิดไว้ส่งเสริมการพบปะแลกเปลี่ยนระหว่างนานาชาติอันนำไปสู่การพัฒนาบุคลากรสร้างสรรค์ของสิงคโปร์อีกทอดหนึ่ง โดยทั้งหมดนี้มีการเก็บข้อมูลและรวบรวมเพื่อประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ โดยสามารถรับทราบข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมสร้างสรรค์ต่างๆ ได้ผ่าน เว็บไซต์ visitsingapore.com ซึ่งรวมการท่องเที่ยวทุกรูปแบบของสิงคโปร์ไว้ เป็นการอำนวยความสะดวกและเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวที่สนใจในตลาดอื่น ได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของตลาดสร้างสรรค์เหล่านี้

ในขณะที่ประเทศไทยก็มีกิจกรรมและพื้นที่สร้างสรรค์อยู่มากทั้งดั้งเดิมและร่วมสมัย ที่ดำเนินการโดยรัฐบาลและเอกชน เช่น เทศกาลภาพยนตร์นานาชาติ – ITFF เทศกาลงานออกแบบกรุงเทพฯและเทศกาลออกแบบเชียงใหม่ โดย TCDC ที่ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ที่มีผู้เข้าชมเกือบ 2 ล้านคนต่อปี (สำนักช่างอิศรา,2562) พิพิธภัณฑ์ MOCA BANGKOK เป็นพิพิธภัณฑ์ศิลปะร่วมสมัย ซึ่งติด 1 ใน 10 คำที่นักท่องเที่ยวค้นหามากที่สุดในการท่องเที่ยวกรุงเทพฯ จากการวิจัยของเว็บไซต์ HOTELS (the Bangkok insight,2561) รวมไปถึงพื้นที่สร้างสรรค์เล็กๆ ในท้องถิ่น เช่น Melayu Living พื้นที่สร้างสรรค์ จังหวัด ปัตตานี ที่เป็นที่ตั้งของ TEDxPattaniPhiromRoad ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย TED และยังไม่แนับรวมพื้นที่และกิจกรรมสร้างสรรค์อีกมากที่จัดขึ้นโดยองค์กรเอกชน หรือมูลนิธิต่างๆ ในประเทศไทย ทำให้เห็นว่าประเทศไทยมีศักยภาพ พื้นที่ และกิจกรรมสร้างสรรค์ ที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อีกมาก ทว่าข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ไม่ได้มีการรวบรวมเพื่อให้ง่ายต่อการค้นหาและประชาสัมพันธ์ โดยในเว็บไซต์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และเว็บไซต์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในประเทศไทย ไม่ได้บรรจุข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมเหล่านี้

ด้วยการประชาสัมพันธ์ที่กระจุกกระจายจากหน่วยงานต่างๆ ที่รับผิดชอบ และในหลายกรณี นักท่องเที่ยวในกลุ่มเฉพาะหรือกลุ่ม (Niche) ที่สนใจในด้านศิลปะและการสร้างสรรค์ต้องดิ้นรนสืบค้นกันเอง เป็นเหตุให้ข้อมูลเหล่านี้มีความเป็นไปได้ต่ำที่จะผ่านเข้าไปในการรับรู้ของนักท่องเที่ยวทั่วไปที่อาจมีความสนใจ แต่ไม่สามารถหาข้อมูลได้ ทำให้เกิดการเสียโอกาสทางธุรกิจและเสียโอกาสในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และทักษะเชิงสร้างสรรค์ในระดับนานาชาติ ขาดโอกาสในการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่การท่องเที่ยวไทยซึ่งสามารถเปิดตลาดและสร้างความเป็นไปได้เพิ่มขึ้น อีกทั้งการขาดการรวบรวมข้อมูลทำให้ไม่สามารถทราบถึงจำนวนและผลตอบรับของนักท่องเที่ยวได้ อันมีผลให้การคำนวณและวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นเป็นไปได้ยาก

อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ภายใต้สถานการณ์โควิด-19

เนื่องด้วยสถานการณ์โรคระบาดทำให้ผู้คนทั่วโลกต้องกักตัวอยู่ในที่พักอาศัยมากขึ้น จึงมีการคาดการณ์กันว่าพฤติกรรมผู้บริโภคและการทำงานในหลายสาขาจำเป็นต้องเปลี่ยนไปสู่ระบบออนไลน์ และหลังผ่านพ้นวิกฤตโควิด-19 อาจมีแนวโน้มที่หลายธุรกิจและกิจกรรมจะมีสัดส่วนของการใช้ระบบออนไลน์มากกว่าแต่ก่อน (สุรเกียรติ์ เสถียรไทย, 2563) อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่ได้ประโยชน์หรืออย่างน้อยสามารถอยู่ได้ด้วย การดำเนินกิจกรรมออนไลน์ที่น่าสนใจมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ อุตสาหกรรมการออกแบบ และอุตสาหกรรมสื่อบันเทิง

อุตสาหกรรมการออกแบบ

จากข้อมูลของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์หรือ CEA ดังที่ได้กล่าวข้างต้นว่า อุตสาหกรรมการโฆษณา แฟชั่น และงานฝีมือ เป็น 3 ใน 5 ของกลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่สร้างมูลค่ามากที่สุด ฝีมือการออกแบบสร้างสรรค์และงานหัตถกรรมของไทยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก โดยกรุงเทพฯ ได้รับการตอบรับให้เข้าสู่เครือข่ายเมืองสร้างสรรค์ของยูเนสโก สุโขทัยและเชียงใหม่เป็นเมืองสร้างสรรค์ในกลุ่มฝีมือหัตถกรรม (Craft and Folk Arts) (Unesco, Creative Cities Network) รวมไปถึงจนถึงการได้รับชื่อเสียงและการยอมรับจากนานาชาติ เช่น การออกแบบโครงการสนามฟุตบอลคลองเตย ได้รับการยกย่องเป็น 1 ใน 25 สิ่งประดิษฐ์ที่สร้างสรรค์ที่สุดในโลกจาก นิตยสาร Time (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2559) กลุ่มธุรกิจแพคเกจจิ้ง เอสซีจี ไทยชนะเลิศ 3 รางวัล ในการประกวด WorldStar Packaging Awards 2019” ที่จัดโดย World Packaging Organisation (WPO) (สยามรัฐ, 2562) นอกจากนี้ประเทศไทยยังเป็นที่ได้รับการยอมรับทั้งในแง่ความสร้างสรรค์และฝีมือหัตถกรรม โดยมีการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อให้ไทยเป็นฐานการผลิต เช่น สถาบันสถาบันจีไอเอเอ ประเทศไทย เป็นสถาบันอัญมณีศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาที่มีที่ตั้งนอกสหรัฐอเมริกาเพียงแห่งเดียวคือที่ไทย (RYT9, 2551) และไทยยังเป็นฐานการผลิตเครื่องประดับให้แก่บริษัทชื่อดัง เช่น Mouawad (ไทยรัฐ, 2555) รวมถึงเป็นฐานการออกแบบและผลิตเครื่องแต่งกายเช่น Pamela แบรินด์แฟชั่นระดับ 1,000 ล้านบาทที่มีตลาดออนไลน์อยู่ทั่วโลก เดวิด โจว (David Jou) ผู้ก่อตั้งชาวอเมริกัน-เกาหลี ได้ให้สัมภาษณ์เหตุผลในการมาลงทุนและเลือกไทยเป็นฐานการผลิตและออกแบบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของแบรนด์ Pamela ไว้ว่า “เพราะไทยประเทศมีคนที่เป็น creative designs เป็นจำนวนมาก และเชื่อว่าคนไทยมีพรสวรรค์ด้านความคิดสร้างสรรค์ ที่อาจจะถือว่าดีที่สุดในโลก” (the standard, 2562)

จากข้อมูลเหล่านี้เป็นที่น่ากังขาว่าอุตสาหกรรมการออกแบบไทยควรมีสัดส่วนต่อ GDP ที่มากกว่านี้หรือไม่และศักยภาพการผลิตและออกแบบของไทยสมควรแก่การได้รับความนิยมนิยมและเติบโตในด้านมูลค่าทางเศรษฐกิจกว่านี้หรือไม่

ผศ.ดร.โชคอนันต์ บุขราคมภากร นายกสมาคมนักออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมกล่าวถึงจุดอ่อนของไทย “พบปัญหาว่า นักออกแบบไทยทำตามโจทย์ที่ได้รับ ดังนั้นการที่จะเสริมสร้างศักยภาพของคน แบรนด์ และนักออกแบบ จะต้องได้รับการสนับสนุนที่ตรงจุด”(TNN16,2562) สะท้อนว่าการเป็นเพียงฐานการผลิต ไม่สามารถเพิ่มศักยภาพในการสร้างสรรค์ได้มากพอ มีเพียงกลุ่มวงการประกวดและนายทุนเจ้าของผลิตภัณฑ์ต่างชาติ เท่านั้นที่เข้าใจถึงศักยภาพในจุดนี้ และถึงแม้ในความเป็นจริงประเทศไทยมีแบรนด์ของไทยเองที่มีชื่อเสียงระดับโลกจำนวนไม่น้อย เช่น แบรนด์เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย Vatanika และ เครื่องกระเป๋า Naraya ก็ตาม (SME Thailand,2561) แต่แบรนด์สินค้าที่ดำเนินการโดยเอกเทศมักถูกมองแยกขาดจากภาพลักษณ์โดยรวมและไม่สามารถสร้างการรับรู้ให้ไทยเป็นประเทศแห่งการสร้างสรรค์ได้

ทั้งนี้ การสร้างการรับรู้ให้ไปสู่ตลาดสากล รวมไปถึงจนถึงบุคคลทั่วไปที่ไม่ได้ข้องเกี่ยวกับวงการการออกแบบและแฟชั่น สามารถเพิ่มมูลค่าโดยรวมให้แก่สินค้าและบริการจากประเทศไทยได้ โดยการสร้างอุตสาหกรรมการออกแบบให้กลายเป็น Country Branding ขึ้นมา

กล่าว คือ การสร้าง Country Branding หรือ แบรนด์ระดับประเทศ ถือเป็นสร้างภาพลักษณ์และเอกลักษณ์ให้แก่ชาติ เป็นตัวสะท้อนและสร้างทัศนคติที่ต่างชาติมองเข้ามา วัตถุประสงค์ของการสร้างแบรนด์ประเทศ (Country Branding) ต่างจากแบรนด์สินค้า (product/corporate brand) เนื่องจากแบรนด์ของประเทศมักจะถูกกำหนดเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างชื่อเสียงระดับประเทศ (Moisescu, O. I.,2009) การนำเสนอ “อุตสาหกรรมการออกแบบ” ให้เป็นที่ประจักษ์ในวงกว้าง จะช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและได้รับการ “แปะป้าย (Labeling)” ในแง่ประเทศแห่งความสร้างสรรค์และคุณภาพ อันเป็นจิตภาพที่ช่วยเพิ่มมูลค่าโดยรวมต่อสินค้าและบริการที่มาจากประเทศไทย

ทั้งนี้ สมาคมนักออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมก็ได้มีความพยายามในการพัฒนาส่งเสริมด้านการออกแบบให้กระจายสู่วงกว้างมากขึ้น โดยมีการตั้งโครงการเพื่อพัฒนาผู้ประกอบการรายย่อย ซึ่งจะมีการส่งนักออกแบบมืออาชีพ ไปช่วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ วิเคราะห์ การตลาดทั้งในไทยและต่างประเทศในระดับชุมชน เพื่อยกระดับผู้ประกอบการรุ่นใหม่

อย่างไรก็ตาม การด้วยอัตราการใช้สื่อออนไลน์ที่มากขึ้นในสถานการณ์โควิด-19 และผลกระทบมากมายที่ทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายอย่างต้องหยุดชะงัก สิ่งที่น่าสนใจนอกเหนือไปจากการพัฒนาผู้ประกอบการที่อาจต้องพักไว้ก่อน คือการประชาสัมพันธ์และดำเนินงานออนไลน์เท่าที่ทำได้

อุตสาหกรรมการออกแบบสามารถปรับตัวในช่วงเวลานี้โดยการนำเทคโนโลยีและห้วงเวลาวิกฤตมาเป็นโอกาสในการสร้างการรับรู้ระดับนานาชาติผ่านช่องทางออนไลน์ได้ รวมถึงการส่งออกผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ผ่านช่องทางออนไลน์ การผลักดันธุรกิจบริการออกแบบไทยไปยังต่างประเทศ โดยข้อมูลจาก สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (CEA) นักสร้างสรรค์ในสาขา นักออกแบบกราฟิกและดิจิทัล เป็นสาขาที่

สามารถให้บริการการผลิตได้จากพื้นที่ปิด (Creative Economy Agency,2562) จึงเป็นภาคบริการที่สามารถยืนหยัดต่อไปได้ในกระแสธารที่ไหลไปยังโลกออนไลน์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวทางของสำนักส่งเสริมนวัตกรรมและสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อการค้า กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ได้มีความร่วมมือกับ สมาคมนักออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ในการส่งออกผู้ให้บริการการออกแบบไทยไปยังประเทศ กลุ่ม CLMVT โดยนักออกแบบ นักโฆษณา หรือ ออกแบบกราฟฟิก ยังมีความต้องการเป็นจำนวนมากในตลาด

กระนั้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่อุตสาหกรรมการออกแบบจะต้องได้รับการสนับสนุนจากต้นน้ำไปยังปลายน้ำ ตั้งแต่การพัฒนาฝีมือแรงงาน การส่งออกและการประชาสัมพันธ์ เพื่อที่จะสามารถพัฒนาไปสู่กระบวนการริเริ่มสร้าง Country Branding ที่แข็งแกร่งได้ในที่สุด

อุตสาหกรรมสื่อบันเทิง

ก่อนเกิดการระบาดของโควิด-19 ธุรกิจบันเทิงในสื่อหลัก เช่น ภาพยนตร์และโทรทัศน์ถูกแย่งส่วนแบ่งการตลาดโดยสื่อออนไลน์ไปเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว (Arne Alsin,2018) แต่การเกิดขึ้นของสถานการณ์วิกฤตเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้ศาสตร์และการบริการแทบทุกแขนงหาทางเอาตัวรอดโดยการลงไปอยู่ในอินเทอร์เน็ต

อุตสาหกรรมบันเทิงที่ต้องดำเนินกิจการโดยการรวมตัวของผู้คน ไม่ว่าจะเป็น ภาพยนตร์ ละคร ละครเวที หรือแม้แต่โฆษณา ล้วนได้รับผลกระทบจากโควิด-19 ทำให้หลายบริษัทนี้ไม่สามารถผลิตเนื้อหาได้อย่างสะดวก รวมไปถึงกิจการเกี่ยวเนื่อง เช่น โรงภาพยนตร์ โรงละคร หรืองานแสดงดนตรี ก็ไม่สามารถจัดได้ แต่ในขณะที่ผู้คนกำลังกักตัวอยู่ในที่พักอาศัย การเปิดใช้งานสื่อบันเทิงแบบ Streaming กลับเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 12 และการใช้งานอินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นโดยประมาณร้อยละ 50-70 (Mark Beech,2020) ทำให้ตลาดสื่อบันเทิงออนไลน์คึกคักเป็นอย่างมาก และมีแนวโน้มว่าจะเป็นพฤติกรรมสืบเนื่องไปกระทั่งหลังวิกฤตนี้จบลง เนื่องจากเศรษฐกิจจะเกิดความซบเซาและกระทบต่อกำลังการซื้อในสิ่งบันเทิงที่อาจถูกมองว่าฟุ่มเฟือย (variety,2020) ความบันเทิงที่ถูกกว่าจึงเป็นตัวเลือกที่ดีกว่า เช่น อินเทอร์เน็ต

สำหรับประเทศไทยแล้วการส่งออกสื่อบันเทิงหรืออุตสาหกรรมการแพร่ภาพและกระจายเสียงของไทย ค่อนข้างมีศักยภาพสูง โดยในปี 2561 ภาคเอกชนไทยสามารถส่งออกละครไทยได้มากกว่า 100 เรื่อง อุตสาหกรรมภาพยนตร์มีมูลค่าส่งออกมากกว่า 2000 ล้านบาทต่อปี(กรุงเทพธุรกิจ,2562)

ทั้งนี้ ยังมีตลาดที่ไม่อาจประเมินตัวเลขได้ และพบกับค่าเสียโอกาสจำนวนหนึ่งอยู่ในอินเทอร์เน็ต กล่าวคือ ภาพยนตร์และซีรีส์ไทยหลายเรื่องมีกลุ่มผู้ชื่นชอบจากต่างชาตินำเนื้อหาไปใส่คำบรรยายและเผยแพร่รับชมแบบเสียลิขสิทธิ์ (Jirattikorn, A. ,2018) ทำให้ไม่สามารถคำนวณตัวเลขตลาดได้ รวมทั้งยังพบว่ามีตลาดสำหรับซีรีส์ชายรักชาย ในบางพื้นที่ของตะวันตก เช่น ตุรกี (Burcu Babal,2019) และแถบอเมริกาใต้ (Alix Perez Saavedra,2019) ซึ่งเกิดการรวมตัวของกลุ่มผู้ชื่นชอบขึ้นมาในออนไลน์โดยไม่สามารถวัดจำนวน

ประชากรตลาดได้เช่นกัน หากแต่ก็เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่ายังมีตลาดที่กว้างออกไปจากทวีปเอเชียที่เราคุ้นชินกับการส่งออกมาก่อนนั่นเอง

ในขณะที่ตัวเลขที่มีการเก็บสำรวจมาจากข้อมูลของผู้ให้บริการ Netflix ซึ่งมีองค์กรเอกชนของไทยเข้าร่วมเป็นพันธมิตรและเผยแพร่เนื้อหาที่ผลิตจากไทยออกฉายได้ทั่วโลก พบว่า ภาพยนตร์หรือซีรีส์ จากไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะป้องกันตัวมีสัดส่วนผู้ชมในสหรัฐอเมริกาในสัดส่วนถึง 32:1 เมื่อเทียบกับผู้ชมคนไทย (marketing oops,2562)

จึงมีความเป็นไปได้ว่าหากสามารถเก็บเกี่ยวเม็ดเงินจากตลาดผลิตลิขสิทธิ์ที่เสียโอกาสไป และรวมตัวเลขจากตลาด Streaming มูลค่าการส่งออกของสื่อบันเทิงไทยอาจมีมากกว่า 2000ล้านบาท

ประกอบกับพื้นที่ของชาวเอเชียในสื่อบันเทิงตะวันตกที่เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การได้รับรางวัลภาพยนตร์ยอดเยี่ยมในงานประกาศผลรางวัลออสการ์ ครั้งที่ 91ของภาพยนตร์เรื่อง parasite (2019)จากเกาหลีใต้ หรือ ภาพยนตร์เรื่อง Crazy Rich Asians กลายเป็นภาพยนตร์โรแมนติกคอมเมดี้ที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในรอบ 10 ปี (Alex Abad-Santos,2018) ไปจนถึงกระแส K-pop (BBC,2019) และการเข้ามาอิทธิพลต่อวงการฮอลลีวูดของตลาดประเทศจีน (Rebecca Davis,2019) ทำให้การเห็นวัฒนธรรมและนักแสดงชาวเอเชียบนหน้าจอไม่ใช่สิ่งประดักประเดิดสำหรับสังคมตะวันตกหรือสำหรับโลกนี้อีกต่อไป โดยเฉพาะในระบบ Streaming มีผู้วิเคราะห์ไว้ว่านโยบายนิยมนิยมความหลากหลาย (diversity) ของ Netflix อาจทำให้เกิดกระแสนิยมเอเชียเข้ามาในสหรัฐอเมริกาเหมือนที่เคยเกิดขึ้นกับกระแสนิยมอังกฤษในช่วงปี 1960 (Dustin Kemp,2016)

ในปัจจุบัน ธุรกิจ Streaming มีผู้เล่นมากมาย ไม่ว่าจะเป็น Netflix, Youtube premium, Disney+ หรือ ในฝั่งเอเชียก็มี Streaming ของจีนเป็นเจ้าใหญ่เช่น iQiyi, Youku และ Tensent ซึ่งมาเปิดตลาดในเมืองไทย (Patrick Frater,2019) ในแง่การส่งออกที่ไทยมีฐานมาจากการทำกระแสอนไลน์อยู่แล้ว ร่วมกับความนิยมเอเชียที่กำลังมา หากมีความร่วมมือในการขายเนื้อหา (content) มากขึ้น ช่วยให้เกิดการเข้าถึงผู้บริโภคโดยง่ายและราคาสมตัว ก็อาจสามารถเพิ่มจำนวนผู้ชมออนไลน์แบบถูกกฎหมาย (Legal Streaming Services) (James Titcomb,2016) และวัดศักยภาพการทำตลาดของไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพและลดค่าเสียโอกาสทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการสร้างการรับรู้ลงไปได้มาก

อย่างไรก็ตาม จุดเริ่มต้นของตลาดออนไลน์ไทยเกิดขึ้นในเอเชียและเป็นกระแสโดยไม่ได้เจตนา เนื้อหาที่ส่งออกจึงเป็นรูปแบบที่ออกฉายและผลิตเป็นตามรสนิยมคนไทย ด้วยวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงจึงทำให้สามารถเป็นที่นิยมในประเทศใกล้เคียงได้ในระยะเวลาหนึ่ง (กนกพร โชคจรัสกุล,2562) หากแต่เมื่อต้องคำนึงถึงตลาดนานาชาติ ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการพัฒนาทั้งคุณภาพการถ่ายทำและเนื้อหาให้เข้ากับสากลและอยู่ใน

มาตรฐานที่สามารถเบียดสร้างที่พื้นในตลาดโลกได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างจริงจัง เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมบันเทิงของไทย

จากข้อมูลและการวิเคราะห์ที่ได้ไ้เรียงมาจะพบว่ามีจุดบอดซ้ำซ้อนในแง่ของการเก็บรวบรวมข้อมูล การประชาสัมพันธ์ การนิยามความหมายของสร้างสรรค์ ขาดการสนับสนุนที่ตรงจุด และการขาดการบูรณาการอย่างเป็นจริงเป็นจังระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ทั้งการดำเนินงานของรัฐบาล นโยบายหน่วยงานรัฐ เอกชน รวมไปถึงกลุ่มตลาดทั้งที่เป็นเป้าหมายและที่เป็นโอกาส จึงอาจเป็นข้อสรุปได้ว่าหากต้องมีการส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม ควรมีการสร้างความร่วมมือกัน ทั้งในตัวเองและความสำคัญของนโยบาย มีความชัดเจนในการลงรายละเอียดกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินงาน การติดตาม และการประเมินอย่างชัดเจน เพื่อที่จะทราบได้ถึงผลสัมฤทธิ์ที่มีความถูกต้องและเห็นชัดถึงแนวทางที่จะพัฒนาต่อไปอีกได้

บทที่ 3: กรอบการวิเคราะห์ วิธีการวิจัย แนวทางการดำเนินโครงการวิจัยและ สถานะของประเทศไทยก่อนการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่

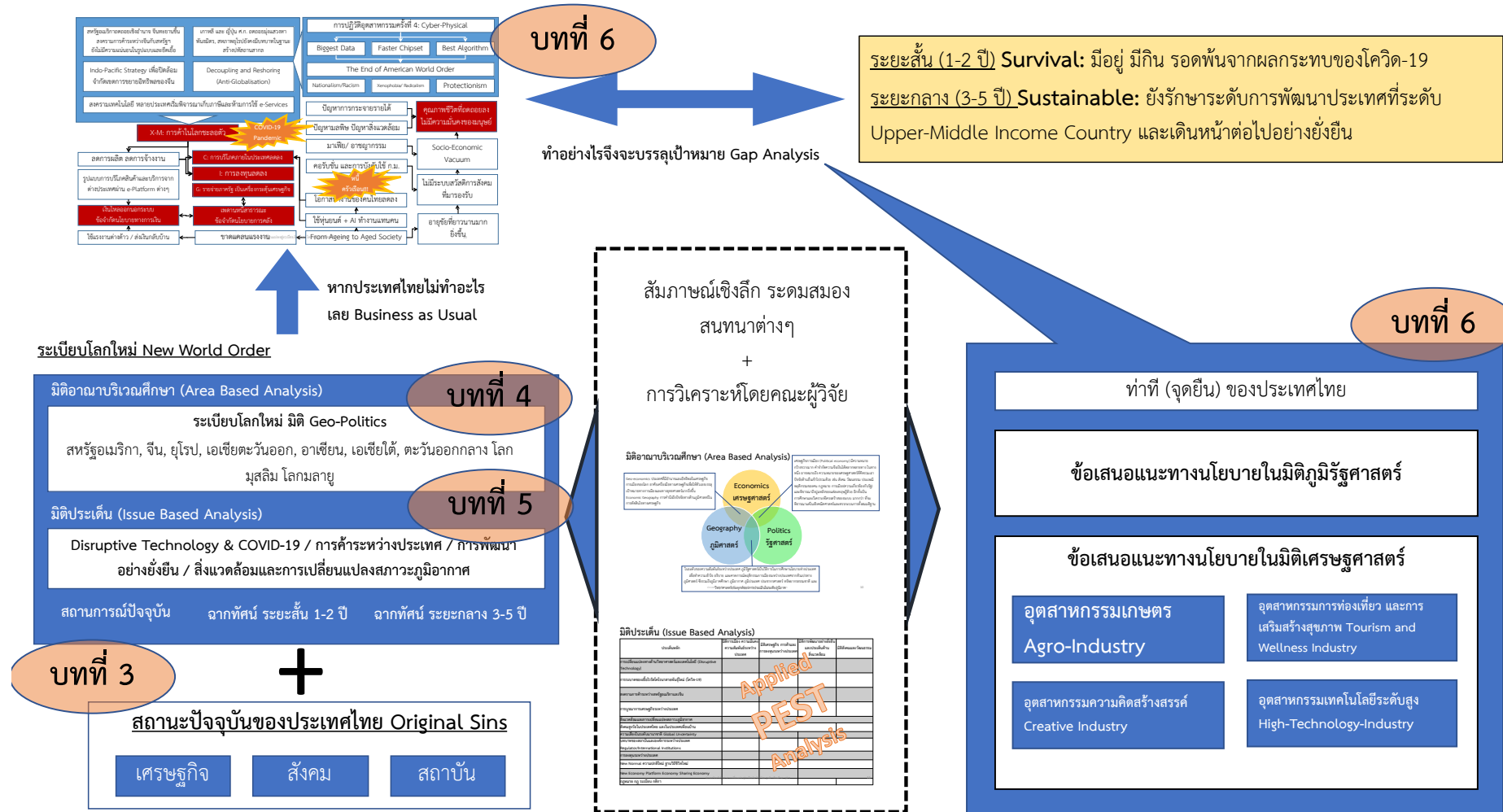
1. กรอบการวิเคราะห์ วิธีการวิจัย และแนวทางการดำเนินโครงการวิจัย

โครงการศึกษาศึกษาทางการเปลี่ยนแปลงสู่ระเบียบโลกใหม่ (New World Order) นี้เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นโดยคณาจารย์และนักวิจัยจากหลายหลายสาขาวิชา และหลากหลายสถาบันทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยเป็นเชิงศึกษาแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Approach) เน้น เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิเทศศาสตร์ และ นิติศาสตร์ ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก และระดมสมองจากผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายอาชีพและความสัมพันธ์ รวม 100 ท่าน โดยมีศูนย์อาเซียนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ประสานงานเพื่อเสนอต่อ สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์ โดยโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกใหม่ (New World Order) ในมิติต่างๆ อาทิ ด้านการค้า การลงทุน การเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเทคโนโลยี ที่ส่งผลกระทบต่อ ระบบการค้าโลก ภายใต้สถานการณ์ต่างๆ (scenarios) ที่อาจเป็นไปได้ 2) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการกำหนดจุดยืนและแนวทางของประเทศไทยในการรับมือและ ใช้ประโยชน์จากระบบการค้าโลกในอนาคต เพื่อให้ไทยได้รับประโยชน์สูงสุดและเกิดผลกระทบทางลบน้อยที่สุด และ 3) เพื่อให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ทราบแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อาทิ การค้า การลงทุน การเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และ เทคโนโลยี ของโลกในปัจจุบันและ อนาคตที่จะส่งผลกระทบต่อระบบการค้ารวมถึงแนวทางการรับมือการปรับตัวและวางกลยุทธ์จากโอกาสทางการค้า ของไทยในอนาคต

โดยแนวทางการศึกษาวิจัยสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังแสดงในแผนภาพที่ 1 โดยเริ่มต้นจากการแสวงหาสถานะปัจจุบันของประเทศไทยเสียก่อนว่าประเทศไทยมีจุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ก่อนที่จะเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงในระเบียบโลกใหม่อย่างไร ทั้งในมิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติสถาบัน จากนั้นจึงทำการระดมสมอง สัมภาษณ์เชิงลึก และร่วมสนทนาจากผู้เชี่ยวชาญในมิติต่างๆ เพื่อวินิจฉัยว่า ระเบียบโลกใหม่ที่ประเทศไทยจะต้องเผชิญหน้า จะมีรูปแบบอย่างไร

คณะผู้วิจัยให้คำจำกัดความ คำว่า "(ระเบียบโลกใหม่ New World Order)" คือ การกล่าวถึงยุคใหม่ในประวัติศาสตร์ที่เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ทั้งในด้านความคิดการเมืองโลกและในด้านดุลอำนาจ แม้ว่าคำนี้จะตีความกันไปต่างๆ นานา แต่โดยหลักแล้วเกี่ยวข้องกับความคิดเชิงอุดมการณ์ว่าด้วยการจัดการปกครองทั่วโลกเฉพาะในความหมายของความพยายามองค์กรรวมครั้งใหม่ที่จะวินิจฉัย เข้าใจ หรือจัดการปัญหาที่พ้นขีดความสามารถที่รัฐชาติใดจะแก้ไขได้โดยลำพังเฉพาะตน

แผนภาพที่ 3.1: แนวทางการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยโครงการนี้ คณะผู้วิจัยจึงแยกการวิจัยถึงระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลงไปออกเป็น 2 มิติ คือ มิติอาณาบริเวณศึกษา (Area Based Analysis) และ มิติประเด็น (Issue Based Analysis) ซึ่ง การได้มาซึ่งประเด็นอาณาบริเวณที่วิเคราะห์มาจากการศึกษาในด้วยมุมมองสหสาขาวิชาภายใต้กรอบความคิด ภูมิรัฐศาสตร์-เศรษฐกิจ (Geo-Political Economy) โดยกำหนดพื้นที่หรืออาณาบริเวณที่ให้ความสนใจและจะผลกระทบต่อประเทศไทยเพื่อรายงานสถานการณ์ปัจจุบัน และคาดคะเนฉากทัศน์ที่จะเกิดขึ้นในอาณาบริเวณต่างๆ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา, สาธารณรัฐประชาชนจีน, สหภาพยุโรป (และรัสเซีย), เอเชียตะวันออก (ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้), อินเดีย และเอเชียใต้, ตะวันออกกลางและโลกมุสลิม, โลกมลายู, และ ประชาคมอาเซียน โดยกรอบวิธีวิเคราะห์ที่ใช้ในการกำหนดพื้นที่อาณาบริเวณศึกษาคือ แนวคิดแบบสหสาขาวิชา (Multidisciplinary) “ภูมิรัฐศาสตร์-เศรษฐกิจ (Geo-Political Economy)” พิจารณาแผนภาพที่ 2

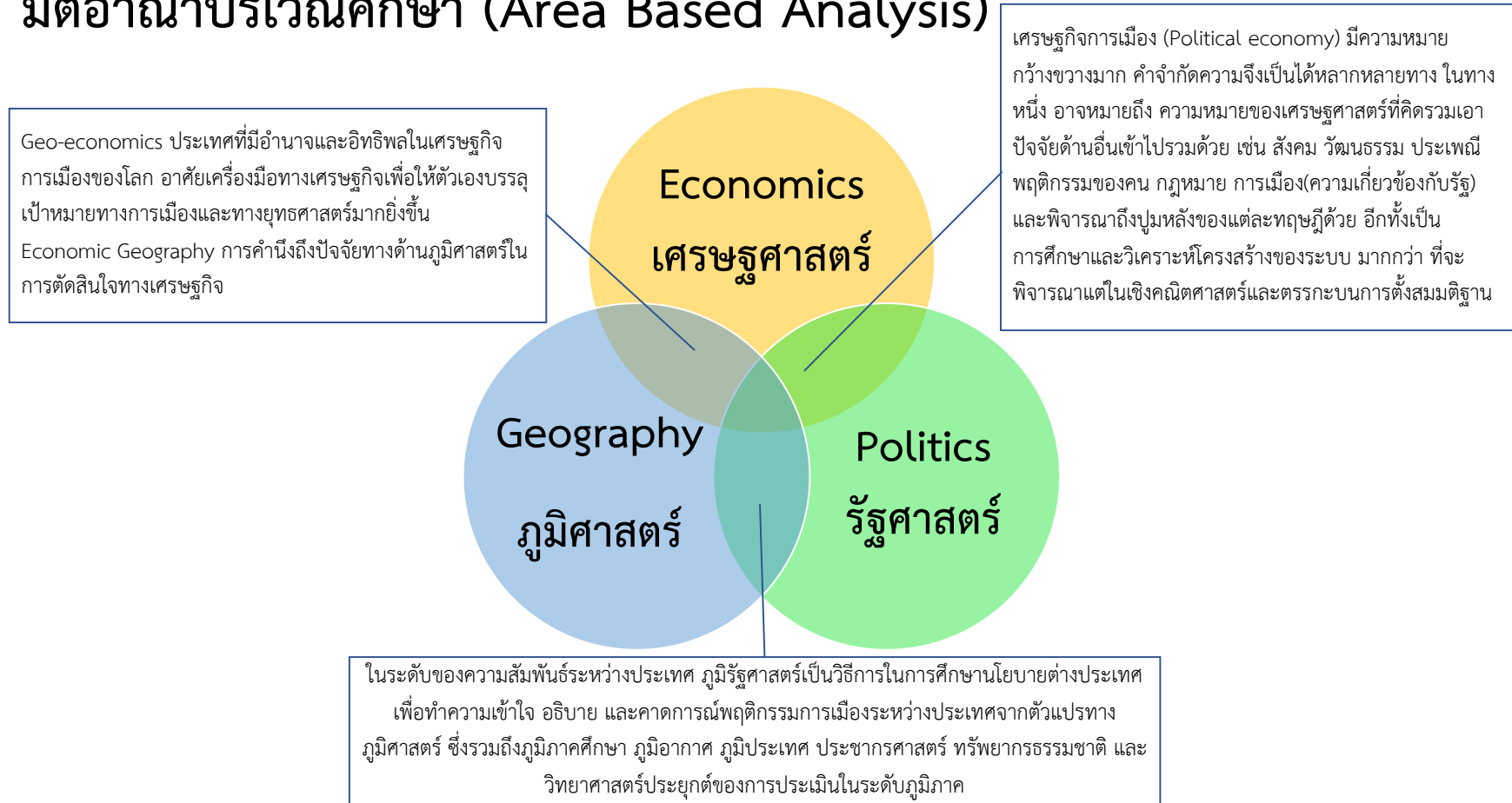
ส่วนมิติประเด็น (Issue Based Analysis) คณะผู้วิจัยวินิจฉัยประเด็นสำคัญโดยการนำเสนอกรอบการวิเคราะห์ที่พัฒนาต่อยอดจาก PEST Analysis โดยการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่อาจจะเป็นปัจจัยนำซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่ อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Disruptive Technology), การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19), สงครามการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน, การบูรณาการเศรษฐกิจระหว่างประเทศ, สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ, สังคมสูงวัยในประเทศไทย และในประเทศเพื่อนบ้าน, ความเสี่ยงในระดับนานาชาติ Global Uncertainty, บทบาทของสถาบันและองค์การระหว่างประเทศ Regulator/International Institutions, การลงทุนระหว่างประเทศ, New Normal ความปกติใหม่ ฐานวิถีชีวิตใหม่, New Economy (อาทิ Platform Economy และ Sharing Economy) รวมทั้งประเด็นด้าน กฎหมาย กฎ ระเบียบ และ กติกา

จากนั้นจึงวิเคราะห์ผลที่จะเกิดขึ้นจากปัจจัยต้นที่กล่าวถึงในวรรคที่แล้วโดยวิเคราะห์จาก 4 มิติมุมมองหลัก อันได้แก่

- 1) มิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
- 2) มิติเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ
- 3) มิติการพัฒนาที่ยั่งยืน และประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม
- 4) มิติสังคมและวัฒนธรรม

แผนภาพที่ 3.2: แนวคิดภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจ

มิติอาณาบริเวณศึกษา (Area Based Analysis)

ตารางที่ 3.1 แนวคำถามที่ใช้ในการระดมสมองและสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาโครงการ

วัตถุประสงค์: เพื่อร่วมกันคาดการณ์ว่าจะเกิดอะไรขึ้นในระเบียบโลกใหม่ สร้างฉากทัศน์ (Scenarios) ต่างๆ ของระเบียบโลกใหม่หลังปี 2020 ผลกระทบต่อโลก ผลกระทบต่อไทยในมิติต่าง ประเทศไทยต้องวางเป้าหมายอย่างไร ใครคือพันธมิตรที่ไทยควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ อะไรคืออุปสรรคและไทยควรดำเนินนโยบายอย่างไร เพื่อแก้ไขจุดอ่อน เสริมสร้างจุดแข็ง เพื่อใช้ประโยชน์สูงสุดจากระเบียบโลกใหม่ ทั้งในระยะสั้น (1-2 ปี) และระยะกลาง (3-5 ปี)

กลุ่มเป้าหมาย: นักวิชาการ ภาคธุรกิจ ภาคราชการ นักการทูต ตัวแทนผู้บริหาร และภาคประชาสังคม

ประเด็นหลัก	มิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	มิติเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ	มิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม	มิติสังคมและวัฒนธรรม
การเปลี่ยนแปลงทางด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Disruptive Technology)	1) เทคโนโลยีใหม่ อาทิ ระบบ โทรคมนาคม 5G, พลังงาน ทางเลือก, Internet of Things (IoT), Artificial Intelligence (AI) ฯลฯ ซึ่งจีนมีความก้าวหน้าอย่างยิ่ง จะสนับสนุนให้จีนมีบทบาทนำในฐานะมหาอำนาจของโลกได้หรือไม่ 2) เอเชียตะวันออก (จีน ญี่ปุ่น เกาหลี) และอินเดีย จะมีบทบาทอย่างไรต่อระเบียบโลกในฐานะผู้นำทางด้านเทคโนโลยี	1) ในช่วงสองปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงทางด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Disruptive Technology) หลากหลายด้าน อาทิ พลังงาน ทดแทน วัสดุศาสตร์ การผลิตที่ทันสมัย วิทยาการทางด้าน คอมพิวเตอร์การคำนวณ (ปัญญาประดิษฐ์) และเทคโนโลยี สารสนเทศ ฯลฯ <u>ท่านคิดว่า เทคโนโลยีใดที่น่าจับตามองและ น่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลง</u>	1) ในช่วงสองปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงทางในหลากหลายด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี <u>ท่าน คิดว่าประเด็นทางด้านความ ยั่งยืนประเด็นใด เป็นประเด็นที่ ประเทศไทยน่าจะให้ความสำคัญ สนใจ ทั้งในระยะเร่งด่วนและ ระยะยาวเพื่อเตรียมรับต่อการ เปลี่ยนแปลงทางด้านการลงทุน</u>	1) ความเชื่อมโยงทางด้าน เทคโนโลยีที่ผ่านระบบ โทรคมนาคม ที่มี Content มาก ยิ่งขึ้น มีอัตราความเร็วในการ เชื่อมต่อข้อมูลสูงขึ้น และมี ต้นทุนการเชื่อมโยงที่ลดลง จะ ส่งผลอย่างไรต่อการขยาย อิทธิพลของมหาอำนาจเดิม และ มหาอำนาจใหม่ในรูปแบบ Soft Power ที่มีปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม และ People-to-

ประเด็นหลัก	มิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	มิติเศรษฐกิจ การค้าและการ ลงทุนระหว่างประเทศ	มิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม	มิติสังคมและวัฒนธรรม
	<p>3) มิติทางด้านความมั่นคง และ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่จะ เปลี่ยนแปลงไป โดยมีมหาอำนาจ ทางเทคโนโลยีที่ไม่ใช่สหรัฐอเมริกา เพียงผู้เดียวที่มีบทบาทนำ</p>	<p><u>ทางด้านการลงทุนการค้ามาก ที่สุดในระดับโลกและส่งผล กระทบต่อประเทศไทยอย่างไร</u></p> <p>2) จากการพัฒนาการของ เทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น และ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน ท่านคิดว่ามีผลกระทบต่อ โครงสร้างภาคการผลิตทาง เกษตรและอุตสาหกรรมของไทย หรือไม่ <u>ความพร้อมของประเทศ ณ ปัจจุบัน เป็นอุปสรรค หรือ แรงผลักดัน</u></p> <p>3) ในความเห็นของท่านประมวล ทั้งผลกระทบของการ เปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี แล้วภาคการผลิตใดของไทยที่ <u>สามารถ เป็นหัวใจจักร ขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยได้อยู่</u></p>	<p>การค้าในระดับโลกและระดับ ภูมิภาค</p>	<p>People Connectivity เป็น แกนกลาง</p>

ประเด็นหลัก	มิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	มิติเศรษฐกิจ การค้าและการ ลงทุนระหว่างประเทศ	มิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม	มิติสังคมและวัฒนธรรม
		<u>ภาคเศรษฐกิจไทยที่อาจจะต้อง เลิกทำธุรกิจและส่งเสริมให้ไป อย่างอื่น</u>		
การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา สายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19)	1) บทบาทของสหรัฐอเมริกา และ สหภาพยุโรปที่ค่อนข้างล้มเหลว ใน การ (1) สกัดกั้นการแพร่ระบาดของ โรค (2) การบริหารจัดการ ทรัพยากรภายในประเทศ และ (3) การบริหารความร่วมมือและ ทรัพยากรระหว่างประเทศ จะทำ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อ 1) ความเป็นมหาอำนาจ 2) สถานะการบูรณาการภูมิภาค และ 3) การขยายอิทธิพลของ มหาอำนาจใหม่ อย่างจีน (ในระดับ โลก) และอินเดีย (ในระดับ ภูมิภาค) ที่มีฐานะเป็นประเทศผู้ให้ ความช่วยเหลือท่ามกลางวิกฤต โคว วิด -19	1) เมื่อไม่กี่เดือนที่ผ่านมา โควค วิด-19 สร้างผลกระทบอย่างมาก ต่อกระบวนการผลิตการค้า และ พฤติกรรมกรบริโภค ท่านคิดว่า <u>ผลกระทบดังกล่าวมีต่อการ ลงทุนและการค้าระหว่าง ประเทศอย่างไร อาทิเช่นในเรื่อง ของห่วงโซ่การผลิตนานาชาติ ความเชื่อมั่นในการค้าและการ ลงทุน</u> 2) ผลกระทบของโควิด-19 ทำให้ <u>ไทยมีอำนาจการต่อรองมากขึ้น หรือไม่ในเวทีนานาชาติ อาทิ ใน ส่วนของอุตสาหกรรมเกษตรแปรร รูป, อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้างสุขภาพ</u>	1) เมื่อไม่กี่เดือนที่ผ่านมา โควค วิด-19 สร้างผลกระทบอย่างมาก ต่อเศรษฐกิจและการใช้ชีวิตทั้ง ในระดับประเทศและระดับโลก ท่านคิดว่าสถานการณ์ดังกล่าว จะส่งผลกระทบต่อด้านใดในระยะ <u>ยาวมากที่สุด</u> และสังคมไทยควร จะต้องปรับตัวอย่างไรเพื่อเตรียม ผลกระทบดังกล่าวอย่างยั่งยืน 2) จากผลกระทบของโควิด-19 ท่านคิดว่า <u>ประเทศไทยควร จะต้องปรับตัวอย่างไร</u> ทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี การเมือง และ วัฒนธรรม <u>เพื่อเสริมสร้างความ ยั่งยืนให้กับประเทศ</u>	1) ผลกระทบของการแพร่ ระบาดต่อภาคการผลิตแท้จริง ที่ ทำให้เกิดภาวะการว่างงาน เพิ่มขึ้น โอกาสในการหางานและ ทำงานลดลง การจ้างงานต่ำ ระดับ หรือการหยุดงานโดยไม่ได้ รับค่าจ้างต่อเนื่องเป็นระยะ เวลานาน จะกระทบต่อปัญหา สังคมอย่างไร

ประเด็นหลัก	มิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	มิติเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ	มิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม	มิติสังคมและวัฒนธรรม
สงครามการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกาและจีน	<p>1) กับดักทิวซิดีดีส (Thucydides Trap) ที่มีสงครามการค้าเป็นตัวจุดชนวน และมีการระบาดของโควิด-19 เป็นตัวเร่ง จะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเปลี่ยนไปอย่างไร</p> <p>2) The End of American World Order เกิดขึ้นแล้วจริงหรือไม่</p>	<p>(Wellness Industry/ Wellness Tourism)</p> <p>1) ประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศส่งผลให้เกิดสงครามทางการค้า สหรัฐอเมริกาและจีน ในความเห็นของท่านคิดว่า <u>ประเด็นสงครามการค้าจะลงเอยอย่างไรและบทบาทของภูมิภาคอื่นๆ</u> ในสงครามการค้าจะเป็นอย่างไร</p>	<p>1) ประเทศไทยจะมีแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายใต้สถานการณ์ที่ซัดความคิดชาตินิยม (Nationalism) เกือบกลัวชาวต่างชาติ (Xenophobia) นิยมความรุนแรง (Radicalism) และใช้นโยบายการค้าแบบปกป้องคุ้มกัน (Protectionism) ควรวางตำแหน่งประเทศไทยอย่างไรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน</p>	<p>1) ภายใต้สถานการณ์ที่ซัดความคิด ชาตินิยม (Nationalism) เกือบกลัวชาวต่างชาติ (Xenophobia) นิยมความรุนแรง (Radicalism) และใช้นโยบายการค้าแบบปกป้องคุ้มกัน (Protectionism) ผลกระทบต่อสังคม โดยเฉพาะความแตกแยกทางสังคม ช่องว่างทางสังคม จะเป็นอย่างไร</p>
การบูรณาการเศรษฐกิจระหว่างประเทศ	<p>1) อียากรับฟังความคิดเห็นว่าประเทศไทยควรจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มประเทศใดหรือไม่ หรือ<u>ต้องรักษาสมดุลในฐานะที่เป็นประเทศเปิดขนาดเล็กและการรักษาสมดุลนั้นควรจะทำอย่างไร</u></p>	<p>1) ในส่วนของการบูรณาการทางการค้าระหว่างประเทศที่ปัจจุบันมีอยู่หลายกรอบ อาทิ RCEP ASEAN-EU CPTPP ท่านคิดว่า <u>กรอบบูรณาการแบบไหนที่จะยั่งยืน และก้าวหน้าไปอีก 5 ปี</u></p>	<p>1) ท่านคิดว่ากรอบความร่วมมือเหล่านี้จะส่งผลอย่างไรต่อความยั่งยืนของประเทศไทย และ <u>ประเทศไทยควรจะต้องมีท่าทีอย่างไรเพื่อให้เกิดความร่วมมือทางการค้าและการพัฒนาอย่างยั่งยืน</u></p>	<p>1) ผลกระทบของกฎ กติกาการค้าใหม่ๆ ทั้ง CPTPP และ RCEP ที่จะเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบด้านทรัพย์สินทางปัญญา การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ และผลกระทบทางอ้อมต่อสังคม จะเป็นอย่างไร ทิศทางการเจรจา</p>

ประเด็นหลัก	มิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	มิติเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ	มิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม	มิติสังคมและวัฒนธรรม
	2) ประเทศใดคือพันธมิตร (Partner) ที่ไทยต้องให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ	ข้างหน้าและบทบาทของประเทศไทยควรจะมีทำอย่างไร		การค้าและการบังคับใช้ข้อตกลงทางการค้าเพื่อลดผลกระทบทางสังคมควรเป็นอย่างไร
สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสถานะภูมิอากาศ	1) ขอรับฟังความคิดเห็นประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อม ภาวะโลกร้อนต่อการค้าในอนาคต และบทบาทที่ประเทศไทยควรเป็นในเวทีโลก ทั้งนี้ต้องรักษาการเจริญเติบโตให้เหมาะสม			
สังคมสูงวัยในประเทศไทย และในประเทศเพื่อนบ้าน	1) การพึ่งพาแรงงานต่างด้าว และเทคโนโลยีเพื่อบรรเทาผลกระทบจากภาวะสังคมสูงวัยเพิ่มขึ้นของ ไทย (Aged Society) จะส่งผลกระทบต่อมิติความมั่นคงและความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านอย่างไร	1) ผลของการเกิดสังคมสูงวัยในประเทศไทย และในเพื่อนบ้าน มีผลต่ออัตราการออมและการลงทุนในอนาคต เพราะคนหารายได้มีส่วนน้อยลงเราเพียงมีความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างไร		1) ปัญหาสังคมแห่งกลาง ปัญหาการไม่มีระบบสวัสดิการสังคมที่เพียงพอ และการเข้ามาเติมเต็มช่องว่างทางเศรษฐกิจ-สังคม โดยกลุ่มมาเฟีย จะส่งผลอย่างไร และเราจะมีทางป้องกันอย่างไร
ความเสี่ยงในระดับนานาชาติ (Global Uncertainty)	1) ความเสี่ยงที่จะมีผลต่อประเด็นด้านความมั่นคงแบบ Traditional Security (National Security) ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่จะมีผลต่อการดำเนินนโยบายของประเทศไทย	1) เมื่อคำนึงถึงความเสี่ยงในระดับนานาชาติ Global Risk แล้วท่านคิดว่ามีความเสี่ยงใดที่สำคัญและมีผลกระทบต่อประเทศไทยสูง จากการประเมินการรองรับผลกระทบดังกล่าว ท่านคิดว่าเราควรจะต้องปรับปรุงอย่างไรบ้าง	1) อะไรคืออุปสรรคของความยั่งยืนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนของไทย	1) ความเสี่ยงที่จะมีผลต่อประเด็นด้านความมั่นคงแบบ Non-Traditional Security (Human Security) ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่จะมีผลต่อการดำเนินนโยบายของประเทศไทย

ประเด็นหลัก	มิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	มิติเศรษฐกิจ การค้าและการ ลงทุนระหว่างประเทศ	มิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม	มิติสังคมและวัฒนธรรม
บทบาทของสถาบันและองค์การ ระหว่างประเทศ (Regulator/International Institutions)	1) UN, NATO, Shanghai Cooperation Organization	1) หลายฝ่ายกล่าววาทบาท ขององค์การการค้าโลก WHO IMF World Bank เริ่มที่จะเสื่อม ถอยลง อีกทั้งแนวโน้มการ บูรณาการการค้าเสรีเป็นกลุ่ม ประเทศมีความสำคัญมากขึ้น ท่านคิดว่าไทยควรจะให้ <u>ความสำคัญแก่องค์การการค้าโลก</u> ในมิติไหนบ้าง	1) Sustainable Development Goals 2030	
การลงทุนระหว่างประเทศ		1) ท่านคิดว่า <u>การลงทุนโดยตรง</u> <u>ระหว่างประเทศ</u> ยังสำคัญต่อ <u>ประเทศไทยหรือไม่</u> (FDI Dependency) พิจารณาจาก เป็นแรงขับเคลื่อนของเศรษฐกิจ หากเป็นแรงผลักดันที่สำคัญ ประเทศไทยควรจะต้องดูการ ลงทุนในภาคธุรกิจใดและมาจาก ประเทศใด	1) ประเด็นการครอบงำทางเศรษฐกิจจากการเข้ามาลงทุนและการทำ การค้าของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่	
New Normal ความปกติใหม่ ฐานวิถีชีวิตใหม่	1) Indo-Pacific: ผลกระทบ และ บทบาทของไทยและประชาคม	1) ใน new normal มีคนกล่าว เสมอว่าการผลิตสินค้านั้นจะเป็น	1) <u>new normal</u> จะยังอยู่ดังที่คาดหรือไม่ หรือท้ายที่สุดแล้วเมื่อมียา รักษาโรคแล้ว ทุกอย่างก็กลับมาเป็นเช่นเดิมก่อนการระบาด	

ประเด็นหลัก	มิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	มิติเศรษฐกิจ การค้าและการ ลงทุนระหว่างประเทศ	มิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม	มิติสังคมและวัฒนธรรม
	อาเซียนในฐานะจุดศูนย์กลางของภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก ในมิติทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์	การผลิตแบบ tailored made มากขึ้น และประเทศไทยควรจะปรับเปลี่ยนอย่างไร New Normal คือเปลี่ยนแปลงใหม่ แล้วเปลี่ยนตลอดไป หรือจะเปลี่ยนระยะเวลาหนึ่ง แล้วกลับไปเหมือนเดิม Serving on Individual Needs, แล้วไทยจะไปอย่างไร	2) ใน new normal มีคนกล่าวว่าโลกาภิวัตน์จะเสื่อมถอยและโลกจะกลับไปสู่ระบบการปกป้องตนเองมากขึ้น (Protectionism) อยากฟังว่าท่านมีความคิดเห็นต่อประเด็นนี้อย่างไร และประเทศไทยควรจะต้องวางตนอย่างไร 3) ใน new normal มีโอกาสที่เกิดการลดการจ้างงานและผู้คนจะยากจนลง ทั้งในประเทศไทยและในเพื่อนบ้าน แรงงานต่างด้าว อันจะส่งผลต่อเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิต ท่านคิดเราควรพึงมีความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างไรในการรับมือต่อวิกฤตที่จะตามมา	
<p>New Economy</p> <ul style="list-style-type: none"> Platform Economy ขานขานา กว้างๆ ใหญ่ๆ ใครก็สามารถมาทำงานร่วมกับคนอื่นๆ มา Plug-in มาทำงานร่วมกันได้ ทั้งผู้ซื้อ ผู้ขาย ผู้ผลิต Sharing Economy ไม่ต้องเป็นเจ้าของ แต่ใช้สินค้า/บริการร่วมกัน เช่าสินสอด 	1) ปัญหา และความพร้อมของประเทศไทยในการรับมือกับภัยความมั่นคงในโลกไซเบอร์ (Cyber-Securities)	1) การค้าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ มีผลกระทบอย่างมาก ทำให้ผู้ผลิตในไทยบางส่วนต้องปิดตัวลงเพราะไม่สามารถสู้กับสินค้านำเข้าที่มีราคาถูกได้ <u>ประเทศไทยควรจะปรับตัวอย่างไรเพื่อให้ออกมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านการค้าพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และ platform economy and</u>	1) ความพร้อมของคนไทย และโครงสร้างพื้นฐานของไทย ในการเข้าถึง ปรับตัว และป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ Platform ใหม่ๆ บนโลกไซเบอร์ เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security)	

ประเด็นหลัก	มิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	มิติเศรษฐกิจ การค้าและการ ลงทุนระหว่างประเทศ	มิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม	มิติสังคมและวัฒนธรรม
เช่ารถ เช่าเรือยอร์ช ต่าง จาก Time-Sharing ที่ต้องมี ความเป็นเจ้าของ		sharing economy ตัวอย่างคือ mobility services		
กฎหมาย กฎ ระเบียบ กติกา		1) เพื่อปรับตัวให้ทันกับ สถานการณ์เศรษฐกิจโลกท่านคิด ว่า <u>กฎระเบียบใดในประเทศไทย</u> <u>ที่เป็นอุปสรรค</u> ทำให้ภาคธุรกิจไม่ สามารถปรับตัวได้ทันกับการ เปลี่ยนแปลง		

ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องการใช้กรอบวิธีการคิดวิเคราะห์แบบ คำถามแบบโสกราตีส (Socratic Questioning) ซึ่งหมายถึง ระเบียบวิธีการตั้งคำถามสำหรับใช้ในการค้นหาความคิดในหลายๆ ทิศทางเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ ซึ่งรวมถึงการค้นหาความคิดที่ซับซ้อน เพื่อค้นหาความจริงในเรื่องต่างๆ เพื่อเปิดประเด็นความคิดและปัญหา เพื่อเปิดเผยสมมุติฐาน เพื่อวิเคราะห์แนวคิด เพื่อแยกความแตกต่างในสิ่งที่เรารู้จากสิ่งที่เราไม่รู้ และเพื่อติดตามการประยุกต์ความคิดอย่างมีตรรกะ ภูเขาแจสำคัญสำหรับบทความแตกต่างของคำถามแบบโสกราตีส โดยตรงก็คือ คำถามแบบโสกราตีสเป็นคำถามที่เป็นระบบ มีระเบียบวิธีที่ชัดเจน มีความลึกและปกติจะพุ่งจุดศูนย์รวมไปที่แนวคิดพื้นฐาน หลักการ ทฤษฎี ประเด็นปัญหา หรือตัวปัญหา โดยแนวคำถามสามารถพิจารณาได้จากตารางที่ 3.1

ดังนั้นจากแนวคิด Applied PEST Analysis และ Socratic Questioning ดั่งนี้อธิบายข้างต้น เพื่อร่วมกันคาดการณ์ว่าจะเกิดอะไรขึ้นในระเบียบโลกใหม่ คณะผู้วิจัยได้สร้าง Matrix ในการวิเคราะห์โดยการตั้งประเด็นคำถาม เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก ระดมสมอง และสนทนาแลกเปลี่ยนเพื่อการสร้างฉากทัศน์ (Scenarios) ต่างๆ ของระเบียบโลกใหม่หลังปี 2020 ผลกระทบต่อโลก ผลกระทบต่อไทยในมิติต่าง ประเทศ ไทยต้องวางเป้าหมายอย่างไร ใครคือพันธมิตรที่ไทยควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ อะไรคืออุปสรรคและไทยควรดำเนินนโยบายอย่างไรเพื่อแก้ไขจุดอ่อน เสริมสร้างจุดแข็ง เพื่อใช้ประโยชน์สูงสุดจากระเบียบโลกใหม่ ทั้งในระยะสั้น (1-2 ปี) และระยะกลาง (3-5 ปี) โดยประเด็นสำคัญๆ ที่จะกล่าวถึงในรายละเอียดในรายงานวิจัยฉบับนี้ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงในระดับเทคโนโลยีและผลกระทบจากโควิด-19 (Disruptive Technology & COVID-19) 2) การค้าระหว่างประเทศ 3) การพัฒนาอย่างยั่งยืน และ 4) สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสถานะภูมิอากาศ

เมื่อสามารถวินิจฉัยรูปแบบการเปลี่ยนแปลงในระเบียบโลกที่จะเข้ามากระทบประเทศไทยได้ทั้งในมิติ อาณาบริเวณศึกษา และมีมติประเด็นสำคัญ แล้ว คณะผู้วิจัยจะคาดคะเน (Prognosticate) สถานการณ์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นหากประเทศไทยดำเนินการไปตามปกติโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง/ปฏิรูป (Business as Usual) เพื่อเป็นการตั้งรับกับระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อชี้ให้เห็นว่าจากจุดอ่อนดั้งเดิม เมื่อเข้าสู่ระเบียบโลกใหม่แล้ว ประเทศไทยจะเกิดอะไรขึ้นในลักษณะฉากทัศน์ที่เลวร้ายที่สุด (Worst Case Scenario)

จากนั้นจึงเป็นการกำหนดเป้าหมายว่า หากประเทศไทยต้องการหลีกเลี่ยงฉากทัศน์ที่เลวร้ายที่สุดนี้ ประเทศไทยต้องกำหนดเป้าหมายอย่างไร โดยคณะผู้วิจัยจะเน้นการกำหนดเป้าหมายในลักษณะที่สามารถปฏิบัติได้จริง (Pragmatic Target) ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดต่างๆ ของประเทศไทย ภายใต้ระเบียบโลกใหม่ และเงื่อนไขจุดอ่อนดั้งเดิม

โดยคณะผู้วิจัยเชื่อว่าเป้าหมายในระยะสั้น (1-2 ปี) ของประเทศไทยควรใช้คำว่า “อยู่รอด (Survival)” โดยเศรษฐกิจไทยคงเดินหน้าในระดับ พออยู่ พอกิน พอรอดพ้นจากผลกระทบของโควิด-19 และเป้าหมายใน

ระยะกลาง (3-5 ปี) คือ “ยั่งยืน (Sustainable)” ประเทศไทยยังรักษาระดับการพัฒนาประเทศที่ระดับบนของกลุ่มรายได้ระดับกลาง (Upper-Middle Income Country) และเดินทางต่อไปอย่างยั่งยืน

2. จุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ที่ประเทศไทยมีมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก

2.1 กรอบวิธีวิเคราะห์เพื่อหาจุดอ่อนดั้งเดิมของประเทศไทย

โครงการวิจัยนี้จะยึดกรอบการวิเคราะห์ประเด็นจุดอ่อนดั้งเดิมของประเทศไทยตามแนวคิดของ The Global Competitiveness Report ซึ่งจัดทำโดย World Economic Forum ซึ่งวิเคราะห์ความสามารถทางการแข่งขันของประเทศผ่าน 12 เสาหลัก และจำแนกออกเป็น 4 มิติ ได้แก่

- 1) มิติสิ่งแวดล้อมในทางเศรษฐกิจ (Enabling Environment)
 - เสาหลักที่ 1: สถาบัน (Institution)
 - เสาหลักที่ 2: โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure)
 - เสาหลักที่ 3: ความสามารถในการปรับตัวเข้าสู่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT Adoption)
 - เสาหลักที่ 4: เสถียรภาพทางเศรษฐกิจในระดับมหภาค (Macroeconomic Stability)
- 2) มิติทรัพยากรมนุษย์
 - เสาหลักที่ 5: สุขภาพของประชากร (Health)
 - เสาหลักที่ 6: ทักษะของประชากร (Skills)
- 3) มิติตลาด
 - เสาหลักที่ 7: ตลาดสินค้า (Product Market)
 - เสาหลักที่ 8: ตลาดแรงงาน (Labour Market)
 - เสาหลักที่ 9: ระบบสถาบันการเงิน (Financial System)
 - เสาหลักที่ 10: ขนาดของตลาด (Market Size)
- 4) มิตินวัตกรรม
 - เสาหลักที่ 11: ความสามารถในการปรับตัวของภาคธุรกิจ (Business Dynamism)
 - เสาหลักที่ 12: ศักยภาพในการสร้างนวัตกรรม (Innovation Capability)

และจากการทบทวนวรรณกรรม สัมภาษณ์เชิงลึก และการระดมสมอง ทำให้คณะผู้วิจัยสรุป จุดอ่อนดั้งเดิมของประเทศไทย (Original Sins) ออกมาใน 3 มิติ คือ มิติเศรษฐกิจ มิติสังคม และมิติสถาบัน ซึ่งจะนำเสนอในส่วนที่ 3.2

2.2 จุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ของประเทศไทย

จุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ที่ประเทศไทยมีมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก และจะส่งผลให้ประเทศไทยมีศักยภาพในการปรับตัว รวมทั้งยังส่งผลให้ผลกระทบทางด้านลบที่เกิดขึ้นจากการ

เปลี่ยนแปลงระเบียบโลกมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น โดยคณะผู้วิจัยจะจำแนกจุดอ่อนดั้งเดิมของประเทศไทย ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) จุดอ่อนในมิติเศรษฐกิจ 2) จุดอ่อนในมิติสังคม และ 3) จุดอ่อนในมิติสถาบัน

2.2.1 จุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ประเทศไทยในมิติเศรษฐกิจ

- โครงสร้างการผลิตไม่ได้รับการยกระดับให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของความต้องการสินค้า และเทคโนโลยีใหม่ของโลก ระบบสาธารณูปโภคไม่ได้รับการปรับปรุง
- พึ่งพารายได้หลักเป็นรายได้สำคัญ เนื่องจากความสามารถทางการแข่งขันของสินค้าอุตสาหกรรมต่ำ การพึ่งพารายได้จากภาคบริการเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะ การท่องเที่ยว และพึ่งพาการท่องเที่ยวจาก บางชาติเป็นรายได้หลัก คือจีน การยอมเปิดใจยอมรับวัฒนธรรมนักท่องเที่ยวจีนยังจำกัด
- สินค้าเกษตรประสบปัญหา พืชมีผลผลิตต่อพื้นที่ต่ำเพราะ มีสายพันธุ์ไม่ได้รับการปรับปรุงเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่ง มีข้อจำกัดทางการจัดสรรน้ำ การใช้สารกำจัดแมลง การเกี่ยวเกี่ยวและการเก็บรักษาผลิตภัณฑ์สัตว์ มีต้นทุนการผลิตที่สูงเพราะอาหารสัตว์มีราคาแพงเพราะวัตถุดิบได้รับการสนับสนุนราคาเพื่อช่วยเกษตรกร ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง
- สินค้าเกษตรแปรรูป ผลิตโดยกิจการขนาดใหญ่ที่ทำได้ตามมาตรฐานส่งออกได้ แต่ผู้ผลิตรายย่อยไม่มีโอกาสในการส่งออก
- การส่งออกของไทยประสบปัญหานโยบายที่มีใช้ภาษีสศจากคู่ค้า อาทิ กรณีสิงคโปร์และมะพร้าว ซึ่งมีผลกระทบต่ออุตสาหกรรมโดยรวม
- การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่ก้าวทันความต้องการของโลก ไม่มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของไทยเอง ทำให้ต้องพึ่งพาการนำเข้าเทคโนโลยี
- การผลิตในภาคอุตสาหกรรม สินค้าส่วนใหญ่ที่ผลิตเป็นสินค้าชั้นกลางที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำ และพึ่งพาการเชื่อมโยงกับห่วงโซ่การผลิตโลก
- การพึ่งพาการนำเข้าพลังงานทั้งน้ำมันและไฟฟ้า และข้อจำกัดของการพัฒนาพลังงานทดแทน
- การใช้โอกาสจากข้อตกลงการค้าเสรียังจำกัด โดยเฉพาะจากกรอบข้อตกลงอาเซียน
- การพัฒนา Digital Economy และ ICT ที่ไม่ทันต่อ disruptive technology
- ความเสียเปรียบที่ไม่มี platform economy

2.2.2. จุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ประเทศไทยในมิติสังคม

จุดอ่อนดั้งเดิมในมิติสังคมที่สำคัญและจะส่งผลกระทบต่อการเดินทางประเทศไทยในระเบียบโลกใหม่ ได้แก่ 1) โครงสร้างประชากรที่ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยเต็มขั้น 2) ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ 3) ระบบการศึกษาที่ไม่สามารถผลิตคนได้ตรงตามความ

ต้องการของประเทศ และ 4) หนี้ครัวเรือน ทั้งนี้ในระบบและหนี้ในระบบ โดยสถานการณ์ปัจจุบันของ จุดอ่อนดั้งเดิมเป็นดังนี้

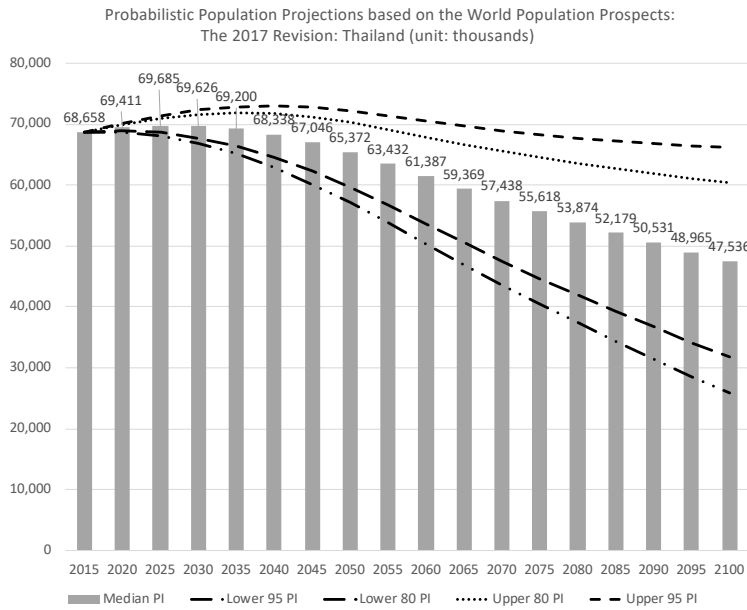
1) โครงสร้างประชากรที่ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยเต็มขั้น

องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ได้ให้นิยาม ผู้สูงอายุ (Older person) หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป และได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ
2. ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึงสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์
3. ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged society) หมายถึงสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่

โดยในปี 2020 ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) ซึ่งหมายถึงสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุ ตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ

และหากไม่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ประเทศไทยจะเข้าสู่ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged society) โดยในปี 2040 ประเทศไทยจะมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ นั้นหมายความว่า ประเทศไทยจะมีประชากรวัยทำงานที่ลดลงอย่างมาก และในทางตรงกันข้าม ประเทศไทยจะมีความต้องการการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสร้างระบบสวัสดิการสังคมเพิ่มขึ้นอย่างยิ่งยวด

Demographic Structure of Thailand Classified by Age Group (unit: thousands)

Year	Populations		
	0-14 year	15-59 year	60+ year
2010	12,642	42,740	8,408
2020	11,081	42,293	12,622
2030	9,800	38,795	17,579
2040	8,170	35,175	20,519

Year	Proportion (%)		
	0-14 year	15-59 year	60+ year
2010	19.82	67.00	13.18
2020	16.79	64.08	19.13
2030	14.81	58.63	26.56
2040	12.79	55.08	32.13

Source: Compile by Author from United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017). Probabilistic Population Projections based on the World Population Prospects: The 2017 Revision. Population Division, DESA. <http://esa.un.org/unpd/wpp/> and Population Development Plan in the 11th National Economic and Social Development Plan, Office of the National Economic and Social Development Board, Thailand

ในมุมมองของการค้าการลงทุน สังคมผู้สูงอายุในอนาคตกระตุ้นการลงทุน ไม่เพียงแต่ด้าน health care แต่ยังรวมสินค้าและบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีกมาก เนื่องจากผู้สูงอายุในอีก 10-20 ปีข้างหน้าจะมีลักษณะที่ต่างจากผู้สูงอายุในอดีต โดยผู้ที่กำลังจะเข้าสู่วัยสูงอายุในอนาคตจะเป็นกลุ่มคนตั้งแต่รุ่นมิลเลนเนียลลงไป กลุ่มคนเหล่านี้มีอัตลักษณ์ในตนเองสูง เป็นกลุ่มทางการตลาดที่ต้องการสินค้าและบริการที่บ่งบอกตัวตนได้ กลุ่มผู้สูงอายุในอนาคตจะเป็นกลุ่มคนแก่ที่มีสุขภาพดี เนื่องจากเป็นกลุ่มคนในรุ่นที่มีองค์ความรู้ด้านสุขภาพด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย ในการรักษาสุขภาพและเรียนรู้ผ่านอินเทอร์เน็ต กล่าวได้ว่าอยู่ในยุคสมัยที่มีกระแสการรักษาสุขภาพตั้งแต่อายุน้อย จึงกำลังจะเกิดกลุ่มที่เรียกว่าเป็น young old (yold) ขึ้นในอนาคต

ความต้องการที่กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต้องการจึงต้องมีมากกว่าบริการด้าน Wellness อาทิ กิจกรรมร่วมระหว่างผู้สูงอายุ ทั้งนี้ กระบวนการผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองผู้สูงอายุกลุ่มนี้ในอนาคตควรเป็นวงจรการผลิตที่มีความยืดหยุ่นสูงและสามารถปรับเปลี่ยนการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการระดับปัจเจกได้มากขึ้น เทคโนโลยี machine learning และ robotic จึงมีบทบาทสำคัญต่อการผลิตในอนาคต

2) ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

ปัญหาการกระจายรายได้ ในปี 2016 ประเทศไทยถูกจัดอยู่ในลำดับที่ 3 ของประเทศที่มีการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมมากที่สุดในโลก รองจากรัสเซีย และอินเดีย (Bangkok Post, 2016) และจากข้อมูลล่าสุดของ Forbes และ Credit Suisse ประเมินการณ์ทรัพย์สินรวมของประเทศไทยอยู่ที่ 434 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ พบว่า คนไทยที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ที่ร่ำรวยมากที่สุดเพียงร้อยละ 1 (เทียบเท่ากับ 521,850 คน) ครอบครอง

ทรัพย์สินถึงร้อยละ 56.2 ของทั้งประเทศ และเมื่อพิจารณาที่ร้อยละ 10 ของคนไทยวัยผู้ใหญ่ที่ร่ำรวยมากที่สุด คนกลุ่มนี้ครอบครองทรัพย์สินร้อยละ 78.7 ของประเทศ หรือมูลค่ากว่า 341.55 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ในขณะที่ประชากรกว่าร้อยละ 90 หรือ 47 ล้านคน ครอบครองทรัพย์สินเพียงร้อยละ 21.3 หรือเพียง 92.4 พันล้านดอลลาร์สหรัฐเท่านั้น (Credit Suisse, 2017)

และที่น่าตกใจมากกว่านั้นคือ ความมั่งคั่งกว่าร้อยละ 21.84 หรือประมาณ 94.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มคนเพียง 5 ตระกูลเท่านั้น อันได้แก่ ตระกูลเจียรวนนท์ กลุ่มธุรกิจเจริญโภคภัณฑ์ (CP) ครอบครองทรัพย์สินประมาณ 30 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ตระกูลจิราธิวัฒน์ กลุ่มเซ็นทรัล ครอบครองทรัพย์สินประมาณ 21.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ตระกูลอู๋วิทยา กลุ่มกระทิงแดง ครอบครองทรัพย์สินประมาณ 21 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ตระกูลสิริวัฒนภักดี ครอบครองทรัพย์สินประมาณ 17.4 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ และตระกูลศรีวัฒนประภา กลุ่ม King Power ครอบครองทรัพย์สินประมาณ 5.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งนั่นหมายความว่า คนไทยจำนวนกว่า 47 ล้านคน มีทรัพย์สินรวมกันไม่เท่ากับสมาชิกของ 5 ตระกูลที่ร่ำรวยที่สุดในประเทศ (Forbes Thailand, 2018)

การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำเช่นนี้จะทำให้เมื่อมีวิกฤตทางเศรษฐกิจ และ/หรือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ-การเมือง เกิดขึ้น ผลกระทบที่ประชาชนแต่ละกลุ่มจะได้รับจะมีความรุนแรงที่แตกต่างกันทั้งในมิติขนาดของผลกระทบและทิศทางของผลกระทบ ทั้งนี้เนื่องจากสำหรับกลุ่มผู้มีความมั่งคั่งสูง พวกเขาจะมีความสามารถในการปรับตัว และ/หรือหลีกเลี่ยงผลกระทบทางลบ มีภูมิคุ้มกันเนื่องจากมีสภาพคล่องที่สูง มีเงินสดหรือทรัพย์สินที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดติดตัวจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันก็สามารถที่จะสร้างศักยภาพในการเปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาสได้อย่างไม่ยากนัก แต่ปัญหาการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำทำให้ประชาชนที่จะมีศักยภาพและภูมิคุ้มกันเช่นนี้มีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับประชาชนที่จะขาดสภาพคล่อง รวมทั้งไม่มีศักยภาพในการที่จะปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อแสวงหาโอกาสท่ามกลางวิกฤต และประชาชนเหล่านี้ก็จะต้องหวังพึ่งสวัสดิการจากรัฐบาล ในขณะที่ความเหลื่อมล้ำเองก็ทำให้รัฐบาลไม่สามารถจัดเก็บรายได้จากภาษีมาบริหารจัดการระบบสวัสดิการได้อย่างเต็มที่

3) ระบบการศึกษาที่ไม่สามารถผลิตคนได้ตรงตามความต้องการของประเทศ

แม้ประเทศไทยจะมีอัตราการว่างงานที่อยู่ในระดับต่ำมากมาโดยตลอด โดยอัตราการว่างงานในประเทศไทยระหว่างปี 2011-2019 อยู่ในช่วงร้อยละ 0.66-1.15 ทั้งนี้เหตุผลส่วนหนึ่งเป็นเพราะค่าจำกัดความในการสำรวจกำลังแรงงาน (Labour Force Survey) ของไทยที่ให้ค่าจำกัดความ ภาวะการมีงานทำ ว่ามีงานทำเพียง 1 ชั่วโมง/สัปดาห์ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563) ในขณะที่ในหลายประเทศจะให้ค่าจำกัดความ ภาวะการมีงานทำที่ต้องทำงานเกินกว่า 35 ชั่วโมง/สัปดาห์ แต่กลับพบว่าอัตราการว่างงานต่ำระดับ (Underemployment) ของประเทศไทยกลับอยู่ในสัดส่วนที่สูงถึงในราวร้อยละ 14-15 และยังพบว่า Inadequate Employment Situations (การทำงานต่ำกว่าระดับด้านสถานการณ์การทำงาน) โดยส่วนใหญ่

แล้วจะหมายถึง (1) ผู้ที่ทำงานต่ำกว่าระดับด้านความรู้ความสามารถ คือทำงานที่ใช้ความรู้ความสามารถต่ำกว่าระดับความรู้ความสามารถที่ตนเองมี หรือ (2) ผู้ที่ทำงานต่ำกว่าระดับด้านรายได้ คือ ทำงานที่ได้รับรายได้ต่ำกว่าที่ควรจะได้ โดยผู้ที่ทำงานต่ำกว่าระดับด้านสถานการณ์การทำงานนี้ต้องการที่จะหางานที่ดีขึ้นกว่าที่ทำอยู่แต่ไม่สามารถหาได้ โดยการทำงานต่ำกว่าระดับประเภทนี้ ไม่ได้มีนิยามที่เป็นทางการว่าจะวัดค่าได้อย่างไร และอาจวัดไม่ได้ง่ายจากข้อมูลโดยตรงเหมือนกับกรณีผู้ทำงานต่ำกว่าระดับด้านเวลาหากจะมองว่าการทำงานต่ำกว่าระดับด้านความรู้ความสามารถคือการที่คนรับทำงานที่ต่ำกว่าวุฒิการศึกษาที่จบมา หรือมีความไม่สอดคล้องของการศึกษาในแนวตั้ง (Vertical Education Mismatch) พิริยะ ผลพิรุฬ และคณะ (2557) คำนวณไว้ว่าในปี 2551 มีจำนวนผู้มีความไม่สอดคล้องของการศึกษาในแนวตั้งถึง 35.97% ของจำนวนแรงงานหรือกล่าวได้ว่าทุกๆ คนทำงาน 3 คน มี 1 คนที่ทำงานไม่ตรงกับสายการเรียนที่ตนเองศึกษามา (วรประภา นาควัชระ, 2559) ในขณะที่ศาสตราจารย์ ดร.เกื้อ วงศ์บุญสิน ประมาณการณ์ว่า มีคนไทยที่ทำงานต่ำกว่าศักยภาพถึงร้อยละ 46 สำหรับคนงานที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และร้อยละ 26 สำหรับคนงานที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2560a)

และในขณะที่นานาชาติกำลังเน้นการศึกษาในวิชากลุ่ม STEM (Science วิทยาศาสตร์, Technology เทคโนโลยี, Engineering วิศวกรรม และ Mathematic คณิตศาสตร์) เพื่อต่อยอดสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมภายในประเทศ กลับพบว่าในประเทศไทย มีนักเรียนจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นราวปีละ 800,000 คน เด็กนักเรียนเหล่านี้ในเรือน 100,000 คน จะออกจากระบบการศึกษาและเข้าสู่ตลาดแรงงาน จากนั้นจะมีเด็กนักเรียนที่จบการศึกษาชั้นมัธยมปลาย และ อาชีวศึกษา ประมาณ 700,000 คน โดย 550,000 คน จะเข้าสู่ตลาดแรงงานด้วยวุฒิ ม.6 และ ปวช. โดยสัดส่วนนักเรียนสายสามัญต่อนักเรียนอาชีวศึกษาที่ต้องการเพื่อตอบสนองตลาดแรงงานอยู่ที่ระดับ 50:50 แต่พบว่านักเรียนที่เรียนต่อ ม.ปลาย เมื่อเทียบกับอาชีวศึกษากลับอยู่ที่ 75:25 (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2560b)

ในขณะที่ มีนักเรียนเข้าสู่ระดับอุดมศึกษาในราว 1.5 แสนคน ซึ่งร้อยละ 70 เรียนต่อในสายสังคมศาสตร์ เหลือเพียงร้อยละ 30 หรือ ประมาณ 45,000 คน เท่านั้นที่เรียนต่อในสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งสวนทางกับความต้องการของตลาดที่ต้องการแรงงานที่จบอาชีวศึกษาเพื่อป้อนตลาดแรงงานในภาคการผลิต และต้องการบัณฑิตที่จบทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในราวร้อยละ 70 ของคนที่เข้าสู่ระดับอุดมศึกษา (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2560a)

4) หนี้ครัวเรือน ทั้งหนี้ในระบบและหนี้นอกระบบ

จากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย ณ ไตรมาสที่ 1 ของปี 2563 หนี้ครัวเรือนที่เป็นหนี้ในระบบของประชาชนไทยอยู่ที่ 13.479 ล้านล้านบาท หรือเทียบเท่ากับร้อยละ 80.1 ของมูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยรวบรวมข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนจาก ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจที่รับฝากเงิน สหกรณ์ออมทรัพย์ บริษัทบัตรเครดิต ลิซซิง และสินเชื่อส่วนบุคคล

บริษัทประกันภัยและประกันชีวิต บริษัทหลักทรัพย์ ธุรกิจบริหารสินทรัพย์สถาบันการเงิน โรงรับจำนำ และสถาบันการเงินประเภทอื่นๆ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563)

ถึงแม้ตัวเลขยอดหนี้ครัวเรือนในระบบจะมีการปรับตัวลดลงจากปลายปี 2562 ที่ระดับ 13.483 ล้านล้านบาท แต่จากภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยลงอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้เศรษฐกิจทั้งในประเทศไทยและทั่วโลกตกต่ำลงอย่างมีนัยสำคัญ ศูนย์วิจัยกสิกรไทย คาดการณ์ว่าสัดส่วนหนี้ต่อจีดีพีของไทยอาจขยับสูงขึ้นไปอยู่ในกรอบประมาณ 88-90% ต่อ GDP ณ สิ้นปี 2563 ซึ่งนับเป็นระดับสูงที่สุดในรอบ 18 ปี และแน่นอนว่าหากมีการนับรวมเอาตัวเลขหนี้ในระบบที่ครัวเรือนไทยกู้ยืม สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP จะสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (ไทยโพสต์, 2563)

หากพิจารณาในมิติจำนวนประชากร สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย (Thailand Development Research Institute: TDRI) พบว่า ครัวเรือนไทยกว่า 49% หรือ 10 ล้านครัวเรือน จากทั้งหมด 21 ล้านครัวเรือน เป็นหนี้ โดย 91.4% เป็นหนี้ในระบบ และอีก 4.9% เป็นหนี้นอกระบบอย่างเดียว ที่เหลือ 3.7% มีหนี้ทั้งสองแบบ

ทั้งนี้ แรงงานไทยที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 1.5 หมื่นบาทต่อครัวเรือน เป็นหนี้ถึง 97% (มูลค่าเฉลี่ย 132,000 บาท) โดยเป็นหนี้นอกระบบ 53.6% และ 78.6% เคยผิดนัดชำระหนี้

สำหรับอาชีพที่มีหนี้มากที่สุด (ทั้งในและนอกระบบ) ได้แก่ เกษตรกรและกลุ่มคนที่ทำธุรกิจ โดยส่วนใหญ่ต้องการกู้หนี้ยืมสินไปเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค (41%) ซื้อบ้านและที่ดิน (33%) ทำการเกษตร (14%) ทำธุรกิจ (10%) และการศึกษาบุตรและอื่นๆ (2%) นอกจากนี้ยังมีการกู้เพื่อใช้ในกรณีฉุกเฉิน เช่น ค่าการศึกษาบุตร และ ค่ารักษาพยาบาล อีกด้วย (สำนักข่าวอิศรา, 2563)

2.2.3 จุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ประเทศไทยในมิติสถาบัน

ปัญหาเรื้อรังของประเทศไทยในมิติสถาบันที่เป็นจุดอ่อนดั้งเดิมและจะทำให้ประเทศไทยมีความเปราะบางสูงในระเบียบโลกใหม่ ได้แก่ 1) ปัญหาการคอร์รัปชัน ฉ้อราษฎร์บังหลวง และ 2) ปัญหากฎหมาย กฎระเบียบ กติกา ที่ล้าสมัย และมีการบังคับใช้กฎหมายที่ขึ้นกับดุลพินิจอันทำให้การบังคับใช้กฎหมายมีความไม่เท่าเทียมกันและไม่มีประสิทธิภาพ

1) ปัญหาการคอร์รัปชัน ฉ้อราษฎร์บังหลวง

ตั้งแต่ปี 2012 เป็นต้นมา องค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International: TI) ได้ว่าจ้างให้มหาวิทยาลัย the University of Passau เป็นผู้จัดทำ ดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perceptions Index: CPI) โดย CPI เกิดขึ้นจากการออกแบบสำรวจความคิดเห็น 16 แบบสำรวจ ซึ่งจะใช้

ประเมินจากฐานข้อมูลของ 12 สถาบัน ซึ่งทำการสำรวจและประเมินความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญในมิติต่างๆ โดยทั้ง 12 สถาบัน ได้แก่ African Development Bank (Ivory Coast), Bertelsmann Foundation (Germany), Economist Intelligence Unit (UK), Freedom House (US), Global Insight (US), International Institute for Management Development (Switzerland), Political and Economic Risk Consultancy (Hong Kong), The PRS Group, Inc., (US), World Economic Forum, World Bank และ World Justice Project (US) ซึ่งประเทศที่จะถูกนำมาคิดคำนวณดัชนีและจัดอันดับต้องมีข้อมูลอย่างน้อยที่สุดจาก 3 สถาบันข้างต้น โดยการประเมินจากแบ่งคะแนนดัชนีเป็น 0-100 โดยประเทศที่ได้คะแนน 100 ถือเป็นประเทศที่ได้รับการรับรู้ว่ามีความโปร่งใสมากที่สุด ทุจจริตต่ำที่สุด ในขณะที่หากได้คะแนนต่ำกว่า 49 นั้นหมายถึง เป็นประเทศที่ประชาชนทั่วไปมีความรับรู้ว่ามีความโปร่งใสน้อย มีความทุจริตสูง และประเทศที่ได้ 0 คะแนน คือประเทศที่มีการทุจริตในระดับสูงที่สุด (Transparency International, 2020)

จากการสำรวจของ TI และ ดัชนี CPI ประเทศไทยได้คะแนนที่ระดับ 35-38 อย่างต่อเนื่องจากปี 2012-2019 โดยคะแนนในปี 2019 คือ 36 ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับที่ประชาชนรับรู้ว่ามีความทุจริตในระดับสูง และหากเปรียบเทียบในระดับโลก ถือว่าประเทศไทยมีดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชันที่อันดับที่ 101 จากทั้งหมด 179 ประเทศที่มีการจัดอันดับ โดยมีภาพลักษณ์คอร์รัปชันอยู่ในอันดับเดียวกันกับ Bosnia and Herzegovina, Panama, Kosovo และ Peru

และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในประชาคมอาเซียนประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 6 โดยมีสิงคโปร์ ได้ 85 คะแนนอยู่ในอันดับที่ 4, มาเลเซีย ได้ 53 คะแนนอยู่ในอันดับที่ 51, บรูไน ได้ 60 คะแนนอยู่ในอันดับที่ 35, อินโดนีเซีย ได้ 40 คะแนนอยู่ในอันดับที่ 85, เวียดนาม ได้ 37 คะแนนอยู่ในอันดับที่ 96, ฟิลิปปินส์ ได้ 34 คะแนนอยู่ในอันดับที่ 113, สปป.ลาว และเมียนมา ได้ 29 คะแนนอยู่ในอันดับที่ 130 ร่วมกัน และ กัมพูชา ได้ 20 คะแนนอยู่ในอันดับที่ 162

และจากการสำรวจของ ผาสุก พงษ์ไพจิตร ยงยุทธ ไชยพงศ์ และ ธาณี ชัยวัฒน์ ในปี 2557 พบว่า ในปี 2557 หน่วยงานราชการที่ผู้ไปติดต่อถูกเรียกสินบนบ่อยที่สุด (ร้อยละ คือ จำนวนผู้ถูกเรียกสินบนจากจำนวนผู้ไปติดต่อราชการ 100 คน) คือ 1) สำนักงานที่ดิน (ร้อยละ 7) 2) สถานีตำรวจ (ร้อยละ 6.1) 3) กรมศุลกากร (ร้อยละ 2.4) และ 4) กรมขนส่งทางบก (ร้อยละ 1.9)

โดยหน่วยงานที่ผู้ไปติดต่อมีค่าเฉลี่ยของเงินสินบนที่ถูกเรียกต่อครัวเรือนสูงที่สุด คือ 1) โรงเรียนรัฐบาล 11,796 บาท 2) กรมศุลกากร 10,538 บาท 3) สำนักงานที่ดิน 5,341 บาท และ สถานีตำรวจ 4,919 บาท

อย่างไรก็ดีการศึกษาของ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ เป็นเพียงการประเมินมูลค่าขั้นต่ำเท่านั้น เพราะเกิดจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่ง ไม่ใช่ประชาชนทุกคนที่ติดต่อหน่วยงานราชการ และข้อมูล

การให้สินบนก็เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการคอร์รัปชัน ข้อราษฎร์บังหลวงเท่านั้น การทุจริตในวงราชการ และการทุจริตในภาคเอกชนยังมีอีกหลากหลายรูปแบบ และเชื่อว่ามีมูลค่าความเสียหายทางเศรษฐกิจสูงกว่าตัวเลขที่มาจากการสำรวจอย่างแน่นอน

2) ปัญหาด้านกฎหมาย กฎเกณฑ์ กติกา และการบังคับใช้

กฎระเบียบ และกติกากการค้ำยั้งคงพึงพาการปกป้องตัวเอง ไม่พร้อมที่จะแข่งขัน ในขณะที่ประเทศคู่ค้าและคู่แข่ง เช่น เวียดนาม ตามเกือบทัน เพราะมีความสามารถดึงดูดการลงทุนโดยตรงได้ต่อเนื่องและเพิ่มขึ้นมาตลอด เพราะการเปิดเสรีการค้า การลงทุน อีกทั้งการเริ่มธุรกิจก็ประสบกับขั้นตอนทางราชการ และการอนุญาต

จากการสำรวจเบื้องต้นของโครงการทบทวนใบอนุญาตของทางราชการจากฐานข้อมูลกระบวนการของ กระทรวงพาณิชย์, กระทรวงแรงงาน, กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงศึกษาธิการ (ซึ่งเป็น 6 กระทรวงนำร่อง) พบว่ามีทั้งสิ้น 1,030 กระบวนการที่ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย และระเบียบ เพื่อให้เป็นกฎหมายที่มีความทันสมัยและสอดคล้องกับมาตรฐานสากล (Good Regulatory Practice: GRP) โดยต้องใช้หลักการของ Regulatory Guillotine คือ การพิจารณากฎหมายจำนวนมากในครั้งเดียว เพื่อยกเลิกกฎหมายที่ไม่จำเป็น ลำสมัย หรือปรับแก้กฎหมายให้สะดวกต่อการปฏิบัติตาม โดยใช้วิธีที่รวดเร็ว โปร่งใส เป็นวิทยาศาสตร์ ใช้ต้นทุนต่ำ และมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกฎหมายใดที่หมดความจำเป็น หรือไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือที่เป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพและการดำเนินธุรกิจของประชาชนจะถูกลบเลิก ส่วนกฎหมายที่จำเป็นแต่ไม่เอื้อต่อการดำเนินงานจะถูกปรับทอนความยุ่งยากซับซ้อนลง (Simplified) ซึ่งได้ดำเนินการประสบความสำเร็จมาแล้วในหลายประเทศ โดยบริษัทที่ปรึกษา Jacobs, Cordova & Associates (JCA) เช่น ประเทศสวีเดน ประเทศเกาหลีใต้ ประเทศเม็กซิโก และประเทศเวียดนาม เป็นต้น อย่างไรก็ตามจากการส่งรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการดังกล่าวตั้งแต่ เดือน พฤษภาคม 2561 จนถึงปัจจุบันการขับเคลื่อน เพื่อเดินหน้าปฏิรูประบบกฎหมายภายในประเทศไทยยังไม่มีวี่แวงแต่อย่างใด (Thailand's Simple and Smart Licensing, 2018)

และจากดัชนีความสามารถในการแข่งขัน Global Competitiveness Index ปี 2019 โดย World Economic Forum ปัญหาทางด้านกฎหมาย กฎเกณฑ์ กติกา และการบังคับใช้ก็ถูกสะท้อนอย่างชัดเจน โดยอันดับและคะแนนในเสาหลักที่ 1 ปัจจัยด้านสถาบันของประเทศไทย ก็มีคะแนนในระดับต่ำ ดังแสดงในแผนภาพ

Thailand

40th/141

Index Component	Value	Score *	Rank/141	Best Performer
 1st pillar: Institutions 0-100	-	54.8 ↓	67	Finland
Security 0-100	-	64.7 ↑	110	Finland
1.01 Organized crime 1-7 (best)	4.3	54.3 ↓	95	Finland
1.02 Homicide rate per 100,000 pop.	3.2	90.8 ↑	81	Multiple (14)
1.03 Terrorism incidence 0 (very high) -100 (no incidence)	69.9	69.9 =	134	Multiple (25)
1.04 Reliability of police services 1-7 (best)	3.6	43.7 ↑	105	Finland
Social capital 0-100	-	53.2 ↓	54	New Zealand
1.05 Social capital 0-100 (best)	53.2	53.2 ↓	49	New Zealand
Checks and balances 0-100	-	50.0 ↓	61	Finland
1.06 Budget transparency 0-100 (best)	56	56.0	36	Multiple (2)
1.07 Judicial independence 1-7 (best)	4.0	49.7 ↓	64	Finland
1.08 Efficiency of legal framework in challenging regulations 1-7 (best)	3.3	38.6 ↑	75	Finland
1.09 Freedom of the press 0-100 (worst)	44.1	55.9 ↑	113	Norway
Public-sector performance 0-100	-	54.8 ↑	51	Singapore
1.10 Burden of government regulation 1-7 (best)	3.7	45.8 ↑	50	Singapore
1.11 Efficiency of legal framework in settling disputes 1-7 (best)	4.2	53.5 ↑	44	Singapore
1.12 E-Participation 0-1 (best)	0.65	65.2 =	79	Multiple (3)
Transparency 0-100	-	36.0 ↓	85	Denmark
1.13 Incidence of corruption 0-100 (best)	36.0	36.0 ↓	85	Denmark
Property rights 0-100	-	54.7 ↑	65	Finland
1.14 Property rights 1-7 (best)	4.3	55.4 ↑	73	Finland
1.15 Intellectual property protection 1-7 (best)	3.7	45.3 ↑	99	Finland
1.16 Quality of land administration 0-30 (best)	19.0	63.3 ↑	51	Multiple (5)
Corporate governance 0-100	-	71.9 ↑	23	New Zealand
1.17 Strength of auditing and accounting standards 1-7 (best)	4.9	65.6 ↑	56	Finland
1.18 Conflict of interest regulation 0-10 (best)	8.3	83.0 =	8	Kenya
1.19 Shareholder governance 0-10 (best)	6.7	67.0 ↑	37	Kazakhstan
Future orientation of government 0-100	-	53.3	77	Luxembourg
1.20 Government ensuring policy stability 1-7 (best)	3.8	47.3	75	Switzerland
1.21 Government's responsiveness to change 1-7 (best)	3.9	47.9	61	Singapore
1.22 Legal framework's adaptability to digital business models 1-7 (best)	3.6	43.8	67	United States
1.23 Government long-term vision 1-7 (best)	3.9	49.1	68	Singapore
1.24 Energy efficiency regulation 0-100 (best)	59.5	59.5	42	Italy
1.25 Renewable energy regulation 0-100 (best)	47.0	47.0	74	Germany
1.26 Environment-related treaties in force count (out of 29)	21	72.4	79	Multiple (6)

บทที่ 4: ฉากทัศน์ ท่าทีและจุดยืนของประเทศไทยต่อระเบียบโลกใหม่ใน

มิติอาณาบริเวณศึกษา (Area Based)

จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การระดมสมอง และการที่บุคลากรของทีมนักวิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมทางการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การค้า การลงทุน และประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ การดำเนินนโยบายเพื่อนำพาประเทศไทยไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในประเทศและกับประชาคมโลกในมิติสังคม-วัฒนธรรม เมื่อนำมาวิเคราะห์โดยกระบวนการ Applied PEST Analysis หรือการวิเคราะห์อย่างรอบด้านทั้งในมิติ การเมืองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, เศรษฐกิจ การค้า การลงทุน, การพัฒนาอย่างยั่งยืน และสังคม-วัฒนธรรม ทำให้คณะผู้วิจัยรับรู้สถานะจุดอ่อนดั้งเดิมของประเทศไทย (Original Sins) ก่อนต้องรับการกระทบจากระเบียบโลกใหม่ และ ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ระเบียบโลกใหม่ที่จะเข้ามากระทบประเทศไทยคืออะไร ซึ่งจะแยกการนำเสนอ ระเบียบโลกใหม่ ที่ไทยต้องเผชิญหน้าออกเป็น 2 บทคือ บทที่ 4 และ บทที่ 5 โดย การกำหนดฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ ท่าที และจุดยืนของประเทศไทยได้ โดยในภาพรวมท่าทีและจุดยืนของประเทศไทยต่อระเบียบโลกใหม่ มิติอาณาบริเวณศึกษา (Area Based) จะถูกนำเสนอในบทที่ 4 และ มิติประเด็นสำคัญ (Issue Based) จะถูกเสนอต่อไปในบทที่ 5

โดยฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย และข้อเสนอแนะต่อภาคส่วนต่างๆ ในมิติอาณาบริเวณศึกษา (Area Based) ต่อภูมิภาคสำคัญๆ ของโลก ได้แก่ มหาอำนาจเดิม (สหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป) จีน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง (ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้) ภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิม และ ประชาคมอาเซียน

ระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลงไปในมิติอาณาบริเวณศึกษา

ในช่วงหลังจากการยุติสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเป็นต้นมา ระเบียบระหว่างประเทศพัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ประเทศผู้ชนะในสงครามจัดตั้งองค์การ “สันนิบาตชาติ” (League of Nations) เพื่อประสานดุลยภาพทางการเมืองของสังคมโลก แต่กลไกของสันนิบาตชาติก็ล้มเหลวอย่างชัดเจนเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองปะทุขึ้น และจบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตรที่รวมตัวกันจัดตั้ง “องค์การสหประชาชาติ” (United Nations) ให้เป็นสถาบันหลักในการรักษาสันติภาพและเสรีภาพโลก ตลอดจนโลกเข้าสู่สงครามเย็น การแข่งขันทางอุดมการณ์ของสองขั้วมหาอำนาจนำไปสู่การพัฒนาประเทศและการสะสมอาวุธนิวเคลียร์จบลงด้วยภาพการพังทลายของกำแพงเบอร์ลินในเดือนพฤศจิกายนปี.ศ. 1989 และ การล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี.ศ. 1991

ชัยชนะของสหรัฐฯ ได้รับการกล่าวอ้างว่าเป็นชัยชนะของเสรีประชาธิปไตย โดย Francis Fukuyama ได้นำเสนอแนวคิด “จุดจบแห่งประวัติศาสตร์” กล่าวคือ ประวัติศาสตร์ของโลกได้มาถึงจุดสิ้นสุด จะไม่มีเหตุการณ์ใหญ่ของโลกใดเกิดขึ้นอีกในเมื่อระบอบเสรีประชาธิปไตยและทุนนิยมเสรีจะกลายเป็นระบอบการปกครองหลักที่เอาชนะทุกระบอบการปกครองได้ โดยในยุคนั้นสหรัฐฯ กลายเป็นมหาอำนาจเดียวที่มีบทบาทเด่นในการจัดการกับระเบียบโลกซึ่งยึดตามแนวทางสำคัญ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตย เศรษฐกิจระบบเสรี การเคารพสิทธิมนุษยชน และการรักษาสันติภาพ โดยประเทศอื่นๆ จะต้องปฏิบัติตามระเบียบและข้อตกลงตามกฎบัตรสหประชาชาติ หากฝ่าฝืนจะถูกมาตรการลงโทษที่นำโดยสหรัฐฯ หลายวิธี เช่น มาตรการทางการค้า การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ หรืออาจรวมไปถึงการใช้กำลังทหาร กล่าวโดยสรุปคือ โครงสร้างอำนาจโลกภายหลังสงครามเย็นมีสหรัฐฯ เป็นศูนย์กลาง (Pax Americana) และทิศทางทางของระเบียบมีความเป็นเสรีนิยมชัดเจน หรือที่เรียกว่า “ระเบียบโลกเสรี” (Liberal International Order)

อย่างไรก็ดี คำทำนายของ Fukuyama ดูเหมือนจะไม่เป็นจริงด้วยส่วนผสมของสองปัจจัยหลักประการที่หนึ่ง ระเบียบเสรีนิยมที่สหรัฐฯ สร้างนั้นถูกสั่นคลอนด้วยการกระทำของสหรัฐฯ เอง ห้วงเวลาการมีอำนาจหนึ่งเดียวของสหรัฐฯ ถูกวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการวางอำนาจนำตามอำเภอใจและใช้องค์การระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือในการทำเพื่อประโยชน์ส่วนตนของมหาอำนาจหนึ่งเดียวเท่านั้น ยกตัวอย่างในเหตุการณ์เช่น กรณีสงครามอิรักในปี.ศ. 2003 ประการที่สอง คือ การทะยานขึ้นมาของมหาอำนาจใหม่ โดยเฉพาะจีนที่ได้ก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญในการเขียนระเบียบภูมิภาค จนกล่าวได้ว่ายุคขั้วอำนาจเดียวของสหรัฐฯ สิ้นสุดลง

การทะยานขึ้นมาของจีนสร้างข้อโต้แย้งและคำถามมากมายเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับระเบียบโลก ด้วย “ยุทธศาสตร์หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (Belt and Road Initiative: BRI) หรือโครงการระเบียง

เศรษฐกิจเส้นทางสายไหมศตวรรษที่ 21 ถือเป็นภารกิจสำคัญที่จีนกำลังก้าวข้ามระเบียบโลกเดิม โดยการสร้างตัวตนเป็นมหาอำนาจแห่งการพัฒนาผ่าน ข้อริเริ่มริเริ่มหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) ที่มีจุดมุ่งหมายในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่และเชื่อมโยงการค้าการลงทุนระหว่างประเทศระหว่างยุโรปกับเอเชียผ่านการให้เงินกู้แก่ประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งจัดตั้งสถาบันและกลไกในระดับภูมิภาค เช่น ธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank: AIIB) และกองทุนโครงสร้างพื้นฐานเส้นทางสายไหม (Silk Road Infrastructure Fund: SRIF) อย่างไรก็ตาม อภิสิทธิ์ของโครงการของจีนได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในปัจจุบัน เพราะ ในแง่หนึ่งโครงการ BRI ตอบสนองต่อการขยายอิทธิพลของจีนที่มีนัยเป็นภัยคุกคามทั้งในทางการเมืองและความมั่นคงแก่ประเทศอื่นๆ และอาจมองได้ว่าเป็น “การทูตติดกับดักหนี้” (debt-trap diplomacy) กับประเทศคู่เจรจาที่อาจตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของจีนได้

สหรัฐฯ มองการทะยานขึ้นมาจากจีนเป็นภัยคุกคามชัดเจน โดยเอกสารยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติฉบับใหม่ปีค.ศ. 2017 ภายใต้รัฐบาลโดนัลด์ ทรัมป์ มีการระบุจีนและรัสเซียในฐานะ “ภัยคุกคามหลักต่ออำนาจและเศรษฐกิจประเทศ” การดำเนินการตอบโต้จีนทางยุทธศาสตร์มีทั้งในทางเศรษฐกิจ คือ นโยบายแบบ “ลัทธิกีดกันการค้า” (protectionism) จนก่อตัวเป็น “สงครามการค้า” (Trade War) ระหว่างสองมหาอำนาจ และในทางความมั่นคง สหรัฐฯ ได้ปรับยุทธศาสตร์ใหม่ด้วยการออกแนวคิด “ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดเผย” (The Free and Open Indo-Pacific Strategy) เพื่อขยายอาณาบริเวณทางภูมิรัฐศาสตร์ให้มีขอบเขตกว้างขวางมากขึ้นโดยการรวมมหาสมุทรอินเดียเข้ามาอยู่ในยุทธศาสตร์และเปลี่ยนกองบัญชาการแปซิฟิกเดิมเป็น “กองบัญชาการภาคพื้นอินโด-แปซิฟิก” (The Indo-Pacific Command) อีกทั้งยังสร้างพลวัตในระบบ “จตุรมิตร” (The Quadrilateral Relationship) ระหว่างสหรัฐฯ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และอินเดียเพื่อคานบเทาและอิทธิพลของจีนที่กระทำผ่าน BRI และในท้ายที่สุด การแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจทวีความเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ นี้จะส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดระเบียบโลก

ในสถานการณ์ปัจจุบัน โลกกำลังประสบกับการระบาดใหญ่ของ COVID-19 ซึ่งแพร่กระจายต่อเนื่องจนมีอัตราผู้ติดเชื้อสูงมากกว่า 23,000,000 คนในระยะเวลาแปดเดือนนับจากที่การเริ่มระบาดในเดือนธันวาคมปีค.ศ. 2019 นานาประเทศต่างต้องออกมาตรการที่เข้มงวดในการควบคุมการติดต่อของโรคระบาด โดยเฉพาะการเว้นระยะห่างทางกายภาพ ซึ่งรวมถึงการจำกัดการเดินทาง ปิดน่านฟ้าและพรมแดน การปิดสถานศึกษาหรือที่ทำงาน เป็นต้น ผลกระทบของ COVID-19 จึงเกิดขึ้นรอบทิศทางทั้งในด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมกับทุกประเทศอย่างไร้พรมแดน ด้วยเหตุนี้จึงมีการตั้งข้อสมมุติฐานว่า ภูมิรัฐศาสตร์โลกจะเปลี่ยนแปลง โดยการแข่งขันระหว่างสองมหาอำนาจอาจสงบลงด้วยการมีผลประโยชน์ร่วมที่สำคัญกว่าในการร่วมมือเพื่อจัดการกับโรคระบาดครั้งนี้ ทว่าในความเป็นจริงแล้ว การระบาดของไวรัสโคโรนา กลับไม่ได้พลิกโฉมการเมืองโลกจากที่เป็นอยู่ แต่เร่งกระแสการเปลี่ยนแปลงของดุลแห่งอำนาจที่ดำเนินมาใน

ระยะก่อนหน้าให้รุนแรงและรวดเร็วขึ้นไปอีก กล่าวคือ การแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกายังคงเข้มข้น ท่าทีของความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศกลับยิ่งตึงเครียดไปมากกว่าเดิม

ยิ่งไปกว่านั้น ไวรัสโคโรนายังเป็นกระจกสะท้อนสำคัญว่าอำนาจนำที่ยังมีอยู่ของสหรัฐฯ กำลังถูกบั่นทอนวิกฤตการณ์ความชอบธรรมและการเป็นผู้นำในเวทีโลกของสหรัฐฯ ที่มีมาแต่ก่อนการระบาดของไวรัสกลับชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก สหรัฐฯ ประสบปัญหาการจัดการกับโรคระบาดภายในประเทศ อีกทั้งยังสร้างข้อกังขาจากประชาคมระหว่างประเทศต่อบทบาทและเจตจำนงของการเป็นมหาอำนาจนำ เมื่อประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ประกาศระงับการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนองค์การอนามัยโลก และต่อมาก็ได้ส่งเอกสารถอนตัวจากองค์การอนามัยโลกอย่างเป็นทางการ โดยจะมีผลในวันที่ 6 กรกฎาคม ปีค.ศ. 2564

ในทางตรงกันข้าม จีนกลับทะยานขึ้นต่อเนื่องแม้ในสถานการณ์ระบาด แม้ว่าในตอนแรกจีนจะประสบปัญหาการจัดการกับไวรัส เนื่องจากการปกปิดข่าวสารและล้มชุนนายแพทย์ Li Wenliang ไม่ให้เปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโคโรนาไวรัสต่อสาธารณชน จนทำให้อำนาจและความชอบธรรมของพรรคคอมมิวนิสต์จีนถูกท้าทายเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมาจีนสามารถพลิกตัวกลับมาควบคุมสถานการณ์โรคระบาดได้ โดยออกมาตราการป้องกันที่เข้มงวด เช่น การกักตัวผู้ติดเชื้อ การระงับการเดินทาง หรือ การปิดเมืองจนได้รับการยกย่องให้เป็นตัวแบบของการจัดการการระบาดของไวรัสได้อย่างดี นอกจากนี้ จีนยังพลิกวิกฤตไวรัสโคโรนาเป็นโอกาสในการแสดงบทบาทนำในระดับระหว่างประเทศ โดยการเข้าช่วยเหลือทั่วโลกผ่าน “การทูตหน้ากากอนามัย” ซึ่งจีนจะบริจาคอุปกรณ์การแพทย์และทรัพยากรอื่นๆ ให้แก่ประเทศที่กำลังมีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อ โดยภาพความสำเร็จของจีนและความล้มเหลวของสหรัฐฯ ในการจัดการกับวิกฤติ COVID-19 นี้มีนัยยะต่อแนวคิดเศรษฐกิจการเมือง การบริการสาธารณสุข และระบอบการปกครอง อีกทั้งยังสะท้อนแนวโน้มการเปลี่ยนผ่านทางอำนาจของโลกอย่างสำคัญ

รายงานวิจัยในส่วนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกผ่านการทำความเข้าใจในเรื่องมหาอำนาจ เนื่องด้วยการศึกษามหาอำนาจและการศึกษาระเบียบโลกเป็นเรื่องที่แยกขาดจากกันไม่ได้ ด้วยประวัติศาสตร์การทูตนั้นก็เป็ประวัติศาสตร์ของมหาอำนาจ ซึ่งทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลักต่างสำนักก็ได้นำเสนอความสำคัญของการศึกษาประเทศมหาอำนาจ หรือ ประเทศที่ครองอำนาจนำนี้ไว้ในหลายแง่มุม โดยสังคมนิยมทางอำนาจที่ประเทศหนึ่งที่มีอิทธิพลเหนือประเทศอื่นๆ ในระบบระหว่างประเทศซึ่งอำนาจที่เหนือกว่านั้นพัฒนาขึ้นจากศักยภาพที่เป็นผลรวมของคุณลักษณะแห่งชาติอันประกอบด้วย “ขนาดของประชากร เขตแดน ทรัพยากรทางธรรมชาติ ความสามารถทางเศรษฐกิจ ศักยภาพทางทหารและเสถียรภาพทางการเมือง” ดังนั้น จึงตีความตามสังคมนิยมได้ว่า มหาอำนาจในที่นี้คือ ประเทศที่มีอิทธิพลเหนือประเทศขนาดกลางและขนาดเล็ก ส่วนเสรีนิยมให้ความสำคัญกับบทบาทนำของมหาอำนาจในการรักษากฎระเบียบของสังคมระหว่างประเทศ ซึ่งรวมถึงการบริหารอำนาจและการรักษาบรรทัดฐานสากล

ผ่านองค์การระหว่างประเทศเพื่อความสงบเรียบร้อยของโลก และในท้ายที่สุดสรรคินิยมมองว่ามหาอำนาจคือ การประกอบสร้างระหว่าง ศักยภาพในเชิงวัตถุ การยอมรับจากประเทศอื่นๆ และองค์การระหว่างประเทศใน ฐานมหาอำนาจ แนวคิดที่ต่างกันนี้ของทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อเรื่องมหาอำนาจได้สร้างมิติที่ หลากหลายในการพิจารณาประเทศที่เป็นมหาอำนาจในปัจจุบัน

ดังนั้น รายงานวิจัยส่วนนี้จึงตั้งสมมติฐานประเทศและกลุ่มประเทศที่มีอำนาจ อิทธิพลและบทบาทต่อ การกำหนดระเบียบโลก คือ สหรัฐอเมริกา จีน รัสเซีย อินเดียและสหภาพยุโรป ซึ่งแต่ละประเทศและกลุ่ม ประเทศที่เลือกมานี้อาจจะมีอำนาจและศักยภาพที่ไม่เท่ากัน ในขณะที่เดียวกันงานวิจัยฉบับนี้ไม่ได้ปฏิเสธว่ามี ประเทศหรือกลุ่มประเทศอื่นนอกเหนือจากนี้ที่มีอิทธิพลต่อระเบียบโลกเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ญี่ปุ่น บราซิล ซาอุดีอาระเบียและอาเซียน ทว่าประเทศและกลุ่มประเทศเหล่านี้มีผู้วิจัยท่านอื่นทำการศึกษาอยู่แล้ว ดังนั้น รายงานส่วนนี้จึงจะทำการศึกษาระเบียบโลกผ่านมหาอำนาจดังที่กล่าวมา โดยแบ่งโครงสร้างเนื้อหา ออกเป็นหกส่วนคือ ประเทศสหรัฐอเมริกา จีน อินเดีย รัสเซีย สหภาพยุโรป และข้อสรุปว่าด้วยฉากทัศน์ ระเบียบโลกใหม่ ตามลำดับ

1. ฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐอเมริกา

1.1 สถานะปัจจุบันของสหรัฐอเมริกา

ในช่วงภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนกระทั่งวิกฤตการณ์คลองสุเอซในปีค.ศ. 1956 บทบาทของสหรัฐอเมริกา ในการเป็นมหาอำนาจนำของโลกเป็นที่ประจักษ์ขึ้นอย่างชัดเจน จนกล่าวได้ว่า สหรัฐฯ ได้กลายเป็นประเทศมหาอำนาจสูงสุดเหนือมหาอำนาจยุโรปอย่างชัดเจนด้วยขนาดเศรษฐกิจที่ใหญ่กว่าครึ่งหนึ่งของโลก ประกอบกับการเป็นผู้นำทางทหารเทคโนโลยีการผลิตน้ำมันและอาหาร อีกทั้งสหรัฐยังตระหนักดีว่าความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงการเข้ามามีบทบาท ในกิจการระหว่างประเทศหรือการแยกตัวเป็นเอกภาคีดังเช่น ภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่งนั้นไม่ตอบสนองต่อผลประโยชน์และความมั่นคงของสหรัฐฯ ได้อีกต่อไป ผู้นำสหรัฐฯ วางบทบาทการเข้ามามีส่วนร่วมในระเบียบโลกอย่างจริงจัง ข้อเสนอหลักการของวูดโรว์ วิลสัน (Woodrow Wilson) ที่เคยถูกปฏิเสธในช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง กลับมาเป็นข้อพิจารณาที่สำคัญอีกครั้งเมื่อ สหรัฐต้องจัดการกับระเบียบโลกในครั้งนี้อย่างเป็นทางการประชุมที่เบรตตัน วูดส์ (Bretton Woods) และดัมบาร์ตัน โอ๊คส์ (Dumbarton Oaks) ในปีค.ศ. 1944 แนวทางการจัดระเบียบโลกของสหรัฐฯ เป็นรูปธรรมขึ้นในการผลักดันแนวคิดความร่วมมือเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ทำให้แนวทางการขยายบทบาทของสหรัฐฯ นั้น ไม่ได้อยู่ในรูปแบบการใช้อำนาจเหนือกว่าเพื่อบังคับหรือครอบงำดังเช่นในอดีต แต่เป็นการแสดงบทบาทผ่านกลไกพหุภาคีเชิงสถาบัน เช่น สหประชาชาติ, กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF), ธนาคารโลก (World Bank), ความตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า (General Agreement on Tariff and Trade: GATT) และ องค์การสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ (North Atlantic Treaty Organization: NATO)

ภายหลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น โครงสร้างทางการเมืองและอำนาจของโลกเปลี่ยนแปลงมาสู่ระบบขั้วเดียวที่มีสหรัฐฯ เป็นอำนาจนำ หลักฐานที่เป็นประจักษ์แก่ข้อโต้แย้งนี้คือตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของสหรัฐฯ ในช่วงทศวรรษ 1990 ซึ่งอยู่ที่ร้อยละ 27 โดยมากกว่าสหภาพยุโรปอยู่สองเท่าตัว ในขณะที่ดัชนีชี้วัดศักยภาพทางทหารของสหรัฐฯ ก็ทิ้งห่างประเทศอื่นอย่างมาก แม้ว่าจะลดค่าใช้จ่ายด้านการทหารลงไปหลังสงครามเย็น ในขณะเดียวกัน ระบบความร่วมมือระหว่างสหรัฐฯ และประเทศต่างๆ ก็ยิ่งขยายตัว กลไกเชิงสถาบันทำให้ประเทศที่อ่อนแอกว่าเห็นประโยชน์ในความร่วมมือพหุภาคี ส่วนสหรัฐฯ ในฐานะผู้เขียนกฎเกณฑ์เสรีนิยม อย่างเช่น หลักการค้าเสรีและหลักความเป็นประชาธิปไตย ก็ยินยอมที่จะอยู่ภายใต้กติกาดังกล่าวเองด้วยเพื่อแลกกับความยอมรับและการร่วมมือของประเทศอื่น ตลอดจนถึงการรบกวนพฤติกรรมประเทศอื่นให้สอดคล้องกับระเบียบที่สะท้อนเป้าหมายและประโยชน์แห่งชาติของตน

อย่างไรก็ดี การรักษาระเบียบเสรีนิยมผ่านแนวทางการจำกัดอำนาจภายใต้สถาบันระหว่างประเทศของสหรัฐฯ ก็ถูกเคลือบแคลง ด้วยภาพการใช้กลไกพหุภาคีในการตอบสนองแนวทางเอกภาคีของสหรัฐฯ ได้สร้าง

ข้อกังขาให้แก่ประชาคมระหว่างประเทศและบั่นทอนระเบียบเสรีนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ ในวิกฤตการณ์อ่าวเปอร์เซียปีค.ศ. 1990 สหรัฐฯ ตีความการบุกคูเวตของอิรักว่าเป็นการกระทำที่เป็นภัยคุกคามแก่เสถียรภาพสันติภาพและกฎเกณฑ์ของภูมิภาค ในขณะที่เดียวกันก็ทำทลายอำนาจของตนโดยตรง และเมื่อมติคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติไม่สามารถควบคุมอิรักได้ สหรัฐฯร่วมกับพันธมิตร 32 ประเทศ จึงทำการขับไล่อิรักออกจากคูเวตโดยใช้กำลัง วิกฤตการณ์ครั้งนี้สะท้อนถึงบทบาทของสหประชาชาติในสงครามอ่าวเปอร์เซียว่าอยู่ภายใต้การชี้นำของสหรัฐฯ อย่างชัดเจน แต่ระเบียบโลกในขณะนั้นก็ยังคงอยู่ อย่างไรก็ตาม ระเบียบดังกล่าวถูกสั่นคลอนอย่างสำคัญในทศวรรษต่อมา เมื่อสงครามในอิรักปะทุขึ้นอีกครั้งในปีค.ศ. 2003 สหรัฐฯ กล่าวอ้างในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ว่าชุดติม ฮุสเซน สะสมอาวุธชีวภาพและเคมีไว้ในครอบครองจำนวนมาก อีกทั้งยังสนับสนุนขบวนการก่อการร้ายสากล แม้ข้อมติการส่งกองกำลังเข้าไปอิรักจะไม่ได้ได้รับความเห็นชอบจากทั้งฝรั่งเศส รัสเซียและจีน แต่สหรัฐฯ ก็ยังร่วมกับสหราชอาณาจักรส่งกองทัพอากาศ ทหารเรือแปซิฟิกและหน่วยนาวิกโยธิน รวมถึงทหารบกเข้าไปในอ่าวเปอร์เซียท่ามกลางเสียงคัดค้านขององค์การสหประชาชาติ การกระทำของสหรัฐฯ ในขนาดนั้นถือว่าขาดความชอบธรรมโดยไม่มีกฎหมายระหว่างประเทศใดๆ มารองรับได้อีกทั้งยังเป็นการฝ่าฝืนกฎบัตรสหประชาชาติ ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่าข้อกล่าวหาดังกล่าวเป็นความเท็จ อิรักมิได้มีทั้งอาวุธอานุภาพทำลายล้างสูงและชีปนาวุธร้อนอยู่ในครอบครอง ภาพเหตุการณ์ในสงครามอิรักนี้บั่นทอนบทบาทนำของสหรัฐฯ อย่างสำคัญจากการเป็นประเทศที่ละเมิดระเบียบเสรีที่ตนได้สร้างขึ้นมาเอง นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายเหตุการณ์ที่ตอกย้ำข้อโต้แย้งว่าสหรัฐฯ ใช้กลไกพหุภาคี ยกตัวอย่างเช่น การปฏิเสธการเข้าร่วมเป็นภาคีพิธีสารเกียวโต (Kyoto Protocol) และการปฏิเสธการลงนามในความตกลงเกี่ยวกับการห้ามใช้ทุ่นระเบิดเพื่อสังหารบุคคล กล่าวได้ว่าระเบียบโลกใหม่ที่บทบาทนำของสหรัฐฯ ลดลงในเชิงเปรียบเทียบ ประกอบกับการทะยานขึ้นมาของมหาอำนาจใหม่ทำให้ระเบียบโลกปัจจุบันเป็นพหุขั้วอย่างชัดเจน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทมหาอำนาจของสหรัฐอเมริกา

ด้านเศรษฐกิจ

สหรัฐอเมริกามีระบบเศรษฐกิจมีขนาดใหญ่ที่สุดของโลกเป็นมูลค่าราว 20.49 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 22.28 ของขนาดเศรษฐกิจทั่วโลก ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศของสหรัฐฯ โดยเฉลี่ยต่อบุคคลคิดเป็นจำนวน 65,280 ดอลลาร์สหรัฐในปีค.ศ. 2019

โดยพัฒนาการเศรษฐกิจของสหรัฐฯ เติบโตอย่างรวดเร็วภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนสหรัฐฯ กลายเป็นประเทศที่มีบทบาทนำและข้อได้เปรียบทางธุรกิจในเวทีเศรษฐกิจโลกเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเทคโนโลยีที่ใช้ในเวชภัณฑ์ อวกาศ และยูโทปกรณ

อย่างไรก็ดี ในช่วงหลังจากที่สหรัฐฯ ประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจถดถอยใหญ่ (Great Recession) ระหว่างปีค.ศ. 2007-2009 จากภาวะฟองสบู่แตกของตลาดอสังหาริมทรัพย์ ส่งผลให้มีการปิดตัวลงของสถาบันการเงิน ธุรกิจและอุตสาหกรรมต่างๆ อัตราว่างงานสูงขึ้นอย่างรวดเร็วทั่วโลก อำนาจซื้อของประชาชนลดลง การบริโภคลดลงและอุปสงค์รวมลดลง เศรษฐกิจทั่วโลกถดถอย โดยถึงแม้ปัญหาภาวะเศรษฐกิจถดถอยจะยุติลง แต่ก็ทิ้งไว้ซึ่งผลกระทบระยะยาวต่อเศรษฐกิจสหรัฐฯ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการว่างงานและปัญหาหนี้สาธารณะที่เรื้อรังมาจนถึงทุกวันนี้

ปัจจุบัน ภายใต้การนำของทรัมป์และนโยบาย Make America Great Again สหรัฐดำเนินนโยบายการค้าระหว่างประเทศโดยมุ่งปกป้องผลประโยชน์ทางการค้า จำกัดการถ่ายโอนเทคโนโลยีและฟื้นฟูภาคอุตสาหกรรมและส่งเสริมการจ้างงานภายในประเทศผ่านมาตรการภาษีที่จัดเก็บกับสินค้านำเข้า เช่น การเพิ่มภาษีการนำเข้าเหล็กเป็นร้อยละ 25 และอลูมิเนียมเป็นร้อยละ 10 การใช้มาตรการกีดกันการค้ากับจีนซึ่งสหรัฐฯขาดดุลอยู่สูงถึง 3.7 แสนล้านดอลลาร์ นโยบายเหล่านี้นำไปสู่ปฏิบัติการตอบโต้จากนานาประเทศไม่ว่าจะเป็นเม็กซิโก แคนาดา ญี่ปุ่น เยอรมนี โดยเฉพาะจีนที่เพิ่มภาษีสินค้านำเข้าจากสหรัฐฯเป็นการตอบกลับสงครามการค้าจึงปะทุในที่สุด

ในปีค.ศ. 2019 สงครามการค้าขยายตัวสู่สงครามเทคโนโลยี เมื่อสหรัฐฯประกาศห้ามการใช้เทคโนโลยีโทรคมนาคมจาก Huawei และ ZTE ซึ่งเป็นบริษัทผู้นำด้านเทคโนโลยี 5G ขนาดใหญ่ของจีน โดยเทคโนโลยีดังกล่าวถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่อาจสร้างพลวัตในการแข่งขันทางอำนาจ ด้วยประเทศที่มีบทบาทในการกำหนดมาตรฐาน 5G นั้น นอกจากจะมีอิทธิพลในการชี้แนะแนวทางการสร้างและการใช้เทคโนโลยีแล้ว ยังมีผลประโยชน์สำคัญคือรายได้จากสิทธิบัตรมหาศาล ในปัจจุบัน อุตสาหกรรมไมโครอิเล็กทรอนิกส์ 5G จึงเปรียบเสมือนสนามรบระหว่างสหรัฐฯและจีนที่ทวีความเข้มข้นและรุนแรง ในแง่นี้ จึงตีความนโยบายการกีดกันการค้าของสหรัฐฯ ได้ว่าเป็นแนวทางที่มุ่งหมายเพื่อจำกัดการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีนและรักษาบทบาทนำของสหรัฐฯในระเบียบโลกอีกด้วย

ด้านการทหาร

สหรัฐฯยังคงอันดับหนึ่งของโลกในแสนยานุภาพทางทหารจากการจัดลำดับของ Global Firepower ในปีค.ศ. 2019 โดยรัฐบาลสหรัฐฯ ทุ่มงบประมาณด้านกลาโหมราว 7.16 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐฯในการพัฒนาและรักษาศักยภาพทางทหาร ซึ่งประกอบด้วย กองทัพอากาศ 2,141,900 นาย เครื่องบินกองทัพ 13,398 ลำ เฮลิคอปเตอร์ 5,760 ลำ เรือพิฆาต 90 ลำ เรือดำน้ำ 68 ลำ และยุทโธปกรณ์กองทัพเรืออื่นๆ รวมทั้งหมด 415 ลำ

ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา สหรัฐฯ ได้ปรับยุทธศาสตร์ความมั่นคงและยุทธศาสตร์กลาโหมใหม่ โดยมีความเปลี่ยนแปลงสำคัญอยู่สองประการ ประการที่หนึ่ง การลำดับความสำคัญประเด็นทางยุทธศาสตร์ใหม่ จากเดิมที่เน้นการทำสงครามต่อต้าน การก่อการร้ายและขบวนการก่อการร้ายมุสลิมหัวรุนแรง มาเน้นการแข่งขันกับจีนและรัสเซียเป็นหัวใจหลักของยุทธศาสตร์ ในฐานะที่ทั้งสองประเทศเริ่มขยายอิทธิพลในระดับโลกและท้าทายการจัดระเบียบโลกเสรี นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังมุ่งพัฒนาขีดความสามารถทางการทหารอย่างจริงจัง เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับสงครามสมัยใหม่ด้วยเทคโนโลยีขั้นสูงในอนาคต

ประการที่สอง การปรับเปลี่ยนภูมิยุทธศาสตร์ใหม่ จาก "การปรับสมดุลเอเชีย-แปซิฟิก" (Asia-Pacific Rebalancing) ในยุคโอบามาไปสู่ "ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดเผย" (The Free and Open Indo-Pacific Strategy) ซึ่งเป็นการตีความทางภูมิรัฐศาสตร์ในยุคของทรัมป์ โดยการเปิดยุทธศาสตร์ที่เชื่อมต่อมหาสมุทรแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งในที่นี้ภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกสำหรับสหรัฐฯ หมายถึงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์จากชายฝั่งด้านตะวันตกของอินเดียไปจนชายฝั่งด้านตะวันตกของสหรัฐฯ ส่งผลให้การจัดกองบัญชาการยุทธบริเวณของสหรัฐฯ (Theatre Command) มีขนาดกว้างใหญ่มากกว่าพื้นที่ยุทธศาสตร์เดิม ในแง่หนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าการขยายพื้นที่ทางยุทธศาสตร์เช่นนี้ สหรัฐฯ ให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางทะเลมากขึ้น รวมถึงการให้ความสนใจอินเดียในฐานะพันธมิตรทางความมั่นคง และอาจรวมไปถึงการถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของจีนในภูมิภาค

ด้านอำนาจละมุน

สหรัฐฯ เป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์การใช้อำนาจละมุนเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งสหรัฐฯ ประสบความสำเร็จในการใช้อำนาจละมุนสร้างและรักษาพันธมิตรได้อย่างยาวนานกว่า 60 ปี ในฐานะผู้นำของโลกเสรีนิยม สหรัฐฯ ส่งออกวัฒนธรรม อุดมการณ์และสถาบันประชาธิปไตย ประกอบกับการส่งเสริมเสรีภาพและสิทธิมนุษยชน โดยในช่วงสงครามเย็น การใช้อำนาจละมุนสะท้อนชัดเจนผ่านนโยบายสกัดกั้นภัยคุกคามคอมมิวนิสต์ เริ่มจากประธานาธิบดีทรูแมนที่แถลงการณ์ต่อสภาครองเกรสในปีค.ศ. 1947 ว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือกรีซและตุรกีในการพัฒนาประชาธิปไตย ต่อมาในปีค.ศ. 1948 รัฐบาลสหรัฐฯ ก็ได้อนุมัติงบประมาณตามแผนการมาแชลเพื่อปฏิรูปและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศในยุโรป โดยแนวทางการให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ เช่นนี้ถือเป็นหัวใจสำคัญในการจำกัดภัยคุกคามคอมมิวนิสต์และการสร้างการยอมรับบทบาทนำของสหรัฐฯ จากประเทศต่างๆ

ในปัจจุบัน สหรัฐฯ ยังคงวางบทบาทในฐานะผู้นำทางสิทธิ เสรีภาพ และประชาธิปไตย การใช้อำนาจละมุนของรัฐบาลสหรัฐฯ บางส่วนก็ยังเป็นที่ยอมรับอย่างกว้าง โดยเฉพาะอำนาจละมุนความร่วมมือของสถาบันในภาคประชาสังคม (civil society) ซึ่งเป็นผลผลิตและกิจการทางวัฒนธรรมนอกภาครัฐ เช่น

ภาพยนตร์ฮอลลีวูดไปถึงมหาวิทยาลัยชั้นนำระดับโลกอย่างฮาร์วาร์ดและมูลนิธิของบิล เกตส์ เป็นต้น อีกทั้งมีอำนาจละมุนบางส่วนที่ทั้งประสบความสำเร็จและสร้างความหวาดระแวงแก่บางประเทศต่อการขยายอิทธิพลของสหรัฐในเวลาเดียวกัน ยกตัวอย่าง รายงานการให้คะแนนต่อการจัดการปัญหาค้ามนุษย์ (TIP Report)

อย่างไรก็ดี เจ็อนไขสำคัญของความสำเร็จในการใช้อำนาจละมุนของสหรัฐฯ คือ ความน่าเชื่อถือต่อค่านิยมและปทัสฐานที่สหรัฐฯ สนับสนุน ซึ่งภายใต้การดำรงตำแหน่งของประธานาธิบดีทรัมป์ที่ให้ความสำคัญกับแนวทางชาตินิยมก็ทำให้ภาพลักษณ์ที่สั่งสมไว้ในฐานะผู้นำระเบียบเสรีบั่นทอนลงอย่างมาก อีกทั้งในสถานการณ์การระบาดของไวรัสโคโรนาซึ่งเปิดเผยภาวะความล้มเหลวในการบริหารจัดการแพร่ระบาดเชื้อไวรัสของรัฐบาลสหรัฐฯ จนทำให้มีจำนวนผู้ติดเชื้อสูงสุดในโลกก็ยิ่งทิ้งคำถามต่อความเชื่อมั่นในบทบาทนำของสหรัฐฯ ในช่วงวิกฤตการณ์โรคระบาดมากขึ้นไปอีก

1.2 ฉากทัศน์ของสหรัฐอเมริกาในระเบียบโลกใหม่

การวางฉากทัศน์ของสหรัฐฯ ในระเบียบโลกจำเป็นต้องทำศึกษาประกอบปัจจัยด้านการเมืองภายใน เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในนโยบายการบริหารประเทศและวิสัยทัศน์ของผู้นำสหรัฐฯ จะส่งผลกระทบต่อ การกำหนดทิศทางและแนวโน้มของระเบียบโลกอย่างสำคัญ ปัจจุบันระบบพรรคการเมืองของสหรัฐฯ เป็นแบบระบบสองพรรค ได้แก่

- พรรคเดโมแครต (Democrat) เป็นพรรคการเมืองเสรีนิยม (Liberal) มีนโยบายทางสนับสนุน บทบาทของรัฐในสร้างสภาพแวดล้อมที่เสรีและเปิดกว้างทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม โดยยึดมั่นระบบการเก็บภาษีตามระดับรายได้แบบขั้นบันได และไม่สนับสนุนงบประมาณกองทัพ โดยมีฐานเสียงผู้สนับสนุนส่วนใหญ่อยู่ในรัฐทางฝั่งตะวันออกและตะวันตกของประเทศ เช่น แคลิฟอร์เนีย นิวยอร์ก และแมสซาชูเซตส์ เป็นต้น
- พรรครีพับลิกัน (Republican) เป็นพรรคการเมืองอนุรักษนิยม (Conservative) มีนโยบายสนับสนุนสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลและการค้าระบบทุนนิยม ยึดมั่นระบบการเก็บภาษีแบบเท่าเทียมกัน และสนับสนุนงบประมาณสำหรับกองทัพ โดยมีฐานเสียงผู้สนับสนุนส่วนใหญ่จะอยู่ในรัฐทางตอนกลางของประเทศ เช่น โอกลาโฮมา แคนซัส และเท็กซัส เป็นต้น

โดยวาระการบริหารประเทศของประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์จากพรรครีพับลิกันใกล้จะสิ้นสุดลงในช่วงปลายปีค.ศ. 2020 และสหรัฐฯ อยู่ระหว่างการจัดการเลือกตั้งเพื่อหาประธานาธิบดีคนใหม่ขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน ซึ่งในฝั่งของพรรคเดโมแครตก็ได้ส่งนายโจ ไบเดน อายุ 77 ปี อดีตรองประธานาธิบดีสหรัฐฯ สมัย ประธานาธิบดีบารัค โอบามา มาเป็นผู้ท้าชิง การเลือกตั้งสหรัฐฯ ในครั้งนี้เป็นที่น่าจับตามองโดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่สหรัฐฯ กำลังเผชิญกับปัญหาโรคระบาด ทั้งการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาที่ยังคงมี

จำนวนผู้ติดเชื้อเป็นจำนวนมาก ด้านเศรษฐกิจและการจ้างงานกำลังถดถอย และด้านสิทธิมนุษยชนและความเท่าเทียมทางเชื้อชาติที่ก่อตัวเป็นจลาจลภายในประเทศ ทั้งหมดล้วนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการเลือกตั้งและทิศทางการเมืองของสหรัฐฯ ที่จะส่งผลกระทบต่อระเบียบโลกในอนาคต หากพรรคเดโมแครตชนะการเลือกตั้งครั้งนี้ก็นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ อย่างสำคัญ แต่ก็มีใช้ว่าจะเป็นการพลิกโฉมยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ ไปทั้งหมด ด้วยทั้งสองพรรคมีจุดร่วมเชิงวิสัยทัศน์ที่จะนำไปสู่ความต่อเนื่องในเชิงนโยบาย

ความแตกต่างของวิสัยทัศน์

ความแตกต่างของวิสัยทัศน์ระหว่างพรรคเดโมแครตและพรรครีพับลิกันจะส่งผลกระทบต่อทำที่ที่อาจเปลี่ยนแปลงไปและฉากรัฐของสหรัฐฯ ในระเบียบโลก โดยขึ้นอยู่กับว่าพรรคใดจะมีบทบาทนำในการกำหนดทิศทางการนโยบายในประเทศนี้ต่อไป

- การเปิดเสรีการค้าและความร่วมมือพหุภาคี

แม้ทั้งสองพรรคจะสนับสนุนการเปิดเสรีการค้าแต่ก็ยังคงแตกต่างอย่างสำคัญ โดยพรรคเดโมแครตมีความโน้มเอียงที่จะสนับสนุนการค้าเสรีที่ควบคุมโดยกฎกติกาสากลและระเบียบระหว่างประเทศ ในขณะที่พรรครีพับลิกันภายใต้การนำของทรัมป์ก็ไม่ได้ปฏิเสธการค้า หากแต่มีวิสัยทัศน์ต่อต้านการขาดดุลกับนานาประเทศ โดยเชื่อว่านโยบายการค้าที่เปิดเสรีเกินไปนั้นจะทำให้ลายภาคอุตสาหกรรมและการจ้างงานภายใน ด้วยเหตุนี้จึงมีการใช้นโยบายปกป้องผลประโยชน์ของประเทศโดยใช้มาตรการภาษีและไม่ใช้ภาษีมาบังคับอย่างชัดเจน พร้อมทั้งวิสัยทัศน์ Make America Great Again จึงประกอบด้วยนโยบายปกป้องทางการค้าเพื่อแก้ปัญหาการขาดดุลดังกล่าว ซึ่งแม้ว่าวิสัยทัศน์ต่อต้านการขาดดุลประเทศอื่นนั้นจะไม่สมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจ แต่กลับทำให้พรรครีพับลิกันได้รับความนิยมมากในทางการเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มอนุรักษ์นิยม

ในเวทีระหว่างประเทศ พรรคเดโมแครตมีประวัติการส่งเสริมการทูตเชิงพหุภาคีอย่างต่อเนื่องยกตัวอย่าง อดีตประธานาธิบดีโอบามาที่ผลักดันข้อตกลงหุ้นส่วนเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (*Trans-Pacific Partnership: TPP*) โดยหวังให้เป็นข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่ใหญ่ที่สุดของโลก ในการประสานประโยชน์กลุ่มประเทศสมาชิกในด้านการค้า การบริการและการลงทุน อีกทั้งสร้างมาตรฐานการค้าและกฎระเบียบร่วมกันในเรื่องการป้องกันทรัพย์สินทางปัญญา มาตรฐานแรงงาน กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม และกลไกแก้ไขข้อพิพาทระหว่างรัฐบาลและนักลงทุนต่างชาติ ส่วนไบเดนเองก็กล่าวถึงความสำคัญของการสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือว่าเป็นหัวใจสำคัญของความมั่นคงของสหรัฐฯ อีกทั้งยังเสนอแนวทางสนับสนุน NATO ให้เป็นพันธมิตรทางทหารที่มีประสิทธิภาพในเพื่อ

จัดการประเด็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่และการถ่วงดุลการขยายอำนาจของประเทศที่เป็นภัยคุกคามระเบียบโลกเสรี ในทางตรงกันข้าม พรรครีพับลิกันให้ความสำคัญกับอำนาจอธิปไตยของรัฐมากกว่าความร่วมมือพหุภาคี โดยในสุนทรพจน์ของประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ณ ที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งองค์การสหประชาชาติ สมัยที่ 73 ก็ได้ประณามอุดมการณ์ของโลกาภิวัตน์ ซึ่งข้อเสียของโลกาภิวัตน์ และโจมตีสถาบันพหุภาคีว่าละเมิดอธิปไตยของสหรัฐฯ อีกทั้งยังเรียกร้องให้ประชาคมระหว่างประเทศกลับสู่ แนวทางชาตินิยมและคำนึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก

- ประเด็นปัญหาระหว่างประเทศ
 - ประชาธิปไตย: พรรคเดโมแครตให้ความสำคัญอย่างมากต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยทั่วโลก ไบเดนมีวิสัยทัศน์ที่จะจัดประชุมสุดยอดประชาธิปไตย (Global Summit for Democracy) และโจมตีว่าที่ผ่านมารัฐมนตรีทำให้จิตวิญญาณประชาธิปไตยทั่วโลกบกพร่อง
 - ภาวะโลกร้อน : การถอนตัวจากข้อตกลงปารีสและการปฏิเสธว่าปัญหาภาวะโลกร้อนไม่มีอยู่จริงของทรัมป์ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงจากไบเดน ซึ่งมองว่าปัญหาภาวะโลกร้อนเป็นภัยคุกคามที่ยิ่งใหญ่ที่สุดต่อความมั่นคงของสหรัฐฯ โดยไบเดนต้องการผลักดันข้อตกลงปารีสอย่างจริงจังหากเขาได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี
 - นิวเคลียร์ : นโยบายความมั่นคงนิวเคลียร์ของทรัมป์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าทำให้การแพร่กระจายของอาวุธนิวเคลียร์เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งเกิดการแข่งขันกันสะสมอาวุธนิวเคลียร์ครั้งใหม่ และสร้างโอกาสของการเกิดสงครามอาวุธนิวเคลียร์ ไบเดนจึงนำเสนอนโยบายที่เขากลับมาให้ความสำคัญกับการจำกัดอาวุธนิวเคลียร์ใหม่ โดยจะรื้อฟื้นการเจรจาสนธิสัญญาจำกัดอาวุธนิวเคลียร์กับรัสเซีย (START Treaty)

จุดร่วมของวิสัยทัศน์

จุดร่วมของวิสัยทัศน์ระหว่างพรรคเดโมแครตและพรรครีพับลิกันจะเป็นจุดยืนที่นำไปสู่ความต่อเนื่องเชิงนโยบายสหรัฐฯ ในระเบียบโลก

- ยุทธศาสตร์กลาโหม

ทั้งสองพรรคมีจุดยืนต่อความมั่นคงแห่งชาติที่ไปในทางเดียวกัน แม้ว่าจะมีการเห็นต่างบางส่วน เช่น การลำดับความสำคัญในนโยบายความมั่นคง แต่ทั้งสองพรรคเห็นร่วมกันถึงโครงสร้างความมั่นคงสหรัฐฯ ที่จำเป็นต้องรักษาบทบาททางทหารไว้ เนื่องด้วยสหรัฐฯ ยังมีโจทย์ทางยุทธศาสตร์เดิมทั้งในระบบพันธมิตรและวิสัยทัศน์ต่อประเทศภัยคุกคาม

- วิสัยทัศน์ต่อจีนและรัสเซีย

จุดร่วมของพรรคเดโมแครตและพรรครีพับลิกันสะท้อนทัศนะของอเมริกันที่มีต่อจีนและรัสเซียในฐานะภัยคุกคามอย่างชัดเจนทั้งในทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ยิ่งไปกว่านั้น การระบาดของไวรัสโคโรนาที่ยังต่อยักษ์การต่อต้านจีน โดยทั้งสองพรรคเห็นว่าจีนในฐานะต้นเหตุของโรคระบาดจำเป็นต้องรับผิดชอบผลกระทบของ COVID-19 ที่นานาประเทศประสบ

1.3 ท่าที (จุดยืน) ของประเทศไทย ต่อสหรัฐอเมริกา

- จุดยืนของประเทศไทยนั้นไม่เคยปฏิเสธความสัมพันธ์อันดีกับสหรัฐฯ ซึ่งเกิดขึ้นมาอย่างยาวนานและต่อเนื่องกว่าสองศตวรรษ ทั้งสองประเทศมีความร่วมมือที่สร้างประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่ายในหลายด้าน ทั้งในด้านการทหาร มีโครงการฝึกร่วมทางทหาร Cobra Gold ที่จัดมาต่อเนื่องตั้งแต่ปีค.ศ. 1982 และถือเป็นการฝึกร่วมผสมทางทหารที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ในด้านเศรษฐกิจสหรัฐฯ เป็นคู่ค้าอันดับที่สองของไทย โดยมูลค่าการค้าระหว่างเดือนมกราคม - พฤษภาคม 2563 คิดเป็นกว่า 21.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และยังเป็นตลาดนำเข้าและส่งออกสำคัญ นอกจากนี้ยังมีความร่วมมืออื่นๆ ทั้งด้านการศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและด้านสาธารณสุข
- ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโคโรนาไวรัส โอกาสจากความร่วมมือระหว่างไทย-สหรัฐฯยังคงมีอยู่ โดยไมเคิล จอร์จ ดีซอมบรี เอกอัครราชทูตสหรัฐฯประจำยังชื่นชมถึงการจัดการโรคระบาดของไทย พร้อมทั้งกล่าวสนับสนุนให้มีการย้ายฐานผลิตมาตั้งที่ประเทศไทยเพิ่มขึ้น และยินดีที่จะให้ความร่วมมือกับการดำเนินการด้านทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อให้ไทยหลุดพ้นจากบัญชีประเทศที่ต้องจับตามอง (Watch List : WL)
- อย่างไรก็ตาม การแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์และภูมิเศรษฐกิจที่เข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ จะทำให้ไทยต้องคำนึงถึงมิติการรักษาดุลแห่งอำนาจในความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ มากขึ้น กล่าวคือ ในสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่มีความตึงเครียดจากการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจอย่าง FOIP และ BRI ประเทศไทยควรระมัดระวังมากขึ้นในการดำเนินนโยบายที่จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับทั้งสหรัฐฯ และจีน โดยรักษาสมดุลแห่งความสัมพันธ์กับทั้งสองมหาอำนาจไว้ไม่ให้เกิดความลำเอียงและความหวาดระแวง

1.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิติความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐอเมริกา

- มิติการรักษาดุลแห่งอำนาจในความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ มีความสำคัญอย่างมากในด้านกฎระเบียบระหว่างประเทศและกรอบความร่วมมือพหุภาคี นโยบายความร่วมมือระหว่างสหรัฐฯ และไทยจึงควรดำเนินไปอย่างต่อเนื่องในการส่งเสริมปทัสถานสากล เช่น การเคารพในเสรีภาพ อธิปไตย ความเสมอ

ภาค ประชาธิปไตย หลักธรรมาภิบาล และการยึดมั่นในกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งในแง่หนึ่ง ถือเป็น การแสดงออกว่า สหรัฐฯ ยังเป็นตัวแสดงสำคัญในการรักษาระเบียบและเสถียรภาพในภูมิภาค ท่ามกลางการทะยานขึ้นมาของจีน

- ประเทศไทยควรระมัดระวังการระวังเกี่ยวกับท่าทีต่อความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขงซึ่งกำลังเป็นที่จับตามองของมหาอำนาจ ความพยายามขยายบทบาทการค้าและการลงทุนของจีนผ่านการจัดตั้ง ระเบียงการพัฒนาเศรษฐกิจแม่โขง-ล้าน ช้าง (Lancang-Mekong Economic Development Belt) อันเป็นจุดเชื่อมโยงรับกับนโยบาย BRI ได้สร้างความกังวลอย่างมากแก่สหรัฐฯ โดยเฉพาะการสร้าง เขื่อนช่วงแม่น้ำโขงตอนบน ซึ่งสหรัฐฯ โจมตีว่า จีนควบคุมการปล่อยน้ำ จนเกิดผลกระทบต่อภัยน้ำแล้งกับ แม่น้ำโขงตอนล่างที่ไหลผ่านไทย ลาว เขมรและเวียดนาม ด้วยเหตุนี้ สหรัฐฯ จึงสนับสนุนทางเลือก จากความร่วมมือจีนด้วยกรอบข้อริเริ่มลุ่มน้ำโขงตอนล่าง (Lower Mekong Initiative – LMI) ที่มี ญีปุ่นเข้าร่วมด้วย ดังนั้น จากภาพรวมทั้งหมด ประเทศไทยจำเป็นต้องมีจุดยืนความร่วมมือลุ่ม แม่น้ำโขง โดยป้องกันไม่ให้พื้นที่นี้กลายเป็นสนามการแข่งขันที่เข้มข้นของมหาอำนาจ แต่เน้น วัตถุประสงค์การพัฒนาที่ยั่งยืน ลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมกระบวนการพัฒนาอาเซียน โดย ดำเนินการคู่ขนานกับคณะกรรมการแม่น้ำโขง ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี- เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS) อันเป็นไปตามเจตนารมณ์ของประเทศไทย ในฐานะผู้ริเริ่มกรอบความ ร่วมมือแม่โขง-ล้านช้าง ในการผลักดันการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม

2. ฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-จีน

2.1 สถานะปัจจุบันของสาธารณรัฐประชาชนจีน

นับตั้งแต่ชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ในสงครามกลางเมืองอันนำไปสู่การสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1949 จีนเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากประเทศที่เผชิญกับปัญหาความยากจนอันเป็นผลจากความล้มเหลวของนโยบายก้าวกระโดดใหญ่ (The Great Leap Forward) ข้ำรอยด้วยการปฏิวัติวัฒนธรรมที่สร้างผลกระทบต่อสังคมจีนอย่างรุนแรงในช่วงยุคของเหมาเจ๋อตุง มาสู่การปฏิรูปและเปิดประเทศครั้งสำคัญภายใต้การนำของเติ้ง เสี่ยวผิง นโยบายสี่ทันสมัยเน้นการพัฒนาด้านการเกษตรอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และการทหาร โดยการกระจายอำนาจออกจากส่วนกลางและสามเสรีภาพแก่ตลาดควบคู่ไปกับการเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 เศรษฐกิจจีนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด การลงทุนต่างประเทศเกิดขึ้นอย่างล้นหลามภายหลังการปรับสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ผ่าน “การทูตปิงปอง” ตลอดจนถึงการเยือนประเทศจีนของ Richard Nixon หลังจากนั้นเป็นต้นมา เศรษฐกิจจีนพัฒนาอย่างรวดเร็ว และถึงแม้ว่าจีนจะเผชิญกับความท้าทายจากปัญหาการเมืองภายในประเทศ และสภาวะการณ์โลกอย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างเหตุการณ์เทียนอันเหมินในปีค.ศ. 1989 วิกฤตเศรษฐกิจ ปีค.ศ. 1997 และวิกฤตการเงินโลกปีค.ศ. 2008 แต่จีนก็สามารถฟื้นตัวและขยายตัวทางเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงค.ศ. 1980-2000 อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของจีนเฉลี่ยสูงกว่าร้อยละ 9 ต่อปี ยิ่งไปกว่านั้นการเข้าร่วมองค์การการค้าโลกในปีค.ศ. 2001 ยังเปิดโอกาสให้จีนผลิตและส่งออกสินค้าไปทั่วโลกได้อย่างมหาศาล จีนมีอัตราการขยายตัวในช่วงค.ศ. 2001-2010 เฉลี่ยสูงกว่าร้อยละ 10 ซึ่งนับว่าเติบโตสูงมาก เมื่อเทียบกับอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 5.3 ในช่วงค.ศ. 1960-1978 จนนักเศรษฐศาสตร์ขนานนามการเติบโตที่ก้าวกระโดดนี้ให้เป็น “ปาฏิหาริย์ทางเศรษฐกิจ” จนกระทั่งในปีค.ศ. 2015 จีนได้ กลายเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดในโลกแทนที่สหรัฐอเมริกา หากพิจารณามูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศแบบปรับภาวะเสมอภาคของอำนาจซื้อ (GDP PPP, หากพิจารณา Nominal GDP จีนจะเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจเป็นอันดับที่ 2 ของโลก) และปัจจุบันจีนกลายเป็นชาติที่มีทุนสำรองระหว่างประเทศสูงที่สุด

การทะยานขึ้นมาของจีนในฐานะมหาอำนาจทางเศรษฐกิจกำลังเป็นที่จับตามองของประชาคมระหว่างประเทศในขณะเดียวกันก็ได้สร้างความกังวลให้แก่มหาอำนาจอื่นในภูมิภาค เมื่อรัฐบาลปักกิ่งใช้อำนาจต่อรองที่มีมากขึ้นนั้นดัดแปลงระเบียบและสถาบันระหว่างประเทศที่เคยอยู่ใต้การนำของตะวันตกให้สอดคล้องกับผลประโยชน์แห่งชาติ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดในการสนับสนุนข้อโต้แย้งดังกล่าว คือการประกาศนโยบายหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (One Belt One Road) ภายใต้ข้อริเริ่ม ที่นำแนวคิดเรื่องเส้นทางสายไหมซึ่งประสบความสำเร็จในอดีตกาลมาปรับปรุงใหม่ในการสร้างความเชื่อมโยงทางโครงสร้างพื้นฐานการขนส่งและการ

ติดต่อเพื่อขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีน โดยอภิมหาโครงการนี้ครอบคลุมพื้นที่รอบโลกทั้งเอเชียกลาง เอเชียตะวันตก ตะวันออกกลางและยุโรปที่เป็นเส้นทางสายไหมเดิม รวมถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียใต้ที่เป็นเส้นทางสายไหมใหม่ ยิ่งไปกว่านั้นจีนยังจัดตั้งกองทุนเพื่ออภิมหาโครงการดังกล่าวซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นการจัดตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานเอเชีย (The Asian Infrastructure Investment Bank: AIIB) ซึ่งมีประเทศสมาชิก ร่วมก่อตั้งทั้งหมด 57 ประเทศ

การทะยานขึ้นมาของจีนนี้สร้างคำถามมากมายในสังคมระหว่างประเทศต่อลักษณะบทบาทนำของมหาอำนาจที่จีนต้องการเป็น ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเสี่ยงของจีนต่อประเด็นปัญหาโลกซึ่งยังเป็นที่ยังคาถกถา นานาประเทศ ภายใต้วาทกรรมของการทะยานขึ้นมาอย่างสันติ (Peaceful Rise) ก็ยังมีพฤติกรรมที่ขัดแย้งสวนทาง เช่น การอ้างสิทธิอธิปไตยเหนือพื้นที่ข้อพิพาททะเลจีนใต้และปฏิเสศคำตัดสินศาลอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศที่มีมติว่าจีนละเมิดต่ออนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (United Nations Convention on the Law Of the Sea: UNCLOS) และการทูตนักรบหมาป่า (Wolf Warrior Diplomacy) ที่แสดงถึงความคุดันและการรักชาติของจีนในการปกป้องผลประโยชน์ของตน

วิสัยทัศน์ของจีน

โครงสร้างทางการเมือง

จีนปกครองในรูปแบบสังคมนิยมภายใต้ การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน (Communist Party of China : CPC) โดยเป็นสถาบันทางการเมืองหลักที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายด้านต่าง ๆ ของประเทศ โดยมีรัฐสภามีหน้าที่ปฏิบัติตามข้อมติและนโยบายที่ถูกกำหนดโดยพรรค ยึดหลักประชาธิปไตยรวมศูนย์ (Democratic Centralism) ตามธรรมนูญพรรค กำหนดให้มีการประชุมสมัชชาพรรคแห่งชาติ (Party Congress) ทุก 5 ปี นับตั้งแต่ได้มีการจัดตั้งพรรคขึ้นในปี.ศ. 1921 จนถึงปัจจุบัน พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้จัดให้มีการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์แล้วรวมทั้งสิ้น 19 ครั้ง โดยได้จัดประชุมสมัชชาพรรคสมัยที่ 19 ไปเมื่อเดือน ตุลาคม 2560 ซึ่งนายสี จิ้นผิง ได้รับเลือกให้เป็นเลขาธิการใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์จีนและประธานาธิบดีจีนต่ออีก 1 สมัย และสมัชชาผู้แทนประชาชนแห่งชาติจีน มาจากการเลือกตั้ง โดยสมัชชาประชาชนประจำมณฑล เขตปกครอง และเทศบาลนครที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลโดยตรง สำหรับกองทัพเป็นผู้เลือกตั้งผู้แทนของตัวเอง มีวาระตำแหน่ง 5 ปี

ในระบอบการเมืองการปกครองที่มีความซับซ้อนและลักษณะพิเศษเฉพาะ พรรคคอมมิวนิสต์จีนเป็นผู้วางรากฐานในการบริหารประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการกำกับดูแลนโยบายในการขับเคลื่อนประเทศ ทั้งยังดูแลด้านอธิปไตยและความมั่นคง ระบอบดังกล่าว เลขาธิการพรรคดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีและประธานกรรมาธิการกลางทหารของประเทศ ซึ่งในปัจจุบัน คือ ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง โดยการดำเนินงานพรรคแบ่ง

ออกเป็นโครงสร้าง 3 ระดับ ที่มีกลไกการทำงานโดยสัมพันธ์กันเพื่อตรวจสอบการดำเนินงานของแต่ละองค์กร ให้เป็นไปตามกรอบที่พรรคต้องการ ได้แก่ ระดับส่วนกลางหรือส่วนบริหารมีหน้าที่กำกับดูแลนโยบาย ส่วนท้องถิ่นซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำของแต่ละพื้นที่ปกครอง (คณะเลขาธิการมีตำแหน่งสูงกว่าผู้บริหารฝ่ายปกครอง ท้องถิ่นทั้งในระดับ) และระดับชุมชนซึ่งมีบทบาทในทุกองค์กรเครือข่ายท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น รัฐวิสาหกิจ หน่วยงานภาครัฐ กระทั่งสถาบันการศึกษานอกจากโครงสร้างข้างต้น ขณะเดียวกันการดำเนินงานของสมาชิก พรรคจะถูกตรวจสอบโดยคณะกรรมการตรวจสอบวินัย เพื่ออ้าวงไว้ซึ่งธรรมนูญและกฎระเบียบของพรรคให้ สอดคล้องกับแนวทาง นโยบายพรรคและการตัดสินใจของพรรค

ถึงแม้ว่ารูปแบบการปกครองดังกล่าว จะมีสมาชิกผู้แทนประชาชนแห่งชาติ แต่อย่างไรก็ตามในทาง ปฏิบัติ พรรคคอมมิวนิสต์กลับมีอำนาจอย่างล้นหลามและดำเนินการร่วมกับ คณะรัฐมนตรี รัฐบาล และองค์กร อื่นอย่างกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน จนทำให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์สมาชิกประชาชนว่าเป็นเพียง “สภาตรา ยาง” ที่ไม่สามารถทัดทานบทบาทและอำนาจสูงสุดของพรรคคอมมิวนิสต์แต่อย่างใด

ความฝันแห่งชาติจีน (Chinese Dream)

“ความฝันแห่งชาติจีน” เป็นวาทกรรมซึ่งสะท้อนยุทธศาสตร์ของผู้นำจีนรุ่นที่ห้า นับตั้งแต่ สี จิ้นผิง ดำรงตำแหน่งเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์จีนอย่างเป็นทางการ เมื่อปลายปีค.ศ.2012 ภายหลังจากเข้ารับตำแหน่ง ประธานาธิบดีในปีถัดมา ยุทธศาสตร์ดังกล่าวเป็นการฟื้นฟูครั้งใหญ่แห่งประชาชาติจีนเพื่อมุ่งหวังให้ประเทศ จีนก้าวไปสู่การเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่ดังเช่นในอดีต มีวัตถุประสงค์หลัก ได้แก่ การสร้างชาติที่มีความมั่งคั่ง เจริญรุ่งเรืองและเข้มแข็ง พร้อมทั้งยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของพลเมืองจีนให้ดีขึ้น ผ่านการใช้เส้นแบ่งเวลาที่ สำคัญทางประวัติศาสตร์ของจีนเป็นตัวกำหนดยุทธศาสตร์ดังกล่าว

ประการที่หนึ่ง วาระครบรอบร้อยปีแห่งการสถาปนาพรรคคอมมิวนิสต์จีนในปี ค.ศ.2021 ซึ่งจีน จะต้องเข้าสู่การเป็นสังคมที่มั่งคั่งโดยสัดส่วนของพลเมืองจีนทั้งในชุมชนเมืองและในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดี ภายในปีค.ศ.2021 อย่างไรก็ตามในห้วงเวลาดังกล่าว ถือได้ว่าบรรลุผลตามที่ตั้งไว้ โดยระยะเวลาที่ผ่านมา GDP ของจีนเพิ่มขึ้นกว่าสี่เท่าตัว จากปีค.ศ.2012 หรือ ประมาณสี่ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ มีระดับรายได้เฉลี่ย ต่อหัว (Per Capita) ประมาณ สามพันดอลลาร์สหรัฐ รวมถึงอัตราส่วนของความยากจนของพลเมืองจีนมีการ ลดลงอย่างมีนัยยะสำคัญ

ประการที่สอง วาระครบรอบร้อยปีแห่งการก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ.2049 ภายใน ช่วงเวลาดังกล่าวจีนจะเป็นประเทศสังคมนิยมที่ทันสมัย พัฒนาแล้ว เป็นผู้นำของโลกในด้านเศรษฐกิจการค้า วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ รวมถึงด้านการทหาร ในช่วงเวลาดังกล่าว นอกจากการบรรลุสู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว เป้าหมายหลักอีกประการที่สำคัญของจีนคือ การมีอำนาจอิทธิพลโดยสมบูรณ์ กล่าวคือ พื้นที่ซึ่งกรณีพิพาท

ของจีนและประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็น เกาะเตียวอีวี่ (เกาะเซนกากุในภาษาญี่ปุ่น) หรือในทะเลจีนใต้ เช่น หมู่เกาะสแปรตลีย์ และหมู่เกาะพาราเซล รวมถึงไต้หวันและฮ่องกง พึ่งต้องดำรงอยู่ภายใต้อธิปไตยของจีนอย่างสมบูรณ์ภายในปีค.ศ.2049 ซึ่งกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ดังกล่าว ประกอบไปด้วย เครื่องมือทางเศรษฐกิจและเครื่องมือทางทหารเป็นสำคัญ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทมหาอำนาจของจีน

ด้านเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจของจีนมีพัฒนาการจากช่วงสมัยเหมาเจ๋อตุงที่ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลางและมีการควบคุมจากรัฐบาลอย่างเข้มงวด มาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบที่ใช้กลไกตลาดนำ ภาคเอกชนเติบโตอย่างต่อเนื่องอีกทั้งยังมีอัตราผลผลิตและการจ้างงานสูง แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลจีนยังสามารถควบคุมเศรษฐกิจผ่านกลไกรัฐวิสาหกิจที่เป็นบริษัทขนาดใหญ่หรือกลุ่มอุตสาหกรรมยุทธศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรมการคมนาคม อุตสาหกรรมพลังงาน อุตสาหกรรมหนัก อุตสาหกรรมโครงสร้างพื้นฐาน อุตสาหกรรมรถยนต์ และอุตสาหกรรมอาวุธยุทโธปกรณ์ ดังนั้นการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นรูปแบบที่จีนเรียกว่าสังคมนิยมลักษณะจีน (Socialist Market Economy with Chinese Characteristic) หรือในแง่หนึ่งก็คือทุนนิยมแบบอำนาจนิยม (Authoritarian Capitalism) ที่รัฐบาลจีนมีบทบาทอย่างมากในการควบคุมกลไกทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนและอุตสาหกรรม

ปัจจุบัน จีนดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามยุทธศาสตร์ Made in China 2025 ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนที่ประกาศในปีค.ศ. 2015 โดยมีมุ่งเน้นการยกระดับสินค้าจีนให้มีคุณภาพสูงขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการเข้าสู่การถดถอยของภาคอุตสาหกรรมก่อนวัยอันควร (premature deindustrialization) และดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติ รัฐบาลจีนทุ่มงบประมาณสำหรับงานวิจัยและการพัฒนาเพื่อยุทธศาสตร์ดังกล่าวเฉลี่ยปีละ 2.79 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐในปีค.ศ. 2016-2017 แต่จุดเด่นสำคัญของ Made in China 2025 ที่สร้างความวิตกกังวลอย่างมากแก่ประเทศตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐ คือ นโยบายอุตสาหกรรมเทคโนโลยีที่จีนกำหนดให้การผลิตสินค้าเทคโนโลยีขั้นสูงมากกว่าสิบชนิด เช่น หุ่นยนต์ รถยนต์ไฟฟ้า รถยนต์ไร้คนขับ เทคโนโลยีชีวภาพ อากาศยาน อุปกรณ์รางรถไฟ ไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์และลม เครื่องจักรเพื่อการเกษตร และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligent: AI) มีส่วนประกอบการผลิตจากเทคโนโลยีของจีนมากกว่าร้อยละ 70 โดยไม่ต้องพึ่งพาเทคโนโลยีจากสหรัฐหรือยุโรป

เมื่อพิจารณานโยบายเศรษฐกิจของสหรัฐและจีนประกอบกันแล้ว จะเห็นความพยายามจากทั้งสองมหาอำนาจในการแยกห่วงโซ่การผลิตออกจากกัน โดยในฝั่งของจีน Made in China 2025 ก็เป็นไปในทิศทางดังกล่าว คือลดการพึ่งพาต่างประเทศ ประกอบกับการขยายความต้องการการบริโภคจากตลาดภายในประเทศ

แทน ยิ่งไปกว่านั้น ผลกระทบของ COVID-19 ก็มีที่คาดว่าจะเร่งกระแสการแยกตัวนั้นให้รวดเร็วยิ่งขึ้น แม้ว่าในทางปฏิบัติจะเป็นไปได้ยากมากในการแยกเศรษฐกิจสหรัฐและจีนออกจากกันอย่างสิ้นเชิง แต่ความตึงเครียดจากกระแสการกีดกันทางการค้ากลับมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ

ด้านการทหาร

ตลอดระยะเวลามากกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ศักยภาพทางทหารของจีนพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยรัฐบาลปักกิ่งได้ทุ่มงบประมาณเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันตนเองและลดช่องว่างเทคโนโลยีทางทหารกับสหรัฐฯ จนถึงขณะนี้ จีนเป็นชาติที่ลงทุนด้านกลาโหมมากที่สุดในเอเชีย โดยในปี 2018 รายงานสถาบันระหว่างประเทศเพื่อการศึกษาด้านยุทธศาสตร์ (IISS) ระบุว่าจีนใช้จ่ายซื้ออาวุธ วิจัยและพัฒนาด้านกลาโหมของจีนอยู่ที่ 168.2 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งคิดเป็นกว่า 33% ของงบประมาณด้านกลาโหมทั้งหมดของจีน นอกจากนี้ จีนภายใต้การนำของสีจิ้นผิงยังมีความพยายามปรับเปลี่ยนโครงสร้างสร้างทางทหารให้ทันสมัย พร้อมทั้งจัดตั้งหน่วยทหารเพิ่มเติม เพิ่มบทบาทและพัฒนาศักยภาพของกองทัพเรือและกองทัพอากาศ รวมถึงกองกำลังพลกว่า 2.3 ล้านคน ภายในปี ค.ศ. 2020 ซึ่งเป็นการปฏิรูปกองทัพที่ใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่การสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน

อย่างไรก็ตาม นักวิเคราะห์ของ IISS มองว่า กองทัพปลดแอกประชาชน (People's Liberation Army: PLA) จีนยังมีความอ่อนแอในส่วนของกองทัพกบฏด้วยอาวุธยุทธโศปกรณ์ที่มีอยู่ใช้งานในการรบจริงได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ซึ่งจีนเองก็เร่งรัดการพัฒนาเครื่องยนตร์กลไก และการใช้เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารในการทำสงครามยุคใหม่เพื่ออุดช่องโหว่ดังกล่าว โดยปัจจุบันมีการคาดการณ์จากผู้เชี่ยวชาญ IISS ว่าศักยภาพทางเทคโนโลยีทางทหารของจีน ได้พัฒนาเกินหน้ารัสเซียและกลายเป็นกองทัพหลักที่สหรัฐฯใช้ในการเทียบเคียงการพัฒนาอำนาจทางทหารของตน

ด้านอำนาจละมุน

การขึ้นมามีอำนาจในทุกมิติของจีนตามความฝันของคนจีนทั่วประเทศ หรือที่เรียกว่า จงกั๋วหม่ง นั้นหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะสร้างความหวาดระแวงให้กับหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านที่มีปัญหาข้อพิพาททางดินแดนกับจีนเป็นทุนเดิม การผลักดันนโยบายของจีนเหนือบริเวณดังกล่าว จึงมักถูกกังขาถึงเจตนาอันแท้จริงของจีนอยู่บ่อยครั้ง โดยหัวหน้าเกรงว่า จะเป็นการแผ่ขยายอิทธิพลเพื่อสร้างอำนาจต่อรองในประเด็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นระหว่างประเทศตนกับประเทศจีน

ดังนั้น เพื่อตอบสนองต่อความหวาดระแวงที่นานาประเทศมีต่อจีน สี จิ้นผิงจึงให้ความสำคัญกับอำนาจละมุนเป็นพิเศษ ใช้เป็นเครื่องมือในการปรับภาพลักษณ์ของจีนให้เป็นประเทศที่ผงาดขึ้นอย่างสันติ

และพร้อมจะเป็นผู้นำโลกที่มีบทบาทสร้างสรรค์ ซึ่งนโยบายที่จีนพยายามผลักดันในช่วงหลังมานี้ ก็สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงค่านิยมใหม่ของจีน เช่น การเป็นผู้นำการรณรงค์การแก้ปัญหาโลกร้อน การสนับสนุนการใช้พลังงานสะอาด และการส่งเสริมโครงการแลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างประเทศ โดยที่จีนมองว่าการมุ่งส่งเสริมค่านิยมจีนแบบใหม่และการเผยแพร่วัฒนธรรม จะช่วยให้การขยายอิทธิพลของจีนเป็นที่ยอมรับอย่างยั่งยืนมากกว่าการใช้อำนาจดิบ (Hard Power)

สำหรับจีนแล้ว ความตั้งใจที่จะเพิ่มอำนาจละมุนของจีน เพื่อเป็นช่องทางสื่อสารและส่งเสริมค่านิยมทางการเมืองแบบสังคมนิยมตามรูปแบบจีนสมัยใหม่นั้น ได้ประกาศออกมาเป็นปณิธานอย่างแน่วแน่ตั้งแต่ปีค.ศ. 2014 ในระหว่างพิธีปิดการประชุมสมัชชาใหญ่พรรคคอมมิวนิสต์จีน หรืออาจกล่าวได้ว่า อำนาจละมุนได้ถือเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศของจีน รวมถึงการขยายอิทธิพลของประเทศนับแต่นั้นมา

อย่างไรก็ดี จีนไม่ได้ให้ความสำคัญกับการส่งออกอุดมการณ์ดังเช่นสหรัฐฯ อ้างอิงจาก Bates Gill อดีตผู้เชี่ยวชาญประจำสำนัก Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) การใช้อำนาจละมุนของจีนมีทั้งในรูปแบบของการเข้าไปลงทุนและให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แอฟริกา และละตินอเมริกา อันส่งผลให้ประเทศเหล่านี้ มีความสนใจที่จะเปิดรับและสร้างความร่วมมือกับจีนมากขึ้น นอกจากนี้ด้านเศรษฐกิจแล้ว จีนยังให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการรักษาสันติภาพ โดยร่วมมือกับสหประชาชาติในการสนับสนุนหน่วยแพทย์และการส่งกองกำลังเพื่อรักษาสันติภาพในหลายพื้นที่ ควบคู่กับการผลักดันโครงการแลกเปลี่ยนด้านภาษาและวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้งสถาบันขงจื่อกว่า 480 แห่งทั่วโลก หรือการเปิดรับนักศึกษาจากหลากหลายประเทศให้เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยของจีน พร้อมทั้งเสริมสร้างภาพลักษณ์ทางการทูต ผ่านการแลกเปลี่ยนการเยือนผู้นำระหว่างประเทศในระดับต่างๆ และส่งเสริมความร่วมมือระดับพหุภาคี

แม้ในยามวิกฤตการณ์การระบาดของไวรัส จีนก็พลิกโอกาสในการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้หลุดพ้นจากการเป็นประเทศต้นกำเนิดของไวรัสโคโรนาเป็นการขยายบทบาทระหว่างประเทศผ่านการทูตหน้าฉากอนามัย โดยส่งความช่วยเหลือทุกรูปแบบไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลกจำนวน 83 ประเทศ เช่น พม่า ฟิลิปปินส์ ปากีสถาน อิรัก อิหร่าน ศรีลังกาและอิตาลี ยิ่งไปกว่านั้น จีนยังพยายามสร้างความยอมรับและความร่วมมือโครงการ BRI โดยการเน้นย้ำถึงความสำคัญของ ‘เส้นทางสายไหมของบริการสาธารณสุข’ ในขณะที่ Global Times สื่อรัฐบาลจีนก็ยังส่งสัญญาณเป็นนัยอีกว่า จีนอาจจะหยุดส่งออกหน้ากากและอุปกรณ์ทางการแพทย์หากรัฐบาลสหรัฐฯ ยังเดินหน้ากดดันบริษัทหัวเหว่ย ในภาพรวม

อย่างไรก็ดี การใช้อำนาจละมุนของจีนยังมีข้อจำกัด ปัจจัยสำคัญหนึ่งคือภาคประชาสังคมยังไม่มีพื้นที่เสรีในการพัฒนาอำนาจละมุนขึ้นมาอย่างเต็มที่ ยิ่งไปกว่านั้น จีนยังต้องประสบความหวาดระแวงจากนานาประเทศยกตัวอย่าง ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา มีการเรียกร้องเกี่ยวกับสถาบันขงจื่อว่าเป็นสถาบันที่มีความเคลื่อนไหวที่

เชื่อมโยงด้านการจารกรรมของสายลับจีน สถาบันขงจื่อหลายแห่งในหลายมหาวิทยาลัยทั่วโลกจึงถูกสั่งปิด ทางฝั่งยุโรป สถาบันขงจื่อในมหาวิทยาลัยไลเดนของเนเธอร์แลนด์ มหาวิทยาลัยสตอกโฮล์มของสวีเดน และมหาวิทยาลัยลิยงในฝรั่งเศสได้ข้อหาเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสอดแนมด้านข่าวกรองของรัฐบาลปักกิ่งส่วนในฝั่งสหรัฐฯ นักวิชาการและนักวิจัยจีนในสถาบันขงจื่อบางส่วนถูกสอบสวน บางส่วนถูกบังคับให้ออกจากประเทศ หรือถูกดำเนินคดีจากข้อกล่าวหาพยายามขโมยทรัพย์สินทางปัญญา

2.2 ฉากทัศน์จีนในระเบียบใหม่

2.2.1 ผลกระทบจากโรคระบาด Covid-19 ต่อยุทธศาสตร์ Belt and Road Initiatives ของประเทศจีน

จากวิกฤติโรคระบาด Covid-19 ที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อโลกในปี 2020 นั้น ประเทศจีนในฐานะที่เป็นประเทศที่เป็นจุดเริ่มต้นของโรคระบาดและเป็นประเทศแรกที่มีการวางนโยบายเพื่อต่อสู้และป้องกันการแพร่ระบาดของโรคระบาดอย่างรอบด้านและครอบคลุมทุกมิติ ดังนั้นในช่วงแรกของการต่อสู้กับโรคระบาด ประเทศจีนได้ระดมทรัพยากรเป็นจำนวนมากเพื่อจัดการกับปัญหา และยังคงใช้เม็ดเงินจำนวนมากเพื่อช่วยพยุงสภาพคล่องของเศรษฐกิจจีนที่ในปีนี้ที่ต้องเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ

จากสถานการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ Belt and Road Initiatives (BRI) หรือโครงการเส้นทางสายไหมแห่งศตวรรษที่ 21 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ยุทธศาสตร์นี้ได้เริ่มตั้งแต่ปี 2013 ภายใต้การนำของประธานาธิบดี สี จิ้น ผิง และเป็นยุทธศาสตร์หลักของจีนในการขยายอิทธิพลไปแต่ละภูมิภาคทั้งเอเชีย ยุโรป และแอฟริกา โดยหลักแล้ว จะเป็นการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและเส้นทางคมนาคม ทั้ง ถนน รถไฟ ท่าเรือ โดยใช้เทคโนโลยีของจีน และยังมีการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษตามเส้นทาง Silk Road Economic Belt และ Maritime Silk Road การแผ่ขยายอิทธิพลของจีนนั้น ผ่านการสนับสนุนเงินทุนและการลงทุนของบริษัทของจีนในโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้แก่ประเทศกำลังพัฒนา โดยมูลค่าการลงทุนของจีนในประเทศ BRI ได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี 2014-2018 มีมูลค่าถึง 4.1 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ แต่ในช่วงปี 2016 เป็นต้นมา ภายใต้นโยบายการทำสงครามการค้าของประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ของสหรัฐอเมริกากับจีนนั้น ได้ส่งผลให้จุดสนใจของยุทธศาสตร์ในการแผ่ขยายอิทธิพลของจีนต้องหันไปสนใจประเด็นสงครามการค้ากับสหรัฐอเมริกา แต่อย่างไรก็ตาม BRI ยังคงเป็นยุทธศาสตร์หลักที่รัฐบาลสี จิ้นผิง ยึดมั่นไม่เปลี่ยนแปลง

ในปี 2020 ที่ทั่วโลกต้องเผชิญกับวิกฤติโรคระบาดนั้น ก็ส่งผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ BRI ทั้งในแง่ของปัญหา และโอกาสใหม่ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ส่งผลให้เกิดความล่าช้าของโครงการในยุทธศาสตร์ BRI

กรณีแรกความล่าช้าเนื่องมาจากปัญหาการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากมาตรการการควบคุมการแพร่ระบาดของโรค Covid-19 ในหลาย ๆ ประเทศ มีการควบคุมการเดินทางเข้าออกประเทศ ส่งผลให้แรงงานจีนในโครงการการลงทุนของจีนในประเทศ BRI ไม่สามารถกลับไปทำงานได้ ตัวอย่างเช่นโครงการ Jakarta-Bandung High-speed railway โดยบริษัทร่วมทุนระหว่าง China Railway Group Limited (CREC) และบริษัทถือหุ้นโดยรัฐของอินโดนีเซีย และโครงการ รถไฟฟ้าใต้ดินของปากีสถาน ที่เป็นโครงการลงทุนโดย China Railway และ China North Industries Group Corporation ที่คาดการณ์ว่าจะเปิดใช้ได้ในปี 2020 ก็ต้องเลื่อนกำหนดเวลาออกไป แต่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานนั้น คาดการณ์ว่าเป็นปัญหาในระยะสั้นเท่านั้น ถึงแม้ว่าสถานการณ์การระบาดของโรค Covid-19 จะยังมีความไม่แน่นอน แต่บุคลากรโครงการต่าง ๆ มีการปรับใช้เทคโนโลยี ICT มาช่วยในการทำงาน และมีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในประเทศให้สามารถทำงานได้ เพื่อไม่ให้เกิดการดำเนินงานของโครงการพัฒนาที่มีความชะงักงัน บริษัทผู้ประกอบการต่างมีความเชื่อมั่นว่า COVID-19 จะไม่ทำให้โครงการต้องหยุดหรือยกเลิกไป

กรณีที่สอง เกิดจากความกังวลด้านการลงทุนในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ใน BRI ทำให้ในปีนี้ยากที่จะมีการริเริ่มโครงการใหม่ ๆ หรือการอนุมัติการลงทุนเพิ่มในโครงการต่าง ๆ แต่รัฐบาลจีนก็ได้ให้ความเชื่อมั่นว่าจะไม่มีการยกเลิกโครงการใด ๆ เพียงแต่จะเป็นการชะลอไว้เท่านั้น

COVID-19 เพิ่มความภาระการจ่ายหนี้คืนแก่รัฐบาลจีนของประเทศกำลังพัฒนาใน BRI

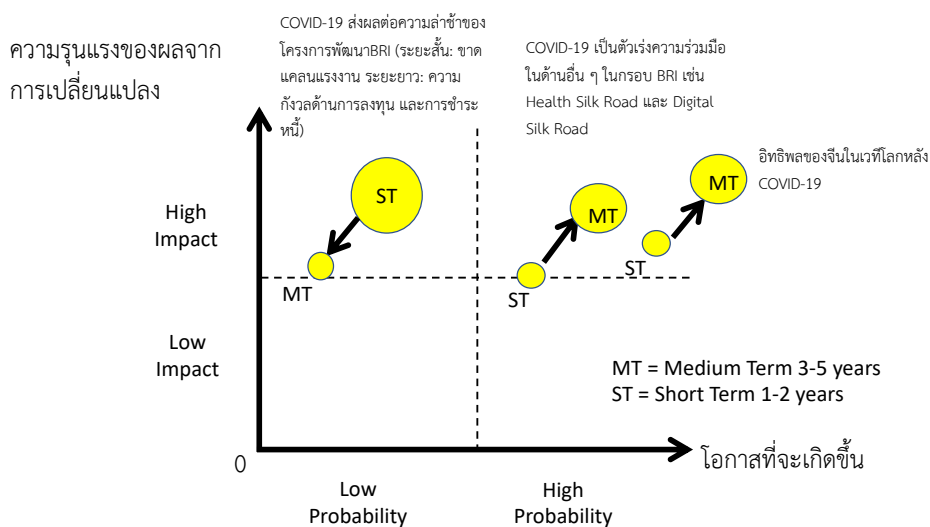
วิกฤติโรคระบาดทำให้หลายประเทศขาดสภาพคล่องทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนาและประเทศที่มีรายได้น้อยใน BRI ซึ่งเป็นประเทศในเอเชียกลางและแอฟริกา ที่มีการกู้ยืมเงินจากจีนมาใช้ในการโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ประเทศเหล่านี้มีความกังวลในเรื่องการชำระหนี้คืนแก่จีน โดยประเทศเหล่านี้เริ่มมีการเรียกร้องให้จีนผ่อนคลยมาตรการการชำระหนี้ ทั้งการลดอัตราดอกเบี้ย การยืดระยะเวลาชำระหนี้ ซึ่งผลกระทบในจุดนี้คาดการณ์ว่าจะส่งเป็นการส่งผลในระยะยาว ซึ่งคาดการณ์ว่ารัฐบาลจีนจะมีมาตรการช่วยเหลือ หรือแม้กระทั่งยกหนี้ให้กับประเทศที่มีความสำคัญต่อจีน ซึ่งจากสถานการณ์นี้ ถึงแม้ว่าศักยภาพการชำระหนี้ของประเทศลูกหนี้อาจส่งผลกระทบต่อสภาพคล่องทางการเงินของโครงการพัฒนาในกรอบ BRI แต่ในขณะเดียวกัน การผ่อนคลยมาตรการชำระหนี้ของจีน จะเป็นการขยายอิทธิพลของจีนต่อประเทศใน BRI ได้เช่นกัน

COVID-19 เป็นตัวเร่งให้เกิดโอกาสของความร่วมมือด้านใหม่ เช่น สาธารณสุข และเทคโนโลยีดิจิทัลในการพัฒนาภายใต้ยุทธศาสตร์ BRI

สำหรับด้านสาธารณสุข จากบทบาทการเป็นประเทศแรก ๆ ที่ต้องรับมือกับวิกฤติโรคระบาด COVID-19 ทำให้ประเทศจีนสามารถแสดงบทบาทนำในการจัดการด้านสาธารณสุขบนเวทีโลก ซึ่งในกรณี

นี่องค์การระหว่างประเทศในด้านสาธารณสุขอย่างองค์การอนามัยโลก (WHO) ที่ในอดีตได้รับการสนับสนุนหลักจากสหรัฐอเมริกาดำเนินงานได้ไม่ดีเท่าที่ควร ในช่วงสภาวะของโรคนั้น จีนได้ขยายอิทธิพลแบบอำนาจละมุน (Soft Power) ผ่านการช่วยเหลือด้านบุคลากร และอุปกรณ์ทางการแพทย์แก่ประเทศต่าง ๆ ในระดับทวีภาคี กว่า 89 ประเทศทั่วโลก ซึ่งเรียกว่า การทูตหน้าการอนามัย ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ BRI นั้น เรื่องสาธารณสุขไม่ใช่เรื่องใหม่ ในปี 2017 ประเทศจีนได้มีการลงนาม MOU กับ WHO ภายใต้กรอบความร่วมมือที่เรียกว่า เส้นทางสายไหมสาธารณสุข (Health Silk Road) กิจกรรมความช่วยเหลือของจีนต่อประเทศต่าง ๆ ในกรณีวิกฤติโรค COVID-19 นั้น ก็เป็นการมอบความช่วยเหลือผ่านกรอบเส้นทางสายไหมสาธารณสุข ซึ่งการขยายขอบข่ายของเส้นทางสายไหมสาธารณสุขจะเป็นการช่วยยกระดับยุทธศาสตร์ BRI ในมิติอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเชื่อมโยง เป็นการเน้นย้ำในจุดมุ่งหมายของจีนที่จะสร้าง “ชุมชนร่วมกันแห่งมนุษยชาติ” กิจกรรมความช่วยเหลือของจีนในด้านสาธารณสุขจะเป็นเครื่องช่วยยืนยันความสามารถของจีนในการจัดการปัญหาในระดับโลก และเป็นการแผ่ขยายอิทธิพลของจีนผ่านการช่วยเหลือด้านสาธารณสุขอีกด้วย

แผนภาพที่ 4.1: ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ในมิติผลกระทบจากโรคระบาด Covid-19 ต่อยุทธศาสตร์ Belt and Road Initiatives ของประเทศจีน

สำหรับด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ถึงแม้ว่าวิกฤติ COVID-19 จะทำให้ห่วงโซ่อุปทานการผลิตของจีนเกิดความชะงักงัน แต่ในทางกลับกันกลับเป็นโอกาสในการสร้างกิจกรรมด้านเทคโนโลยีดิจิทัลในหลากหลายรูปแบบ จากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานของคนส่วนมาก ที่มีการทำงานที่บ้าน

มากขึ้น ทำให้เป็นประโยชน์ต่อบริษัทเทคโนโลยีสัญชาติจีนอย่าง Huawei Alibaba และ Tencent ซึ่งมีโปรแกรมเช่น DingTalk Wechat และ WeLink ที่จะสามารถขยายตลาดออกนอกประเทศจีนได้มากขึ้น และในด้านเทคโนโลยีสาธารณสุขก็เพิ่มโอกาสการขยายไปในต่างประเทศเช่นกัน ซึ่งในไม่กี่เดือนที่ผ่านมา โปรแกรมพบแพทย์ออนไลน์ หรือโปรแกรมปรึกษาปัญหาสุขภาพผ่านโปรแกรม AI อย่าง Alibaba Health และ Ping An Good Doctor มีการใช้อย่างแพร่หลายในจีน และยังสามารถพัฒนาได้ใช้ได้ในประเทศยุทธศาสตร์ BRI ภายใต้กรอบ BRI เองนั้น Digital Silk Road ที่ริเริ่มในปี 2015 เป็นอีกเครื่องมือหนึ่งที่จีนใช้ผลักดันความร่วมมือด้านเทคโนโลยีในกรอบ BRI ใน 2-3 ปีที่ผ่านมา การแข่งขันด้านเทคโนโลยีกลายเป็นมิติหนึ่งของการขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจในเวทีโลก ซึ่งการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีของจีนได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลจีนมาโดยตลอด จีนได้ใช้กรอบ Digital Silk Road ในการเพิ่มความเชื่อมโยงด้านดิจิทัลกับต่างประเทศ และเพื่อขยายอิทธิพลของจีนในการดำเนินการเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีของโลก

วิกฤติ COVID-19 ถึงแม้จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศจีนในภาพรวม แต่สำหรับยุทธศาสตร์ BRI นั้น มองว่าไม่ได้ส่งผลกระทบต่อโครงการพัฒนาต่าง ๆ แต่จะส่งผลกระทบมากในระยะสั้น และเมื่อประเทศต่าง ๆ มีการปรับตัวเพื่อรองรับกับสถานการณ์ความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นได้แล้ว ในระยะยาว คาดว่าจะส่งผลที่ไม่รุนแรง แต่ COVID-19 กลับเป็นตัวเร่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดโอกาสใหม่ ๆ ที่ไม่ใช่ประเด็นโครงการพัฒนาหลักในอดีตเพิ่มขึ้นมาในกรอบ BRI ซึ่งในระยะสั้นอาจจะเป็นช่วงการริเริ่ม และในระยะยาวคาดการณ์ว่าจะมีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดต่อไป ซึ่งจะส่งผลบวกต่อบทบาทและอิทธิพลของประเทศจีนบนเวทีโลกในอนาคต

2.2.2 ฉากทัศน์การขยายอิทธิพลของจีนด้านภูมิรัฐศาสตร์

หากจะกล่าวว่าวิกฤติโรคระบาดครั้งนี้มีความรุนแรงเสมือนวิกฤตสงครามโลกก็คงไม่ผิดนัก ในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมา สงครามมักจะนำมาซึ่งระเบียบโลกใหม่ที่มักถูกกำหนดโดยผู้ชนะสงคราม อาทิ the Westphalian System ซึ่งเป็นผลมาจากสงคราม 30 ปีของยุโรป the Versailles-Washington system ซึ่งเกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และ the Yalta system อันเป็นผลพวงจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่ 2 กล่าวคือ ระเบียบโลกในปัจจุบันก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2

เนื่องจากวิกฤติโรคระบาดมีความรุนแรงประหนึ่งสงครามโลก จึงมีนักวิเคราะห์ที่มองว่าโลกหลังการแพร่ระบาดของไวรัสจะส่งต่อระเบียบโลกอย่างแน่นอน เพราะระเบียบโลกยุคปัจจุบันเริ่มสั่นคลอนมาตั้งแต่การเริ่มต้นของสงครามเย็นในปี 1991 เรื่อยมาจนถึง เหตุการณ์ 9/11 ในปี 2001 พิชเศรษฐกิจในปี 2008 รวมถึงการเข้ารับตำแหน่งของประธานาธิบดี Trump ในปี 2016

โดยภาพรวม แม้วานานาชาติจะยังคงให้ความเคารพและยำเกรงกับระเบียบโลกในปัจจุบัน แต่เราก็ไม่อาจปฏิเสธว่าบทบาทของสหประชาชาติเริ่มมีข้อจำกัดมากขึ้นเรื่อยๆ ประสิทธิภาพขององค์กรการค้าโลกลดลงอย่างเห็นได้ชัด แม้กระทั่ง IMF และธนาคารโลกก็ยังประสบปัญหาขาดแคลนทรัพยากรทางการเงิน องค์กรอนามัยโลกยิ่งเป็นที่ประจักษ์ว่าขาดอำนาจเด็ดขาดในการบริหารจัดการ ยิ่งไปกว่านั้น นานาชาติต่างเริ่มเพิกเฉยในประเด็นการควบคุมอาวุธสงครามและที่สำคัญที่สุด ระเบียบโลกที่มีอเมริกาเป็นผู้นำก็เริ่มสั่นคลอนหรือถ้าจะกล่าวในมุมหนึ่งว่าระเบียบโลกปัจจุบันมีความเปราะบางจนเหมือนแขวนอยู่บนเส้นด้ายก็ไม่ผิดนัก

การแพร่กระจายของ coronavirus ส่งผลกระทบต่อรุนแรงไปทั่วโลก รัฐบาลแต่ละประเทศต้องดำเนินการปิดเมือง ปิดประเทศ ส่งผลให้เศรษฐกิจต้องหยุดชะงัก ตลาดหุ้นร่วงกราว ราคาน้ำมันดิ่งลงและปัญหาด้านเศรษฐกิจต่างๆอีกมากมาย ปรากฏการณ์เหล่านี้เป็นเหมือนเงาสะท้อนของเหตุการณ์ในช่วงสมัยสงครามโลก อีกนัยยะหนึ่งก็เปรียบเสมือนการทำทลายระเบียบโลกดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา

ในมุมมองของนักประวัติศาสตร์ สถานการณ์โลกภายใต้วิกฤตโรคระบาดครั้งนี้มีความคล้ายคลึงกับสถานการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ในขณะนั้นจักรวรรดิอังกฤษ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยได้ชื่อว่าเป็นจักรวรรดิที่พระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน กำลังค่อยๆสูญเสียความเป็นมหาอำนาจอันดับหนึ่ง ในขณะที่สหรัฐฯ ซึ่งอยู่อีกฟากหนึ่งของซีกโลกก็ค่อยๆเติบโต ถึงแม้อเมริกาจะยังไม่อาจก้าวขึ้นมาแทนที่ประเทศอังกฤษเป็นมหาอำนาจเบอร์หนึ่งเนื่องจากข้อจำกัดทางการทหารและข้อได้เปรียบของอังกฤษในฐานะจักรวรรดิเก่าที่ยังคงมีอิทธิพลในทุกมุมโลก จักรวรรดิอังกฤษก็มีวายุสัมผัสได้ถึงอำนาจและอิทธิพลของสหรัฐฯ ที่เริ่มแผ่ขยายไปอย่างช้าๆและเป็นวงกว้าง

ย้อนกลับมาที่วิกฤตโรคระบาดครั้งนี้ รัฐบาลอเมริกาภายใต้การนำของ Trump แทนที่จะแบกรับความรับผิดชอบในการเป็นผู้นำโลก กลับไม่แยแสต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซ้ำร้ายกว่านั้น ด้วยนโยบายการควบคุมโรคที่ล้มเหลว ทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกาถดถอยกลายเป็นหนึ่งในแหล่งการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสที่ใหญ่ที่สุดของเสียเองด้วยตัวเลขผู้ติดเชื้อกว่า 2 ล้านคนและมีจำนวนผู้เสียชีวิตสูงถึง 1 แสนคน หายนะครั้งนี้เป็นหายนะที่แม้แต่เหตุการณ์ 9-11 ก็ไม่อาจเทียบเคียงหรือหากนับรวมพลเมืองอเมริกันที่เสียชีวิตในสงครามเวียดนาม อิรักและอัฟกานิสถานรวมกันทั้งหมดก็ไม่อาจเทียบได้ กล่าวคือวิกฤตโรคระบาดครั้งนี้เป็นการลดทอน soft และ hard power ของอเมริกาและสั่นคลอนถึงบารมีของอเมริกาในฐานะชาติมหาอำนาจอย่างรุนแรง

การเลือกตั้ง ประธานาธิบดีในปี 2020 เป็นการต่อสู้ระหว่างแคมเปญ “keeping America great” ของ Trump และแคมเปญ “let America lead again” ของ Biden แต่ถึงแม้ Biden จะชนะการเลือกตั้งได้รับเลือกเป็นประธานาธิบดีคนต่อไป Biden ก็คงต้องเผชิญอุปสรรคทางการเมืองภายในประเทศและอุปสรรคอื่นๆภายนอกประเทศ กล่าวคือ คงเป็นเรื่องยากทำสหรัฐฯ จะกลับมาเป็นผู้นำโลกอีกครั้งเหมือนจักรวรรดิ

อังกฤษเมื่อครั้งสมัยสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 1 มีการคาดการณ์กันว่า ต่อจากนี้ไปนโยบายการต่างประเทศของสหรัฐฯ ที่มีต่อจีนน่าจะมีความแข็งแกร่งมากขึ้น เช่นเดียวกับการแข่งขันระหว่างจีนและสหรัฐฯ ที่คงจะมีความเข้มข้นมากขึ้นเช่นเดียวกัน

หลังสิ้นสุดการระบาดของไวรัส Covid-19 ระเบียบโลกเดิม “one superpower and many great powers” คงจะเปลี่ยนไป โดยสหรัฐฯ แม้จะยังคงเป็นชาติมหาอำนาจเช่นเดิม แต่ก็คงไม่สามารถผูกขาดความเป็นมหาอำนาจเพียงชาติเดียวได้อีกต่อไป

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือท่าทีของแต่ละประเทศหลังการสิ้นสุดการระบาดของเชื้อไวรัส เชื่อกันว่าทุกประเทศนอกจากต้องฟื้นฟูความเสียหายด้านต่างๆ แล้ว คงต้องรื้อแผนนโยบายการต่างประเทศครั้งใหญ่ คาดว่าประเทศต่างๆ คงจะเพิ่มความระมัดระวังหากจะร่วมมือกับชาติมหาอำนาจชาติใดชาติหนึ่ง เพราะถึงแม้จะหมดยุคที่อเมริกาเป็นชาติมหาอำนาจชั่วคราว ประเทศจีนก็ยังคงขาดศักยภาพที่จะเป็นผู้นำโลกแทนที่อเมริกาได้ โดยรัสเซียก็ยังคงเป็นมหาสำคัญในเกมส์จัดระเบียบโลกและความสัมพันธ์ระหว่างจีน สหรัฐฯ และรัสเซีย น่าจะมีอิทธิพลอย่างยิ่งบนเวทีการเมืองโลกและอาจส่งผลกระทบต่อการจัดระเบียบโลกยุคใหม่ ทั้งนี้ เราไม่ควรละเลยที่จะกล่าวถึง สหภาพยุโรป ญี่ปุ่นและอินเดีย เพราะท้ายที่สุดประเทศเหล่านี้ก็อาจกลายเป็นประเทศสำคัญที่อาจมีผลกับโมเมนตัมของโลกยุคใหม่ก็เป็นได้

เพื่อให้ประเทศอเมริกากลับมายิ่งใหญ่อีกครั้ง รัฐบาล Trump ละทิ้งนโยบายความสัมพันธ์แบบพหุภาคี นโยบายความร่วมมือในระดับนานาชาติและนโยบายปลดภาษี แล้วหันไปสนับสนุนนโยบายประชานิยม เอกภาพนิยมและ protectionism รัฐบาล Trump เริ่มต้นทำสงครามการค้ากับจีนและตั้งกำแพงภาษีสินค้านำเข้าจากจีน อันเป็นวิธีที่ขัดกับหลักโลกาภิวัตน์อย่างสิ้นเชิง

การแพร่ระบาดของ coronavirus ทำให้เศรษฐกิจจีนซึ่งก่อนหน้านี้อยู่ในช่วงชะลอตัวถึงกับหยุดชะงัก ประเทศจีนเคยได้ชื่อว่า เป็นตลาดโรงงานของเอเชียตะวันออก เป็น ประเทศที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากที่สุด ทั้งยังเป็นศูนย์กลางทางการเงิน เทคโนโลยี การเดินทางอากาศของโลก รวมทั้งยังเป็นตลาดส่งออกอุตสาหกรรมบันเทิงของอเมริกาและยุโรป ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง

ตั้งแต่ก่อนการเกิดโรคระบาด ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและสหรัฐฯ ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงจากร่วมมือเป็นการแข่งขัน ความสัมพันธ์แบบใหม่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจและการค้า รวมทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการแข่งขันในเชิงภูมิศาสตร์ อาทิ ปัญหาเรื่องไต้หวัน ฮองกงและทิเบต ที่บัดนี้กลายเป็นข้อขัดแย้งเชิงอุดมการณ์และเป็นปัญหา New Normal ไปเสียแล้ว ในขณะที่เดียวกัน ประเด็นสงครามเย็นครั้งใหม่ระหว่างจีนกับสหรัฐฯ จะเกิดขึ้นหรือไม่ก็เป็นเรื่องที่ถูกจับตามอง เช่นเดียวกันกับแผน Decoupling ก็ดูเหมือนจะได้รับการสนับสนุนอยู่ไม่น้อย

คงเป็นเรื่องดีหากทั้งสองประเทศอาศัยการระบาดของไวรัสโคโรน่าละลายพฤติกรรมเดิมและหันมาเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน แต่ด้วยความผิดพลาดบางประการของทั้งคู่ การระบาดของไวรัสโคโรน่ากลับยิ่งทำให้การแข่งขันของทั้งสองชาติทวีความรุนแรงมากขึ้น

นโยบายการต่างประเทศของสหรัฐฯ ต่อจีนในช่วงหลายปีหลังมานี้ค่อนข้างเป็นปฏิปักษ์กับจีนอย่างชัดเจน อาทิ การพูดถึงจีนว่าเป็นคู่แข่งทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญและความพยายามที่ควบคุมจีนด้วยทรัพยากรทั้งหมดที่รัฐบาลสหรัฐมีอยู่ นอกจากนี้ ปัจจัยด้านการเมืองภายในของสหรัฐก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้สหรัฐตั้งใจเป็นศัตรูกับประเทศจีน เพราะประธานาธิบดี Trump จำเป็นต้องให้จีนเป็นแพะรับบาปเพื่อให้ตัวเองได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในสมัยที่ 2 เพราะหากไม่ใช่ความผิดของจีนก็คงเป็นความผิดของ Trump เองที่ไม่สามารถควบคุมโรคระบาดได้อยู่หมัด

แม้แต่ Biden และสมาชิกจากฝั่ง Democrats ก็ยังใช้นโยบาย “let’s get tough on China” ในการหาเสียง ผู้เขียนคาดว่า ภายใต้สถานการณ์โรคระบาดและการเลือกตั้งที่ใกล้เข้ามา ทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างจีนและสหรัฐคงเป็นไปในทางที่เลวร้ายลงอย่างแน่นอน

แต่ความเป็นปรปักษ์กันของจีนและสหรัฐฯ คงไม่พัฒนาไปถึงขั้นสงครามเย็นระหว่างสองขั้วอำนาจอย่างชัดเจนด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

ข้อหนึ่ง ผลประโยชน์ของจีนและสหรัฐฯ เป็นผลประโยชน์ที่มีความซับซ้อนแยกจากกันไม่ได้ ถึงขั้นที่ว่าหากฝ่ายหนึ่งเสียประโยชน์อีกฝ่ายหนึ่งก็จะเสียประโยชน์ไปด้วย

ข้อสอง พันธมิตรของอเมริกาและความสัมพันธ์ของอเมริกากับประเทศในโลกตะวันตกเปลี่ยนไปไม่เหมือนเดิมนโยบายด้านการทูตของสหรัฐฯ และสหภาพยุโรปต่อจีนก็มีความแตกต่างกัน อีกทั้งอเมริกาก็ยังสร้างความขัดแย้งกับโลกตะวันตกเกี่ยวกับการรับมือกับโรคระบาด ในทางตรงกันข้าม ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับสหภาพยุโรปกลับอยู่ในจุดที่ดีที่สุดนับแต่เริ่มต้นสานสัมพันธ์กันมา

ข้อที่สาม คือ จีนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับรัสเซียเสมอมาจนอเมริกาไม่สามารถเข้ามาแทรกแซงหรือยุ่งได้ ข้อสุดท้าย ญี่ปุ่นและอินเดียยึดถือนโยบายเป็นกลางและเน้นผลประโยชน์ของประเทศที่อยู่ตรงหน้าเป็นสำคัญ

ฉะนั้นแล้ว คงเป็นไปได้ไม่ได้อันที่จะเกิดสงครามเย็นครั้งใหม่ระหว่างจีนและสหรัฐฯ และก็คงเป็นเรื่องยากที่โลกถูกแบ่งออกเป็นสองขั้วอำนาจอย่างชัดเจน ในอนาคตอเมริกาอาจจะต้องการสร้าง “สมาคม” และโดดเดี่ยวจีนออกจากสมาคมดังกล่าว โดยเฉพาะด้านการเงิน การค้า เทคโนโลยีขั้นสูง ห่วงโซ่อุปทานและองค์กรระหว่างประเทศ ในขณะที่ประเทศจีนก็คงจะลงทุนกับนโยบาย One Belt One Road ของตนและเลือกคบค้าสมาคมกับประเทศที่มีจุดยืนเดียวกัน หากความพยายามของอเมริกาและจีนเป็นผลสำเร็จ โลกก็จะมีระบบ

เศรษฐกิจที่แยกจากกันเป็น 2 ระบบ โดยระบบหนึ่งมีอเมริกาเป็นศูนย์กลาง ส่วนอีกระบบหนึ่งก็มีจีนเป็นศูนย์กลาง แต่ลักษณะพิเศษของระบบเศรษฐกิจแบบนี้ก็คือหลักการ Decoupling ไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ เพราะภายใต้การแข่งขันก็ยังคงต้องมีความร่วมมือในบางภาคส่วนและไม่มีประเทศใดประเทศหนึ่งที่จะพึ่งพาสหรัฐฯ หรือพึ่งพาจีนแต่เพียงประเทศเดียวได้ในทุกมิติ

เหตุการณ์ข้างต้นคงเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าผลการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาครั้งนี้จะเป็นอย่างไร ต้องยอมรับว่าทั้งสหรัฐฯ ยุโรป และญี่ปุ่น ต่างมีความประสงค์ต้องการควบคุมจีน แต่ในขณะเดียวกัน ประเทศจีน ยุโรป และญี่ปุ่น ต่างก็มองเห็นศักยภาพจากความร่วมมือระหว่างจีน ยุโรป และญี่ปุ่น ทางด้านสหรัฐฯ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและรัสเซียก็คงเป็นไปอย่างนั้นแนบแน่นเหมือนกับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ และพันธมิตรยุโรป และนับเป็นความโชคดีของจีนที่ความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นเป็นไปในทางที่ดีขึ้น ในขณะที่ความสัมพันธ์ของจีนกับอินเดีย แม้จะมีการกระทบกระทั่งกันบ้างแต่ก็นับว่ายังคงไว้ซึ่งเสถียรภาพ ผู้เขียนมองว่า อเมริกาได้ทำลายภาพพจน์การเป็นผู้นำโลกด้วยมือของตนเองอย่างน่าเสียดาย

ทางด้านจีนนั้น แม้ว่าจีนจะเติบโตจนมีเศรษฐกิจที่ใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลกแต่ลำพังอำนาจและอิทธิพลที่จีนมีอยู่ ณ ตอนนี้อย่างนี้ยังไม่สามารถได้รับการยอมรับจากทุกชาติจนก้าวขึ้นมาแทนที่อเมริกาในฐานะผู้นำโลกได้ เราคงไม่ต้องพูดถึงประเทศมหาอำนาจอื่นๆ เช่นรัสเซีย ยุโรปและอินเดีย ซึ่งหมดอำนาจหรือไร้ซึ่งความต้องการในการเป็นผู้นำโลก

โดยภาพรวมแล้ว ประเทศจีนมีข้อได้เปรียบในความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์มากกว่าชาติมหาอำนาจอื่นสาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะความพยายามของจีนในช่วงหลายปีที่ผ่านมาที่ได้พยายามสนับสนุนนโยบายด้านการทูตที่มีคุณลักษณะแบบจีน นอกจากนี้แล้ว จีนยังมีข้อได้เปรียบจากการจัดการระบาดของไวรัสโคโรนา ทั้งยังออกมาประกาศให้ความช่วยเหลืออุปกรณ์สาธารณสุข โภคภัณฑ์ สาธารณูปโภคประเทศที่ได้รับผลกระทบ

2.2.3 ฉากทัศน์การขยายอิทธิพลของจีนด้านเทคโนโลยี

จีนวันนี้เป็นเผด็จการที่ไฮเทค ดังที่ จอร์จ โซรอส พ่อมดการเงินโลกได้กล่าวในงานเลี้ยงอาหารค่ำในการประชุม World Economic Forum ที่ดาวอส เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ. 2019 ว่า นี่เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์โลกที่เราเจอเผด็จการที่มีเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการควบคุมจัดการสังคมได้ในระดับนี้

เผด็จการที่ไฮเทค เป็นปรากฏการณ์ที่ทำทลายทฤษฎีรัฐศาสตร์ เพราะตามทฤษฎีแล้ว เผด็จการจะไม่มีทางอยู่ได้ยาวนาน เพราะขาดกลไกในการรับฟังความเห็นจากคนข้างล่าง แต่ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นปัญญาประดิษฐ์ (AI) หรือ Big Data ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์จีนมีเครื่องมือมหาศาลในการ

ควบคุมจัดการสังคม จนนักวิเคราะห์หลายคนมองว่า พรรคคอมมิวนิสต์จีนกลายเป็นสถาบันการเมืองที่มั่นคง แข็งแรงที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2018 วารสาร MIT Technology Review มีบทความชื่อ “Who needs democracy when you have data” ซึ่งแจ่มแจ้งว่าจีนใช้ข้อมูลในการบริหารจัดการเศรษฐกิจและสังคมให้มีประสิทธิภาพอย่างไร ในขณะที่เดียวกันก็ใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ในการควบคุมสังคมด้วย ไม่ว่าจะเป็นการใช้กล้อง และเทคโนโลยีแยกแยะใบหน้าในการตรวจจับผู้ร้าย (และศัตรูทางการเมือง) ไปจนถึงแผนการสร้างระบบคะแนนจิตพิสัยสังคม (Social Credit Score) ซึ่งรัฐบาลกำลังดำเนินการวางแผนอยู่

เทคโนโลยียุค 5.0 ไม่ว่าจะเป็น ปัญญาประดิษฐ์ (AI), Big Data, หรือสัญญาณ 5G ซึ่งในปัจจุบันจีนได้พัฒนาเทคโนโลยีเหล่านี้ขึ้นอย่างรวดเร็ว ชนิดหายใจรดต้นคอสหรัฐฯ การแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ กับจีนในเทคโนโลยีเหล่านี้ แตกต่างจากการแข่งขันระหว่างสหรัฐฯ กับสหภาพโซเวียตในเรื่องเทคโนโลยีอวกาศและเทคโนโลยีการทหารในอดีต เพราะเทคโนโลยีอวกาศและเทคโนโลยีการทหารนั้นไม่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของคนหมู่มาก แต่เทคโนโลยีสมัยใหม่ในยุค Internet of Things นี้ ทุกคนใช้กันในชีวิตประจำวัน ดังที่วันนี้เรามีสมาร์ทโฟนกันคนละเครื่อง และอีกไม่นานก็จะถึงยุคที่ข้าวของเครื่องใช้ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นตู้เย็น โทรทัศน์ ลำโพง สามารถพูดคุยกับเราและเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตได้

การที่จีนกำลังก้าวขึ้นมาเทียบชั้นสหรัฐฯ ในเทคโนโลยีเหล่านี้ จึงมีมิติด้านความมั่นคงและเป็นภัยคุกคาม เพราะเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของข้อมูล และด้วยความเชื่อที่ว่า ใครที่เป็นเจ้าของแพลตฟอร์มต่างๆ ในอนาคต ย่อมเป็นมหาอำนาจทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ

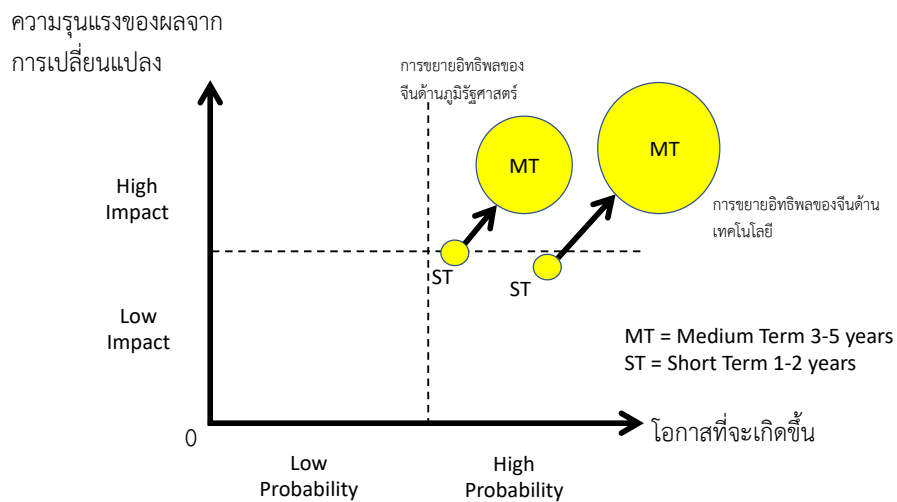
แพลตฟอร์มสำคัญหนึ่ง คือ อินเทอร์เน็ต สหรัฐฯ กลายเป็นผู้นำแพลตฟอร์มสัญญาณ 4G และแพลตฟอร์มอินเทอร์เน็ตไม่ว่าจะเป็น Google, Facebook, Amazon รวมทั้งแพลตฟอร์มที่เป็นฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์และอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น Apple, Microsoft

ในปัจจุบัน จีนเป็นชาติเดียวที่ขึ้นมาแข่งขันในแพลตฟอร์มอินเทอร์เน็ตเต็มตัว ไม่ว่าจะเป็นสัญญาณ 5G ของหัวเว่ย ที่ทั้งถูกและดีกว่าเทคโนโลยีสหรัฐฯ จนสหรัฐฯ ออกมาตั้งคำถามเกี่ยวกับความปลอดภัยของข้อมูลที่ส่งผ่านระบบของหัวเว่ย รวมถึงแพลตฟอร์มอื่นๆ ในโลกอินเทอร์เน็ตของจีนที่เริ่มออกไปบุกโลก ไม่ว่าจะเป็น Baidu (เหมือน Google), Tencent (คล้าย Facebook), Alibaba (คล้าย Amazon) กับบริษัทฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ และอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ของจีนเช่น Huawei และ Xiaomi

สหรัฐฯ มองว่า เบื้องหลังแพลตฟอร์มเหล่านี้ก็คือ รัฐบาลจีน ซึ่งสะท้อนอารยธรรม ระบบ ความคิด ความเชื่อที่แตกต่างจากตะวันตก ถึงแม้ว่าหลายบริษัทข้างต้นจะเป็นบริษัทเอกชนจีน แต่จีนมีกฎหมายความ

มั่นคงที่เขียนไว้ชัดเจนว่าบริษัทเอกชนจีนต้องให้ความร่วมมือกับรัฐในเรื่องความมั่นคง รวมทั้งปัญหาที่ว่าบริษัทเทคโนโลยีจีนเหล่านี้ก้าวขึ้นมาได้ขนาดนี้ย่อมเป็นเพราะการช่วยเหลือ อุดหนุน และส่งเสริมจากรัฐบาลจีนทั้งในเรื่องแหล่งเงินทุนและการปิดกั้นต่างชาติ

แผนภาพที่ 4.2: ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ในมิติภูมิรัฐศาสตร์ และเทคโนโลยี

2.3 ท่าที (จุดยืน) ของประเทศไทย ต่อจีน

- ระยะสั้น (1-2 ปี) สหรัฐอเมริกาได้สูญเสียความสามารถในการเป็นมหาอำนาจแต่เพียงผู้เดียว หากแต่จีนก็ยังไม่พร้อมที่จะขึ้นมาเป็นมหาอำนาจแทนที่สหรัฐอเมริกา ดังนั้นความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจเดิม (สหรัฐอเมริกา) ที่ถดถอย และมหาอำนาจใหม่ (จีน) ที่ยังไม่พร้อมคงจะเกิดขึ้นในลักษณะของกับดักทิวซิดิดิส (Thucydides) ดังนั้นเราจะเห็นความพยายามของสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรโดยเฉพาะสหราชอาณาจักร สหภาพยุโรป ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และ อินเดีย ทำนโยบายในลักษณะปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีน อย่างเข้มข้นและชัดเจนมากยิ่งขึ้น
- ไทยในฐานะที่มีทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ใกล้ชิดกับจีน (อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย มีระยะทางเพียง 247 กิโลเมตร จากชายแดนจีน เท่านั้น) จึงต้องระมัดระวังอย่างยิ่งในการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ กับจีน เพราะการใกล้ชิดจีนจนเกินไปก็จะสร้างความไม่พอใจให้กับฝ่ายมหาอำนาจเก่า ในขณะที่การทำนโยบายที่ห่างไกลห่างเหินจากจีนเกินไปก็เท่ากับการสร้างความไม่พอใจให้กับมหาอำนาจใกล้บ้าน
- ไทยต้องแบ่งแยกอย่างชัดเจนว่า ความขัดแย้งในบางกรณี อาทิ กรณีพิพาทในทะเลจีนใต้ กรณีสงครามเทคโนโลยี กรณีฮ่องกงและไต้หวัน เป็นความขัดแย้งระหว่างประเทศคู่กรณีประเทศหนึ่งๆ กับ

ประเทศจีน ประเทศไทยมีใช้คู่ขัดแย้ง และต้องไม่หลงไปตามคำยุยงของบางประเทศมหาอำนาจที่พยายามยกระดับความขัดแย้งเหล่านี้ให้กลายเป็นประเด็นในระดับภูมิภาค เช่น เป็นความขัดแย้งระหว่างจีนกับประชาคมอาเซียน (ซึ่งไทยเป็นส่วนหนึ่งของความร่วมมือนี้)

- ต่อประเด็นที่มีความสับสนเสี่ยงที่ไทยอาจจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วม อาทิ กรณีการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโขง กรณีสิทธิมนุษยชนกับชนกลุ่มน้อย ประเทศไทยต้องพึงระลึกไว้เสมอว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีหลากหลายมิติ ทั้งในมิติการเมือง มิติความมั่นคง มิติเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน มิติสังคม มิติวัฒนธรรม มิติการเชื่อมโยงภาคประชาชน ฯลฯ ดังนั้นต้องแยกแยะให้ถูกกว่า ประเด็นที่อาจจะมีความขัดแย้ง ต้องไม่เป็นอุปสรรคให้ความสัมพันธ์ไทย-จีนในมิติอื่นๆ ต้องชะงักงันไปด้วย
- จุดยืนและท่าทีที่สำคัญที่สุดในมิติความสัมพันธ์ไทย-จีน คือ แนวคิดของประธาน เหมา เจ๋อ ตง On the Ten Major Relationships (论十大关系) ซึ่งเป็นแนวคิดของเหมาเจ๋อตงในการกำหนดความสัมพันธ์ 10 มิติ ที่ใช้นิ้วมือ 10 นิ้ว และมี 2 ข้างเป็นเสมือนสัญลักษณ์ ระหว่างความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ดังนี้ 1) ภาคเกษตร-อุตสาหกรรม 2) อุตสาหกรรมชายฝั่ง-อุตสาหกรรมในภาคพื้นทวีป 3) เศรษฐกิจ-ความมั่นคง 4) รัฐ-ภาคการผลิต 5) รัฐบาลกลาง-รัฐบาลท้องถิ่น 6) ชาวยุทธ์-กลุ่มชาติพันธุ์อื่น 7) พรรคคอมมิวนิสต์-ภาคส่วนต่างๆ 8) การปฏิบัติ-การต่อต้านการปฏิบัติ 9) ผิด-ถูก และ 10) ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับนานาประเทศ โดยในมิติที่ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประธานเหมา กล่าวไว้ว่า คนเรามี 10 นิ้วมือ ถ้าจะมีผลเสีย 1 นิ้ว อีก 9 นิ้วก็ยังสามารถใช้ประสานมือกันได้ นั่นหมายถึงต้องแยกแยะระหว่างความร่วมมือที่สามารถร่วมมือกันได้ โดยไม่ให้ประเด็นความขัดแย้งมาทำลายความสัมพันธ์อันดี

2.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิติความสัมพันธ์ไทย-จีน

2.4.1 ประเด็นสภาพเศรษฐกิจจีนและการค้าการลงทุน

- ถึงแม้สภาพเศรษฐกิจจีนจะประสบกับภาวะชะลอตัว และผลกระทบจากโควิด - 19 ที่ส่งผลกระทบต่อการค้า การลงทุน การท่องเที่ยวของระหว่างไทยและจีนเป็นอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดโอกาสใหม่ ๆ ต่อประเทศไทย
- ผลกระทบจากโรคระบาดโควิด-19 จะส่งผลกระทบต่อภาคการท่องเที่ยวในระยะยาว จึงเสนอให้มีการผลักดันการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ และริเริ่มเขตท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ของไทยในจีน ตัวอย่างเช่น จัดตั้ง Thai Center ในปักกิ่งเพื่อรวบรวมกิจกรรมบริการของไทย เช่น อาหาร การนวดแผนไทย สินค้าไทย เพื่อเป็นการทดแทนการท่องเที่ยวของคนจีนที่ต้องการเดินทางมาเที่ยวประเทศไทย ในช่วงที่มี

ข้อจำกัดหลายประการจากการควบคุมโรคระบาด หรือ เป็นทางเลือกให้กับคนจีนที่อยากจะเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศไทย

- ภายหลังวิกฤติโรคระบาดโควิด - 19 ทำให้กระแสการใส่ใจสุขภาพของคนจีนจะเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มชนชั้นกลาง ไปจนถึงคนระดับบนที่มีกำลังซื้อสูง และยินดีที่จะจ่ายเพื่อสินค้าที่มีคุณภาพ กระทรวงพาณิชย์ควรมีนโยบายส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของไทยในกลุ่มของสินค้าสุขภาพอย่างชัดเจน เพื่อผลักดันสินค้าไทยเข้าสู่ตลาดจีน และสินค้าประเภทนี้ยังตอบโจทย์กับสังคมผู้สูงอายุของจีนอีกด้วย ภาครัฐควรส่งเสริมในรูปแบบแคมเปญส่งเสริมสินค้าไทย และมุ่งเน้นผลักดันในระดับแต่ละมณฑล เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าที่แตกต่างกันได้
- ควรส่งเสริมแผนการเชื่อมโยงเศรษฐกิจดิจิทัลกับประเทศจีนอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นช่องทางในการทำการตลาดของสินค้าไทย
- ควรมียุทธศาสตร์สร้างแบรนด์ให้กับสินค้าไทย (Branding) สร้างอัตลักษณ์ให้กับสินค้าไทย ผ่านช่องทางต่าง ๆ ทางออนไลน์ หรือ ผ่านสื่อของไทยที่ไปฉายที่จีน เช่น ละคร โดยให้ความสำคัญกับการผลักดันยุทธศาสตร์แก่กลุ่มลูกค้าเฉพาะกลุ่มให้ชัดเจน เช่น ส่งเสริมสินค้าระดับบนแก่กลุ่มลูกค้าระดับบนของจีนที่กำลังเติบโต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่มีการจำกัดการเดินทางไปต่างประเทศ ยิ่งเพิ่มกำลังซื้อสินค้าภายในประเทศ อาจทำการผลักดันสินค้าประเภทใหม่ ๆ ที่ตอบสนองต่อความสนใจของผู้บริโภคระดับบน เช่น สินค้าประเภทที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความยั่งยืน เน้นรูปแบบ Green economy หรือกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่ชื่นชอบสินค้าที่เน้นการออกแบบและงานฝีมือ
- ควรศึกษานโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมของจีน Made in China 2025 ว่าเมื่อมีการยกระดับอุตสาหกรรมขึ้นไป ว่าประเทศไทยจะยังเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานของจีนอย่างไร เช่น อุตสาหกรรมการผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ อาจมีการพัฒนาไปเป็นรูปแบบพลังงานสะอาด ประเทศไทยจะต้องเตรียมพร้อมในการพัฒนาทักษะและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมให้ทันทั่วทั้ง

2.4.2 ประเด็นสงครามการค้าจีน- สหรัฐ

สงครามการค้าระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกานั้นยังต้องเผชิญกับความผันผวนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในสถานการณ์ดังกล่าว จึงขอเสนอแนวทางดังนี้

- ผลักดันสินค้าส่งออกของไทยไปจีนที่ไม่ใช่เพียงสินค้าวัตถุดิบหรือสินค้าเกษตร ซึ่งการพึ่งพิงการส่งออกของประเภทสินค้าอย่างจำกัดนั้น ก่อให้เกิดความเสี่ยงในอนาคต ทั้งในด้านของตลาด หรือด้านคู่แข่งการผลิต
- กระทรวงพาณิชย์ควรจัดตั้งหน่วยงานเพื่อศึกษาและเฝ้าระวังต่อสถานการณ์สงครามการค้า เพื่อกระจายความเสี่ยงของตลาดการส่งออกและการค้ากับจีน อาจศึกษาโอกาสในตลาดใหม่ ๆ มากขึ้น

เช่นเอเชียใต้ หรืออเมริกาใต้ เพื่อลดการพึ่งพาเงินในด้านการส่งออกเมื่อเกิดการผันผวนของสถานการณ์ รวมไปถึง ควรมีหน่วยงานที่ทำงานแบบพุ่งเป้า เพื่อช่วยเหลือผู้ประกอบการในการเข้าไปแทนที่สินค้าที่ได้รับผลกระทบจากสงครามการค้า เช่น ถ้าประเทศจีนแบนสินค้าจากประเทศใด ประเทศไทยสามารถเข้าไปแทนที่ได้ทันที

2.4.3 ประเด็นความริเริ่มแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI)

ความริเริ่มแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) ถือเป็นยุทธศาสตร์หลักของจีนในยุคผู้นำรุ่นที่ 5 ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ซึ่งจะเป็ยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีนที่มากไปกว่าแค่การเชื่อมโยงระบบโครงสร้างพื้นฐานระเบียงเศรษฐกิจ หากแต่เป็นยุทธศาสตร์หลักของจีนในทุกมิติความสัมพันธ์ ทั้งการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ การค้า การลงทุน สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่ในขณะเดียวกันสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรก็พิจารณาว่า BRI คือแกนหลักของการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีน ซึ่งถือเป็นภัยคุกคาม ดังนั้นประเทศไทยควรต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับยุทธศาสตร์ BRI โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

- ประชาชนคนไทยยังมีการรับรู้ถึงการมีส่วนร่วมและผลดีผลเสียของยุทธศาสตร์ BRI ได้น้อย เนื่องจากโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ BRI ขาดความชัดเจนของข้อมูลรายละเอียด และกรอบเวลาของการดำเนินการ ผลประโยชน์และผลกระทบต่อประเทศไทย ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นการให้ข้อมูลแก่ประชาชนอย่างโปร่งใส ทำให้ประชาชนเกิดความเห็นร่วมกับโครงการ ตัวอย่างเช่นโครงการรถไฟความเร็วสูง กรุงเทพ หนองคาย อาจจะมีการจัดทำเว็บไซต์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลอย่างเป็นทางการ และเปิดช่องทางให้ประชาชนสามารถออกความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง
- จาก Digital Silk Road ที่เป็นเครื่องมือการผลักดันความร่วมมือด้านเทคโนโลยีดิจิทัลในประเทศกรอบยุทธศาสตร์ BRI กระทรวงพาณิชย์ควรส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูล Big Data ระหว่างไทยจีนในด้านการค้าการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางยุทธศาสตร์การค้าที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน
- ประเทศไทยควรมีการวางแผนอย่างเป็นรูปธรรมในการพัฒนาบุคลากรในสาขาที่สอดคล้องกับการสร้างความร่วมมือและเชื่อมโยงภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ BRI ซึ่งไม่ใช่เพียงแต่การเชื่อมโยงด้านโครงสร้างพื้นฐานหรือการคมนาคม แต่ยังรวมถึงการเชื่อมโยงในด้านเทคโนโลยีดิจิทัล หรือความร่วมมือด้านสาธารณสุข
- นอกจากกรอบยุทธศาสตร์ BRI ซึ่งเป็นความร่วมมือระดับมหภาค ประเทศไทยสามารถสร้างโอกาสด้านการค้าการลงทุนจาก ความร่วมมือกับระดับมณฑลของจีนได้มีการเชื่อมโยงทางทะเลผ่านเขตการ

พัฒนาเศรษฐกิจ Greater Bay Area (GBA) ที่เป็นคลัสเตอร์เมืองของจีนที่มีความสำคัญและมีความใกล้ชิดกับประเทศไทย

- ประเด็นคลองไทยเป็นโจทย์สำคัญของประเทศไทยที่จะส่งผลต่อสถานะทางภูมิรัฐศาสตร์ของประเทศไทยและของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มหาอำนาจจับตามองมาโดยตลอด โดยโครงการคลองไทยถูกนำเสนอจากจีนในปีค.ศ. 2004 แต่ไม่ค่อยมีความคืบหน้า แต่ถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียงกันอีกครั้งจากกระแสโครงการหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทางซึ่งทำให้ความคาดหวังจากจีนในโครงการดังกล่าวมีเพิ่มขึ้น ข้อพิจารณาที่สำคัญหนึ่งคือปัญหาการจัดการพื้นที่ยุทธศาสตร์ แน่แน่นอนว่าการขุดคลองจะทำให้ประเทศไทยมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์มากขึ้นจากสถานะเดิมอย่างแน่นอน โดยเฉพาะในสภาพแวดล้อมที่การแข่งขันระหว่างสองมหาอำนาจใหญ่เป็นองค์ประกอบสำคัญนั้น การเมืองภายนอกจะเข้ามามีบทบาทต่อการเมืองภายในของไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ศักยภาพของไทยในการจัดการพื้นที่ยุทธศาสตร์และป้องกันปัญหาการปะทะกันของมหาอำนาจมีอยู่น้อยมาก ความเป็นไปได้ที่ประวัติศาสตร์จะซ้ำรอยในวิกฤตการณ์คลองสุเอซปีค.ศ. 1956 ดังนั้น ประเทศไทยอาจใช้จุดแข็งทางภูมิศาสตร์นี้เป็นอำนาจต่อรองกับจีนและมหาอำนาจ และยังไม่ควรตัดสินใจอย่างแน่นอนในเรื่องนี้ ณ ขณะนี้ เพราะต้องตระหนักไว้อย่างดีว่าศักยภาพรับผิดชอบพื้นที่ยุทธศาสตร์และผลกระทบของคลองไทยนั้นมีอยู่อย่างจำกัด

3. ฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง (ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้)

3.1 สถานะปัจจุบันของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง (ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้)

มิติความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ

ในกรณีของญี่ปุ่น โรคโควิด-19 ถือเป็นความโศกเศร้าทางเศรษฐกิจระลอกที่สามที่ญี่ปุ่นต้องเผชิญ ถัดจากสงครามการค้าระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนในช่วงต้นค.ศ. 2019 ที่ส่งผลกระทบต่อภาคการผลิต และการขึ้นภาษีการบริโภคหรือภาษีมูลค่าเพิ่มจากร้อยละ 8 เป็นร้อยละ 10 ในวันที่ 1 ตุลาคมปีเดียวกัน ที่สำคัญ ระบาดระลอกของโรคโควิด-19 ทำให้ GDP ลดลงร้อยละ 3.4 การจัดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกและพาราลิมปิกซึ่งควรจะเป็นกิจกรรมระดับชาติที่ฟื้นฟูเศรษฐกิจจากการดึงดูดนักท่องเที่ยวตามที่คาดการณ์ไว้จำนวน 40 ล้านคน ต้องเลื่อนออกไปอีก และยังมีภาคก่อสร้างและภาคอสังหาริมทรัพย์ที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก รัฐบาลธนาคารมาแล้ว สร้างอาคารเสร็จแล้วแต่ไม่มีผู้ซื้อ จึงไม่มีเงินใช้หนี้ (Shirai 2020)

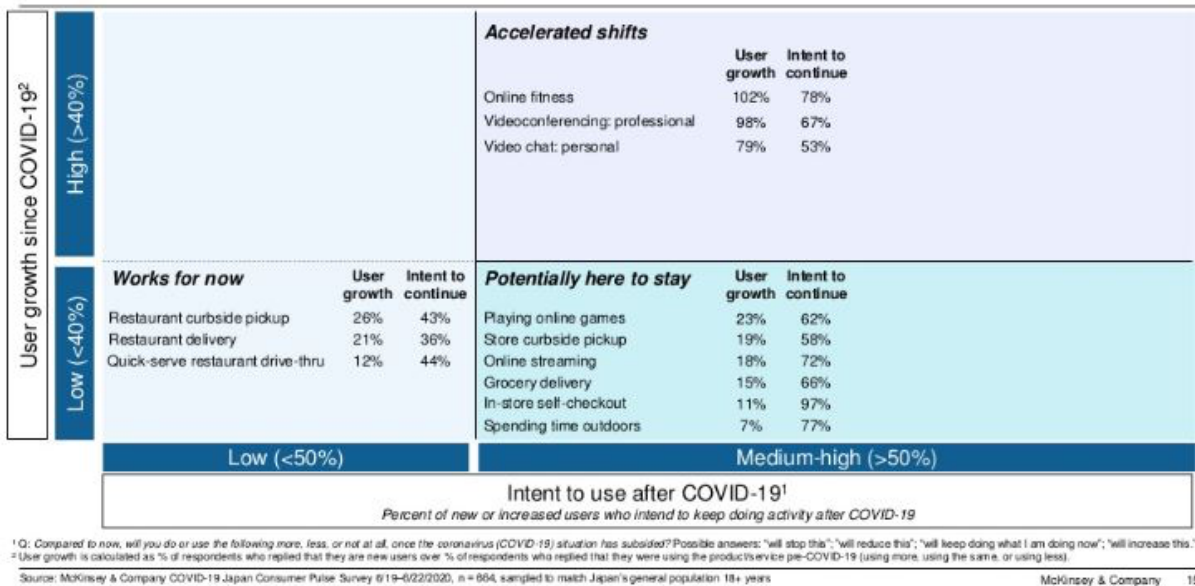
ในด้านมุมมองและสถานะทางเศรษฐกิจของผู้บริโภคชาวญี่ปุ่น McKinsey & Company (Das, Lerkriangkraisorn, Wu & Yamakawa 2020) ได้สำรวจข้อมูลระหว่างวันที่ 19 ถึงวันที่ 22 มิถุนายน ค.ศ. 2020 พบว่า ผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นค่อนข้างมองสถานการณ์และผลกระทบจากโรคโควิด-19 ในเชิงบวกมากขึ้น ข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจดังกล่าว มีดังนี้

1. ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 50-60 ยังไม่มั่นใจว่า สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศจะฟื้นตัวมากนักหลังโรคโควิด-19 ความเห็นส่วนใหญ่ที่สำรวจมาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะระบุว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากโรคโควิด-19 จะมีต่อเนื่องเป็นเวลา 6-12 เดือน และอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจจะไม่มีมากนัก
2. แนวโน้มรายได้ ค่าใช้จ่ายระดับครัวเรือน และเงินออมของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คงที่ แต่แนวโน้มของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุว่า มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงที่เกิดโรคโควิด-19
3. ผู้ตอบแบบสอบถามประมาณร้อยละ 79 เชื่อว่า การปรับตัวจากโรคโควิด-19 ให้เข้าสู่ภาวะปกติต้องใช้เวลานานกว่า 6 เดือน ร้อยละ 70 เห็นว่า ใช้เวลานานกว่าหนึ่งปี ขณะที่มุมมองผลกระทบต่อสถานการณ์ทางการเงินระดับครัวเรือนค่อนข้างหลากหลาย ประมาณร้อยละ 39 เห็นว่า สถานการณ์โรคโควิด-19 มีผลต่อสถานะทางการเงินระดับครัวเรือนอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 6 เดือน ร้อยละ 35 เห็นว่า น่าจะยาวนานกว่า 1 ปี

นอกจากมุมมองและสถานะทางเศรษฐกิจของผู้บริโภคแล้ว รายงานดังกล่าวยังได้รวบรวมข้อมูลพฤติกรรมผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นในระยะสั้น ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจเลือกและบริโภคสินค้าด้วย รายงานระบุว่า ผู้บริโภคชาวญี่ปุ่นหันไปซื้อสินค้าจากร้านค้าแบบออนไลน์มากขึ้น ขณะที่ความต้องการใช้จ่ายเพื่อเดินทาง

ท้องถิ่นทั้งต่างประเทศและในประเทศลดลงอย่างมาก โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 33 ทดลองแนวทางซื้อของใหม่ ๆ เช่น เปลี่ยนผู้จำหน่ายหรือเว็บไซต์ เปลี่ยนยี่ห้อสินค้า เป็นต้น เหตุผลที่ตัดสินใจเปลี่ยนแนวทาง เช่น ราคาถูกลงหรือมีบริการหลังการขายตามที่ต้องการ ต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า/มูลค่ามากขึ้น ต้องการซื้อสินค้าที่มีอยู่แล้วในคลัง ราคาการบริการส่งถึงบ้านไม่สูงนัก เป็นต้น วิธีการเข้าถึงสินค้าและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มาจากการศึกษาและค้นหาอย่างจริงจัง (ร้อยละ 31) รองลงมาเป็นการรับโฆษณาออนไลน์ (ร้อยละ 26) แม้รายงานดังกล่าวไม่ได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริโภคญี่ปุ่นนิยมการซื้อของออนไลน์มากนัก แต่ก็คาดการณ์ได้ว่า กิจกรรมออนไลน์ที่มีแนวโน้มได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริโภคชาวญี่ปุ่น ได้แก่ การใช้บริการฟิตเนสออนไลน์ (ร้อยละ 78) การประชุมทางไกลออนไลน์ (ร้อยละ 67) และการใช้โปรแกรมแชทเพื่อสื่อสารระหว่างบุคคล (ร้อยละ 53) ดูเพิ่มเติมในแผนภาพที่ 4.3 (Das, Lerkriangkraisorn, Wu & Yamakawa 2020)

แผนภาพที่ 4.3: กิจกรรมออนไลน์ที่มีแนวโน้มได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริโภคชาวญี่ปุ่น

ที่มา: (Das, Lerkriangkraisorn, Wu & Yamakawa 2020)

ในการสัมมนาออนไลน์เรื่องผลกระทบของโรคโควิด-19 ต่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่น และการตอบสนองของธนาคารกลางญี่ปุ่น จัดโดย Harvard Law School และ Program on International Financial Systems เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน ค.ศ. 2020 คุโรดะ ฮะรุฮิโกะ ผู้ว่าการธนาคารกลางของญี่ปุ่นเน้น 2 ประเด็น ได้แก่ การให้สินเชื่อกลุ่มธุรกิจ เพื่อรักษาเสถียรภาพของระบบการเงินและลดแรงกระแทกจากภาคการเงินไปสู่ภาคเศรษฐกิจจริง และบริหารความคาดหวังของธุรกิจและครัวเรือนในการใช้จ่าย เพื่อไม่ให้เกิดภาวะ “ช็อก” ดังที่เคยเกิดขึ้นในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจค.ศ. 1997 สำหรับมาตรการระยะสั้น คุโรดะเสนอ 3 มาตรการ ได้แก่ การให้

สินเชื่อกลุ่มธุรกิจด้วยการสนับสนุนเงินทุนและการซื้อพันธบัตรซึ่งมีมูลค่าหนึ่งในสี่ของตลาดญี่ปุ่น การกำกับเงินสกุลเยนและเงินสกุลต่างชาติเพื่อรักษาเสถียรภาพของตลาดพันธบัตรและตัวช่วยการลงทุนตราสารหนี้ และสุดท้ายคือ การซื้อกองทุนรวมดัชนี (ETFs) และทรัสต์เพื่อการลงทุนอสังหาริมทรัพย์ในญี่ปุ่น (J-REITs) (Kuroda 2020) นอกจากนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นยังให้เงินเยียวยาแก่ชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ 3 เดือนขึ้นไปและชาวญี่ปุ่นครัวเรือนละ 1 แสนเยน และให้เงินเยียวยาธุรกิจที่รัฐบาลขอให้ปิดกิจการในช่วงโควิด-19 ระบาดจำนวน 5 แสนเยนด้วย (กานต์ธีรา 2563)

นอกจากนี้ รัฐบาลอาเบะกำลังวางแผนฟื้นฟูความเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งเน้นการขับเคลื่อนสู่สังคมไม่ใช้เงินสด (Cashless Society) และสนับสนุนวิธีการทำงานที่หลากหลาย มาตรการหนึ่งคือ การยกเลิกค่าธรรมเนียมนอนเงินที่ใช้มาอย่างยาวนานเกือบ 40 ปี เพื่อช่วยลดต้นทุนให้ภาคธุรกิจ สำหรับผู้บริโภค รัฐบาลส่งเสริมการสะสมแต้มแลกคืนเป็นเงิน เพื่อช่วยลดภาระค่าใช้จ่าย สำหรับการทำงานรายวันนั้น รัฐบาลสนับสนุนให้ใช้การประชุมทางไกลและเปิดโอกาสให้พนักงานบริษัทสามารถทำงานหลาย ๆ ประเภทได้ในเวลาเดียวกัน โดยปลดล็อกด้วยการสร้างระบบให้พนักงานรายงานตัวเอง ขณะเดียวกันก็ไม่ลงโทษบริษัทหากพนักงานรายงานไม่ครบถ้วน และส่งเสริมการบริการที่เว้นระยะห่างในวงการการศึกษา การรักษาพยาบาล และการส่งอาหารถึงที่พักอาศัยด้วย (Kyodo News, July 3, 2020)

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นโอกาสให้ญี่ปุ่นขับเคลื่อนสู่ “สังคม 5.0 (Society 5.0)” ซึ่งเป็นการปรับสู่ดิจิทัลที่ญี่ปุ่นวางแผนไว้ตั้งแต่ค.ศ. 2016 แผนดังกล่าวเน้นการสร้างสังคมและเศรษฐกิจใหม่ด้วยการปฏิรูปปัจเจกบุคคลให้มีพลังสามารถกำหนดวิถีชีวิตที่เปี่ยมสุขภาวะ ปฏิรูปองค์กรธุรกิจให้สร้างคุณค่าใหม่ เพิ่มผลิตภาพและนวัตกรรมจากกระบวนการดิจิทัล และแก้ไขปัญหาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาจำนวนประชากรที่คนเกิดน้อยลงและอายุยืนมากขึ้น ปัญหาภัยพิบัติและการก่อการร้าย และปัญหาสิ่งแวดล้อมและการขาดแคลนทรัพยากร นอกจากนี้ แผนดังกล่าวยังเสนอให้ “ทะลวงกำแพงทั้งห้า” ประกอบด้วย กำแพงของระบบราชการกระทรวงด้วยการกำหนดยุทธศาสตร์แห่งชาติและบูรณาการหน่วยงาน กำแพงของบทบัญญัติตามกฎหมายด้วยการปรับปรุงข้อบทที่เป็นอุปสรรค กำแพงของเทคโนโลยีด้วยการสร้างฐานความรู้ กำแพงทรัพยากรมนุษย์ด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของพลเมืองทุกคน และกำแพงของการยอมรับทางสังคมด้วยการบูรณาการเทคโนโลยีขั้นสูงให้เข้ามาตอบโจทย์สังคม ตัวอย่างโครงการ เช่น การประกาศพื้นที่ “ไม่แข่งขัน” ที่เป็นการพัฒนาและเติบโตร่วมกันระหว่างบริษัทญี่ปุ่นกับบริษัทต่างชาติ การสร้างงานศึกษาที่เป็นความร่วมมือของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาการ กิจกรรมขยายตลาดสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม 5.0 กิจกรรมปฏิรูปโครงสร้างองค์กรให้เป็นมิตรต่อพนักงานมากขึ้น เป็นต้น (Keidanren 2016)

กิจกรรมหลักตามโครงการ “สังคม 5.0” ประกอบด้วย การพัฒนาเมืองและภูมิภาค (การยกระดับคุณภาพข้อมูลด้านพลังงาน ขนส่งสาธารณะ การจัดการน้ำและของเสีย การกระจายอำนาจในพื้นที่ชุมชนและท้องถิ่น การเคารพความแตกต่างหลากหลาย) พลังงาน (การเข้าถึงพลังงานอย่างยั่งยืน การพัฒนาระบบส่งไฟฟ้าขนาดเล็กเพื่อตอบสนองเงื่อนไขท้องถิ่น) การป้องกันภัยพิบัติ (การแบ่งปันข้อมูลระหว่างหน่วยงาน การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การสนับสนุนบริการทางการแพทย์และความช่วยเหลือระหว่างภัยพิบัติ) บริการสุขภาพ (การป้องกันและบริการสุขภาพเฉพาะบุคคล การจัดการข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคลในแต่ละช่วงชีวิต การแพทย์ทางไกล) การเกษตรและอาหาร (การสนับสนุนเทคโนโลยีเพาะปลูกและขยายห่วงโซ่มูลค่า การสร้างการมีส่วนร่วมของตัวแสดงที่เกี่ยวข้อง) โลจิสติกส์ (การใช้เทคโนโลยีแบบไม่ต้องใช้คน การแบ่งปันข้อมูลตลอดห่วงโซ่อุปทาน การผลิตที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคล) การผลิตและบริการ (การออกแบบบริการที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคล การสนับสนุนการสร้างผลิตภัณฑ์คุณภาพสูงสำหรับ SMEs) การเงิน (การพัฒนาบริการทางการเงินหลากหลายรูปแบบ การกระจายกองทุน การเข้าถึงบริการทางการเงินด้วยเงินสดดิจิทัล) และการบริการสาธารณะ (การเพิ่มประสิทธิภาพการบริการภาครัฐด้วยการพัฒนาระบบแบ่งปันข้อมูลและการสร้างโครงข่ายรองรับทางสังคม) (Mavrodieva & Shaw 2020: 4)

แม้รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการยกระดับมาตรฐานสู่สังคม 5.0 (Society 5.0 Standardization Promotion Committee) ในค.ศ. 2018 แต่ยังคงมีความท้าทายในระดับปฏิบัติการอยู่หลายประการ เช่น การจัดการข้อมูลส่วนบุคคลตามมาตรฐานระหว่างประเทศในช่วงที่เกิดภัยพิบัติและเหตุฉุกเฉินซึ่งแต่ละประเทศให้คุณค่าแก่ความเป็นส่วนตัวและมีมาตรการจัดการข้อมูลไม่เหมือนกัน การจัดการข้อมูลต่าง ๆ ในกรณีที่เกิดธุรกิจออนไลน์นั้นล้มละลายหรือบริหารกิจการล้มเหลวซึ่งควรมีมาตรการเฉพาะที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมกำหนดและบังคับใช้ การกำหนดมาตรการและบทลงโทษกรณีที่อยู่กรณดิจิทัลของเอกชนไปขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งควรกำหนดลงไปให้ผู้ดูแลหรือควบคุมระบบมากกว่าผู้ผลิตอุปกรณ์ อีกกรณีหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับญี่ปุ่นโดยตรงคือ ขยะอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในสามประเทศรองจากสหรัฐอเมริกาและจีนที่ผลิตขยะอิเล็กทรอนิกส์มากที่สุดในโลก ในค.ศ. 2016 ญี่ปุ่นส่งขยะอิเล็กทรอนิกส์ออกนอกประเทศจำนวน 44.7 ล้านตัน แต่มีบันทึกเป็นทางการและรีไซเคิลเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น นอกนั้นเป็นการจัดการที่ไม่ถูกวิธีนัก ทั้งที่แนวโน้มของประเทศต่าง ๆ ที่ตระหนักถึงการควบคุมขยะอิเล็กทรอนิกส์มีมากขึ้น (Mavrodieva & Shaw 2020: 12-13)

ในกรณีของเกาหลีใต้ ธนาคารกลางแห่งประเทศเกาหลีรายงานว่า เศรษฐกิจเกาหลีได้มีแนวโน้มขบเซาด้วยอัตราเติบโตต่ำที่สุดตั้งแต่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียในค.ศ. 1997 ในช่วงไตรมาสสองของค.ศ. 2020 ซึ่งเป็นช่วงที่โรคโควิด-19 ระบาดอย่างหนัก GDP ของเกาหลีใต้ลดลงร้อยละ 2.9 เทียบกับไตรมาสสองของค.ศ. 2019 อัตราดังกล่าวใกล้เคียงกับไตรมาสสุดท้ายของค.ศ. 1998 หนึ่งปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจเอเชีย ปัก ยัง-ซู ผู้อำนวยการสำนักงานสถิติของธนาคารกลางเกาหลีกล่าวว่า ความถดถอยดังกล่าวมีสาเหตุมาจาก “มูลค่าการ

ส่งออกที่ลดลง เนื่องจากประเทศคู่ค้าสำคัญงดเว้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการนำเข้าต่าง ๆ ” อี ซู-ย็อล ผู้ว่าการธนาคารกลางของเกาหลีใต้ยังกล่าวเพิ่มเติมด้วยว่า โควิด-19 สามารถหยุดเศรษฐกิจเกาหลีใต้ให้ต่ำลงได้มากกว่านี้อีก นอกจากนี้อัตราการเจริญเติบโตถดถอยแล้ว มูลค่าการส่งออกในช่วงไตรมาสสองนี้ยังคงตกไปอยู่ที่ร้อยละ 13.6 ใกล้เคียงจุดที่อัตราการส่งออกเคยต่ำที่สุดในค.ศ. 1974 เช่นเดียวกับเศรษฐกิจในภาคต่าง ๆ ทั้งภาคการผลิตที่มูลค่าตกไปร้อยละ 3.5 ภาคก่อสร้างตกลงไปร้อยละ 0.2 และภาคบริการตกลงไปร้อยละ 1.7 (The Korea Times, 2020, July 23)

ในด้านมุมมองและสถานะทางเศรษฐกิจของผู้บริโภคชาวเกาหลีใต้ McKinsey & Company (Kang, Kim, Lee & Lee 2020) ได้สำรวจข้อมูลระหว่างวันที่ 19 ถึงวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ. 2020 พบว่า ผู้บริโภคชาวเกาหลีใต้มองว่า สถานการณ์โรคโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาคของเกาหลีใต้และสถานการณ์ทางการเงินระดับครัวเรือนอย่างต่อเนื่องและรุนแรง ข้อมูลเบื้องต้นจากการสำรวจดังกล่าว มีดังนี้

1. ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ (ร้อยละ 60-70) ไม่มั่นใจว่า สถานการณ์เศรษฐกิจของประเทศจะฟื้นตัวมากนักหลังโรคโควิด-19 ความเห็นส่วนใหญ่ที่สำรวจมาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะระบุว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจจากโรคโควิด-19 จะมีต่อเนื่องเป็นเวลา 6-12 เดือน และอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจจะไม่มากนัก
2. แนวโน้มค่าใช้จ่ายระดับครัวเรือนของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เพิ่มขึ้น ผู้บริโภคจึงระมัดระวังการใช้จ่ายมากขึ้น ขณะที่รายได้ลดลง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ระบุว่า มีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นในช่วงที่เกิดโรคโควิด-19 ขณะที่รายได้ไม่เพิ่มขึ้นหรือลดลงเป็นส่วนมาก อัตราการออมในระดับครัวเรือนในช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายนก็คงที่หรือลดลงตามไปด้วย
3. ผู้ตอบแบบสอบถามประมาณร้อยละ 99 เชื่อว่า การปรับตัวจากโรคโควิด-19 ให้เข้าสู่ภาวะปกติต้องใช้เวลายาวนานกว่า 2 เดือน ร้อยละ 35 เห็นว่า ใช้เวลาเวลานานกว่าหนึ่งปี เช่นเดียวกับผลกระทบต่อสถานการณ์ทางการเงินระดับครัวเรือน ประมาณร้อยละ 83 เห็นว่า สถานการณ์โรคโควิด-19 มีผลต่อสถานะทางการเงินระดับครัวเรือนอย่างต่อเนื่องไม่น้อยกว่า 2 เดือน ร้อยละ 37 เห็นว่า น่าจะยาวนานกว่า 1 ปี

นอกจากมุมมองและสถานะทางเศรษฐกิจของผู้บริโภคแล้ว รายงานดังกล่าวยังได้รวบรวมข้อมูลพฤติกรรมผู้บริโภคชาวเกาหลีใต้ในระยะสั้น ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจเลือกและบริโภคสินค้าด้วย รายงานระบุว่าผลิตภัณฑ์ 5 อันดับแรกที่เป็นที่นิยมเพิ่มขึ้นในหมู่ผู้บริโภคชาวเกาหลีใต้ในช่วงสถานการณ์โควิด-19 ได้แก่ สื่อบันเทิงที่สามารถรับชมได้ที่บ้าน อาหารที่สามารถสั่งรับประทานที่บ้านได้ อาหารแห้งและผลิตภัณฑ์ที่วางขายในร้านชำ หนังสือ/นิตยสาร/หนังสือพิมพ์ และผลิตภัณฑ์เสริมความงามที่ใช้เฉพาะบุคคล เนื่องจากต้องการหลีกเลี่ยงการเดินทางและออกนอกบ้าน โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 64 ทดลองแนวทางซื้อของใหม่ ๆ เช่น หันไปซื้อจากช่องทางออนไลน์มากขึ้น เปลี่ยนผู้จัดจำหน่ายหรือเว็บไซต์ เปลี่ยนยี่ห้อสินค้า

เป็นต้น เหตุผลที่ตัดสินใจเปลี่ยนแนวทาง เช่น ต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า/มูลค่ามากขึ้น ราคาถูกลงหรือมีบริการหลังการขายตามที่ต้องการ เดินทางไปซื้อจากบ้านได้ง่ายหรือมีบริการส่งถึงบ้าน สามารถซื้อสินค้าได้หลายประเภทจากแหล่งเดียวกัน เป็นต้น วิธีการเข้าถึงสินค้าและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ยังคงอาศัยการ “บอกต่อ” จากเพื่อนหรือสมาชิกในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ (ร้อยละ 35) รองลงมาเป็นการรับโฆษณาออนไลน์ (ร้อยละ 28) ทั้งนี้ รายงานดังกล่าวคาดการณ์ด้วยว่า กิจกรรมออนไลน์ที่มีแนวโน้มได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริโภคชาวเกาหลีใต้ ได้แก่ การใช้แอปพลิเคชันเกี่ยวกับสุขภาพ (ร้อยละ 62) การใช้บริการฟิตเนสออนไลน์ (ร้อยละ 58) เครื่องออกกำลังกายดิจิทัล (ร้อยละ 57) และการบริหารอาหารส่งถึงบ้าน (ร้อยละ 55) ดูเพิ่มเติมในแผนภาพที่ 4.4 (Kang, Kim, Lee & Lee 2020)

แผนภาพที่ 4.4: กิจกรรมออนไลน์ที่มีแนวโน้มได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องในหมู่ผู้บริโภคชาวเกาหลีใต้

User growth since COVID-19 ²	Works for now	User growth		Intent to continue		Accelerated shifts			
		Intent to continue	User growth	Intent to continue	User growth	Intent to continue	User growth	Intent to continue	User growth
High (>27%)	Videoconferencing: professional	126%	30%	Online fitness	69%	58%			
	Remote learning: my children	120%	21%	Wellness app	62%	62%			
	Store curbside pickup	71%	40%	Meal-kit delivery	45%	55%			
	Restaurant curbside pickup	63%	42%	Digital exercise machine	28%	57%			
	Remote learning: myself	50%	44%						
	Buy online for in-store pickup	28%	50%						
	Video chat: personal	19%	54%						
Low (<27%)				Potentially here to stay					
				User growth	Intent to continue	User growth	Intent to continue		
				Quick-serve restaurant drive-thru	19%	60%			
				In-store self-checkout	19%	78%	Watching e-sports	6%	64%
				Grocery delivery	15%	56%	Spending time outdoors	5%	79%
				Online streaming	13%	64%	Playing online games	2%	58%
			Restaurant delivery	7%	55%				
		Low (<55%)	Medium-high (>55%)						
Intent to use after COVID-19¹ Percent of new or increased users who intend to keep doing activity after COVID-19									

¹ Q: Compared to now, will you do or use the following more, less, or not at all, once the coronavirus (COVID-19) situation has subsided? Possible answers: "will stop this"; "will reduce this"; "will keep doing what I am doing now"; "will increase this."
² User growth is calculated as % of respondents who replied that they are new users over % of respondents who replied that they were using the product/service pre-COVID-19 (using more, using the same or using less).

Source: McKinsey & Company COVID-19 Korea Consumer Pulse Survey 6/19-6/21/2020, n = 806, sampled to match Korea's general population 18+ years.

ที่มา: (Kang, Kim, Lee & Lee 2020)

ประธานาธิบดีมุนประกาศโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจในอนาคตหรือ “K-New Deal” โดยมีเจตนารมณ์เพื่อเปลี่ยนโครงสร้างพื้นฐานของเศรษฐกิจเกาหลีจากเศรษฐกิจคาร์บอนสูงเป็นมลพิษไปสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ จากสังคมที่เหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมไปสู่สังคมที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง โครงการดังกล่าวเน้นการสร้างงานจำนวน 1.9 ล้านตำแหน่ง ใช้งบประมาณราว 1.33 แสนล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งร้อยละ 71 รัฐบาลเป็นผู้ลงทุน นอกนั้นเป็นเงินอุดหนุนจากภาคเอกชนลงทุนในโครงการต่าง ๆ ได้แก่ การพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัล การพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียว และการพัฒนาโครงข่ายรองรับทางสังคม (Safety Net) ภายในค.ศ. 2025 รัฐบาลโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ฮง นัม-กี ประกาศโครงการนำร่องของ K-New Deal จำนวน 10 โครงการ ประกอบด้วยโครงการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัล 3 โครงการ (Data Dam, Intelligent Government, Smart Medical

Infrastructure) โครงการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียวจำนวน 3 โครงการ (Green Remodelling, Green Energy, Environmentally-Friendly Future Mobility) และโครงการพัฒนาโครงข่ายรองรับทางสังคมจำนวน 4 โครงการ (Green Smart Schools ที่เน้นการติดตั้งระบบอินเทอร์เน็ตไร้สายความเร็วสูงในทุกโรงเรียนและแจกคอมพิวเตอร์แท็บเล็ตจำนวน 240,000 เครื่อง, Digital Twin ที่เน้นการยกระดับโครงสร้างพื้นฐานจาก 2-D เป็น 3-D, Digitization of Infrastructure, Smart Green Industrial Complexes) (Korea JoongAng Daily, 2020, July 14)

การปรับสู่ดิจิทัลเป็นประเด็นที่เกาหลีใต้ให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ค.ศ. 1987 โดยเริ่มจากการปรับปรุงระบบบริการประชาชนของรัฐบาล Marcus Noland เสนอว่า ในทศวรรษ 2000 เกาหลีใต้เป็นประเทศที่ปรับตัวด้านเทคโนโลยีได้เร็วกว่าประเทศและดินแดนอื่น ๆ ในเอเชียทั้งฮ่องกง สิงคโปร์ ไต้หวัน และญี่ปุ่น ปริมาณผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของเกาหลีมีจำนวนมากตั้งแต่นั้นแล้ว ทั้งนี้ รัฐบาลมุ่งให้ความสำคัญแก่การปรับสู่ดิจิทัลอย่างมาก มีการจัดทำแผนการขับเคลื่อนสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 เน้นย้ำการพัฒนาเทคโนโลยีที่ “ตระหนักถึงความเป็นศูนย์กลางของประชาชน และการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ทุกคน” อย่งไรก็ดี แผนงานดังกล่าวยังระบุด้วยว่า เกาหลีขาดความพร้อมในระดับชาติที่จะขับเคลื่อนสู่สังคม 4.0 โดยได้วิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อนในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

ตามแผนดังกล่าว รัฐบาลกำหนดมาตรการที่ชัดเจนเพื่อขับเคลื่อนเกาหลีให้ไปสู่สังคม 4.0 อย่างแท้จริง โดยนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) การวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และเทคโนโลยีดิจิทัลอื่น ๆ เข้ามาประยุกต์ใช้ใน 11 ประเด็น ได้แก่ การดูแลสุขภาพ การผลิต การพัฒนายานยนต์ การพัฒนาระบบการเงิน และโลจิสติกส์ การยกระดับเกษตรกรรมและประมง การสร้างเมืองอัจฉริยะ (Smart City) การขนส่ง การพัฒนาฐานข้อมูลสวัสดิการ การรักษาสิ่งแวดล้อม ระบบความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน และการป้องกันประเทศ พร้อมกับปทัศนการประเมินความสำเร็จของนโยบายที่ค.ศ. 2022 นอกจากนี้ รัฐบาลยังตั้งคณะกรรมการระดับประธานาธิบดีว่าด้วยการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Presidential Committee on the Fourth Industrial Revolution: PCFIR) เพื่อให้การขับเคลื่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 นี้เป็นไปโดยมีประสิทธิภาพมากขึ้น คณะกรรมการนี้ประกอบด้วยรัฐมนตรี 5 กระทรวงหลักด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม นักวิชาการและผู้แทนองค์กรธุรกิจชั้นนำด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อแสดงความจริงจังในการขับเคลื่อนอีกด้วย (เสกสรร 2562ก)

ตารางที่ 4.1: การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนในมิติต่างๆ ของเกาหลีใต้

ประเด็น	จุดแข็ง	จุดอ่อน
เทคโนโลยี	เกาหลีมีขีดความสามารถทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ในระดับโลก	มีขีดความสามารถการแข่งขันด้านเทคโนโลยีหลักที่จำกัด
อุตสาหกรรม	มีพื้นฐานที่ดีสำหรับการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (อันดับ 5 ในแง่ของขีดความสามารถการแข่งขันด้านการผลิต)	ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) กับบริษัทร่วมทุนพัฒนานวัตกรรมไม่สามารถพัฒนาเทคโนโลยีที่ชาญฉลาดเพื่อแก้ปัญหาทางสังคมและอุตสาหกรรมได้ และไม่มีระบบจัดเก็บข้อมูลที่มีคุณภาพเพียงพอ
สังคม	มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพเป็นเลิศ	ไม่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับตลาดแรงงาน และไม่มีขีดความสามารถที่จะจัดการภัยคุกคามใหม่ๆ อย่างภัยคุกคามไซเบอร์

ที่มา: เสกสรร (2562ก)

นอกจากการขับเคลื่อนโดยภาครัฐแล้ว LG Electronics บริษัทชั้นนำของเกาหลีใต้ยังได้ตั้งคณะผู้เชี่ยวชาญพิเศษระดับโลกเพื่อช่วยพัฒนาการวิเคราะห์เทคโนโลยีเชิงลึกและแสวงหาโอกาสทางธุรกิจใหม่ ๆ ด้วย คณะผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวเรียกว่า Innovation Council มีปัก อิล-พยอง ประธานเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคโนโลยี (Chief Technology Officer: CTO) ของ LG เป็นประธาน รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในคณะดังกล่าว อาทิ Rodney Brooks (CTO, Robust AI) Jeff Poggi (CEO, McIntosh Group) Sri Shivananda (CTO, Paypal) Andrew Ng (CTO, Baidu) ชา ซัง-กยุน (คณบดีคณะวิทยาศาสตร์ข้อมูล มหาวิทยาลัยแห่งชาติโซล) คณะผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวจัดประชุมออนไลน์ครั้งแรกเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 2020 โดยมีหัวข้ออภิปรายหลัก ได้แก่ การใช้ AI และข้อมูลขนาดใหญ่ การพัฒนาหุ่นยนต์และการเคลื่อนย้าย และกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการปรับสู่ดิจิทัล (Song 2020)

แม้การปรับสู่ดิจิทัลจะเป็นโอกาสทางเศรษฐกิจและธุรกิจที่สำคัญของเกาหลีใต้ แต่เกาหลีใต้ก็เผชิญภัยคุกคามทางความมั่นคงไซเบอร์ ซึ่งเป็นผลมาจากการพึ่งพาเงินด้วยเช่นกัน รายงานของ J. James Kim กับ Hong Sanghwa อ้างถึงรายงานล่าสุดของบริษัทความมั่นคงไซเบอร์อย่าง Carbon Black ว่า จีนและรัสเซียมี

ส่วนเกี่ยวข้องในหลายเหตุการณ์ที่เป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงไซเบอร์ในช่วงระหว่างเดือนกรกฎาคมถึง พฤศจิกายน ปี 2018 โดยมีประเด็นทางการเมืองแอบแฝง มีหลายกรณีที่มีบริษัทจีนอย่าง Huawei และ ZTE เข้าไปเกี่ยวข้อง เช่น ข้อกล่าวหา 10 กระทั่งในการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของบริษัท T-Mobile และการหลบเลี่ยงมาตรการคว่ำบาตรอิหร่านโดยผ่านบริษัทลูกชื่อ Skycom Tech และนำเสนอเพิ่มเติมอีกว่า รัฐบาลเกาหลีใต้กลายเป็นเป้าหมายสำคัญของการโจมตีไซเบอร์ เมื่อตรวจสอบแล้ว อาชญากรรมนี้มาจากจีนมากที่สุดคือ 10,000 กว่าครั้งในค.ศ. 2015 14,000 กว่าครั้งในค.ศ. 2016 และประมาณ 19,000 ครั้งในค.ศ. 2017 รัฐบาลเกาหลีใต้ส่งสายลับแบบไม่เปิดเผย และเรียกร้องให้ LG U Plus ในฐานะผู้ให้บริการเครือข่ายด้วย อุปกรณ์และเทคโนโลยีของ Huawei ที่มีสถานีบริการ 5G มากที่สุดเป็นจำนวนถึง 4,133 จาก 5,804 สถานีทั่วประเทศ เป็นผู้รับผิดชอบแก้ไขปัญหาโดยให้บุคคลที่สามเป็นผู้ดำเนินการตรวจสอบ (เสกสรร 2562ก)

มิติความสัมพันธ์ด้านการเมือง

สำหรับจุดยืนและท่าทีของญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ต่อการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกา กับ จีนที่หมายรวมถึงเรื่องสงครามการค้าและภูมิทัศน์การค้าการลงทุนในระเบียบโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงนั้นค่อนข้างแตกต่างกัน ญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรทางความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง แม้จะเคยมีกรณีพิพาททางการค้าระหว่างกัน แต่ก็ไม่ได้ทำให้ญี่ปุ่นพิจารณาสหรัฐอเมริกาเป็นภัยคุกคามเท่ากับจีน อิริฮาร์ต สุกุทิกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองและนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นเห็นว่า ญี่ปุ่นเองก็เห็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและพยายามผูกมิตรกับจีน แต่ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก แม้ญี่ปุ่นจะสนับสนุนเงินช่วยเหลือทางการ (ODA) ไปมากเท่าไรก็ไม่ได้ทำให้จีนเปลี่ยนท่าทีมาเป็นมิตรต่อญี่ปุ่นมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม จีนกลับปลูกกระแสต่อต้านญี่ปุ่นเพื่อรักษาความชอบธรรมและอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ เช่นเดียวกับการผลักดันการยึดคืนพื้นที่หมู่เกาะที่เป็นกรณีพิพาท ยิ่งในช่วงเวลาที่จีนมีอำนาจทางเศรษฐกิจเข้มแข็งมากขึ้น จีนกลับขยายอำนาจทางทหารของตนเองให้เข้มแข็งขึ้นไปอีก ญี่ปุ่นจึงเห็นว่า “การผงาดอย่างสันติ (China’s Peaceful Rise)” ของจีนไม่เป็นความจริง จีนเป็นภัยคุกคามมากกว่า (ยวดี 2563: 26-27)

เมื่อจีนเป็นภัยคุกคามสำหรับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นก็ต้องสกัดกั้นจีนไม่ให้มีอำนาจมากขึ้นในภูมิภาค วิธีการที่ญี่ปุ่นใช้ก็คือ การส่งเสริมการสร้างระเบียบระหว่างประเทศเสรีนิยม (Liberal International Order) ที่เน้นการยึดหลักกฎหมายระหว่างประเทศและค่านิยมสากลเป็นบรรทัดฐานด้วยการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรก่อตั้งยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกของอเมริกากับอินเดียและออสเตรเลีย การเข้าร่วม TPP นับตั้งแต่แรกเริ่ม หรือการเป็นผู้นำหลักในการขับเคลื่อน CPTPP โดยเป็นผู้โน้มน้าวไทยให้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในหลายช่องทาง การปรับตัวจากสงครามการค้าของญี่ปุ่นในระยะสั้นคือ การที่รัฐบาลญี่ปุ่นให้เงินสนับสนุนบริษัทญี่ปุ่นย้ายฐานการผลิตออกจากจีนไปลงทุนในประเทศอื่นแทน รายงานข่าวระบุว่า มีบริษัท 87 แห่งได้รับเงินมูลค่ารวม 653 ล้านดอลลาร์สหรัฐ 30 บริษัทในจำนวนเหล่านั้นเตรียมย้ายฐานการผลิตมายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น

บริษัทผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ Hoya ย้ายมาลาวและเวียดนาม อุตสาหกรรมยาง Sumitomo ย้ายมาผลิตถุงมือใน มาเลเซีย Shin-Etsu Chemical ย้ายมาเวียดนาม นอกนั้นจะย้ายกลับไปญี่ปุ่น รายงานข่าวยังระบุอีกว่า รัฐบาล เตรียมงบประมาณจำนวน 2 พันกว่าล้านดอลลาร์สหรัฐเพื่อเตรียมให้บริษัทญี่ปุ่นย้ายฐานออกจากจีนให้มากขึ้น ด้วย ในงบประมาณจำนวนนี้ มีประมาณ 220 ล้านดอลลาร์สหรัฐให้บริษัทญี่ปุ่นย้ายฐานมาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Nikkei Asian Review, 2020, July 18)

สำหรับเกาหลีใต้ นั้น แม้จะเป็นพันธมิตรทางความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกาเช่นเดียวกับญี่ปุ่น แต่ก็มี จุดยืนและท่าทีที่ไม่ต้องการเลือกข้างอย่างชัดเจน และพยายามบริหารความสัมพันธ์กับทั้งสหรัฐอเมริกาและจีน เกาหลีใต้สถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในค.ศ. 1992 ความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีใต้กับจีนเริ่มเข้มข้น ขึ้นหลังค.ศ. 2004 ที่มูลค่าการค้ากับจีนสูงกว่ามูลค่าการค้ากับสหรัฐอเมริกา ในหมู่ผู้ปฏิบัตินโยบายเริ่มถกเถียง กันว่า จีนเข้ามา “ลึบปี” นักรุกกิจการเกาหลีใต้ ในปีเดียวกัน จีนยังเปิดประเด็นกรณีพิพาททางประวัติศาสตร์โดย อ้างว่าตนครอบครองดินกำเนิดของราชสำนักโคกูรยอ รัฐบาลเกาหลีใต้ตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เลือกวิธีการเข้าหา ทั้งสองฝ่ายทั้งสหรัฐอเมริกาและจีนด้วยการเจรจาข้อตกลงการค้าเสรีกับสหรัฐอเมริกา (KORUS FTA) และการ ขยายความร่วมมือทางทหารตามกรอบพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งจีนค่อนข้างไม่พอใจและแถลงว่า พันมิตร สหรัฐอเมริกากับเกาหลีใต้ นั่นคือ “เศษซากปรักหักพัง...ที่หลงเหลือ...จากสงครามเย็น” อย่างไรก็ตาม ในสมัย รัฐบาลนางสาวปัก ประธานาธิบดีที่ถูกขับไล่ ใช้ทักษะภาษาจีนที่นางสาวปักมีในการสานสัมพันธ์กับจีน ยุบ พ็อง-เซ อติตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสมัยนางสาวปักเคยกล่าวว่า เกาหลีใต้ควรใช้โอกาสจาก การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับทั้งสองประเทศมาสร้างประโยชน์ แต่ข้อเสนอดังกล่าวก็เงียบหายไป เนื่องจากไม่ ต้องการเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของสังคม (Snyder 2018: 214-218)

อย่างไรก็ดี สถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศและภายในประเทศก่อนรัฐบาลมุน แช-อินมี ความตึงเครียดอย่างมาก รัฐบาลของนางสาวปักที่ถูกขับไล่ยินยอมให้สหรัฐอเมริกาติดตั้งระบบป้องกันขีปนาวุธ ในบริเวณพิภักตำแหน่งสูง (THAAD) เพื่อป้องกันขีปนาวุธของเกาหลีเหนือ ซึ่งจีนตอบโต้ด้วยการคว่ำบาตร สินค้าและบริการต่าง ๆ เนื่องจากเห็นว่า เป็นภัยคุกคาม การตอบโต้ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของ เกาหลีใต้อย่างมหาศาล ถึงกระนั้น เกาหลีใต้เองก็ยังลังเลที่จะเข้าร่วมลงนามทั้ง TPP และ CPTPP เพื่อจะใช้ สหรัฐอเมริกามาถ่วงดุลจีน เสกสรร อานันท์ศิริเกียรติ นักวิจัยประเด็นเกาหลีใต้ สถาบันคลังปัญญาด้าน ยุทธศาสตร์ชาติเห็นว่า รัฐบาลต่อมาของมุนนั้นค่อนข้างประนีประนอมและพยายามประสานประโยชน์ระหว่าง สองฝ่ายอย่างยิ่ง แม้ตัวท่านเองจะมีอุดมการณ์ทางการเมืองฝ่ายก้าวหน้า ซึ่งวิพากษ์วิจารณ์สหรัฐอเมริกา และมีแนวโน้มจะนิยมจีน แต่ในช่วงต้นของรัฐบาล ท่านก็ยินดีทำงานกับทรัมป์เพื่อให้การฟื้นฟูสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือ เป็นไปด้วยความสำเร็จ

อย่างไรก็ดี รัฐบาลมุนมีจุดยืนอีกเรื่องหนึ่งที่ชัดเจนคือ การแสดงความไม่เห็นด้วยต่อพฤติกรรมของญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งส่วนหนึ่งกลายมาเป็นกรณีพิพาททางการค้าที่เกิดขึ้นตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 2019 ทั้งนี้ ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2020 เกาหลีใต้เสนอชื่อ ยูมยองฮี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการค้าเป็นผู้อำนวยการ WTO คนใหม่ ในการแถลงนโยบายในฐานะผู้สมัครชิงตำแหน่ง ผู้สื่อข่าวชาวญี่ปุ่นสอบถามยู่ว่า จะรักษาความเป็นกลางท่ามกลางสงครามการค้าระหว่างเกาหลีใต้กับญี่ปุ่นได้หรือไม่ ซึ่งยูเสนอให้ญี่ปุ่นพิจารณาผู้สมัครจากคุณสมบัติ พร้อมเชิญชวนญี่ปุ่นให้เข้าร่วมวาระปฏิรูป WTO เช่นเดียวกับที่ญี่ปุ่นกับเกาหลีใต้เคยร่วมมือกันในองค์การระหว่างประเทศอื่น ๆ ซึ่งการเลือกตั้งผู้อำนวยการ WTO นี้ทราบผลในต้นเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2020 ระหว่างนี้เป็นการรณรงค์หาเสียงของผู้สมัคร ผู้สมัครจากอีก 7 ประเทศ ประกอบด้วย อังกฤษ ไนจีเรีย อียิปต์ เคนยา เม็กซิโก โมลโดวา ซาอุดีอาระเบีย (Kim 2020)

รัฐบาลมุนจะหมดวาระในค.ศ. 2022 เท่ากับเหลือเวลาอีกประมาณปีกว่า ๆ ในการขับเคลื่อนนโยบายตามที่วางแผนไว้ เสกสรรเสนอว่า มาตรการปรับตัวของเกาหลีใต้ในระยะสั้นนี้คือ การเร่งส่งเสริมการค้าการลงทุนกับประเทศตามนโยบายมุ่งเหนือใหม่ (New Northern Policy) ซึ่งเน้นกลุ่มประเทศเอเชียกลางเป็นสำคัญ และนโยบายมุ่งใต้ใหม่ ที่เน้นกลุ่มประเทศอาเซียนและอินเดีย เนื่องจากอาเซียนและอินเดียมีศักยภาพและเป็นที่ยึดการณของหลายฝ่ายว่า ประเทศที่คิดย้ายฐานการผลิตจากจีนส่วนมากจะสนับสนุนให้มาใช้บริการอาเซียน อย่างไรก็ดี เกาหลีใต้พยายามเปิดตลาดอาเซียน โดยเน้นเวียดนามและอินโดนีเซีย เนื่องจากเห็นว่า มีศักยภาพมาก มีบริษัทเกาหลีอยู่มาก และผู้ประกอบการมีความคุ้นเคย แตกต่างจากไทย ซึ่งเกาหลีใต้เห็นว่า เป็นตลาดของญี่ปุ่น

นอกจากการใช้เครื่องมือทางการทูตแล้ว ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ยังมุ่งเสริมสร้างความมั่นคงด้วยเครื่องมือทางการทหารด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อรองรับการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน กรณีของญี่ปุ่น รัฐบาลนายกรัฐมนตรีอาเบะต้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา 9 เพื่อเสริมสร้างกองทัพที่เข้มแข็งมากขึ้นในการรับมือกับภัยคุกคามสำคัญนั้นคือ จีนที่กำลังรุ่งเรือง แม้นายกรัฐมนตรีอาเบะจะลาออกเนื่องจากปัญหาสุขภาพ แต่บุคคลที่จะมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไปนั้น จะยังรักษาแนวทางนี้เป็นสำคัญ แต่อาจจะมึระดับมากน้อยแตกต่างกันตามแนวทางทางการเมืองของบุคคลผู้นั้น ญี่ปุ่นจะเน้นพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ของตนเองมากขึ้น โดยเน้นคุณภาพเป็นหลัก ส่วนแนวทางของเกาหลีใต้นั้นค่อนข้างแตกต่างคือ เน้นการซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์จากพันธมิตรมากกว่าผลิตขึ้นมาเองเพื่อแสดงความเข้มแข็งของประเทศ รัฐบาลมุนเพิ่มงบประมาณกองทัพมากกว่ารัฐบาลก่อนหน้าถึงร้อยละ 3.4 นอกจากการซื้ออาวุธแล้ว งบประมาณส่วนนี้ยังจัดสรรไว้สำหรับการจัดการภายในฐานทัพสหรัฐอเมริกาที่ตั้งอยู่ในเกาหลีใต้ ซึ่งมีแผนย้ายออกภายในรัฐบาลมุน แต่ด้วยสถานการณ์การแข่งขันทางยุทธศาสตร์ สหรัฐอเมริกาจึงเห็นว่า การธำรงฐานทัพไว้ในเกาหลีใต้ น่าจะมีประโยชน์ทางยุทธศาสตร์มากกว่า แม้ทรมัมกับมุนจะเห็นไม่ตรงกันเรื่องการแบกรับภาระค่าใช้จ่ายจากการมีฐานทัพก็ตาม

มิติความสัมพันธ์ด้านสังคมวัฒนธรรม

ในด้านสังคมวัฒนธรรม ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้จะให้การทูตสาธารณะ ซึ่งประกอบด้วย การเผยแพร่และสื่อสารข้อมูลระหว่างประเทศ การทูตวัฒนธรรมที่รวมการใช้กีฬา การศึกษา และการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศและขยายตลาดสินค้าและบริการของตนเองต่อไป แต่มีข้อแตกต่างตรงที่การทูตสาธารณะเพื่อสร้างอำนาจโน้มนำของญี่ปุ่นจะเป็นไปเพื่อฟื้นฟูและรักษาสถานะเดิม (Status Quo) โดยเน้นการสร้างเชื่อมั่นระหว่างประเทศว่า ญี่ปุ่นยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่ แต่บทบาทของญี่ปุ่นก็ไม่ได้เปิดเผยชัดแจ้งเท่ากับเกาหลีใต้ซึ่งใช้อำนาจโน้มนำเพื่อมุ่งสู่สถานะใหม่คือ การเป็นอำนาจขนาดกลาง (Middle Power) ของโลกที่สามารถมีบทบาทในการขึ้นำกำหนดวาระและประเด็นทางการเมืองระหว่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในระยะสั้น เกาหลีใต้ยังคงเปิดโอกาสให้บริษัทเอกชนเป็นผู้นำการส่งวัฒนธรรมออกนอกประเทศผ่านซีรีส์และภาพยนตร์ต่าง ๆ ด้วยช่องทางออนไลน์ และให้ประเทศต่าง ๆ ใช้โอกาสจากความนิยมเกาหลีไปสร้างโอกาสทางธุรกิจดังที่จะเห็นได้จากร้านอาหารเกาหลีและการส่งอาหารเกาหลีถึงบ้านในช่วงที่โรคโควิด-19 ระบาดอย่างหนักในประเทศไทย ส่วนญี่ปุ่นนั้น ความพยายามสร้างอำนาจโน้มนำในระยะสั้นนี้อยู่ที่การจัดกีฬาโอลิมปิกให้สำเร็จ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวในจำนวนมากพอที่จะกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และฟื้นฟูความเชื่อมั่นระหว่างประเทศผ่านการแสดงบทบาทและศักยภาพในการเป็นเจ้าภาพกีฬาของมวลมนุษยชาติ ซึ่งจะช่วยเผยแพร่เรื่องราวและภาพลักษณ์ที่ดีของญี่ปุ่นให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

ยุทธศาสตร์การทูตสาธารณะจะเป็นเครื่องมือทางการทูตสำคัญที่ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ใช้ต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกใหม่ในระยะกลาง (3-5 ปี) ซึ่งในเวลานั้น มุนจะหมดวาระการเป็นประธานาธิบดีของเกาหลีใต้ อาจมีการปรับประเด็นที่จะเป็นวาระทางนโยบายหลักของประเทศ แต่การดำเนินการทูตสาธารณะจะยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ส่วนกรณีญี่ปุ่น นายกรัฐมนตรีอาเบะตัดสินใจลาออกด้วยเหตุผลสุขภาพส่วนตัวและเหตุผลทางการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากรัฐบาลบริหารสถานการณ์โรคโควิด-19 ได้ไม่น่าพอใจนักในสายตาชาวญี่ปุ่น ขณะเดียวกัน ผู้ประกอบการชาวญี่ปุ่นเริ่มหมดหวังกับการมีโอกาสเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกแล้ว ซึ่งภาวะผู้นำของนายกรัฐมนตรีคนใหม่จะเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่นทั้งในระยะสั้นและระยะยาว แต่บริบทและเงื่อนไขเบื้องต้นนั้นไม่แตกต่างจากรัฐบาลอาเบะมากนักนั่นคือ การแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างมหาอำนาจ การจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีน สถานการณ์เศรษฐกิจถดถอย และการฟื้นฟูความเชื่อมั่นของผู้บริโภคภายในประเทศ

ในทหระณะของเสกสรรในฐานะที่ทำงานวิจัยด้านอำนาจโน้มนำและการทูตสาธารณะเห็นว่า ประเทศไทยควรใช้ประโยชน์จากความนิยมญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ที่มีอยู่ทั่วโลกในการสร้างความร่วมมือเชิงหุ้นส่วนหรือ

พันธมิตรทางธุรกิจ ดังตัวอย่างของสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงฮานอยที่ดำเนินการเจรจาความร่วมมือกับ องค์การส่งเสริมการค้าแห่งประเทศไทย (JETRO) และองค์การส่งเสริมการค้าแห่งประเทศไทยเกาหลีใต้ (KOTRA) เสกสรรเห็นว่า แนวทางดังกล่าวมีข้อดีในหลายระดับ ในระดับประเทศ เป็นการประสานประโยชน์ทาง ยุทธศาสตร์ ไทยเก่งเรื่องบริการที่ต้องใช้ฝีมือ การเกษตร และสุขภาพ ญี่ปุ่นเกาหลีใต้เก่งเรื่องเทคโนโลยีและมี เงินทุนก็มาร่วมมือกัน ในระดับธุรกิจ เป็นการขยายโอกาสทางธุรกิจและแบ่งปันเทคนิคและข้อมูล ในภาพรวม ประเทศได้หาพันธมิตรที่มีศักยภาพและกระจายความเสี่ยงออกจากความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน ด้วย อย่างไรก็ดี ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักการทูต นักธุรกิจ และนักวิชาการระบุตรงกันว่า แนวทางการเจรจา ของนักธุรกิจเกาหลีใต้ไม่ค่อยสอดคล้องกับนักธุรกิจไทยหรือหุ้นส่วนในระดับท้องถิ่นมากนักคือ ต้องการคำตอบ ในเวลาที่รวดเร็วและชัดเจน ขณะที่นักธุรกิจญี่ปุ่นสามารถ “อดทนรอ” ได้นานกว่านักธุรกิจเกาหลีใต้

3.2 ฉากทัศน์เอเชียตะวันออก (ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้) ในระเบียบโลกใหม่

ระยะสั้น (1-2 ปี)

ในด้านการเมืองระหว่างประเทศ ท่าทีและจุดยืนของญี่ปุ่นชัดเจนกว่าเกาหลีใต้คือ เห็นการผงาดของ จีนเป็นภัยคุกคาม จึงใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก เวทีความตกลงทางการค้าแบบพหุภาคี เพื่อสกัดกั้นจีน แตกต่างจากเกาหลีใต้ที่พยายามประสานประโยชน์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีน และไม่เลือก ข้างอย่างชัดเจน ขณะที่เกาหลีใต้มีเพียงนโยบายมุ่งเหนือใหม่กับนโยบายมุ่งใต้ใหม่ที่เน้นการสร้างสัมพันธ์กับ อาเซียน อินเดีย และเอเชียกลางเพื่อกระจายความเสี่ยงออกจากจีน ญี่ปุ่น รัสเซีย และสหรัฐอเมริกาเท่านั้น อีกทั้งนโยบายทั้งสองก็ยังไม่ปรากฏรูปธรรมอย่างชัดเจนด้วย นอกจากนี้ ทั้งสองประเทศยังมีความขัดแย้งทาง การค้าระหว่างกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศ ความขัดแย้งทั้งหมดนี้จะยังดำเนินต่อเนื่อง ในระยะสั้น เนื่องจากรัฐบาลมุนจะหมดวาระในค.ศ. 2022 ส่วนญี่ปุ่นนั้นรอเลือกนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ซึ่งมี แนวโน้มว่า นโยบายอาจไม่ได้แตกต่างไปจากนายกรัฐมนตรีอาเบะมากนัก นอกจากนี้ การเลือกตั้ง ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกายังเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อฉากทัศน์ของประเทศในเอเชียตะวันออก ทั้งสองประเทศนี้ด้วย

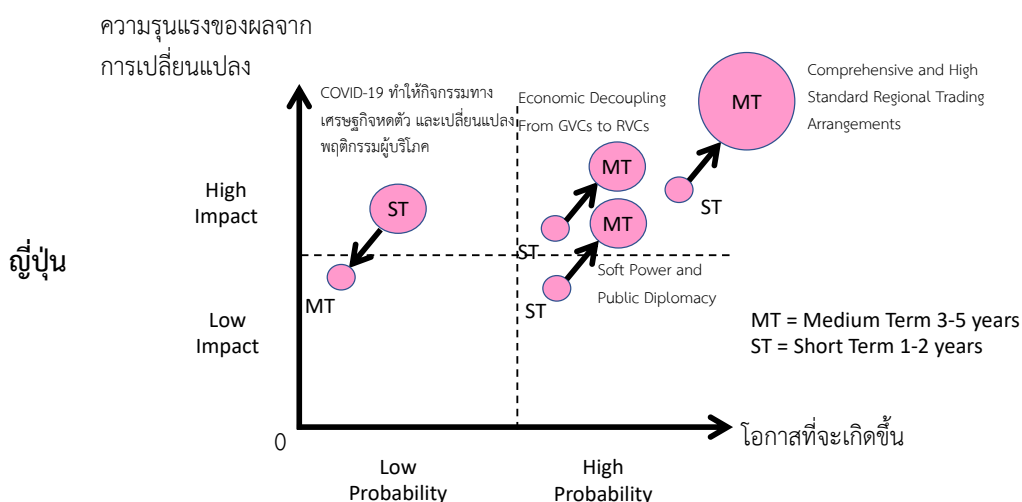
ในด้านเศรษฐกิจ จุดยืนและท่าทีทางการเมืองเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อการปรับตัวของทั้งสองประเทศใน ระเบียบโลกใหม่ด้วย เห็นได้จากการที่รัฐบาลให้เงินสนับสนุนการย้ายฐานการผลิตของบริษัทญี่ปุ่นกลับ ประเทศหรือออกมายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีเวียดนามเป็นเป้าหมายหลัก ไทยเป็นเป้าหมาย รอง ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ต่างได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ทำให้ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การส่งออก การผลิต การก่อสร้างหยุดชะงัก อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ถดถอย ผู้บริโภคหันมาซื้อของและทำกิจกรรมผ่านช่องทางออนไลน์มากขึ้น และจะเป็นภาวะปกติในช่วง 1-2 ปี

จนกว่าทั้งสองประเทศจะได้ใช้วัคซีนอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มว่า แรงงานไทยจะเดินทางกลับประเทศไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากสถานการณ์โรคโควิด-19 ในทั้งสองประเทศ

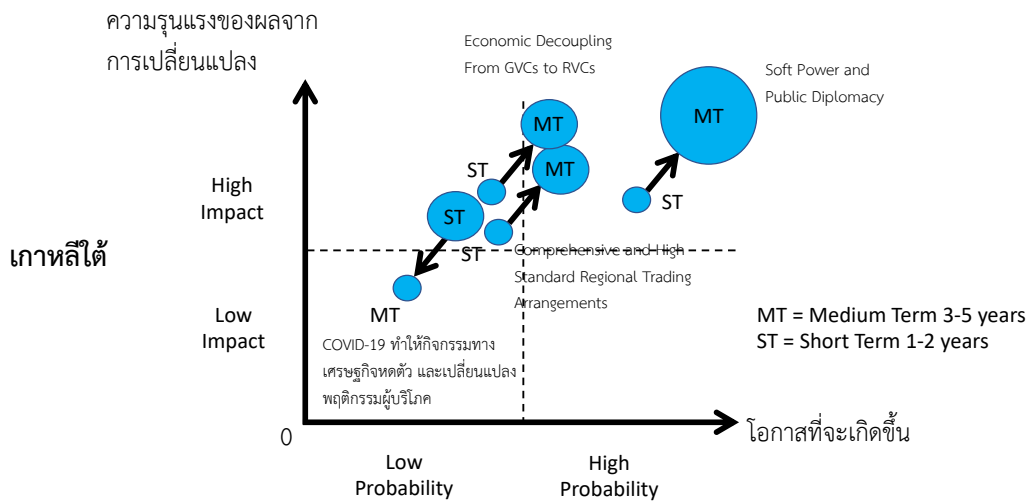
ระยะยาว (3-5 ปี)

ในระยะกลาง รัฐบาลของทั้งสองประเทศมีแผนการปรับสู่ดิจิทัล และมีแนวโน้มขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีข้อสังเกตว่า โครงการลงทุนส่วนใหญ่เป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบนิเวศ (Hardware) โดยเน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนมากกว่าที่จะเป็นการพัฒนาระบบหรือโปรแกรม (Software) และบุคลากร (Peopleware) ซึ่งด้านหนึ่งก็เป็นทั้งข้อจำกัดและจุดที่ต้องพัฒนาต่อไปในอนาคต ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้คือสองประเทศที่ได้รับการจัดอันดับให้อำนาจนำสูงที่สุดในภูมิภาคเอเชีย รัฐบาลทั้งสองจะดำเนินนโยบายการทูตสาธารณะเพื่อส่งเสริมอำนาจนำและสถานะของประเทศ และขยายตลาดสินค้าและบริการของตนเองต่อไปอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม มีแนวโน้มว่า ความนิยมเกาหลีจะมีสูงกว่าญี่ปุ่น เนื่องจากซีรีส์ ภาพยนตร์ และอาหารต่าง ๆ ของเกาหลีใต้ตอบโจทย์การใช้ชีวิตในช่วงล็อกดาวน์ดังที่ปรากฏในประเทศไทย แตกต่างจากญี่ปุ่นซึ่งภาพความรับรู้และเข้าใจไม่ได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ที่สำคัญกว่านั้น กีฬาโอลิมปิกและพาราลิมปิกที่ญี่ปุ่นควรได้จัดในค.ศ. 2020 ก็เลื่อนออกไป ทั้งที่กิจกรรมดังกล่าวจะช่วยฟื้นฟูความนิยมและสถานะของญี่ปุ่นดังที่เคยมีมา การทูตสาธารณะเพื่อสร้างอำนาจนำจึงเป็นเครื่องมือทางการทูตและการเมืองที่สำคัญที่ทั้งสองประเทศจะใช้อย่างต่อเนื่องทั้งในระยะสั้นและระยะกลาง

แผนภาพที่ 4.5: ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ในมิติความสัมพันธ์กับญี่ปุ่น

แผนภาพที่ 4.6: ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ในมิติความสัมพันธ์กับเกาหลีใต้

3.3 ท่าที (จุดยืน) ของประเทศไทย ต่อเอเชียตะวันออกเฉียง (ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้)

- ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้เป็นประเทศมหาอำนาจและอำนาจขนาดกลางที่ได้รับผลกระทบทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจจากการแข่งขันทางยุทธศาสตร์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนเช่นเดียวกับไทย อยู่ในช่วงปรับตัวและแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการตอบสนองบริบทดังกล่าว ไทยจึงควรพิจารณาทั้งสองประเทศเป็น “ผู้ร่วมชะตากรรม” เป็น “หุ้นส่วน” หรือ “พันธมิตร” ที่สำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่ระเบียบโลกใหม่
- ในด้านการเมือง ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้เห็นพ้องและสนับสนุนไทยในการใช้เวทีพหุภาคี เช่น อาเซียน เพื่อประสานประโยชน์ และลดความตึงเครียดของการแข่งขันทางยุทธศาสตร์
- ในด้านเศรษฐกิจ ผู้บริโภคในสองประเทศสนใจสินค้าและบริการของไทยที่โดดเด่น เช่น การแพทย์ อาหาร การท่องเที่ยว อยู่แล้ว และมีกำลังซื้อสูง ดังนั้น ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้คือ หุ้นส่วนทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่ไทยต้องสนใจ ติดตาม และรับฟังมุมมองอย่างใกล้ชิด
- สำหรับสงครามการค้าของทั้งสองประเทศนั้น ท่าทีของไทยและอาเซียนต่างชัดเจนมาตลอดว่า ไม่เลือกข้าง ไม่ทำกรณีพิพาทให้เป็นประเด็น ไทยควรยืนยันท่าทีเช่นนี้ต่อไป พร้อมกับให้กำลังใจให้ทั้งสองประเทศสามารถคลี่คลายความขัดแย้งนี้ได้ (หากจำเป็น)

3.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิติความสัมพันธ์ไทย-เอเชียตะวันออกเฉียง (ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้)

- ในด้านการเมือง-ความมั่นคง ไทยควรใช้นโยบาย “Thailand-ASEAN Plus One (TAPO)” เชิญชวน ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้มาร่วมเป็น “หุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งเป็นแนวทางที่ไทยผลักดันในช่วง การเป็นประธานอาเซียนเมื่อค.ศ. 2018 เนื่องจากทั้งสองประเทศมีวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่แล้ว วาระนี้เองที่จะช่วยปรับความขัดแย้งให้กลายเป็นความร่วมมือทางยุทธศาสตร์ดังที่ไทยเคยเสนอใน ASEAN Outlook on the Indo-Pacific
- ในด้านเศรษฐกิจ ไทยควรผลักดัน TAPO ให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาเศรษฐกิจไทยและภูมิภาคหลัง สถานการณ์โรคโควิด-19 ผ่านกรอบความร่วมมืออาเซียนบวกสาม กรอบความร่วมมือแม่โขงบวก ญี่ปุ่น/เกาหลีใต้ และข้อตกลงการค้าเสรีต่าง ๆ เพื่อดึงดูดเด่นของแต่ละประเทศออกมาใช้ เช่น ใช้ เทคโนโลยีของญี่ปุ่น ใช้ทรัพยากรมนุษย์ของเกาหลี โดยเน้นประเด็นที่มีความสำคัญเร่งด่วนก่อน เช่น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล
- ทีมประเทศไทยควรจัดกิจกรรมโต๊ะกลมประเทศไทย (Thai Roundtable) เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวญี่ปุ่น และเกาหลีใต้สามารถเรียนรู้ สัมผัส และมีประสบการณ์เกี่ยวกับความเป็นไทย เช่น ชมภาพยนตร์ไทย ชิมอาหารไทย เรียนรู้ศิลปะไทย นวดไทย ฯลฯ ที่สถานเอกอัครราชทูตสัปดาห์ละ 1 ครั้ง เพื่อให้ชาว ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้รู้จักประเทศไทยมากขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือจากภาคเอกชนและภาคประชาชน ไม่ว่าจะเป็นนักธุรกิจไทย นักศึกษาไทยที่อาศัยอยู่ในญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับทีม เผยแพร่ความเป็นไทยและสร้างความภูมิใจในชาติไปด้วยกัน
- ในด้านสินค้าและบริการ ไทยควรส่งเสริมการเปิดกิจการร้านอาหารไทยไม่ว่าจะโดยคนไทยหรือคน ท้องถิ่น และสร้างเครือข่ายผู้ประกอบการร้านอาหารไทย ส่งออกวัตถุดิบ ผลิตภัณฑ์อาหารสำเร็จรูป และเครื่องดื่มไทยที่มีรสชาติถูกปากคนท้องถิ่น เช่น ชาไทย น้ำจิ้มอาหารทะเลที่ปรับรสไม่ให้อึดมาก ญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ให้มากขึ้น และส่งเสริมแพ็คเกจการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ที่ตอบโจทย์ นักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มจากสองประเทศนี้ให้มากขึ้น
- ในด้านการแลกเปลี่ยนทรัพยากรมนุษย์ ไทยควรเปิดโอกาสให้บุคลากรชาวญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ที่มี ความรู้ความสามารถด้านที่ประเทศไทยยังขาด เช่น เทคโนโลยี นวัตกรรม หรือบุคลากรที่สามารถช่วย ประเทศไทยสร้างชื่อเสียงได้ให้ได้รับอนุญาตตรวจลงตรา (วีซ่า) ที่ให้พำนักอยู่ในประเทศไทยได้อย่าง ต่อเนื่องยาวนานขึ้น และเปิดโอกาสให้บุคลากรเหล่านี้สามารถเปลี่ยนสถานะไปสู่ผู้พำนักถาวรหรือ เปลี่ยนสัญชาติได้ง่ายขึ้น หากผ่านการทดสอบ

4. ฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-ภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิม และโลกมลายู

4.1 สถานะปัจจุบันของภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิม และโลกมลายู

นัยสำคัญของโลกมุสลิมมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับมิติของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเนื่องจากปัจจุบันมีการนำประเด็นความแตกต่างทางเชื้อชาติ (Sectarianism) ความเชื่อและชาติพันธุ์มาสู่การปลุกกระแสชาตินิยมในภูมิภาคอย่างไม่ปรากฏมาก่อนจนนำมาสู่การสร้างความขัดแย้งระหว่างประเทศในโลกมุสลิมอย่างต่อเนื่อง การแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศของโลกมุสลิมจะต้องเข้าใจ 3 ประเทศหลักที่เป็นคู่แข่งกันในภูมิภาค คือ ซาอุดีอาระเบีย อิหร่าน และตุรกี ด้วยเหตุนี้ บทบาทขององค์การความร่วมมือระหว่างประเทศ (Organization of Islamic Cooperation) แม้จะมีประเทศมุสลิมถึง 57 ประเทศแต่ก็ยังไม่แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ต่อเอกภาพของประเทศโลกมุสลิมโลกมุสลิม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า OIC ไม่ใช่องค์การมีบทบาททางการเมือง นอกจากนี้ ความอ่อนแอของรัฐในตะวันออกกลาง ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่นำมาสู่ผลกระทบในด้านความมั่นคงที่ทำให้ตัวแสดงอื่น ๆ อาทิ กลุ่มก่อการร้ายหรือกลุ่มที่เห็นต่างจากรัฐเข้ามามีบทบาทมากกว่ารัฐ

การปรับตัวของโลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ จึงเป็นเรื่องท้าทายทั้งในมิติด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความมั่นคง และเศรษฐกิจจนนำมาสู่แผนการปรับตัวทั้งในช่วงระยะสั้นและระยะยาว อันเนื่องมาจากสภาพทางการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ยังไม่นิ่ง ตลอดจนสถานะการเสื่อมถอยของราคาน้ำมันที่เป็นตัวเร่งสำคัญในการปรับตัวของกลุ่มประเทศโลกมุสลิม ส่งผลต่อแนวโน้มในการพึ่งพารายได้จากตนเองและปัจจัยอื่น ๆ มากขึ้น ทั้งในแง่ของการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการเป็นศูนย์กลางทางการเงินและการลงทุน

การปรับเปลี่ยนในแต่ละมิติจำเป็นต้องเข้าใจถึงสถานะของการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจในตะวันออกกลางซึ่งถือเป็นตัวแปรสำคัญ โดยที่ประเทศในตะวันออกกลางที่เคยพึ่งพาสหรัฐอเมริกา กำลังปรับเปลี่ยนทิศทางสู่การพึ่งพามหาอำนาจใหม่อย่างมีนัยสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นในด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะบทบาทของรัสเซียและจีนในตะวันออกกลาง ด้วยเหตุนี้สหรัฐอเมริกาจึงไม่ไข่มหาอำนาจเดียวในภูมิภาคตะวันออกกลาง (ศราวุฒิ อารีย์, โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ : นัยต่อประเทศไทย, 2563) ในขณะที่บทบาทของรัสเซียในตะวันออกกลางก็เห็นได้ชัดจากกรณีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในซีเรีย และการสนับสนุนรัฐบาลซีเรียต่อสู้กับกลุ่มกบฏ จนทำให้ฝ่ายรัฐบาลซีเรียกลับมาอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบทำให้การดำเนินประเทศของประธานาธิบดีบาซาร์ อัลอัสซาด ต่อการแก้ไขปัญหาในซีเรียยังคงอยู่ในอำนาจในฐานะผู้นำสูงสุดของประเทศได้ ในขณะที่จีนก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ผลักดันโครงการต่าง ๆ ในภูมิภาคแห่งนี้ ทำให้หลาย

ประเทศให้ความสำคัญต่อการทำข้อตกลงทางเศรษฐกิจ ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์ (ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, จีน-อิหร่านตกลงร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ, 2563) ได้วิเคราะห์ว่า ในขณะที่อเมริกากำลังหาเรื่องทำสงครามกับจีน จีนและอิหร่านได้ร่วมลงนามข้อตกลงความร่วมมือทางเศรษฐกิจบนเส้นทางสายไหมใหม่ที่มีมูลค่า 4,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยจีนจะเน้นไปลงทุนด้านพลังงานและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในอิหร่านให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ในขณะที่ยังมีกลุ่มก้อนของประเทศมุสลิมในตะวันออกกลางที่หันมาสู่การพึ่งพาจีน ไม่ว่าจะเป็นซีเรีย ลิเบีย อิรัก เลบานอน ก็จะทำให้จีนมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้นตามมาด้วย ด้วยเหตุนี้การเปลี่ยนดุลอำนาจในตะวันออกกลางจึงมีอิสระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างเสรีมากยิ่งขึ้น

ประเทศในตะวันออกกลางถึงแม้ว่าจะเป็นประเทศมุสลิมด้วยกัน แต่ประเด็นต่อการดำเนินนโยบายกับอิสราเอลกลับเริ่มเห็นทิศทางที่ไม่สอดคล้องกัน ความขัดแย้งที่ยืดเยื้อระหว่างปาเลสไตน์และอิสราเอล และการเลือกข้างอำนาจอาจเป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่ทำให้เอกภาพของประเทศในตะวันออกกลางล้มเหลว มีแบ่งฝักแบ่งฝ่ายกันอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้หากพิจารณาการเปลี่ยนผ่านของกลุ่มประเทศในตะวันออกกลางในระยะสั้นในบริบททางการเมืองจึงสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มปฏิวัติใหม่ revisionist (ประเทศที่ใช้ระบอบประชาธิปไตย) และกลุ่มอนุรักษ์นิยม (ประเทศที่ใช้ระบอบกษัตริย์) แต่ตัวแปรสำคัญของการเปลี่ยนแปลงของทั้งสองกลุ่มนี้ คือ กลุ่มภารตภาพมุสลิม (Muslim brotherhood) ที่ยังคงเป็นตัวขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในตะวันออกกลางอยู่อย่างต่อเนื่อง ทั้งสองกลุ่มนี้จึงกลายเป็นกลุ่มที่ขัดแย้งกันเองในภูมิภาค โดยกลุ่มอนุรักษ์นิยมมองว่า การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของกลุ่มภารตภาพมุสลิมจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในภูมิภาคตะวันออกกลาง และนำมาสู่การกล่าวอ้างที่ไม่ชอบธรรมว่า เป็นกลุ่มขบวนการก่อการร้าย

อย่างไรก็ตาม มาโนชญ์ อารีย์ กลับวิเคราะห์ว่า ตัวชี้วัดของภูมิภาคตะวันออกกลางนั้นอาจต้องพิจารณาถึงการดำเนินนโยบายของประเทศซาอุดีอาระเบียเป็นหลัก นอกจากจะเป็นประเทศที่มีสถานะที่สำคัญของศาสนาอิสลามแล้ว ยังเป็นประเทศที่คุมอำนาจประเทศอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะประเทศที่มีฐานะร่ำรวย อาทิ สหรัฐอาหรับเอมิเรต การ์ต้า บาห์เรน โอมาน คูเวต ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มประเทศความร่วมมืออ่าวอาหรับ (Gulf Cooperation Council) และกลุ่มประเทศสมาชิกส่วนใหญ่ของ OIC ดังนั้นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคตะวันออกกลางจึงขึ้นอยู่กับประเทศซาอุดีอาระเบีย (มาโนชญ์ อารีย์, โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ : ภัยต่อประเทศไทย, 2563)

ถึงแม้กระนั้นปฏิเสธไม่ได้ว่าซาอุดีอาระเบียคือประเทศพันธมิตรหลักของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่การเปลี่ยนผ่านของระเบียบโลกใหม่ ทำให้เห็นถึงทิศทางและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงของซาอุดีอาระเบียที่ต้องพึ่งพามหาอำนาจอื่น ๆ เข้ามาทดแทนความเสื่อมถอยของสหรัฐอเมริกาในปัจจุบัน ในขณะที่ซาอุดีอาระเบียก็ยังต้องเผชิญกับอิทธิพลของอิหร่านในภูมิภาคที่มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะ

ข้อตกลงนิวเคลียร์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับอิหร่านในช่วงปลายปี 2013 และกฎหมายการเอาผิดต่อผู้ที่สนับสนุนการก่อการร้าย ซึ่งทำซาอุดีอาระเบียเริ่มมีความกังวลว่า ความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาอาจไม่ใช่ทางเลือกสุดท้ายของซาอุดีอาระเบียอีกต่อไป การแสวงหาอำนาจอื่น ๆ จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นในยุคปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ การเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างซาอุดีอาระเบียกับสหรัฐอเมริกาจึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคตะวันออกกลางด้วย

อิหร่านเป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีความสำคัญในภูมิภาคตะวันออกกลาง แม้ว่าจะไม่ใช่ประเด็นที่แสดงบทบาทของโลกมุสลิมด้วยเงื่อนไขของความแตกต่างระหว่างนิกาย กล่าวคือ ประเทศอิหร่านเป็นผู้นำของนิกายชีอะห์ ซึ่งกลุ่มประเทศมุสลิมส่วนใหญ่ยึดถือตามหลักนิกายสุหนี่ ในที่นี้อิหร่านจึงมักถูกมองในแง่ลบจากการสร้างมายาคติจากฝ่ายตรงข้าม และไปพร้อมกับกลุ่มประเทศตะวันตกอย่างสหรัฐอเมริกา อิหร่านจึงตกเป็นจำเลยของโลกมุสลิมที่ถูกมองข้ามความสำคัญ ทั้งที่จริงแล้วอิหร่านเคยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาในช่วงก่อนการปฏิวัติในปี 1979 ด้วยมติทางการเมืองอิหร่านจึงกลายเป็นประเทศที่ต้องพึ่งพาความมั่นคงของตนเอง และสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจกับประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะจีนและรัสเซีย

เมื่อมองถึงการแข่งขันระหว่างประเทศในภูมิภาคตะวันออกกลางแล้ว ตุรกีถือเป็นประเทศที่ต้องให้ความสำคัญในสถานะปัจจุบัน เนื่องจากประเทศตุรกีถือเป็นประเทศมุสลิมที่ก้าวหน้าทั้งในด้านความมั่นคง การค้า และยังเป็นประเทศที่มีจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่เชื่อมระหว่างเอเชียและยุโรป ความโดดเด่นของตุรกีคือการผลักดันเรื่องความเป็นมนุษยธรรมโดยเฉพาะชาวมุสลิมที่ได้รับผลกระทบทั่วโลก ยาสมิน ซัตตาร์ ได้วิเคราะห์ว่า เมื่อตุรกีมีจุดเด่นในเรื่องของที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่เชื่อมระหว่างทวีปเอเชียและทวีปยุโรป ตลอดจนการแสดงบทบาทต่อประเทศโลกมุสลิม การกระชับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับตุรกีจึงเป็นเรื่องที่ควรตระหนักและให้ความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะความร่วมมือในด้านการสนับสนุนความเป็นมนุษยธรรมที่ตุรกีกำลังดำเนินอยู่ (ยาสมิน ซัตตาร์, โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ : นัยต่อประเทศไทย, 2563) ทั้งนี้จึงเป็นโอกาสสำคัญที่จะทำให้ประเทศเจาะตลาดและต่อยอดทางเศรษฐกิจกับโลกมุสลิมได้มากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าอุตสาหกรรมฮาลาลของไทยที่มีอยู่นั้น ยังคงต้องพัฒนาและสร้างความเชื่อมั่นให้เทียบเท่ากับประเทศมุสลิมอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาเลเซียและอินโดนีเซีย ดังนั้นตุรกีจึงเป็นทางเลือกสำคัญและกุญแจสู่ของภูมิภาคตะวันออกกลางในระยะสั้นที่ประเทศไทยควรเน้นการกระชับความสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชนให้มากขึ้นอีกด้วย ทั้งนี้หากการดำเนินนโยบายของไทยต่อการกระชับความสัมพันธ์กับตุรกีเป็นความเสี่ยงน้อยที่สุด และน่าจะเป็นประเทศที่ไม่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาค

ด้วยเหตุนี้ประเทศซาอุดีอาระเบีย อิหร่าน และตุรกีที่แสดงบทบาทนำในโลกมุสลิมจึงเกิดข้อกังวลในสถานะของการไม่ไว้วางใจสหรัฐอเมริกา การขับเคลื่อนนโยบายต่างประเทศจึงต้องปรับเปลี่ยนไปตาม

สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยจะต้องพึ่งพาตนเองในด้านความมั่นคง และสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ มากขึ้นโดยเฉพาะจีนและรัสเซีย

มิติสังคมและวัฒนธรรม

ประเทศโลกมุสลิมมีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม เฉพาะในพื้นที่ตะวันออกกลางกลุ่มประเทศมุสลิมสามารถแบ่งออกความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างน้อย 3 กลุ่มใหญ่ คือ ชาวอาหรับ ชาวเติร์ก และชาวเปอร์เซีย แม้ว่าทั้ง 3 กลุ่มนี้จะนับถือศาสนาเดียวกัน แต่ก็ยังแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของตนเองบนพื้นฐานของพื้นที่และประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับโลกมุสลิมในเชิงวัฒนธรรม จึงไม่ใช่เฉพาะเรื่องของศาสนาเท่านั้น แต่ต้องทำความเข้าใจกับความแตกต่างทางชาติพันธุ์และความแตกต่างที่หลากหลาย

สังคมและวัฒนธรรมของอาหรับ

คำว่า “อาหรับ” บ่งบอกถึงชาติพันธุ์ที่ส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม และถึงแม้ว่าจะพูดภาษาเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามทั้งหมด หากจะทำความเข้าใจกับสถานะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวอาหรับ คงต้องเข้าใจพื้นฐานของศาสนาอิสลามมาเป็นตัวประกอบทั้งในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี วิถีปฏิบัติ และความเชื่อด้วย แน่นอนว่าสังคมและวัฒนธรรมของอาหรับมีความแตกต่างไปจากกลุ่มชาวตะวันตก และชาวตะวันออก และเป็นกลุ่มที่มักถูกเรียกว่าว่าเป็นสังคมอนุรักษ์นิยม แต่ในความเป็นจริงแล้ว วิถีการปฏิบัติในทุก ๆ อย่างจะต้องเป็นไปตามกรอบของศาสนาอิสลาม วัฒนธรรมและประเพณีจึงสอดคล้องกับหลักการของศาสนา แม้กระนั้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของอาหรับยังถือเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน และเข้าใจยากทั้งในเรื่องของภาษา แม้ว่าจะใช้ภาษาอาหรับในการสื่อสาร แต่ความแตกต่างของสำเนียงและวิถีการพูดก็แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของผู้คนในแต่ละพื้นที่

โดยทั่วไปแล้ว ชาวอาหรับถือเป็นกลุ่มชนที่เคร่งครัดต่อหลักการของศาสนาอิสลามอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ข้อห้ามต่าง ๆ ที่ศาสนาไม่อนุมัติจึงกลายเป็นระเบียบปฏิบัติของชาวอาหรับด้วย โดยเฉพาะในเรื่องอาหารการกินที่จะต้องได้รับการรับรองด้วยกรรมวิธีที่ศาสนารับรอง (ฮาลาล) การแต่งกายที่ต้องแต่งตัวมิดชิดตั้งแต่ศีรษะจรดส้นเท้า ศาสนาอิสลามจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวัน ยิ่งไปกว่านั้นการปฏิบัติตนตามข้อจำกัดของศาสนามักจะถูกมองว่าถูกมองว่าเป็นกลุ่มเคร่งจารีต และอาจถูกเชื่อมโยงกับกลุ่มก่อการร้ายที่มักมีอุดมการณ์สุดโต่งทางศาสนา

อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนทางสังคมของชาวอาหรับในปัจจุบันกลับมีทิศทางที่เปิดกว้างมากขึ้น ทั้งในแง่ของการเพิ่มสิทธิให้กับสตรี และการปรับตัวให้เข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เห็นได้ชัดจาก

ประเทศที่ร่ำรวยในตะวันออกกลางที่กำลังถูกกลืนความเป็นดั้งเดิมของตนเองด้วยอิทธิพลของตะวันตกมากขึ้น ชาวอาหรับกำลังอยู่ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อเข้าสู่ความทันสมัยในแง่เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม แต่ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อประเพณี ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของชาวอาหรับ ทั้งในด้านทัศนคติทางสังคมยังคงดำรงอยู่ในระดับที่เสมอต้นเสมอปลาย อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวอาหรับยังจำเป็นต้องให้ความสำคัญการตระหนักรู้เรื่องมารยาทสังคม อาทิ การนั่งย่นเท้าไปทิศทางของคู่สนทนา การไม่จับมือทักทาย ถ้ารูปที่จำเป็นต้องได้รับอนุญาตก่อน ห้ามใช้มือซ้ายเด็ดขาดระหว่างการรับประทานอาหาร การสัมผัสจากสัตว์เลี้ยง (สุนัข) ด้วยเหตุนี้มารยาททางวัฒนธรรมของชาวอาหรับในการดำรงชีวิต จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ควรรู้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเคารพและใส่ใจ ตระหนักรู้ก่อนที่จะดำเนินธุรกิจใด ๆ กับชาวอาหรับ (เรียนรู้วัฒนธรรมของชาวอาหรับ, ออนไลน์ <https://www.aohronline.com>, 2560)

การสร้างความเข้าใจของไทยต่อมิติด้านสังคมและวัฒนธรรมของตุรกี

ประเทศไทยและประเทศตุรกีมีความสัมพันธ์ระหว่างกันมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่ช่วงยุคสมัยออตโตมันที่เคยมีเชื้อพระวงศ์ของสยามในขณะนั้นเสด็จไปยังออตโตมัน ต่อมาเมื่อตุรกีได้สถาปนาเป็นสาธารณรัฐตั้งแต่ปี 1923 ก็เริ่มขยายพื้นที่ความสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ สำหรับการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทยนั้นเกิดขึ้นตั้งแต่ปี 1958 เป็นต้นมา หากพิจารณาในห้วงเวลาที่ผ่านมานี้ แม้ความสัมพันธ์ระหว่างตุรกีและประเทศไทยเข้าสู่ปีที่ 62 แล้ว อย่างไรก็ตามความเข้าใจระหว่างกันยังนับได้ว่ามีไม่มากนัก ซึ่งเห็นได้จากหลายมิติ นับตั้งแต่การมีงานศึกษาระหว่างกันไม่มากนัก รวมถึงการเยือนระหว่างผู้นำระหว่างกันก็ยังมีไม่มากนักเช่นเดียวกัน ในแง่มุมมองของคนไทยอาจยังไม่เห็นถึงความสำคัญของประเทศตุรกีที่เริ่มมีบทบาทเป็นผู้นำที่ชัดเจนขึ้นในกลุ่มประเทศมุสลิมและแถบภูมิภาคตะวันออกกลาง แต่ในอีกแง่หนึ่งก็อาจจะมาจากการมองของตุรกีที่ยังไม่เห็นถึงท่าทีที่ชัดเจนในแง่ความสัมพันธ์ต่อประเทศไทยอย่างเห็นเด่นชัดเท่าประเทศมาเลเซียหรืออินโดนีเซียในภูมิภาคนี้

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ตุรกีเริ่มเห็นถึงความสัมพันธ์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากศักยภาพของภูมิภาคแห่งนี้เป็นอีกทางเลือกสำคัญของตุรกีที่ต้องการแสวงหาพันธมิตรอื่น ๆ นอกเหนือจากประเทศยุโรปและประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยและตุรกีเริ่มปรากฏเห็นชัดในทิศทางที่ดีมากขึ้น โดยเฉพาะในปี 2018 ซึ่งเป็นปีที่ครบรอบความสัมพันธ์ 60 ปีระหว่างไทย-ตุรกี ได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกันหลายมิติ ในปี 2019 ก็ได้มีการสานต่อความสัมพันธ์ที่เห็นชัดมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเดินทางเยือนไทยของคณะนักธุรกิจและสื่อมวลชนตุรกี และได้รับทราบนโยบายด้านเศรษฐกิจและการลงทุนของไทย ตลอดจนยุทธศาสตร์ของรัฐบาลในโครงการเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) และโครงการการลงทุนขนาดใหญ่ของไทย ต่อมาจึงได้มีการลงนามความร่วมมือในกลุ่มสินค้าอาหาร และผลิตภัณฑ์ สินค้าอาหาร ระหว่าง

ภาคเอกชนไทยและตุรกี ณ นครอิสตันบูล ประเทศตุรกี กับ รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ นอกจากนั้นแล้วประเทศไทยและตุรกีกำลังมีการเจรจาข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างกัน ซึ่งตั้งเป้าหมายว่าจะแล้วเสร็จในปี 2021

อย่างไรก็ตามในมิติความเข้าใจต่อมิติสังคมและวัฒนธรรมของตุรกีนั้น จากการสังเกตการณ์ที่ผ่านมา อาจพบว่า คนไทยยังมีความเข้าใจไม่มากนัก บางส่วนยังเข้าใจว่าตุรกีเป็นหนึ่งในประเทศกลุ่มอาหรับและบางส่วนอาจมองภาพตุรกีเป็นหนึ่งในประเทศที่มีเหตุการณ์การก่อการร้ายปรากฏ นอกจากนั้นความเข้าใจของคนไทยต่อตุรกียังมักมุ่งเน้นไปที่ประเด็นเรื่องการท่องเที่ยวและมองเห็นถึงสถานที่สวยงาม แต่อาจยังไม่เห็นถึงความเชื่อมโยงของประวัติศาสตร์ที่มีต่ออิทธิพลทางการเมืองของตุรกีในทุกวันนี้ ขณะเดียวกันการมองสังคมตุรกีเป็นสังคมที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนสูงแต่ไม่ได้มีการมองในมิติเรื่องการทำงานเรื่องมนุษยธรรมและเข้าใจองค์ประกอบเรื่องราวทางการเมืองก็เป็นอีกหนึ่งแง่มุมที่น่าสนใจไม่น้อย ในไทยเองอิทธิพลของอำนาจละมุนของตุรกีที่สะท้อนผ่านสื่อต่าง ๆ ในการนำเสนอเรื่องราวของตุรกีก็ยังไม่ชัดเจนเท่ากับในภูมิภาคตะวันออกกลาง แอฟริกา รวมถึงในแถบเอเชียกลางและบอลข่าน อย่างไรก็ตาม สำหรับกลุ่มมุสลิมไทยนั้นจะต่างออกไป ภาพลักษณ์ของตุรกีสำหรับมุสลิมไทยนับได้ว่าปรากฏให้เห็นเชิงบวกอย่างชัดเจน โดยเฉพาะภายหลังจากการขึ้นมาสู่ตำแหน่งของพรรครัฐบาลปัจจุบัน (พรรคอค์) นับตั้งแต่ปี 2002 เป็นต้นมา

ทั้งนี้ ทศนคติของตุรกีที่มองมายังไทยเองก็ยังไม่เป็นเชิงบวกนัก ภาพลักษณ์ของประเทศไทยยังคงมองเห็นในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งบางกลุ่มคนในตุรกีอาจจะชื่นชอบ แต่บางกลุ่มก็อาจมองว่าสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้อาจขัดกับแง่มุมทางศาสนา นอกเหนือจากนั้น ประเด็นเรื่องความขัดแย้งในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ของไทย ก็ได้ถูกนำไปถ่ายทอดในแง่มุมที่มุสลิมเป็นผู้ถูกกระทำ ทำให้หลายครั้งก็เกิดการตั้งคำถามเรื่องการดูแลชาวมุสลิมในไทยเองไม่น้อย แต่ในประเด็นนี้เองได้มีความพยายามจากหลายฝ่ายในการทำงานส่วนนี้เพื่อลดทอนปัญหาในการมองเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง (ยาสมิน ชัตตาร์, โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ : นัยต่อประเทศไทย, 2563)

ในมิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรมตุรกีจัดว่าเป็นอีกหนึ่งประเทศหนึ่งที่มีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อทางศาสนาอันเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของตนเอง แม้ว่าจะจะเป็นประเทศมุสลิมแต่ตุรกีก็ยังดำรงไว้ซึ่งภาษาเติร์กที่มีคู่กับประเทศตนเองอย่างยาวนาน ด้วยเหตุนี้ตุรกีจึงเปรียบเสมือนประเทศที่แยกตัวมาจากกลุ่มประเทศอาหรับ และถูกยอมรับว่าเป็นผู้นำของโลกมุสลิมในยุคใหม่ พร้อมกับถูกขนานนามว่าเป็นประเทศมุสลิมสมัยใหม่ (Modern Islamic State) ปัจจุบันประเทศตุรกีให้สิทธิกับสตรีมากขึ้นทั้งในเรื่องของการทำงาน การปรับเปลี่ยนวิถีของสตรีให้มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายมากขึ้น (ศาสนาและวัฒนธรรมประเทศตุรกี ออนไลน์, indexturkiye, 2562)

การสร้าง ความเข้าใจของ ไทยต่อสังคมและวัฒนธรรมของอิหร่าน

ความสัมพันธ์ไทย-อิหร่านดำเนินมาอย่างยาวนานโดยเฉพาะทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช แห่งเปอร์เซียจึงเป็นที่รู้จักของคนไทยนับตั้งแต่นั้นมา เฉกอะหมัด ทำการค้าในสังคมอยุธยาจนรุ่งเรืองตลอดจนมีโอกาสช่วยปรีการาชการงานบ้านเมืองที่เกี่ยวกับการค้าขายและการเดินเรือกับราชสำนักสยามตลอดจนให้คำปรึกษาด้านการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมแบบพหุวัฒนธรรม ส่งผลให้ประชาชนชาวสยามมีวัฒนธรรมที่ดีต่อกันและเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประเพณีและยังส่งผลให้การค้าของราชสำนักอยุธยาเจริญขึ้นตามลำดับ

การทำความเข้าใจต่อประเทศอิหร่านในมิติสังคม อาจจะเป็นการตระหนักรู้ในวงที่ยังไม่กว้างนัก กล่าวคือ คนส่วนใหญ่จะรู้จักอิหร่านผ่านบริบทของการเป็นสังคมมุสลิมนิกายชีอะฮ์ ไม่เหมือนกับนิกายซุนนี ซึ่งเป็นกลุ่มมุสลิมหม่มากในประเทศไทย และด้วยกระแสทางการเมืองจากปี 1979 จนถึงปี 2001 สังคมอิหร่านที่คนไทยรู้จักโดยภาพรวมเป็นสังคมที่เคร่งครัด อนุรักษ์นิยม เป็นสังคมแห่งการปฏิวัติกลับกลายเป็นภาพลบที่ทำให้เกิดความเข้าใจต่ออิหร่านในทิศทางที่สวนกับความความเป็นจริง หรือแม้กระทั่งสังคมมุสลิมซุนนีในประเทศไทยเองก็มีทัศนคติที่เป็นลบกับอิหร่านด้วยเช่นกัน มาyacติต่าง ๆ กลายเป็นกำแพงกันความเข้าใจที่ถูกต้อง

สังคมและวัฒนธรรมของอิหร่านก็มีความคล้ายคลึงกับประเทศมุสลิมอื่น ๆ แต่มีความพิเศษเฉพาะวันสำคัญทางศาสนา และความเชื่อของนิกายชีอะฮ์ อาทิ เทศกาลวันอาชูรออ์ (ในพิธีรำลึกถึงความตายของหลานชายท่านศาสดามุฮัมมัด) ในขณะเดียวกัน อิหร่านเริ่มแสดงบทบาทในการใช้อิทธิพลอ่อน (soft power) ผ่านการสานเสวนาอารยธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในแง่ของพหุวัฒนธรรมและศาสนา

อิหร่านได้มุ่งเน้นในการสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ จนมีสถาบันวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์มากขึ้นตามมา อิหร่านเป็นที่รู้จักในด้านผู้นำทางด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมของโลกมุสลิม ดังนั้นการกระชับความสัมพันธ์กับอิหร่าน จึงเป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้าม แม้ว่าจะมีประเด็นทางด้านความสัมพันธ์ที่ไม่ดีกับสหรัฐอเมริกาก็ตาม แต่หากพิจารณาถึงมุมมองของคนไทย ประเทศอิหร่านถูกมองในมิติเชิงสร้างสรรค์มากขึ้น โดยเฉพาะเป็นประเทศร่ำรวยทางอารยธรรม มีความน่าสนใจในมิติทางวัฒนธรรม และมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงาม มุมมองทางด้านวัฒนธรรมอิหร่านต่อคนไทยในยุคปัจจุบันจึงถือว่าได้รับความสนใจค่อนข้างมาก มีสถาบันสอนภาษาเปอร์เซียอยู่หลายแห่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงตัวชี้วัดที่ผู้ประกอบการไทยมีความต้องการที่จะไปลงทุนในอิหร่านมากขึ้น โดยเฉพาะการท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้ตัวชี้วัดหนึ่งของการสร้างความเข้าใจของไทยต่ออิหร่าน คือ การเรียนภาษาเปอร์เซีย ในปี 2001-2008 ถือว่าเป็นโอกาสของอิหร่านที่สร้างภาพลักษณ์ให้คนไทยได้เห็นสังคมอิหร่านเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เป็นสังคมมุ่งการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี เป็นสังคมแห่งการสมานฉันท์ระหว่างศาสนาและนิกาย จึงจะเห็นได้ว่าจุดเปลี่ยนมุมมองของคนไทยต่อประเทศอิหร่านมีทัศนคติที่ดีขึ้น (ประเสริฐ สุขศาสน์กวิน, โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ : นัยต่อประเทศไทย 2563)

4.2 ฉากทัศน์ของภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิม และโลกมลายูในระเบียบโลกใหม่

4.2.1 ฉากทัศน์ของภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิม ในระเบียบโลกใหม่

การเปลี่ยนแปลงของโลกมุสลิมในปัจจุบันมีปัจจัยความท้าทายหลากหลายรูปแบบทั้งในเรื่องของเอกภาพ การแข่งขันทางการเมืองระหว่างประเทศคู่หนทางของการเป็นมหาอำนาจในภูมิภาค ปัจจัยแทรกซ้อนทั้งภายในและระหว่างประเทศ ภัยคุกคามของกลุ่มนิยมความรุนแรง การก่อการร้าย และการเรียกร้องสู่การปกครองในระบอบอิสลามอย่างเบ็ดเสร็จ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเสถียรภาพในแง่ของความมั่นคง การเมืองและเศรษฐกิจของโลกมุสลิม

อย่างไรก็ตาม การจัดหมวดหมู่ของกลุ่มประเทศในโลกมุสลิม (ตะวันออกกลาง) ได้ฉายภาพที่ชัดเจนมากขึ้น จากการศึกษา พบว่า ประเทศมุสลิมแบ่งออกเป็นหลายขั้วอำนาจ โดยมีปัจจัยภายนอกจากประเทศมหาอำนาจกำกับอยู่ทั้งในประเด็นความมั่นคง การเมืองและเศรษฐกิจ บทบาทของสหรัฐอเมริกาในโลกมุสลิมถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการแข่งขันความได้เปรียบของประเทศในภูมิภาคตะวันออกกลาง เพื่อเป็นมหาอำนาจในภูมิภาค ในขณะที่รัสเซียและจีนกลายเป็นประเทศมหาอำนาจที่เข้ามามีบทบาทในเชิงของความมั่นคงและเศรษฐกิจมากขึ้น ระเบียบโลกใหม่ของประเทศโลกมุสลิม จึงไม่ใช่แค่สหรัฐอเมริกาเพียงอย่างเดียว

ในขณะที่การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลต่อการปรับตัวในแง่ของการพัฒนาด้านสาธารณสุข การแพทย์ และการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือในกรอบของภูมิภาคภายใต้บริบทขององค์การความร่วมมืออิสลาม (Organization of the Islamic Cooperation) แม้กระทั่งกลุ่มนิยมรุนแรงในตะวันออกกลางก็ได้รับผลกระทบอย่างมากด้วยเช่นกัน และสังเกตได้ว่าความรุนแรงที่มีมาอย่างต่อเนื่องกลับมีน้อยลงภายใต้สภาวะของสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

ฉากทัศน์ต่อไปของโลกมุสลิม จึงไม่ใช่เฉพาะการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาความขัดแย้งดั้งเดิม (Traditional Conflict) ที่รวมถึงความล้มเหลวของรัฐ การแบ่งแยก ความแตกต่างระหว่างสำนักคิดทั้งในรูปแบบแนวคิดโลกวิสัย (secularism) และแบบอิสลามนิยม (Islamism) รวมทั้งการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อความแตกแยกของชาตมุสลิมในตะวันออกกลางเท่านั้น โควิด-19 ก็กลายเป็นตัวเร่งสู่การเปลี่ยนแปลงในระเบียบโลกใหม่ที่ส่งผลให้กับประเทศมุสลิมที่ต้องทบทวน และกลับมาตั้งหลัก คิดใหม่ ทำใหม่ และแสวงหาโอกาสใหม่ ๆ เพื่อความอยู่รอดของประชาชนในภูมิภาคแห่งนี้

Yuval Noah นักประวัติศาสตร์ชื่อดังได้อ้างถึงการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ว่า “พายุของความเลวร้ายจะพัดผ่านไป มนุษยชาติจะยังดำรงชีวิตต่อไป พวกเราส่วนใหญ่จะมีชีวิตรอด แต่เราจำเป็นต้องอาศัยอยู่ในโลกที่แตกต่างกัน” (www.reliefweb.int) คำกล่าวของ Noah สะท้อนให้เห็นว่า แต่ละประเทศ แต่ละภูมิภาค

จำเป็นต้องมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันตามวิธีและความเหมาะสม ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพและบทบาทของรัฐต่อการกำหนดทิศทางประเทศ ซึ่งไม่สามารถจะย้อนกลับไปอยู่ในสถานะเดิมได้อีกต่อไป การปรับตัวของแต่ละประเทศในโลกมุสลิมจึงมีความสำคัญยิ่ง

บทเรียนจากโควิด-19 ในโลกมุสลิมจึงสะท้อนให้เห็นถึงบริบทของการจัดการระบบสาธารณสุขของภาครัฐ การปรับตัวและการตัดสินใจของผู้นำประเทศที่เข้าเกินไป ส่งผลให้การตั้งรับไม่ทันท่วงที ขาดการเตรียมความพร้อม และนำมาสู่ความสูญเสียในมิติต่าง ๆ อย่างมหาศาล อิหร่าน ตุรกี และซาอุดีอาระเบีย แม้ว่าจะเป็นมหาอำนาจในภูมิภาค แต่กลับสะท้อนให้เห็นความไม่พร้อมทั้งในด้านกายภาพและบุคลากรทางการแพทย์ ส่งผลให้ประเทศตั้งรับไม่ทัน ในขณะที่ประเทศฐานะร่ำรวยอย่างสหรัฐอเมริกา ฮ่องกง เกาหลี บาหลีเรน และคูเวต ก็ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ไม่แพ้กัน เนื่องจากมีชาวต่างชาติและนักลงทุนที่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก การเคลื่อนย้ายโดยไม่มีมาตรการรองรับและระบบการคัดกรองที่ดี จึงทำให้สถานการณ์ภายในประเทศเหล่านี้ยังอยู่ในภาวะเสี่ยงมาโดยตลอด

ประเทศในโลกมุสลิม 57 ประเทศกับประชากรกว่า 900 ล้านคน และอีกกว่า 400 ล้านคนที่อาศัยอยู่ในประเทศอื่น ๆ การกระจายตัวของมุสลิมอื่น ๆ ของโลก สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงทั้งในระดับภูมิภาค ทวีปและโลก แต่การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของมุสลิมในตะวันออกกลางโดยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติทั้งน้ำมันดิบและแก๊สธรรมชาติ ทำล้งจะถูกทดแทนด้วยกับพลังงานไฟฟ้า และนวัตกรรมอื่น ๆ การวางแผนเพื่อปรับตัวเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงทำให้หลายประเทศตั้งเป้าหมายและวางโครงสร้างยุทธศาสตร์ประเทศใหม่

โลกมุสลิมกับแนวโน้มการปรับเปลี่ยนในระยะสั้น 1-2 ปี

1. ประเทศในโลกมุสลิมยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ อันเนื่องมาจากการยึดติดกับอำนาจและการช่วยเหลือจากมหาอำนาจ สหรัฐอเมริกาคือมหาอำนาจหลักที่กลุ่มประเทศร่ำรวยต้องยอมจำนนเพื่อรักษาเสถียรภาพความมั่นคง เมื่อแนวโน้มของสหรัฐอเมริกามีความสำคัญน้อยลง กลุ่มประเทศในตะวันออกกลางจึงต้องหันไปสร้างพันธมิตรกับประเทศอื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะหาพึ่งพาความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับจีนและรัสเซียเป็นต้น
2. ประเทศในโลกมุสลิมจะปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากอิสลามนิยมมาเป็นอิสลามสมัยใหม่ ด้วยการเปิดประเทศและเปิดรับนักลงทุนมากขึ้น
3. ตะวันออกกลางถือเป็นประเทศที่แห้งแล้ง ความอุดมสมบูรณ์ของอาหารต้องพึ่งพาจากการนำเข้ามาโดยตลอด การปรับตัวด้วยการสร้างนวัตกรรม เพื่อปรับเปลี่ยนให้พื้นที่แห้งแล้งเป็นพื้นที่การเกษตรมีแนวโน้มมากขึ้น พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลก ทำให้เห็นถึงปรากฏการณ์ฝนตก

น้ำท่วม หิมะตก ทำให้โอกาสสำหรับการเพาะปลูกมีความเป็นไปได้มากขึ้น ถึงแม้กระนั้นการเตรียมพร้อม องค์ความรู้ด้านการเกษตรยังมีไม่มากพอ

4. อุปสรรคและความท้าทายของประเทศมุสลิม คือ ต้องลดระดับความเหลื่อมล้ำระหว่างประชาชนกับประชาชน ระหว่างประเทศกับประเทศ เนื่องจากปัจจุบัน โลกมุสลิมถูกรอบงำจากประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคทั้งซาอุดีอาระเบีย อิหร่าน และตุรกี ซึ่งมีทิศทางของการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ความไม่สมดุลทางอำนาจ การพัฒนาเทคโนโลยี และความแตกต่างทางเศรษฐกิจ จะทำให้ช่องว่างระหว่างประเทศมีมากขึ้น เมื่อความเหลื่อมล้ำสูงปัญหาสู่การเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยมุสลิม (อุมมะห์) ในบริบทของอิสลามก็นำมาสู่ขับเคลื่อนในวิถีของการใช้ความรุนแรงตอบโต้กัน

ดังนั้น ในมิติของการเปลี่ยนผ่านของโลกมุสลิม จึงต้องยอมรับต่อสถานการณ์ปัจจุบัน และต้องเตรียมการสำหรับความท้าทายในรูปแบบอื่น ๆ องค์ความรู้ พฤติกรรม การยึดมั่นในศีลธรรม ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ อำนาจทางการเมือง ความสามารถทางทหาร ประสบการณ์ทางเทคโนโลยี วิทยาการทางการแพทย์ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และการทำงานร่วมกันกับสังคมอื่น ๆ จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับการเตรียมความพร้อมของการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ แน่แน่นอนว่าหากการเตรียมความพร้อมไม่บรรลุเป้าหมาย โลกมุสลิมก็จะอยู่ภายใต้วังวนของการพึ่งพาประเทศอื่น ๆ และไม่ประสบความสำเร็จในแง่ของการปรับตัวของโลกในระเบียบโลกใหม่ได้

ในท้ายที่สุดนี้ ผลของการศึกษาเกี่ยวกับระเบียบโลกใหม่ของโลกมุสลิม จึงมีข้อสรุปว่า ในช่วงการเปลี่ยนผ่านในระยะสั้น ประเทศโลกมุสลิมโดยเฉพาะประเทศที่ร่ำรวยจำเป็นต้องพึ่งพาประเทศอื่น ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นด้านสุขภาพ อาหาร การค้า การลงทุน เนื่องความร่วมมือในระดับภูมิภาคทำให้เห็นถึงความล้มเหลว และเอกภาพระหว่างประเทศมุสลิมด้วยตนเอง

โลกมุสลิมกับแนวโน้มการปรับเปลี่ยนในระยะยาว 3-5 ปี

1. ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญทางการค้า และการลงทุน ด้วยกับที่ตั้งของภูมิภาคที่เชื่อมต่อทั้งทางบกและทางทะเล การลงทุนด้านพลังงานทางเลือกจึงมีความสำคัญยิ่งในระยะยาว ไม่ว่าจะผลิตจากแสงอาทิตย์ ลม หรือทะเล ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศ
2. หากพิจารณาเป็นกลุ่มประเทศ ศักยภาพของประเทศร่ำรวยมีเป้าหมายสำคัญสู่ความยั่งยืนในมิติของการพัฒนาการศึกษา พัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีคุณภาพทั้งในด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ การแพทย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ที่ผ่านมามีประเทศเหล่านี้พึ่งพาจากบุคลากรภายนอกประเทศทั้งสิ้น (Market Development Plan Middle East)

3. เมื่อศึกษาประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคอย่างตุรกี แผนการพัฒนาประเทศ (2019-2023) แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายของประเทศสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจเพื่อรักษาเสถียรภาพและความยั่งยืนระยะยาว ส่งเสริมศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ผ่านการพัฒนาด้านการศึกษาด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม (The Eleventh Development Plan, 2019-2023)
4. แผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 6 ระยะ 5 ปีของอิหร่าน (2016-2021) อิหร่านให้ความสำคัญกับภาคการเงินและการลงทุน เนื่องจากต้องการสร้างความเชื่อมั่นให้กับกลุ่มนักลงทุนจากต่างประเทศ ภายใต้การคุ้มครอง (รับประกัน) จากรัฐบาลอิหร่าน ในขณะที่อิหร่านมีเป้าหมายเพิ่มศักยภาพด้านพลังงานไฟฟ้าให้มากขึ้น พร้อมกับพัฒนาระบบน้ำดื่มที่ต้องใช้การกลั่นจากน้ำทะเลทางตอนใต้ของประเทศอีกด้วย (online, www.lexology.com)
5. ซาอุดีอาระเบียเป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีแนวโน้มการปรับเปลี่ยนประเทศครั้งใหญ่ ภายใต้การนำของกษัตริย์มูฮัมหมัดบินซัลมาน ซึ่งเป็นคนหนุ่มที่มีวิสัยทัศน์และเปิดกว้างมากขึ้น แม้จะถูกวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มมุสลิมอนุรักษนิยม มุฮัมมัด บิน ซัลมาน มกุฎราชกุมารแห่งซาอุดีอาระเบีย ได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์ 2030 ของซาอุดีอาระเบียที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในด้านการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในมิติของเป้าหมายของการลงทุนด้านพลังงานไฟฟ้าของโลก นอกจากนี้ซาอุดีอาระเบีย ไม่ใช่ประเทศที่มีเฉพาะน้ำมันในการขับเคลื่อนพลังงานของโลก แต่ยังมีทรัพยากรที่สำคัญอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นแร่ทองคำ ฟอสเฟต ยูเรเนียม และแร่ธาตุอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งนี้ความมั่งคั่งที่แท้จริงขึ้นอยู่กับศักยภาพของคนรุ่นใหม่ที่จะต้องพัฒนาความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ และทักษะต่าง ๆ เพื่อความยั่งยืนของประเทศ (Prince Mohammad Bin Salman Al Saud, <https://vision2030.gov.sa>)

ปัจจัยเหล่านี้บ่งบอกถึงทิศทางของโลกมุสลิมในตะวันออกกลางผ่านมุมมองของมหาอำนาจในภูมิภาคด้วยความสำคัญทางภูมิรัฐศาสตร์ ตะวันออกกลางยังคงเป็นเป้าหมายสำคัญของกลุ่มประเทศมหาอำนาจที่แย่งชิงความได้เปรียบทั้งในแง่ของเศรษฐกิจ และความมั่นคง

4.2.2 ฉากทัศน์ของโลกมลายูในระเบียบโลกใหม่

ความสัมพันธ์ของประเทศไทยและโลกมลายูในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย โดยประเทศที่มีการปฏิสัมพันธ์กับประเทศไทยมากที่สุดตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งทุกวันนี้ คือ ประเทศมาเลเซีย เนื่องด้วยปัจจัยเกื้อหนุนที่มาจากที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ซึ่งมีอาณาเขตติดกับจังหวัดชายแดนทางภาคใต้ของประเทศไทย จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสตูล จังหวัดสงขลา จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส ระยะทางรวมประมาณ 647 กิโลเมตร ทั้งนี้ แม้ว่าจะมีกระแสความขัดแย้งบางประการอันเนื่องมาจากเหตุความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และข้อพิพาทเกี่ยวกับเขตแดน แต่ก็ไม่ปรากฏความขัดแย้งรุนแรงอย่างเป็นทางการระหว่างประเทศไทยและกลุ่มประเทศในโลกมลายู

ด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน

- ในมิติด้านเศรษฐกิจ เป็นไปในลักษณะเพื่อนรักเพื่อนซี้ คือเดินเคียงกันไปแต่ก็แข่งขันกันอยู่ในที่ ทั้งในแง่ของผลผลิตภาคการเกษตร อุตสาหกรรมยางพารา การทำประมง อุตสาหกรรมผลิตอาหารแปรรูป อาหารสำเร็จรูป และอุตสาหกรรมฮาลาล เนื่องจากตั้งอยู่ในภูมิภาคเดียวกัน จึงมีทรัพยากรและผลผลิตที่ใกล้เคียงกัน
- กลุ่มโลกมลายูจะมีข้อได้เปรียบเรื่องอุตสาหกรรมฮาลาล เนื่องจากมาตรฐานฮาลาลเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศโลกอาหรับ ทั้งนี้ ความน่าเชื่อถือของตราฮาลาลไทยเป็นรองตราฮาลาลของประเทศมาเลเซีย เนื่องจากประเทศไทยถูกมองว่าไม่ใช่ประเทศมุสลิม

ด้านการท่องเที่ยว

- ประเทศไทยยังคงเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับนักท่องเที่ยวในกลุ่มโลกมลายู เนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญๆ ในประเทศไทยมีทำเลที่ตั้งไม่ไกลมากนักจากเมืองใหญ่ของแต่ละประเทศมากนัก รวมทั้งการคมนาคมสะดวก เชื่อมต่อกันได้ทั้งทางรถยนต์ รถไฟ เรือเฟอร์รี่ และเครื่องบิน ซึ่งใช้เวลาเดินทางประมาณ 1-4 ชั่วโมง กลุ่มนักท่องเที่ยวประเทศโลกมลายูที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยมีสถิติเพิ่มขึ้นทุกปี ข้อมูลล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2561 มีนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศโลกมลายูจำนวนกว่า 5,756,000 คน โดยมีรายจ่ายในประเทศไทยต่อวันต่อคนเฉลี่ยประมาณ 5,800 บาท (ที่มา: สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา)
- นักท่องเที่ยวที่ไม่ใช่มุสลิมนิยมเดินทางมาท่องเที่ยววัด และร่วมกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และวัดเจติยฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี
- นักท่องเที่ยววัยรุ่นนิยมเดินทางมาเที่ยวประเทศไทยด้วยตัวเองมากขึ้น ในขณะที่นักท่องเที่ยวสูงวัยมักจะนิยมเดินทางแบบคณะทัวร์

ด้านแรงงาน

- แรงงานไทยยังเป็นที่ต้องการของนายจ้างในกลุ่มประเทศโลกมลายู ทั้งแรงงานทักษะและแรงงานฝีมือ โดยข้อมูลจากกรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน ระบุว่า ประเทศสิงคโปร์มีจำนวนนายจ้างมากที่สุด จำนวน 37,181 คน ซึ่งเป็นอันดับ 4 เมื่อเทียบกับจำนวนนายจ้างต่างประเทศจากทั่วโลก รองลงมาคือ ประเทศอินโดนีเซีย จำนวน 13,618 คน ประเทศมาเลเซีย จำนวน 13,561 คน และประเทศบรูไนดารุสซาลาม จำนวน 9,566 คน

- แรงงานนอกกฎหมายที่ทำงานภาคบริการ (ร้านตัดผม) ภาคเกษตร และอื่นๆ ซึ่งเดินทางกลับประเทศในช่วงโควิด-19 จำนวนประมาณ 40,000 คน

4.3 ท่าที (จุดยืน) ของประเทศไทย ต่อภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิม และโลกมลายู

4.3.1 ท่าที (จุดยืน) ของประเทศไทย ต่อภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิม

ในทุก ๆ อุปสรรคที่เกิดขึ้น มักจะมีบทเรียนและโอกาสใหม่ ๆ อยู่เสมอ James Dorsey ได้ย้ำเตือนว่า “หากรัฐบาลและกลุ่มชนชั้นสูงมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล การเมืองระหว่างประเทศจะสร้างฉันทศน์ให้กับโลกมุสลิมได้ การเปลี่ยนแปลงในระเบียบโลกใหม่ไม่ใช่เฉพาะประเด็นของการสร้างความเท่าเทียมระหว่างประเทศเท่านั้น แต่จะต้องสร้างเสถียรภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และการพึ่งพาสภาพทางสังคม เพื่อบริหารจัดการการแพร่ระบาดที่อาจจะมีขึ้นได้ในอนาคต ในท้ายที่สุด โลกมุสลิมจึงต้องมีผู้นำที่เต็มไปด้วยความสามารถและการยอมรับจากทุก ๆ ประเทศ เพื่อนำมาสู่บริบทของระเบียบโลกใหม่ในโลกมุสลิมที่จำเป็นจะต้องพึ่งพาชาติตนเองได้มากขึ้น

ท่าทีของไทยต่อโลกมุสลิม จึงต้องให้ความสำคัญดังนี้

1. ประเทศในโลกมุสลิมมีความเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศมหาอำนาจ ฝ่ายหนึ่งพึ่งพาสหรัฐอเมริกา นำโดยซาอุดีอาระเบีย สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ คูเวต บาห์เรน อียิปต์ จอร์แดน อีกฝ่ายหนึ่งพึ่งพาจีนและรัสเซีย นำโดยอิรัก อิหร่าน กาตาร์ การดำเนินนโยบายและการกำหนดท่าทีของไทยจึงต้องดำเนินไปด้วยความสมดุลอย่างรอบคอบ ปรากฏการณ์ในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ประเทศที่สนับสนุนโดยสหรัฐอเมริกา ต้องการรักษาเสถียรภาพด้านการปกครองประเทศ ด้วยเหตุการณ์ปฏิสัมพันธ์กับคู่ขัดแย้งของชาวอาหรับมาโดยตลอดอย่างอิสราเอล ทำให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้นว่า สหรัฐอเมริกามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงประเทศโลกมุสลิม
2. ท่าทีต่อประเทศตุรกี ควรเน้นเรื่องการกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากขึ้น โดยเฉพาะด้านความร่วมมือทางเศรษฐกิจผ่านการผลักดัน FTA ไทย-ตุรกี การส่งเสริมการส่งออกสินค้า ไปจนถึงการยอมรับมาตรฐานของฮาลาลไทย
3. ซาอุดีอาระเบียและอิหร่านคือเป็นคู่แข่งที่แย่งชิงสถานะผู้นำของโลกมุสลิมในบริบทของความแตกต่างทางนิกาย การเข้าไปปฏิสัมพันธ์ประเทศใดประเทศหนึ่ง อาจถูกมองว่าไทยเลือกข้าง ดังนั้นการเชื่อมโยงกับสองประเทศนี้ จึงต้องดึงเอาจุดแข็งของประเทศไปสร้างความร่วมมือ อาทิ ความร่วมมือทางการแพทย์ การท่องเที่ยว และความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดจนการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชนกับทั้งสองประเทศ

4.3.2 ท่าที (จุดยืน) ของประเทศไทย ต่อโลกมลายู

ผลกระทบจากโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและโลกมลายู 2 เรื่องหลักๆ ได้แก่

1) ด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และภาคบริการ

เศรษฐกิจในจังหวัดภาคใต้ที่พึ่งพาการท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศโลกมลายูเป็นหลัก โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศมาเลเซีย เช่น ร้านค้าบริเวณรอยต่อชายแดน หรือห้างสรรพสินค้าท้องถิ่นใน อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา ซึ่งพึ่งกำลังซื้อจากกลุ่มนักท่องเที่ยวโลกมลายูเป็นหลักได้รับผลกระทบหนัก ทำให้ต้องหาทางออกด้วยการปรับกลยุทธ์ระบายสินค้าชายคนในท้องถิ่นให้มากยิ่งขึ้นเกือบ 100%

2) ด้านแรงงาน

โควิด-19 ทำให้แรงงานไทยในโลกมลายูกลับสู่มาตุภูมิ

แรงงานไทยที่ทำงานในกลุ่มประเทศโลกมลายู ทั้งแรงงานถูกกฎหมายและแรงงานผิดกฎหมายเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาจำนวนรวม 100,000 คน แสดงให้เห็นว่าภาคการผลิตและภาคบริการของโลกมลายูพึ่งพาแรงงานไทยในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกันการที่แรงงานไทยไปทำงานในกลุ่มโลกมลายูจำนวนก็ได้ส่งเงินกลับประเทศจำนวนมากด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การที่แรงงานไทยกลับสู่มาตุภูมิพร้อมกันจำนวนมากทำให้เกิดภาวะแรงงานล้นตลาด และคนว่างงานกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวนมาก โดยเฉพาะจังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส

แรงงานเดิมในพื้นที่ประสบปัญหาว่างงาน

ภาคบริการมีการปรับลดพนักงาน ที่พักและโรงแรมหลายแห่งปิดตัวลง ธุรกิจบางแห่งปิดกิจการ ส่งผลให้จำนวนผู้ว่างงานเพิ่มขึ้น เกิดภาวะการแข่งขันในตลาดแรงงานในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้เพิ่มมากขึ้นเป็นหลายเท่าตัว

4.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิติความสัมพันธ์ไทย-ภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิมและโลกมลายู

4.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิติความสัมพันธ์ไทย-ภูมิภาคตะวันออกกลางและโลกมุสลิม

- โอกาสของอุตสาหกรรมฮาลาลมีแนวโน้มเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องในโลกมุสลิม ผลิตภัณฑ์เกี่ยวอาหารเวชภัณฑ์ เครื่องสำอาง เป็นเป้าหมายสำคัญสู่ตลาดของโลกมุสลิม อย่างไรก็ตาม การผลักดันด้านความเชื่อมั่นของฮาลาลไทยจึงต้องชัดเจน สามารถสร้างความเชื่อมั่น และทัดเทียมกับกลุ่มประเทศในอาเซียนอย่างอินโดนีเซีย และมาเลเซีย
- วางยุทธศาสตร์ทางการตลาดจากกลุ่มประเทศมุสลิมที่มีกำลังซื้อสูง (กลุ่มประเทศอ่าวอาหรับ) และประเทศมุสลิมที่มีศักยภาพ (อิหร่าน ตุรกี คาซัคสถาน อุซเบกิสถาน) และประเทศที่มีชนกลุ่มน้อยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิ อินเดีย
- ส่งเสริมผู้ประกอบการขนาดกลาง และขนาดเล็ก เพื่อช่วยให้อุตสาหกรรมฮาลาลไม่กระจุกอยู่กับผู้ประกอบการรายใหญ่ กลยุทธ์ที่สำคัญ คือ ใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่สำเร็จการศึกษาจากกลุ่มประเทศเป้าหมาย ให้มีส่วนร่วมในการสร้างความเข้าใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นและความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิติความสัมพันธ์ไทย-โลกมลายู

แนวโน้มการปรับตัวระยะสั้น (1-2 ปี)

- ส่งออกสินค้าประเภทอาหารฮาลาล ทั้งแบบอาหารสำเร็จรูปและอาหารปรุงสุกพร้อมรับประทาน
- ส่งเสริมนโยบายให้สินค้า SME หรือวิสาหกิจชุมชน ขอรับรองมาตรฐานฮาลาลมากยิ่งขึ้น เพื่อเพิ่มจำนวนสินค้าฮาลาลประเภทของฝากและอาหารท้องถิ่นให้หลากหลายขึ้น
- ประชากรโลกมลายูขึ้นขอบโฆษณา ละคร และภพยนตร์ไทย จึงอาจใช้อุตสาหกรรมสร้างสรรค์เจาะตลาดโลกมลายูเพิ่มขึ้น

แนวโน้มการปรับตัวระยะกลาง (3-5 ปี)

- สร้างความน่าเชื่อถือให้มาตรฐานฮาลาลของไทยเป็นที่ยอมรับ โดยใช้ความร่วมมือกับกลุ่มประเทศในโลกมลายูให้รับรองมาตรฐานฮาลาลไทย

- พัฒนาสินค้าฮาลาลของไทยให้หลากหลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสวยงาม อาทิ เครื่องสำอางฮาลาล สปาฮาลาล ร้านอาหารฮาลาล เสื้อผ้าสตรีมุสลิม เป็นต้น
- ส่งเสริมนโยบายด้านการศึกษา หรือธุรกิจการศึกษา เป็นความร่วมมือระหว่างประเทศไทยและโลกมลายู โดยจัดโครงการนักเรียนแลกเปลี่ยน หรือหลักสูตรการเรียนร่วม ให้หลากหลายมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ประเทศไทยมีจุดแข็งในเรื่องอุตสาหกรรมบันเทิง การแพทย์ สาธารณสุข วิทยาศาสตร์สุขภาพ อุตสาหกรรมยางพารา ส่วนโลกมลายูมีจุดแข็งด้านภาษาที่หลากหลาย ความรู้เรื่องศาสนาประยุกต์ โดยเฉพาะอิสลามศึกษา ศิลปะ เทคโนโลยี และดิจิทัลแพลตฟอร์ม เป็นต้น
- ส่งเสริมนโยบายร่วมทุนในอุตสาหกรรมฮาลาลระหว่างประเทศ เช่น สินค้าไทยแต่อาจจ้างดำเนินการผลิตที่ประเทศมาเลเซีย หรืออินโดนีเซีย เพื่อให้ได้รับรองมาตรฐานฮาลาลจากประเทศนั้นๆ แล้วส่งออกไปขายยังประเทศอื่นๆ ทั่วโลก
- พัฒนาทักษะแรงงานไทย ยกกระดับให้มีแรงงานฝีมือมากยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานในโลกมลายู ขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารของผู้ประกอบการหรือแรงงานไทยภายในประเทศให้สามารถสื่อสารกับลูกค้า หรือลูกค้า ได้อย่างราบรื่น
- ปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนไทยให้มีทัศนคติที่ดีต่อกลุ่มโลกมลายู เนื่องจากเป็นตลาดที่ค่อนข้างใหญ่ในภูมิภาคอาเซียน การมีทัศนคติที่ดีจะทำให้เกิดการค้า การลงทุน และการเรียนรู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะภาษามาเลเซีย และภาษาอินโดนีเซีย ซึ่งสามารถใช้สื่อสารกับประชากรอาเซียนได้มากถึง 4 ประเทศ

5. ฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย ต่อความสัมพันธ์ไทย-อินเดียและเอเชียใต้

5.1 สถานะปัจจุบันของอินเดียและเอเชียใต้

ภายหลังได้รับเอกราชจากอังกฤษในปีค.ศ.1947 อินเดียกลายเป็นประเทศประชาธิปไตยขนาดใหญ่ภายใต้การนำของนาย เยาวหราล เนรูห์ ต่อมาในห้วงของสงครามเย็น อินเดียดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบไม่เข้ากับขั้วอำนาจใด อีกทั้งยังเป็นประเทศผู้นำในการก่อตั้งกลุ่มความร่วมมือของกลุ่มประเทศที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non-Alignment Movement) อย่างไรก็ดี โครงสร้างของสงครามเย็นส่งผลให้อินเดียเริ่มเปลี่ยนทิศทางไปสานสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตทั้งในด้านการทหาร การเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม โดยในปีค.ศ. 1971 อินเดียและโซเวียตลงนามในสนธิสัญญาไมตรีและความร่วมมือ (Treaty of Friendship and Cooperation) ทำให้ศักยภาพทางทหาร และอาวุธยุทโธปกรณ์ของอินเดียในขณะนั้นจึงพัฒนายิ่งขึ้นด้วยความช่วยเหลือของสหภาพโซเวียต ในขณะเดียวกันอินเดียก็เร่งพัฒนาภาคอุตสาหกรรมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรวมถึงภาคเศรษฐกิจผ่านการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจห้าปี (Five-Year Plan) ตามแนวทางสังคมนิยม ซึ่งจะเน้นนโยบายการผลิตทดแทนการส่งออก เพื่อป้องกันการแทรกแซงจากประเทศมหาอำนาจ จนกระทั่งในสมัยของอินทิรา คานธี บทบาทการเป็นรัฐมหาอำนาจของอินเดียเด่นชัดขึ้น โดยเฉพาะจากการเปลี่ยนแปลงท่าทีนโยบายนิวเคลียร์ ซึ่งในปีค.ศ. 1968 อินเดียปฏิเสธการลงนามในสนธิสัญญา ป้องกันการเผยแพร่อาวุธนิวเคลียร์ (Non-proliferation Treaty: NPT) ที่สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตผลักดัน ยิ่งไปกว่านั้นยังประกาศความสำเร็จในการทดลองระเบิดนิวเคลียร์เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม ปีค.ศ. 1974

ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา อินเดียเห็นถึงความจำเป็นในปฏิรูปเศรษฐกิจให้เสรียิ่งขึ้น และเมื่อขั้วอำนาจโลกเปลี่ยนไปจากชัยชนะของฝั่งทุนนิยม ประกอบกับในปีค.ศ. 1991 เกิดวิกฤตการณ์การเงินอย่างรุนแรงในอินเดีย รัฐบาลจึงดำเนินการปฏิรูประบบเศรษฐกิจเป็นระบบเศรษฐกิจการตลาดอย่างจริงจัง รวมถึงเปิดเสรีการค้า การลงทุนกับต่างประเทศมากขึ้น โดยยกเลิกการออกใบอนุญาตควบคุมการลงทุน การนำเข้าและการประกอบอุตสาหกรรม รวมถึงยกเลิกการผูกขาดธุรกิจของรัฐบาล นับแต่นั้นเป็นต้นมา เศรษฐกิจของอินเดียเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากปีค.ศ. 2004 เศรษฐกิจอินเดียเติบโตสูงเฉลี่ยอยู่ในระดับร้อยละ 8-9 ต่อปี ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน เศรษฐกิจอินเดียจะชะลอตัวลงนับตั้งแต่ปีค.ศ. 2018 แต่ด้วยศักยภาพในการทะยานขึ้นมาเป็นมหาอำนาจใหม่จากปัจจัยที่เกื้อหนุนทั้งจำนวนประชากร

ขนาดพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจและภูมิศาสตร์ยุทธศาสตร์ ทำให้ประชาคมระหว่างประเทศเริ่มจับตามองอินเดียในฐานะ มหาอำนาจนำในภูมิภาคเอเชียใต้

วิสัยทัศน์ของอินเดีย

วิสัยทัศน์ของพรรคภารตียะ ชนตะ (Bhartiya Janata Party: BJP) และพรรคคองเกรส (Indian National Congress)

อินเดียมีพรรคการเมืองมากมายทั้งในระดับชาติ ระดับรัฐ และระดับท้องถิ่น แต่ในส่วนนี้จะยกพรรคคองเกรสและพรรคภารตียะ ชนตะอันเป็นสองพรรคใหญ่ระดับชาติที่มีการแข่งขันกันอย่างเข้มข้น และส่งผลต่อการเมืองของอินเดียอย่างมีนัยยะสำคัญ

- พรรคภารตียะชนตะ เป็นพรรคการเมืองขวานิยมสุดโต่ง มีอุดมการณ์สำคัญในประเด็นรัฐอินดูนิยม แนวคิดอนุรักษ์นิยมและความเป็นชาตินิยมอินเดีย ยึดมั่นแนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ ส่งเสริมการลงทุนจากต่างชาติยกเว้นภาคค้าปลีก เพื่อเน้นการสร้างงานควบคู่กับการกระตุ้นเศรษฐกิจ
- พรรคคองเกรส หรือ พรรคคองเกรสแห่งชาติอินเดีย เป็นพรรคการเมืองฝ่ายก้าวหน้า ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานตั้งแต่ปีค.ศ. 1885 ซึ่งเป็นกลุ่มการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชที่สำคัญ จนกระทั่งก่อตั้งเป็นพรรคการเมืองที่มีจุดเด่นในแนวทางแบบรัฐฆราวาสนิยม การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบผสมและส่งเสริมความเท่าเทียมของประชาชน

ในการเลือกตั้งปีค.ศ. 2019 พรรคภารตียะ ชนตะได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้น โดยพรรคภารตียะ ชนตะสามารถครองเสียงในสภาได้ถึง 272 ที่นั่งจาก 545 ที่นั่ง ซึ่งถือเป็นชัยชนะครั้งประวัติศาสตร์ที่พรรคภารตียะ ชนตะเสียงเกินครึ่งในรัฐสภาโดยไม่จำเป็นต้องตั้งรัฐบาลผสม ส่วนพรรคคองเกรสก็ถือว่าเข้าสู่ยุคตกต่ำตั้งแต่ก่อตั้งพรรคมานาน ภายใต้อิทธิพลของเอกภาพและบารมีของผู้นำพรรคไม่ยิ่งใหญ่อีกเช่นเดิม แม้ว่าจะมีสายเลือดของตระกูลเนห์รู-คานธี แต่นายราहुล คานธี ก็ยังด้อยประสบการณ์การเมืองอยู่มาก จนสุดท้ายพ่ายแพ้ให้กับนาย นเรนทรา โมตีในที่สุด

ความแตกต่างของวิสัยทัศน์

- อินดูนิยมและฆราวาสนิยม

ลักษณะความเป็นชาตินิยมฮินดูของพรคภารตียะ ชนตะ ภายใต้รัฐบาลโมตี ยังสะท้อนผ่านนโยบายความมั่นคงและนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะการต่อต้านการก่อการร้าย ที่สร้างความนิยมให้แก่พรรคอย่างมากในพื้นที่ภาคเหนือและภาคกลางจนส่งผลให้พรคภารตียะ ชนตะชนะการเลือกตั้งในระดับชาติ อีกทั้งรัฐบาลโมตีส่งเสริมวัฒนธรรมฮินดูผ่านโครงการต่างๆ ของรัฐบาลต่อประชาคมโลก อาทิ การจัดงานวันโยคะสากล การส่งเสริมแนวคิดของนักคิดชาวฮินดูคนสำคัญต่างๆ เป็นต้น นโยบายชาตินิยมฮินดูเหล่านี้สร้างปรากฏการณ์ให้พรรคได้รับความไว้วางใจอย่างล้นหลามและเหนียวแน่น โดยเฉพาะจากชาวฮินดูเคร่งศาสนา ซึ่งพรรคคงเกรงยังไม่เคยไปถึงความนิยมเช่นนั้นผ่านแนวทางแบบรัฐฆราวาสนิยมได้

จุดร่วมของวิสัยทัศน์

- วิสัยทัศน์ต่อการเป็นมหาอำนาจของอินเดีย

ความปรารถนาในการผลักดันอินเดียให้ก้าวสู่ตำแหน่งมหาอำนาจสะท้อนอย่างชัดเจนผ่านวิสัยทัศน์ของผู้นำอินเดียทั้งสองพรรคตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่สมัยหลังการประกาศเอกราช วิสัยทัศน์ของการเป็นมหาอำนาจของอินเดียก็เริ่มแสดงออกมา เยาวหราล เนห์รูได้ประกาศต่อสภาร่าง รัฐธรรมนูญในปีค.ศ. 1948 “แน่นอนว่าตอนนี้เรายังไม่ใช่มหาอำนาจทางทหารเรายังไม่ใช่มหาอำนาจทางอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้าแต่ทุกวันนี้เรามีบทบาทอย่างสำคัญในเวทีโลกและเราจะมีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆ และเป็นเพราะเรามีศักยภาพในการเป็นมหาอำนาจที่ยิ่งใหญ่” ในทำนองเดียวกัน วิสัยทัศน์การทะยานขึ้นมาของอินเดียในฐานะมหาอำนาจก็สืบทอดมาถึงผู้นำยุคปัจจุบันไม่ว่าสังกัดพรรคใด

- นโยบายเศรษฐกิจ

แม้ในอดีต พรรคคองเกรสยึดมั่นในนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมมาโดยตลอด แต่พรรคก็มีการวางแผนปูทางการเปิดเสรีเศรษฐกิจ จนกระทั่งในปีค.ศ. 1991 ก็ได้ทำการปฏิรูปเศรษฐกิจเป็นระบบเสรีอย่างจริงจัง และภายหลังการปฏิรูปเศรษฐกิจนั้น นโยบายทางเศรษฐกิจของพรคภารตียะ ชนตะและพรรคคองเกรสคล้ายคลึงและสอดคล้องกันในหลายส่วน กล่าวคือ อินเดียหันไปเน้น

นโยบายเศรษฐกิจแบบเสรีอย่างกว้างขวางซึ่งให้ความสำคัญอันดับต้นแก่โลกาภิวัตน์และความเติบโตทางเศรษฐกิจ แม้จะดูเหมือนว่าพรรคภารตียะ ชนตะจะให้ความสำคัญกับภาคเอกชนและการลงทุนจากต่างชาติมากกว่า แต่ก็ยังมีนโยบายปกป้องภาคธุรกิจค้าปลีกและมีการส่งเสริมการใช้สินค้าในประเทศมากกว่าการนำเข้าสินค้าจากภายนอก

ด้านเศรษฐกิจ

ภายหลังการปฏิรูปเศรษฐกิจสู่ระบบเสรีในปีค.ศ. 1991 อินเดียปรับระบบโครงสร้างต่างๆ เพื่อรองรับการค้าการลงทุนและเพื่อก่อให้เกิดเสถียรภาพที่ยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการลงทุนในด้านสาธารณูปโภค การศึกษา ความมั่นคงทางสังคม การปรับโครงสร้างของภาครัฐ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การขยายฐานภาษี และการพัฒนาในส่วนภูมิภาคและภาคการเกษตร นอกจากนี้ การลงทุนทั้งในอุตสาหกรรม การค้า และบริการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบัน เศรษฐกิจอินเดียมีขนาดใหญ่มีเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากสหรัฐอเมริกาและจีนเมื่อวัดจากผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Power Purchasing Parity: PPP) โดยอินเดียมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 7.34 ในระหว่างปีค.ศ. 2014 – 2018 อินเดียยังมีจำนวนประชากรกว่า 1,353 ล้านคน เป็นตลาดที่มีกำลังซื้อขนาดใหญ่และตลาดแรงงานขนาดมหึมา อีกทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรอย่างต่อเนื่องจะส่งผลให้อินเดียจะได้รับประโยชน์จากการปันผลทางประชากร(Demographic Dividend) อย่างเต็มที่ ซึ่งจะให้ผลดีต่อเศรษฐกิจอย่างมากในอนาคต อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจอินเดียมีแนวโน้มที่จะชะลอตัวลงจากปัญหาการหดตัวของการลงทุนจากภาคธุรกิจและการบริโภคมาตั้งแต่ปลายปีค.ศ. 2018 ซึ่ง Shilan Shah นักเศรษฐศาสตร์อาวุโสของอินเดียคาดว่าผลกระทบของ โควิด-19 จะยิ่งทำให้เศรษฐกิจหดตัวในไตรมาสที่สามของปีค.ศ. 2020

ภายใต้การนำของรัฐบาลโมดี อินเดียให้ความสำคัญกับการฟื้นคืนชีพให้กับเศรษฐกิจอินเดียผ่านการดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและขยายการจ้างงานในประเทศ ผ่านนโยบายเศรษฐกิจใหม่ เช่น Make in India, India Smart City และ Incredible India โดยยุทธศาสตร์สำคัญในภาคเศรษฐกิจคือการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของความเป็นประเทศที่ต้อนรับนักลงทุนโดยการปูพรมแดง (red carpet) ให้นักลงทุนไปตั้งโรงงานผลิตสินค้าในอินเดีย แทนภาพลักษณ์เดิมของระบบราชการที่เป็นอุปสรรคของนักลงทุน (red tape) นอกจากนี้ รัฐบาลอินเดียยังให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบภายในเพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตรต่อนักลงทุนต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นการเร่งรัดนำระบบภาษีเดียว (GST) มาใช้ การปรับระบบราชการให้มี

ประสิทธิภาพมากขึ้น การจัดระเบียบการคลังภาครัฐ เช่น ลดการอุดหนุนสินค้าและตั้งเป้าลดการขาดดุลบัญชี
งบประมาณ รวมถึงการปรับปรุงกรอบความร่วมมือด้านเศรษฐกิจกับต่างประเทศให้เอื้อต่อการลงทุน
ขณะเดียวกันมีความรัดกุมเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของอินเดียมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ ดัชนีความสามารถในการ
แข่งขัน (Global Competitiveness Index) ของอินเดียจึงเพิ่มขึ้นเป็นลำดับที่ 40 ในปีค.ศ. 2018 อีกทั้งลำดับ
ความยากง่ายในการประกอบธุรกิจ (Ease of Doing Business) ก็เพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับที่ 100 อีกด้วย

อินเดียยังมีบทบาทมากขึ้นในระดับเวทีพหุภาคี เช่น SAARC BIMSTEC ASEAN WTO ซึ่งความ
ร่วมมือระหว่างประเทศเหล่านี้เปิดโอกาสให้อินเดียแสวงหาการสนับสนุนทางการเมืองและผลประโยชน์ทาง
เศรษฐกิจ อีกทั้งยังเป็นการรักษาดุลอำนาจผ่านการเจรจาพหุภาคีท่ามกลางการทะยานขึ้นมาของจีน โดยใน
มุมมองของประเทศที่อ่อนแอกว่าในภูมิภาค อินเดียถือเป็นพันธมิตรทางเลือกด้านเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน
และความมั่นคงที่สำคัญในการคานอิทธิพลจากโครงการ BRI ของจีน

ด้านการทหาร

ในทางความมั่นคง อินเดียเผชิญภัยคุกคามจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ การขยายอิทธิพลของ
มหาอำนาจอย่างสหรัฐฯและจีน การก่อการร้าย อีกทั้งยังมีโจทย์สำคัญเป็นความขัดแย้งกับปากีสถาน และ
ปัญหาทางพรมแดนกับจีน ด้วยเหตุนี้การทะยานขึ้นมาของจีนจึงเต็มไปด้วยความท้าทาย ทั้งจากการรักษา
ความสงบภายในและการสร้างดุลภาพแห่งอำนาจของภูมิภาค ปัจจุบัน อินเดียถือเป็นประเทศมหาอำนาจ
ทางทหารที่สำคัญประเทศหนึ่งในโลก ด้วยงบประมาณกลาโหมปีค.ศ. 2018 สูงราว 57 พันล้านดอลลาร์
สหรัฐฯ อินเดียมีศักยภาพกองทัพเรือที่ใหญ่เป็นอันดับสี่ของโลก มีความสามารถในการผลิตเรือดำน้ำ
พลังงานนิวเคลียร์ เรือบรรทุกเครื่องบิน เรือพิฆาต เรือสงครามทุ่นระเบิด ฯลฯ อีกทั้งยังมีอาวุธ
ยุทธโศภณของกองทัพบกที่มีอำนาจการทำลายล้างสูง อาทิ อาวุธที่ใช้กับหน่วยกองพลยานเกราะต่างๆ
อาวุธนำวิถีและขีปนาวุธ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาวุธที่อินเดียพัฒนาและผลิตเอง เช่น อาวุธปล่อยนำวิถี พื้นสูพื้น
BrahMos อาวุธปล่อยนำวิถีพื้นสู่อากาศ Akash ขีปนาวุธต่อต้านขีปนาวุธในชั้นบรรยากาศโลก ศักยภาพ
ด้านการทหารของอินเดียพัฒนาไปสู่ขั้นการพัฒนาและผลิตเทคโนโลยีด้วยตัวเอง โดยเฉพาะอาวุธทาง
ยุทธศาสตร์อย่างนิวเคลียร์ ดาวเทียมและขีปนาวุธ

ภายใต้การนำของพรรคภารตียะชนตะ อินเดียให้ความสำคัญกับนโยบายเชิงรุกเพื่อต่อต้านการก่อการ
ร้าย โดยมองว่ากลุ่มติดอาวุธในแคชเมียร์ที่มีฐานทัพอยู่ในปากีสถานคือภัยคุกคามสำคัญของประเทศ
ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศตึงเครียด พื้นที่แคชเมียร์กลายเป็นแนวปะทะของการเผชิญหน้าทาง

การทหาร ความขัดแย้งปะทุจนเกือบเป็นสงคราม เมื่อวันที่ 14 ก.พ. ปีค.ศ. 2019 ผู้ก่อการร้ายใช้ระเบิดฆ่าตัวตายโจมตีขบวนกองกำลังหน่วยพิเศษอินเดียที่รักษาการณ์อยู่ทางตอนใต้ของแคชเมียร์ เป็นเหตุให้มีทหารเสียชีวิตมากถึง 46 นาย อินเดียจึงดำเนินการตอบโต้ด้วยการโจมตีทางอากาศไปในเขตแดนของปากีสถาน ส่วนปากีสถานก็ตอบกลับด้วยการยิงเครื่องบินรบของอินเดียตก พร้อมกับควบคุมตัวนักบินเอาไว้ได้ โดยเหตุการณ์นี้ถือเป็นความขัดแย้งรุนแรงที่สุดในแคชเมียร์ในรอบ 30 ปี ต่อมาเดือนสิงหาคมในปีเดียวกัน รัฐบาลอินเดียยังยกเลิกกฎหมายมาตรา 370 ว่าด้วยสถานะพิเศษเขตปกครองตนเองชัมมู-แคชเมียร์ และรวบอำนาจสู่ส่วนกลาง ปากีสถานและฝ่ายต่อต้านรัฐบาลไม่พอใจอย่างมาก มีการประท้วงและขู่ที่จะตอบโต้อย่างถึงที่สุด

นอกเหนือจากปากีสถานแล้ว ความขัดแย้งจีน-อินเดียก็ทวีความรุนแรงขึ้นเช่นเดียวกัน โดยความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศถูกบั่นทอนจากปัญหาพรมแดน ปัญหาความไม่พอใจจากจีนต่อท่าทีของอินเดียที่สนับสนุนองค์ดาไลลามะของทิเบต ความกังวลของอินเดียต่อความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างจีนกับปากีสถาน รวมทั้งความพยายามในการขยายอิทธิพลของจีนเข้ามาในมหาสมุทรอินเดีย ทั้งสองประเทศมีการปะทะเผชิญหน้ากันหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นสงครามพรมแดนปีค.ศ. 1962 การปะทะกันที่สิกขิม ปีค.ศ. 1967 ที่หุบเขาซัมโดรอง ชู ปีค.ศ. 1987 การเผชิญหน้ากันในเขตพื้นที่ราบสูงโดคลัมในปีค.ศ. 2017 และล่าสุดเหตุปะทะที่หุบเขากาลวาน (Galwan valley) ในภูมิภาคลาดักห์ เมื่อวันที่ 15 มิ.ย. ปีค.ศ. 2020 ซึ่งส่งผลให้ทหารอินเดียเสียชีวิตจำนวน 20 นาย ความขัดแย้งในครั้งนี้ทำให้เกิดกระแสชาตินิยมต่อต้านจีนในอินเดีย เช่น การสร้าง #BoycottMadeinChina ในสังคมออนไลน์ของอินเดีย และรัฐบาลอินเดียยังสั่งแบนแอปพลิเคชันที่พัฒนาโดยจีนจำนวน 59 รายการ เช่น TikTok CamScanner และ WeChat เป็นการตอบโต้อีกด้วย

ด้านอำนาจละมุน

อินเดียมีแหล่งอำนาจละมุนที่ยังรออยู่ในปัจจัยทางศาสนา ประวัติศาสตร์ ภาษา วัฒนธรรมและความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งการแผ่ขยายอำนาจละมุนของอินเดียก็ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการสร้างบทบาทระหว่างประเทศ โดยจะยกตัวอย่างรูปแบบการใช้อำนาจละมุนของอินเดียอย่างพอสังเขปดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง การใช้นโยบายอำนาจละมุนผ่านศาสนา ด้วยประเทศอินเดียมีร่องรอยของการเป็นจุดกำเนิดความเชื่อของหลากหลายศาสนาไม่ว่าจะเป็น ศาสนาพุทธ ศาสนาซิกข์และศาสนาฮินดู ซึ่งในปัจจุบัน

แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาของอินเดียดึงดูดนักท่องเที่ยวจากศรีลังกา ญี่ปุ่นและประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยรัฐบาลโมดีก็เล็งเห็นความสำคัญต่อการทูตศาสนากับทั้งประเทศภายในและภายนอกภูมิภาค ยกตัวอย่างการเยือนประเทศเนปาลของโมดีในปีค.ศ. 2014 มีการเข้าไปสักการะ Pashupatinath Temple พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาฮินดูของเนปาล จนทำให้ความนิยมของชาวเนปาลต่อโมดีเพิ่มขึ้นมาก ในช่วงก่อนเกิดปัญหาเรื่องรัฐธรรมนูญของประเทศเนปาล อีกทั้งในปีค.ศ. 2017 โมดียังเดินทางไปร่วมเฉลิมฉลองเทศกาลวิสาขาบูชา ณ ประเทศศรีลังกา เพื่อแลกเปลี่ยนทางการทูต จากการมาเยือนของรานิล วิกรมสิงเห นายกรัฐมนตรีศรีลังกาที่เดินทางมาเจรจาทำข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างทั้งสองประเทศในช่วงต้นเดือนเมษายนก่อนหน้า

ประการที่สอง การใช้นโยบายอำนาจละมุนผ่านการศึกษา ภาษาและวัฒนธรรม โดยมีหน่วยงาน Indian Council for Cultural Relations (ICCR) สังกัดกระทรวงการต่างประเทศ ทำหน้าที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและประเทศอื่นๆ โดยใช้เครื่องมือการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมผ่านการศึกษา ในปัจจุบัน ICCR มอบทุนการศึกษากว่า 4,000 ทุนแก่นักเรียนต่างชาติ โดยเฉพาะนักศึกษาจากประเทศในแถบเพื่อนบ้าน ซึ่งถือเป็นการตอบสนองขยายอิทธิพลในภูมิภาคผ่านนโยบายเพื่อนบ้านมาก่อน (Neighbourhood First Policy) ยิ่งไปกว่านี้ อินเดียยังกำหนดให้มีวันภาษาฮินดีโลก (World Hindi Day) และประสบความสำเร็จในการผลักดันให้สหประชาชาติประกาศวันโยคะสากล (International Yoga Day) อีกทั้งการเผยแพร่ศิลปะวัฒนธรรมในแบบของอินเดียผ่านภาพยนตร์บอลลิวูดที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในปัจจุบัน นอกจากนี้ ชาวอินเดียโพ้นทะเลหรือชุมชนอินเดียในต่างแดนก็มีอิทธิพลการเผยแพร่วัฒนธรรมและขยายอำนาจละมุนของอินเดียไปในวงกว้าง

ประการที่สาม การใช้นโยบายอำนาจละมุนผ่านอุดมการณ์ประชาธิปไตย บทความ Brookings นำเสนอว่าอำนาจละมุนจากการเป็นประเทศที่มีค่านิยมประชาธิปไตยนั้นทำให้อินเดียมีบทบาทระหว่างประเทศขึ้นมาอย่างสำคัญในช่วงภายหลังสงครามเย็น ปัจจัยการเติบโตทางเศรษฐกิจและความเป็นประชาธิปไตยของอินเดียนั้นนำไปสู่โอกาสการสานสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศอาเซียนในทศวรรษ 1990 ตลอดจนถึงการลงนามในความตกลงด้านนิวเคลียร์พลเรือนกับสหรัฐฯ ในปีค.ศ.2001 ด้วยสหรัฐฯ เชื่อว่าหลักการประชาธิปไตยที่อินเดียยึดถือนั้นจะทำให้ทั้งสองประเทศสามารถเจรจาหาความร่วมมือกันได้แม้ในประเด็นอ่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับปรมาณู ซึ่งการลงนามในความร่วมมือครั้งนี้นำไปสู่การยุติการโดดเดี่ยวอินเดียจากความร่วมมือทางนิวเคลียร์ ทำให้อินเดียสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีอะตอมขั้นสูง สามารถสร้างโรงงานผลิตพลังงานนิวเคลียร์ได้เพิ่มขึ้น ซึ่งล้วนเป็นประโยชน์ในด้านความมั่นคงทางพลังงานและเปิดโอกาสให้อินเดียเป็นมหาอำนาจทางนิวเคลียร์อย่างแท้จริง ในแง่นี้จึงสรุปได้ว่า บทบาทนำในทาง

ประชาธิปไตยของอินเดียได้รับการยอมรับอย่างดีในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศเพื่อนบ้านอย่าง บังกลาเทศ เนปาล มัลดีฟส์และอัฟกานิสถานซึ่งต่างก็เชื่อในความเป็นประชาธิปไตยของอินเดียจนถึงขนาดที่ ขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลนิวเดลีในการจัดการเลือกตั้งที่โปร่งใส ตลอดจนถึงการพัฒนากระบวนการสวัสดิการ ภาครัฐ

อย่างไรก็ดี การใช้อำนาจละมุนของอินเดียยังประสบกับความท้าทายจากกระแสอนุรักษ์นิยมสุดโต่งที่ เพิ่มขึ้น ถึงแม้การหยิบเอาชาตินิยมฮินดูขึ้นมาจะเป็นประโยชน์ต่ออินเดียในการสร้างชาติและเอกภาพการ ปกครองที่มาจากประชาชนเสียงส่วนมาก แต่ในขณะเดียวกัน ชาตินิยมก็เปรียบเป็นดาบสองคมที่สามารถสร้าง ผลร้ายได้ โดยเฉพาะกระแสชาตินิยมฮินดูที่รุนแรงจนเกินไปจะสร้างข้อจำกัดให้แก่อำนาจละมุนของอินเดียใน ด้านต่างๆ ด้วยการทูตทางศาสนาจะทำได้อย่างไม่เต็มที่ เสรีภาพในการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมจะลดลง หรือ บทบาทผู้นำในเชิงประชาธิปไตยของอินเดียอาจถูกกักขังในที่สุด

5.2 ฉากทัศน์ของอินเดียและเอเชียใต้

5.2.1 ระยะสั้น (1-2 ปี)

- อินเดียและเอเชียใต้ยังคงเผชิญหน้ากับภัยคุกคามที่รุนแรงที่สุด นั่นคือ การแพร่ระบาดของโควิด-19 ถึงแม้จะมีการทำงานวิจัยและการสร้างเครือข่ายในกลุ่มประเทศ SAARC เพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกัน และกันภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว
- อย่างไรก็ตามการพัฒนาวัคซีนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันโควิด-19 ของประเทศอินเดียก็มีความก้าวหน้าอย่าง ต่อเนื่อง ประกอบกับความสามารถในการผลิต รวมทั้งในกรณีที่ไม่สามารถต่อยอดจากงานวิจัยของ ตนเองได้ อินเดียก็เป็นประเทศที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้สิทธิเหนือสิทธิบัตรยา (Compulsory Licensing) ได้อย่างเชี่ยวชาญ ดังนั้นจึงเชื่อได้ว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดที่อาจจะยังขยายตัวอย่าง ต่อเนื่องตลอดปี 2020 น่าจะค่อยๆ บรรเทาลงในปี 2022
- หลังจากนั้นอินเดียและเอเชียใต้น่าจะค่อยๆ มีเศรษฐกิจที่ฟื้นตัวอย่างต่อเนื่องจนกลับสู่การขยายตัวใน อัตราที่สูงได้อีกครั้งในระยะกลาง (3-5 ปี)
- แม้อินเดียจะได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 จนทำให้เกิดภาวะชะงักงันทาง เศรษฐกิจ แต่ด้วยความที่เป็นประเทศที่มีตลาดภายในประเทศขนาดใหญ่ จึงทำให้ภาคการผลิตใน ประเทศอินเดียยังสามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้ แม้จะมีอัตราการขยายตัวที่ลดลง อย่างไรก็ตาม ข้อ ขัดแย้งจากกรณีพิพาทเรื่องเขตแดนในบริเวณที่ราบสูง อักไสชิน (Aksaichin) ซึ่งเป็นที่ราบสูงกว้างใน บริเวณลาดัก รัฐฉัมมูและกัซมีระ และตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาคุนหลุนของจีนกับเทือกเขาคาราโครัม

ทางเหนือของอินเดีย ความขัดแย้งดังกล่าวทำให้ประชาชนอินเดียเป็นจำนวนมากปลุกกระแสชาตินิยมและรณรงค์ให้มีการลด และ/หรือ งด การซื้อสินค้าที่ผลิตในประเทศจีน จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สำนักงานส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ณ เมืองมุมไบ (Thai Trade Center) รายงานความต้องการของผู้ผลิตสินค้าในประเทศอินเดียที่ต้องการสั่งซื้อสินค้าหลายประเภทจากผู้ผลิตในประเทศไทย

- ดังนั้นในระยะสั้น ผู้ผลิตในประเทศไทย ควรพิจารณาอินเดียและเอเชียใต้เป็นหนึ่งในแหล่งวัตถุดิบและตลาดสินค้าทางเลือก เพื่อกระจายความเสี่ยงจากตลาดและแหล่งวัตถุดิบเดิมที่คึกคักขึ้นทำการค้าอยู่ก่อนหน้านี้
- ในด้านสังคม-วัฒนธรรม อำนาจละมุน (Soft-Power) โดยเฉพาะมิติการศึกษา และการแลกเปลี่ยนบุคคล (People-to-People Connectivity) ซึ่งอินเดียให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 1950 คงจะมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เช่น จำนวนทุนการศึกษาที่เพิ่มขึ้น โครงการความช่วยเหลือทางด้านวิชาการและเทคโนโลยี ดังนั้นไทยต้องเร่งใช้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ในมิตินี้ พร้อมทั้งต้องคำนึงถึงการใช้อำนาจละมุนในลักษณะนี้กับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียใต้อย่าง

5.2.2 ระยะกลาง (3-5 ปี)

- เมื่อวิกฤตโควิด-19 ผ่านพ้นไป คณะผู้วิจัยเชื่อว่า อินเดียและประเทศในภูมิภาคเอเชียใต้จะเป็นหนึ่งในกลุ่มประเทศที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง (Emerging Economy) ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยดังต่อไปนี้ 1) มีตลาดภายในที่มีขนาดใหญ่ 2) มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ 3) มีทรัพยากรมนุษย์ทั้งในระดับแรงงานไร้ฝีมือ กึ่งฝีมือ และ แรงงานฝีมือ และผู้ประกอบการวิชาชีพชั้นสูง เป็นจำนวนมาก เชื่อว่าหลายๆ ประเทศจะมีโอกาสพัฒนาตนเองขึ้นเป็นประเทศที่มีรายได้ระดับกลาง (Middle Income Country)
- ข้อตกลงการค้าเสรีระหว่างไทย และประเทศในภูมิภาคเอเชียใต้ น่าจะสามารถสรุปผลการเจรจาตลอดจนสามารถบังคับใช้ข้อตกลงทางค้าเสรีบางฉบับได้ โดย ข้อตกลงการค้าที่ต้องให้ความสนใจมากเป็นพิเศษคือ Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) ระหว่าง ประชาคมอาเซียน 10 ประเทศกับ อินเดีย (และจีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์) และข้อตกลงการค้าเสรี BIMSTEC ซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิก 7 ประเทศได้แก่ ไทย เมียนมา บังกลาเทศ อินเดีย เนปาล ภูฏาน และ ศรีลังกา
- ทางหลวง 3 ฝ่าย ไทย-เมียนมา-อินเดีย (India Myanmar Thailand Trilateral Highway) ที่จะเชื่อมโยงภูมิภาคอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือ (North Eastern Region) จากเมือง Imphal รัฐมณีปุระ ผ่านเมืองมณฑลทะเลย์ และนครย่างกุ้ง ของประเทศเมียนมา เข้าสู่อำเภอแม่สอด จังหวัดตากของ

ประเทศไทย น่าจะแล้วเสร็จ และส่วนขยายที่จะเชื่อมโยงต่อไปยัง สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม คงจะแล้วเสร็จ ทำให้การคมนาคมขนส่งคนและสินค้าระหว่างอาเซียน และเอเชียใต้จะมีความสะดวกมากยิ่งขึ้นและมีต้นทุนการขนส่งสินค้าที่ลดลง ซึ่งจะเปิดโอกาสทางการค้าและการลงทุนให้กับผู้ประกอบการไทยมากยิ่งขึ้น

- อย่างไรก็ตาม ในมิติความมั่นคง ประเทศไทยและประชาคมอาเซียนซึ่งมีทำเลที่ตั้งอยู่ในจุดกึ่งกลางของยุทธศาสตร์ Indo-Pacific ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของจีน โดยหลากหลายประเทศ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ ประเทศอินเดีย จะทำให้ไทยต้องดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยความรอบคอบและระมัดระวังมากยิ่งขึ้น เพราะไทยเป็นพันธมิตรที่ดีกับทั้งจีนและอินเดีย

5.3 ท่าที (จุดยืน) ของประเทศไทย ต่ออินเดียและเอเชียใต้

อินเดียและเอเชียใต้ โดยเฉพาะประเทศที่อยู่ในภูมิภาคอ่าวเบงกอล (อินเดีย บังกลาเทศ และ ศรีลังกา) ถือเป็นพื้นที่เป้าหมายที่ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนอกจากความใกล้ชิดในฐานะเพื่อนบ้านแล้ว ภูมิภาคอ่าวเบงกอลยังเป็นหนึ่งในเขตเศรษฐกิจที่ใหญ่ที่สุดในโลก โดยมีมูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ หรือ GDP รวมกันสูงกว่า 3.620 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ณ ปี 2018 โดยหากพิจารณาเปรียบเทียบระหว่าง GDP nominal และ GDP PPP จะพบว่าประเทศสมาชิกในภูมิภาคเอเชียใต้ล้วนเป็นประเทศที่ระดับค่าครองชีพที่ต่ำ ทำให้มูลค่าของ GDP PPP มีมูลค่าสูงกว่า GDP nominal ในทุกประเทศสมาชิก และหากพิจารณาจากค่า GDP PPP ซึ่งหมายถึงขนาดของเศรษฐกิจที่มีการปรับระดับมาตรฐานค่าครองชีพแล้ว อินเดีย จะกลายเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ 3 ของโลก ด้วยมูลค่า 10.498 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ (รองจากอันดับ 1 คือจีน และอันดับ 2 สหรัฐอเมริกา)

ในขณะที่รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีของทุกประเทศในภูมิภาคเอเชียใต้อยู่ที่ระดับสูงกว่า 1,000 ดอลลาร์สหรัฐต่อคนต่อปี (ยกเว้นเนปาล ที่ระดับ 918.9 ดอลลาร์สหรัฐต่อคนต่อปี) นั้นทำให้ทุกประเทศเป็นประเทศที่มีรายได้ระดับกลาง โดยเฉพาะศรีลังกาซึ่งอยู่ในกลุ่มบนของประเทศที่มีรายได้ระดับกลาง (มีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ระดับสูงกว่า 4,000 ดอลลาร์สหรัฐต่อคนต่อปี) ซึ่งธนาคารโลกจึงจะเลื่อนขั้นให้ศรีลังกาขึ้นมาอยู่ในระดับ Upper-Middle Income Country ในปี 2019 นี้เอง

เมื่อพิจารณาถึงกำลังแรงงาน ทุกประเทศในภูมิภาคต่างมี อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงาน (Labour Force Participation Rate, ร้อยละของประชากรที่มีอยู่ในกำลังแรงงาน) ในอัตราสูงเกินกว่า ร้อยละ 50 นั้นหมายความว่าเกินกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรของแต่ละประเทศยังอยู่ในวัยแรงงานและพร้อมที่จะทำงาน โดยมีบังกลาเทศ ศรีลังกา และอินเดียที่ยังมีอัตราการว่างงานในระดับสูงที่ประมาณร้อยละ 4-6

เศรษฐกิจของประเทศในเอเชียใต้พึ่งพาการบริโภคภายในประเทศเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยการบริโภคภายในประเทศคิดเป็นสัดส่วนระหว่างร้อยละ 55 - 70.8 ของมูลค่าผลผลิตรวมภายในประเทศ นั้นหมายความว่าปัจจัยภายนอกจากการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของแต่ละประเทศไม่มากนัก เสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจขึ้นกับปัจจัยภายใน และยังหมายความว่าเศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้ยังไม่ได้เปิดสู่ตลาดการค้าของโลกมากนักพิจารณาได้จากมูลค่าการส่งออกและการนำเข้าที่สูงสุดเพียงไม่เกินร้อยละ 29.9 และ 49.55. ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่าอินเดียและเอเชียใต้คือตลาดที่มีขนาดใหญ่ มีกำลังซื้อ มีอัตราการเจริญเติบโตสูง เป็นทั้งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งทรัพยากรมนุษย์ รวมทั้งยังมีระยะทางไม่ไกลจากประเทศไทย และในขณะเดียวกันก็มีเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกับประเทศไทย และทุกประเทศต่างก็กำลังตื่นตัวในการส่งเสริมให้นักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุน หลังจากความไม่สงบเรียบร้อยในหลายประเทศมีสถานการณ์ทางการเมืองความมั่นคงที่ปรับตัวดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ท่ามกลางสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่ตึงเครียดจากการแข่งขันของมหาอำนาจ ประกอบกับความพยายามของอินเดียในการผลักดันให้ BIMSTEC เป็นพันธมิตรยุทธศาสตร์ ประเทศไทยควรส่งเสริมมิติปทัสฐานเสรีนิยมในกรอบความร่วมมือนี้ให้ชัดเจนและผลักดันให้ BIMSTEC เป็นเวทีความร่วมมือนานาชาติ โดยไม่จำกัดว่าต้องเป็นความร่วมมือด้านการค้า แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องรักษาสมดุลของความร่วมมือ BIMSTEC ไม่ให้เป็นการการส่งสัญญาณของการต่อต้านจีน หรือนำมาเป็นที่ประเด็นกดดันให้มีความแตกแยกในจุดยืนเกี่ยวกับระดับความสัมพันธ์กับจีน อินเดียและสหรัฐฯ ซึ่งจะเป็ปัจจัยที่สำคัญหนึ่งที่กำหนดทิศทางความร่วมมือในสาขาของความมั่นคงของ BIMSTEC ในอนาคต

ดังนั้นจุดยืนและท่าทีของประเทศไทย คือ การให้ความสำคัญกับอินเดียและเอเชียใต้ในระดับสูง ในทุกมิติความสัมพันธ์ อาจจะเป็นรองก็เพียงการให้ความสำคัญที่สุดกับ ประชาคมอาเซียน และในห้วงเวลาระยะสั้น (1-2 ปี, 2020-2022) ในฐานะที่ไทยเป็นประเทศผู้ประสานระหว่างประชาคมอาเซียนและอินเดีย ซึ่งเป็นเสมือนพี่ใหญ่ที่มีบารมีและมีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายของประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียใต้ ก็ทำให้การจัดลำดับความสำคัญนี้ ที่ประเทศรอบบ้านอย่างประชาคมอาเซียน เป็นความสำคัญลำดับที่ 1 ควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญอินเดียและเอเชียใต้ (ซึ่งไทยมีพรมแดนเชื่อมโยงทางทะเลในอ่าวเบงกอล) เป็นความสำคัญลำดับที่ 2 จึงเป็นจุดยืนและท่าทีที่สอดคล้องไม่ขัดแย้งซึ่งกันและกัน

5.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิติความสัมพันธ์ไทย-อินเดียและเอเชียใต้

- บทบาทนำของไทยต่ออินเดียและเอเชียใต้ต้องมีท่าทีที่เป็นมิตร สร้างความไว้วางใจ และไม่เป็นการหักหน้าประเทศสมาชิกที่มีขนาดใหญ่ทั้งในมิติประชากร และมิติขนาดเศรษฐกิจ รวมทั้งมีอิทธิพล

ทั้งในทางการเมืองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และสังคม-วัฒนธรรม ในภูมิภาคอย่างยิ่ง นั่นคือ อินเดีย ดังนั้นการริเริ่มหรือเดินหน้าความร่วมมือในมิติต่าง ๆ ที่ประเทศไทยอยากจะริเริ่มคงต้องมีการสร้างความร่วมมือสร้างความเข้าใจกับประเทศที่ใหญ่อย่างอินเดียก่อนในเวทีที่ไม่เป็นทางการ และเมื่อทั้งสองประเทศเห็นพ้องต้องกันในหลักการ จึงนำไปขยายผลผลักดันต่อในเวที

- ไทยผ่าน กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ ผู้เป็นกลไกหลักในการเจรจาการค้าภายใต้กรอบทวิภาคี และ กรอบภูมิภาค (ไทย-อินเดีย, อาเซียน-อินเดีย และ RCEP) รวมทั้งกรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ผู้เป็นกลไกหลักในการเจรจาการค้าภายใต้กรอบความตกลงการค้าเสรีบิมสเทค คงต้องเน้นเดินหน้าการเจรจาความตกลงการค้าเสรี ควบคู่กับการให้ความรู้ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยทั้ง 2 หน่วยงานน่าจะต้องสร้างกลไกในการทำงานร่วมกันให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น
- เป้าหมายสำคัญของการเจรจาการค้ากับประเทศในเอเชียใต้ซึ่งไม่ได้มีข้อตกลงการค้าเสรีกับหลากหลายประเทศมากนัก และยังเป็นหน้าใหม่ในวงการข้อตกลงการค้าเสรี ดังนั้นไทยจึงควรให้ความสำคัญและกำหนดเป้าหมายในการเจรจาเพื่อ “ความอยู่ดีมีสุขร่วมกัน”
- สำหรับภาคเอกชน การเริ่มต้นพิจารณาภูมิภาคเอเชียใต้ด้วยทัศนคติที่ถูกต้อง อย่าใช้ความจริงเพียงส่วนเลี้ยวตัดสินคนทั้งประเทศ แต่แต่ละประเทศเต็มไปด้วยผู้คนและวัฒนธรรมย่อยที่หลากหลายแตกต่างกัน แต่ประเทศอินเดียเพียงประเทศเดียวก็มีความหลากหลายและความแตกต่างเหลือคณานับแล้ว แต่ละรัฐในอินเดียต่างก็มีเอกลักษณ์และมีวัฒนธรรมของตนเอง มีบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมและรสนิยมที่แตกต่างกัน สิ่งที่เป็นจริงในที่หนึ่งอาจจะไม่สามารถใช้อธิบายในที่อื่นได้ ดังนั้น เราจึงควรระวังไม่ใช้ประสบการณ์และมุมมองที่จำกัด ข้อสรุปที่ครอบคลุมเกี่ยวกับทั้งประเทศ
- ถึงแม้ข้อตกลงการค้าเสรีกับภูมิภาคเอเชียใต้ ไม่ว่าจะเป็นในกรอบทวิภาคีอย่าง ไทย-อินเดีย (ที่ปัจจุบันเปิดเสรีเพียง 83 รายการสินค้า) กรอบอนุภูมิภาคอย่าง BIMSTEC FTA และ กรอบภูมิภาคอย่าง RCEP ยังไม่สามารถหาข้อสรุประหว่างประเทศสมาชิกได้ แต่สำหรับผู้ประกอบการแล้ว นี่คือช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดที่จะเริ่มต้นเสาะแสวงหาช่องทางและหาโอกาสในการทำการค้าและการลงทุนในเอเชียใต้ ทั้งนี้เมื่อข้อตกลงทั้งหมดสามารถหาข้อสรุปได้และมีผลบังคับใช้ ผู้ประกอบการที่เริ่มต้นได้ก่อนก็จะสามารถใช้สิทธิประโยชน์ได้พร้อม ๆ กับที่จะได้รับแต้มต่อเนื่องจากการประหยัดต่อขนาด (Economies of Scale) ของการเข้าสู่ตลาดขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพในการเจริญเติบโตสูงควบคู่ไปกับความได้เปรียบเนื่องจากเป็นผู้เข้าสู่ตลาดได้ก่อนเจ้าอื่น (Economies of Speed)
- มองอินเดียและเอเชียใต้เป็นพื้นที่ย่อย ๆ เล็ก ๆ อย่างมองรวมเป็นประเทศเดียว ทั้งนี้เพราะประเทศในภูมิภาครอบ ๆ อ่าวเบงกอลนั้น มีความสลับซับซ้อนในเชิงวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา ชาติพันธุ์ และการเมืองการปกครอง แต่ละประเทศมีเอกลักษณ์ มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและแตกต่างกันออกไปอย่างโดดเด่น ความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตที่เกิดขึ้นในภูมิภาคดังกล่าวนี้สามารถสืบย้อนไปได้จาก

เอกสารทางประวัติศาสตร์มากมาย จึงสมควรศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจให้กระจ่างถึงความแตกต่างของแต่ละประเทศ หากมีความเข้าใจอันคลุมเครือ หรือความเข้าใจแบบเหมารวม อาจทำให้เกิดความสับสนและปฏิบัติตัวผิดพลาด ทำให้เสียโอกาสทางการค้าการลงทุน หรือวางแผนการตลาดไม่เหมาะสม คลาดเคลื่อนจากความต้องการกลุ่มเป้าหมายที่แท้จริง

- ใช้สังคม-วัฒนธรรม-ศาสนาให้เป็นประโยชน์ ในการปรับรูปแบบของสินค้า บริการ และการลงทุนให้ตรงตามความต้องการอย่างแท้จริงของผู้บริโภค (Insight, Demand Driven policy)
- การยอมรับศักยภาพของอินเดียในฐานะอำนาจที่กำลังทะยานขึ้นมา ทั้งในทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การทหารและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 โดยมีศักยภาพหลายอย่างของอินเดียที่ไทยสามารถเรียนรู้และร่วมมือ

6. ฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย ต่อ สหภาพยุโรปและรัสเซีย

6.1 สถานะปัจจุบันของสหภาพยุโรปและรัสเซีย

6.1.1 สถานะปัจจุบันของสหภาพยุโรป

สหภาพยุโรปเกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงในปีค.ศ. 1952 โดยแรกเริ่มเป็นการรวมกลุ่มประเทศในนามประชาคมถ่านหินและเหล็กกล้าแห่งยุโรป (The European Coal and Steel Community: ECSC) ที่ต้องการสร้างสันติภาพและฟื้นฟูเศรษฐกิจหลังจากต้องเผชิญกับความเสียหายจากสงคราม โดยประเทศผู้ก่อตั้งทั้งหกประเทศ ได้แก่ ฝรั่งเศส เยอรมนีตะวันตก เบลเยียม อิตาลี ลักเซมเบิร์ก และ เนเธอร์แลนด์ ได้ลงนามในสนธิสัญญา กรุงโรมสองฉบับ คือ สนธิสัญญาประชาคมเศรษฐกิจยุโรป (European Economic Community: EEC) และสนธิสัญญาประชาคมปรมาณูยุโรป (EURATOM) โดยมีเป้าหมายเพื่อบูรณาการเศรษฐกิจระหว่างประเทศสมาชิกบนพื้นฐานของสันติภาพและหลักการประชาธิปไตย ต่อมาในปีค.ศ. 1967 ได้มีการรวมประชาคมถ่านหินและเหล็กกล้าแห่ง ประชาคมเศรษฐกิจ และประชาคมปรมาณูเข้าด้วยกัน และใช้ชื่อใหม่ว่าประชาคมยุโรป (European Community: EC) และรับสมาชิกเพิ่มเติม คือ สหราชอาณาจักร ไอร์แลนด์ เดนมาร์ก กรีซ สเปนและโปรตุเกส ตามลำดับ รวมเป็น 12 ประเทศ กระทั่งในปีค.ศ. 1993 การบูรณาการของกลุ่มประเทศพัฒนาเป็น สหภาพยุโรป (European Union : EU) ภายใต้สนธิสัญญามาสทริคท์ (Maastricht Treaty) อัน ประกอบด้วยเสาหลักสามประการคือ 1. การบูรณาการสหภาพการเมืองยุโรป 2. นโยบายร่วมด้านการต่างประเทศและความมั่นคง 3. ความร่วมมือด้านกิจการยุติธรรมและกิจการภายใน ในแง่หนึ่ง ถือเป็นการขยายอำนาจองค์กรในประชาคม และลดอำนาจอธิปไตยของประเทศสมาชิก

ในปัจจุบัน สหภาพยุโรปมีรัฐสมาชิกจำนวน 27 ประเทศ (สหราชอาณาจักรออกจากการเป็นสมาชิกสหภาพยุโรป เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2563 (ค.ศ. 2020)) มีระบบตลาดร่วม ระบบภาษีศุลกากรร่วม มีการใช้เงินสกุลยูโรร่วมกันใน 17 ประเทศสมาชิก (Eurozone) สหภาพยุโรปถือเป็นสหภาพที่มีการบูรณาการทางเศรษฐกิจและการเงินเป็นสำคัญ แม้ในปีค.ศ. 2016 การบูรณาการและความร่วมมือของสหภาพยุโรปถูกสั่นคลอนจากผลการลงประชามติให้สหราชอาณาจักรถอนตัวออกจากสหภาพ หรือ Brexit แต่สหภาพยุโรปก็ยังมีคิมบพาทสำคัญในฐานะมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่มีตลาดขนาดใหญ่ด้วยจำนวนประชากรกว่า 445 ล้านคน และเป็นภูมิภาคที่มีอำนาจซื้อสูงเป็นอันดับสามของโลกรองจากจีนและสหรัฐอเมริกา

6.1.2 สถานะปัจจุบันของรัสเซีย

การเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 1 นำมาซึ่งความสูญเสียครั้งใหญ่ในรัสเซีย ความไม่พอใจต่อพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ 2 ผู้ตัดสินใจร่วมสงครามทวีความรุนแรง การจลาจลเกิดขึ้นทั่วเมืองจนนำไปสู่การปฏิวัติล้มล้างระบบซาร์ในปีค.ศ. 1917 โดยต่อมาพรรคบอลเชวิค (Bolshevik) นำโดยวลาดีมีร์ เลนินก็ได้ทำการปฏิวัติยึดอำนาจการบริหารประเทศและเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ พร้อมทั้งประกาศให้ประเทศเป็นสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต (Union of Soviet Socialist Republics: USSR) ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 สหภาพโซเวียตเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อต่อสู้การรุกรานของเยอรมัน จนในที่สุดได้รับชัยชนะในยุทธการเบอร์ลินในเดือนพฤษภาคมปีค.ศ. 1945 โดยชัยชนะของสงครามแลคมด้วยการตายของชาวโซเวียตมากถึง 26.6 ล้านคนจนได้รับการขนานนามว่าเป็นมหาสงครามผู้รักชาติ (Great Patriotic War)

ภายหลังจากการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สอง สหภาพโซเวียตก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจและเข้าสู่สงครามอุดมการณ์กับสหรัฐฯ โดยในห้วงของสงครามเย็น การพัฒนาของสหภาพโซเวียตที่จำกัดอยู่เพียงด้านการป้องกันประเทศและอุตสาหกรรมทางทหารส่งผลให้เศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง แม้จะมีความพยายามปฏิรูปโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมให้เข้าสู่ระบบทุนนิยม โดยเปิดกว้างให้แก่เสรีภาพของประชาชนมากขึ้น (Perestroika and Glasnost) แต่ปัญหาเศรษฐกิจที่เรื้อรังนั้นก็เป็ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สหภาพโซเวียตล่มสลายในปีค.ศ. 1991 รัสเซียแยกตัวออกมาเป็นเป็นสหพันธรัฐรัสเซีย (Russian Federation) ในปัจจุบัน และต่อมาก็เกิดการรวมตัวจัดตั้งประเทศเครือรัฐเอกราช (Commonwealth of Independent State: CIS) จำนวน 11 ประเทศ ที่รวมตัวกันตั้งเป็นเครือรัฐเอกราช ในปัจจุบัน รัสเซียกำลังฟื้นฟูบทบาททางการเมือง-การทหาร และเศรษฐกิจโลก โดยถือเป็นมหาอำนาจเอเชีย-ยุโรป (Eurasian Power) ที่มีอิทธิพลต่อความร่วมมือและองค์การทั้งในระดับภูมิภาคและระดับระหว่างประเทศ ยกตัวอย่างเช่น การเป็นผู้นำในสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (Eurasian Economic Union : EAEU) ในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจร่วมของกลุ่มสหภาพโซเวียตเดิม โดยกลุ่มประเทศยูเรเชียถือเป็นตลาดใหม่ที่มีศักยภาพและเปรียบเป็นประตูเชื่อมความร่วมมือทางการค้าระหว่างยุโรป ตะวันตกและเอเชีย

วิสัยทัศน์ของรัสเซีย

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อบทบาทมหาอำนาจของรัสเซีย

ด้านเศรษฐกิจ

รัสเซียถือเป็นมหาอำนาจเอเชีย-ยุโรป (Eurasian Power) ที่มีอิทธิพลต่อความร่วมมือและองค์การทั้งในระดับภูมิภาคและระดับระหว่างประเทศ ยกตัวอย่างเช่น การเป็นผู้นำในสหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (Eurasian Economic Union : EAEU) ในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจร่วมของกลุ่มสหภาพโซเวียตเดิม โดยกลุ่มประเทศยูเรเชียถือเป็นตลาดใหม่ที่มีศักยภาพและเปรียบเป็นประตูเชื่อมความร่วมมือทางการค้าระหว่างยุโรป ตะวันตกและเอเชีย ซึ่งขณะนี้รัสเซียพยายามเร่งกระชับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุน ในโครงสร้างพื้นฐานเพื่อขยายศักยภาพทางของตน สำหรับการฟื้นฟูบทบาทในเศรษฐกิจโลก

ขณะนี้รัสเซียมีเศรษฐกิจขนาดใหญ่ เป็นอันดับที่ 11 ของโลก โดย GDP มีมูลค่าตลาดเท่ากับ 1,689.5 พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือใหญ่ที่สุดอันดับที่ 5 ตามความเท่าเทียมกันของอำนาจซื้อ (PPP) ซึ่งเท่ากับ 4.390 พันล้านเหรียญสหรัฐ นอกจากนี้รัสเซียยังเป็นสมาชิก G8 G20 สหภาพยุโรปและความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชีย-แปซิฟิก องค์การความร่วมมือเซี่ยงไฮ้ สหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย องค์การว่าด้วยความมั่นคงและความร่วมมือในยุโรป องค์การการค้าโลก และเป็นสมาชิกผู้นำเครือจักรภพรัฐเอกราช

อย่างไรก็ดี ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เศรษฐกิจรัสเซียเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 1.8 ในช่วงปี 2553 – 2562 ลดลงมากจากระดับเฉลี่ยร้อยละ 5.5 ในช่วงปี 2543 – 2552 โดยปัจจัยที่ทำให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของรัสเซียลดลง ได้แก่ ผลของราคามันในตลาดโลกที่อยู่ในระดับต่ำและมีทิศทางลดลงต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อรายได้รวมของประเทศ เนื่องจากรัสเซียมีส่วนการส่งออกน้ำมันและผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมสูงถึงร้อยละ 52 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมด จึงเห็นได้ว่าในสงครามน้ำมันระหว่างรัสเซียและ OPEC ในช่วงต้นปี 2020 สกุลเงินรูเบิลมีมูลค่าลดลงร้อยละ 11 ขณะที่มีการคาดการณ์ว่ารัสเซียจะเผชิญสภาวะงบประมาณขาดดุลกว่าร้อยละ 7.2 1.6 และ 0.5 ในปี 2563 เรื่อยไปเป็นลำดับจนถึง 2565

นอกจากนี้ นับตั้งแต่ปี 2557 เป็นต้นมา รัสเซียต้องประสบมาตรการคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจจากสหรัฐฯ และสหภาพยุโรป หลังจากเหตุการณ์การแทรกแซงทางการเมืองของรัสเซียในยูเครน โดยมาตรการดังกล่าวส่งผลเสียต่อทั้งภาคการค้าและการส่งออกของรัสเซีย รวมไปถึงลดทอนความเชื่อมั่นของนักลงทุน นำไปสู่การเทขายสินทรัพย์สกุลรูเบิลจำนวนมาก ส่งผลต่อเนื้อให้เกิดวิกฤตสกุลรูเบิลอ่อนค่า และทำให้ภาคธุรกิจบางส่วนประสบปัญหาภาระหนี้สินในรูปสกุลเงินต่างประเทศที่เพิ่มขึ้นมาก

ในระยะต่อไป แนวโน้มเศรษฐกิจของรัสเซียในระยะสั้นยังไม่สดใสมากนัก นอกจากปัจจัยเสี่ยงด้านราคาน้ำมันในตลาดโลกที่ตกต่ำและการคว่ำบาตรจากประเทศตะวันตกแล้ว รัสเซียยังได้รับผลกระทบเพิ่มเติมจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่รุนแรงกว่าประเทศอื่น ๆ สะท้อนจากยอดผู้ติดเชื้อสะสมกว่า 5.5 แสนคน สูงเป็นอันดับที่ 3 ของโลก รองจากสหรัฐฯ และบราซิล ทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องขยายมาตรการจำกัดการเดินทางในประเทศหลายครั้งเพื่อลดความเสี่ยงในการแพร่ระบาด แม้มาตรการจัดการวิกฤตจะไม่เพียงพอด้วยสัดส่วน GDP เพียงร้อยละ 3 เท่านั้น โดยมาตรการเหล่านี้ ส่งผลให้ธุรกิจหลายภาคส่วนต้องปิดกิจการชั่วคราว ทำให้การบริโภคของประเทศชะลอตัวตามรายได้และการใช้จ่ายใช้สอยของประชาชนที่ลดลง ราคาน้ำมันตกต่ำและการชะลอตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจร้อยละ 33 ส่งผลให้ GDP ลดลงกว่าร้อยละ 28 ธนาคารกลางรัสเซียคาดการณ์ว่ารัสเซียจะมี GDP จะลดลงประมาณร้อยละ 4-6 ในปี.ศ. 2020 เศรษฐกิจมหภาคหลายภาคส่วนอาจถดถอยลงกว่าร้อยละ 10 ขณะที่มาตรการส่งเสริมเสริมผู้ประกอบการรายย่อยมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้คาดการณ์ว่า SMEs กว่าหนึ่งในสามจะไม่สามารถอยู่รอดได้ในไตรมาสแรก

5.2 ฉากทัศน์ของสหภาพยุโรปและรัสเซีย ในระเบียบโลกใหม่

ฉากทัศน์การขยายอิทธิพลทางทหารของรัสเซีย

ตั้งแต่การสิ้นสุดของสงครามเย็นความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและตะวันตกเสื่อมถอยลงไปมาก รัสเซียหันเข้าหาตะวันออกมากขึ้น โดยเฉพาะกับจีน ซึ่งทั้งสองประเทศยินยอมยุติข้อพิพาทด้านอาณาเขตในปี.ศ. 2008 อีกทั้งยังกระชับความร่วมมือทางทหารผ่านการซ้อมรบร่วมกัน ซึ่งในแง่หนึ่ง รัสเซียมองว่าความร่วมมือระหว่างทั้งสองประเทศจะช่วยจำกัดการขยายอำนาจขององค์การนาโต และในประเด็นการแทรกแซงของรัสเซียต่อยูเครนและไครเมีย แม้ว่าในความเป็นจริงจะถือเป็นขัดกับหลักการไม่แทรกแซงและแบ่งแยกรัฐ แต่ในทางปฏิบัติ จีนกลับมีท่าทีเพิกเฉยต่อ การออกเสียงคัดค้านรัสเซียในเวทีคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ปัจจุบันรัสเซียและจีนยังคงไว้ซึ่งมีความร่วมมือซ้อมรบร่วมกันในน่านน้ำภูมิภาคต่างๆ ทั้งทางแถบเมดิเตอร์เรเนียน และแปซิฟิก เพื่อเป็นการส่งสัญญาณต่อสหรัฐฯ และประเทศตะวันตกถึงความเข้มแข็งและศักยภาพของการขยายอำนาจทางการทหารในภูมิภาค

ยิ่งไปกว่านั้น การกลับมาของบทบาททางทหารของรัสเซียในตะวันออกกลาง ผ่านสถานการณ์สงครามกลางเมืองในซีเรีย แสดงนัยยะด้านขีดความสามารถของรัสเซียในการเคลื่อนและรักษากำลังพลขนาดกลางในภูมิภาคอื่นได้ นอกเหนือจากการสนับสนุนระบอบของรัฐบาลอัซซาดแล้ว รัสเซียยังแทรกแซงวิกฤตการณ์ดังกล่าวเพื่อการทดลองทางการทหารใหม่ทั้งด้านยุทธโธปกรณ์ กลยุทธ์การรบและจิตวิทยา รวมถึงปฏิบัติการร่วม จึงเห็นได้ว่าตั้งแต่เริ่มปฏิบัติการตั้งแต่กันยายนปี.ศ. 2015 รัสเซียยกระดับขีดความสามารถทางอากาศยานและกำลังพล แม้การบินรบจะลดลงมากที่สุดในปลายปี.ศ. 2018 แต่การแทรกแซงของรัสเซียยังแสดงให้เห็น

เห็นถึงความต่อเนื่องในการพัฒนาทางการทหาร พร้อมกันกับความสามารถในการใช้กองทัพอากาศทั้งประจำการและไม่ประจำการในพื้นที่ การรักษารฐานประจำการในยุทธภูมิ และที่สำคัญคือการขยายบทบาททางการทหารของรัสเซียตะวันออกกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีอิทธิพลของสหรัฐอยู่อย่างสำคัญ

5.3 ท่าที (จุดยืน) ของประเทศไทย ต่อสหภาพยุโรปและรัสเซีย

- สหภาพยุโรป ภายหลังจากที่สหราชอาณาจักรในฐานะประเทศเศรษฐกิจขนาดใหญ่ซึ่งเป็นศูนย์กลางการลงทุนและการเงินออกจากความเป็นสมาชิกนั้น ในระยะสั้นประสบกับความผันผวนในตลาดด้วยนักลงทุนต่างมีความกังวลเกี่ยวกับเศรษฐกิจโลก และในระยะยาวยังมีความไม่แน่นอนหลายอย่างทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมือง สหภาพยุโรปยังจำเป็นที่จะต้องปรับตัวและพิสูจน์บทบาทในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองและแก้ไขปัญหาสังคมและเศรษฐกิจ
- อย่างไรก็ดี สหภาพยุโรปยังเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจที่สำคัญ อีกทั้งยังมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการค้าระหว่างประเทศในฐานะผู้นำด้านปทัสถานและกฎระเบียบโลก จุดยืนของประเทศไทยต่อสหภาพยุโรปเน้นความร่วมมืออันเกิดจากจุดร่วมบนหลักเสรีนิยม ทั้งในคุณค่าประชาธิปไตย ระบบการค้าเสรี และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกัน ตลอดจนความร่วมมือทางเศรษฐกิจในทั้งในการขยายการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และการโอนถ่ายเทคโนโลยีและนวัตกรรม ผ่านความพยายาม อาทิ การรื้อฟื้นการเจรจาความตกลงการค้าเสรีไทย-สหภาพยุโรปและการลงนามร่างกรอบความตกลงว่าด้วยความเป็นหุ้นส่วนและความร่วมมือรอบด้าน (Partnership and Cooperation Agreement – PCA)
- ในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียและไทยเป็นไปในเชิงบวกมาโดยตลอดตั้งแต่ครั้งประวัติศาสตร์อันไกลซึ้งระหว่างราชวงศ์จักรีกับราชวงศ์โรมานอฟ และในปัจจุบันไทยและรัสเซียยังพัฒนาความร่วมมือในสาขาต่างๆ โดยเฉพาะ ความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และวิชาการ ได้แก่ นาโนเทคโนโลยี เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีอวกาศ เทคโนโลยีนิวเคลียร์ และมาตรวิทยา

5.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิติความสัมพันธ์ไทย-สหภาพยุโรปและรัสเซีย

- ปัจจุบันการค้าระหว่างไทย-รัสเซียก็มีปริมาณที่สูงขึ้นถึง 3.5 พันล้านเหรียญสหรัฐ แต่ความสัมพันธ์ไทย-รัสเซียควรขยายขอบเขตด้านการค้า การลงทุน การพลังงาน และการเกษตรให้มากยิ่งขึ้นอีก โดยประเทศไทยควรปรับมุมมองต่อรัสเซียในฐานะมหาอำนาจยูเรเชียซึ่งถือเป็นพื้นที่ตลาดใหม่ที่มีศักยภาพ เช่นเดียวกับยุโรปที่ยังเป็นตลาดสำคัญ โดยปัจจุบันสหภาพยุโรปเป็นคู่ค้าสำคัญลำดับสามของไทย อีกทั้งยังมีความร่วมมือระหว่างกันที่สำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของสินค้าไทยในตลาดโลก

- ในทางการเมือง การกระชับความสัมพันธ์ทางการเมืองไทยกับรัสเซียอาจเป็นไปได้อย่างซบเซาพอสมควร แม้รัสเซียจะส่งเสริมโลกพหุขั้วและความร่วมมือพหุภาคี แต่ก็ยังมีภาพลักษณ์ที่ย้อนแย้งจากการขยายอำนาจทางทหารของรัสเซียในยุโรปตะวันออกกลางยังเป็นที่กังขาในเวทีโลกกว่าเป็นการละเมิดกฎหมายและระเบียบสากล ยิ่งไปกว่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างรัสเซียกับสหรัฐยังไม่ลงรอย ทำให้การรักษาตุลาอำนาจของไทยในฐานะประเทศตัวกลางนั้นเป็นไปได้อย่างซับซ้อน ในส่วนของสหภาพยุโรปก็ยังไม่มีความไม่แน่นอน จากปัญหาภายในสหภาพที่รุนแรง เช่น ปัญหาผู้อพยพและความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นภายหลังสหราชอาณาจักรออกจากการเป็นสมาชิก การบูรณาการของยุโรปก็ถูกท้าทาย ในขณะที่ประเทศเยอรมนี และประเทศฝรั่งเศสประกาศสนับสนุนความร่วมมือของสหภาพให้มากขึ้นทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้นประเทศไทยต้องเตรียมความพร้อมในการเปิดโอกาสความร่วมมือและเป็นทางเลือกการลงทุนในสถานการณ์ความไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

7. ฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย ต่อประชาคมอาเซียน

7.1 สถานะปัจจุบันของประชาคมอาเซียน

สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations) หรืออาเซียน (ASEAN) ถูกสถาปนาขึ้นโดยความร่วมมือของ 5 ประเทศ ได้แก่ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ โดยความริเริ่มของฝ่ายไทย เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 1967 และในวันที่ 8 สิงหาคม 2020 อาเซียนก็จะมีอายุครบ 53 ปีและย่างก้าวสู่อายุที่ 54

อาเซียนพัฒนาตนเองจากความร่วมมือแบบหลวม ๆ ของ 5 ประเทศสมาชิก จนกลายเป็นความร่วมมือในทุกมิติและในทุกระดับของ 10 ประเทศสมาชิกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาเซียนคือเขตเศรษฐกิจที่มีจำนวนประชากรกว่า 650 ล้านคน นั้นเท่ากับเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 3 ของโลก ในมิติมูลค่าทางเศรษฐกิจ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) ประมาณการว่าในปี 2020 ประชาคมอาเซียนจะมีมูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศที่ปรับภาวะเสมอภาคของอำนาจซื้อ (GDP PPP, คือทำให้ค่าเงินของแต่ละประเทศมีอำนาจซื้อเท่าเทียมกันเสียก่อน เพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบ) อยู่ที่อันดับที่ 5 ของโลก (อันดับที่ 1. จีน 27,804,953 International \$; อันดับที่ 2 สหรัฐอเมริกา 20,289,987 International \$; อันดับที่ 3 สหภาพยุโรป (27 ประเทศ) 18,377,114 International \$; อันดับที่ 4 อินเดีย 11,321,280 International \$; อันดับที่ 5 ประชาคมอาเซียน (10 ประเทศ) 9,326,707 International \$ และ อันดับที่ 6 ญี่ปุ่น 5,451,452 International \$) อาเซียนทั้ง 10 ประเทศกลายเป็นหนึ่งในกลจักรสำคัญของห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก (Global Value Chains: GVCs) และเป็นหนึ่งในจุดหมายสำคัญสำหรับเงินลงทุนที่ไหลเวียนอยู่ทั่วโลก

แน่นอนย้อนหลังกลับไปเมื่อ 53 ปีที่แล้ว ท่ามกลางสถานการณ์สงครามเย็น ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศที่ยืดหลักการสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ กับประเทศที่ต่อต้านอุดมการณ์ดังกล่าวกำลังพุ่งทะยานขึ้นสู่จุดสูงสุดแห่งความขัดแย้ง หากแต่สหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นแกนนำในการต่อต้านระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์เองก็กำลังเริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบายไปสู่การลดการทุ่มเทงบประมาณ ลดความร่วมมือทางการทหาร โดยเฉพาะองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEATO) ที่มีสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรไม่ว่าจะเป็นสหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส และนิวซีแลนด์ ซึ่งเริ่มต้นสร้างความร่วมมือในปี 1954-1955 ก็กำลังถูกลดทอนทั้งในมิติเงินงบประมาณและบทบาทในการแทรกแซงประเด็นความมั่นคงในภูมิภาค (ก่อนที่จะยุติบทบาทถาวรในปี 1977) ในขณะที่การขยายอิทธิพลของสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นั้นทำให้เกิดสัญญาณการเมืองความมั่นคงขึ้นในภูมิภาค

ดังนั้นเพื่อเติมเต็มภาวะสูญญากาศนี้ โดยเจตจำนงหลักที่ต้องการดำเนินควบคู่ไปด้วยนั้นคือ ความไม่ต้องการให้มหาอำนาจเข้ามาแทรกแซงควบคุมการดำเนินนโยบายเช่นก่อนหน้านี้ ทั้ง 5 ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงร่วมมือกัน โดยเน้นช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันผ่านความร่วมมือทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพราะทั้ง 5 ประเทศต่างก็รู้ว่า หากนำเอาเรื่องการเมือง-ความมั่นคง มาเป็นแกนกลางของความร่วมมือ ความร่วมมือที่เกิดขึ้นก็จะไม่ยั่งยืน ล้มเหลว เหมือนกับความร่วมมือก่อนหน้านี้ ไม่ว่าจะเป็น องค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ SEATO, องค์การมาฟิลินโด (Maphilindo) หรือ สมาพันธ์รวมชนชาติมาลายู (Greater Malayan Confederation) และ สมาคมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South-East Asia: ASA)

ดังนั้นความร่วมมือที่เกิดขึ้นเมื่อ 53 ปีที่แล้วท่ามกลางสงครามเย็น จึงเน้นความร่วมมือในการช่วยเหลือกันและกันในการทำมาหากิน ทำมาค้าขาย แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และร่วมกันพัฒนาสังคม โดยมีมิติการเมืองความมั่นคงเป็นฉากหลัง พร้อมกับเจตจำนงที่ชัดเจน 2 ข้อที่ว่า อาเซียนไม่ต้องการให้มหาอำนาจภายนอกเข้ามาแทรกแซงกิจการของภูมิภาค และภายในภูมิภาคเอง อาเซียนก็แสดงเจตจำนงว่า เราจะไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกัน และนั่นทำให้อาเซียนเดินทาง สร้างความร่วมมือที่ก้าวหน้า เข้มแข็ง ร่วมกันมาได้เกินกว่าครึ่งศตวรรษ

เวลาผ่านไปครึ่งศตวรรษ สงครามเย็นสิ้นสุดลงในปี 1989 พร้อมกับการล่มสลายของอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ กลไกตลาด ทุนนิยม และสหรัฐอเมริกาดูเหมือนจะขึ้นมาเป็นขั้วมหาอำนาจเชิงเดี่ยว (Uni-Polarity) ตลอดทศวรรษ 1990 จนถึง 2010 แต่แล้วภาวะสงครามเย็น 2.0 ที่เกิดขึ้นควบคู่กับการถดถอยเชิงอำนาจของสหรัฐ และการขึ้นมาเป็นมหาอำนาจของจีน ที่เห็นการปะทะจากสงครามการค้า สู่อุตสาหกรรมเทคโนโลยี และการช่วงชิงความเป็นผู้จัดระเบียบโลก

สงครามเย็น 2.0 ที่ทั่วโลกได้เห็นการประกาศแบ่งประชาคมโลกออกเป็น 2 ขั้ว ระหว่าง สหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน เริ่มทวีความรุนแรงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นภาวะสงครามการค้า การแตกขั้วการผลิตในระดับโลก (Decoupling) ผ่านนโยบายดึงเงินลงทุนกลับของสหรัฐ (Reshoring) และนโยบายสหรัฐต้องมาก่อน (America First)

ในขณะที่จีนเองก็ขึ้นมาเป็นผู้นำทางด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะในด้านปัญญาประดิษฐ์ และการสื่อสารโทรคมนาคม พร้อมการขยายอิทธิพลผ่านอภิมหาโครงการเชื่อมโลก ความริเริ่มแถบและเส้นทาง (Belt and Road Initiative: BRI) กฎ กติกา

ระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือระเบียบโลกกำลังจะเปลี่ยนไปอีกครั้ง โดยเฉพาะหลังปี 2020 ที่สหรัฐอเมริกาถดถอยลง ในขณะที่จีนเองก็ยังไม่พร้อมที่จะขึ้นมาเป็นมหาอำนาจอย่างเต็มตัว ภาวะสูญญากาศทางอำนาจเกิดขึ้นอีกครั้ง

สถานการณ์ความขัดแย้งดูเหมือนจะยิ่งรุนแรงขึ้น ตลอดเดือนกรกฎาคม 2020 ประชาชนในประชาคมอาเซียนเห็นภาพเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาใน 8 ประเทศอาเซียน เขียนจดหมายเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ของแต่ละประเทศที่ตนเองประจำอยู่ในประเทศไทย เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย George DeSombre เขียนบทความ เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ไทย โดยมีใจความสำคัญในการประณามการดำเนินการของจีนในทะเลจีนใต้ ต่อด้วยความพยายามในการเทียบเคียงข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ (ซึ่งไทยไม่ได้มีข้อพิพาทกับจีน) กับกรณีการบริหารจัดการน้ำในแม่น้ำโขง (ซึ่งไทยมีส่วนได้ส่วนเสีย) ก่อนที่จะพยายามเชื่อมโยงเพื่อยกระดับให้ความขัดแย้งเหล่านี้เป็นเรื่องของ อาเซียน ทั้งนี้คือ ความขัดแย้งเพียงประเด็นเรื่องอำนาจอธิปไตยเหนือพื้นที่ในทะเลจีนใต้ระหว่างจีนกับบางประเทศสมาชิกของอาเซียนเท่านั้น จีนและอาเซียน จีนและไทย ยังมีความสัมพันธ์ที่ดีกันอีกมากมายในหลายหลายมิติ และแน่นอนว่าตอนจบของบทความก็ต้องกล่าวถึงวาทะกรรมเดิม ๆ ในรูปแบบของสงครามเย็น นั่นคือ การวางตำแหน่งของสหรัฐและพันธมิตรของสหรัฐให้เป็นประเทศที่อยู่กลุ่มโลกเสรี (Free and Open Rules-Based Order) ซึ่งแน่นอนว่าหลายภาคส่วนก็คงมีคำถามตามมาว่า แล้วการดำเนินนโยบายแบบประธานาธิบดี Trump ที่ทำสงครามการค้า ตรงข้ามกับที่ทานทูตสหรัฐฯ กล่าวถึงหรือไม่

ไม่เพียงแต่สหรัฐอเมริกา ตลอดทั้งเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา เรายังเห็นพันธมิตรของสหรัฐ โดยเฉพาะออสเตรเลีย และสหราชอาณาจักร ที่ออกมากล่าวถึงความขัดแย้งกับจีนในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการออกมาเดินหน้าแถลงนโยบายในเรื่องของระบบโทรคมนาคม 5G ที่ไม่ต้องการใช้โครงข่ายและบริการของประเทศจีน การเดินหน้าหาข้อเท็จจริงกรณีการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ และแน่นอนในหลายๆ คำแถลง ก็มักจะผสมผสานกับประเด็น ความขัดแย้งในทะเลจีนใต้ การละเมิดสิทธิมนุษยชน และการดำเนินนโยบายการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศที่ไม่เป็นธรรมของจีน แน่แน่นอนว่าหลายๆ ครั้งแถลงการณ์เหล่านี้มีลักษณะจับแพะชนแกะ เอาหลากหลายเรื่องร้อยเรียงประเด็น ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกัน มาร้อยกัน เพียงเพื่อจะส่งสัญญาณให้ประชาคมโลกรู้ว่า จีน คือภัยคุกคามที่ทุกประเทศต้องจับตา

โดยการประกาศสงครามที่ชัดเจนมากที่สุดก็เริ่มต้นอีกครั้งเมื่อมีการสั่งปิดสถานกงสุลของจีนในเมือง Houston โดยไม่ได้มีเหตุผลที่เพียงพอ และไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียมพิธีการทูต พร้อมกับการปาฐกถาของ Michael Pompeo รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (Secretary of state) ในหัวข้อ Communist China and the Free World's Future ที่เป็นการประกาศท่าทีที่แข็งกร้าวของสหรัฐต่อจีน ในปาฐกถาดังกล่าว Pompeo พยายามสร้างตำแหน่งของสหรัฐและพันธมิตรให้เป็นฝ่าย “โลกเสรี Free Nations”

ในขณะที่กล่าวถึงผู้นำจีนด้วยคำว่า “New Tyranny” เขายังกล่าวว่า วันนี้ประเทศจีนมีอำนาจเผด็จการที่บ้านมากขึ้นและก้าวร้าวมากขึ้นในการเป็นปรปักษ์กับเสรีภาพในทุกที่อื่น ๆ (Today China is increasingly authoritarian at home, and more aggressive in its hostility to freedom everywhere else) และยังคงกล่าวอีกว่า จีนเองก็พยายามที่จะขยายลัทธิเช่นนี้ไปทั่วโลกด้วย หากฝ่ายโลกเสรีไม่เปลี่ยนแปลงจีนให้ได้ (If the free world doesn't change Communist China, Communist China will change us) รวมทั้งยังมีการให้เหตุผลถึงการปิดสถานกงสุลจีนในรัฐเท็กซัสโดยไม่ได้มีหลักฐานมารองรับว่า This week we closed down China's consulate in Houston because it was a hub of spying and IP theft. สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามกับจีนแล้วอย่างแน่นอน ศัพท์แสลงที่ใช้ ไม่แตกต่างจากสมัยสงครามเย็น และที่สำคัญ อาเซียน ก็เป็นอีกหนึ่งภูมิภาคในทางยุทธศาสตร์ที่สหรัฐต้องการอย่างยิ่งที่จะสร้างพันธมิตร เพื่อปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของจีน

ในขณะที่จีนเอง ก็รู้ว่า อาเซียน คือทำเลที่ต้องทางยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุดที่จีนจะต้องใช้เป็นสะพานในการเชื่อมโยงโครงการความริเริ่มแถบและเส้นทาง และจุดเปราะบางที่สุดก็อยู่ที่ ทะเลจีนใต้ ดังนั้นประชาคมอาเซียนจึงได้เห็นภาพ ประเทศจีนที่พยายามผลักดันความร่วมมือในมิติเศรษฐกิจกับประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนในพื้นที่ทะเลจีนใต้ ที่เป็นจุดเปราะบางที่สุด ผ่านยุทธศาสตร์ใหม่ที่เรียกว่า “Blue Sea 2020”

เดือนกรกฎาคมที่ผ่านมาเช่นเดียวกันที่อาเซียนได้เห็นจีน ผ่านเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาชนจีนประจำอาเซียน ร่วมกับเอกอัครราชทูตคณะผู้แทนถาวรฟิลิปปินส์ประจำอาเซียน จัดงานประชุมวิชาการในหัวข้อ ASEAN-China Partnership on Blue Economy โดยการประชุมดังกล่าวเป็นเวทีเสวนาเพื่อระดมความคิดในรูปแบบ Track 1.5 นั่นคือ ระดมความคิดเห็นจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และภาควิชาการ เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทาง เพื่อหารูปแบบความร่วมมือที่เหมาะสมระหว่างจีนและอาเซียนในการพัฒนาเศรษฐกิจสีน้ำเงินหรือเศรษฐกิจแห่งท้องทะเลร่วมกัน และแน่นอนว่าในกรณีนี้ ท้องทะเลก็คงเลี้ยงไม่พินที่จะหมายถึง ทะเลจีนใต้

หนึ่งในข้อสรุปที่นักวิชาการทั้งฝ่ายจีน และฝ่ายอาเซียนเห็นร่วมกัน นั่นคือ เพื่อให้อาเซียนและจีนสามารถแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันในทะเลจีนใต้ได้อย่างยั่งยืน ผู้นำและผู้กำหนดนโยบายของทั้ง 2 ฝ่ายต้องมีความจริงใจต่อกัน (Sincerely Political Will) การสร้างความไว้วางใจและการทูตเชิงป้องกัน (Confidence-Building and Preventive Diplomacy) ผ่านกระบวนการปรึกษาหารืออย่างสร้างสรรค์ (Constructive Dialogue and Consultation) การแลกเปลี่ยนและบริหารจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและทรัพยากรร่วมกัน (Information Exchange/ Sharing/ Management) รวมทั้งการเชื่อมโยงประชาชนของทั้งจีนและอาเซียนเข้าด้วยกันผ่านการศึกษาและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม (People-to-People Connectivity: Education and Cultural Exchanges) คือกลไกที่สำคัญที่สุด และทั้งนี้ทั้งนั้น เพื่อให้อาเซียนและจีนสามารถแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันในทะเลจีนใต้ได้อย่างยั่งยืน โดยปราศจากการแทรกแซง

ของมหาอำนาจภายนอก (Without the Interference from External Powers) และจีนกับอาเซียนทั้ง 2 ฝ่าย ต้องมีความเคารพซึ่งกันและกัน

ท่ามกลางสงครามเย็น 2.0 ที่ทั้งจีน ทั้งสหรัฐอเมริกา และอีกหลายหลายประเทศต้องการดึงให้อาเซียน เข้าไปเป็นสมัครพรรคพวก อาเซียนต้องจำให้ได้ว่าในสงครามเย็น 1.0 เพราะความแตกแยกทางอุดมการณ์ทาง การเมือง รอยร้าวระหว่างประเทศเพื่อนบ้านที่หลายๆ มิติ สำหรับบางกลุ่มยังฝังรากลึกมาจนถึงทุกวันนี้ อาเซียน ต้องไม่เติมซ้ำรอยเดิม อาเซียนในฐานะประชาคมที่มีอายุกว่าครึ่งศตวรรษต้องเดินต่อไป ต้องเป็นปีกแผ่น ต้อง ร่วมมือกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง และต้องพิทักษ์ผลประโยชน์ของอาเซียน

7.2 ฉากทัศน์ของประชาคมอาเซียน ในระเบียบโลกใหม่

7.2.1 ระยะสั้น (1-2 ปี)

- ประชาคมอาเซียนยังคงมีอัตราการเจริญเติบโตเศรษฐกิจในระดับถดถอยอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากโควิด-19
- การค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการค้าชายแดนระหว่างประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนที่มีพรมแดนติดกัน และมีพรมแดนติดกับทั้งจีน อินเดีย และเอเชียใต้ที่เป็นตลาดขนาดใหญ่ น่าจะเป็น ตลาดและเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่สุด
- การเจรจาการค้าในกรอบ RCEP ที่มีอาเซียนเป็นแกนกลาง และ CPTPP ที่มีสมาชิกประชาคมอาเซียน บางประเทศเข้าเป็นภาคี จะเป็นกรอบการค้าที่สำคัญในการกำหนดแนวทาง กฎ กติกา และมาตรฐาน ในการทำการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ทั้งในห่วงโซ่มูลค่าระดับภูมิภาค (Regional Value Chains: RVCs) และการเชื่อมโยงระหว่างห่วงโซ่มูลค่าของทวีปเอเชียและห่วงโซ่มูลค่าของทวีป อเมริกา ซึ่งแยกออกจากการเนื่องจากนโยบายของสหรัฐอเมริกา (Decoupling)
- ประชาคมอาเซียนยังคงมีความเสี่ยงจากภาวะสูญญากาศทางอำนาจ ที่สหรัฐอเมริกาสูญเสีย ความสามารถในการจัดระเบียบโลก แต่จีนเองก็ยังไม่สามารถก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจนำได้ ดังนั้น ความพยายามของมหาอำนาจเดิมในการปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของจีน และความ พยายามของจีนในการขยายอิทธิพล คงจะกระทบทิศทางและแนวทางการดำเนินนโยบายการ ต่างประเทศของอาเซียนที่อยู่ในการทำเลที่ตั้งที่เป็นจุดศูนย์กลางของความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

7.2.2 ระยะกลาง (3-5 ปี)

- ความสัมพันธ์ของประเทศสมาชิกอาเซียนจะเริ่มเข้าสู่ความสัมพันธ์ในทิศทางและรูปแบบใหม่ ทั้งนี้ เนื่องจากในปี 2025 อาเซียนจะบรรลุวิสัยทัศน์อาเซียน 2025 และเริ่มต้นวิสัยทัศน์อาเซียน 2040

- วิสัยทัศน์อาเซียน 2040 เกิดจากความริเริ่มของประเทศไทย ในช่วงก่อนการดำรงตำแหน่งประธาน และเจ้าภาพการประชุมสุดยอดอาเซียน และการประชุมที่เกี่ยวข้องในปี 2019 โดยประเทศไทยว่าจ้าง Economic Research Institute for ASEAN and East Asia ให้ทำการศึกษาดังแต่ปี 2017-2019
- ในรายงาน 4 เล่มใหญ่ โดย ERIA มีการวิเคราะห์สถานการณ์โลก ณ ปัจจุบันจากมุมมองภูมิรัฐศาสตร์-เศรษฐกิจ เพื่อหาข้อเสนอแนะต่อประชาคมอาเซียน โดยเปรียบเทียบกับความสำเร็จและจุดอ่อนของอาเซียนในอดีตที่ผ่านมา ร่วมกับการวิเคราะห์ถึงบริบทโลกในยุคที่เทคโนโลยีกำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างก้าวหน้าในยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 และเสนอแนะแนวทางการเดินทางต่อของประชาคมอาเซียนในอีก 20 ปีข้างหน้าไว้ว่า “ปี 2020-2040 ประชาคมอาเซียนต้องคล่องแคล่วว่องไว (Nimble) และดำเนินนโยบายเชิงรุก (Proactive) มากขึ้น” โดยทั้งหมดจะเกิดขึ้นได้หาก
 - 1) อาเซียนต้องกำหนดทางความสัมพันธ์ร่วมกันภายใต้หลักการของความเป็นผู้นำแบบ Collective Leadership (เหมือนกับวงซิมโฟนีออร์เคสตรา ที่ต่างคนต่างเล่นโน้ตของตนเอง ต่างคนต่างมีท่อนเด่นของตนเองให้บรรเลง และที่วงก็สร้างเสียงดนตรีร่วมกัน) อาเซียนยังคงไม่มีสถานะเป็นองค์กรเหนือรัฐที่เข้าไปมีสภาพบังคับประเทศสมาชิกให้ยอมทำตามมติเสียงส่วนใหญ่ แต่ประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีจุดแข็งในมิติใดก็ควรมีบทบาทนำในการเดินทางมิตินั้นๆ ของทั้งประชาคม โดยมีจุดยืนร่วมกันและยอมรับผลที่จะเกิดขึ้นร่วมกันมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจในความเป็นศูนย์กลางของอาเซียน (Ensuring ASEAN Centrality)
 - 2) อาเซียนต้องปรับตัวและมีนวัตกรรม ที่ยอมรับและสามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลและการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สี่ได้อย่างมีพลวัต (Digital ASEAN)
 - 3) อาเซียนต้องสามารถเท่าทันและสามารถปรับใช้เทคโนโลยีใหม่ และต้องมีนโยบายการปฏิบัติที่ดีที่สุดเพื่อบรรลุเป้าหมายประชาคมอาเซียนอาเซียนที่มีภูมิคุ้มกัน (Resilient) ยั่งยืน และมีความมั่นคง โดยเฉพาะมิติด้านพลังงาน (Sustainable ASEAN)
 - 4) อาเซียนต้องบูรณาการและเชื่อมโยงทุกประเทศสมาชิกอาเซียนเข้าไว้ด้วยกันอย่างไร้รอยต่อ (Seamless ASEAN) ภายใต้การหลักปฏิบัติและการกำกับดูแลที่ดี (Good Regulatory Practice and Good Governance)
 - 5) อาเซียนต้องมุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างพัฒนาศักยภาพของประชาชนอาเซียนโดยต้องพัฒนาคนอย่างครอบคลุมและไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Inclusive ASEAN)
 - 6) อาเซียนต้องทำให้ประชาชนอาเซียนรู้สึกตนเองเป็นส่วนหนึ่งของประชาคม ประชาชนอาเซียนต้องได้รับประโยชน์จากประชาคมอาเซียนและมีอัตลักษณ์อาเซียน (ASEAN Belonging and ASEAN Identity)

- 7) สถาปัตยกรรมการบูรณาการภูมิภาคของอาเซียนที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลกับกิจกรรมต่างๆ ของประชาคมอาเซียน (Strong and Effective ASEAN Institutional Ecosystem)

7.3 ท่าที (จุดยืน) ของประเทศไทย ต่อประชาคมอาเซียน

- ประชาคมอาเซียนคือกลุ่มประเทศที่ไทยต้องให้ความสำคัญเป็นลำดับที่ 1 เพราะอาเซียนคือประเทศที่อยู่รอบบ้าน ดังนั้นประเด็นความที่เกื้อกูลกันไม่ว่าจะในมิติภัยความมั่นคงของชาติ และ/หรือ ภัยความมั่นคงของมนุษย์ ย่อมเป็นชะตาชีวิตที่ทั้งไทยและอาเซียนต้องเผชิญร่วมกัน เพราะอาเซียนคือประเทศคู่ค้า คู่ลงทุน ที่ไทยมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจด้วยมากที่สุด เพราะอาเซียนคือเพื่อนบ้านที่มีประวัติศาสตร์ มีสังคม ประเพณี และวัฒนธรรมร่วมกัน ดังนั้นในการดำเนินนโยบายใดๆ ก็ตามไทยต้องให้ความสำคัญกับอาเซียนเป็นลำดับที่ 1 และไทยต้องเล่นบทบาทนำ
- ไทยร่วมกับประชาคมอาเซียนจะทำให้ทั้งภูมิภาคเป็นมหาอำนาจระดับกลางที่มีน้ำหนัก มีอำนาจการต่อรองที่มากเพียงพอท่ามกลางสภาวะสุญญากาศในเวทีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในขณะนี้
- แม้จะมีความพยายามแทรกแซงจากมหาอำนาจ ทั้งสหรัฐอเมริกาและจีน สิ่งไทยและประชาคมอาเซียนต้องระลึกไว้เสมอว่า ในสงครามเย็น 1.0 เพราะความแตกแยกทางอุดมการณ์ทางการเมือง รอยร้าวระหว่างประเทศเพื่อนบ้านที่หลายๆ มิติ สำหรับบางกลุ่มยังฝังรากลึกมาจนถึงทุกวันนี้ อาเซียนต้องไม่เติมซ้ำรอยเดิม อาเซียนต้องเป็นปีกแผ่น ต้องร่วมมือกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรอง และต้องพิทักษ์ผลประโยชน์ของอาเซียน ซึ่งผลประโยชน์ของไทยและผลประโยชน์ของอาเซียนเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องพ้องกันในทุกมิติ
- ผู้นำและผู้กำหนดนโยบายของประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนต้องมีความจริงใจต่อกัน (Sincerely Political Will) การสร้างความไว้วางใจและการทูตเชิงป้องกัน (Confidence-Building and Preventive Diplomacy) ผ่านกระบวนการปรึกษาหารืออย่างสร้างสรรค์ (Constructive Dialogue and Consultation) การแลกเปลี่ยนและบริหารจัดการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและทรัพยากรร่วมกัน (Information Exchange/ Sharing/ Management) รวมทั้งการเชื่อมโยงประชาชนของประชาคมอาเซียนเข้าด้วยกันผ่านการศึกษาและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม (People-to-People Connectivity: Education and Cultural Exchanges) คือกลไกที่สำคัญที่สุด และทั้งนี้ทั้งนั้น เพื่อให้ทุกประเทศสมาชิกอาเซียนสามารถแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน โดยปราศจากการแทรกแซงของมหาอำนาจภายนอก (Without the Interference from External Powers) และสมาชิกอาเซียนต้องมีความเคารพซึ่งกันและกัน

7.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในมิติความสัมพันธ์ไทย-ประชาคมอาเซียน

7.4.1 ระยะสั้น (1-2 ปี)

- ต่อการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ถือเป็นปัจจัยลบที่ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงที่สุดต่อไทยและอาเซียนทั้งในมิติความมั่นคงของมนุษย์ และเศรษฐกิจ ขณะนี้คือช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดในการสร้างความร่วมมือกันทั้ง 10 ประเทศ เพื่อสร้างอำนาจต่อรองในการขอซื้อและ/หรือขอรับการถ่ายทอดเทคโนโลยี รวมทั้งจองโควตากับผู้ผลิตที่มีแนวโน้มว่าจะสามารถผลิตวัคซีนได้ในระยะเวลาอันใกล้ เป็นที่ทราบดีว่าขณะนี้สหรัฐเตรียมงบประมาณไว้มากกว่า 1,950 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือมากกว่า 61,000 ล้านบาท เพื่อซื้อวัคซีนป้องกัน โควิด-19 ที่บริษัทพัฒนาร่วมกับบริษัทไบโอเอ็นเทคของเยอรมนี จำนวน 100 ล้านโดส ซึ่งนั่นหมายความว่ายาหนึ่งโดสจะมีราคาในราว 19.50 ดอลลาร์สหรัฐฯ ผู้รับวัคซีนแต่ละคนต้องรับยา 2 โดส หรือมีต้นทุนในราว 39 ดอลลาร์สหรัฐฯ/คน (1,240 บาท/คน) เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน ในขณะที่ไทยเองก็กำลังจะเริ่มต้นเจรจากับมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด เพื่อขอรับการถ่ายทอดเทคโนโลยี หากวัคซีนที่ผ่านการทดลองในมนุษย์แล้วสามารถผลิตและใช้งานได้จริง โดยไทยเตรียมงบประมาณไว้อีก 600 ล้านบาทเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในการผลิตยาวัคซีนนี้

คำถามที่สำคัญก็คือ แล้วสำหรับทั้งประชาคมอาเซียนละ ทุกประเทศมีความพร้อมหรือไม่ 1,240 บาท เพื่อซื้อวัคซีนอาจจะเงินจำนวนไม่มากสำหรับประชาชนบางประเทศ แต่สำหรับบางประเทศสมาชิก นี่คือเงินจำนวนมหาศาลที่คนในประเทศอาจจะไม่มีกำลังซื้อเพียงพอ

ดังนั้นไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกที่มีบทบาทนำในประชาคมอาเซียนมาโดยตลอด น่าจะเป็นผู้ประสานงาน เพื่อให้ทั้งอาเซียนสามารถรวมอุปสงค์ต่อวัคซีนดังกล่าวเข้าด้วยกัน จัดซื้อหรือจองโควตาด้วยกัน เพื่อให้มีปริมาณคำสั่งซื้อที่สูง ซึ่งจะเพิ่มอำนาจการต่อรองจากบริษัทผู้ผลิต จนได้วัคซีนในราคาที่ต่ำลง ทั้งนี้ต้องอย่าลืมว่าในคราวที่ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพการประชุมสุดยอดอาเซียนเมื่อปีที่แล้ว ประเทศไทยได้ผลักดันจนผู้นำอาเซียนทั้ง 10 ประเทศลงนามในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยความมั่นคงและการพึ่งตนเองด้านวัคซีนในภูมิภาค (ASEAN Leaders' Declaration on ASEAN Vaccine Security and Self-Reliance: AVSSR) ดังนั้นไทยต้องพยายามนำกลไกที่ได้จัดตั้งไปแล้วนี้มาใช้ประโยชน์ให้เต็มที่

- ใน ปฏิญญาของการประชุมสุดยอดอาเซียน สมัยพิเศษ ว่าด้วย โควิด-19 (Declaration of the Special ASEAN Summit on COVID-19) ผู้นำอาเซียนตกลงที่จะให้การสนับสนุนและสร้างหลักประกันว่าการเคลื่อนย้ายอุปกรณ์ทางการแพทย์ ยา เวชภัณฑ์ และสินค้าต่างๆ ที่มีความจำเป็นในการรับมือกับไวรัสโควิด-19 ต้องไม่มีอุปสรรคทั้งในเรื่องของกฎระเบียบ กติกา และมาตรการทางการค้าต่างๆ ของประเทศสมาชิก คำถามที่สำคัญคือ ปัจจุบันได้มีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า (Trade Facilitations: TF) ในประเด็นนี้ไปแล้วมากน้อยเพียงใด และเมื่อ

พิจารณาถึงการเชื่อมโยงที่ไร้รอยต่อเพื่อความจำเป็นในด้านสาธารณสุขเช่นนี้ เราคงไม่คำนึงถึงเฉพาะมาตรการที่บริเวณชายแดน (Border Measures) เท่านั้น หากแต่คงต้องคำนึงถึงมาตรการที่นอกเหนือจากชายแดน (Beyond-Border Measures) ซึ่งหมายถึงการบริหารจัดการในมิติการเชื่อมโยงของกฎหมาย ระเบียบ และกติกา อีกด้วย ในที่นี้ยังต้องหมายรวมถึงการเตรียมความพร้อมด้านกฎระเบียบ เช่น ศึกษาหาช่องทางในการใช้ สิทธิเหนือสิทธิบัตรยา (Compulsory Licensing: CL) หรือการใช้ CL ยา เพื่อผลิตวัคซีนที่อาจจะมีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจนทำให้ราคายามีราคาที่สูงจนเกินกว่าที่ประชาชนจะเข้าถึงได้ การศึกษาเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะทำให้อาเซียนสามารถสร้างหลักประกันทางสาธารณสุขให้กับประชาชนอาเซียนได้ แน่นนอนการดำเนินการในมิตินี้จะต้องมีการสร้างความร่วมมือกับประเทศคู่เจรจาของอาเซียน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญและมีฐานการผลิตยาและเวชภัณฑ์ที่มีมาตรฐานสูงและเชี่ยวชาญการใช้ CL ยา อย่างเช่น ประเทศอินเดีย

- ไทยต้องเร่งเสนอแนะมาตรการเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจทั้งของประเทศไทย และของประชาคมอาเซียน ให้กับเจ้าภาพการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนที่จะเกิดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน 2020 เพื่อนำไปสร้างเป็นแผนการในระดับภูมิภาค

7.4.2 ระยะสั้น (3-5 ปี)

- ประชาคมอาเซียนยังคงยึดหลักการสำคัญเดิม นั่นคือ การไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิก แต่มีแนวโน้มที่จะเดินหน้าความสัมพันธ์กับประชาคมโลกในรูปแบบที่มีผู้นำร่วม (Collective Leadership) มากยิ่งขึ้น ดังนั้นในห้วงเวลาปัจจุบันจนถึงในระยะกลางในอีก 3-5 ปีข้างหน้า ประเทศไทยต้องเร่งแสวงหาจุดยืนของตนเองให้ชัดเจนว่าในเวทีอาเซียน ไทยต้องการเป็นผู้ในมิติไหน มิติไหนที่ไทยเข้าไปเล่นบทบาทนำแล้วจะสร้างผลประโยชน์ที่ดีที่สุดให้กับทั้งไทยและอาเซียน โดยเฉพาะมิติที่ไทยมีบทบาทนำมาโดยตลอด อาทิ การเชื่อมโยงอาเซียนเข้าด้วยกันในทุกมิติ (Connecting the Connectivities) การรักษาสันติภาพและเสถียรภาพ การพัฒนาอย่างยั่งยืน การเตรียมความพร้อมประเทศไทยและอาเซียนในโครงสร้างประชากรสูงวัย ทั้งนี้สามารถพิจารณามิติที่ไทยมีความเชี่ยวชาญและมีภาวะผู้นำสูงได้จาก 7 ศูนย์อาเซียนที่ไทยเป็นผู้ผลักดันให้เกิดขึ้นในปี 2019 อันได้แก่
 - 1) ศูนย์ความร่วมมืออาเซียน - ญี่ปุ่น เพื่อพัฒนาบุคลากรความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ (ASEAN-Japan Cybersecurity Capacity Building Centre: AJCCBC) ซึ่งเปิดตัวไปแล้วตั้งแต่ปี 2018 เพื่อเตรียมพร้อมรับมือภัยคุกคามในโลกยุค 4.0 ที่เข้ามาผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต
 - 2) คลังเก็บสิ่งของช่วยเหลือผู้ประสบภัยของอาเซียนในประเทศไทย (Disaster Emergency Logistics System for ASEAN: DELSA) ซึ่งเป็นคลังอุปกรณ์กู้ภัย คลังสินค้ายังชีพ ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ที่จังหวัดชัยนาท ที่พร้อมจะนำออกไปบรรเทาความทุกข์ร้อนของคนอาเซียนได้ในยามเผชิญภัยพิบัติ

- 3) ศูนย์การแพทย์ทหารอาเซียน (ASEAN Center of Military Medicine: ACMM) นอกจากสิ่งของบรรเทาทุกข์แล้ว ไทยยังเตรียมบุคลากรทางการแพทย์ไว้ช่วยเหลือคนอาเซียนในภาวะที่เดือดร้อนที่สุดอีกด้วย
- 4) ศูนย์วัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Cultural Center) เน้นอนเพื่อให้คนอาเซียนได้มีโอกาสเรียนรู้ความแตกต่างหลากหลายทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ระหว่างพวกเรากันเองมากขึ้น และสำหรับภาคธุรกิจที่ต้องการขายสินค้าและบริการให้กับตลาดขนาด 650 ล้านคนใน 10 ประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ศูนย์วัฒนธรรมอาเซียน จะทำให้ผู้ประกอบการไทยรู้ว่าประชาชนอาเซียนเขากินอะไร เขาใช้อะไร เขาตัดสินใจซื้อสินค้าและบริการอย่างไร เพราะปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่กำหนดการตัดสินใจเหล่านี้คือ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา
- 5) ศูนย์อาเซียนเพื่อผู้สูงอายุอย่างมีศักยภาพและนวัตกรรม (ASEAN Centre for Active Ageing and Innovation: ACAI) ปี 2020 ไทยจะเข้าสู่ภาวะสังคมสูงวัยเต็มขั้น เราจะขาดแคลนแรงงาน และเราจะต้องการระบบสวัสดิการและนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ ดังนั้นการตั้งศูนย์นี้ขึ้นมาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของประเทศที่เข้าสู่สังคมสูงวัยไปก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะสิงคโปร์จึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง
- 6) ศูนย์ฝึกอบรมอาเซียนด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม (ASEAN Training Centre for Social Work and Social Welfare: ATCSW) ต่อเนื่องจากเรื่องสังคมสูงวัย
- 7) ศูนย์อาเซียนเพื่อการศึกษาและการหารือด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน (ASEAN Centre for Sustainable Development Studies and Dialogue: ACSDDSD)

บทที่ 5: ฉากทัศน์ ท่าทีและจุดยืนของประเทศไทยต่อระเบียบโลกใหม่ใน

มิติประเด็นสำคัญ (Issue Based)

จากการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การระดมสมอง และการที่บุคลากรของทีมนักวิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องการเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมทางการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การค้า การลงทุน และประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ การดำเนินนโยบายเพื่อนำพาประเทศไทยไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน และการมีปฏิสัมพันธ์ทั้งภายในประเทศและกับประชาคมโลกในมิติสังคม-วัฒนธรรม เมื่อนำมาวิเคราะห์โดยกระบวนการ Applied PEST Analysis หรือการวิเคราะห์อย่างรอบด้านทั้งในมิติ การเมืองความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, เศรษฐกิจ การค้า การลงทุน, การพัฒนาอย่างยั่งยืน และสังคม-วัฒนธรรม ทำให้คณะผู้วิจัยรับรู้สถานะจุดอ่อนดั้งเดิมของประเทศไทย (Original Sins) ก่อนต้องรับการกระทบจากระเบียบโลกใหม่ และ ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ระเบียบโลกใหม่ที่จะเข้ามากระทบประเทศไทยคืออะไร ซึ่งจะแยกการนำเสนอ ระเบียบโลกใหม่ ที่ไทยต้องเผชิญหน้าออกเป็น 2 บทคือ บทที่ 4 และ บทที่ 5 โดย การกำหนดฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ ท่าที และจุดยืนของประเทศไทยได้ โดยในภาพรวมท่าทีและจุดยืนของประเทศไทยต่อระเบียบโลกใหม่ มิติอาณาบริเวณศึกษา (Area Based) ซึ่งได้ถูกนำเสนอไปแล้วในบทที่ 4 และ มิติประเด็นสำคัญ (Issue Based) กำลังจะนำเสนอต่อไปในบทนี้ซึ่งเป็นบทที่ 5 ของโครงการวิจัย

ประเด็นสำคัญ (Issue Based) ของการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่ที่จะนำเสนอ ฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย และข้อเสนอแนะต่อภาคส่วนต่างๆ ได้แก่ 1) มิติการปรับตัวสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างเร่งด่วน (Disruptive Technology) ซึ่งมีโควิด-19 เป็นตัวเร่งปฏิกิริยา 2) มิติการค้าระหว่างประเทศ 3) มิติความยั่งยืน (Sustainability) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) 4) มิติสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสถานะภูมิอากาศ และ 5) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรม

1. ฉากทัศน์ ท่าที จุดยืน ของประเทศไทย ต่อมติการปรับตัวสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างเร่งด่วน (Disruptive Technology) ซึ่งมีโควิด-19 เป็นตัวเร่งปฏิภิกิริยา

1.1 การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (the 4th Industrial Revolution: 4IR)

อุตสาหกรรม 4.0 (Industry 4.0, I4.0, I4) เป็นคำศัพท์ใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยรัฐบาลกลางของประเทศเยอรมัน เพื่อใช้เป็นคำหลักในการทำนโยบายเพื่อสนับสนุนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาระบบการผลิตแบบใช้คอมพิวเตอร์เป็นปัจจัยหลัก โดยคำศัพท์นี้ถูกใช้และเป็นที่ยอมรับอย่างยิ่งในงานแสดงสินค้าและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีวิศวกรรม Hannover Messe และได้มีการจัดตั้งคณะทำงาน Working Group on Industry 4.0 ขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม 2012 เพื่อคัดเลือกเทคโนโลยีใดที่มีศักยภาพและมีความเหมาะสมที่จะถูกนำมาใช้งานเพื่อให้การผลิตโดยระบบคอมพิวเตอร์สามารถเกิดขึ้นได้จริง โดยรายงานฉบับสมบูรณ์และเทคโนโลยีที่ถูกเลือกถูกนำมาเผยแพร่ในวันที่ 8 เมษายน 2013 โดยหัวหน้าคณะทำงาน Siegfried Dais แห่งบริษัท Robert Bosch GmbH และ Henning Kagermann แห่งสถาบัน German Academy of Science and Engineering

อย่างไรก็ตามเพื่อทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีในยุค 4.0 ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในระดับเทคโนโลยีตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมตั้งแต่ครั้งที่ 1.0 ถึง 3.0. ด้วย โดยการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1 เกิดขึ้นในช่วงปลายของศตวรรษที่ 18 เมื่อนักเศรษฐศาสตร์ชาวสกอตแลนด์ Adam Smith ตีพิมพ์หนังสือ An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations ในปี 1776 โดยกล่าวถึงกระบวนการผลิตที่สามารถเพิ่มปริมาณผลผลิตได้อย่างมีนัยสำคัญภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดทางทรัพยากรเดิมๆ ของประเทศ และเขาเรียกปริมาณผลผลิตที่เพิ่มขึ้นนี้ว่าเป็น ความมั่งคั่งแห่งชาติ (Wealth of Nations) โดยกระบวนการผลิตดังกล่าวเกิดขึ้นจากเปลี่ยนวิธีการทำงานแบบช่างฝีมือ (Craftmanship) ที่ช่างฝีมือ 1 คนต้องทำการผลิตในทุกกระบวนการตั้งแต่รวบรวมวัตถุดิบจนผลิตเป็นสินค้าขั้นสุดท้าย ให้กลายเป็นการแบ่งแยกแรงงานกันทำงาน (Division of Labour) เพียงขั้นตอนสั้นๆ คนละ 1-2 ขั้นตอน จนเกิดความชำนาญเฉพาะด้าน และผลผลิตจะเพิ่มมากยิ่งขึ้นเนื่องจากความชำนาญในการทำงานนี้เอง (Gains from Specialisation)

ตัวอย่างที่คลาสสิกที่สุดของ Smith ก็คือโรงงานเข็ม ที่ต้องมีกระบวนการผลิตด้วยกันทั้งสิ้น 18 ขั้นตอน ตั้งแต่การถลุงเหล็กจนกลายเป็นเข็มเย็บผ้า ซึ่งแน่นอนว่าถ้าให้ช่างฝีมือ 1 คน ทำงานทุกกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบในเวลา 1 วัน เขาอาจผลิตเข็มไม่เสร็จแม้แต่เล่มเดียว แต่ถ้าคนงาน 10 คน ทำงานที่เน้นการทำงานเฉพาะด้าน แต่ละคนรับผิดชอบงานเพียง 1-2 หน้าที่ คนงาน 10 คน ใน 1 วัน จะสามารถผลิตเข็มได้ 48,000 เล่ม หรือโดยเฉลี่ยคนงาน 1 คน สามารถผลิตเข็มได้มากกว่า 4,800 เล่ม/วัน

ในขณะที่แหล่งพลังงานซึ่งเดิมเคยขึ้นกับแรงงานคน แรงงานสัตว์ ก็ถูกเปลี่ยนเป็นเครื่องจักรไอน้ำ ที่ถูกพัฒนาโดย James Watt จนสามารถใช้งานได้จริงในโรงงานในปี 1781 การผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ผลิตได้ทั้งวันทั้งคืนได้เกิดขึ้นแล้ว และผู้นำในโลกยุคนี้ที่สามารถกำหนดระเบียบโลก วางกฎกติกาทางการค้า และการลงทุน คือ ประเทศในทวีปยุโรป

เทคโนโลยียังคงถูกพัฒนาต่อไปจนการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 (1870-1914) เกิดขึ้นในอีกซีกโลกหนึ่ง นั่นคือในสหรัฐอเมริกา โรงเชือดสัตว์ใน Cincinnati มลรัฐ Ohio คือโรงงานประเภทแรกๆ ที่เริ่มนำเอาโซ่มาซึ่งเข้ากับระบบรอก และสร้าง “สายพานการผลิตอุตสาหกรรม (Industrial Assembly Line)” ขึ้นในปี 1870 ก่อนที่จะถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายในสหรัฐอเมริกา ความเร็วในการผลิตไม่ได้ขึ้นกับคนทำงานอีกต่อไป หากแต่ขึ้นกับความเร็วของสายพานที่อยู่ตรงหน้า ซึ่งขับเคลื่อนโดยมอเตอร์ที่ใช้แหล่งพลังงานใหม่ คือน้ำมันดีเซล ซึ่งสะดวกง่ายตายมากกว่าการใช้เครื่องจักรไอน้ำอย่างมาก

ประกอบกับแนวคิดใหม่ในทางอุตสาหกรรมที่สามารถผลิตสินค้าให้ราคาถูกลงได้อย่างมีนัยสำคัญ ด้วยกระบวนการผลิตจำนวนมากแบบ Mass Production ที่เน้นการผลิตสินค้าจำนวนมาก โดยปรับให้สินค้าทั้งหมดที่ลักษณะเหมือนกัน (แทนที่จะผลิตแบบเดิมที่ผลิตทีละชิ้นตามความต้องการของลูกค้าแบบ Tailor Made) เพื่อให้ผู้ผลิตสามารถสั่งซื้อวัตถุดิบได้คราวละมากๆ เพื่อให้ได้ต้นทุนที่ต่ำ พร้อมๆ กับที่การผลิตจำนวนมากก็ยิ่งทำให้แรงงานเกิดความชำนาญเฉพาะได้เพิ่มมากยิ่งขึ้น กระบวนการเหล่านี้ทำให้เกิดการประหยัดต่อขนาด (Economies of Scale) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดของการผลิตที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก พร้อมกับราคาที่ลดต่ำลงอย่างยิ่ง คือ รถยนต์

ในปี 1909 รถยนต์ที่ผลิตด้วยรูปแบบเดิม ที่ทำในโรงงานที่คนงานผลิตตามความชำนาญเฉพาะด้าน จะมีต้นทุนเฉลี่ยอยู่ที่คันละ 1,200 ดอลลาร์สหรัฐ (มูลค่าเงิน ณ ปี 1909) ซึ่งเมื่อเทียบเป็นมูลค่าในปีปัจจุบัน ต้นทุนรถยนต์ 1 คัน จะเท่ากับ 32,685 ดอลลาร์สหรัฐ หรือ ประมาณ 1.1 ล้านบาท แต่เมื่อ Ford Model T ซึ่งเป็นรถยนต์ที่ผลิตด้วยกระบวนการผลิตที่ใช้สายพานการผลิต โดยฟอร์ดสามารถปรับแต่งสายพานการผลิตได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ต้นทุนของการผลิตรถยนต์รุ่นนี้ ลดลงเหลือเพียง 260 ดอลลาร์สหรัฐเท่านั้น (มูลค่าเงิน ณ ปี 1909) ซึ่งเมื่อเทียบเป็น มูลค่าในปีปัจจุบัน ต้นทุนรถยนต์ 1 คัน จะเท่ากับ 3,628 ดอลลาร์สหรัฐ หรือ ประมาณ 120,000 บาท หรือสามารถลดต้นทุนลงได้เกือบ 10 เท่า เพราะการผลิตโดยใช้ระบบสายพาน และฟอร์ดก็สามารถผลิตรถยนต์รุ่นนี้ได้มากถึงกว่า 14.6 ล้านคัน

และด้วยความสามารถในการควบคุมเทคโนโลยีเช่นนี้ทำให้สหรัฐอเมริกากลายเป็นมหาอำนาจผู้นำในการวางระเบียบโลกทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังสงครามโลกทั้ง 2 ครั้ง

โลกพัฒนาต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดระบบ Programmable Logic Controllers (PLCs) ก็ถูกทำขึ้นในปี 1969 และพร้อมที่จะถูกนำมาใช้ในทศวรรษใหม่ ทศวรรษที่ 1970 เป็นทศวรรษที่คนงานเริ่มค่อยๆ หายไปจากสายพานการผลิต และถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักร แขนกล และหุ่นยนต์ที่ใช้ในการผลิตสินค้า ที่สามารถเขียนโปรแกรมเพื่อควบคุมให้พวกมันสามารถทำงานไปได้โดยอัตโนมัติ และนี่คือโลกในยุคของการปฏิบัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 3

ญี่ปุ่น คือประเทศที่บอบช้ำยับเยินที่สุดจากสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ด้วยความที่คนญี่ปุ่นมีจิตใจเข้มแข็ง อดทน มุ่งมั่นทำงานอย่างหนัก ประกอบกับรัฐธรรมนูญญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่กำหนดให้ญี่ปุ่นไม่สามารถมีกองทัพ นั่นทำให้ญี่ปุ่นสามารถพลิกภาวะทางการคลังจากการป้องกันประเทศไปให้สหรัฐเป็นผู้รับผิดชอบ และตนเองสามารถนำงบประมาณไปใช้ในการพัฒนาประเทศ ผ่านการลงทุนระบบโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาคนได้อย่างเต็มที่

ทั้งหมดนี้ ทำให้ญี่ปุ่นมีความพร้อมทางการพัฒนาประเทศมากพอ จนทำให้ในปี 1964 โตเกียวก็พร้อมที่จะเป็นเจ้าภาพกีฬา Olympic ครั้งที่ 18 นับเป็นครั้งแรกที่จัดในเอเชีย โดยรถไฟความเร็วสูง ชินคันเซ็น ก็ถูกนำมาใช้วิ่งครั้งแรกในปีนี้ พร้อมกับที่ญี่ปุ่นได้รับสถานะประเทศพัฒนาแล้ว โดยการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม Organisation for Economic Co-operation and Development หรือ OECD ในปี 1964 ญี่ปุ่นพร้อมแล้วที่จะผงาดขึ้นอีกครั้ง

สำหรับเศรษฐกิจญี่ปุ่นทศวรรษ 1960 ถูกเรียกว่า The Golden Sixties และพอถึงทศวรรษ 1970 บริษัทญี่ปุ่นก็กลายเป็นนักลงทุนรายใหญ่ที่เข้าไปควบรวมกิจการ ชื่อกิจการในสหรัฐ รวมทั้งบัญชีดุลการค้า บัญชีเดินสะพัดของสหรัฐเองก็ขาดดุลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยบริษัทญี่ปุ่นเหล่านี้คือกลุ่มบริษัทที่เก่งที่สุดใน การนำหุ่นยนต์ แขนกล และเครื่องจักรพร้อมสายพานการผลิตที่มีระบบ PLCs เข้ามาใช้จริงในภาคการผลิต โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมหนัก ไม่ว่าจะเป็นยานยนต์ เหล็ก ต่อเรือ เครื่องใช้ไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์

เหมือนกับที่สหรัฐอเมริกาผงาดขึ้นในช่วงสงครามในยุโรป ญี่ปุ่นก็ผงาดขึ้นในช่วงที่สหรัฐกำลังซบเซากับสหภาพโซเวียตในช่วงสงครามเย็น เมื่อสหรัฐอเมริกาก็ถูกทำชิงแชมป์ ความพยายามที่เกิดขึ้นและเห็นเป็นรูปธรรมที่สุดคือ '1985 Plaza Accord' ข้อตกลงระหว่างรัฐมนตรีเศรษฐกิจ James A. Baker III ของสหรัฐอเมริกา, Nigel Lawson of Britain แห่งสหราชอาณาจักร, Pierre Bérégovoy แห่งฝรั่งเศส, Gerhard Stoltenberg แห่งเยอรมันตะวันตก และ Noboru Takeshita แห่งญี่ปุ่น ณ โรงแรม Plaza Hotel ในมหานครนิวยอร์ก เพื่อจำกัดการส่งออกของประเทศญี่ปุ่นภายใต้มาตรการ Voluntary Export Restraints (VERs, ถ้าญี่ปุ่นไม่ยอมลดการส่งออก ก็จะถูกมหาอำนาจเหล่านี้โจมตีในรูปแบบของสงครามการค้า) และการกำหนดค่าเงินเยนของญี่ปุ่นในแง่ค่าขึ้นอย่างมาก จนทำให้ญี่ปุ่นสูญเสียศักยภาพในการผลิตเพื่อส่งออก

ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่แตกของญี่ปุ่นที่เรียกว่า The Lost Decades ตั้งแต่ปี 1991 ส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากเหตุการณ์ในครั้งนี้ และนั่นทำให้ในปี 1986 เมื่อมีการเจรจาการค้าของ General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) ที่อูรุกวัย จึงมีประเทศสมาชิกเข้าร่วมการประชุมเป็นจำนวนมาก และทำให้เกิดได้กฎกติกาการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้วิธีปิดห้องคุยเจรจาแบบ Plaza Accord เกิดขึ้นอีก รวมทั้งในที่สุดก็เกิดองค์การระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่ดูแลกติกาเหล่านี้ เรียกว่า องค์การการค้าโลก หรือ World Trade Organisation (WTO) ขึ้นในปี 1995 ซึ่งตามทัศนะของนักคิดอย่าง John Williamson เขาพิจารณาว่า กลไกการทำงานของ WTO ร่วมกับ ระบบธนาคารโลก และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ นี้คือกลจักรสำคัญของการวางระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกาภายใต้แนวคิด ฉันทามติวอชิงตัน (Washington Consensus) ที่ทำให้สหรัฐอเมริกาในฐานะมหาอำนาจเดี่ยว (Unipolarity) สามารถวางระเบียบโลกได้อย่างสมบูรณ์

ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังทศวรรษ 2010 การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ ภายใต้แนวคิดหลักคือ Cyber-Physical System หรือระบบที่เชื่อมโยงโลกไซเบอร์ที่จับต้องไม่ได้เข้ากับโลกกายภาพที่จับต้องได้ โดย Internet of Things (IoT) จะเกิดขึ้นได้ต้องมี 4 เทคโนโลยีหลักที่ต้องบูรณาการเข้าด้วยกัน ได้แก่

- Interconnection ความสามารถของเครื่องจักร อุปกรณ์ จุติรับสัญญาณ (sensors) และ มนุษย์ที่สามารถเชื่อมโยงถึงกันผ่านแนวคิด Internet of Things หรือ Internet of People (IoP)
- Information Transparency ความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้ เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้กระบวนการตัดสินใจของเครื่องจักรสามารถประมวลผลได้และมีความน่าเชื่อถือ ข้อมูลที่ถูกต่อโปร่งใส กระบวนการตัดสินใจที่เกิดจากการเขียนชุดคำสั่งที่เป็นที่ยอมรับและมีมาตรฐานสูง เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง มิฉะนั้น เราจะไม่สามารถเชื่อใจได้อย่างไรว่าผลจากการประมวลผลของระบบคอมพิวเตอร์เป็นสิ่งที่ถูกต้องสามารถเชื่อถือได้
- Technical Assistance เทคโนโลยีจะเป็นเพียงสิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยเหลือสนับสนุนมนุษย์ในการตัดสินใจในกระบวนการต่างๆ ช่วยเหลือมนุษย์ในการทำภาระงานที่ยากลำบากและไม่ปลอดภัย แต่อย่างไรก็ตามต้องไม่สับสนระหว่างมนุษย์ที่เป็นผู้ควบคุมกับเทคโนโลยีที่เป็นผู้ช่วยเหลือสนับสนุน
- Decentralized decisions กระบวนการตัดสินใจในระดับปกติสามารถทำได้โดยอัตโนมัติในระบบที่มีการกระจายตัวของกระบวนการวิเคราะห์และประมวลผลที่ครอบคลุมในทุกมิติ และระบบนี้ต้องมีการป้องกันไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดสามารถเข้าไปแก้ไข ปิดเบื่อน ข้อมูล หรือกระบวนการได้ (ระบบ Blockchain จะเข้ามาตอบโจทย์) อย่างไรก็ตามในบางครั้งที่เป็นข้อยกเว้น เช่น ในกรณีที่เกิดความขัด

แย้งกันของผลประโยชน์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Conflicting goals, Conflict of interest) กระบวนการที่เปิดเผยโปร่งใสในการตัดสินใจต้องถูกวางรูปแบบและกระบวนการเอาไว้

ทั้งนี้การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 มีเทคโนโลยีหลักที่เป็นหัวใจคือ เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ที่จะเชื่อมโยงโลกอินเทอร์เน็ตที่จับต้องไม่ได้ เข้ากับโลกความเป็นจริงทางกายภาพ คำถามที่สำคัญคือ ใครคือคนที่มีศักยภาพที่สุดในโลกแห่ง 4.0 เพื่อตอบคำถามนี้เราก็ต้องมาดูว่าปัจจัยใดที่จะทำให้เราสามารถพัฒนา AI ได้

AI จะสามารถพัฒนาได้เมื่อมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) 2) มีชิปคอมพิวเตอร์ที่มีความเร็วสูง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ฐานข้อมูลขนาดใหญ่นั้น และ 3) ต้องมีชุดคำสั่ง (Algorithm) ที่ดีเยี่ยม เพื่อใช้สอนชิปคอมพิวเตอร์ความเร็วสูงนั้น ให้สามารถวิเคราะห์และจับรูปแบบของฐานข้อมูลขนาดใหญ่ จนคอมพิวเตอร์สามารถทำซ้ำและสร้างชุดความคิดของตนเองขึ้นมาได้ เหมือนกับที่สมองของคนเราคือคอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพสูง มองเห็นข้อมูลมหาศาลจากสิ่งต่างๆ รอบตัวเรา ควบคุมไปกับที่พ่อแม่ครูอาจารย์สอนวิธีการเรียนรู้ จนเราสามารถสร้างองค์ความรู้และวิถีคิดของเราขึ้นมาได้

ใครที่มีทั้ง 3 ปัจจัยครบถ้วนมากที่สุดในโลก ก็จะเป็นผู้นำแห่งโลกเศรษฐกิจในยุค 4.0 แน่แน่นอนว่าจีน ถือเป็นหนึ่งในผู้มีศักยภาพด้านนี้ ด้วยความที่จีนเคยเป็นสังคมนิยมที่ใช้การวางแผนเศรษฐกิจจากส่วนกลาง (Central Planning) นั้นทำให้จีนต้องมีชุดข้อมูลของประชากร 1.4 พันล้านคนที่ครบถ้วนและละเอียดมากที่สุด และจีนในยุคใหม่ก็มีผู้ใช้ชีวิตในโลกออนไลน์มากกว่า 900 ล้านคน และเป็นประชาคมที่ใช้ชีวิตแบบไร้เงินสด (Cashless Society) ที่ใหญ่ที่สุดในโลก ทุกธุรกรรมออนไลน์ถูกจัดเก็บเป็นฐานข้อมูลขนาดใหญ่ ที่พร้อมให้ทั้งภาคเอกชนและรัฐบาลนำไปใช้วิเคราะห์ได้ (แต่ประเด็นด้านความรักษาความเป็นส่วนตัวบนโลก cyber ของจีน กลับกลายเป็นประเด็นที่ไม่มีความเข้มงวดอย่างยิ่ง)

ในส่วนของความเร็วในการประมวลผลนั้น แม้ว่าปัจจุบันคอมพิวเตอร์ที่สามารถประมวลผลได้เร็วที่สุดในโลก จะตั้งอยู่ที่สหรัฐ ในนาม Summit ซึ่งเป็น Super computer ของ US Department of Energy ตั้งอยู่ที่ Oak Ridge National Laboratory ในมลรัฐ Tennessee ความเร็วของการประมวลผลของคอมพิวเตอร์เครื่องนี้อยู่ที่ 200 petaflops หรือสามารถคิดประมวลได้พร้อมกัน 2 แสนล้านล้านครั้งใน 1 วินาที (2×10^{17}) ซึ่งสามารถเฉือนเอาชนะ super computer ของจีน ที่ชื่อ Sunway TaihuLight ไปได้ด้วยความเร็วที่เร็วกว่าประมาณ 60%

แต่ถ้าพูดถึงจำนวนแล้ว จีนมีจำนวน Super computer ที่เร็วที่สุดในระดับ 500 เครื่องแรกของโลกมากกว่าสหรัฐ และเมื่อพูดถึง Quantum Computer ซึ่งจะเป็นเทคโนโลยีแห่งอนาคต Alibaba เองก็เพิ่งเปิดตัว Aliyun (Ali Cloud) ที่ให้บริการคอมพิวเตอร์ที่มีความสามารถในการประมวลผลระดับ 11-qubit

quantum computing service ถือเป็นบริษัทที่ 2 ของโลกต่อจาก IBM ที่สามารถให้บริการคอมพิวเตอร์ที่มีความเร็วในการประมวลผลในระดับนี้ได้

ส่วนด้านชุดคำสั่งหรือ Algorithm แน่ใจว่านักวิทยาศาสตร์ด้านข้อมูล และวิศวกรคอมพิวเตอร์ที่เก่งที่สุดในโลก ล้วนแล้วแต่เป็นกลุ่มคนจีนที่อยู่ในประเทศจีน และคนจีนโพ้นทะเล นั้นทำให้จีนคือผู้มียุทธศาสตร์สูงในการที่จะขึ้นเป็นผู้นำในโลกยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 นอกจากประเทศจีนแล้ว อีก 1 ประเทศที่มีศักยภาพสูงในมิตินี้คือ ประเทศอินเดีย

ล่าสุดรัฐบาลจีนออกนโยบาย A.I.2030 เพื่อให้การพัฒนาปัญญาประดิษฐ์เป็นวาระแห่งชาติ บูรณาการการพัฒนา AI ทั้งในมิติเศรษฐกิจ ความมั่นคง และสังคมวัฒนธรรม และมีการสร้างพื้นที่พิเศษขึ้นแล้วเพื่อรองรับการพัฒนาเทคโนโลยีเหล่านี้ นั่นคือ การสร้างเมืองใหม่ ชื่อ สงอัน (Xiong An) มาจากการรวม 3 เมืองเข้าด้วยกัน ได้แก่เมือง Xiong, Rongcheng และเมือง Anxin โดยชื่อเมืองใหม่ ‘สงอัน’ หมายถึง สง (ใหญ่โต) และ อัน (สงบสุข) ที่สำคัญคือเมืองนี้ยังตั้งอยู่ในใจกลางของ สามเหลี่ยมเศรษฐกิจ JingJinJi นั่นคือใจกลางระหว่าง Beijing Tianjin และ Hebei

1.2 ผลของ COVID19 ต่ออุปสงค์ และอุปทาน

ภายในประเทศ (ในช่วงของการระบาด – เข้าสู่ภาวะ locked down อุปสงค์ลดลงเพราะการว่างงานทำให้คนขาดรายได้ ส่วนคนที่ยังมีงานทำเริ่มมีการระมัดระวังในการใช้จ่ายมากขึ้นเพราะความไม่แน่นอนในอาชีพ การเดินทางลดลง ชะลอที่คนเริ่มกลับสู่สังคมบ้านเกิดมากขึ้นโดยเฉพาะในชนบท การท่องเที่ยวได้รับผลกระทบอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคลดการบริโภคสินค้าที่ไม่จำเป็น และการพึ่งพาเทคโนโลยีทาง Logistics เพิ่มมากขึ้น; เมื่อมีการผ่อนคลายจาก locked down – ความมั่นใจของผู้บริโภคยังคงมีอยู่ เพราะความมั่นใจขึ้นอยู่กับการมีวัคซีนป้องกัน และการรักษาให้หายขาดจาก COVID19 หากไม่มีความมั่นใจ จะทำให้ยังไม่มีค่าใช้จ่ายอย่างเต็มที่)

ภายนอกประเทศ (ในช่วงของการระบาด – มีปัญหาด้านการส่งออกและการนำเข้า วัตถุดิบและสินค้าสำเร็จรูปทำให้ห่วงโซ่การผลิตถูกตัดขาด ขาดรายได้จากการท่องเที่ยว อีกทั้งรายได้นักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นรายได้ที่สำคัญของประเทศ และมีข้อสังเกตว่านักท่องเที่ยวต่างชาตินั้นกระจุกตัวในบางประเทศ คือ จีน และอาเซียน; เมื่อมีการผ่อนคลาย ยังขาดความมั่นใจของการรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ และยังขาดความมั่นใจในการรับแรงงานต่างชาติที่อาจก่อให้เกิดปัญหา COVID19 อีกรอบหนึ่ง)

1.3 ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้

- การแข่งขันในต่างประเทศมีสูงขึ้นเพราะจะมีการใช้เทคโนโลยีใหม่ในการผลิตสินค้าและบริการ และทำให้ห่วงโซ่การผลิตสั้นลงเพื่อลดการพึ่งพาแรงงานและวัตถุดิบนำเข้าจากต่างประเทศ
- พฤติกรรมของผู้ผลิตและผู้บริโภคจะเปลี่ยนแปลงโดยมีการสืบค้นข้อมูลผ่านระบบ internet มากขึ้น เพื่อหวังที่จะลดต้นทุนในการผลิต กิจกรรม Online จะทดแทนการติดต่อประสานงาน Face to Face และเร่งให้เกิด 3rd Unbundling อย่างเต็มรูปแบบ
- ระบบ Blockchain ที่จะนำไปสู่การทำสัญญา การซื้อขาย การทำธุรกรรมการเงินทั้งภายในและระหว่างประเทศ
- Startup ที่จะเกิดใหม่ และมีธุรกรรมข้ามประเทศมากขึ้นถ้าเป็น Startup ที่ให้บริการ Platform Economy จะเติบโตอย่างรวดเร็วจาก Platform ที่ได้รับการพัฒนามาแล้ว โอกาสที่ประเทศกำลังพัฒนาจะสร้าง Platform ของตัวเองจะเป็นไปได้ยาก

1.3 จุดยืน (ท่าที) ของประเทศไทย

- ระยะสั้น สร้างความมั่นใจว่า COVID19 จะไม่แพร่ระบาดอีกรอบหนึ่ง แต่ต้องมีการเปิดประเทศที่ต้องจำกัดบริเวณ คนที่ ติดเชื้อ COVID19 ให้อยู่ในบริเวณที่กำหนดในขณะที่เร่งผลักดันให้ระบบเศรษฐกิจ เดินหน้าไปได้ นำแรงงานกลับเข้าสู่ระบบ พร้อมกับสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมมีสภาพคล่องในการประกอบธุรกิจ สร้างความเข้าใจให้กับประชาชนว่าเป้าหมายทางเศรษฐกิจนั้นจะเน้นถึงความอยู่รอด มีกินมีใช้ในระยะสั้น สนับสนุนให้ผู้บริโภคและผู้ผลิตได้มีความรู้และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เป็นประโยชน์
- ระยะกลาง ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการวิเคราะห์ฐานข้อมูลผู้ผลิตและผู้บริโภค และระบบ automation ในภาคการเกษตรอุตสาหกรรมและบริการ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงนวัตกรรมของโลก

1.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- Digital Transformation
- เทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบฐานข้อมูลต้องมีความพร้อมในการรับรู้ถึงการระบาดของโรคว่าเกิดที่ใด และรับมืออย่างไรให้ทันต่อเวลา และมีการจัดลำดับขั้นผู้รับผิดชอบในหน้าที่และการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน
- ระบบการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้อง และรวดเร็วเพื่อมิให้เกิดความตระหนกในการแพร่ระบาดของโรค

- ระบบฐานข้อมูลที่เชื่อมต่อทุกหน่วยงานภาครัฐ ให้ทราบถึงผู้ประกอบการที่ได้รับความเดือดร้อนระดับครัวเรือน อาชีพ พื้นที่อาศัย จะได้มีการแก้ไขปัญหาอย่างทันที
- ระบบฐานข้อมูลที่เชื่อมต่อทุกหน่วยงานภาครัฐ ให้ทราบถึงธุรกิจที่ได้รับความเดือดร้อนระดับหน่วยการผลิตโดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รายภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการตามพื้นที่ประกอบธุรกิจ จะได้มีการแก้ไขปัญหาอย่างทันที
- การนำข้อมูลมาใช้ในการทำ Business Matching ระหว่างธุรกิจ และ Employment Matching ระหว่างแรงงานที่หางานและผู้ว่าจ้าง
- การนำข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์และจัดระดับความสำคัญในการแก้ปัญหา
- ห่วงโซ่การผลิตสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรม
- ในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแรงงานไทย ด้วยการผ่อนปรนระเบียบการนำแรงงานทั้งที่ไม่มีทักษะและที่มีทักษะมาทดแทนในระยะสั้น ใช้ระบบ Automation เพื่อทดแทนการนำเข้าแรงงานในส่วนที่ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- พึ่งการผลิตการผลิตในประเทศ โดยการปรับใช้ทรัพยากรภายในประเทศทดแทนการพึ่งพาการนำเข้าเพื่อให้เกิดความมั่นคงในสายการผลิต
- เมื่อเข้าสู่ภาวะปกติหลังจาก COVID19 ซึ่งอาจจะใช้เวลา 2-3 ปี ต้องมีการปรับทักษะแรงงานใหม่เพื่อให้เข้าสู่ตลาดแรงงาน เพราะเทคโนโลยีในการผลิตจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทักษะแรงงานเดิมอาจจะไม่เหมาะสมอีกต่อไป
- ปรับระบบแรงจูงใจ ให้ดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ ทั้งการวางรากฐานระบบสาธารณูปโภคใหม่ และสร้างแรงจูงใจทางภาษี
- นโยบายการเงินต้องเอื้อในส่วนของสภาพคล่องเพื่อให้ธุรกิจเดินหน้าต่อได้ ซึ่งจะทำให้ระบบการเงินมีความมั่นคงทั้งตลาดทุนและตลาดเงิน
- อุตสาหกรรมเป้าหมายที่สร้างงานและทำรายได้ให้กับประเทศ เพื่อแก้ไขปัญหาการว่างงานในขั้นเบื้องต้น
- เร่งลดระเบียบขั้นตอนการจัดตั้งธุรกิจใหม่ เพื่อลดต้นทุนทางการเงิน และทางเวลา เพื่อให้เกิดธุรกิจใหม่ รองรับแรงงาน
- อุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นในภาคบริการ อาทิเช่น การท่องเที่ยวต้องได้รับการส่งเสริมโดยการสร้างความมั่นใจของผู้บริโภคภายในประเทศให้เริ่มเดินทาง และใช้จ่าย รวมถึงต้องเริ่มเปิดประเทศให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักราย สี่ จังหวัด ที่มี ระบบรองรับการท่องเที่ยวอยู่แล้ว และการดูแล (Wellness) ผู้สูงวัย ผู้ป่วยระยะพักฟื้น ผู้ป่วยเรื้อรัง จะสามารถจ้างแรงงานไทยได้อีกจำนวนมาก

- อุตสาหกรรมเกษตรและเกษตรแปรรูป สามารถจ้างแรงงานได้เป็นจำนวนมาก แต่ต้องมีระบบการจัดการที่ดีเพื่อมิให้เกิดกรณีสินค้าล้นตลาดเพราะผลิตสินค้าตามกัน ต้องมีการวางรากฐานตั้งแต่ต้นนำการผลิต ไปสู่ปลายน้ำ และการหาตลาดทั้งในและต่างประเทศ
- ระบบ logistics ในการขนส่ง และทางด้านข้อมูลเพื่อสร้าง Local Platform Economy และ การเชื่อมต่อ Local Platform economy ไปสู่ Sub Platform International Economy เพื่อเป็นช่องทางทางการหาวัตถุดิบ ชิ้นส่วน และการขายสินค้า
- อุตสาหกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และอุตสาหกรรมเทคโนโลยีขั้นสูง ต้อง การวางรากฐานใหม่ ทั้งความพร้อมของแรงงาน ที่เทคโนโลยีที่เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การสนับสนุนทางการเงิน และการลงทุน ที่ต้องเริ่มวันนี้ แต่การลงทุนอาจจะเกิดขึ้นในระยะกลาง อาทิ อุตสาหกรรม Digital Content อุตสาหกรรมยานยนต์ไฟฟ้า อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยา อุตสาหกรรมการแพทย์และสุขภาพ อุตสาหกรรมในกรอบ Bio Economy Circular Economy และ Green Economy (BCG)
- Regionalization จากการใช้ประโยชน์จาก Geopolitics และการค้าเสรี เพื่อที่จะรักษาตลาดสินค้าและบริการในประเทศเพื่อนบ้าน โดยการจัดทำระบบความเชื่อมโยงทางด้าน Logistics และมีการผลิตในห่วงโซ่การผลิตร่วมกัน เพื่อให้เกิดความมั่นคงในห่วงโซ่การผลิต

2. ฉากทัศน์ ท่าทีและจุดยืนของประเทศไทยต่อมิติการค้าระหว่างประเทศ

2.1 ภาพรวมการค้าระหว่างประเทศ

สืบเนื่องจากบทที่ 3 ทบทวนวรรณกรรม ในส่วนที่ 2.2 การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจในระดับโลกและสถานการณ์ของไทย และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและระดมสมองร่วมกับเครือข่ายนักวิชาการ ภาคธุรกิจ และ หน่วยงานภาครัฐที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ต่างก็มีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า การเปลี่ยนแปลงในระดับเทคโนโลยี (Disruptive Technology) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (The Fourth Industrial Revolution: 4IR) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก (Global Value Chains: GVCs) มีแนวโน้มที่จะปรับตัวอย่างมีนัยสำคัญ และการอุบัติขึ้นของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19) เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงปรับตัวเหล่านี้เกิดขึ้นในอัตราเร่งด่วน ซึ่งนี่คือการเปลี่ยนแปลงในระเบียบโลกใหม่ในมิติการค้า และการลงทุนระหว่างประเทศ

และจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจากการกระจายตัวการผลิตในยุคที่ 2 (the 2nd Unbundling) เข้าสู่ยุคที่ 3 (The 3rd Unbundling) อย่างเร่งด่วนในหลากหลายภาคการผลิต (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 3) ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงในระเบียบโลกด้านการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่มีแนวโน้มจะทำให้เกิดการแยกตัวการผลิตในระดับโลกออกเป็น 2 ห่วงโซ่มูลค่าในระดับภูมิภาค (Regional Value Chains: RVCs) ในทวีปเอเชีย และ ในทวีปอเมริกา หรือเกิดสถานการณ์ที่นิยมเรียกกันว่า “Decoupling”

อย่างไรก็ตามการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่มูลค่าเป็นความจำเป็นของระบบเศรษฐกิจไทย ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันมูลค่าการค้าระหว่างประเทศของไทยมีสัดส่วนที่สูง มูลค่าสินค้าที่ผลิตและมูลค่าของภาคบริการที่เกิดขึ้นในประเทศไทยต่างก็พึ่งพาวัตถุดิบต้นน้ำ กลางน้ำ จากต่างประเทศ เพื่อเข้ามาผลิตโดยการเพิ่มมูลค่าในประเทศไทย จากนั้นก็ส่งออกไปขายในตลาดโลก เช่นเดียวกับภาคบริการที่พึ่งพาอุปสงค์และองค์ความรู้จากตลาดโลกเช่นเดียวกัน

มากกว่านั้น ธนาคารโลก (The World Bank) ก็มีผลการศึกษาและกล่าวไว้อย่างชัดเจนในรายงาน World Development Report 2020 ว่า Participation in global value chains (GVCs), the international fragmentation of production, can lead to increased job creation and economic growth. หรือ การมีส่วนร่วมในห่วงโซ่มูลค่า หรือห่วงโซ่การผลิตที่แตกตัวกระจายไปทั่วโลก จะนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของการจ้างงาน และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ดังนั้นประเทศไทยยังต้องการเป็นส่วนหนึ่งของ GVCs และ/หรือ RVCs

2.2. ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ด้านการค้าระหว่างประเทศ

ในมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สถานการณ์และความพยายามของสหรัฐในการยับยั้งการเจริญเติบโตขึ้นมาเป็นมหาอำนาจของจีนเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้แล้ว และจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อไปในระยะยาว สิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงไปก็เพียงแค่รูปแบบของการดำเนินนโยบายเท่านั้น ส่วนหลักคิดและยุทธศาสตร์จะไม่มีเปลี่ยนแปลง โดยรูปแบบที่เกิดขึ้นแสดงออกมาใน 2 ฉากทัศน์ (Scenarios) คือ

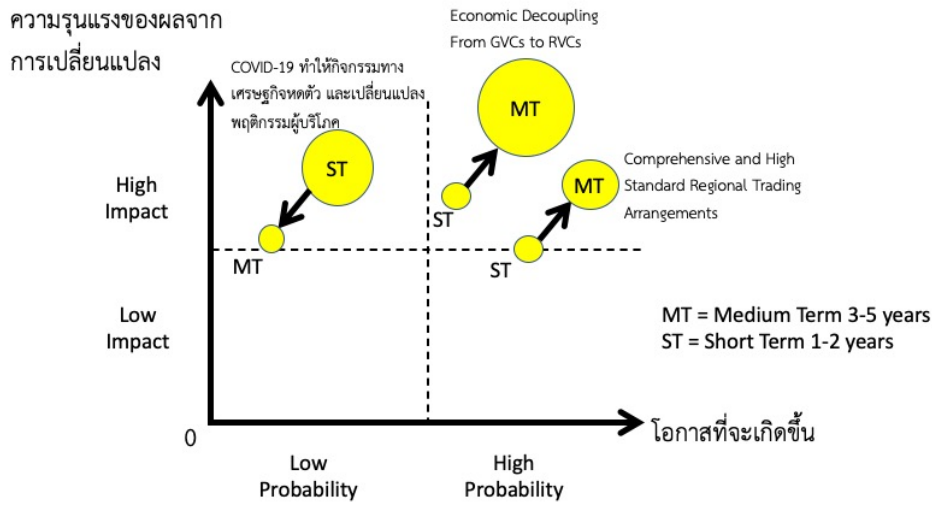
1. ในระยะสั้น (1-2 ปี) การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19) น่าจะยังเป็นภัยคุกคามต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจในประเทศที่ถดถอย ควบคู่ไปกับห่วงโซ่อุปทานที่ยังทำงานได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ ทำให้การค้าระหว่างประเทศได้รับผลกระทบทั้งจากด้านอุปสงค์และอุปทานที่หดตัวภาคการผลิตยังไม่สามารถกลับมาผลิตสินค้าและบริการได้อย่างเต็มศักยภาพ ในขณะที่ระบบโลจิสติกส์ที่จะเชื่อมโยงการขนส่งสินค้าและวัตถุดิบก็ยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เช่นเดียวกับกำลังซื้อที่ลดทอนลงอันเป็นผลมาจากเศรษฐกิจที่ตกต่ำทั่วโลก ประกอบกับพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป กว่าสถานการณ์นี้จะคลี่คลายก็ต่อเมื่อวัคซีนที่จะสร้างภูมิคุ้มกันสามารถผลิตและกระจายได้ทั่วโลก ซึ่งน่าจะเกิดขึ้นในไตรมาสที่ 4 ของปี 2021 ดังนั้นผู้ประกอบการไทยที่เป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลกและระดับภูมิภาคทั้งในการผลิตสินค้าและบริการคงต้องมีการปรับตัว
2. ในระยะสั้น (1-2 ปี) และระยะกลาง (3-5 ปี) การทำสงครามการค้าและการปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจระหว่างจีนและสหรัฐอเมริกาจะยังคงดำเนินต่อไป ทั้งนี้ฉากทัศน์ที่จะเกิดขึ้นจะเป็นใน 2 รูปแบบย่อย แต่ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบย่อยไหนต่างก็เป็นสิ่งยืนยันว่าในระยะยาว (เกินกว่า 5 ปี) สหรัฐอเมริกาได้สูญเสียความสามารถในการจัดระเบียบทางการค้าและการลงทุนในลักษณะมหาอำนาจเดี่ยว (Uni-Polarity) ไปแล้วอย่างแน่นอน โดย 2 ฉากทัศน์ย่อยได้แก่
 - 2.1. สงครามการค้าซึ่งเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ครึ่งหลังของปี 2018 ยังคงดำเนินต่อไปควบคู่กับนโยบาย Reshoring ที่สหรัฐอเมริกาดึงเงินลงทุน ดึงทรัพยากร เข้าไปสร้างห่วงโซ่มูลค่าในระดับภูมิภาค (Regional Value Chains: RVCs) ในทวีปอเมริกา โดยมีข้อตกลงการค้า United State – Mexico – Canada Agreement (USMCA) เป็นกฎระเบียบ กติกา หลักในการทำการค้า และการลงทุนระหว่างประเทศ และน่าจะยังคงดำเนินต่อไปทั้งในระยะสั้น (1-2 ปี) และในระยะกลาง (3-5 ปี) โดยเฉพาะหากประธานาธิบดี Donald Trump และพรรค Republican ยังคงชนะการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในเดือนพฤศจิกายน 2020 หรือ
 - 2.2. การสร้างกฎระเบียบใหม่ทางการค้า และการลงทุนระหว่างประเทศ ผ่านข้อตกลงทางค้าในระดับภูมิภาคที่มีลักษณะครอบคลุม และมีมาตรฐานสูง (Comprehensive and High-Standard Regional Trading Arrangements) ซึ่งฉากทัศน์นี้จะเกิดขึ้นหาก พรรค Democrat ชนะการเลือกตั้งในเดือนพฤศจิกายน 2020 การขึ้นมาของประธานาธิบดีคนใหม่ Joseph Robinette Biden

Jr หรือ Joe Biden น่าจะดำเนินนโยบายในรูปแบบเดิมที่อดีตประธานาธิบดีของพรรค Democrat เคยดำเนินไว้ ไม่ว่าจะเป็น Bill Clinton หรือ Barack Obama นั่นคือ การสร้างกฎ กติกา ทางการค้า ใหม่ ที่มีประเด็นที่หลากหลาย และมากไปกว่าสิ่งที่ตกลงกันไว้ในเวทีองค์การการค้าโลก (World Trade Organisation: WTO) ซึ่งแน่นอน กรอบการเจรจาการค้าในรูปแบบนี้จะมีแนวโน้มที่สหรัฐฯจะ วางมาตรฐานต่างๆ เพื่อโดดเดี่ยว และปิดล้อมจำกัดเขต การขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีน

3. ในระยะกลาง (3-5 ปี) การเปลี่ยนแปลงในระดับเทคโนโลยีอย่างมีนัยสำคัญ (Disruptive Technology) จะเกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในภาวะปกติควรใช้เวลา 5-15 ปี แต่เนื่องจาก โควิด-19 ทำให้เกิดอัตราเร่งในการเปลี่ยนแปลงระดับเทคโนโลยี) การแตกตัวของการผลิต (Decoupling) จากห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก (Global Value Chains: GVCs) เป็น 2 ห่วงโซ่มูลค่าระดับภูมิภาค (Regional Value Chains: RVCs) พร้อมกับที่หลายภาคการผลิตที่ยังอยู่ในห่วงโซ่แบบการกระจายตัวการผลิตในยุคที่ 2 (The 2nd Unbundling: International Product Fragmentation) จะต้องปรับตัวเพราะเทคโนโลยีจะทำให้จำนวนประเทศที่อยู่ในห่วงโซ่ลดบทบาทลงเนื่องจากสามารถทดแทนขั้นตอนการผลิตที่ใช้แรงงานได้ด้วยหุ่นยนต์และระบบคอมพิวเตอร์อัตโนมัติที่ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในขณะที่การผลิตสินค้าและบริการในห่วงโซ่แบบการกระจายตัวการผลิตในยุคที่ 3 (The 3rd Unbundling: Task Fragmentation) ก็จะมีบทบาทในทางเศรษฐกิจเพิ่มสูงมากยิ่งขึ้น ซึ่งนั่นหมายความว่าผู้ประกอบการ ต้องมีการปรับรูปแบบการผลิต ในขณะที่แต่ละประเทศต้องปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและกฎระเบียบทางการค้าและการลงทุน

แต่ไม่ว่าจะเป็นฉากทัศน์ใดก็ตาม แนวโน้มและรูปแบบของกฎกติกา การค้าระหว่างประเทศก็คงจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างแน่นอน เพราะแม้แต่ ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ศุภชัย พานิชภักดิ์ อดีตผู้อำนวยการองค์การการค้าโลก (WTO) และ อดีตเลขาธิการการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (UNCTAD) ก็ยังออกมาให้สัมภาษณ์กับสื่อ (หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ วันที่ 29 มิถุนายน 2563) ในลักษณะที่ว่าตัวอาจารย์เองก็ยังไม่เห็นความก้าวหน้าของกฎกติกาขององค์การการค้าโลก ดังนั้นเพื่อสร้างแต้มต่อให้กับผู้ประกอบการไทยในการทำการค้าระหว่างประเทศ การเจรจาการค้าและความตกลงทางการค้ายุคใหม่ที่มีความครอบคลุม และมีมาตรฐานสูงในระดับภูมิภาค (Comprehensive and High Standard Regional Trading Arrangement) จึงน่าจะเป็นรูปแบบของกฎ กติกา การค้า และการลงทุนระหว่างประเทศในอนาคต ที่มีความเป็นไปได้ และจะกลายเป็นแต้มต่อให้กับประเทศไทยในการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่มูลค่าทั้งในระดับภูมิภาคและในระดับโลกได้อย่างมีโอกาสมากกว่า

แผนภาพที่ 5.3: ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ในมิติการค้าระหว่างประเทศ

การเจรจาข้อตกลงทางการค้ารูปแบบใหม่ที่ครอบคลุมและมีมาตรฐานสูง (Comprehensive and High Standard Regional Trading Arrangement)

เพื่อฉายภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น คณะผู้วิจัยขอเสนอข้อมูลของทางกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศในรูปแบบตารางเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นว่า มิติใหม่ๆ ของการเจรจาการค้าสำหรับกรอบการเจรจาการค้า ณ ปัจจุบันนี้ครอบคลุมในมิติใดบ้าง โดยกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศได้ทำการเปรียบเทียบข้อมูลของกรอบการเจรจาการค้าสมัยใหม่ จาก 57 ประเทศซึ่งเป็นประเทศคู่ค้าสำคัญของประเทศไทย และกำลังอยู่ในระหว่างการเจรจาการค้าในกรอบต่างๆ ดังนี้

- ความตกลงที่ครอบคลุมและก้าวหน้าสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Comprehensive and Progressive Trans-pacific Partnership: CPTPP) ซึ่งประกอบไปด้วย 11 ประเทศสมาชิก ได้แก่ มาเลเซีย สิงคโปร์ บรูไน เวียดนาม ญี่ปุ่น แคนาดา เม็กซิโก ชิลี เปรู ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์
- ข้อตกลงสหรัฐอเมริกา-เม็กซิโก-แคนาดา (US-Mexico-Canada Agreement: USMCA)
- ข้อตกลงการค้าเสรีสหภาพยุโรป - เวียดนาม (EU-Vietnam Free Trade Agreement: EVFTA)
- ข้อตกลงการค้าเสรีสหภาพยุโรป - สิงคโปร์ (EU-Singapore Free Trade Agreement: ESFTA)
- สมาคมการค้าเสรียุโรป (European Free Trade Association: EFTA) ซึ่งประกอบไปด้วย 4 ประเทศสมาชิก ได้แก่ ไอซ์แลนด์ ลิกเตนสไตน์ นอร์เวย์ และสวิตเซอร์แลนด์
- สหภาพเศรษฐกิจยูเรเชีย (Eurasian Economic Union: EaEU) มีสมาชิกทั้งหมด 5 ประเทศ ได้แก่ เบลารุส คาซัคสถาน คีร์กีซสถาน อาร์มีเนีย และรัสเซีย

- ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership: RCEP) ระหว่าง 10 ชาติสมาชิกอาเซียน และ 6 ชาติคู่เจรจา ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์
- ข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน – แคนาดา (ASEAN-Canada Free Trade Agreement)

ตารางที่ 5.1 เปรียบเทียบประเด็นหลักที่มีการเจรจาในกรอบข้อตกลงการค้าต่างๆ								
ความตกลง FTA สมัยใหม่	คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามากกว่า WTO (TRIPS Plus)			การให้สิทธิแก่สมาชิกใช้สิทธิเหนือสิทธิบัตรยา (CL) ตามที่อนุญาตไว้ใน WTO	การเข้าเป็นสมาชิกอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (UPOV-1991)	การเปิดตลาดการจักซื้อจัดจ้างภาครัฐ	การให้รัฐวิสาหกิจดำเนินการบนหลักการเชิงพาณิชย์	การปฏิบัติตามมาตรฐานด้านแรงงานระหว่างประเทศ เช่น เสรีภาพในการสมาคมและสิทธิในการรวมตัวเพื่อเจรจาต่อรอง
	การเชื่อมโยงระบบสิทธิบัตรกับการขึ้นทะเบียนตำรับยา (Patent Linkage)	การขยายระยะเวลาคุ้มครองสิทธิบัตร (Patent Term Extension)	การผูกขาดข้อมูลทดสอบยา (Data Exclusivity)					
CPTPP	○	X	X	○	○	○	○	○
USMCA	○	○	○	○	○	○	○	○
EU-Vietnam FTA	X	○	○	○	○	○	○	○
EU-Singapore FTA	X	○	○	○	○	○	○	○
EFTA	X	X	○	○	○	○	X	X
EaEU	X	X	X	○	○	X	X	○
RCEP	X	X	X	○	X	○	X	X
ASEAN-Canada FTA	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	○	○	○

○ = มีการเจรจาและมีการบังคับใช้; X = ไม่มีการเจรจา ไม่มีการบังคับใช้; n.a. = ยังไม่มีข้อมูลการเจรจา

ที่มา: ปรับปรุงเพิ่มเติมจากเอกสารของกรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ โดยผู้เขียน

จากข้อมูลในตารางที่ 5.1 ทำให้ยิ่งตระหนักถึงความสำคัญของการจำเป็นต้องยอมรับกฎ ระเบียบ และ กติกาทางด้านการค้าและการลงทุนสมัยใหม่เหล่านี้ เพราะนี่คือมาตรฐานใหม่ของการค้า และการลงทุน ระหว่างประเทศ

ในข้อตกลงการค้าสมัยใหม่ ประเด็นด้านกฎระเบียบ กติกา สำหรับการทำการค้า การลงทุน ใน ลักษณะที่มีมาตรการให้ประเทศสมาชิกต้องปฏิบัติตามและทำให้ผู้ประกอบการและผู้บริโภคสามารถ คาดการณ์ถึงผลของการบังคับใช้ (Rule-based and Predictable) ก็มักจะถูกพัฒนาร่วมกันในระหว่างการ เจริญข้อตกลงทางการค้าด้วย

แน่นอนว่าประเด็นสำคัญๆ ในกรอบเจรจาการค้าในรูปแบบใหม่ๆ มักจะเน้นในเรื่องของการคุ้มครอง ทรัพย์สินทางปัญญา การเพิ่มความโปร่งใส ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน แต่ใน บางครั้ง หรือในหลายๆ ครั้ง ความพยายามในการคุ้มครองประเด็นต่างๆ เหล่านี้ก็กลับกลายเป็นการกีดกันทาง การค้า หรือกลายเป็นการสร้างกำแพงกั้นระหว่างประเทศสมาชิกมากยิ่งขึ้นไปอีก

ยกตัวอย่าง เช่น ในกฎกติกาเดิมของ WTO ก็มีการสร้างกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้าน ทรัพย์สินทางปัญญาอยู่แล้ว ที่เราเรียกว่า ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (Trade-Related Aspect of Intellectual Property Rights หรือ TRIPS) ซึ่งกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการ ให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา 7 ประเภท ได้แก่ ลิขสิทธิ์และสิทธิอื่นที่เกี่ยวข้อง (Copyrights) เครื่องหมายการค้า (Trademarks) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications) แบบอุตสาหกรรม (Industrial Designs) สิทธิบัตร (Patents) การออกแบบวงจรรวม (Integrated Circuit Layout-Designs) และการคุ้มครองข้อมูลสารสนเทศที่ไม่เปิดเผย (Undisclosed or Confidential Information) (บางครั้งจะมีการ เพิ่มการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทที่ 8 ด้วยนั่นคือ การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (New Plant Varieties) เข้าไปด้วย)

แต่ในบางกรอบการเจรจาการค้า คู่เจรจาโดยเฉพาะประเทศที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาเป็น จำนวนมากก็ต้องการปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของตนมากกว่าที่ตกลงการไว้ในเวทีองค์การการค้า โลก โดยเรานิยมเรียกรูปแบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในลักษณะที่มากกว่านี้ว่า TRIPS+ (TRIPS Plus) โดยประเด็นสำคัญที่เราต้องคำนึงถึงนั่นคือ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในสินค้าประเทศยาและเวชภัณฑ์ ซึ่งแน่นอนว่า การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เพิ่มขึ้น ย่อมทำให้ ผู้ผลิต วิจัย คิดค้น ผลิตภัณฑ์ยา ได้รับการ คุ้มครองยาวนานมากยิ่งขึ้น ทำให้เขาสามารถทำกำไรในลักษณะของการผูกขาดได้นานขึ้น เพราะผู้ผลิตราย อื่นๆ ไม่สามารถผลิตได้ โดยผู้ผลิตรายอื่นๆ เหล่านี้ที่มีศักยภาพในการผลิต แต่ไม่ได้ลงทุน ลงแรง ลง สติปัญญาในการผลิตก็ย่อมมีต้นทุนการผลิตที่สูงกว่ามาก เราเรียกยาที่ผู้ผลิตเหล่านี้จะไปขอดูสูตรยาแล้วผลิต ออกมาขายในราคาที่ถูกกว่ามาก แต่มีคุณสมบัติในการรักษาโรคพอๆ กันนี้ว่า ยาชื่อสามัญ (Generic Name)

โดยตัวอย่างของ TRIPS plus ที่คู่เจรจามักจะนำมาขอให้ประเทศสมาชิกนำมาบังคับใช้ คือ

- **การผูกขาดข้อมูลทดสอบยา (Data Exclusivity)** โดยปกติการนำชนิดหนึ่งเข้ามาใช้ในแต่ละประเทศ ต้องมีการเปิดเผยสูตรยาให้แพทย์ เภสัชกร และหน่วยงานของรัฐได้รับรู้รับทราบ เพื่อประกอบการตัดสินใจว่ายาชนิดนั้นจะสามารถนำมาใช้รักษาโรคได้อย่างปลอดภัย หรือไม่ อย่างไร โดยในประเทศไทยข้อมูลหรือสูตรยาเหล่านี้ต้องนำไปให้ไว้กับสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย. หรือ Food and Drug Administration: FDA) แต่นั่นก็กลับกลายเป็นสิ่งที่ผู้ทรงสิทธิ์หรือเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาที่ลงทุน ลงแรง ลงสติปัญญา ในการพัฒนายาขึ้นมา 1 ชนิดไม่ชอบ เพราะข้อมูลเหล่านี้จะทำให้ผู้ประกอบการหรือโรงงานผลิตยาที่ไม่ได้ทำวิจัย ไม่ได้พัฒนายา แต่มีศักยภาพในการผลิตมาขอสูตรยา และเตรียมพร้อมวันที่ยาหมดอายุการคุ้มครองสิทธิบัตร แล้วผลิตและวางจำหน่ายยาชื่อสามัญได้ทันที นั่นทำให้มีความพยายามในการผูกขาดข้อมูลทดสอบยา (Data Exclusivity) ขึ้น โดยกำหนดให้ยาเป็นการคุ้มครองโดยให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่ข้อมูลผลการทดลองยา ทำให้รัฐบาลไม่สามารถเปิดเผยข้อมูลทดลองทางคลินิก (clinical trial) เพื่อขึ้นทะเบียนให้กับยาชื่อสามัญได้ แม้ว่าสิทธิบัตรยาจะหมดอายุลงไปแล้วหรือถูกเพิกถอนไม่ให้ใช้นั้นแล้วก็ตาม ในบางครั้งยังมีการเชื่อมโยงระบบสิทธิบัตรยา (โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์) กับการขึ้นตอนการขึ้นทะเบียนตำรับยา (โดยสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข) เข้าด้วยกัน โดยกำหนดให้ อย. ต้องแจ้งกับเจ้าของสูตรยาในทุกครั้งที่มีการขอข้อมูลสูตรหรือข้อมูลการทดสอบยา (*กระบวนการนี้เรียกว่า Patent Linkage*) ซึ่งแน่นอนว่าย่อมเท่ากับเป็นการเตือนให้เจ้าของสิทธิบัตรต้องเร่งดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อขอขยายอายุสิทธิบัตรและการคุ้มครอง จนทำให้ยาชื่อสามัญออกวางจำหน่ายได้ช้าลง
- การขยายอายุสิทธิบัตรให้มีอายุเกินกว่า 20 ปี และเพิ่มกรอบการคุ้มครองสิทธิบัตร ให้ยาที่มีสิทธิบัตรสามารถจดสิทธิบัตรใหม่เพิ่มเติมได้ กระบวนการนี้เรียกว่า *Evergreening* โดยเจ้าของสิทธิบัตรอาจจะปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างเพียงเล็กน้อย จากสูตรและวิธีการใช้ยาเดิม เช่น ตัวเนืวยาและโมเลกุลที่ออกฤทธิ์อาจจะไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเลย แต่มาขอทำ Evergreening เพราะมีผลการทดลองมารองรับว่า เมื่อเปลี่ยนวิธีการรับประทานยาจาก 3 มื้อหลังอาหาร วันละ 3 เม็ด เป็นรับประทานหลังอาหารเช้า และเย็น ครั้งละ 2 เม็ด วันละ 4 เม็ด จะให้ผลในการรักษาที่ดีกว่า ทั้งหมดนี้เพียงเพื่อนำมาขอต่ออายุสิทธิบัตรออกไปเรื่อยๆ ได้ และทำให้ยาเหล่านั้นได้รับสิทธิในการผูกขาดยาวนานขึ้น
- การขอเพิ่มข้อจำกัดในการใช้มาตรการด้านสาธารณสุขต่างๆ ทำให้ประชาชนเข้าถึงยาได้ยากขึ้น เช่น *ลดขอบเขตการใช้สิทธิเหนือสิทธิบัตรยา (Compulsory Licensing: CL)* การสร้างข้อกำหนดที่ไม่ให้มีการคัดค้านค่าขอรับสิทธิบัตรก่อนการออกสิทธิบัตร การอาศัยกลไกอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ

ให้บริษัทต่างชาติสามารถดำเนินคดีกับรัฐบาลได้ หากได้รับผลกระทบจากนโยบายด้านสุขภาพในประเทศนั้นๆ การใช้มาตรการ ณ จุดผ่านแดน ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ศุลกากรยึดจับยาชื่อสามัญที่นำเข้ามาหรือขนส่งได้หากสงสัยว่าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น

นอกจากประเด็นในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับยาแล้วก็ยังมีประเด็นอื่นๆ ที่มักจะถูกนำมาเข้าร่วมเจรจาในกรอบการเจรจาสมัยใหม่อีก อาทิ

- ประเด็นด้านการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ (Government Procurement) ก็เป็นอีกหนึ่งเรื่องสำคัญที่จะเป็นมาตรฐานใหม่ แน่แน่นอนว่า หากยอมรับในมาตรฐานนี้ ข้อดีคือ การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐซึ่งเป็นเงินงบประมาณก้อนใหญ่ที่ใช้ในการจัดซื้อสินค้า และบริการต่างๆ ในแต่ละปี ก็จะมีโปร่งใสมากยิ่งขึ้น ทุกๆ การจัดซื้อจัดจ้างของรัฐบาลจะต้องโปร่งใส และอนุญาตให้ผู้ประกอบการทั้งชาวไทย และผู้ประกอบการจากต่างประเทศ สามารถเข้ามาประมูลงาน รับจ้าง ทำงาน ขายสินค้าให้กับภาครัฐได้

ถนนที่สร้างโดยคนใกล้ชิดกับข้าราชการหรือนักการเมืองที่สร้างแล้วก็ทรุดไม่ได้มาตรฐาน ระบบคอมพิวเตอร์ที่วางระบบแล้วใช้งานไม่ได้จริง จะถูกแข่งขันจากผู้ประกอบการที่มีต้นทุนต่ำกว่า เทคโนโลยีดีกว่า และมีประสิทธิภาพมากกว่า

แน่นอนว่า ผู้ประกอบการที่เคยเป็นเจ้าของประจำกับภาครัฐจะถูกแข่งขัน แต่สำหรับผู้บริโภคหรือสำหรับประชาชน เราน่าจะได้ใช้สินค้าและบริการของภาครัฐที่ดีขึ้น ประหยัดภาษี โปร่งใส และโปร่งใสนลดลง

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดในการดำเนินนโยบายของแต่ละรัฐ อันเป็นผลมาจากการรับพันธกรณีการจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ (Government Procurement) ก็มีผลกระทบด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะในเรื่องของการออกกฎเกณฑ์ต่างๆ เพื่อให้รัฐสามารถจัดซื้อจัดจ้างโดยมีเงื่อนไขให้การสร้างอุตสาหกรรมที่รัฐต้องการส่งเสริม อุตสาหกรรมที่รัฐต้องการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อให้เทคโนโลยีเหล่านั้นต้องพัฒนาขึ้นและตั้งอยู่ในประเทศไทย หรือกระบวนการ Offset ก็อาจจะไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่

- ข้อบทเกี่ยวกับการดำเนินกิจการของรัฐวิสาหกิจ ที่ต้องให้กิจการของรัฐดำเนินกิจการบนหลักการเชิงพาณิชย์เพิ่มมากขึ้น นั่นคือ แข่งขันเพื่อสร้างกำไร แน่แน่นอนว่า นี่คือการปฏิรูปให้รัฐวิสาหกิจต้องมีปรับตัวและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รัฐวิสาหกิจจะขาดทุนเพราะไร้ประสิทธิภาพ แล้วได้รับการสนับสนุน ได้เงินอุดหนุน ได้ความช่วยเหลือจากภาครัฐที่เข้ามาอ้อมๆไม่ได้อีกต่อไป แต่สำหรับบางกิจการรัฐวิสาหกิจ วัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ไม่ได้ถูกจัดตั้งมาเพื่อแสวงหากำไร หากแต่ประเทศต้องการรัฐวิสาหกิจนั้นๆ เพื่อความมั่นคง เช่น การมีโรงงานผลิตยาและเครื่องมือแพทย์เป็นของตนเอง ยาหลายชนิดอาจจะไม่สามารถผลิตได้หากตลาดไม่ได้ต้องการ แต่ถ้ายาเหล่านั้นมีความจำเป็น เอกชนไม่ยอมผลิต เราอาจต้องมีโรงงานของรัฐเพื่อทำหน้าที่นี้ แม้จะไม่ได้กำไร หรืออาจจะขาดทุนด้วยซ้ำ ซึ่งหมายความว่านี่ไม่ใช่การดำเนินธุรกิจโดยหลักการเชิงพาณิชย์

- *ประเด็นด้านสิทธิและมาตรฐานด้านแรงงาน* บางครั้งความมั่นคงของชาติ (National Security) กับความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) ก็อาจจะต้องหาทางออกร่วมกันภายใต้ระเบียบโลกใหม่ทางการค้าและการลงทุน เช่น ข้อตกลงทางการค้าในยุคใหม่จะกล่าวถึงการปฏิบัติตามมาตรฐานด้านแรงงานระหว่างประเทศขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organisation: ILO) ที่ให้เสรีภาพในการสมาคมและสิทธิในการรวมตัวเพื่อเจรจาต่อรอง ซึ่งนั่นจะทำให้แรงงานต่างด้าว แรงงานในภาคเอกชน และข้าราชการสามารถรวมตัวกันในรูปแบบของสหภาพแรงงานได้ ซึ่งด้านหนึ่งก็เป็นการส่งเสริมในมิติสิทธิและความยุติธรรมทางสังคม แต่ในอีกมิติหนึ่ง การรวมตัวของแรงงานต่างด้าวจำนวนมากก็อาจสร้างความห่วงกังวลให้กับฝ่ายความมั่นคงได้
- *ประเด็นการคุ้มครองทรัพย์สินใหม่ภายใต้อนุสัญญาระหว่างประเทศเพื่อการคุ้มครองทรัพย์สินใหม่ (UPOV-1991)* เนื่องจากประเด็นนี้เป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อนสูง และส่งผลกระทบต่อภาคการผลิตที่มีความเปราะบางของประเทศไทย นั่นคือ ภาคเกษตร ดังนั้นผู้วิจัยจะขอขยายความเรื่อง UPOV-1991 ในรายละเอียด ในภาคผนวกที่ 2

2.3 ทำที่ของไทยต่อการเจรจาข้อตกลงทางการค้ารูปแบบใหม่ที่ครอบคลุมและมีมาตรฐานสูง

2.3.1 ข้อตกลงทางการค้าที่ไทยควรใช้เป็นประตูเริ่มต้นในการเจรจาการค้าในรูปแบบใหม่ในระดับภูมิภาค

จะเห็นได้ว่าข้อตกลงทางการค้ารูปแบบใหม่ที่ครอบคลุมและมีมาตรฐานสูงในระดับภูมิภาคซึ่งเป็นหนึ่งในหลากหลายมิติของระเบียบโลกใหม่ในทางเศรษฐกิจ ไม่ได้เพียงส่งผลกระทบต่อประเทศไทยเฉพาะในด้านการค้าและการลงทุน หรือการทำธุรกรรมทางเศรษฐกิจของภาคเอกชนและประชาชนเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนทั้งในมิติสังคม วัฒนธรรม การเมือง ความมั่นคง และมิติอื่นๆ อีกด้วย ดังนั้นจึงมีจำเป็นอย่างยิ่งที่ไทยจะต้องวางยุทธศาสตร์ทั้งในการเจรจาการค้า การปรับตัวของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐกิจ ภาคประชาชน การปรับปรุงกฎระเบียบและการบังคับใช้กฎหมายของภาครัฐ และที่สำคัญที่สุดคือการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ จึงเป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนต้องรู้เท่าทันและเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับกฎระเบียบและมาตรฐานใหม่ๆ ในเวทีโลก

อย่างไรก็ตามต้องไม่ลืมว่า ประเทศไทยสามารถเลือกได้ว่า จะเข้าร่วมเจรจาการค้าในกรอบที่ผูกพันกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบ ต่าง ๆ มาก น้อย เพียงใด จะเห็นได้จากตารางที่ 4.1 กล่าวมาแล้วว่า ทั้ง ความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership: RCEP) ซึ่งไทยมีบทบาทสำคัญยิ่งในการผลักดันจนสามารถสรุปผลการเจรจาได้ในปี 2019 และ ความตกลงที่ครอบคลุมและก้าวหน้าสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Comprehensive and Progressive Trans-pacific

Partnership: CPTPP) จะเป็น 2 ข้อตกลงทางการค้า ที่เป็น เขตการค้าเสรีขนาดใหญ่ ที่มีจำนวนสมาชิกมาก และเกือบทั้งหมดเป็นคู่ค้าที่สำคัญของประเทศไทย และในขณะเดียวกัน ก็มีกฎ ระเบียบ ข้อตกลงที่ไม่ได้เกินเลยไปกว่าที่ไทยได้เคยมีผลบังคับใช้ไปแล้วมากนัก โดยเฉพาะในประเด็น TRIPS+ ที่อาจจะกระทบกระเทือนกับความมั่นคงของมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องการเข้าถึงยาและสาธารณสุข ดังนั้นการเข้าร่วมเจรจาในกรอบ CPTPP และ RCEP จึงครอบคลุม เพียงพอ และไม่มากจนเกินไป แต่ทำให้เรายังคงสามารถอยู่ใน GVCs/RVCs ที่เรามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อไปได้ ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับข้อตกลงทางการค้าอื่นๆ ที่มีการเจรจาอยู่แล้ว ณ ปัจจุบัน CPTPP และ RCEP จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการเจรจาเพื่อให้ไทยสามารถเชื่อมโยงภายในห่วงโซ่มูลค่าระดับภูมิภาคของเอเชีย (ใช้สิทธิประโยชน์ผ่าน RCEP) และ ยังสามารถเชื่อมโยงไปยังห่วงโซ่อุปทานระดับภูมิภาคของอเมริกาได้ (ใช้สิทธิประโยชน์ผ่าน CPTPP)

2.3.2 ข้อตกลงทางการค้าที่ไทยควรใช้เป็นประตูเริ่มต้นในการเจรจาการค้าในรูปแบบใหม่ในระดับทวิภาคีและระดับอนุภูมิภาค

เจรจาข้อตกลงทางการค้ากับประเทศคู่เจรจาใหม่ และ/หรือ เร่งรัดการเจรจาในกรอบที่มีการเจรจาไปแล้วแต่ยังไม่สำเร็จลุล่วง โดยต้องวางยุทธศาสตร์การเจรจาเพื่อหาประตูทางการค้า (Gateway) เพื่อเข้าสู่ตลาดในระดับภูมิภาค ภูมิภาคที่ต้องจับตามองเป็นพิเศษเนื่องจากต้องเป็นภูมิภาคที่มีคุณสมบัติดังนี้

1. มีตลาดขนาดใหญ่ในมิติประชากร ซึ่งจะให้ประโยชน์ทั้งในมิติอุปสงค์ที่มีปริมาณความต้องการสูง และในมิติทรัพยากรบุคคล กำลังแรงงาน
2. มีตลาดขนาดใหญ่ในมิติมูลค่าทางเศรษฐกิจ (มูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ รายได้เฉลี่ยต่อคน/ปี มูลค่าการค้าระหว่างประเทศ)
3. เป็นตลาดที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง ทั้งในมิติรายได้ และยังหมายรวมถึงดัชนีต่างๆ ด้วย อาทิ Global Competitiveness Index, Ease of Doing Business, Global Soft Power Index ฯลฯ
4. เป็นแหล่งวัตถุดิบ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และวัตถุดิบขั้นต้น ขั้นกลาง
5. เป็นประเทศที่มีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ดีกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค

หากพิจารณาตามคุณสมบัติที่กล่าวถึงข้างต้น ข้อตกลงทางการค้าที่ประเทศไทยต้องพิจารณาเร่งสร้างความสัมพันธ์ใหม่ ทั้งในระดับทวิภาคี และในระดับอนุภูมิภาค ได้แก่

- ความริเริ่มแห่งอ่าวเบงกอลสำหรับความร่วมมือหลากหลายสาขาทางวิชาการและเศรษฐกิจ (Bay of Bengal Initiative Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation: BIMSTEC) ซึ่งปัจจุบันมีข้อตกลงการค้าเสรีแล้ว แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การค้าด้วยกฎถิ่นกำเนิดสินค้า จึงยังทำให้ไม่สามารถใช้สิทธิ

ประโยชน์ได้ โดย BIMSTEC ประกอบไปด้วยประเทศสมาชิก 7 ประเทศ คือ บังกลาเทศ ศรีลังกา อินเดีย ไทย พม่า เนปาล และภูฏาน ซึ่งเป็นทั้งตลาดที่ขนาดเศรษฐกิจใหญ่ มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง เป็นแหล่งทรัพยากรทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรบุคคล เป็นสะพานเชื่อมระหว่างอาเซียนและเอเชียใต้ มีระยะทางที่ไม่ไกลจากประเทศไทย และที่สำคัญคือ มีความใกล้ชิดกับไทยในมิติสังคม-วัฒนธรรม ทำให้ง่ายต่อการเข้าใจอุปสงค์ของตลาดนี้ โดยยังเป็นการต่อยอดจากข้อตกลงการค้าเสรีไทย-อินเดียที่หยุดชะงักการเจรจาไปนาน (อย่างไรก็ตามการเจรจาการค้าในกรอบนี้มีผู้มีบทบาทหลัก คือ กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ)

- **สหภาพยุโรป** ซึ่งนอกจากจะได้ประโยชน์จากการเจรจาที่ครอบคลุม และมีมาตรฐานสูง ที่ทำให้เปิดการเปิดตลาดอย่างเป็นทางการเข้าสู่สหภาพยุโรปทั้ง 27 ประเทศแล้ว ยังเป็นประตูทางการค้าไปสู่ประเทศรอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน โดยเฉพาะประเทศในตอนเหนือของทวีปแอฟริกา (แอลจีเรีย โมร็อกโก และตูนิเซีย)
- **สหราชอาณาจักร** นอกจากจะเป็นตลาดที่มีศักยภาพสูงที่ผู้ประกอบการไทยจำนวนมากคุ้นเคยทั้งในมิติการค้าและการลงทุนแล้ว ด้วยการออกจากสถานะการเป็นภาคีสมาชิกของสหภาพยุโรป (Brexit) ทำให้สหราชอาณาจักรกำหนดนโยบายในทิศทางที่ต้องการเจรจาข้อตกลงการค้าเสรีในทุกระดับ ทั้งในระดับทวิภาคีและระดับภูมิภาค
- ตุรกี
- ตะวันออกกลาง GCC ผ่าน บาห์เรน
- ลาตินอเมริกา ผ่าน เม็กซิโก และ อาร์เจนตินา (หรือ บราซิล ประเทศไหนดี?)
- แอฟริกาใต้ ผ่าน สาธารณรัฐแอฟริกาใต้
- แอฟริกาตะวันออก ผ่านเคนยา

2.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สิ่งสำคัญที่สุดที่ไทยต้องดำเนินการคือ ต้องทำการศึกษาอย่างละเอียดในทุกๆ ข้อบททั้ง 20 ข้อบทของ RCEP และ 30 ข้อบทของ CPTPP ว่าเพื่อปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติ แต่ละข้อบท เราได้ประโยชน์อย่างไร เราเสียประโยชน์อย่างไร และเราสามารถปกป้องไม่ให้เราเสียประโยชน์ได้หรือไม่ โดยต้องเป็นรายงานที่เป็นข้อเท็จจริง ทันท่วงที และเสนอข้อมูลอย่างรอบด้านจริง รวมทั้งต้องนำเสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่ายที่สุดเพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่สามารถเข้าใจและเตรียมตัวในการใช้สิทธิประโยชน์จากข้อตกลงต่างๆ เหล่านี้
2. ในการศึกษาผลกระทบจากการเจรจาการค้าในกรอบข้อตกลงทางการค้าต่างๆ ควรเพิ่มเติมวิธีการศึกษาวิจัย จากแต่ละโครงการศึกษาในทุกมิติของกรอบการเจรจานั้นๆ ที่เน้นขอบเขตพื้นที่ในการศึกษา (Area-based) โดยต้องเพิ่มเติมงานศึกษาที่เป็นรายประเด็น (Issue-based) เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การ

เจรจาของประเทศในภาพรวมเสียก่อน โครงการวิจัยเพื่อศึกษาเป้าหมาย ผลประโยชน์ของไทย แนวทางการเจรจา และ การใช้สิทธิประโยชน์ จากการเปิดเสรีการค้าสินค้า ก็ต้องศึกษาถึงท่าทีของไทย แต่ให้ครอบคลุมในทุกกรอบที่ไทยมีพันธกรณีอยู่แล้ว เพื่อกำหนดท่าทีในการเจรจาเมื่อต้องมีการทบทวนการเจรจาในเฟสต่อไป และที่ไทยมีแนวโน้มจะเข้าไปขอเจรจาหรือเปิดการเจรจาใหม่ โดยตัวอย่างหัวข้อโครงการที่ต้องทำการศึกษา และเน้นศึกษาท่าที และเป้าหมาย เพื่อรักษาผลประโยชน์ของไทยในข้อบทสำคัญๆ เช่น

- โครงการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการสร้างกองทุน FTA เพื่อเยียวยาและเสริมศักยภาพให้กับภาคส่วนที่ได้รับผลกระทบจากการเปิดเสรีการค้า โดยต้องเป็นกองทุนที่มีหน่วยงานและมีคณะทำงานรับผิดชอบอย่างแท้จริง มีเงินกองทุนเป็นของตนเอง ไม่ใช่ตั้งตามงบประมาณแผ่นดินแบบปีต่อปี ซึ่งไม่มีความต่อเนื่อง เนื่องจากการเยียวยาผลกระทบเป็นกระบวนการที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยอาศัยความร่วมมือทั้งของภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคเอกชน
- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นการเปิดเสรีการค้าสินค้า ซึ่งต้องศึกษาในประเด็น National treatment and market access for goods; Rules of origin and origin procedures; Customs administration and trade facilitation
- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นมาตรการทางการค้า โดยเฉพาะมาตรการ Trade remedies; Sanitary and phytosanitary measures และ Technical barriers to trade
- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า การส่งเสริมให้เกิดการแข่งขัน และการสร้างกฎระเบียบที่สนับสนุนให้เกิดการค้าและการลงทุน รวมทั้งการปรับกฎหมาย กฎเกณฑ์ กฎระเบียบต่างๆ ให้มีมาตรฐานและสอดคล้องป้องกันกับคู่แข่ง
- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นข้อตกลงด้านการลงทุน ทั้งในมิติแนวทางการส่งเสริมให้เกิดการลงทุน การคุ้มครองการลงทุน ตลอดจนการวางนโยบายที่เหมาะสมเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการสนับสนุนผู้ประกอบการภายในประเทศและการให้สิทธิพิเศษกับเงินลงทุนจากต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อวางเป้าหมายให้ไทยเป็นส่วนหนึ่งของ GVCs และ/หรือ RVCs
- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นการเปิดเสรีการค้าบริการ และคงต้องศึกษาถึงมิติที่จะเชื่อมโยงกับภาคบริการที่มีความอ่อนไหวสูง มีความยุ่งยากซับซ้อน ตลอดจนมีส่วนเกี่ยวข้องกับเคลื่อนย้ายแรงงาน โดยต้องศึกษาในมิติสำคัญ อาทิ Cross-border trade in services; Financial services; Temporary entry for business persons; Telecommunications; Electronic commerce (e-commerce)
- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่มากไปกว่าข้อตกลงขององค์การการค้าโลก

(TRIPS+) ยาและมาตรการทางสาธารณสุข การคุ้มครองพันธุ์พืช การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาใน จุลชีพ

- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นการเคลื่อนย้ายแรงงาน การพัฒนาและเสริม ศักยภาพแรงงาน การคุ้มครองและส่งเสริมสวัสดิภาพแรงงาน และต้องให้ความสำคัญกับมิติความ มั่นคง เพราะบางครั้งความมั่นคงของชาติ (National Security) กับความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security) อาจจะต้องหาทางออกร่วมกันภายใต้ระเบียบโลกใหม่ทางการค้าและการลงทุน เช่น ข้อตกลงทางการค้าในยุคใหม่จะกล่าวถึงการปฏิบัติตามมาตรฐานด้านแรงงานระหว่างประเทศของ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organisation: ILO) ที่ให้เสรีภาพในการ สมาคมและสิทธิในการรวมตัวเพื่อเจรจาต่อรอง ซึ่งนั่นจะทำให้ แรงงานต่างด้าว แรงงานในภาคเอกชน และข้าราชการสามารถรวมตัวกันในรูปแบบของสหภาพแรงงานได้ ซึ่งด้านหนึ่งก็เป็นการส่งเสริมในมิติ สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม แต่ในอีกมิติหนึ่ง การรวมตัวของแรงงานต่างด้าวจำนวนมากก็อาจ สร้างความหวงกังวลให้กับฝ่ายความมั่นคงได้
- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ผลกระทบ และการพัฒนาเพื่อเสริมศักยภาพ
- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นการที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐ อาทิ Government procurement; State-owned enterprises and designated monopolies; Transparency and anti-corruption การขอผ่อนผันและผ่อนปรนการบังคับใช้ข้อตกลง การขอรยะเวลาปรับตัวในการ กำหนดมูลค่าขั้นต่ำ (Threshold) เพื่อเปิดตลาดจัดซื้อจัดจ้างโดยรัฐ ที่แต่ละประเทศจะกำหนดมูลค่า โครงการขึ้นมา หากมูลค่าโครงการต่ำกว่าที่ระดับนี้ อาจจะไม่เปิด ให้ผู้ประกอบการจาก ต่างประเทศเข้ามาแข่งขัน แล้วแต่ละปี ก็ค่อยๆ ปรับลด Threshold นี้ลงไปเรื่อยๆ จนในที่สุด ก็เปิด ให้ต่างชาติสามารถเข้ามาแข่งขันรับงานกับเอกชนในประเทศได้อย่างเสรี กรณีของรัฐวิสาหกิจ จะต้องมีการศึกษาเพื่อกำหนดรายชื่อของรัฐวิสาหกิจของประเทศไทยที่จะไม่มีทางบังคับใช้ประเด็นการดำเนิน กิจการบนหลักการเชิงพาณิชย์ เพราะรัฐวิสาหกิจเหล่านั้นถูกตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ตั้งแต่แรกอยู่แล้ว ที่ไม่ใช่การแสวงหากำไร หากแต่เป็นรัฐวิสาหกิจที่จำเป็นต้องมีเพื่อความมั่นคงของรัฐและความมั่นคง ของมนุษย์ การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ คงต้องศึกษาเพื่อกำหนดระยะเวลา การให้แต้มต่อแก่การจัดซื้อจัด จ้าง (offsets) เพื่อสนับสนุนให้เกิดอุตสาหกรรมที่จำเป็นในประเทศ เหล่านี้เป็นต้น
- โครงการศึกษาแนวทางที่เหมาะสมของไทยในประเด็นกลไกการระงับข้อพิพาทต่างๆ โดยเฉพาะ ประเด็น การฟ้องร้องโดยเอกชนต่อรัฐ อนุญาโตตุลาการ และ แนวทางการให้โอกาสกับภาครัฐในการ ดำเนินนโยบายได้อย่างอิสระในประเด็นอ่อนไหว (Policy space)

ซึ่งแน่นอนว่าโครงการศึกษาวิจัยในลักษณะศึกษารายประเด็นข้ามกรอบการเจรจา (issue based) ที่นำเสนอข้างต้น เปรียบเสมือนกับแผนที่นำทางในการกำหนดยุทธศาสตร์หลัก แต่เมื่อจะมีการค้าเจรจาการค้าในแต่ละกรอบ โดยเฉพาะเมื่อจะมีการริเริ่มการเจรจากับประเทศใหม่ โครงการศึกษาที่เน้นพื้นที่ (Area based) ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาเช่นเดียวกัน

3. หน่วยงานของกระทรวงพาณิชย์ โดยเฉพาะ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กรมการค้าต่างประเทศ กรมทรัพย์สินทางปัญญา และกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ร่วมกับหน่วยงานรัฐอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ต้องเน้นทำงานร่วมกันทั้งในมิติการเดินหน้าการเจรจาความตกลงการค้าเสรี ควบคู่กับมิติการให้ความรู้ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะในประเทศคู่ค้าสำคัญ ๆ ของประเทศไทย ให้ประชาชน ภาคเอกชน และภาครัฐของเขาตระหนักว่า การเปิดเสรีการค้าเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่จะเกิดผลประโยชน์ร่วมกัน (Positive-sum Game) โดยผลประโยชน์มหาศาลที่สุดคือ ภาคประชาชนที่สามารถเข้าถึงสินค้าและบริการที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับผ่านมาตรฐานที่จัดทำร่วมกัน การเข้าถึงสินค้าบริการที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ในระดับราคาที่ต่ำลง ย่อมทำให้ประชาชนของทุกประเทศสมาชิกมีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น และจับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม และแน่นอนว่าอาจจะมีผู้ผลิตบางรายที่สูญเสียตลาดไป เนื่องจากไม่มีความสามารถทางการแข่งขัน ซึ่งนั่นก็ต้องมีมาตรการภาครัฐของแต่ละประเทศออกมารองรับ แต่มีใช้การให้ความสนใจเฉพาะตัวเลขขาดดุลการค้า และต้องการปกป้องผู้ประกอบการ (ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่า ผู้บริโภคอย่างแน่นอน) จนเสียโอกาสที่จะสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชากรทั้งประเทศจากการเข้าถึงการค้าและการลงทุนอย่างเสรี และนี่ถือเป็นภารกิจสำคัญของประเทศไทย เนื่องจากที่ผ่านมาหลายประเทศเมื่อมีความตกลงการค้าเสรีกับประเทศไทยแล้วก็มีตัวเลขการขาดดุลการค้าที่สูงขึ้น ดังนั้นจึงต้องเป็นภารกิจของประเทศไทยที่จะไปเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Mindset) ที่หวาดกลัวการเปิดเสรีเหล่านี้

ดังนั้นอีกหนึ่งเป้าหมายสำคัญของการเจรจาการค้าภายใต้กรอบต่างๆ จึงควรให้ความสำคัญและกำหนดเป้าหมายเพื่อ “ความอยู่ดีมีสุขร่วมกัน” ประการสำคัญ คือ ทุกภาคส่วนต้องเข้าใจผู้คนในระดับจิตวิทยาสังคมว่า ผู้คนไม่ว่าจะอยู่ที่ใดล้วนปรารถนาความอยู่ดีมีสุขเหมือนกันทั้งสิ้น นักธุรกิจก็อยากจะทำธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ ผู้บริโภคก็อยากได้ของที่ต้องการในราคาที่สามารถจ่ายได้ ประเทศไทยจะมีวิธีการสื่อสารเจรจาอย่างไรที่จะช่วยสานประโยชน์และเกิดความเข้าใจร่วมกันได้

ในการดำเนินยุทธศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายใต้เงื่อนไขของโลกเสรีนิยมใหม่ ที่ประเทศไทยเป็นผู้เล่นที่มีอิทธิพลพอสมควรในระดับภูมิภาค ประเทศไทยจะเชื่อในการทำธุรกิจโดยอิสระของกลุ่มทุนที่ปราศจากการแทรกแซงของรัฐ แต่ในประเทศที่เคยตกเป็นอาณานิคมและถูกเอารัดเอาเปรียบมาก่อน การปกป้องผลประโยชน์ของรัฐและประชาชนในประเทศก็จะเป็นความคิดที่สำคัญกว่า ดังนั้นนโยบายการค้าที่มีการกีดกันทางการค้าจึงยังคงอยู่

เมื่อพิจารณาดังนี้แล้ว ท่าทีและเป้าหมายของเราในการสื่อสารและเจรจาจะเปลี่ยนไป จากการเจรจาเพื่อประโยชน์ของเราแต่เพียงฝ่ายเดียวในทำนองมีผู้ชนะก็ต้องมีผู้แพ้ มาสู่การสื่อสารเพื่อประสานประโยชน์และสร้างความอยู่ดีมีสุขร่วมกันในทำนอง Common Aspiration, Common Prosperity ดังนั้นการเจรจาเพื่อสร้างผลประโยชน์ร่วมกันจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ประเด็นสำคัญที่ไทยคงต้องกลับมาพิจารณาว่าแนวดำเนินนโยบายและกลไกทางเศรษฐกิจดังกล่าวเป็นสิ่งที่ดีและเป็นสิ่งที่ประเทศไทยก็ควรจะทำ โดยเน้นการเปิดเสรีที่ยังคงสามารถปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนและสร้างแต้มต่อเพื่อเป็นการช่วยให้ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศสมาชิกสามารถดำรงอยู่และพัฒนาตนได้

4. ในกระบวนการเจรจาการค้าเพื่อเปิดเสรี ต้องมีการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น โดยมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตลอดทั้งห่วงโซ่มูลค่า (Value chain/ Supply chain) นั่นคือตั้งแต่ภาคการผลิต (ทั้งเกษตร อุตสาหกรรม บริการ ฯลฯ) พื้นฐานที่เกี่ยวข้อง ภาคการผลิตต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ผู้ให้บริการที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ตัวแทนผู้บริโภค และตัวแทนจากภาคประชาสังคม เข้ามาประชุมระดมสมองเพื่อกำหนดท่าทีในการเจรจาต่อไปของความตกลงการค้าเสรี และคงต้องมีการตกลงกันในตลอดทั้งห่วงโซ่อุปทานว่า ใครคือผู้ได้ประโยชน์ และใครคือผู้เสียประโยชน์ รวมทั้งการใช้มาตรการทางการค้าในรูปแบบต่างๆ และการเยียวยาที่เหมาะสม ที่ทั้งห่วงโซ่อุปทานยอมรับได้ร่วมกันคือ มาตรการในรูปแบบไหน ทั้งนี้เพื่อให้ฝ่ายที่ได้ประโยชน์และสนับสนุนการเจรจา และฝ่ายที่คาดว่าตนเองจะได้รับผลกระทบทางลบ ร่วมกับฝ่ายที่ไม่สนับสนุนการเจรจาการค้าเสรี จะได้เข้ามาร่วมมือกันในการวางยุทธศาสตร์ในการเจรจาการค้าที่เหมาะสม โดยต้องมีการลงในรายละเอียด ในประเด็นสำคัญๆ อาทิ ถ้าจะเจรจาต้องเจรจาเรื่องใด อย่างไร ในแต่ละข้อบท เพื่อให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์สูงสุด และในขณะเดียวกันก็ร่วมกันกำหนดเกณฑ์ไว้ด้วยว่า หากประเทศไทยเสียประโยชน์ในประเด็นนั้นประเด็นนี้เท่านี้เท่านี้ เราจะหยุดการเจรจา
5. กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่ไทยมีสำนักงาน Thai Trade ตั้งอยู่ควรต้องมีการเขียนหนังสือคู่มือการค้าและการลงทุนในประเทศนั้นๆ และนำข้อมูลเหล่านี้มาปรับปรุงและเผยแพร่ผ่านสื่ออื่นๆ บนโลก Online อย่างสม่ำเสมอในรูปแบบที่น่าสนใจ เพราะแม้ข้อตกลงการค้าเสรีกับบางประเทศจะยังไม่มี หรือยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ แต่สำหรับผู้ประกอบการแล้ว นี่คือช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดที่จะเริ่มต้นเสาะแสวงหาช่องทางและหาโอกาสในการทำการค้าและการลงทุนในประเทศนั้นๆ ทั้งนี้เพราะเมื่อข้อตกลงทั้งหมดสามารถหาข้อสรุปได้และมีผลบังคับใช้ ผู้ประกอบการที่เริ่มต้นได้ก่อนก็จะสามารถใช้สิทธิประโยชน์ได้พร้อมๆ กับที่จะได้รับแต้มต่อเนื่องของการเข้าสู่ตลาด ควบคู่ไปกับความได้เปรียบเนื่องจากเป็นผู้เข้าสู่ตลาดได้ก่อนเจ้าอื่น (Economies of Speed)

โดยเนื้อหาในคู่มือการค้าการลงทุนต้องไม่ใช่การนำเสนอเพียงข้อมูลตัวเลขสถิติเท่านั้น เพราะข้อมูลเหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา และจะทำให้คู่มือซึ่งอาจจะไม่สามารถปรับตัวเลขได้ตลอดเวลา มีความล้าสมัย และไม่เป็นที่ต้องการ ดังนั้นข้อมูลตัวเลขสถิติควรมีการปรับปรุงและเผยแพร่ผ่านสื่อ On-line

หากแต่ตัวคู่มือต้องเป็นข้อมูลที่ทำให้นักลงทุนและนักธุรกิจเริ่มต้นพิจารณาโอกาสทางการค้าและการลงทุนในประเทศต่างๆ ด้วยทัศนคติที่ถูกต้อง อย่ายึดความจริงเพียงส่วนเสี้ยวตัดสินคนทั้งประเทศ ประเทศแต่ละประเทศเต็มไปด้วยผู้คนและวัฒนธรรมย่อยที่หลากหลายแตกต่าง แต่ละรัฐ แต่ละกลุ่มคน ในแต่ละประเทศต่างก็มีเอกลักษณ์และมีวัฒนธรรมของตนเอง มีบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมและรสนิยมที่ต่างหากัน สิ่งที่เป็นจริงในที่หนึ่งอาจจะไม่สามารถใช้อธิบายในที่อื่นได้ ดังนั้น เราจึงควรระวังไม่ใช่ประสบการณ์และมุมมองที่จำกัด ข้อสรุปที่ครอบคลุมเกี่ยวกับทั้งประเทศ

คู่มือต้องลงรายละเอียดเป็นพื้นที่ย่อย ๆ เล็ก ๆ อย่างมองรวมเป็นประเทศเดียว และต้องมีรายละเอียดที่ชี้ให้เห็นในเชิงวัฒนธรรม ภาษา ศาสนาชาติพันธุ์ และการเมืองการปกครอง แต่ละประเทศมีเอกลักษณ์ มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและแตกต่างกันออกไปอย่างโดดเด่น ความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตที่เกิดขึ้นในภูมิภาคดังกล่าวนี้สามารถสืบย้อนได้จากเอกสารทางประวัติศาสตร์มากมาย จึงสมควรศึกษาเรียนรู้และทำความเข้าใจให้กระจ่างถึงความแตกต่างของแต่ละประเทศ หากมีความเข้าใจอันคลุมเครือหรือความเข้าใจแบบเหมารวม อาจทำให้เกิดความสับสนและปฏิบัติตัวผิดพลาด ทำให้เสียโอกาสทางการค้าการลงทุน หรือวางแผนการตลาดไม่เหมาะสม คลาดเคลื่อนจากความต้องการกลุ่มเป้าหมายที่แท้จริง

การใช้สังคม-วัฒนธรรม-ศาสนาให้เป็นประโยชน์ ในการปรับรูปแบบของสินค้า บริการ และการลงทุนให้ตรงตามความต้องการอย่างแท้จริงของผู้บริโภค (Demand Driven policy) ปัญหาอย่างหนึ่งของผู้ประกอบการที่ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงตลาดขนาดใหญ่หลาย ๆ ตลาดได้ คือ ไม่ยอมที่จะปรับรูปแบบของสินค้า บริการ และการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการภายในพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากส่วนใหญ่ผู้ประกอบการขาดข้อมูล และไม่ทราบว่า จะเริ่มต้นการปรับปรุงคุณภาพสินค้าอย่างไร คณะผู้วิจัยขอเสนอให้เริ่มต้นจากการเรียนรู้เรื่องของสังคม วัฒนธรรม และศาสนา ดังนั้นการปรับรูปแบบของสินค้า บริการ และการลงทุน ให้เหมาะสมสอดคล้องกับผู้บริโภคต้องการจะทำให้เกิดโอกาสในการกระจายสินค้าเข้าสู่ตลาดใหม่แห่งนี้ได้

6. กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศต้องมุ่งแสวงหาตลาดใหม่ๆ ให้กับผู้ประกอบการไทย โดยคำว่า New Market ไม่จำเป็นต้องเป็นตลาดใหม่ในมิติเชิงพื้นที่เท่านั้น ตลาดใหม่ยังสามารถหมายถึง
 - โอกาสในการเข้าถึงพื้นที่อื่นๆ ของประเทศเดิมที่เคยค้าขายอยู่แล้ว แต่เปลี่ยนจากเมืองหลักสู่เมืองรองหรือในระดับรัฐ ระดับมณฑล แทนที่จะพิจารณาในระดับประเทศ
 - การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าโดยเน้นที่ทิศทางของการค้า เช่น ในตลาดที่ผู้ประกอบการไทยเน้นการส่งออกสินค้า อาจจะต้องคำนึงถึงช่องทางในการจัดหาสินค้า (Sourcing) เปลี่ยนไปส่งเสริมใน

เรื่องของการนำเข้า ที่จะทำให้ผู้ประกอบการสามารถเข้าถึงวัตถุดิบขั้นต้น ชั้นกลางในระดับราคาที่ต่ำ ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากระดับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป

- การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าจากเดิมที่เน้นการค้าสินค้า เป็นส่งเสริมเรื่องการค้าบริการ
- ตลาดใหม่ๆ ยังอาจจะหมายถึง ประเทศเดิม เมืองเดิม สินค้าเดิม แต่เปลี่ยนช่องทางการจัดจำหน่าย เช่น เดิมเคยค้าขาย และ/หรือ ส่งเสริมการค้าในทางกายภาพ อาจเปลี่ยนเป็นช่องทางดิจิทัลผ่าน Platform Economy, Online-Economy ในช่องทางต่างๆ
- ตลาดใหม่ อาจจะหมายถึงตลาดเดิม แต่ด้วยข้อตกลงทางการค้าที่เป็นข้อตกลงสมัยใหม่ทั้งในระดับทวิภาคีและในระดับภูมิภาคที่มีความครอบคลุมและมีมาตรฐานสูง อาจจะทำให้มีโอกาสใหม่ๆ ในตลาดเหล่านั้นเพิ่มขึ้น

ตัวอย่างเช่น จัดทีมร่วมกับผู้ประกอบการภาคการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมเจรจาการค้า และหน่วยงานของกระทรวงการต่างประเทศ แล้วไปเจรจาเปิดการท่องเที่ยวแบบ Travel Bubble กับรัฐบาลระดับมณฑลของประเทศจีนที่สามารถยับยั้งการแพร่ระบาดของ โควิด-19 ได้แล้ว เพราะต้องอย่าลืมว่า ประเทศจีนกว้างใหญ่ และมีประชากรมาก รวมทั้งระบบในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม (Social Credit Rating) และรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเป็นกลุ่มทัวร์ของชาวจีนที่มีวินัย ยังทำให้สามารถควบคุมการแพร่ระบาดได้ดีกว่าการเปิดการท่องเที่ยวกับตลาดกลุ่มอื่นๆ

7. กรมทรัพย์สินทางปัญญา ต้องทำหน้าที่สื่อสารประชาสัมพันธ์ในรูปแบบที่เข้าถึงได้ง่ายที่สุด ในการสร้างความตระหนักรู้ในมิติการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะทำให้ประชาชนและผู้ประกอบการตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อโอกาสทางการค้าและการลงทุนของตน ในขณะเดียวกันก็ต้องมีกระบวนการในการควบคุมบังคับใช้ให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเกิดขึ้นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของผู้ประกอบการไทย และภูมิปัญญาไทย เช่นเดียวกับที่ต้องปรับปรุงและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาสามารถมาขอขึ้นทะเบียนเพื่อรับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาได้ด้วยขั้นตอนที่สะดวกและมีต้นทุนต่ำ ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในห้วงเวลาที่ภาคการผลิตกำลังเดินหน้าเข้าสู่การกระจายตัวของการผลิตในยุคที่ 3 (the 3rd Unbundling) และการเปลี่ยนแปลงในระดับเทคโนโลยี (Disruptive Technology)
8. กรมการค้าต่างประเทศ ต้องทำหน้าที่สื่อสารประชาสัมพันธ์ในรูปแบบที่เข้าถึงได้ง่ายที่สุด เพื่อให้ผู้ประกอบการ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม สามารถขอใช้สิทธิประโยชน์ทางการค้าได้อย่างสะดวกและมีต้นทุนต่ำที่สุด โดยเฉพาะในการออกเอกสารต่างๆ เช่น ใบรับรองถิ่นกำเนิดสินค้า ซึ่งปัจจุบันสามารถทำได้ด้วยตนเอง และยังมีเอกสารที่หลากหลายประเภทที่ปัจจุบันสามารถขอและใช้งานผ่านระบบคอมพิวเตอร์แล้วโดยอัตโนมัติ เช่นเดียวกับการเผยแพร่องค์ความรู้ในการขอใช้มาตรการเยียวยา

ทางการค้า และมาตรการทางการค้าอื่นๆ อาทิ Technical Barriers to Trade (TBT), Safe Guard, Anti-Dumping Duties (AD), Counter Vailing Duties (CVDs)

9. กรมการค้าภายในและองค์การคลังสินค้า ต้องมีนโยบาย และเผยแพร่ข้อมูลอย่างชัดเจน และเป็นธรรม ให้ผู้ประกอบการได้มีความเข้าใจ ในเรื่องการนำเข้าสินค้าที่ยังมีมาตรการทางการค้าต่างๆ เช่นเดียวกับการส่งออกที่สินค้าบางรายการยังมีมาตรการควบคุม รวมทั้งการควบคุมราคาและการปกป้องตลาดภายในรายการสินค้าบางประเภท
10. สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า ควรส่งเสริมให้มีการใช้ระบบปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาใช้วิเคราะห์ฐานข้อมูล (Big Data) ที่กระจายตัวอยู่ในฐานข้อมูลต่างๆ ทั่วโลก เพื่อให้ผู้ประกอบการได้เข้าถึงข้อมูลความต้องการแท้จริง (Insight) และการวิเคราะห์คาดการณ์สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ที่จะส่งผลต่อการค้าระหว่างประเทศในกิจการที่เขาเกี่ยวข้อง เช่น วิเคราะห์ว่าเมื่อเกิดอุทกภัยในทวีปอเมริกาใต้ จะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่นั้นๆ มีความต้องการสินค้าและบริการใดบ้าง และช่องทางในการเจรจาธุรกิจ และจัดจำหน่ายสินค้าที่พวกเขา กำลังมีความต้องการต้องดำเนินการอย่างไร มีกฎระเบียบทางการค้า หรือมีแต้มต่อทางการค้าจากข้อตกลงทางการค้าใดบ้างที่ผู้ประกอบการสามารถใช้สิทธิประโยชน์ได้ เช่นนี้เป็นต้น
11. จัดตั้งกองทุน FTA เพื่อเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากข้อตกลงการค้า และกฎกติกา การค้า การลงทุน โดยต้องเป็นกองทุนที่มีหน่วยงานถาวร มีกำลังคน และมีงบประมาณ อย่างต่อเนื่อง

3. ฉากทัศน์ ท่าทีและจุดยืนของประเทศไทยต่อมิติความยั่งยืน (Sustainability) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

สืบเนื่องจากบทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม ในส่วนที่ 2.3 มิติด้านความยั่งยืน (Sustainability) และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเครือข่ายนักวิชาการและองค์กรที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ข้อค้นพบที่ค่อนข้างแน่ชัดว่า ความยั่งยืนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเป็นทั้งเป้าหมายและกฎกติกาที่สำคัญที่จะส่งผลต่อมิติด้านความสัมพันธ์และการค้าระหว่างชาติในระเบียบโลกใหม่ ดังตัวอย่างจากความพยายามขององค์กรพัฒนาเอกชนระหว่างประเทศที่จะสร้างกระแสต่อต้านผลผลิตมะพร้าวและกะทิไทยโดยใช้ข้ออ้างด้านการทารุณกรรมสัตว์ อันเป็นการละเมิดเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในข้อที่ 12 ที่ว่าด้วยการผลิตและการบริโภคโดยรับผิดชอบ ในกรณีนี้เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ถึงแม้เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนอาจจะไม่ได้เป็นกฎกติกาทางการค้าโดยตรง แต่ก็เป็นที่สถานที่สามารถสร้างแรงกดดันต่อการค้าและการบริโภคสินค้าไทยได้

นอกจากนี้แล้ว ผู้เชี่ยวชาญก็ยังมองไปในทิศทางเดียวกันว่า ความยั่งยืนและการพัฒนาอย่างยั่งยืนคือทางออกของประเทศไทยทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยมองว่ากรอบเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นจะสามารถช่วยให้ประเทศไทยให้สามารถจัดการกับจุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ที่มีมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกได้ อีกทั้งประเทศไทยก็ยังสามารถพัฒนาความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เป็นสมรรถนะหลัก (Core Competency) ของประเทศที่จะสร้างจุดยืนและพื้นที่ของไทยบนเวทีโลกได้

3.1 ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ในมิติความยั่งยืนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

3.1.1 ระยะสั้น (1-2 ปี)

อย่างที่ได้อธิบายไว้ในข้างต้นแล้วว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะกลายเป็นที่สถานใหม่ในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างชาติและการค้าโลก ถึงแม้ว่าการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด 19 อาจทำให้การดำเนินไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั่วโลกจะเกิดการสะดุดและชะงักในช่วงระยะเวลา 1-2 ปี แต่ในระยะยาวแล้ว การพัฒนาของโลกย่อมดำเนินไปสู่เป้าหมายดังกล่าวอีกครั้งโดยไม่ต้องสงสัย

ในปี ค.ศ. 2020 อันล่วงเข้าปีที่ 6 ที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals – SDGs) ประเทศไทยได้รับการประเมินให้อยู่ในอันดับที่ 41 ของประเทศที่บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากการประเมินประเทศที่มีข้อมูลทั้งหมด 166 ประเทศ โดยได้คะแนนรวมทั้งหมด 74.54 คะแนน จากคะแนนเต็ม 100 ซึ่งถือว่าสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ที่ 65.7 คะแนน โดยอันดับดังกล่าวถือเป็นอันดับที่สูงที่สุดในกลุ่มประเทศ

อาเซียน ตามมาด้วยประเทศเวียดนามในอันดับ 49 ประเทศมาเลเซียในอันดับที่ 60 และประเทศสิงคโปร์ในอันดับที่ 93

ที่มา : <https://www.sdgindex.org/>

จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่าแม้ว่าสถานะความยั่งยืนของประเทศไทยจะอยู่ในระดับที่ดีเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ แต่เมื่อพิจารณาจุดในรายละเอียดแล้วก็จะพบว่า ประเทศไทยยังต้องเผชิญกับความท้าทายในระดับวิกฤต (สีแดง) อยู่หลายประเด็น โดยเฉพาะในด้าน ความเหลื่อมล้ำ (10) และ การมีสุขภาวะและความเป็นอยู่ที่ดี (2) โดยเฉพาะในด้านความเหลื่อมล้ำนั้นจะเห็นว่าไม่มีพัฒนาการที่ดีขึ้นเลย

นอกจากนี้แล้วความท้าทายในระดับสำคัญ (สีส้ม) ที่ประเทศไทยจะต้องรับมือขึ้นนั้นก็ยังมีอยู่มากนัก โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อม (11, 13, 14 และ 15) การเข้าถึงทรัพยากรและบริการ (2, 6, และ 7) ความเสมอภาคและธรรมาภิบาล (5, 6 และ 17) การผลิตและการบริโภคอย่างรับผิดชอบ (12) และ การพัฒนาอุตสาหกรรม นวัตกรรมและโครงสร้างพื้นฐาน (9)

ในส่วนของคุณภาพของการศึกษา (4) นั้น แม้ว่าจะไม่ได้เป็นความท้าทายที่ถือว่าวิกฤต (สีเหลือง) ณ เวลาที่รายงานฉบับนี้ออกมา แต่เราก็จะเห็นได้ว่าคะแนนการประเมินนั้นตกต่ำลงจนอาจนำไปสู่ภาวะวิกฤตได้ในอนาคต

ที่มา : <https://www.sdgindex.org/>

เมื่อย้อนมาดูประเทศในอาเซียนที่ตามหลังไทยมาอย่างตืดๆ เราก็จะพบว่ามึบางด้านที่ประเทศเวียดนามนำหน้าประเทศไทย เช่น คุณภาพของการศึกษา การผลิตและบริโภคอย่างรับผิดชอบ และการรับมือกับ Climate Change ส่วนอีกหลายด้านที่แม้ยังเป็นความท้าทายแต่ก็ทีพัฒนาการดีขึ้นเป็นลำดับ จนเชื่อว่าในอนาคตอาจล้ำหน้าและมีข้อได้เปรียบมากกว่าประเทศไทย ในมิติที่การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเป็นเป้าหมายและกฎกติกาในระเบียบโลกใหม่

3.1.2 ระยะเวลา (3-5ปี)

สำหรับฉากทัศน์นี้ในระยะยาวนั้น ทัวโลกจะหวนกลับมาสู่เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็จะกลายเป็นปทัสถานที่สำคัญของโลก ดังนี้ ประเทศไทยจึงควรหันมาให้ความสนใจกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้ใกล้เคียงกว่าการทำให้ครบตัวชี้วัดและจัดลำดับประเทศ โดยต้องมองว่าดัชนีชี้วัดการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเป็นหนทางที่จะช่วยขจัดปัญหาที่สั่งสมและฉุดรั้งประเทศไว้มายาวนาน การลด

ความเหลื่อมล้ำ สุขภาวะและความเป็นอยู่ที่ดี ธรรมาภิบาล การพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาอุตสาหกรรม การผลิตและการบริโภคที่รับผิดชอบ การสร้างงานที่มีคุณค่าและเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างยั่งยืน จึงควรเป็นเป้าหมายอันดับต้นๆ ที่ประเทศไทยควรให้ความสำคัญไปพร้อมกับการดูแลสิ่งแวดล้อม

3.2 จุดยืนและท่าทีของประเทศไทย

ในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญจุดยืนและท่าทีของประเทศไทยในมิติการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นอาจมองได้เป็นสองระยะด้วยกัน

3.2.1 ระยะสั้น (1-2 ปี)

ระยะสั้น (1-2 ปี) เป็นการการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของชุมชนจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยและสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด โดยมองว่า การที่ชุมชนจะอยู่รอดอย่างยั่งยืนได้ ชุมชนต้องมีอาชีพหรือแหล่งรายได้ที่หลากหลาย โดยอาจแบ่งเป็นอาชีพเพื่อลดรายจ่าย เช่น การเกษตรกรรมในครัวเรือน กับอาชีพเพื่อสร้างรายได้ เช่น ผลผลิตเกษตรตามความต้องการของตลาด การผลิตสินค้าและบริการ เช่นงานฝีมือและการท่องเที่ยว โดยสนับสนุนให้เกิดการอุปโภคบริโภค และเปลี่ยนสินค้าและบริการภายในประเทศ ค้นพบว่าการจะมีความยั่งยืนในพื้นที่ได้คือการที่คนสามารถสร้างอาชีพจากธรรมชาติและพื้นฐานที่มี รวมถึงกระจายความเสี่ยงของแหล่งรายได้

ผู้เชี่ยวชาญยังมองด้วยว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมควรมีลักษณะของการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based Development) เพื่อจัดการกับปัญหาและจัดสรรทรัพยากรได้อย่างมีระบบและเข้ากับบริบทของท้องถิ่น โดยพยายามมองให้ทะลุว่า อะไรคือสมรรถนะหลัก (Core Competency) และทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่แล้ว สนับสนุนให้มีการรักษาทรัพยากรและพัฒนาสมรรถนะดังกล่าว สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรและการผลิตที่ไม่ถนัด และเพิ่มขีดความสามารถในการพึ่งพาตนเองและพึ่งพารัฐเมื่อจำเป็น จากมุมมองของผู้เชี่ยวชาญ ในปัจจุบันนี้ประชาชนไทยพึ่งพารัฐมากเกินไปและรัฐก็พร้อมที่จะให้พึ่งพาแบบเลือกปฏิบัติ อาจด้วยระบบการจัดการของรัฐที่ไม่ดีพอ หรืออาจด้วยผู้มีอำนาจต้องการสร้างความไม่รู้จักและส่งเสริมให้เกิดความไม่รู้ การพัฒนาคุณภาพของการศึกษาทั้งในและนอกระบบจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องทำอย่างเร่งด่วน

ประเทศไทยควรให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางอาหารและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาผู้ประกอบการธุรกิจการเกษตรและอาหารใหม่ๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้เล่นระดับกลางและในระดับชุมชน ที่ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแก้ปัญหาคงความยั่งยืนทางอาหารที่พ่วงไปกับปัญหาอื่นๆ ดังที่กล่าวมา ทั้งนี้ ในปัจจุบันในประเทศไทยเกิดกลุ่ม young smart farmer ขึ้นซึ่งมีเครือข่ายอยู่ใน 50 จังหวัด เชื่อมโยงกัน

ระหว่าง ผู้บริหารจัดการการเกษตร เกษตรกรรายย่อย ชุมชน และตลาดเกิดเป็นชุมชนเศรษฐกิจอาหารท้องถิ่นขึ้นมา โดยกลุ่มเกษตรกรเหล่านี้จะทำการเกษตรแบบประณีต ซึ่งพึ่งพาองค์ความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยี เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพสูงและมีความหลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละท้องที่ โดยเป็นการพึ่งพาและสร้างระบบนิเวศในท้องที่ มีองค์ความรู้ในการคัดเมล็ดพันธุ์ การจัดการศัตรูพืชแบบไม่ใช้สารเคมี กลุ่มเกษตรกรเหล่านี้ไม่ใช่ผู้เล่นระดับใหญ่ แต่มีความรู้แบบสหวิทยาการในการทำการเกษตร การสร้างเครือข่ายการจัดจำหน่าย โดยมีระบบการจำหน่ายก็จะมีการจัดตลาดชุมชน เป็นการนำสินค้ามาขายในชุมชนเอง และมีการทำระบบขนส่ง ส่งให้แก่อำเภอ ร้านอาหาร โรงเรียน และห้างสรรพสินค้า เป็นต้น

3.2.2 ระยะเวลา (3-5 ปี)

ระยะกลาง (3-5 ปี) ผู้เชี่ยวชาญมองว่าประเทศไทยควรโฟกัสที่สมรรถนะหลักที่เป็นจุดแข็งและร่วมสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนในส่วนที่ไม่ถนัดกับประเทศอื่นๆ มากกว่าที่จะทำเองทุกอย่างแล้วพยายามที่จะไม่พึ่งพาใคร โดยมองว่าสมรรถนะหลักที่เหมาะสมกับประเทศไทย ต้องไม่ใช่สิ่งที่ต้องลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานใหม่ทั้งหมด แต่ควรเป็นสิ่งที่คนไทยทำได้ดีและมีพื้นฐานที่แข็งแกร่งอยู่แล้ว ได้แก่ เรื่องความคิดสร้างสรรค์ การบริการ และเกษตรกรรม (การผลิตอาหาร) โดยเฉพาะด้านการเกษตรในปัจจุบันยังได้รับการส่งเสริมไม่เต็มศักยภาพ ควรหันมาสนใจแนวคิด เกษตรอัจฉริยะ เกษตรอินทรีย์และเกษตรประณีตให้มากขึ้น โดยใช้องค์ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ การวิจัยและเทคโนโลยีการเกษตรมาช่วยให้เกิดผลผลิตที่มีคุณภาพมากที่สุด อีกทั้งเพื่อช่วยเสริมประสิทธิภาพการผลิตและการดำเนินการในอุตสาหกรรมได้มากที่สุด

นอกจากนี้ตลาดอาหารเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยยังได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากความต้องการในประเทศและนอกประเทศ ธุรกิจบริการ เช่น โรงแรม ธุรกิจสุขภาพ เช่น โรงพยาบาลสีเขียว และห้างสรรพสินค้าทั่วไปมีความต้องการสินค้าเกษตรอินทรีย์มากขึ้น โดยห้างสรรพสินค้าบางห้างก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินธุรกิจกับเกษตรกร เช่นการลดสัดส่วนการหักส่วนแบ่งรายได้สำหรับสินค้าเกษตรอินทรีย์เหลือร้อยละ 15 จากเดิมที่หักอยู่ร้อยละ 30 นอกจากนี้แล้วก็ยังเปลี่ยนกำหนดการจ่ายค่าตอบแทนจากเดิมที่เป็นการจ่ายรายเดือนมาสู่การจ่ายเป็นรายสัปดาห์

เกษตรอินทรีย์เป็นตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Market) และสินค้าเกษตรอินทรีย์ก็เป็นสินค้าที่จัดอยู่ในหมวด hi-end ซึ่งมีค่าตอบแทนสูงและกำลังเติบโตขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งผู้เล่นในระบบการผลิตนี้มีทั้งบริษัทใหญ่ระดับอุตสาหกรรมที่ลงทุนทำการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในประเทศกลุ่ม CLMV เพื่อส่งออกโดยเฉพาะ รองลงมาก็เป็นผู้ผลิตในระดับกลางที่เน้นตลาดระดับสูง ทั้งนี้จากการศึกษาของคุณ วัลลภา แวน วิลเลียนส์ วาร์ดพบว่า ในแต่ละปีสินค้าเกษตรอินทรีย์มีการเติบโตถึงร้อยละ 30 หากรัฐบาลการลงทุนทำศูนย์กระจายสินค้า คลังสินค้า และระบบดูแลขนส่ง เช่น ตู้แช่แข็ง และรถแช่แข็ง เป็นของตนเอง และผลิตผลผลิตส่งออก

ต่างประเทศและเข้าสู่ห่วงโซ่มูลค่า นอกจากนี้ก็จะมีกลุ่มภาคสังคมที่รับผิดชอบ ส่งเสริมเกษตรทางเลือกรายเล็ก ๆ โดยเป็นตัวเชื่อมระหว่างร้านค้าและเกษตรกรเพื่อจำหน่ายสินค้า

อีกประเด็นหนึ่งที่ผู้เชี่ยวชาญมองว่าจะเป็นจุดยืนและท่าทีที่น่าสนใจสำหรับประเทศไทย คือ ความเป็นผู้เชื่อมต่อระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา ระหว่างประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน ที่ผ่านมามีทักษะแบบ Middle Management และ Middle Income Country อันเป็นทักษะ องค์ความรู้และความเชี่ยวชาญที่ไทยมีแต่ไม่เคยถูกมองว่าเป็นจุดแข็งสำหรับนำเสนอหรือส่งออกไปบนเวทีโลก ประเทศไทยควรใช้ทักษะนี้ให้เกิดประโยชน์กลับมาสู่ประเทศ ทั้งในแง่การเป็นศูนย์กลางในการขยายความสัมพันธ์ทางการทูต การสร้างพันธมิตรทางการค้าและบริการ และการสร้างพื้นที่ให้กับประเทศไทยในเวทีโลก

การสร้างชุมชนเศรษฐกิจอาหารท้องถิ่นและการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรประณีต สามารถสร้างความยั่งยืนอย่างครบวงจรได้ เกษตรกรสามารถอยู่ได้ ผู้บริโภคมีอาหารหลากหลายที่ปลอดภัย และระบบนิเวศไม่ถูกทำลาย ทั้งนี้ผู้เล่นในตลาดอาหารยังมีจำนวนน้อย หากสามารถส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยให้มีพื้นที่และมีจำนวนมากขึ้นขยายเป็นวงกว้าง ประเทศไทยจะสามารถสร้างเศรษฐกิจสีเขียว (Green economy) ที่เน้นฐานกว้างขึ้นมาได้ และสอดคล้องกับการเป็น upper-middle income country ที่แม้ไม่ได้เติบโตสูงแต่สามารถเดินหน้าต่อไปได้อย่างมั่นคง นอกจากนี้องค์ความรู้และนวัตกรรมทั้งทางสังคมและเทคโนโลยีที่เกิดจากเกษตรอินทรีย์ในไทย ยังเป็นองค์ความรู้และเป็นรูปแบบที่สามารถส่งต่อไปยังประเทศเพื่อนบ้านหรือประเทศอื่นๆ ได้ สามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียวและความยั่งยืนในรูปแบบเฉพาะของประเทศที่มีข้อจำกัดและระดับเศรษฐกิจใกล้เคียงกันกับไทย ซึ่งเป็นการสร้างอำนาจระดับกลางและสร้างจุดยืนของไทยในระดับนานาชาติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

3.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ในระยะสั้น กรมการค้าภายในและองค์การคลังสินค้า กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ จะต้องส่งเสริมการผลิตและการบริโภค ทั้งระดับภายในประเทศและระดับภายในภูมิภาค CLMVT – ASEAN BIMSTEC โดยร่วมสร้างเครือข่ายของผลิตและการบริโภคแทนการแข่งขัน
- ปรับโครงสร้างการผลิตและเศรษฐกิจตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 17 ด้าน โดยคำนึงว่าเป้าหมายนั้นเป็นทั้งผลลัพธ์ของการทำงานและอาจเป็นกฎระเบียบที่ไม่ได้เป็นลายลักษณ์อักษรของระเบียบโลกใหม่
- กรมการค้าภายในและองค์การคลังสินค้า กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ หน่วยงานของกระทรวงเกษตร และกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จะต้องทำงานร่วมกันในการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าเกษตรของประเทศด้วยแนวทาง การเกษตรอัจฉริยะ เกษตรอินทรีย์และเกษตรประณีต

- กรมการค้าภายในและองค์การคลังสินค้าควรสนับสนุนให้เกิดการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งการขนส่ง คลังสินค้าที่เหมาะสม (organic warehouse) และระบบการจัดการ เนื่องจากเกษตรอินทรีย์มีจุดอ่อนที่เน่าเสียง่าย ทำให้การขนส่งมีต้นทุนสูง
- กรมพัฒนาธุรกิจการค้าสนับสนุนผู้ประกอบการรายใหม่ๆ เช่น organic start up , young organic farmer โดยการให้ทุนสนับสนุนการทำเกษตร เพื่อให้คนรุ่นใหม่ที่มีองค์ความรู้สามารถเข้าสู่ระบบการผลิตอาหารได้
- กระทรวงพาณิชย์ร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่อาจถือว่าเป็นสมรรถนะหลักของไทย เช่น ความคิดสร้างสรรค์ สุขภาพและบริการ เกษตรกรรมและอาหาร รวมถึงทักษะ Middle Management
- ทำงานร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศในการชูประเด็นเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เป็นนโยบายการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยใช้ประเด็นความเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาเป็นตัวนำการค้า การลงทุนและการสร้างพื้นที่ของไทยในเวทีโลก
- ประเทศไทยสามารถพัฒนาสมรรถนะด้าน Platform Economy ได้ โดยมุ่งเน้นการเป็นพื้นที่เชื่อมโยง SMEs และ Sustainable Goods ในระดับ CLMVT – ASEAN – BIMSTEC

4. ฉากทัศน์ จุดยืน และท่าที ของประเทศไทยต่อมิติสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสถานะภูมิอากาศ

4.1 สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสถานะภูมิอากาศ

จากรายงาน Global Risks Reports ประจำปี 2019 ซึ่งจัดทำโดยสภาเศรษฐกิจโลก World Economic Forum ซึ่งมีการจัดทำต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2009 โดยการสำรวจความคิดเห็นจากนักธุรกิจ นักวิชาการ และผู้วางนโยบายของหลากหลายประเทศทั่วโลก ทำให้สามารถพิจารณาได้ว่า 4 จาก 5 ประเด็นความเสี่ยงที่จะมีผลกระทบสูงสุดในประเด็นความเสี่ยงที่ทั่วโลกเผชิญได้แก่ ความรุนแรงของความเสี่ยงอันดับที่ 2 คือความล้มเหลวของการบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการปรับตัว (Failure of Climate-Change Mitigation and Adaptation) อันดับที่ 3 เหตุการณ์สภาพอากาศสุดขั้ว (Extreme Weather Events) อันดับที่ 4 วิกฤตการณ์ทรัพยากรน้ำ (Water Crisis) และอันดับที่ 5 ภัยพิบัติตามธรรมชาติ (Natural Disasters) (โดยอันดับที่ 1 ของประเด็นความเสี่ยงที่มีผลกระทบรุนแรงที่สุดคือ อาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง Weapons of Mass Destruction) จะเห็นได้ว่า หากทั่วทั้งโลกยังไม่สามารถบริหารจัดการเพื่อสร้างมาตรการในการดูแลการเปลี่ยนแปลงสถานะภูมิอากาศได้อย่างยั่งยืนแล้ว ความเสี่ยงที่สร้างความเสียหายอย่างรุนแรงที่สุดที่ประชาคมโลกต้องเผชิญก็จะเป็นผลมาประเดี๋ยวนี้

และเมื่อพิจารณาจากรายงานฉบับเดียวกัน เมื่อถามถึงประเด็นความเสี่ยงที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้จริงสูงที่สุด 3 จาก 5 อันดับแรก ก็ยังคงเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงสถานะภูมิอากาศเช่นเดียวกัน โดยอันดับ 1-3 ของความเสี่ยงที่มีโอกาสเกิดขึ้นสูงที่สุด หรือฉากทัศน์ (Scenarios) ที่ทั่วทั้งโลก และประเทศไทยมีโอกาสต้องเผชิญสูงที่สุดทั้งในระยะสั้น (1-2 ปี) และแน่นอนว่าจะรุนแรงและมีความน่าจะเป็นของโอกาสที่จะเกิดขึ้นในระยะกลาง (3-5 ปี) คือ อันดับที่ 1 เหตุการณ์สภาพอากาศสุดขั้ว (Extreme Weather Events) อันดับที่ 2 คือความล้มเหลวของการบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการปรับตัว (Failure of Climate-Change Mitigation and Adaptation) และ อันดับที่ 3 ภัยพิบัติตามธรรมชาติ (Natural Disasters)

ตารางที่ 5.2: ผลกระทบทางด้านสุขภาพจากการบริหารจัดการของเสียพลาสติกที่ผิดพลาด

โพลีเมอร์	สารที่เกิดขึ้น	อันตรายต่อสุขภาพ
โพลีเอทิลีน	คาร์บอนมอนนอกไซด์	ทำให้ร่างกายขาดออกซิเจน
โพลีไวนิลคลอไรด์	ไวนิลคลอไรด์ กรดเกลือ ฟอสจีน ไดออกซิน ฟูราน	อันตรายต่อดับและเป็นสารก่อมะเร็ง ระคายเคืองผิวหนังและระบบหายใจ สารก่อมะเร็ง
โพลีสไตรีน	สไตรีน เบนซีน	อันตรายต่อดับและระบบประสาท อันตรายต่อดับและระบบประสาท และเป็นสาร ก่อมะเร็ง
โพลีสไตรีน	สไตรีน เบนซีน	อันตรายต่อดับและระบบประสาท อันตรายต่อดับและระบบประสาท และเป็นสาร ก่อมะเร็ง
ฟลูออโรโพลีเมอร์	คาร์บอนิลฟลูออไรด์ เปอร์ฟลูออโรไฮโดรคาร์บอน ไฮโดรเจนฟลูออไรด์	ระคายเคืองผิวหนังและระบบหายใจ
ฟลูออโรโพลีเมอร์	แอลดีไฮด์ แอมโมเนีย ไซยาไนด์ ไฮโซไซยาเนต ไนโตรเจนไดออกไซด์	ระคายเคืองผิวหนังและระบบหายใจ อันตรายต่อหัวใจและสมอง ระคายเคืองผิวหนังและระบบหายใจ ระคายเคืองต่อระบบหายใจ
พีนอลิก	ฟอร์มาลดีไฮด์ แอลดีไฮด์ แอมโมเนีย ไซยาไนด์ ไนโตรเจนไดออกไซด์	ระคายเคืองผิวหนังและระบบหายใจ ระคายเคืองผิวหนังและระบบหายใจ อันตรายต่อหัวใจและสมอง ระคายเคืองต่อระบบหายใจ

ที่มา: https://med.mahidol.ac.th/poisoncenter/th/bulletin/bul99/v7n1/Table_Monomer

โดยหากพิจารณาจากกรณีของประเทศไทย แม้จะให้เห็นความพยายามของทั้งภาครัฐและเอกชนในการสร้างจิตสำนึกและมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก็ได้มีการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ Roadmap การจัดการขยะพลาสติก พ.ศ.2561 - 2573 (Thailand's Roadmap on Plastic Waste Management 2018 – 2030) ขึ้น โดยมีการกำหนดเป้าหมาย คือ การลดและยกเลิกการใช้พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง และของเสีย ขยะพลาสติกทั้ง 100% ต้องถูกนำมาหมุนเวียน (Plastic Wastes to Circular Economy) และมีระยะเวลาในการดำเนินนโยบายดังนี้

- เฟสที่ 1 ปี 2019 ประเทศไทยยกเลิกการใช้ พลาสติกหุ้มฝาขวดบรรจุน้ำดื่ม (Cap-Seal) ยกเลิกการใช้พลาสติกอนุภาคจิ๋ว (Plastic Micro-Bead) และ ยกเลิกการใช้พลาสติกย่อยสลายประเภทแตกตัวเป็นอนุภาคเล็ก (OXO-Degradable Plastics)

- เฟสที่ 2 ปี 2022 ประเทศไทยจะยกเลิกการใช้ถุงพลาสติกที่มีความหนาต่ำกว่า 22 ไมครอน (ยกเลิกการใช้ถุงก๊อบแก๊ป) ยกเลิกการใช้กล่องโฟมบรรจุอาหาร ยกเลิกการใช้ถ้วยพลาสติกที่มีความหนาต่ำกว่า 100 ไมครอน (ยกเลิกการใช้แก้วพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง) ยกเลิกการใช้หลอดพลาสติก
- เฟสที่ 3 ปี 2027 ประเทศไทยจะยกเลิกการใช้พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวแล้วทิ้งทั้งหมด และขยะพลาสติกทั้ง 100% ต้องถูกนำเข้ากระบวนการเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่

ทั้งนี้ที่ประเทศไทยและประชาคมโลกต้องร่วมมือกันบริหารจัดการของเสียประเภทพลาสติก เพราะหากบริหารจัดการไม่ดี จะเกิดผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อสุขภาพของประชาชนและสัตว์ รวมทั้งยังส่งผลเสียต่อสภาวะแวดล้อมอย่างรุนแรง โดยตัวอย่างเช่น ผลกระทบทางด้านสุขภาพที่เกิดจากการเผาไหม้ขยะพลาสติกสามารถพิจารณาได้จากตารางที่ 5.2

แน่นอนว่านี่คือมาตรการภายในประเทศที่จับต้องได้และเป็นรูปธรรม และในขณะเดียวกันประเทศไทยก็ยังเป็นผู้นำในเวทีอาเซียน และการเจรจากับประเทศคู่เจรจาเพื่อลดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในปี 2019 ที่ไทยทำหน้าที่เป็นประธานและเจ้าภาพการประชุมสุดยอดอาเซียนและการประชุมที่เกี่ยวข้อง ไทยได้ผลักดันจนเกิดข้อตกลงและความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนี้

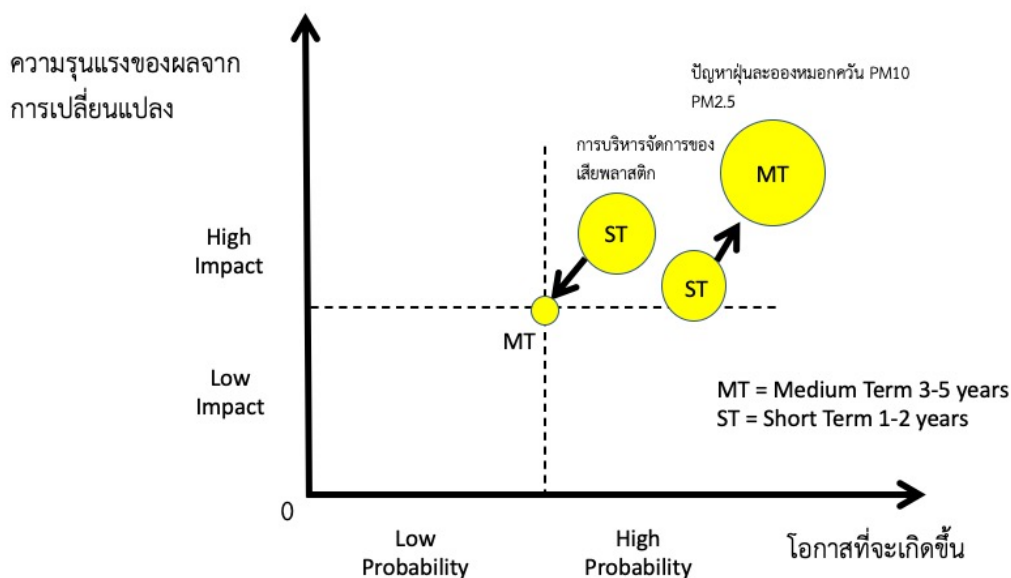
1. แนวทางการปฏิบัติของอาเซียนต่อปัญหาขยะและสิ่งปฏิกูลในท้องทะเล (ASEAN Framework of Action on Marine Debris) ซึ่งจะนำไปสู่การลงนามใน Bangkok Declaration on Combating Marine Debris in ASEAN Region เพราะเกือบทุกประเทศอาเซียนอยู่ติดมหาสมุทร และในกรณีของสปป.ลาวแม่น้ำโขง ก็ไหลลงมหาสมุทร ดังนั้นขยะทะเลเชื่อมโยงถึงกันทุกประเทศ การแก้ปัญหาโดยประเทศใดประเทศหนึ่งเพียงชาติเดียว ไม่เพียงพอ แต่ต้องร่วมมือกันในระดับภูมิภาค
2. แลกเปลี่ยนเชิงใหม่ของการประชุมรัฐมนตรีอาเซียนที่เกี่ยวข้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศเกี่ยวกับสัตว์ป่าและพืชพรรณจากป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (CITES: Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) ที่ว่ามาตรการตอบโต้การค้าสัตว์ป่าผิดกฎหมาย (Chiang Mai Statement of ASEAN Ministers Responsible for CITES and Wildlife Enforcement on Illegal Wildlife Trade) เช่นเดียวกับเรื่องขยะทะเล การแก้ปัญหาโดยประเทศใดประเทศหนึ่งเพียงชาติเดียว ไม่เพียงพอ เพราะถ้ายังมีคนต้องการซื้อ ก็จะมีคนยอมเสี่ยงเข้าไปลักลอบจับสัตว์ป่า ดังนั้นเราต้องร่วมมือกันในระดับภูมิภาค
3. ASEAN Joint Statement on Climate Change to the 25th Session of the Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC COP25) ผู้นำอาเซียนยืนยันที่จะเดินหน้าสนับสนุนที่ประชุมสหประชาชาติในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4. East Asia Summit Leaders' Statement on Partnership for Sustainability แถลงการณ์ร่วมของอาเซียน 10 ประเทศ ร่วมกับ จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา เพื่อยืนยันในเรื่องการเป็นพันธมิตรเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
5. Bangkok Declaration on Advancing Partnership in Education for 2030 Agenda for Sustainable Development in ASEAN ปฏิญญากรุงเทพฯที่จะสร้างพันธมิตรในเรื่องการศึกษาให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสหประชาชาติ (UN Sustainable Development Goal 2030) และได้มีการจัดตั้งศูนย์อาเซียนเพื่อการศึกษาและการหารือด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน (ASEAN Centre for Sustainable Development Studies and Dialogue: ACSDS) ขึ้นภายในประเทศไทย

4.2 ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ในมิติสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

จะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีความพยายามอย่างยิ่งในการสร้างการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการรักษาสิ่งแวดล้อมและการลดผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แต่อย่างไรก็ตามในระยะสั้น (1-2 ปี) และระยะกลาง (3-5 ปี) ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ ก็ยังคงมีทั้งสถานการณ์ที่ดีขึ้น ควบคู่ไปกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ยังต้องน่าห่วงกังวล ดังนี้

แผนภาพที่ 5.4: ฉากทัศน์ที่เป็นไปได้ในมิติสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

1. การบริหารจัดการของเสียในประเทศไทยจะมีความรัดกุม รอบคอบมากยิ่งขึ้นในระยะสั้น (1-2 ปี 2021-2022) และจะเห็นผลดียิ่งขึ้นในระยะกลาง (3-5 ปี 2023-2025) โดยเฉพาะในประเด็นขยะพลาสติก และ

ขยะทะเล ซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อสุขภาพประชาชน สัตว์ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (เช่น การเผาขยะพลาสติกจะทำให้เกิดสารไดอะซิน) ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยมีแผนการดำเนินการที่เป็นรูปธรรม และเชื่อว่าทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนจะช่วยการส่งเสริมให้มาตรการต่างๆ เกิดขึ้นได้จริง เช่นเดียวกับที่ ปัจจุบันประเทศไทยสามารถลดและยกเลิกการใช้พลาสติกหุ้มฝาขวดบรรจุน้ำดื่ม (Cap-Seal) การใช้ถุงพลาสติกที่มีความหนาต่ำกว่า 22 ไมครอน (ยกเลิกการใช้ถุงก๊อบแก๊บ) การใช้กล่องโฟมบรรจุอาหาร การใช้ถ้วยพลาสติกที่มีความหนาต่ำกว่า 100 ไมครอน (การใช้แก้วพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง) การใช้หลอดพลาสติก ได้อย่างมีนัยสำคัญ ผ่านการสร้างจิตสำนึกของเยาวชน และความร่วมมือจากภาคเอกชน

2. ปัญหาฝุ่นละอองหมอกควัน โดยเฉพาะฝุ่นละอองที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของอนุภาคเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM 10) ซึ่งมีความฟุ้งกระจายสูง และ ฝุ่นละอองที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของอนุภาคเล็กกว่า 2.5 ไมครอน (PM 2.5) ซึ่งสามารถแทรกซึมได้ถึงระดับเซลล์ของร่างกายมนุษย์ จะยังคงเป็นปัญหาต่อไป โดยเฉพาะในระยะสั้น (1-2 ปี) และปัญหาอาจจะทรงตัวต่อเนื่อง แต่คงไม่ได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในระยะกลาง (3-5 ปี) แต่ทั้งนี้ปัญหานี้มีแนวโน้มที่จะคลี่คลายได้ในระยะยาว (หลังจาก 5 ปีไปแล้ว) ทั้งนี้ปัญหา PM 10 และ PM 2.5 จะต้องแยกเป็น 2 ลักษณะ

- 2.1. วิกฤตฝุ่นละออง PM 10 และ PM 2.5 ที่เป็นภาวะเร่งด่วนฉับพลัน และมีรูปแบบของวิกฤตแบบวงรอบฤดูกาล นั่นคือในช่วงปลายไตรมาส 3 ต่อเนื่องไตรมาส 4 ของทุกปีในบริเวณภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากนั้นก็จะเป็นปัญหาสำหรับภาคเหนือเนื่องจากไตรมาส 4 จนถึงไตรมาส 1 ของปีถัดไป โดยสาเหตุของฝุ่นละออง PM 10 และ PM 2.5 ในรูปแบบนี้มาจากการเผาวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร (ฟาง ตอซัง อ้อย) ในพื้นที่เปิด และอาจมีปัญหาคาถเผาป่าเพื่อเปิดพื้นที่ใช้สอยใหม่เข้ามาสมทบ ซึ่งปัญหานี้ยังคงจะรุนแรงต่อไปในระยะสั้น (1-2 ปี) และปัญหาอาจจะทรงตัวต่อเนื่อง แต่คงไม่ได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในระยะกลาง (3-5 ปี) โดยสาเหตุของปัญหานอกจากจะเกิดขึ้นในประเทศไทยแล้ว ยังเป็นปัญหาข้ามพรมแดนจากประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย

- 2.2. วิกฤตฝุ่นละออง PM 10 และ PM 2.5 ที่มีสภาพสะสม เรื้อรัง และจะส่งผลเสียต่อสุขภาพในระยะยาว ฝุ่นละอองประเภทนี้ไม่ได้มาเป็นม่านควันปกคลุมพื้นที่แบบควันที่มาจากการเผา แต่เกิดขึ้นในปริมาณไม่มากแต่ต่อเนื่อง สะสมยาวนาน แต่จะไม่รุนแรงเฉียบพลัน โดยปัญหานี้ยังคงจะรุนแรงต่อไปในระยะสั้น (1-2 ปี) และปัญหาอาจจะทรงตัวต่อเนื่อง แต่คงไม่ได้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในระยะกลาง (3-5 ปี) แต่จะลดลงในระยะยาว (หลังจาก 5 ปีไปแล้ว) ทั้งนี้เนื่องจากต้นตอของปัญหาของฝุ่นควันประเภทนี้มาจากการเผาไหม้ของเชื้อเพลิง หรือ ไอเสียจากการจราจรขนส่ง ซึ่งในระยะสั้นและระยะกลางยังคงจะเกิดขึ้นต่อไป แต่ในระยะยาว เมื่อประชาชนเปลี่ยนจากการใช้ยานยนต์ที่มีเครื่องยนต์สันดาปภายใน (Internal Combustion Engine: ICE) ทั้งเครื่องยนต์เบนซิน และ

รถยนต์ดีเซล ไปใช้ยานยนต์ไฟฟ้า (Electric Vehicle: EV) ซึ่งขับเคลื่อนด้วยกำลังจากมอเตอร์ไฟฟ้า ปัญหานี้ก็อาจจะคลี่คลายลง

กรณีฝุ่นละอองหมอกควัน PM 10 และ PM 2.5 จากการเผาในพื้นที่เปิด และประเด็นละเอียดอ่อนต่อประเทศเพื่อนบ้าน

(บทความเรื่อง ฝุ่นละออง PM 2.5 ข้ามชายแดนได้ แต่อย่าให้ความขัดแย้งข้ามชายแดนไปด้วย โดย ปิติ ศรีแสงนาม เผยแพร่บน <https://www.the101.world/pm-2-5-and-conflict/> เมื่อ 28 มกราคม 2019)

แม้ว่าการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ของเครื่องยนต์ โดยเฉพาะจากยานยนต์ที่สัญจรบนท้องถนนในกรุงเทพมหานคร จะเป็นสาเหตุหลักของการเกิดปัญหาฝุ่นละอองในอากาศ และสร้างฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพมนุษย์อย่างรุนแรงในระยะยาว แต่คำถามที่น่าสนใจอีกคำถามหนึ่งก็คือแล้วทำไมในพื้นที่ที่การจราจรเบาบาง เช่น จังหวัดตราด กลับมีค่าดัชนี Air Quality Index (AQI) สูงถึง 161 มีฝุ่น PM 2.5 สูงถึง 75.7 ไมโครกรัมต่ออากาศ 1 ลูกบาศก์เมตร

หรือแม้แต่ในบริเวณที่มีป่าไม้สมบูรณ์เช่น ปากแพรง จังหวัดกาญจนบุรี ที่ๆ แม่น้ำแควใหญ่มาบรรจบกับแม่น้ำแควน้อย ถึงมีค่าดัชนี AQI สูงถึง 180 และมีฝุ่น PM 2.5 สูงถึง 111 ไมโครกรัมต่ออากาศ 1 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นค่าดัชนีที่แสดงให้เห็นว่าฝุ่น PM 2.5 ในอากาศมีปริมาณสูงถึงระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพมนุษย์ ทั้งที่อยู่สุดเขตชายแดนประเทศไทยทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก และก็ไม่น่าจะเป็นพื้นที่ที่มีการจราจรแออัดขนาดเมืองใหญ่

ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องจากเกิดปัญหาหมอกควัน (Haze) ที่มาจากการเผาไหม้ในพื้นที่เปิดโล่ง โดยเฉพาะการเผาเศษซากที่เหลือจากการทำการเกษตร เช่น การเผาตอซัง การเผาฟาง การเผาหญ้า หรือการเผาป่าเพื่อเปิดพื้นที่ใหม่เพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ โดยควันจากการเผาไหม้เหล่านี้ เมื่อผนวกเข้ากับสภาวะความกดอากาศในช่วงของการเปลี่ยนฤดูกาล และกระแสลมที่พัด ทำให้เกิดเป็นฝุ่นหมอกควันจากการเผา

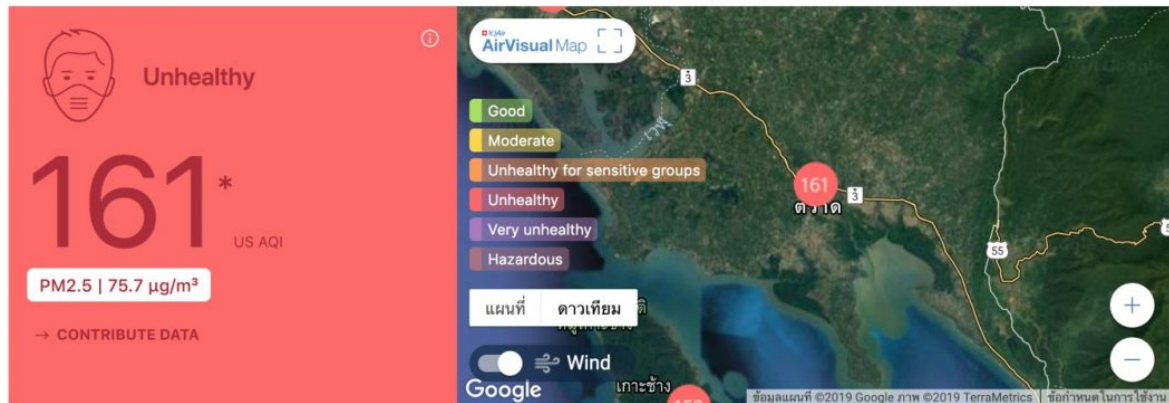
ขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ด้วย ที่ว่าในแต่ละปีๆ สาเหตุและปริมาณของการเกิดฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM 2.5 มาจากอันดับที่ 1 คือ การเผาไหม้ในที่โล่ง ปล่อย PM 2.5 ปริมาณ 209,937 ตัน/ปี อันดับที่ 2 คือการผลิตภาคอุตสาหกรรม ปล่อย PM 2.5 ปริมาณ 65,140 ตัน/ปี ในขณะที่การคมนาคมขนส่ง ปล่อย PM 2.5 ปริมาณ 50,240 ตัน/ปี เป็นสาเหตุอันดับที่ 3 ซึ่งมีปริมาณน้อยกว่าการเผาไหม้ในที่เปิดโล่งถึง 4 เท่า

แผนภาพที่ 5.5: ดัชนีคุณภาพอากาศ ณ จุดต่างๆ ของประเทศไทย เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2019

Trat air quality index (AQI) and PM2.5 air pollution

624 people follow

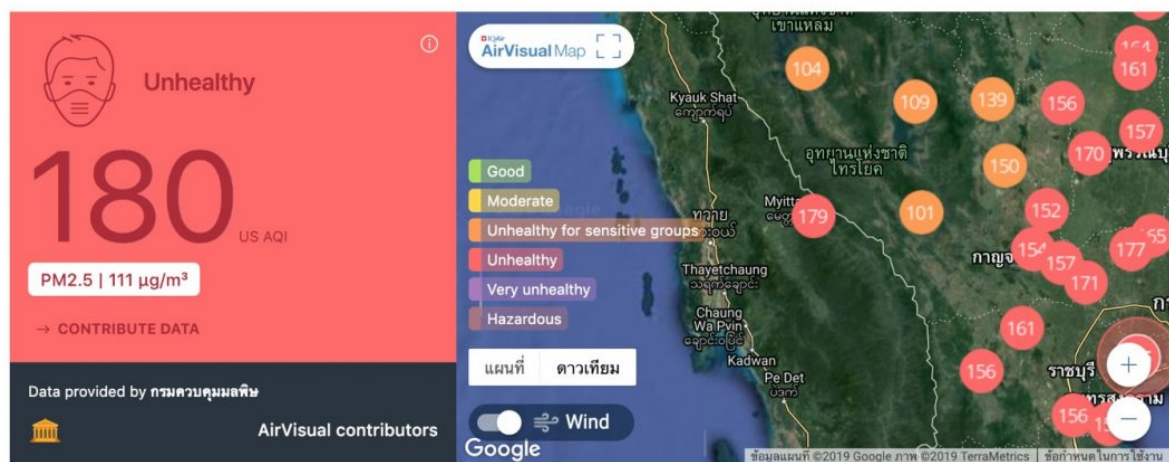
08:00, Jan 25 (local time)

Pak Prak, Kanchanaburi - Kanchanaburi air quality index...

611 people follow

08:00, Jan 25 (local time)

นี่ไม่ใช่ปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ฝุ่นละอองหมอกควันจากการเผาในประเทศหนึ่ง พุ้งกระจายข้ามชายแดนเข้าไปในเขตพื้นที่ของอีกประเทศหนึ่ง ปัญหาเหล่านี้เคยเกิดขึ้นและเข้าสู่สถานการณ์ขั้นเลวร้ายมากที่สุดมาตั้งแต่ช่วงปลายของทศวรรษ 1990 โดยในครานั้น มีการเผาพื้นที่ป่าไม้บนเกาะสุมาตราของประเทศอินโดนีเซีย เป็นพื้นที่มากกว่า 45,000 ตารางกิโลเมตร และหมอกควันซึ่งมีฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM 2.5 ก็พุ้งกระจายครอบคลุมพื้นที่ใน 4 ประเทศ ตั้งแต่เกาะสุมาตราและเกาะชวาของอินโดนีเซีย ประเทศสิงคโปร์ (ซึ่งได้รับผลกระทบมากที่สุด) ฝั่งตะวันตกของประเทศมาเลเซีย และภาคใต้ของประเทศไทย ปกคลุมมาถึงอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

เมื่อเป็นปัญหาในระดับภูมิภาคเช่นนี้ อาเซียนจึงไม่อาจเพิกเฉย ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution (AATHP) จึงมีการเจรจาและลงนามในปี 2002 โดยประเทศไทย สิงคโปร์ มาเลเซีย บรูไน เมียนมา และเวียดนาม ลงนามและมีผลบังคับใช้ AATHP ตั้งแต่ปี 2003 ตามมาด้วย สปป.ลาว และกัมพูชาในปี 2005 และ 2006

แต่วิกฤตหมอกควัน (Asian Haze Crisis) โดยเฉพาะในบริเวณอาเซียนภาคพื้นมหาสมุทร (Maritime ASEAN อินโดนีเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ และบรูไน) ก็ยังคงเกิดขึ้น โดยเฉพาะครั้งที่รุนแรงที่สุดคือในปี 2013 ที่ทำให้สิงคโปร์ถูกปกคลุมด้วยฝุ่นในระดับที่สูงกว่า 300 AQI ต่อเนื่องกันเป็นเวลาหลายวัน และนั่นทำให้เกิดการผลักดันอย่างจริงจัง จนในที่สุดข้อตกลงอาเซียนว่าด้วยมลพิษจากหมอกควันข้ามแดน ก็มีผลบังคับใช้ใน 10 ประเทศ ครอบคลุมทุกประเทศสมาชิกในเดือนกันยายน 2014

AATHP ประกอบด้วย 6 หลักการสำคัญคือ 1) การเฝ้าระวัง (Monitor and Assessment) 2) การป้องกัน (Prevention) 3) การเตรียมความพร้อม (Preparedness) 4) การสร้างกลไกรับมือในสถานการณ์ฉุกเฉินทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค (National and Joint Emergency Response) 5) การอำนวยความสะดวกหากจำเป็นต้องมีการเคลื่อนย้ายคนและสิ่งของต่างๆ (รวมทั้งอุปกรณ์บรรเทาสาธารณภัย) ระหว่างประเทศในสถานการณ์ฉุกเฉิน (Procedures for Deployment of People, Materials and Equipment Across Borders) 6) การสร้างความร่วมมือด้านเทคนิคและการทำวิจัยในปัญหาหมอกควัน (Technical Cooperation and Scientific Research)

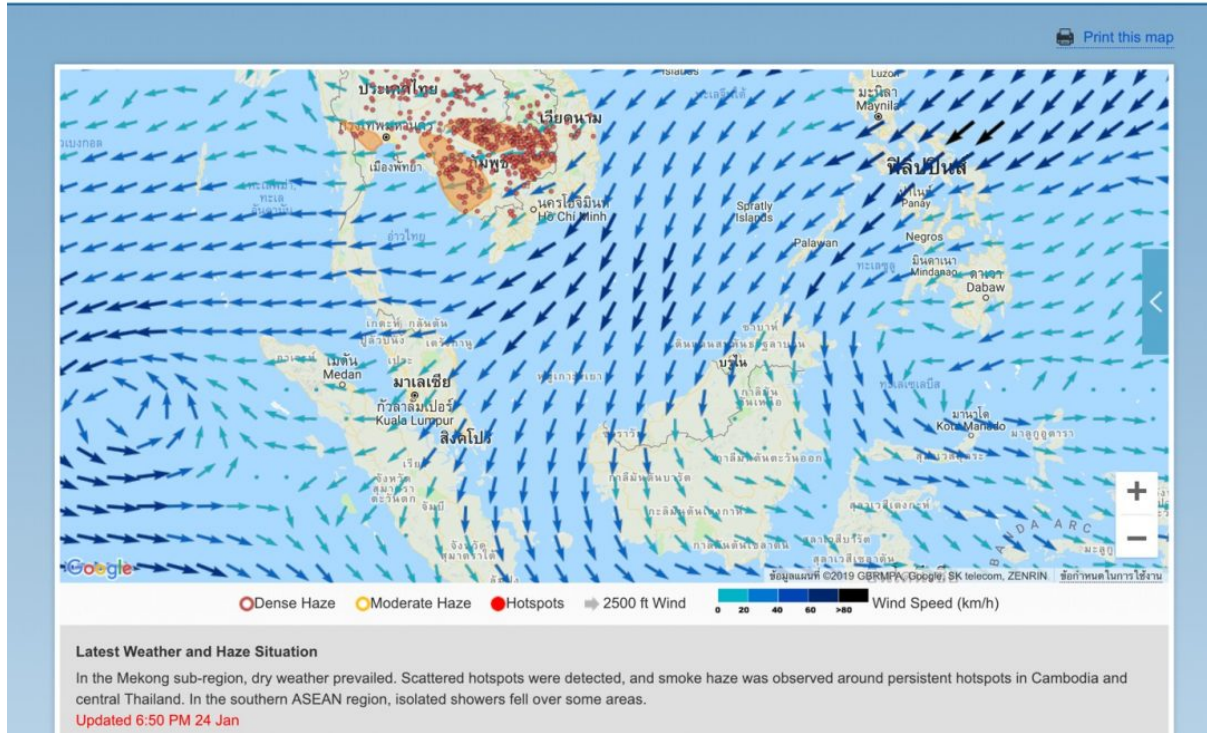
ภายหลังจากที่ข้อตกลงนี้มีการบังคับใช้ในระดับภูมิภาคในทุกประเทศสมาชิก สถานการณ์ฝุ่นหมอกควันในบริเวณอาเซียนภาคพื้นมหาสมุทรก็บรรเทาเบาบางลง สถานการณ์หมอกควันที่เกิดขึ้นอีกครั้งในปี 2015 ก็มีความเลวร้ายต่ำกว่าระดับที่เคยเกิดขึ้นในปี 2013 โดยผลสำเร็จนี้มาจากการป้องกันไม่ให้เกิดการเผาป่าเพื่อเปิดพื้นที่ทำการเกษตรใหม่ โดยอาเซียนเข้าไปอบรมให้ความรู้ด้านการจัดการพื้นที่ทำการเกษตร และสร้างงานนอกภาคเกษตรให้กับประชาชนบนเกาะสุมาตรา

กลไกเฝ้าระวังทำให้เราสามารถเข้าถึงข้อมูลดาวเทียมจำนวนมาก ที่ทำให้ประชาชนทุกคนสามารถมองเห็นได้ว่าจุดที่เกิดความร้อนสูง (Hot Spot) ที่น่าจะมีการเผาพื้นที่ หรือเผาซากพืชที่เหลือจากการเก็บเกี่ยวอยู่ที่ไหนบ้างในอาเซียน โดยสามารถบอกได้ทั้งจำนวน และพิกัดของจุดที่มีการเผาไหม้ รวมทั้งยังสามารถวิเคราะห์ร่วมกับความเร็วและทิศทางของกระแสลม ซึ่งทำให้สามารถคาดการณ์ได้ต่อไปด้วยว่าหากเกิดการเผาขึ้นแล้ว พื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบจากหมอกควันจะมีพื้นที่ใดบ้าง ด้วยความรุนแรงในระดับไหน โดยสามารถเข้าไปตรวจสอบข้อมูลรายวันได้ที่ Website ของ [ASEAN Specialised Meteorological Centre \(ASMC\)](#) ซึ่งข้อมูลดาวเทียมและการอัปเดตข้อมูลจะถูกจัดทำโดย Meteorological Service Singapore

แผนภาพที่ 5.6: แผนที่การไหลเวียนของกระแสลมและจุดการเผาในพื้นที่เปิด

ข้อมูล ณ วันที่ 24 มกราคม 2019

Regional Haze Situation

นอกจากข้อมูลแล้ว ASMC ยังมีการเตือนภัยที่เกิดขึ้นจากภาวะมลพิษที่เกิดขึ้นจากหมอกควันอีกด้วย โดยแบ่งระดับการเตือนภัยออกเป็น 3 ระดับ ซึ่งการเตือนภัยเหล่านี้ นอกจากจะมีประโยชน์ต่อการวางแผนเพื่อรักษาสุขภาพของประชาชนแล้ว ยังทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถคาดการณ์ถึงพื้นที่ที่อาจจะมีเสี่ยงที่จะเกิดไฟไหม้ป่าได้ด้วย

ณ ปัจจุบันพื้นที่ของอาเซียนภาคพื้นทวีป (Mainland ASEAN) กลายเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูง โดยมีการประกาศสถานะการเตือนภัยอยู่ที่ระดับ 2 และมีการชี้ชัดลงมาด้วยว่า ผลของภาวะหมอกควันในขณะนี้ส่วนใหญ่มาจากการเผาหรือจุดความร้อนที่เกิดขึ้นในประเทศกัมพูชา และยังบ่งชี้ได้ด้วยว่าจุดที่เกิดการเผาอยู่ที่พิกัดภูมิศาสตร์ (เส้นรุ้ง เส้นแวง) ไตบ้าง นั่นทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าไปกอบกู้สถานการณ์และป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นได้

แผนภาพที่ 5.7: ภาพตัวอย่างการเตือนภัยในสถานการณ์ฝุ่นละอองหมอกควัน และตัวอย่างข้อมูลดาวเทียม

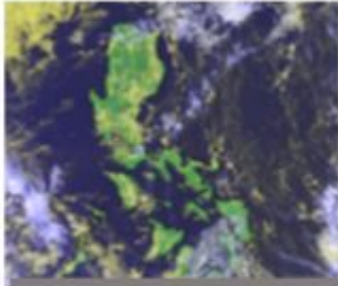
Alert Levels

ASMC regularly issues advisories for transboundary smoke haze to the respective ASEAN stakeholders. The criteria for the issuance of advisory is in accordance with the operation procedure adopted at the Palembang Workshop on the Operationalisation of the Procedures of the Panel of ASEAN Experts on Fire and Haze assessment and Coordination. The different levels of trigger points can be classified as the following:

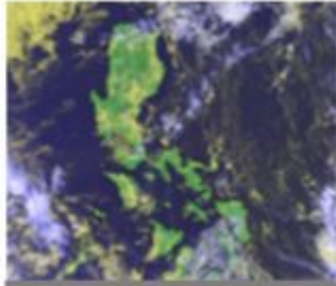
Level 0	Stand down.
Level 1	Dry season.
Level 2	Exceeding 150 hotspots in 2 consecutive days with dense smoke plumes; dry weather persisting; and prevailing winds blowing towards ASEAN countries.
Level 3	Exceeding 250 hotspots in 2 consecutive days with dense smoke plumes; dry weather persisting; and prevailing winds blowing towards ASEAN countries.

Date of Issue	Alert Level	Details
08 Jan 2019	Level 2	<p>Activation of Alert Level 2 for the Mekong sub-region</p> <p>There has been an increase in hotspot activities in parts of the Mekong sub-region in recent days with persistent hotspot clusters and smoke haze observed in Cambodia. Isolated hotspots were also observed in Lao PDR and Thailand. Based on the NOAA-19 satellite, a total of 217 and 44 hotspots were detected in Cambodia on 7 and 8 Jan 2019 respectively.</p> <p>With dry weather persisting over most parts of the Mekong sub-region in the coming days and prevailing winds blowing from the north or northeast, there could be a further escalation of hotspot activities and an increase in the risk of transboundary haze occurrence.</p>
07 Dec 2018	Level 1	<p>Start of Dry Season for the Northern ASEAN Region</p> <p>With the onset of the dry season, isolated hotspots with localised smoke plumes have been detected in the Mekong sub-region in the past few days. Based on surveillance by the NOAA-19 satellite, there were 20 and 157 hotspots detected in Mekong sub-region on 5 and 6 December 2018 respectively.</p> <p>The prevailing Northeast Monsoon is expected to persist until March 2019. Occasional extended periods of dry weather may lead to an increase in hotspot activities in the northern ASEAN region during this period.</p>
18 Oct 2018	Level 0	<p>Downgrade of Alert Level from 1 to 0 for the southern ASEAN region</p> <p>With the onset of inter-monsoon conditions in mid-October 2018, the southern ASEAN region, including Sumatra and Kalimantan has been experiencing an increase in shower activities.</p> <p>The number of hotspots detected in Sumatra and Kalimantan has remained low in recent days. Based on surveillance by the NOAA-19 satellite, no hotspots were detected in Sumatra, and 6 and 0 hotspots were detected in Kalimantan on 17 and 18 Oct 2018 respectively. No significant smoke haze was observed in the region.</p> <p>More rainy weather can be expected over the region with a gradual transition to the Northeast Monsoon season in the coming weeks. Hotspot activities in the southern ASEAN region are expected to remain generally subdued. While isolated hotspots may still emerge during brief periods of dry weather, these hotspots are likely to be localised and short-lived.</p>

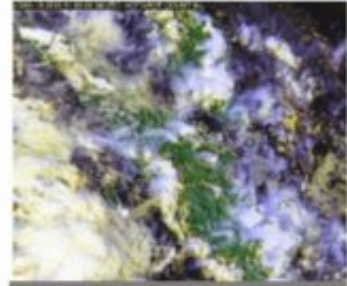
ASMC PRODUCTS

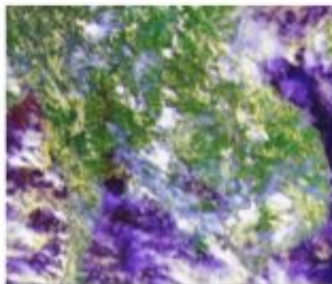
Satellite Images
(JPSS-1/NOAA-20)

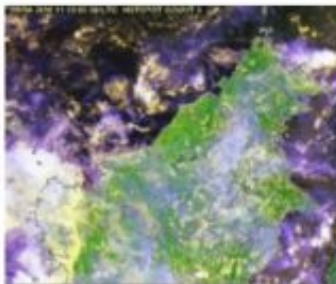
Satellite Images
(Suomi-NPP)

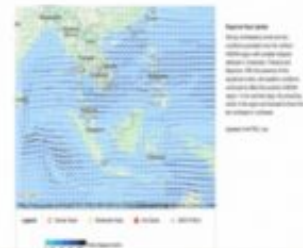
Satellite Images
(NOAA-19)

Satellite Images
(AQUA)

Satellite Images
(TERRA)

Regional Haze Situation

Hotspot Distribution Map

Hotspot Density Map

**** Hotspot Count Report ****
Created On: 2023, November 06, 11:25:12

Satellite: WMO3
Date & Time: 2023/11/06 07:00:47
Total Hotspot Count: 11

S/No	Longitude	Latitude
1	102.200	0.340
2	102.780	-6.300
3	104.220	-6.840
4	103.460	-6.700
5	103.430	-1.000
6	103.330	-1.000
7	104.130	-1.100
8	104.130	-1.100
9	104.800	-1.340
10	104.260	-1.760
11	102.410	-1.920

Hotspot Reports
(JPSS-1/NOAA-20)

**** Hotspot Count Report ****
Created On: 2023, November 06, 11:25:12

Satellite: WMO3
Date & Time: 2023/11/06 07:00:47
Total Hotspot Count: 11

S/No	Longitude	Latitude
1	102.200	0.340
2	102.780	-6.300
3	104.220	-6.840
4	103.460	-6.700
5	103.430	-1.000
6	103.330	-1.000
7	104.130	-1.100
8	104.130	-1.100
9	104.800	-1.340
10	104.260	-1.760
11	102.410	-1.920

Hotspot Reports
(Suomi-NPP)

**** Hotspot Count Report ****
Created On: 2023, November 06, 11:25:12

Satellite: WMO3
Date & Time: 2023/11/06 07:00:47
Total Hotspot Count: 11

S/No	Longitude	Latitude
1	102.200	0.340
2	102.780	-6.300
3	104.220	-6.840
4	103.460	-6.700
5	103.430	-1.000
6	103.330	-1.000
7	104.130	-1.100
8	104.130	-1.100
9	104.800	-1.340
10	104.260	-1.760
11	102.410	-1.920

Hotspot Reports
(NOAA-19)

**** Hotspot Count Report ****
Created On: 2023, November 06, 11:25:12

Satellite: WMO3
Date & Time: 2023/11/06 07:00:47
Total Hotspot Count: 11

S/No	Longitude	Latitude
1	102.200	0.340
2	102.780	-6.300
3	104.220	-6.840
4	103.460	-6.700
5	103.430	-1.000
6	103.330	-1.000
7	104.130	-1.100
8	104.130	-1.100
9	104.800	-1.340
10	104.260	-1.760
11	102.410	-1.920

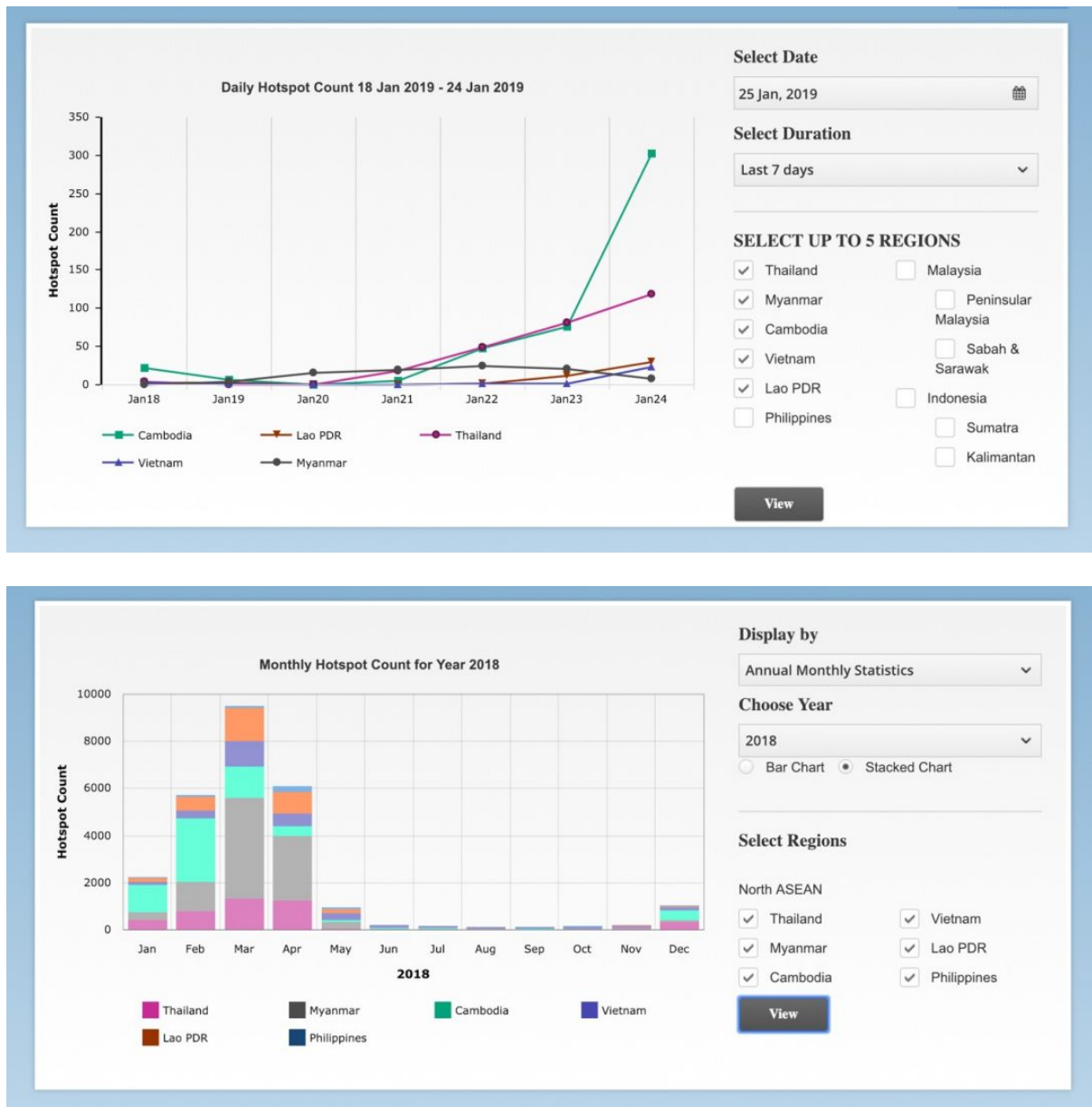
Hotspot Reports
(TERRA)

***** Hotspot Count Report *****
Created On: 2019, January 24, 17:34:10

Satellite: NOAA19
Date & Time: 2019/01/24 09:13:56
Total Hotspot Count: 472

S/No	Longitude	Latitude
1	103.230	22.050
2	102.495	21.850
3	102.785	21.800
4	103.015	21.170
5	101.870	21.130
6	103.170	21.090
7	99.540	20.260
8	100.430	20.200
9	100.470	19.950
10	100.415	19.865
11	101.390	19.690
12	100.975	19.590
13	100.470	19.270
14	100.550	18.900
15	99.850	18.890
16	103.110	18.820
17	103.000	18.770
18	103.890	18.515
19	104.010	18.470
20	104.830	18.370
21	105.035	18.220
22	104.325	17.970
23	100.610	17.860
24	101.355	17.820
25	104.435	17.780
26	101.315	17.730
27	103.150	17.730
28	102.560	17.710
29	103.720	17.600
30	102.680	17.550
31	101.400	17.470
32	104.360	17.300
33	104.480	17.255
34	105.080	17.260
35	99.995	17.240
36	99.315	17.230
37	102.975	17.180
38	102.940	17.160
39	102.930	17.130
40	102.980	17.100
41	106.800	17.100
42	101.570	17.000
43	103.730	16.960
44	105.140	16.790
45	99.440	16.655
46	100.565	16.610
47	102.140	16.610
48	102.240	16.610
49	99.980	16.570
50	100.505	16.385
51	101.780	16.390
52	103.490	16.360
53	103.410	16.330
54	99.895	16.300
55	101.660	16.180
56	103.660	16.150
57	101.960	16.120
58	103.880	16.120
59	100.860	16.090
60	101.940	16.070

แผนภาพที่ 5.8: ภาพตัวอย่างข้อมูลสถานการณ์ฝุ่นละอองหมอกควัน

และเมื่อข้อมูลเหล่านี้ถูกจัดเก็บอย่างต่อเนื่องทั้งในระดับรายวัน รายเดือน และรายปี ก็จะทำให้เราสามารถวางแผนและคาดการณ์อนาคตได้ ยกตัวอย่างเช่น หากพิจารณาข้อมูลรายเดือน เราจะพบว่าปัญหาหมอกควันเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นในบริเวณประเทศไทย กัมพูชา และ สปป.ลาว อย่างต่อเนื่อง และอาจจะเพิ่มขึ้นในเดือนมีนาคม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทุกๆ ปี ดังนั้นหากเราใช้ข้อมูลเหล่านี้ประกอบการทำงานอย่างจริงจังของประเทศสมาชิกอาเซียนในการให้ความรู้ ในการเฝ้าระวังการเผาป่า เผาไร่ นา ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ โดยเฉพาะในพื้นที่ของประเทศกัมพูชา โดยใช้การขอความร่วมมือในระดับรัฐบาล หรือการส่ง

ความช่วยเหลือจากไทยเข้าไปช่วยควบคุมดูแล และอบรมให้ความรู้กับประชาชนของประเทศเพื่อนบ้าน การป้องกันภาวะหมอกฝุ่นควันในช่วงที่อาจจะเลวร้ายที่สุดของแต่ละปีจะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

แต่ขณะเดียวกันในประเทศไทยเราเอง ก็เป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนด้วยเช่นกัน ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน ในการให้ความรู้กับเกษตรกรเรื่องการไม่เผาพื้นที่ทำการเกษตรหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อเปิดหน้าดินใหม่ ให้ความรู้ในเรื่องการป้องกันตนเอง โดยไม่ตื่นตระหนกจนไม่สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติเมื่อเกิดฝุ่นละอองหมอกควัน และที่สำคัญที่สุด ต้องมีการสร้างความตระหนักรู้ ความรู้เท่าทัน และทัศนคติที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ในการร่วมกันรับมือกับภัยฝุ่นละอองหมอกควันที่เกิดขึ้น

อย่าเอาแต่โทษประเทศเพื่อนบ้านว่า เธอคือตัวการที่ทำให้เกิดปัญหา เพราะปัญหาฝุ่นหมอกควันเป็นปัญหาข้ามพรมแดน ไม่มีสัญชาติ ทุกประเทศไม่สามารถควบคุมความกดอากาศได้ ไม่สามารถควบคุมกระแสลมได้ และไม่สามารถตั้งกำแพงหรือครอบแก้วมาครอบประเทศของตนเองให้พ้นจากฝุ่นควันได้

มีหลายๆ วาระที่หมอกควันจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาปกคลุมบ้านเรา และก็มีหลายๆ วาระเช่นกันที่หมอกควันหรือปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ จากบ้านเราเข้าไปทำร้ายประเทศเพื่อนบ้าน ลองนึกภาพนะครับ ว่าไทยเราอยู่เหนือน้ำของแม่น้ำโขง สิ่งปฏิภูล มลพิษ และการทำลายแม่น้ำของประเทศในตอนบนของแม่น้ำโขง (ไทย จีน สปป.ลาว เมียนมา) ก็ทำให้ประเทศที่อยู่ปลายน้ำ เช่น กัมพูชา และเวียดนาม เตือดร้อนมานักต่อนักแล้ว

ลองนึกภาพดูว่า ถ้าหมอกควันมาจากอินโดนีเซีย แล้วทำให้คนสิงคโปร์เดือดร้อน แล้วคนสิงคโปร์เอาแต่โมโห โทโส พร้อมกับคิดเพียงแค่ว่าไปซื้อเครื่องฟอกอากาศ การไม่ออกจากบ้าน หรือออกจากบ้านพร้อมกับใส่หน้ากากที่ทำให้หายใจไม่สะดวก ปัญหาหมอกควันจะสามารถแก้ไขได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ แต่สิ่งที่สิงคโปร์และสมาชิกอาเซียนทำคือการใช้ระบบดาวเทียม การสร้างระบบการเตือนภัย และการให้ความรู้กับประชาชนในเรื่องต่างๆ เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาหมอกควันให้ได้อย่างยั่งยืน

และในเมื่อย้ายประเทศหนีกันไม่ได้ สิ่งที่ได้ทำก็คือการป้องกัน การให้ความรู้ประชาชน และการสร้างความร่วมมือเพื่อบรรเทาสถานการณ์ที่เลวร้าย และป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีกในปีหน้าและปีต่อไป นั่นคือทางออกอย่างยั่งยืน และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างประเทศอีกด้วย ต้องอย่าลืมนะครับว่า ฝุ่นละออง PM 2.5 ข้ามชายแดนได้ แต่อย่าให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นข้ามชายแดนไปด้วย

กรณีฝุ่นละอองหมอกควันและ PM2.5 จากไอเสียจากการจราจรและการขนส่ง

แม้ฝุ่นละอองหมอกควันที่เกิดจากการเผาวัสดุทางการเกษตร และอุตสาหกรรมจะเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะหมอกควันปกคลุมในหลายพื้นที่ของประเทศไทยในรูปแบบตามฤดูกาล แต่หากพิจารณาปริมาณสะสมในระยะยาว ฝุ่นละอองหมอกควันและ PM2.5 จากการจราจรและการขนส่ง คือพิษร้ายสะสม

แบบเรื้อรังที่มีปริมาณความเข้มข้นสูงขึ้นทุกๆ ปี และต่อเนื่องตลอดทั้งปี ผิดกับฝุ่นละอองหมอกควันที่มาจาก การเผาที่จะเกิดขึ้นอย่างรุนแรง แต่เป็นเพียงช่วงสั้นๆ ตามฤดูกาล ดังนั้นหากเปรียบเทียบถึงผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ และผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนแล้ว ฝุ่นละอองหมอกควันและ PM2.5 จากการจราจรและการขนส่ง ถือเป็นตัวการสำคัญและเลวร้ายที่สุด

โดยจากการศึกษาของ ศาสตราจารย์ ดร.ศิริข พงษ์เพียจันทร์ ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนาการ ป้องกันและจัดการภัยพิบัติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พบว่าประชาชนไทยกว่าร้อยละ 80 สูดหายใจ อากาศเป็นพิษเข้าสู่ร่างกายอย่างต่อเนื่องในทุกๆ วัน โดยประมาณฝุ่น PM2.5 ที่ระดับสูงกว่า 1,000 มิลลิกรัม/ ลูกบาศก์เมตรจะส่งผลกระทบต่ออาการเกิดโรคอัลไซเมอร์ โรคเบาหวาน ทำให้เด็กที่ระดับสติปัญญา ต่ำ (IQ ต่ำ) ส่งผลให้เกิดการทำงานที่ผิดปกติของตับและไต และทั้งหมดนี้ส่งผลให้ทั่วโลกมีผู้เสียชีวิตมากกว่า 7 ล้านคนต่อปี (ในขณะที่ทั่วโลกมีผู้เสียชีวิตจาก โควิด-19 ที่ระดับ 657,402 คน ณ วันที่ 28 กรกฎาคม 2563) โดยฝุ่นละอองที่มีขนาดอนุภาคเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM10) จะเป็นฝุ่นละอองที่ฟุ้งกระจายไปในอากาศได้ใน ระยะไกล และลอยตัวฟุ้งกระจายเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และจากการสำรวจโดยเครื่องมือจากสถาบันวิจัย ดาราศาสตร์แห่งชาติ (องค์การมหาชน) ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ที่ระดับความสูงกว่า 2,600 เมตร เหนือระดับน้ำทะเลก็ยังพบการฟุ้งกระจายของฝุ่น PM10 และ PM2.5 โดยที่มาจากฝุ่นละอองประเภทนี้เกิน กว่าร้อยละ 50 มีแหล่งกำเนิดจากไอเสียจากการจราจรและการขนส่ง ในขณะที่ต้นกำเนิดฝุ่นละอองขนาดเล็ก ที่มาจากการเผาวัสดุทางการเกษตรคิดเป็นร้อยละ 20

4.3 จุดยืนและท่าทีของประเทศไทย

- ระยะสั้น ใช้โมเดลของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) (ศบค.) ในการตั้ง ศูนย์บริหารสถานการณ์ฝุ่นละออง PM2.5 (ศบฝ.) ทั้งนี้เพราะฝุ่นละออง เป็น หนึ่งในปัญหามลภาวะเป็นพิษที่มีความรุนแรงเร่งด่วนที่กระทบต่อสุขภาพของประชาชนโดยตรง ที่ จำเป็นต้องมีการบูรณาการหน่วยงานราชการและทุกภาคส่วนเข้าด้วยกันเพื่อแก้ปัญหาอย่างจริงจัง
- ระยะสั้น ประเทศไทยต้องใช้กลไกความร่วมมือที่มีอยู่แล้วในระดับประชาคมอาเซียนให้มี ประสิทธิภาพสูงสุดในการลดผลกระทบจากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาวะ ภูมิอากาศ
- ระยะกลางถึงระยะยาว ศาสตราจารย์ ดร.ศิริข พงษ์เพียจันทร์ เสนอให้ออกกฎหมายเพื่อแก้ไขปัญหามลภาวะอากาศ เรียกว่า “ร่างกฎหมายอากาศสะอาด” และจัดตั้งสำนักงานเพื่อดูแลเรื่องสภาพอากาศ และฝุ่นละอองเป็นการเฉพาะ เพราะเห็นว่าอันตรายที่แฝงกับฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM 2.5 จำเป็นต้อง ได้รับการดูแลเป็นพิเศษ แยกออกมาจากเรื่องของการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมทั่วไป เนื่องจากพบการปนเปื้อนของสารโลหะหนัก เชื้อจุลินทรีย์ ในอากาศ ก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ กระทบต่อ

สุขภาพระยะยาว ภาครัฐควรกำหนดค่ามาตรฐานจุลินทรีย์ และโลหะหนักในอากาศ เหมือนเช่น กำหนดในน้ำ รวมทั้งอาหาร โดยอาจนำค่ามาตรฐานของประเทศยุโรปมาใช้ และควรออกกฎหมาย อากาศสะอาด เพื่อแก้ปัญหามลพิษในอากาศ การแก้ปัญหาฝุ่นของภาครัฐขณะนี้ยังมีความทับซ้อน ของหน่วยงานรัฐ จึงควรจัดตั้งสำนักพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีอำนาจเบ็ดเสร็จในการแก้ปัญหา สิ่งแวดล้อม โดยออกเป็นกฎหมายเฉพาะเพื่อดูแลเรื่องสภาพอากาศ เรียกว่า พ.ร.บ.อากาศสะอาด เพื่อให้มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง และต่อเนื่อง

4.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- กรมการค้าภายในและองค์การคลังสินค้า ต้องสร้างมาตรการเพื่อให้การรับซื้อผลผลิตภาค การเกษตรไม่ก่อให้เกิดปัญหาการสร้างมลภาวะ โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมการเกษตรไร่อ้อย และ อุตสาหกรรมน้ำตาล อุตสาหกรรมข้าวและโรงสี รวมทั้งต้องมีการปรับปรุงแบบการรับซื้อผลิตภัณฑ์ เกษตรจากต่างประเทศ โดยเฉพาะข้าวโพด และมันสำปะหลัง
- เพื่อลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศสู่ภาคการเกษตร กรมการค้าภายในและ องค์การคลังสินค้า กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ และหน่วยงานของกระทรวงเกษตร ต้อง วางแผนร่วมกันในเรื่องปริมาณการผลิตสินค้าเกษตรที่อ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ
- กรมการค้าภายในและองค์การคลังสินค้า ต้องดำเนินมาตรการให้มีอุปกรณ์ป้องกันฝุ่น ละเอียด โดยเฉพาะหน้ากากอนามัยที่สามารถกรองฝุ่นที่มีขนาด PM 2.5 เครื่องมือแพทย์ และเครื่อง กรองอากาศ อย่างเพียงพอและราคายุติธรรม ประชาชนสามารถหาซื้อได้
- กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กรมการค้าต่างประเทศ และกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ คง ต้องทำงานร่วมกัน และอาจต้องทำงานร่วมกับกรมศุลกากร เพื่ออำนวยความสะดวกทางการค้าและ ลดอัตราภาษีศุลกากรให้นำเข้าวัสดุทดแทนพลาสติก ตลอดจนวัสดุทดแทนวัตถุที่มีพิษและมีส่วน ต่อการเร่งกระบวนการสร้างสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ
- กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กรมการค้าต่างประเทศ และกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ คง ต้องทำงานร่วมกัน และอาจต้องทำงานร่วมกับกรมศุลกากร สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการ ลงทุน และหน่วยงานที่ส่งเสริม สนับสนุนการลงทุนในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อให้แน่ใจได้ว่า การ เจริญข้อตกลงทางการค้า การสร้างแต้มต่อทางการค้าผ่านการปรับลดภาษี และสิ่งอำนวยความสะดวก ทางการค้าอื่นๆ การใช้มาตรการทางการค้าที่มีใช้มาตรการทางภาษี การส่งเสริมการค้า การ ส่งเสริมการลงทุน ที่ต้องทำให้ห่วงโซ่อุปทานของการผลิตยานยนต์ไฟฟ้าเกิดขึ้นได้อย่างครบวงจรใน ประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อให้คนไทยสามารถเป็นเจ้าของยานยนต์ไฟฟ้าได้ในราคาที่เหมาะสม และปรับ ปรุงแบบการจราจร และการขนส่งไปสู่รูปแบบที่ไร้มลภาวะได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 6 ฉากทัศน์ประเทศไทยในระเบียบโลกใหม่ เป้าหมาย และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการออกแบบกระบวนการวิจัย ร่วมกับการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์เชิงลึก การระดมสมอง และการสนทนากับผู้เชี่ยวชาญในมิติต่างๆ ทำให้คณะผู้วิจัยทราบถึงสถานะปัจจุบันของประเทศไทย โดยเฉพาะประเด็นจุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ของไทย ก่อนที่จะเผชิญหน้ากับระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งถูกนำเสนอในบทที่ 3 ผลการวิจัยเพื่อให้ได้รับรู้ถึงสถานการณ์ปัจจุบัน และฉากทัศน์ที่จะเกิดขึ้นในระยะสั้น (1-2 ปี) และ ระยะกลาง (3-5 ปี) ของระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลงไปในมิติอาณานิคมศึกษา ได้ถูกนำเสนอในบทที่ 4 ในขณะที่ผลการวิจัยถึงสถานการณ์ปัจจุบันและฉากทัศน์ของการเปลี่ยนแปลงในระเบียบโลกใหม่ในมิติประเด็นที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อขอบเขตอาณานิคมใดบริเวณหนึ่ง ได้ถูกนำเสนอไปแล้วในบทที่ 5

ในบทที่ 6 นี้ คณะผู้วิจัยจะแยกการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน นั่นคือ การสังเคราะห์เพื่อสร้างฉากทัศน์ว่า ประเทศไทยด้วยสถานะที่มีจุดอ่อนดั้งเดิมดังที่เป็นอยู่ในขณะนี้ หากถูกกระทบด้วยระเบียบโลกใหม่ ประเทศไทยจะมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นบ้าง โดยฉากทัศน์นี้อาจเรียกว่าเป็นภาวะดำเนินต่อไปของประเทศไทย หากไม่มีการปรับเปลี่ยนนโยบาย (Business as Usual) หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นสถานการณ์เลวร้ายที่สุด (Worst Case Scenario) จากนั้นในส่วนที่ 2 จะเป็นการกำหนดเป้าหมายโดยคณะผู้วิจัยว่า หากต้องการจะเดินหน้าประเทศไทยให้หลุดพ้นจากสถานการณ์เลวร้ายดังกล่าว เป้าหมายของการเดินหน้าประเทศไทยควรจะเป็นอย่างไรในระยะสั้น (1-2 ปี) และ ระยะกลาง (3-5 ปี)

ก่อนที่จะนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในส่วนที่ 3 เพื่อให้ประเทศไทยเมื่อต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในระเบียบโลก แล้วสามารถเดินหน้าไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้

1. ฉากทัศน์ประเทศไทยในระเบียบโลกใหม่

ในการอธิบายสิ่งที่ฉากทัศน์ที่จะเกิดขึ้นหากประเทศไทยไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ปฏิรูป คณะผู้วิจัยจะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) ระเบียบโลกใหม่ที่จะเกิดขึ้นและกระทบต่อประเทศไทย 2) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย การค้า และการลงทุน ที่เปลี่ยนแปลงไป 3) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย และ 4) ผลกระทบต่อสังคมของประเทศไทย โดยในแต่ละส่วนมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้ (พิจารณาควบคู่กับแผนภาพที่ 6.1-6.5)

แผนภาพที่ 6.1: การส่งผ่านผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่

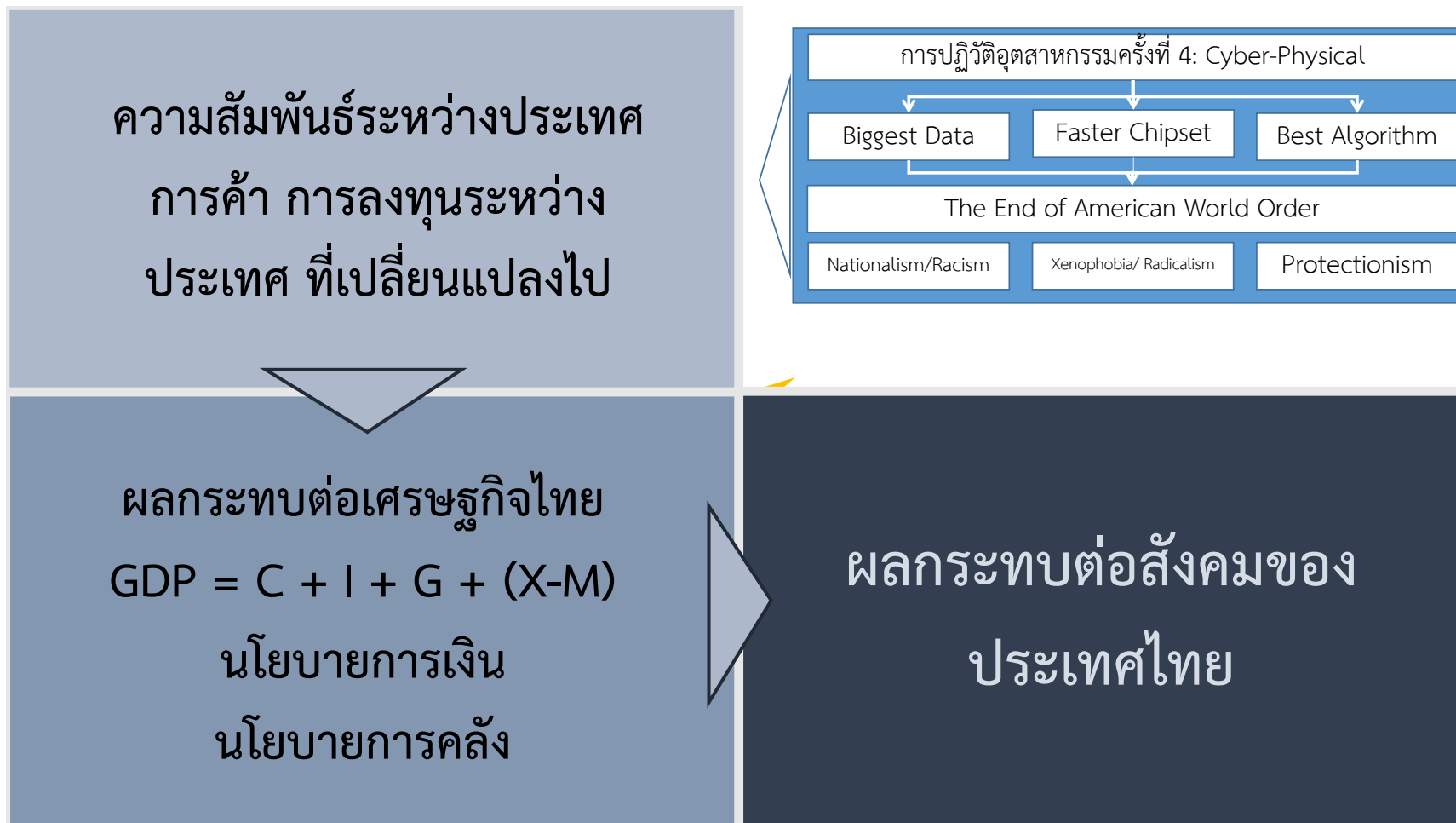

1) ระเบียบโลกใหม่ที่จะเกิดขึ้นและผลกระทบต่อประเทศไทย (พิจารณาแผนภาพที่ 6.2)

สหรัฐอเมริกาในฐานะมหาอำนาจขั้วเดียว (Uni-polarity) กำลังเดินทางสู่ภาวะถดถอย ความสามารถและอิทธิพลในการจัดระเบียบโลก ในการวางกฎเกณฑ์ กติกา และมาตรฐานต่างๆ ลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่หากสหรัฐอเมริกายังคงใช้นโยบายชาตินิยมในรูปแบบคลั่งชาติ (พิจารณาว่าชาติของตนเหนือกว่าชาติอื่นๆ) และการใช้ความรุนแรงในการตอบโต้กับสิ่งกระทบต่างๆ รวมทั้งวิธีการดำเนินนโยบายโดยไม่สนใจผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับประเทศอื่นๆ อาทิ การไม่สนใจในเรื่องผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ การทำสงครามการค้า นโยบายแยกขั้วการผลิตเพื่อสร้างห่วงโซ่มูลค่าที่แยกตัวในระดับภูมิภาค (Decoupling and Reshoring) จะทำให้สหรัฐอเมริกาสูญเสียสถานะมหาอำนาจเดี่ยวในระยะกลาง (3-5 ปี)

ในขณะที่ จีน ซึ่งมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะตั้งแต่หลังทศวรรษ 1990 ก็ยังไม่มีความพร้อมมากเพียงพอที่จะขึ้นมาแทนที่สหรัฐอเมริกาในการวางตำแหน่งของจีนให้เป็นมหาอำนาจในระยะสั้น (1-2 ปี) อย่างไรก็ตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของจีน ร่วมกับบอริมาโครงการความริเริ่มแถบและเส้นทาง (BRI) จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จีนมีศักยภาพสูงขึ้นในการขึ้นเป็นมหาอำนาจในระยะกลาง (3-5 ปี)

แผนภาพที่ 6.2: การเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่

ด้านมหาอำนาจเดิมอย่างสหภาพยุโรป และรัสเซีย แม้จะยังมีเศรษฐกิจขนาดใหญ่ มีบทบาทในด้านการค้า และการลงทุนระหว่างประเทศ รวมทั้งเป็นหนึ่งในประเทศผู้สร้างสรรค์นวัตกรรม แต่ทั้งสหภาพยุโรป และรัสเซีย ก็ยังไม่อยู่ในสถานะที่จะขึ้นมาเป็นมหาอำนาจเดี่ยวในการวางระเบียบโลก

เอเชียตะวันออก ทั้งญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ แม้จะยังมีเศรษฐกิจภายในประเทศที่อยู่ในภาวะถดถอย แต่ด้วยสถานะของผู้ลงทุนรายใหญ่ในหลายประเทศ และยังคงขยายอิทธิพลผ่านอำนาจละมุน (Soft Power) นั้น ยังคงทำให้ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้เป็นพลังหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก เนื่องจากเป็นเจ้าของเทคโนโลยี เป็นเจ้าของเงินทุน และยังมีกำลังส่งออกรายใหญ่ในมิติสังคม-วัฒนธรรม ซึ่งทำให้ทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ ยังคงมีศักยภาพในการควบคุมห่วงโซ่มูลค่าในระดับภูมิภาคต่อไป

ส่วนประเทศที่มีขนาดใหญ่ทั้งในมิติเศรษฐกิจ และมิติประชากรอย่างอินเดียและภูมิภาคเอเชียใต้ ก็ยังอยู่ในกระบวนการสร้างชาติ ปฏิรูปเศรษฐกิจ และพยายามยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรของตนเอง

ตะวันออกกลาง และโลกมุสลิม จะมีบทบาทมากขึ้นในเวทีโลก แต่ในขณะเดียวกันความพยายามในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจที่แต่เดิมพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเพียงไม่กี่ประเภท ก็ทำให้ภูมิภาคนี้ยังต้องพึ่งพาเทคโนโลยี และพึ่งพาห่วงโซ่มูลค่าในระดับภูมิภาค และระดับโลกมากขึ้น โดยเฉพาะการพึ่งพาโลกมลายูที่เป็นเสมือนประตูเชื่อมโลกมุสลิมสู่ประเทศมีศักยภาพทางเศรษฐกิจ

ดังนั้นในระยะสั้น (1-2 ปี) ภาวะสุญญากาศในทางอำนาจในการวางระเบียบโลกยังคงเกิดขึ้น โลกที่มีมหาอำนาจหลายขั้ว (Multi-Polarity) จะเป็นโลกที่อยู่ในสถานะที่ Amitav Archaya เรียกว่า Multiplex World นั่นคือ โลกที่อยู่ในภาวะยุ่งยากซับซ้อน (Complexity) และ ความยุ่งยากซับซ้อนนี้จะทบทวนวิถึคุณ (Multiple) [Multiple + Complexity = Multiplex]

Multiplex World คือโลกที่ไม่มีผู้จัดระเบียบ (hegemon) ความหลากหลายในมิติการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จะมีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันมิติเหล่านี้ต่างก็เชื่อมโยงทุกประเทศและทุกภาคส่วนเข้าไว้ด้วยกันอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น ผู้เล่นหลักทั้งที่เป็นผู้สร้างระเบียบโลก และผู้ทำลายระเบียบโลก จะไม่ใช่ภาครัฐ ของประเทศมหาอำนาจใด มหาอำนาจหนึ่ง อีกต่อไป แต่จะเป็นบทบาทขององค์กร และความร่วมมือระดับภูมิภาค ผู้เล่นที่มีใช้ภาครัฐ อาทิ บริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ และเครือข่ายต่างๆ ที่เชื่อมโยงกลุ่มผลประโยชน์เข้าไว้ด้วยกัน

ในสถานการณ์เช่นนี้ แม้ประชาคมอาเซียนจะยังคงเป็นหนึ่งในกรอบการบูรณาการภูมิภาคที่ยังคงก้าวหน้าอย่างมั่นคง แต่ทุกประเทศสมาชิกก็มีอัตราการเจริญเติบโตเศรษฐกิจในระดับถดถอยอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากโควิด-19 การค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการค้าชายแดนระหว่างประเทศสมาชิกประชาคม

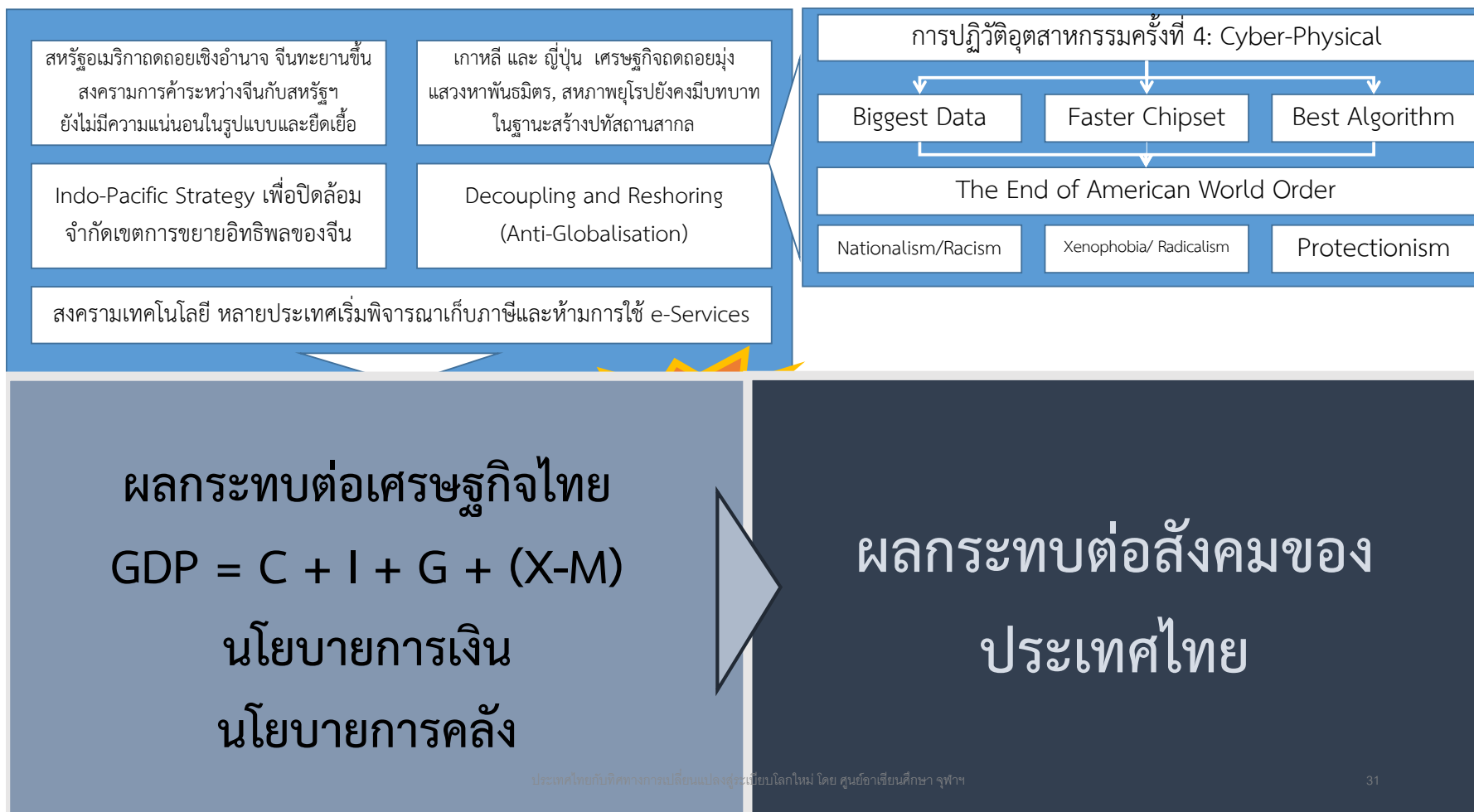
อาเซียนที่มีพรมแดนติดกัน และมีพรมแดนติดกับทั้งจีน อินเดีย และเอเชียใต้ที่เป็นตลาดขนาดใหญ่ น่าจะเป็นตลาดและเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่สุด

จากแผนภาพที่ 6.2 ขอให้เริ่มต้นจาก มุมขวบนของแผนภาพ การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในภาคการผลิตที่เกิดขึ้นในระดับโลกและส่งผลกระทบต่อกระเทือนไปถ้วนทั่วในทุกระบบเศรษฐกิจ คือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 : Cyber-Physical System ที่หมายถึงเทคโนโลยีที่จะเชื่อมโยงโลกไซเบอร์ที่จับต้องไม่ได้เข้ากับโลกกายภาพที่จับต้องได้ โดยมีปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) เป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งนับเป็น Disruptive Technology ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวหน้า รวดเร็ว และมีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจอย่างยิ่งยวด

ปัจจัยหลักๆ ที่สำคัญในการพัฒนา AI ได้แก่ การมีฐานข้อมูลขนาดใหญ่ การมีคอมพิวเตอร์ที่มีความสามารถสูงในการประมวลผล และการสร้างชุดคำสั่งที่ดีที่สุดเพื่อสอนคอมพิวเตอร์ให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนทำให้คอมพิวเตอร์เครื่องนั้นสามารถเรียนรู้และคิดวิเคราะห์เองได้ตามหลักเหตุและผล ซึ่งประเทศที่พร้อมที่สุดที่จะพัฒนาสิ่งเหล่านี้ และจะพัฒนาตนเองจนกลายเป็นมหาอำนาจใหม่ของโลกได้ คือ ประเทศจีน

นั่นทำให้สหรัฐอเมริกาสูญเสียความสามารถในการจัดระเบียบโลกที่เคยมีอยู่แต่เพียงผู้เดียวตลอดทศวรรษ 1990-2000 ทำให้เราเห็นการแสดงออกของผู้นำสหรัฐ ประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ ในรูปแบบที่คลั่งชาติ โดยเห็นว่าชาติของตนเองดีเด่นเหนือประเทศอื่นๆ (Nationalism), การเกลียดกลัวและใช้ความรุนแรงกับต่างชาติ (Xenophobia, Radicalism) และนำไปสู่นโยบายการค้าแบบปกป้องคุ้มกัน (Protectionism) ซึ่งนำไปสู่ภาวะสงครามการค้าซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของปี 2018 และยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (ปี 2020)

แผนภาพที่ 6.3: ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การค้า การลงทุนระหว่างประเทศ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากระเบียบโลก

ประเทศไทยกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงสู่ระเบียบโลกใหม่ โดย ศูนย์อาเซียนศึกษา จุฬาฯ

31

2) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย การค้า และการลงทุน ที่เปลี่ยนแปลงไป (พิจารณาแผนภาพที่ 6.3)

การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ แม้จะยังอยู่ในภาวะถดถอย แต่การผูกพันเข้าเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่มูลค่าในระดับโลก (GVCs) และ/หรือ ห่วงโซ่มูลค่าในระดับภูมิภาค (RVCs) ก็ยังคงเป็นเครื่องยนต์หลักสำคัญในการสร้างการจ้างงาน และการเจริญเติบโตในระยะสั้น (1-2 ปี) และระยะกลาง (3-5 ปี) และความตกลงการค้าเสรีจะเป็นกลไกสำคัญในการทำให้ประเทศต่างๆ สามารถเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ GVCs และ/หรือ RVCs ได้โดยมีแต้มต่อสิทธิประโยชน์ทางการค้าและการลงทุน การเจรจาการค้าในกรอบ RCEP ที่มีอาเซียนเป็นแกนกลาง และ CPTPP ที่มีสมาชิกประชาคมอาเซียนบางประเทศเข้าเป็นภาคี จะเป็นกรอบการค้าที่สำคัญในการกำหนดแนวทาง กฎ กติกา และมาตรฐานในการทำการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ทั้งในห่วงโซ่มูลค่าระดับภูมิภาค (Regional Value Chains: RVCs) และการเชื่อมโยงระหว่างห่วงโซ่มูลค่าของทวีปเอเชีย และห่วงโซ่มูลค่าของทวีปอเมริกา ซึ่งแยกออกจากการเนื่องจากนโยบายของสหรัฐอเมริกา (Decoupling)

ในระยะกลาง (3-5 ปี) ไทยและประชาคมอาเซียนยังคงมีความเสี่ยงจากภาวะสูญญากาศทางอำนาจ ที่สหรัฐอเมริกาสูญเสียความสามารถในการจัดระเบียบโลก แต่จีนเองก็ยังไม่สามารถก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจนำได้ ดังนั้นความพยายามของมหาอำนาจเดิมในการปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลของจีน และความพยายามของจีนในการขยายอิทธิพล คงจะกระทบทิศทางและแนวทางการดำเนินนโยบายการต่างประเทศของอาเซียนที่อยู่ในทำเลที่ตั้งที่เป็นจุดศูนย์กลางของความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

ในมิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน สิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals 2030) จะเป็นอีกหนึ่งระเบียบโลกที่กำหนดรูปแบบและทิศทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทางด้านเศรษฐกิจ ให้ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น โดยจะส่งผลกระทบต่อทุกประเทศในโลกทั้งในระยะสั้น (1-2 ปี) และ ระยะกลาง (3-5 ปี) ในขณะที่ประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ โดยเฉพาะปัญหาการบริหารจัดการขยะ โดยเฉพาะขยะทะเล และการป้องกันการเกิดมลภาวะเป็นพิษทางอากาศ โดยเฉพาะฝุ่นละอองหมอกควันที่มีอนุภาคขนาดเล็ก (PM10, PM2.5) จะเป็นประเด็นเร่งด่วนที่ต้องให้ความสำคัญในระยะสั้น (1-2 ปี)

และประเด็นทั้งหมดที่กล่าวถึงข้างต้นจะส่งผลกระทบต่อทุกประเทศในรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่ทุกภาคส่วนคุ้นชิน ทั้งนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระดับเทคโนโลยี (Disruptive Technology) ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติการเมือง ความมั่นคง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ มิติเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ มิติการพัฒนาอย่างยั่งยืน และประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม และ มิติสังคมและวัฒนธรรม โดยประเทศที่สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 Cyber-Physical System ซึ่งมีเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เป็นแกนกลาง ในการเชื่อมโยงทุกสิ่งในทางกายภาพ

ให้สามารถเชื่อมโยงสื่อสารถึงกันได้ในรูปแบบ Internet of Things (IOTs) จะเป็นประเทศที่จะมีบทบาทสูง และมีอำนาจต่อรองในการกำหนดระเบียบโลกใหม่

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงระดับเทคโนโลยีเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19) ในระดับโลก ซึ่งส่งผลกระทบทางด้านลบต่อทุกประเทศในทุกมิติ จะเป็นปัจจัยเร่งให้การปรับตัวเปลี่ยนแปลงสู่ระเบียบโลกใหม่เกิดขึ้นในอัตราเร่ง

นั่นนำไปสู่กล่องทางซ้ายบนของแผนภาพที่ 2 คือสงครามการค้าสหรัฐอเมริกา-จีน ที่ทั้งจีนและสหรัฐต่างก็ขึ้นอัตราภาษีศุลกากรและใช้มาตรการทางค่าที่มิใช่ภาษี (Non-Tariff Measures: NTMs) ตอบโต้ซึ่งกันและกัน สหรัฐอเมริกาใช้นโยบาย Reshoring ดึงเงินลงทุนกลับไปลงทุนยังทวีปอเมริกา และในที่สุดจะนำไปสู่ภาวะการฉีกแยกห่วงโซ่อุปทานการผลิตในระดับโลก (Decoupling) และทำให้ห่วงโซ่มูลค่าการผลิตในระดับโลก (Global Values Chains: GVCs) แตกออกเป็นห่วงโซ่มูลค่าในระดับภูมิภาค (Regional Values Chains: RVCs) ของทวีปเอเชีย และทวีปอเมริกา ทำให้เห็นแนวคิดเรื่องการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ (Anti-Globalisation) มีกระแสขึ้น

ในขณะที่ในมิติความมั่นคง การสร้างพันธมิตรในการปิดล้อมจำกัดเขตการขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจของจีนผ่านยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก (Indo-Pacific Strategy) ก็ยังคงดำเนินการต่อไปและแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น โดยสหรัฐอเมริกาพยายามสร้างความร่วมมือกับญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และอินเดีย ในนาม Quadrilateral Security Dialogue (QSD) หรือ the Quad ซึ่งเป็นความพยายามรื้อฟื้นความร่วมมือทางด้านความมั่นคงที่เริ่มต้นความสัมพันธ์กันไว้ในปี 2007 อีกครั้ง ในปี 2017

แนวโน้มที่ประเด็นความมั่นคง และประเด็นทางเศรษฐกิจจะมาบรรจบกันและพัฒนาไปสู่สงครามเทคโนโลยี เริ่มเกิดขึ้น เช่น ในกรณีโทรศัพท์มือถือ Huawei ในมือจะสามารถเข้าถึงบริการของ Google การที่สหรัฐอเมริกาและประเทศพันธมิตรประกาศจะไม่ใช่เทคโนโลยีโทรคมนาคม 5G ของ Huawei และ ZTE ซึ่งเป็นบริษัทของจีน ที่ถูกกล่าวหาว่า ไม่มีความปลอดภัยทางไซเบอร์ และล่าสุดการห้ามใช้แอปพลิเคชันบางตัวจากบริษัทของประเทศจีนโดยสหรัฐอเมริกา (เช่น TikTok WeChat)

การกระทำในลักษณะการค้าแบบปกป้องคุ้มกันดังกล่าว ส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมให้เกิดการชะลอตัวของการค้าและการลงทุนในระดับโลก

3) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย (พิจารณาแผนภาพที่ 6.4)

หากประเทศไทยไม่สามารถปรับเปลี่ยนจุดอ่อนดั้งเดิมได้ ประเทศไทยในระเบียบโลกใหม่จะประสบความยุ่งยาก โดยพิจารณาจากมิติมูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ (Y) ที่คำนวณจาก มูลค่าการบริโภค

ภายในประเทศ (C), การลงทุน (I), รายจ่ายภาครัฐ (G) และ การส่งออกสุทธิ (X-M) หรือจากสมการเศรษฐกิจมหภาค $Y = C + I + G + (X-M)$ โดยพิจารณาร่วมกับเครื่องมือในการกระตุ้นเศรษฐกิจคือ นโยบายการเงิน (Monetary Policy) และนโยบายการคลัง (Fiscal Policy)

เมื่อการค้าระหว่างประเทศชะลอตัวลง ประเทศไทยที่พึ่งพาการส่งออกเป็นหลักในขับเคลื่อนเศรษฐกิจก็เผชิญหน้ากับภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัวลงตาม (X-M, ซึ่งเป็นเสมือนเครื่องยนต์หลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย เมื่อเปรียบเทียบกับ C, I และ G) เห็นได้จากการคาดการณ์เศรษฐกิจไทยในช่วงต้นปี 2018 ที่เคยคาดว่าจะขยายตัวได้ถึงร้อยละ 5 หรือสูงกว่านั้น แต่เมื่อเกิดสงครามการค้า ไตรมาส 3 และ 4 ของปี 2018 การส่งออกติดลบ ทำให้เศรษฐกิจไทยโตได้เพียงร้อยละ 4.2 ในปี 2018 และส่งผลต่อเนื่องถึงการส่งออกที่ติดลบในไตรมาส 1 ปี 2019 โดยเศรษฐกิจไทยปี 2019 ขยายตัวได้เพียงร้อยละ 2.4 เท่านั้น ในขณะที่ในปี 2020 อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะเป็นอัตราติดลบ ซึ่งทั้งหมดมีสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (COVID-19) เป็นปัจจัยเร่ง

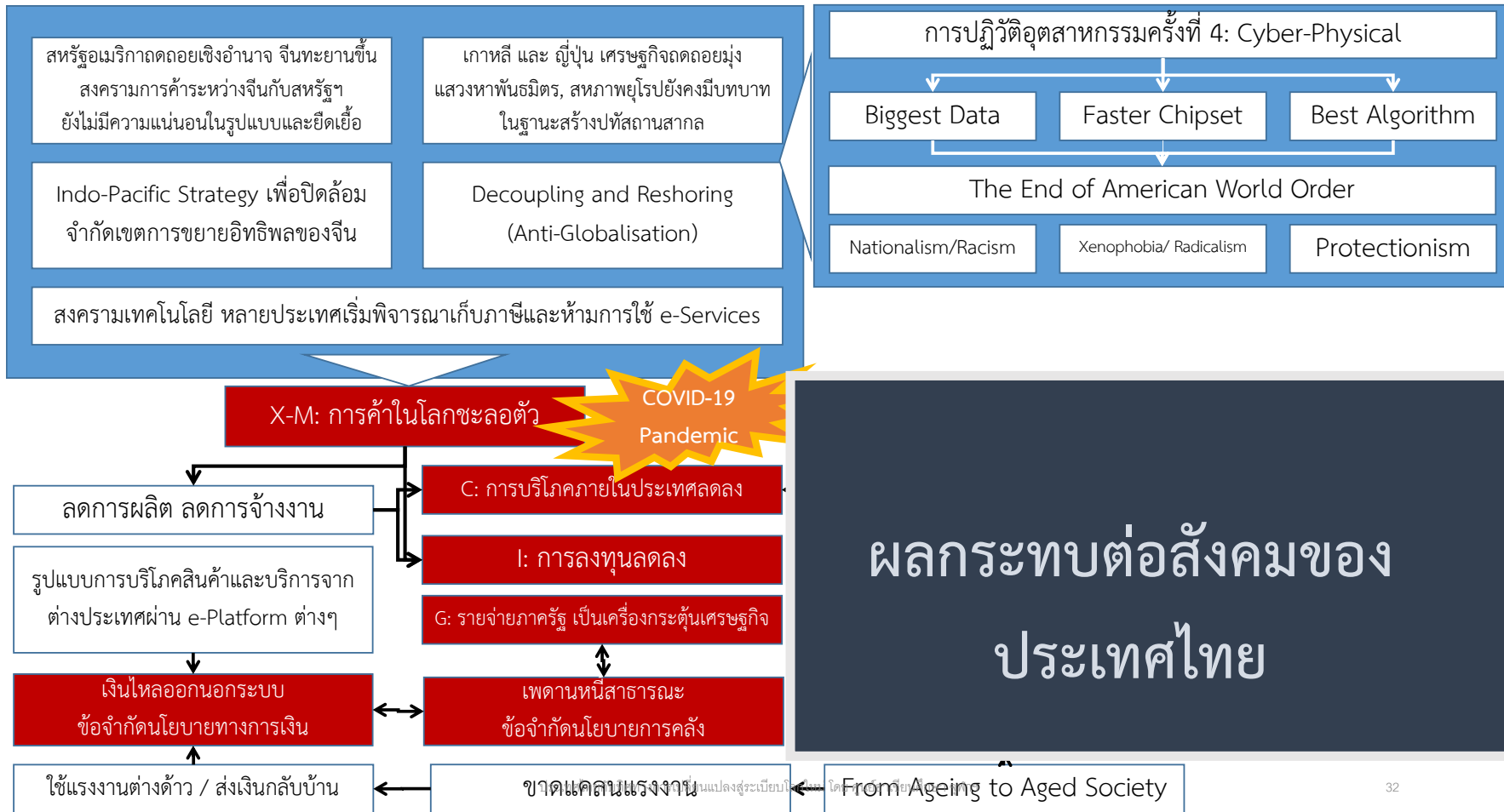
เมื่อการค้าระหว่างประเทศชะลอตัวลง ส่งออกไม่ได้ การผลิตถดถอย ประกอบกับการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้การเดินทางระหว่างประเทศเพื่อเจรจาการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศมีโอกาสดำเนินการต่ำมาก นั้นทำให้ภาวการณ์ลงทุน ทั้งจากต่างประเทศ และภายในประเทศ ถดถอยลงตามไปด้วย นั้นหมายถึงเครื่องยนต์เครื่องที่ 2 ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การลงทุน (I) หยุดชะงัก

เมื่อส่งออกไม่ได้ ผู้ผลิตไทยก็จะลดการผลิตลง โดยในระยะแรก มาตรการที่เจ้าของกิจการนิยมทำมากที่สุด คือการงดการจ้างงานล่วงเวลาหรือ OT ซึ่งแน่นอนว่ากระทบอย่างยิ่งต่อแรงงานไทย ทั้งนี้เนื่องจากคนงานส่วนใหญ่ใช้เงินเดือนจากการทำงานเต็มเวลาเป็นค่ากินอยู่ดำรงชีพในชีวิตประจำวัน แต่สำหรับเงินที่พวกเขาส่งกลับบ้านเพื่อส่งให้ลูก ส่งให้พ่อแม่ที่ต่างจังหวัด เกือบทั้งหมดมาจาก OT ดังนั้นเมื่อไม่มี OT เงินที่เคยไหลจากเมืองสู่ภาคชนบทก็เหือดแห้ง รากหญ้าได้รับผลกระทบแล้ว

หากงด OT แล้วต้นทุนยังไม่ลดลง และยังไม่สามารถสร้างรายรับเหนือต้นทุนได้ สิ่งที่เจ้าของโรงงานจะทำต่อไปคือ การขยายวันหยุด เช่น จากหยุดชดเชย 1 วัน ก็จะปิดโรงงานต่อเป็นหยุด 3 วันแทน ซึ่งแน่นอนว่าลูกจ้างรายวันจะขาดรายได้ทันที นั่นคือผลกระทบในระลอกที่ 2 ที่รากหญ้าจะได้รับผลกระทบ

ท้ายที่สุด หากงด OT ก็แล้ว ขยายวันหยุดก็แล้ว แต่โรงงานยังมีปัญหา ขั้นตอนสุดท้ายคือการปลดคนงาน นี่คือผลกระทบทางตรงที่ส่งผลต่อการบิน เพราะถึงแรงงานจะได้เงินชดเชย แต่โอกาสในการหางานใหม่ในช่วงที่เศรษฐกิจทั้งในประเทศและในตลาดโลกชะลอตัวคงไม่ใช่เรื่องง่าย

แผนภาพที่ 6.4: ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกสู่ระบบเศรษฐกิจของไทย

32

ทั้งหมดที่กล่าวมาถึงข้างต้นทำให้ การบริโภคภายในประเทศ (C) ซึ่งเป็นอีกเครื่องยนต์หลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจหยุดชะงัก และนั่นทำให้ประเทศไทยเหลือเครื่องยนต์หลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจอีกเพียง 1 เครื่องยนต์ นั่นคือ การใช้จ่ายภาครัฐ (G) ซึ่งรัฐบาลเองก็ได้มีการออกมาตรการดูแลและเยียวยาผลกระทบจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ต่อเศรษฐกิจไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม (Economic Stimulus Packages) ออกมาแล้วทั้งสิ้น 3 ระลอกในวันที่ 10 และ 24 มีนาคม และ 7 เมษายน 2563 รวมเป็นวงเงินมากกว่า 2.4 ล้านล้านบาท ซึ่งการใช้มาตรการดังกล่าวก็ทำให้สามารถพยุงผลกระทบทางเศรษฐกิจได้ในบางส่วน จะเห็นได้จากในไตรมาสที่ 2 ของปี 2563 แม้การบริโภคภายในประเทศ การลงทุน การส่งออก และการนำเข้าจะหดตัวที่อัตราร้อยละ -6.6, -8.0, -28.3 และ -23.3 ตามลำดับ แต่การใช้จ่ายภาครัฐยังคงขยายตัวในอัตราร้อยละ 1.4 แต่แรงขับของเครื่องยนต์นี้ที่ขยายตัว ก็ยังไม่สามารถดึงให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้อยู่ดี พิจารณาได้จากตัวเลขอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไตรมาสที่ 2 ที่ถดถอยในอัตราร้อยละ -12.2 และในขณะเดียวกัน เนื่องจากระบบประมาณที่ใช้ในการกระตุ้นเศรษฐกิจดังกล่าว ส่วนหนึ่งมาจากการก่อกวนสาธารณสุข จึงทำให้เกิดความกังวลต่อไปว่า ประเทศไทยจะเข้าใกล้เพดานการก่อกวนสาธารณสุขที่ระดับร้อยละ 60 ของมูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ รวมทั้งเข้าใกล้ข้อจำกัดของการใช้นโยบายการคลังในการกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้วหรือไม่

และเมื่อพิจารณาปัจจัยข้างต้นร่วมกับจุดอ่อนดั้งเดิม (Original Sins) ของประเทศไทยที่มีมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร จากสังคมสูงวัย (Ageing Society) สู่สังคมสูงวัยเต็มขั้น (Aged Society) สังคมสูงวัยเต็มขั้น หมายความว่า ประเทศจะมีประชากรวัยทำงานที่ลดลงอย่างมาก เราจะขาดแคลนแรงงานที่มีค่าจ้างต่ำ ปัญหาคือผู้ผลิตของเรายังไม่สามารถปรับโครงสร้างการผลิตจนลดการใช้แรงงานไร้ฝีมือได้

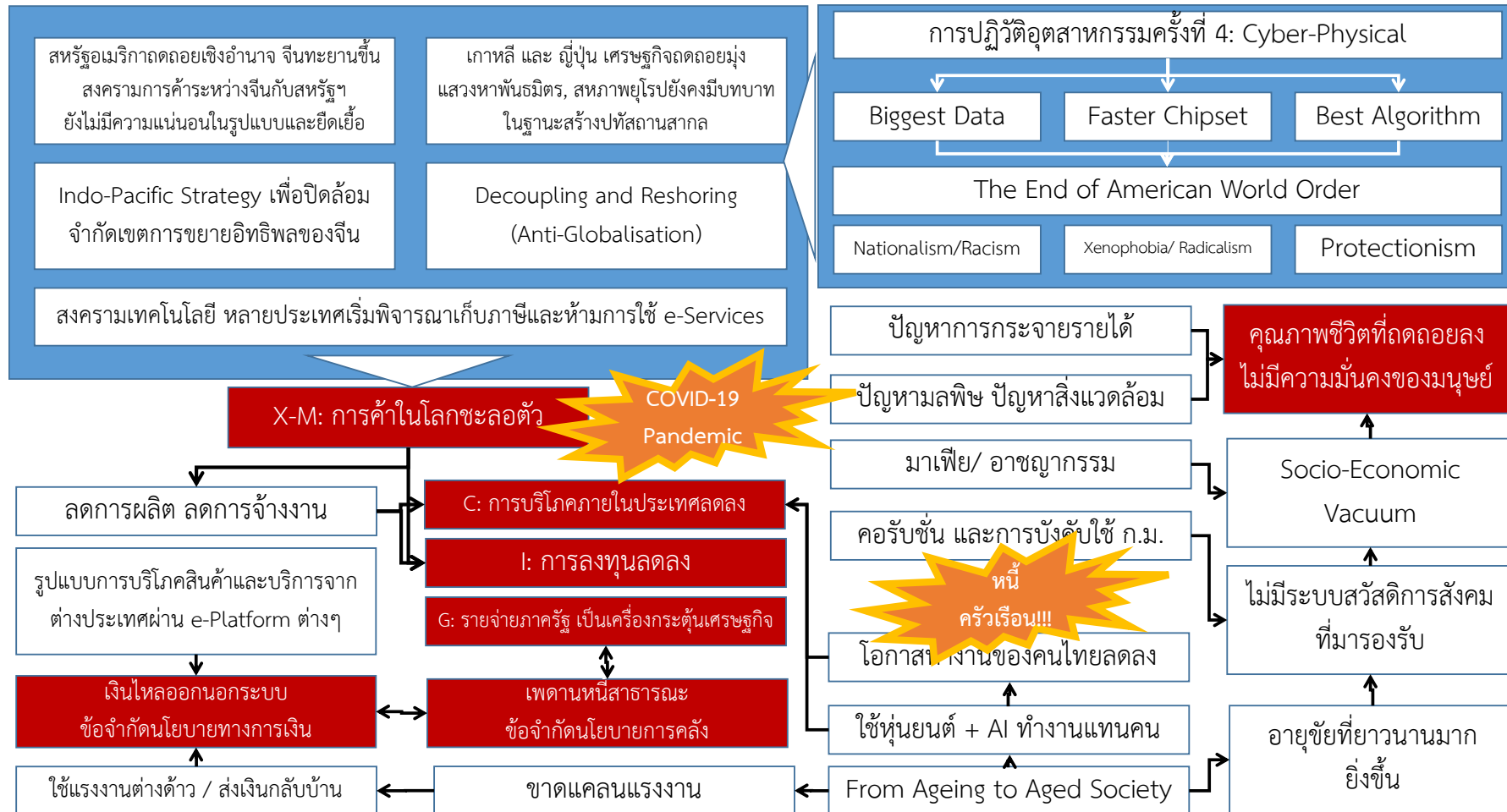
ขณะเดียวกัน เศรษฐกิจไทยที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องหลังวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง (1997 Asian Financial Crisis) ทำให้คนไทยส่วนใหญ่อยู่ดีกินดีและเรียนสูงขึ้น ยังส่งผลให้แรงงานไทยที่มีการศึกษาสูงขึ้นอยู่ในสถานที่ที่ต้องการเลือกที่จะไม่ทำงานในบางรูปแบบ ผู้ผลิตไทยจึงนิยมใช้บริการแรงงานต่างด้าว สังคมสูงวัยเป็นตัวเร่งทำให้ประเทศไทยจากเดิมที่พึ่งพาแรงงานต่างด้าวในภาคการผลิตและการบริการในระบบเศรษฐกิจอยู่แล้วจะต้องมีการนำเข้าแรงงานต่างด้าวเพิ่มมากขึ้นอีกในอนาคตซึ่งทำให้มีเงินไหลออกนอกระบบเศรษฐกิจของไทยอย่างต่อเนื่อง

สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน เผยแพร่ข้อมูล ณ เมษายน 2562 ว่าประเทศไทยมีแรงงานต่างด้าวทำงานในประเทศ 2,950,684 คน คนงานเหล่านี้ทำงานและส่งเงินกลับประเทศต้นทางทุกเดือน หากตั้งข้อสมมติว่า คนงานต่างด้าวแต่ละคนส่งเงินกลับประเทศต้นทางของตนเองเดือนละ 1,500 บาท นั่นเท่ากับเงินไหลออกนอกประเทศเดือนละ 5.93 พันล้านบาท

แต่ในความเป็นจริง เนื่องจากอีกหนึ่งจุดอ่อนดั้งเดิมของประเทศ เรื่อง การทุจริต คอร์รัปชัน ทำให้จำนวนคนงานต่างด้าวที่ทำงานอยู่ในประเทศไทยมีมากกว่าตัวเลขทางการ และพวกเขาส่งเงินกลับบ้านมากกว่าเดือนละ 1,500 บาท สมมติมีแรงงานต่างด้าว 5 ล้านคน ส่งเงินกลับบ้านเดือนละ 2,000 บาท/คน นั่นหมายความว่า จะมีเงินไหลออกจากระบบเศรษฐกิจไทยเดือนละ 1 หมื่นล้านบาท นั่นหมายความว่า ในแต่ละเดือนสภาพคล่องของปริมาณเงินในระบบจะไหลออกไปอย่างมีนัยสำคัญ และหากพิจารณาตลอดทั้งปี นั่นหมายถึงสภาพคล่องที่จะหดหายไปกว่าแสนล้านบาท

และเมื่อพิจารณาประเด็นสภาพคล่องไหลออก ร่วมกับรูปแบบพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปจากระดับการพัฒนาการของเทคโนโลยี ทำให้ปัจจุบันมีผู้บริโภคจำนวนมากจับจ่ายใช้สอยผ่านระบบอินเทอร์เน็ต โดยใช้ Platform ในการสั่งซื้อสินค้าและบริการออนไลน์เพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ Lazada, Shopee, AliExpress, Amazon, Ebay, Agoda, Expedia, Traveloka ซึ่ง Platform เกือบทั้งหมดเป็นของผู้ให้บริการต่างชาติ และซื้อสินค้าและบริการจากต่างประเทศ รวมทั้งยังใช้เครื่องมือในการชำระเงินที่ต้องชำระบัญชีในต่างประเทศ เหล่านี้ยิ่งทำให้สภาพคล่องไหลออกนอกระบบมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะทำให้เกิดข้อจำกัดของการใช้นโยบายทางการเงินเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ และเมื่อประเทศไทยมีความเสี่ยงที่จะถึงข้อจำกัดในการใช้นโยบายการคลังร่วมด้วยแล้ว การกระตุ้นให้เศรษฐกิจไทยเดินหน้าไปได้ก็อาจจะถึงทางตันในกับดักนโยบายเศรษฐกิจมหภาค (Macroeconomic Policy Traps)

แผนภาพที่ 6.5: ผลกระทบของระเบียบโลกใหม่ต่อสังคมของประเทศไทย

4) ผลกระทบต่อสังคมของประเทศไทย (พิจารณาแผนภาพที่ 6.5)

สงครามการค้า การแตกตัวของห่วงโซ่การผลิตในระดับโลก และเศรษฐกิจที่ตกต่ำเรื้อรังทำให้เศรษฐกิจไทยถดถอย หรือชะลอตัว นั่นทำให้โอกาสทางงานใหม่สำหรับแรงงานลดน้อยลงอย่างมีนัยสำคัญ แรงงานต่างด้าวและหุ่นยนต์เข้ามาทำงานแทน ในขณะที่ในสังคมสูงวัยเพิ่มขึ้น ทำให้ประชาชนมีอายุขัยยาวนานมากยิ่งขึ้น แต่พวกเขากลับไม่มีความรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) ดังนั้นภาวะว่างงาน ไม่มีเงินรายได้ในวัยชรา จะยิ่งทำให้ประเทศไทยต้องการระบบสวัสดิการสังคมเพิ่มมากยิ่งขึ้น ในขณะที่การคอร์รัปชัน และการบังคับใช้กฎหมายอย่างไม่มีประสิทธิภาพและบางครั้งไม่เป็นธรรม ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ระบบสวัสดิการสังคมของไทยไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่เพิ่มสูงขึ้นได้

แต่นั่นก็ยังไม่สำคัญเท่ากับที่ระบบการจัดเก็บภาษีของไทยไม่ใช่ในรูปแบบรัฐสวัสดิการ โดยโครงสร้างการจัดเก็บภาษีปัจจุบันยังทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของประชาชน มีความซ้ำซ้อน และไม่สามารถทำให้รัฐจัดสรรระบบสวัสดิการได้เพียงพอและมีประสิทธิภาพต่อประชาชน ในขณะเดียวกันประสิทธิภาพในการจัดเก็บภาษีทางตรงจากฐานภาษีที่ไม่ครอบคลุมประชาชนทั้งหมดและยังมีการหลีกเลี่ยงการจ่ายภาษี ก็ยังเป็นอุปสรรคเพิ่มเติมอีกด้วย

เมื่อประชาชนมีความต้องการ แต่ภาครัฐไม่สามารถจัดสรรระบบสวัสดิการสังคมเหล่านั้นได้ สุนัขอากาศทางสังคม-เศรษฐกิจก็จะเกิดขึ้น ขณะเดียวกัน การที่สังคมไทยยังมีปัญหาทุจริต คอร์รัปชัน ปรากฏการณ์ ‘มาเฟีย’ ก็เกิดขึ้น กล่าวคือมาเฟียจะเข้ามาเป็นผู้ให้บริการในบริการเหล่านี้ เพื่อสร้างคนที่พึ่งพามาเฟียให้เป็นเสมือนโล่คุ้มกันที่ทำให้ระบบทางการไม่สามารถเข้ามากวาดล้างมาเฟียเหล่านี้ได้ มาเฟียเหล่านั้นก็คงแสวงหาประโยชน์ทางทุนนิยมสามัญต่อไป โดยที่องค์กรอาชญากรรม กลุ่มความคิดสุดโต่ง และอาชญากรรมในโลกไซเบอร์เพื่อการฟอกเงินและนำเงินนั้นมาบริหารจัดการบริการของพวกเขาไป ก็จะดำเนินต่อไปในลักษณะของวงจรอุบาทว์ และปัจจัยเร่งให้วงจรอุบาทว์เหล่านี้เกิดขึ้นคือปัญหาหนี้ครัวเรือนที่หมักหมมจนทำให้ครัวเรือนไทยไม่สามารถหาทางออกจากวงจรเหล่านี้ได้

โดยเมื่อพิจารณาประเด็นที่กล่าวถึงข้างต้นทั้งหมดร่วมกับปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ก็จะทำให้คนจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ที่เปราะบางอยู่แล้วเนื่องจากปัญหาหนี้ครัวเรือนกลายเป็นกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด

ในขณะที่มิติเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม และการเปลี่ยนแปลงในสถานะภูมิอากาศเป็นสิ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกคนโดยไม่เลือกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

นั่นหมายความว่า หากประเทศไทยไม่มีการปฏิรูป ไม่มีการเปลี่ยนแปลง และไม่ดำเนินนโยบายใดๆ ในการลดผลกระทบจากระเบียบโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ประเทศไทยจะสุ่มเสี่ยงอย่างยิ่งต่อปัญหาที่รุนแรงที่สุด นั่นคือ คุณภาพชีวิตที่ถดถอยลงจนประชาชนชาวไทยไม่มีความมั่นคงของมนุษย์

2. เป้าหมายของการเดินทางประเทศไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก

จากการสังเคราะห์ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลกใหม่ต่อประเทศไทยที่มีจุดอ่อนดั้งเดิม ทำให้คณะผู้วิจัยพบว่าประเทศไทยมีความเปราะบางและเสี่ยงอย่างยิ่งที่จะเข้าสู่ภาวะถดถอยทั้งในมิติ เศรษฐกิจและสังคม ประเทศไทยที่เป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่มูลค่าระดับโลก (GVCs) ที่กำลังแตกตัว และหยุดชะงัก อันเป็นผลมาจากโควิด-19 และความไม่เท่าทันในเทคโนโลยีที่กำลังเปลี่ยนแปลง จะทำให้ไทยขาดความสามารถในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากอัตราการขยายตัวของมูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศที่ติดลบต่อเนื่องกัน 2 ไตรมาสในครึ่งปีแรกของปี 2020 และยังมีแนวโน้มที่จะถดถอยลงอย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยเปราะบางและเสี่ยงอย่างยิ่งที่จะมีภาวะถดถอยในระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ จากประเทศที่มีรายได้ระดับกลาง-บน (Upper-Middle Income) สู่ประเทศที่มีรายได้ระดับกลาง-ล่าง (Lower-Middle Income)

โดยถ้าอ้างอิงจากมูลค่าเงินดอลลาร์สหรัฐในปี 2018 ธนาคารให้คำจำกัดความประเทศที่มีรายได้ระดับกลาง-ล่าง ว่าจะต้องมีรายได้ประชาชาติเฉลี่ยต่อคนต่อปี (Gross National Income per capita: GNI per capita) อยู่ที่ระดับ 1,006 ถึง 3,955 ดอลลาร์สหรัฐ/คน/ปี และประเทศที่มีรายได้ระดับกลาง-บน ต้องมีรายได้ประชาชาติเฉลี่ยต่อคนต่อปีที่ระดับ 3,956 ถึง 12,235 ดอลลาร์สหรัฐ/คน/ปี โดยในปี 2018 ประเทศไทยมีรายได้ประชาชาติเฉลี่ยต่อคนต่อปีที่ระดับ 6,600 ดอลลาร์สหรัฐในปี 2018

คณะผู้วิจัยเชื่อว่าเป้าหมายในระยะสั้น (1-2 ปี) ของประเทศไทยควรใช้คำว่า **“อยู่รอด (Survival)”** โดยเศรษฐกิจไทยคงเดินทางในระดับ พออยู่ พอกิน พอรอดพ้นจากผลกระทบของโควิด-19 และการเปลี่ยนแปลงของระเบียบโลกไปได้ และเป้าหมายในระยะกลาง (3-5 ปี) คือ **“ยั่งยืน (Sustainable)”** ประเทศไทยยังรักษาระดับการพัฒนาประเทศที่ระดับบนของกลุ่มรายได้ระดับกลาง (Upper-Middle Income Country) และเดินทางต่อไปอย่างยั่งยืน

และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเหล่านี้ คณะผู้วิจัยวินิจฉัยว่าประเทศไทยยังมีจุดเปราะบาง (Pain points) ที่ต้องการการแก้ปัญหาในเชิงนโยบาย 19 จุด โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 9 ชุดความท้าทายดังนี้

ชุดความท้าทายที่ 1: การค้าระหว่างประเทศ

- 1) ส่งออกไม่ได้ เนื่องจาก ห่วงโซ่อุปทานระดับโลกหยุดชะงัก
- 2) ส่งออกไม่ได้ เนื่องจาก อุปสงค์ลดลง ในระยะสั้น
- 3) ส่งออกไม่ได้ เพราะ สินค้าและบริการที่ผลิตขาดความสามารถทางการแข่งขัน
- 4) ส่งออกไม่ได้เพราะเทคโนโลยีการผลิตเปลี่ยน

ชุดความท้าทายที่ 2: การบริโภครายได้ในประเทศ

- 5) การบริโภครายได้ลดลง เพราะ ขาดความมั่นใจ
- 6) การบริโภครายได้ลดลง เพราะ รายได้ลดลงเนื่องการว่างงาน

ชุดความท้าทายที่ 3: การลงทุน

- 7) การลงทุนภายในประเทศลดลง เพราะ กิจกรรมทางเศรษฐกิจชะงักงัน
- 8) การลงทุนจากต่างประเทศ (FDI) ที่ลดลง เพราะ ขาดความสามารถทางการแข่งขัน

ชุดความท้าทายที่ 4: ผลกระทบจากโควิด-19

- 9) โควิด-19 ทำให้การโยกย้ายแรงงานต่างด้าวกลับท้องถิ่น ขาดแรงงาน
- 10) โควิด-19 ทำให้การโยกย้ายแรงงานไทยกลับท้องถิ่น สภาพคล่องที่เคยไหลเข้าลดลง

ชุดความท้าทายที่ 5: ข้อจำกัดในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจมหภาค

- 11) ฟังพานโยบายการคลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ในระยะสั้น
- 12) เพดานในการก่อหนี้สาธารณะ

ชุดความท้าทายที่ 6: การปรับตัวทางสังคม

- 13) ต้นทุนในการปรับตัวเพื่อเข้าสู่พื้นฐานใหม่ (New Social Norms) สูงจนเกินไป และส่งผลกระทบต่อสังคม

ชุดความท้าทายที่ 7: การปรับตัวสู่โลกในยุคดิจิทัล

- 14) ไม่อาจใช้ประโยชน์จากช่องทางกำหนัดจำหน่าย Online ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 15) สภาพคล่องไหลออกนอกระบบเนื่องจากผู้บริโภคเปลี่ยนพฤติกรรมซื้อของ Online

ชุดความท้าทายที่ 8: การปรับตัวของผู้ผลิตและโครงสร้างการผลิต

- 16) ผู้ผลิตยังไม่มีวามเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งว่าความต้องการแท้จริงของผู้บริโภคต้องการอะไร
- 17) โครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนและภาคการผลิตไม่สามารถปรับตัวได้ทัน

ชุดความท้าทายที่ 9: สถานะของประเทศไทยในมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

- 18) ประเทศไทยถูกกดดันให้เลือกข้างในเวทีระหว่างประเทศ
- 19) ประเทศไทยประเมินค่าตนเองต่ำในเวทีระหว่างประเทศโดยเฉพาะกับมหาอำนาจ

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

3.1 ข้อเสนอแนะทางนโยบายในมิติภูมิรัฐศาสตร์

- ท่าทีของไทยคือ ประเทศไทยเป็นมิตรกับทุกๆ ประเทศ (We seek No Enmity) คบค้าสมาคมกับประเทศไทยแล้วเกิดความสบายใจ ไม่มีประเด็นห่วงกังวลในทางยุทธศาสตร์
- รักษาดุลแห่งอำนาจ เพื่อตอบสนองภาวะกดดันที่รุนแรงขึ้นของมหาอำนาจ โดยไม่ปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบีบบังคับให้ไทยดำเนินนโยบายที่ขัดแย้งกับกฎระเบียบของประชาคมนานาชาติ และขัดกับผลประโยชน์ของฝ่ายไทย เช่น กรณีคลองไทย, กรณีความขัดแย้งในภูมิภาคอื่นๆ, การใช้เวทีระดับภูมิภาคและอนุภูมิภาค เช่น BIMSTEC APEC RCEP CPTPP
- ประชาคมอาเซียนคือความสัมพันธ์ที่ไทยต้องให้ความสำคัญสูงสุดและไทยต้องเล่นบทบาทนำ เพื่อเพิ่มดุลอำนาจในการต่อรองในเวทีนานาชาติ โดยมี วิถีอาเซียน และ ความเป็นแกนกลางของอาเซียน เป็นหลักการสำคัญ ในการขับเคลื่อนกระบวนการ Regionalisation โดยเครื่องมือสำคัญคือ อำนาจละมุนของไทยผ่าน People-to-People Connectivity เช่น การศึกษา การให้ความช่วยเหลือด้านสาธารณสุข โภคและโครงสร้างพื้นฐาน
- ท่ามกลางวิกฤตการณ์ความขัดแย้งของประเทศมหาอำนาจ ไทยสามารถเป็นทางเลือกสำคัญ ของนานาชาติในมิติการค้า และการลงทุน เช่น กรณีสงครามการค้า (จีน-สหรัฐฯ-อินเดีย) กรณีความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่น-เกาหลี
- ไทยต้องแสวงหาโอกาสใหม่ในภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉพาะ เอเชียใต้ ตะวันออกกลาง โลกมุสลิม และ โลกมลายู

3.2 ข้อเสนอแนะทางนโยบายในมิติเศรษฐกิจ

- เพื่อบรรเทาผลกระทบจากโควิด-19 และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี (Disruptive Technology) เครื่องยนต์หลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจคือ นโยบายการคลังแบบขยายตัว (Expansion Fiscal Policy) อันประกอบไปด้วย การเพิ่มรายจ่ายภาครัฐ และ/หรือ การปรับลดภาษี และ/หรือ การกอบกู้หนี้สาธารณะ แม้ในสถานะปัจจุบัน อัตราส่วนหนี้สาธารณะของไทยเมื่อเทียบกับมูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศอาจจะใกล้เคียงหรือเกินเพดานร้อยละ 60 ซึ่งเป็นเพดานในสภาวะเศรษฐกิจปกติ ทำให้เริ่มมีข้อจำกัดในการดำเนินนโยบายการคลังแบบขยายตัว แต่ในภาวะวิกฤต แม้จะต้องทะลุเพดานดังกล่าว รัฐก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องเดินหน้านโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจอยู่ดี โดยต้องคำนึงไว้เสมอว่าเงินงบประมาณที่ใช้ไปในการกระตุ้นเศรษฐกิจต้องไม่ใช่การให้เปล่า แต่ต้องทำให้เกิดการจ้างงานเสมอ

- ปฏิรูประบบกฎหมาย กติกา และระเบียบ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า (Trade Facilitation) เพื่อเพิ่มโอกาสของไทยในการเป็นพื้นที่ที่นานาชาติต้องการทำการค้าและการลงทุนเมื่อระเบียบโลกทำให้มหาอำนาจเกิดความขัดแย้ง กระบวนการปฏิรูประบบกฎหมายแบบ Regulatory Guillotine และการสร้างกฎหมายใหม่ โดยยึดหลัก Good Regulatory Practice (GRP) ที่มีบรรจุอยู่แล้วในรัฐธรรมนูญปี 2560 มาตรา 77 เป็นสิ่งที่ต้องนำมาปฏิบัติให้เกิดขึ้น
- การวางแผนทางในการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจต้องให้สอดคล้องกับเป้าหมายเชิงคุณภาพของเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่กำหนดไว้โดยสหประชาชาติ ประเทศไทยต้องเดินหน้าด้วยนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งในมิติเศรษฐกิจ การเมือง-ความมั่นคง และสังคม-วัฒนธรรม โดยคำนึงถึงเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ BCG Economy (Bio-, Circular-, Green- Economy)
- การเข้าร่วมการเจรจาการค้าในกรอบข้อตกลงทางการค้าทั้งในระดับ ทวิภาคี ภูมิภาค อนุภูมิภาค และ Pluralism เพื่อสร้างแต้มต่อในรูปแบบของสิทธิพิเศษทางภาษี และสิทธิประโยชน์ทางการค้าและการลงทุน มีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยต้องเป็นการเจรจาการค้าในข้อตกลงที่ครอบคลุมและมีมาตรฐานสูง (Comprehensive and High Standard)
- แสวงหาช่องทางทางการจัดจำหน่าย “ใหม่” ทั้งในมิติพื้นที่ภูมิศาสตร์ ประเทศใหม่ เมืองใหม่ มิติประชากร กลุ่มเป้าหมายใหม่ และช่องทางทางการจัดจำหน่ายใหม่ อาทิ การใช้ Platform ที่พัฒนาขึ้นอยู่แล้วของภาครัฐ www.คิดค้า.com โดยสินค้าและบริการของไทยต้องสร้างความเชื่อมั่นและตราสินค้าเพื่อให้มีการขายเฉพาะสินค้าที่มีคุณภาพสูงเท่านั้น
- สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้าในทุกมิติ ทั้งในทางกายภาพ (Physical Connectivity) อาทิ การเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐาน และในทางสถาบัน (Institution Connectivity) อาทิ กฎ ระเบียบ กติกา เช่น Platform Economy

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหาจุดเปราะบาง (Painpoints) ที่ต้องการการแก้ปัญหาในเชิงนโยบาย 19 จุด ที่กล่าวถึงข้างต้น เพื่อบรรลุเป้าหมาย “อยู่รอด” อย่าง “ยั่งยืน” สามารถพิจารณาได้จากตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.1: ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหา 19 จุดเปราะบาง (Painpoints) ของประเทศไทย

ประเด็นเปราะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉกทศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
1. ส่งออกไม่ได้ เนื่องจากห่วงโซ่อุปทานระดับโลกหยุดชะงัก	จัดวางตำแหน่งของประเทศไทยท่ามกลางวิกฤตการณ์ความขัดแย้งของประเทศมหาอำนาจ ไทยสามารถเป็นทางเลือกสำคัญ ของนานาประเทศในมิติการค้า และการลงทุน โดยประเทศไทยต้องไม่เทความสัมพันธ์ในทุกมิติของไทยไปที่มหาอำนาจใดมหาอำนาจหนึ่งแต่ต้องถ่วงดุลอำนาจให้เหมาะสม โดยเน้นสร้างความสัมพันธ์ที่หลากหลายมิติกับหลากหลายประเทศ	ปฏิรูปกฎหมาย กฎเกณฑ์ และระเบียบ รวมทั้งเร่งสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า (Trade Facilitations: TFs) โดยกฎหมายที่ต้องเร่งปฏิรูปสามารถพิจารณาได้จากข้อเสนอของโครงการทบทวนใบอนุญาตของทางราชการ (Thailand's Smart and Simple License) ที่เคยดำเนินการศึกษาไปแล้วแต่ยังไม่ได้นำไปปฏิบัติ ภายใต้อำนาจความรับผิดชอบของสำนักนายกรัฐมนตรี	ระยะสั้น	กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงแรงงาน สำนักนายกรัฐมนตรี
2. ส่งออกไม่ได้เพราะ อุปสงค์ลดลง ในระยะสั้น		1) เน้นการสร้างตลาดใหม่ โดยตลาดใหม่อาจหมายถึง ประเทศเดิมแต่เป็นเมืองใหม่ หรือเป็นกลุ่มลูกค้า	ระยะสั้น	กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉากทัศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
		<p>กลุ่มใหม่ หรือ เป็นตลาดเดิมแต่ใช้ช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ เช่น การใช้ Platform Economy</p> <p>2) ลดการพึ่งพาการส่งออก เน้นเพิ่มสัดส่วนการค้าภายในประเทศ</p>		<p>กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจ และสังคม</p>
<p>3. ส่งออกไม่ได้ เพราะสินค้าและบริการที่ผลิตขาดความสามารถทางการแข่งขัน</p>	<p>สร้างความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ เพื่อเพิ่มโอกาสในทางธุรกิจ และเจาะเข้าสู่ตลาดใหม่</p>	<p>1) สร้างความสามารถทางการแข่งขัน โดยเน้นปรับปรุงรูปแบบของสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคในตลาดต่างๆ ที่มีความต้องการที่แตกต่างกัน</p> <p>2) สร้างแต้มต่อ สิทธิพิเศษ และสิทธิประโยชน์ทางการค้าและการลงทุนผ่านการเจรจาการค้าในข้อตกลงการค้าใหม่ๆ หรือปรับปรุงข้อตกลงการค้าที่มีอยู่เดิมให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น</p>	<p>ระยะสั้น และระยะกลาง</p>	<p>กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจ และสังคม</p>

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉากทัศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
4. ส่งออกไม่ได้เพราะเทคโนโลยีการผลิตเปลี่ยน		1) ปฏิรูประบบการศึกษา ในทุกระดับชั้น เพื่อให้ผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพ ตรงตามความต้องการ โดยต้องเริ่มจากการปฏิรูปกระทรวงศึกษาเป็นอันดับแรก 2) พัฒนาทักษะของแรงงานทั้งในลักษณะของการสร้างทักษะใหม่ (Re-skill) และ/หรือ เพิ่มพูนทักษะเดิม (Up-skill) 3) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อส่งเสริม สนับสนุน และใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์จากงานวิจัย	ระยะสั้น และระยะกลาง	กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงแรงงาน กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
5. การบริโภคลดลง เพราะขาดความมั่นใจ		1) เน้นการสร้างตลาดใหม่ โดยตลาดใหม่อาจหมายถึง ประเทศเดิมแต่เป็นเมืองใหม่ หรือเป็นกลุ่มลูกค้ากลุ่มใหม่ หรือ เป็นตลาดเดิมแต่ใช้	ระยะสั้น	กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวง

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉกทศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
		<p>ช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ เช่น การใช้ Platform Economy</p> <p>2) สร้างตราสินค้า (Brand) ที่ต้องเน้นคุณภาพเป็นหัวใจสำคัญเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตราสินค้า (Trust)</p>		<p>อุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม กระทรวงการคลัง</p>
<p>6. การบริโภคลดลง เพราะรายได้ลดเนื่องการว่างงาน</p>		<p>เร่งใช้นโยบายการคลังเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยงบประมาณที่ใช้ต้องเน้นทำนโยบายเพื่อให้เกิดการจ้างงานในภาคการผลิตแท้จริง</p>	<p>ระยะสั้น</p>	<p>กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม กระทรวงการคลัง</p>
<p>7. การลงทุนภายในประเทศลดลง เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจชะลอตัว</p>		<p>1) ปรับปรุง เชื่อมโยง และเร่งสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (ทั้ง Hardware และ Software)</p>	<p>ระยะสั้น</p>	<p>กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงการคลัง กระทรวงคมนาคม สำนักงาน</p>

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉกทศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
		2) ใช้มาตรการกระตุ้นการลงทุน ทั้งส่งเสริม สนับสนุน และปกป้องการลงทุน 3) พัฒนาทักษะของแรงงานทั้งในลักษณะของการสร้างทักษะใหม่ (Re-skill) และ/หรือ เพิ่มพูนทักษะเดิม (Up-skill) 4) ปฏิรูปกฎหมาย ระเบียบ และกติกาด่างๆ ด้วยกระบวนการ Regulatory Guillotine		คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน กระทรวงยุติธรรม สำนักนายกรัฐมนตรี
8. การลงทุนจากต่างประเทศ (FDI) ที่ลดลง เพราะขาดความสามารถทางการแข่งขัน	วางตำแหน่งประเทศไทยให้พร้อมเป็นพันธมิตรกับทุกประเทศ โดยเน้นหลักการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้ต้องแยกมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ชัดเจนว่าในแต่ละมิติจะมีความสัมพันธ์กับประเทศใดในทิศทางใด	1) ปรับปรุง เชื่อมโยง และเร่งสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (ทั้ง Hardware และ Software) 2) ใช้มาตรการกระตุ้นการลงทุน ทั้งส่งเสริม สนับสนุน และปกป้องการลงทุน 3) พัฒนาทักษะของแรงงานทั้งในลักษณะของการสร้างทักษะใหม่	ระยะสั้น และระยะกลาง	กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงการคลัง กระทรวงคมนาคม สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉกทศัน	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
		(Re-skill) และ/หรือ เพิ่มพูนทักษะเดิม (Up-skill) 4) ปฏิรูปกฎหมาย ระเบียบ และกติกาดังกล่าว ด้วยกระบวนการ Regulatory Guillotine		กระทรวงยุติธรรม สำนักนายกรัฐมนตรี
9. โควิด-19 ทำให้การโยกย้ายแรงงานต่างด้าวกลับท้องถิ่นขาดแรงงาน		1) เร่งใช้นโยบายการคลังเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยงบประมาณที่ใช้ต้องเน้นทำนโยบายเพื่อให้เกิดการจ้างงานในภาคการผลิตแท้จริง 2) พัฒนาทักษะของแรงงานทั้งในลักษณะของการสร้างทักษะใหม่ (Re-skill) และ/หรือ เพิ่มพูนทักษะเดิม (Up-skill)	ระยะสั้น	กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงการคลัง
10. โควิด-19 ทำให้การโยกย้ายแรงงานไทยกลับท้องถิ่น		1) เร่งใช้นโยบายการคลังเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยงบประมาณ	ระยะสั้น	กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉกทศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
สภาพคล่องที่เคยไหลเข้าลดลง		<p>ที่ใช้ต้องเน้นทำนโยบายเพื่อให้เกิดการจ้างงานในภาคการผลิตแท้จริง</p> <p>2) พัฒนาทักษะของแรงงานทั้งในลักษณะของการสร้างทักษะใหม่ (Re-skill) และ/หรือ เพิ่มพูนทักษะเดิม (Up-skill)</p>		<p>กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงการคลัง</p>
11. พึ่งพานโยบายการคลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ในระยะสั้น อาจนำไปสู่กับดักในการใช้นโยบายเศรษฐกิจมหภาค		<p>1) เร่งใช้นโยบายการคลังเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยงบประมาณที่ใช้ต้องเน้นทำนโยบายเพื่อให้เกิดการจ้างงานในภาคการผลิตแท้จริง</p> <p>2) ปรับปรุงกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเพดานการก่อหนี้สาธารณะ โดยเน้นประสิทธิภาพในการจัดหารายได้ในอนาคตเป็นเป้าหมาย แทนที่สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อมูลค่าผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ</p>	ระยะสั้น	<p>กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงการคลัง</p>

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉากทัศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
12. เพดานในการก่อกำหนดนี้ สาธารณะ		ปรับปรุงกฎเกณฑ์เกี่ยวกับเพดานการ ก่อกำหนดนี้สาธารณะ บังคับใช้ พรบ.วินัย การคลัง โดยเน้นประสิทธิภาพในการ จัดหารายได้ในอนาคตเป็นเป้าหมาย แทนที่สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อมูลค่า ผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ	ระยะสั้น	กระทรวงการคลัง
13. ต้นทุนในการปรับตัว เพื่อเข้าสู่พหุฐานใหม่ (New Social Norms) สูงจนเกินไป และส่งผล กระทบต่อสังคม	เปลี่ยนทัศนคติ (Mindset) ในการปกป้องผลประโยชน์ของประเทศ โดยความ เข้าใจสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยมากขึ้น		ระยะสั้น	กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวง พาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อ เศรษฐกิจและสังคม
14. ไม่อาจใช้ประโยชน์ จากช่องทางการจัด จำหน่าย Online ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ		1) เน้นการสร้างตลาดใหม่ โดยตลาด ใหม่อาจหมายถึง ประเทศเดิมแต่ เป็นเมืองใหม่ หรือเป็นกลุ่มลูกค้า กลุ่มใหม่ หรือ เป็นตลาดเดิมแต่ใช้ ช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ เช่น การใช้ Platform Economy 2) ต้องสร้างอำนาจต่อรองเพื่อให้ เข้าถึงฐานข้อมูลและการวิเคราะห์		กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและ สังคม

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉากทัศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
		ข้อมูลเพื่อรับทราบความต้องการแท้จริง (Intelligence and Insight) จากผู้ให้บริการ Platform		
15. สภาพคล่องไหลออกนอกระบบเนื่องจากผู้บริโภคเปลี่ยนพฤติกรรมซื้อของ Online		<p>1) เน้นการสร้างตลาดใหม่ โดยตลาดใหม่อาจหมายถึง ประเทศเดิมแต่เป็นเมืองใหม่ หรือเป็นกลุ่มลูกค้ากลุ่มใหม่ หรือ เป็นตลาดเดิมแต่ใช้ช่องทางการจัดจำหน่ายใหม่ เช่น การใช้ Platform Economy โดยต้องสร้างอำนาจต่อรองเพื่อให้เข้าถึงฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อรับทราบความต้องการแท้จริง (Intelligence and Insight) จากผู้ให้บริการ Platform</p> <p>2) การปรับปรุงข้อกฎหมายที่เอื้อให้ผู้ประกอบภายในประเทศสามารถ</p>	ระยะสั้น และระยะกลาง	กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม สำนักนายกรัฐมนตรี

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉกทัศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
		<p>แข่งขัน กับเจ้าของ platform รายใหญ่จากต่างชาติได้</p> <p>3) สำหรับข้อมูลความต้องการของผู้บริโภคจาก big data รัฐต้องปรับปรุงกฎหมายให้เจ้าของplatform ต้องเปิดเผยข้อมูลเพื่อป้องกันการผูกขาดของข้อมูลและการขายสินค้า Online</p> <p>4) วางระบบ/โครงสร้างพื้นฐานการจำหน่ายออนไลน์ เพื่อนำกิจกรรมการค้าเข้าสู่ระบบให้มากที่สุด</p>		
<p>16. ผู้ผลิตยังไม่มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งว่าความต้องการแท้จริงของผู้บริโภคต้องการอะไร</p>		<p>1) ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการเรียนรู้ที่จะพัฒนาผลผลิตของตนให้สอดคล้องกับความต้องการแท้จริงของผู้บริโภค</p> <p>2) สร้างมาตรฐานการผลิตสินค้าและบริการของไทยให้สามารถ</p>	<p>ระยะสั้น และระยะกลาง</p>	<p>กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และ</p>

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉกทศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
		<p>เทียบเคียงได้กับมาตรฐานนานาชาติ</p> <p>3) การใช้ Platform Economy โดยต้องสร้างอำนาจต่อรองเพื่อให้เข้าถึงฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อรับทราบความต้องการแท้จริง (Intelligence and Insight) จากผู้ให้บริการ Platform</p> <p>4) สร้างนโยบายที่สนับสนุนผู้ประกอบการทุกภาคส่วนเช่น การวิจัยข้อมูลความต้องการของตลาดเพื่อให้ผู้ประกอบการโดยเฉพาะรายย่อยและกลาง Startup ฯลฯ มีความรู้ ความเข้าใจในความต้องการของตลาดและมีศักยภาพในการผลิตสินค้ามาตอบสนองได้ ลดความเหลื่อมล้ำ กระจายรายได้</p>		<p>นวัตกรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจ และสังคม</p>

ประเด็นเปราะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉากทัศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
17. โครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงและภาคการผลิตไม่สามารถปรับตัวได้ทัน		ต้องนำเอาหลักการของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals 2030) และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกกระบวนการของการผลิต	ระยะสั้น และระยะกลาง	ทุกหน่วยงานภาครัฐ
18. ประเทศไทยถูกกดดันให้เลือกข้างในเวทีระหว่างประเทศ	<ol style="list-style-type: none"> 1) วางตำแหน่งประเทศไทยให้พร้อมเป็นพันธมิตรกับทุกประเทศ โดยเน้นหลักการแสวงหาผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งนี้ต้องแยกมิติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศให้ชัดเจนว่าในแต่ละมิติจะมีความสัมพันธ์กับประเทศใดในทิศทางใด 2) วางตำแหน่งประเทศไทยให้เป็นมิตรกับทุกประเทศ (We seek NO Enmity) 3) รักษาดุลอำนาจอย่างเหมาะสม 		ระยะสั้น และระยะกลาง	กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงกลาโหม

ประเด็นประาะบาง	ข้อเสนอแนะทางด้านภูมิรัฐศาสตร์	ข้อเสนอแนะทางเศรษฐศาสตร์	ฉากทัศน์	หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
19. ประเทศไทยประเมินค่าตนเองต่ำในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกับมหาอำนาจ	ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญในอันดับสูงสุด และมีบทบาทนำในเวทีประชาคมอาเซียน เน้นการสร้างอำนาจละมุน (Soft Power) ผ่านการเชื่อมโยงและสร้างความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม การท่องเที่ยว กีฬา การศึกษา หรือประเด็นทางสังคมอื่นๆ ที่ไทยได้รับการยอมรับในเวทีนานาชาติ		ระยะสั้น และระยะกลาง	กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงกลาโหม กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงวัฒนธรรม

3.3 ข้อเสนอแนะทางนโยบายและข้อเสนอแนะต่อภาคเอกชนต่อ 4 อุตสาหกรรมนำร่อง

นอกเหนือจากการปลดล็อกแก้ปัญหาในเชิงนโยบาย 19 จุด ที่จำแนกเป็น 9 ชุดความท้าทาย คณะผู้วิจัยได้เพิ่มเติมข้อเสนอแนะให้ภาคเอกชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรพิจารณาถึงการส่งเสริม สนับสนุน และปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิต และดำเนินธุรกิจของอีก 4 อุตสาหกรรมหลัก อันได้แก่ อุตสาหกรรมเกษตร (Agro-Industry) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และการเสริมสร้างสุขภาพ (Tourism and Wellness Industry) อุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry) และ อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูง (High-Technology-Industry) เพื่อการบรรลุเป้าหมายให้ประเทศสามารถอยู่รอดอย่างยั่งยืนได้ในระยะสั้นและระยะกลาง โดยข้อเสนอแนะสำหรับภาครัฐและภาคเอกชนสำหรับ 4 อุตสาหกรรมนี้

อุตสาหกรรมเกษตร (Agro-Industry)

จากการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากฉกัทัศน์ทั้งสภาวะทางภูมิรัฐศาสตร์ และประเด็นการเปลี่ยนแปลงของโลก อุตสาหกรรมเกษตรแปรรูปจะเป็นอุตสาหกรรมที่แก้ปัญหาดังกล่าวในระยะสั้นได้ ทั้งปัญหาที่เกิดจาก ส่งออกไม่ได้ เนื่องจากห่วงโซ่อุปทานระดับโลกหยุดชะงัก ส่งออกไม่ได้เพราะอุปสงค์ลดลงในระยะสั้น และส่งออกไม่ได้เพราะสินค้าและบริการที่ผลิตขาดความสามารถทางการแข่งขัน ทั้งนี้เพราะไทยมีศักยภาพในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพตรงความต้องการของตลาดต่างประเทศ นอกจากนั้นยังเป็นอุตสาหกรรมที่จะบรรเทาปัญหาที่เกิดจาก COVID19

ตัวอย่างหนึ่งที่สนับสนุนเกิดการเปลี่ยนแปลงในอุตสาหกรรมเกษตรในอนาคตสามารถอ้างอิงได้จาก ข้อคิดของ นายอลงกรณ์ พลบุตร ที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในโครงการ “RESTART THAILAND เกษตร 4.0 พลิกฟื้นฐานรากประเทศไทย” ที่ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบ (reshape) และต้องการการเริ่มต้นใหม่ (reset) โดยการออกแบบเกษตรภาคการเกษตรในยุคอุตสาหกรรม 4.0 จึงต้องทำพร้อมกันในทุกพื้นที่ของประเทศไทย (area based) คือ ทั้ง 77 จังหวัด และต้องพิจารณาในทุกมิติ (agenda based) โดย ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงได้แก่ บริบทโลก 2020 (Global Megatrend 2020) COVID 19 ที่ทำให้เกิดเศรษฐกิจชะงักงันและถดถอย และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค เป็นชีวิตใหม่ (New Normal) รูปแบบการใช้ชีวิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างทันที และทำให้ภาคการผลิตบางภาคเติบโตขึ้นอย่างฉับพลัน อาทิ อาหารสำเร็จรูปและบริการส่งอาหาร (food delivery) ความมั่นคงทางอาหาร (food security) ความปลอดภัยของอาหาร (Food Safety) และความรู้ในการเลือกบริโภคอาหารที่ถูกสุขอนามัย (Food Education) อีกทั้งการเกิดขึ้นของเมือง (Urbanization) ประชากรอาศัยอยู่ในเมืองและมีแนวโน้มจะมากขึ้น ทำให้ขาดแรงงานการผลิตในภาคเกษตร คนรุ่นใหม่ไม่มีความสนใจ แต่ในวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้คนหนีจากเมืองกลับไปสู่ชนบทและภาคเกษตรเพื่อความอยู่รอด แต่วิกฤตโควิดไม่ใช่วิกฤตระยะสั้นที่จะฟื้นตัวได้เร็ว และเชื่อว่าไวรัสตัวนี้จะอยู่อีกนาน

แม้ว่าสถานการณ์ COVID19 ก่อให้เกิดปัญหาการลดลงของการส่งออก และผลต่อห่วงโซ่การผลิตระหว่างประเทศ แต่อุตสาหกรรมการเกษตรกลับได้รับผลกระทบน้อย และเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถปรับตัว

ได้เร็ว พบได้ว่าผลกระทบต่อเศรษฐกิจติดลบในแทบทุกภาคส่วนยกเว้นอุตสาหกรรมเกษตร สัดส่วนสินค้าเกษตรต่อมูลค่าส่งออกรวมของไทยในระยะแรกที่ COVID19 ได้สร้างปัญหาขึ้นในต้นปี 2563 โดยมีผลิตภัณฑ์ที่ส่งออกเพิ่มขึ้นได้แก่ ไม้สัดแช่แข็ง อาหารทะเลกระป๋อง และอาหารสัตว์เลี้ยง

ข้อเสนอแนะจากงานศึกษาในอดีต ภาคการเกษตรจึงต้องมีการออกแบบใหม่ เชิงโครงสร้าง ระบบหรือมิติต่าง ๆ จึงเกิดเป็น ผสมผสาน 4 มิติ เกษตร 4 ชั้น 4 ชนิด โดยเกษตรมี 4 ชั้น 1.เกษตรพอเพียง เป็นเกษตรรายย่อย 2.เกษตรพาณิชย์ 3.เกษตรอุตสาหกรรม 4.เกษตรส่งออก และเกษตรมี 4 ชนิด 1.เกษตรอาหาร 2.เกษตรพลังงาน 3.เกษตรท่องเที่ยว 4.เกษตรสุขภาพ ที่ต้องประกอบ ได้แก่องค์ความรู้ เทคโนโลยี และภูมิปัญญา ขับเคลื่อนแบบบูรณาศาสตร์ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาชน มีการ Reskill & upskill ทรัพยากรมนุษย์

การนำนโยบายเทคโนโลยีเกษตร 4.0 จะหมายถึง Greenovation มีการจัดตั้ง Agritech & innovation center (AIC) ครบทั้ง 77 จังหวัด ปฏิรูปกระทรวงเกษตรให้เป็นกระทรวงเทคโนโลยี จัดตั้ง National Agriculture Big Data Center (NABC) โดยมีแนวคิดที่จะใช้ AI และ blockchain พัฒนา mobile application เพื่อเกษตรกร National portal : กระทรวงเกษตรจะนำ 22 หน่วยงานในสังกัดเข้าสู่ National citizen service portal เป็นการบูรณาการออนไลน์ให้แก่ประชาชน และจะทำ biz portal , foreign portal ไปด้วย Agriculture Productivity center : มีการตั้งคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายเทคโนโลยีเกษตร 4.0 และคณะกรรมการบริหารศูนย์เทคโนโลยีเกษตรและนวัตกรรม (A.I.C)

การนำนโยบายตลาดนำการผลิต : ทั้งรูปแบบ offline to online , แพลตฟอร์มทั้งในและต่างประเทศจากระบบ supply Side approach ปลูกตามกระแส เกิดภาวะล้นตลาดและเกษตรกรเป็นหนี้ ในปัจจุบันต้องเปลี่ยนเป็น Demand Side approach ปลูกพืชที่ทดแทนการนำเข้า เช่น ข้าวโพด โกโก้ เป็นต้น และเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่ และมีการต่อเชื่อม Online-to-Offline (O2O)

การสนับสนุนนโยบายโลจิสติกส์เกษตร Zero kilometer ผลิตที่ไหนขายที่นั่น โดยมีการจัดการโดย AIC ท้องถิ่น/จังหวัด ทำให้ผู้ผลิตเรียนรู้ว่าความต้องการในจังหวัดหรือในพื้นที่มีมากแค่ไหน และผลิตให้ตอบสนองความต้องการ 3D Delivery platform (สหกรณ์/Express/Last mile/food delivery) วางระบบกระจายสินค้า โดยผ่านสหกรณ์ที่อยู่ในแหล่งผลิต ซึ่งจะเป็นทั้งจุดรวบรวมผลผลิต เป็นจุดกระจายสินค้า

ต้องมีการปฏิรูปกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าและธุรกิจเกษตร เช่น กฎหมายคุ้มครองเกษตรกร กำหนดราคาขั้นต่ำผลผลิตการเกษตรโดยไม่กระทบกับผู้บริโภค เพื่อให้เกิดการพัฒนาสินค้าใหม่อุตสาหกรรมเกษตรที่มีมาตรฐานตามที่ผู้บริโภคประสงค์ เนื่องจากยุคหลังโควิดคนในโลกจะคำนึงถึงเรื่องสุขภาพมากขึ้น โดยต้องให้ได้มาตรฐานไม่ว่าจะเป็น GAP , GMP , Traceability , Halal และ Covid-Free (คือการรวมทุกมาตรฐานที่ไทยตั้งใจริเริ่ม) โดยเฉพาะฮาลาล ได้มีการตั้งคณะกรรมการส่งเสริมสินค้าและผลผลิตเกษตรมาตรฐาน “ฮาลาล” การแก้ปัญหาการผูกขาดและความเหลื่อมล้ำของเกษตรกรรายย่อย (small scale farmer)

ในทัศนะของ รศ.ดร.นิพนธ์ พัวพงศกร ดำรงตำแหน่ง นักวิชาการเกียรติคุณ ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) สิ่งประเทศไทยต้องเร่งสร้างคือ “เกษตรอัจฉริยะ” คือ การใช้ความรู้ด้าน

เทคโนโลยี และข้อมูล มาช่วยการวางแผนการผลิต จำหน่าย และเอื้อประโยชน์ต่อการทำการเกษตรของเกษตรกร เช่น เทคโนโลยีที่สามารถบอกได้ว่าต้องผลิตอย่างไรจึงจะได้ผลผลิตประสิทธิภาพสูงสุด ใช้ปุ๋ยน้อยได้ผลผลิตจำนวนมาก สินค้าได้มีราคาตลาดดีที่สุดในที่สุด เกษตรอัจฉริยะจึงต้องประกอบไปด้วยเทคโนโลยีที่สามารถเก็บข้อมูลและประมวลผลได้ เช่น การเก็บข้อมูลสภาพภูมิอากาศจากดาวเทียม และมีระบบประมวลผล Data analytics สำเร็จที่ช่วยเกษตรกรตัดสินใจลงมือเพาะปลูกอย่างได้ผลและเหมาะสมที่สุด โดยเบื้องหลังความรู้ของเกษตรอัจฉริยะ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีชีวภาพเป็นตัวแปรสำคัญ และเชื่อว่าโลกกำลังเข้าสู่การปฏิวัติเขียวรอบที่ 2 โดยการใช้ความรู้ของเทคโนโลยีชีวภาพ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และการเสริมสร้างสุขภาพ Tourism and Wellness Industry

การท่องเที่ยวเป็นภาคบริการที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของโรคระบาดใหม่ COVID19 เป็นอย่างมากซึ่งมีผลกระทบต่อรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวที่เดินทางภายในประเทศทั้งนี้ เพราะสถานการณ์ของโรคระบาดทำให้ การเดินทางหยุดชะงักลง และมีผลต่ออุตสาหกรรมต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็น ที่พัก ร้านอาหาร แหล่งบันเทิง และสร้างปัญหาต่อการดำเนินงาน อุตสาหกรรมท่องเที่ยววันนี้ได้หมายถึง เพียงแต่การเดินทางมาท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเดินทางเพื่อมารับบริการทางสุขภาพอีกด้วย หากมีการปรับตัวในระยะสั้นที่เหมาะสมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังสามารถเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับประเทศ และก่อให้เกิดการจ้างงาน ทั้งนี้ต้องมีการยกระดับและปรับปรุงอุตสาหกรรมให้บริการที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในความปกติใหม่ (New Normal) ปัจจัยสนับสนุนที่น่าจะช่วยให้ธุรกิจท่องเที่ยวดีขึ้นในปีหน้า ได้แก่ ภาพลักษณ์ที่ดีของสาธารณสุขแหล่งธรรมชาติที่สวยงาม และไทยยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ผู้คนยังค้นหา ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นหัวจักรในการท่องเที่ยวไทย ของกลุ่มคนรายได้ดี รองรับความปกติใหม่ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการ 3.6 ล้านครั้ง ในปี 2019 ทำรายได้ 41,000 ล้านบาท ก่อให้เกิดการจ้างงาน 9,195 คน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หรือ wellness มีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการ 12.5 ล้านครั้ง 409,200ล้านบาท (อวัชชัย เศรษฐจินดา ผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย)

ตลาดกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มคนไทยจะมีความสำคัญมากขึ้น เพราะความสำเร็จของการฟื้นฟูตลาดจะขึ้นกับความสำเร็จที่ทำให้คนไทยทุกกลุ่มในประเทศเดินทางด้วยความเชื่อมั่น และเป็นการส่งสัญญาณไปยังตลาดต่างประเทศ ในกรณีของนักท่องเที่ยวต่างประเทศนั้นมีการคัดเลือกนักท่องเที่ยวกลุ่มสุขภาพดี อาจต้องมีใบรับรองแพทย์ในการเดินทาง นักท่องเที่ยวทุกกลุ่มต้องทำการจองการเดินทางล่วงหน้าในทุกประเภท ทั้งนี้ การเปิดพื้นที่ให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติมาเยือนจะต้องได้รับการยอมรับจากประชาชนในท้องถิ่นเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น และในระยะเบื้องต้นอาจจะต้องมีการจำกัดบริเวณการเดินทางของนักท่องเที่ยวใหม่ที่มาจากต่างประเทศ

โอกาสอีกส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวคือการรับนักท่องเที่ยวมาพำนักในระยะยาว โดยเฉพาะชาวต่างชาติผู้สูงวัยและมีกำลังจ่ายสูงเพื่อที่จะ หลีกหนีภัยโรคระบาดใหม่ในพื้นที่ของตนเอง และมาใช้ชีวิตในประเทศไทยในกรณีนี้จะต้องมีการกักตัวตามมาตรฐานนานาชาติ ซึ่งการพำนักในระยะยาวดังกล่าวจะก่อให้เกิดการจ้างงาน และการใช้ประโยชน์จากโรงแรมที่ปัจจุบันมีอุปทานเหลือ

ประเด็นที่ต้องคำนึงถึงคือ พื้นที่ต่าง ๆ เปิดรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนที่ไม่เท่ากัน ส่งผลต่อนักท่องเที่ยวที่ต้องข้ามพื้นที่และการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว การเดินทางจะมีลักษณะต่างตอบแทนระหว่างพื้นที่และเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางที่ปลอดภัยในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นจากจุดเล็กๆ ก่อนที่จะขยายวงกว้างต่อไป การบริหารจัดการในเชิงพื้นที่ ของธรรมชาติและชุมชน จากการศึกษาสามารถกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ เป็นโอกาสที่จะสร้างสมดุลในมิติ เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมได้ การ

ยกระดับคุณภาพของการให้บริการ โดยเฉพาะในเรื่องสุขอนามัย และรูปแบบกิจกรรมเปลี่ยนไปเพราะต้องอยู่ภายใต้ social distancing จึงเน้นการสร้างรายได้ในพื้นที่มากกว่า

ในส่วนการให้บริการทางการแพทย์ บางโรงพยาบาลได้มีการปรับตัวไปแล้วโดยร่วมกับโรงแรม เปลี่ยนโรงแรมในเครือเป็น Alternative State Quarantine สำหรับผู้เดินทางกลับจากต่างประเทศแล้วไม่ต้องกักตัวในสถานที่ที่รัฐจัดให้ และมีมาตรฐานด้านการดูแล ด้านความปลอดภัยที่เหมาะสม Alternative hospital Quarantine ให้เป็นสถานที่ Quarantine ในตัวสำหรับผู้รับบริการจากต่างประเทศที่เข้ามาเพื่อทำการรักษาโรคอื่น แต่ต้องกักตัวตามมาตรการของรัฐ ก็สามารถเข้ารับการรักษาและรับการกักตัวไปพร้อมกันได้ มีการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีเพื่อความสะอาด หุ่นยนต์ Healthy BOT เพื่อส่งยา อาหาร และพูดคุยกับแพทย์ผ่านจอของหุ่นได้ ทั้งหมดนี้เพื่อลดการสัมผัสกับผู้รับบริการ ลดโอกาสเสี่ยงแพร่กระจายของเชื้อโรค Telemedicine มีการใช้ Application แบบ Virtual คือ สามารถรับคำปรึกษาและวินิจฉัยจากแพทย์ผ่านออนไลน์ได้

จากการสัมภาษณ์ คุณ นภัส เปาโรหิตย์ ประธานเจ้าหน้าที่ฝ่ายการตลาด (Chief Marketing Officer: CMO) เครือโรงพยาบาลบำรุงราษฎร์ ไทยเป็นที่รักษาพยาบาลที่ดูแลดี มีราคาถูก ให้เป็นมุมมองใหม่ที่ว่าไทยเป็นที่ให้บริการที่มีคุณค่า ส่งมอบการบริการทางการแพทย์และการบริการที่มีคุณค่า มีความเข้มข้นที่แตกต่างจากประเทศอื่น

- การดูแลแบบ from illness to wellness ดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน จากสถานการณ์โควิดทำให้พบว่ากลุ่มผู้ป่วยที่มีความเสี่ยงสูงหรือได้รับผลกระทบมาก คือกลุ่มผู้ที่มีอาการซับซ้อนของร่างกาย มีโรคประจำตัว ฉะนั้นการดูแลสุขภาพในเชิงรุก/เชิงป้องกัน จึงมีความสำคัญ และให้การดูแลเพื่อปรับช่วงอายุให้ยาวขึ้น เช่น การดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน การทำนายจากยีนส์ว่าผู้รับบริการมีสิทธิจะป่วยเป็นโรคอะไรได้บ้าง
- นำ AI และ Robotic เข้ามาใช้ มีระบบการแพทย์แม่นยำสำหรับการรักษาแบบเฉพาะเจาะจง มีแอปเพื่อการวิเคราะห์วิจัยให้แม่นยำและถูกต้องมากขึ้น
- การสร้างความร่วมมือระหว่างโรงแรมและโรงพยาบาล เป็น wellness retreat โดยมีการดูแลและบริการในแบบ Hostel , Resort การพักผ่อนเพื่อผ่อนคลาย ร่วมกับ การดูแลสุขภาพ
- การดูแลตั้งแต่ขั้น prevention ไปจนถึง rehabilitation

ปัจจัยของความสำเร็จ ในด้าน medical tourism หลัง COVID19 คือ ความร่วมมือภายในประเทศ ระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้อง โรงพยาบาลทั้งภาครัฐ เอกชน และโรงเรียนแพทย์ เพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทางการแพทย์ ศักยภาพของโรงพยาบาล โดยความร่วมมือจะประกอบไปด้วย การถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยน know how ระหว่างกัน และการร่วมมือแบบพหุภาคีระหว่างโรงพยาบาลเพื่อเปิดศูนย์การรักษาเฉพาะทาง

Wellness Resort อีกทางเลือกหนึ่ง สามารถเปิดประสบการณ์ที่พักแบบผสมผสาน (resort mix) ระหว่าง การแพทย์แผนโบราณ การแพทย์สมัยใหม่ การแพทย์ชะลอวัย และการแพทย์เชิงป้องกัน และมีโปรแกรมการ retreat ที่พึ่งพาท้องประกอบ 2 ประการ วิทยาศาสตร์ สามารถให้คำแนะนำที่มีหลักวิทยาศาสตร์อ้างอิงได้ และ Personalize กับ lifestyle ให้แก่ผู้รับบริการ ว่าควรดูแลสุขภาพอย่างไรโดยไม่ต้องเปลี่ยนหรือกระทุบรูปแบบวิถีชีวิตเดิมที่ผู้รับบริการต้องการหรือเคยชินจนเกินไป จะช่วยต่อยอดธุรกิจ medical tourism ของไทยได้

อุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ (Creative Industry)

การพัฒนาอุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์เป็นการตบโจทยระยะยาวเพื่อวางรากฐานให้ประเทศไทยสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืน ประเทศไทยมีฐานทรัพยากรที่ดีสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาหาร ละคร ภาพยนตร์ ศิลปะการต่อสู้ ลักษณะนิสัยของคนไทย ที่มีส่วนสำคัญในการสร้าง “ความนิยมไทย” ในระดับโลก ในระดับชาติ รัฐบาลได้กำหนดให้การพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และนโยบาย “ประเทศไทย 4.0” โดยอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในประเทศ แบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม อุตสาหกรรมหลัก 12 อุตสาหกรรมย่อย และ 3 สาขาอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยจัดกลุ่มดังนี้

กลุ่มอุตสาหกรรมหลัก	อุตสาหกรรม	ความเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมสร้างสรรค์
มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)	อุตสาหกรรมหัตถกรรมไทย	อุตสาหกรรมย่อย
	อุตสาหกรรมอาหารไทย	อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง
	อุตสาหกรรมแพทย์แผนไทย	อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง
	อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง
ศิลปะ (Arts)	อุตสาหกรรมศิลปะการแสดงไทย	อุตสาหกรรมย่อย
	อุตสาหกรรมทัศนศิลป์ไทย	อุตสาหกรรมย่อย
สื่อสมัยใหม่ (Media)	ธุรกิจแพร่ภาพและกระจายเสียงไทย	อุตสาหกรรมย่อย
	อุตสาหกรรมดนตรีของไทย	อุตสาหกรรมย่อย
	อุตสาหกรรมภาพยนตร์ไทย	อุตสาหกรรมย่อย
	อุตสาหกรรมการพิมพ์ไทย	อุตสาหกรรมย่อย
งานสร้างสรรค์และออกแบบ (Functional Creation)	อุตสาหกรรมการออกแบบไทย	อุตสาหกรรมย่อย
	อุตสาหกรรมแฟชั่นไทย	อุตสาหกรรมย่อย

	ธุรกิจการให้บริการด้าน สถาปัตยกรรมไทย	อุตสาหกรรมย่อย
	อุตสาหกรรมโฆษณาไทย	อุตสาหกรรมย่อย
	อุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ไทย	อุตสาหกรรมย่อย

กลุ่มอุตสาหกรรมหลักข้างต้นทั้ง 4 ประเภท จะมีกลุ่มอุตสาหกรรม 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสื่อสมัยใหม่ (Media) และกลุ่มงานสร้างสรรค์และออกแบบ (Functional Creation) ที่จัดอยู่ในกลุ่ม “อุตสาหกรรมสร้างสรรค์วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูง (Creative, Culture & High Value Services) ที่เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจใหม่ (New Engines of Growth) ในเวทีโลกถึงแม้อุตสาหกรรมการออกแบบและกลุ่มสื่อสมัยใหม่ของไทยยังไม่ได้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย แต่ก็ได้รับการยอมรับใน 3 ประเด็น

ประเด็นแรก ความสามารถด้านการออกแบบ มีผลงานการออกแบบในระดับสากล

ประเด็นที่สอง ประเทศไทยเป็นแหล่งส่งออกบุคลากร หรือรับจ้างผลิต ในสาขาวิชาชีพแอนิเมชัน และคอมพิวเตอร์กราฟิก สามารถแบ่งประเภทธุรกิจได้เป็น 3 ประเภท คือ ผู้ผลิตงานโดยมีทรัพย์สินทางปัญญาของตนเอง ผู้รับจ้างผลิตงาน และผู้จัดจำหน่าย นำเข้า และตัวแทนจำหน่าย โดยจากการศึกษาของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล พบว่าประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตงานที่มีมาตรฐานสากล มีบุคลากรคุณภาพในขณะค่าแรงในการผลิตไม่สูง จึงทำให้ประเทศไทยเป็นแหล่งการผลิตงานแอนิเมชันชั้นนำแห่งหนึ่ง โดยประเทศไทยมีแรงงานที่มีฝีมือสูง และมีสถาบันการศึกษาที่ผลิตแรงงานด้านนี้กว่า 25 สถาบันทั่วประเทศ และผลิตนักศึกษากว่า 2,000 คนต่อปี

ประเด็นที่สาม คนไทยได้รับการยอมรับจากต่างประเทศเป็นรายบุคคล เห็นได้จากการรับรางวัลต่าง ๆ ในระดับสากล แต่จะเป็นการได้รับรางวัลรายบุคคล และมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นทุกปี ประกอบไปด้วยอุตสาหกรรมการออกแบบสถาปัตยกรรม เรขศิลป์ ออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และการออกแบบนิทรรศการ

กลยุทธ์สำคัญคือ ประเทศไทยต้องรู้จัก Branding Thailand และใช้ทรัพยากร Soft Power ที่ตัวเองมีผันมาเป็นโอกาส และเป็นพลังให้ได้ หลายประเทศได้หันมาใช้ Soft Power เพื่อเสริมสร้างเสน่ห์และอำนาจเชิงโน้มน้าว ซึ่งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ ของไทยนอกเหนือจากจะสามารถสร้างรายได้ให้แก่ประเทศ ยังเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่สามารถส่งเสริม Soft Power ของไทยได้ในเวทีโลก ซึ่งจากข้อมูลข้างต้นจะพบว่าประเทศไทยมีภาพรวมทางเศรษฐกิจและศักยภาพการแข่งขันในด้านต่าง ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ดีและสามารถพัฒนาขึ้นไปได้

จึงเป็นโอกาสที่ไทยจะสามารถเผยแพร่วัฒนธรรมหรือสร้างความนิยมในภาพลักษณ์ รวมไปถึงการสร้างแบรนด์ประเทศไทยให้แข็งแกร่งมากขึ้นจากฐานที่มีอยู่เดิม โดยแบรนด์ประเทศไทยอาจหมายถึง ความเป็นองค์กรของสินค้าและบริการทางวัฒนธรรม ตลอดจนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ส่งถึงประเทศไทย ซึ่งจะช่วยส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ชื่อเสียง ความนิยม และบารมี (Charisma) ให้แก่ประเทศไทยได้

ความโดดเด่นของไทยที่จะช่วยสร้าง Soft Power ประกอบด้วยความเป็นสังคมที่ยืดหยุ่นผ่อนคลาย เปิดกว้างต่อคนต่างชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลาย LGBT มีค่าครองชีพที่พอรับได้ มีอาหารริมถนนที่เป็นที่ยอมรับในระดับโลก และยังมีอุตสาหกรรมที่โดดเด่นมากมาย อาทิ อุตสาหกรรมบันเทิงและการออกแบบ ภาพยนตร์ ละคร รายการโทรทัศน์ และโฆษณาสั้น อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และอุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม เช่น นวดไทย สปาไทย เป็นต้น

ในช่วงสถานการณ์โรคโควิด-19 นี้ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์มี “เนื้อหา” ดี ๆ เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ผู้ประกอบการอาจต้องคำนึงถึงวิธีการนำเสนอ วิธีการขายที่ “อัจฉริยะ (Smart)” มากขึ้นด้วยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยลดต้นทุนและเพิ่มช่องทางการสื่อสารและจัดจำหน่าย ซึ่งเป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นทั่วโลก เศรษฐกิจ วิศวกรรม วิศวกรรม วิศวกรรม และธุรกิจสัมพันธ์ บริษัท อีริกสัน (ประเทศไทย) จำกัด กล่าวว่า หลังจากวิกฤตโควิด-19 ทำให้เห็นว่า การอยู่อาศัย-การทำงาน-และการเรียนรู้ (Living-Working-Learning) จะไม่แยกขาดจากกัน และจากนี้ต่อไปในอนาคต ทั้งสามกิจกรรมนี้ก็จะมีรวมอยู่ในสถานที่เดียวกัน เป็นการเปลี่ยนเข้าสู่ยุคดิจิทัลผสมผสาน บริษัทของคนทำงาน คนเรียน ประสบการณ์การใช้ชีวิตประจำวันจะเปลี่ยนไป บริษัทในหลายประเทศพบว่าช่วงโควิดยังสามารถทำงานได้ ประสิทธิภาพไม่ได้ลดลง แต่ค่าใช้จ่ายสำนักงานลดลง จึงพบว่าต้องคิดวิธีการทำงานแบบใหม่ ทำที่บ้านให้ได้เหมือนทำที่ทำงาน โดยสองสิ่งที่จะต้องไม่หายไป ได้แก่

1) ความร่วมมือ (Collaboration) ทำอย่างไรให้ได้ประสิทธิภาพการทำงานร่วมกันเหมือนตอนอยู่ที่ทำงาน

2) นวัตกรรม (Innovation) บรรยากาศไม่เหมือนกัน ทำอย่างไรให้การทำงานที่บ้านยังคงทำให้เราสร้างนวัตกรรมได้เหมือนทำงานร่วมกันในที่ทำงาน เช่น การสร้างบรรยากาศจำลอง บางบริษัทพบว่า การมาทำงานตามปกติพนักงานจะต้องมีปฏิสัมพันธ์และพูดคุยเรื่องทั่วไป จึงจัดให้มีการปฏิสัมพันธ์ทางออนไลน์กับพนักงานทุก 15 วันโดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องงาน เพื่อเรียกคืนบรรยากาศการในที่ทำงานกลับมา

ในอนาคตเทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทต่อ การทำงาน การเรียน การใช้ชีวิตประจำวันไม่ได้แยกสถานที่กัน บ้านหรือ smart living อาจต้องตอบโจทย์การทำงานและการเรียนภายในบ้านไปด้วย เรื่องเหล่านี้ อาจส่งผลต่อการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ในอนาคต

ตัวอย่างหนึ่งคือ การปรับตัวของอุตสาหกรรมงานแสดงสินค้า (Trade Exhibition Industry) ที่มีการนำข้อมูล เข้ามาใช้ และมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาช่วยในส่วนต่าง ๆ งานแสดงสินค้ากลายเป็นจุดนัดพบให้คนมาพบกัน ในด้านการสร้างรายได้ การพบปะต่อหน้าจะได้ผลการตอบรับร้อยละ 100 ในส่วนหนึ่งก็จะคืนกลับมาหลังจัดงาน และยังคงกล่าวด้วยว่า แนวโน้มปัจจุบัน ผู้จัดงานในอุตสาหกรรมงานแสดงสินค้าต้องมีการ

“ออกแบบใหม่ (Re-design)” โดยใช้เครื่องมือที่เป็นเสมือนจริง (Virtual) มากขึ้นหรือใช้ทั้งสองแบบ (Hybrid) การใช้ข้อมูลเพื่อสร้างงานจัดแสดงและนิทรรศการยังต้องคำนึงถึงความปลอดภัยส่วนบุคคลด้วย ซึ่งกลุ่มอุตสาหกรรมหุ่นยนต์และยานยนต์อัตโนมัติ การแพทย์ดิจิทัล และการแปรรูปอาหารจะพอเป็นตัวกำหนดทิศทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมดิจิทัลได้บ้าง (สรรชาย นุ่มบุญนำ รองกรรมการผู้จัดการบริษัท อินฟอร์มา มาร์เก็ตส์ ประเทศไทย)

รัฐบาลมีการส่งเสริมในส่วนของผู้ประกอบการงานแสดงสินค้าเป็นอย่างดีในแง่การให้ความรู้ การสร้างบุคลากร เพื่อนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามารองรับการจัดงานแสดงและนิทรรศการ แต่ต้องกระตุ้นผู้บริโภคมให้เปิดใจรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ขณะนี้ เทคโนโลยีอัจฉริยะเกิดขึ้นกับทุกส่วนของสังคม ทั้งหน่วยงานรัฐ ผู้ประกอบการ ผู้นำเทคโนโลยีเข้ามา ผู้ซื้อ ผู้ใช้ในอุตสาหกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่รองรับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคปกติใหม่ ทุกภาคส่วนจึงควรคำนึงถึงจุดคุ้มทุน ความคุ้มค่า ในการใช้หรือลงทุนในเทคโนโลยี ในอดีตตลาดดิจิทัลยังไม่ถึงจุดที่มีความต้องการใช้จริง ๆ แต่ในปัจจุบันหรือแนวโน้มจะเกิดขึ้นต่อไป น่าจะสอดคล้องกันระหว่างนโยบายกับผู้ประกอบการและผู้ใช้

อุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูง (High-Technology-Industry)

การพัฒนาอุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ และยังก่อให้เกิดการถ่ายโอนความรู้ใหม่เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ทั้งนี้จะเป็นการแก้ปัญหาในฉากทัศน์เรื่องเกี่ยวกับการลงทุนโดยตรงระหว่างประเทศที่มีแนวโน้มลดลง หลักคิดสำคัญคือนวัตกรรม จะเกิดขึ้นได้ต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ปัจจัย ได้แก่ งบประมาณที่ต่อเนื่อง พร้อมกับ เทคโนโลยีที่เปิดกว้าง และภาวะผู้นำของประเทศและทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อนนโยบาย

แท้จริงแล้ว ประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนาเทคโนโลยีระดับสูง ซึ่งต่อยอดขึ้นจากความเชี่ยวชาญและฐานองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นเองและพัฒนาต่อยอดจากต่างประเทศ สุวิทย์ เมษินทรีย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมยังเสนอตัวแบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่อยู่บนฐานการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นั่นคือ การรวมเอาเศรษฐกิจชีวภาพ (Bio Economy) เศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) และเศรษฐกิจสีเขียว (Green Economy) เข้าไว้ด้วยกันเรียกว่า BCG Economy Model โดยนำทรัพยากรที่เป็น “จุดแข็ง” ของประเทศไทย ได้แก่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพ มา “ต่อยอด” และ “เพิ่มมูลค่า” พัฒนาเป็นยุทธศาสตร์ ทรัพยากรเหล่านั้นมี 4 กลุ่ม ได้แก่ เกษตรและอาหาร สุขภาพและการแพทย์ พลังงาน วัสดุ และเคมีชีวภาพ และการท่องเที่ยว และเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ สุวิทย์คาดว่า กลุ่มอุตสาหกรรมเหล่านี้จะช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจถึง 4.4 ล้านล้านบาท และจ้างงานได้มากกว่า 20 ล้านคนภายใน 5 ปี (สุวิทย์ 2563: 37-38) ซึ่งเป็นกรอบระยะกลางของรายงานฉบับนี้ เป้าหมายเชิงคุณภาพของ BCG Economy Model ดังภาพที่ 6.6

ภาพที่ 6.6 เป้าหมายเชิงคุณภาพของ BCG Economy Model

การขับเคลื่อนประเทศตามแนวทางดังกล่าวจะช่วยตอบโจทย์การพัฒนาที่ยั่งยืนของไทย และเชื่อมโยงเศรษฐกิจท้องถิ่นเข้ากับเศรษฐกิจโลกโดยการสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ตัวอย่างการเพิ่มมูลค่าเพื่อต่อยอดจากฐานอุตสาหกรรมที่ไทยมีความชำนาญ (สุวิทย์ 2563: 41) ดังนี้

- เกษตรและอาหาร: การบริหารจัดการน้ำ การพัฒนาพันธุ์เกษตรแม่นยำ อาหารสุขภาพมูลค่าสูง
- สุขภาพและการแพทย์: การพัฒนาสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพ ยาชีววัตถุ สมุนไพรไปจนถึงโอมิกส์ (OMICs) การแพทย์สมัยใหม่ และการแพทย์แม่นยำ
- พลังงาน และวัสดุชีวภาพ: การพัฒนาชีวมวล วัสดุทางการแพทย์ เชื้อเพลิงชีวภาพ ไปจนถึง วัสดุชีวภาพหรือสารมูลค่าสูง
- ท่องเที่ยวและเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์: การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวชุมชน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีอัตลักษณ์ ไปจนถึงการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

โดยปัจจัยที่จะเป็นตัวส่งเสริม (Enablers) การขับเคลื่อนประกอบด้วยการปลดล็อกข้อจำกัดด้านกฎระเบียบ การพัฒนากำลังคน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก และการยกระดับเครือข่ายพันธมิตรระหว่างประเทศ

นอกจากอุตสาหกรรมพื้นฐานแล้ว ตัวอย่างอุตสาหกรรมเทคโนโลยีระดับสูงที่ไทยทำได้อย่างมีอุตสาหกรรมป้องกันประเทศ ซึ่งอยู่ในแผนพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมายที่มีความโดดเด่น (S-Curve) ลำดับที่ 11 ด้วย หน่วยงานภาครัฐที่มีองค์ความรู้และขีดความสามารถในการพัฒนา ได้แก่ กองทัพอากาศ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหลักนิยม โครงสร้างกำลัง นวัตกรรมที่ล้ำสมัย มีแผนยุทธศาสตร์ และมีการจัดทำสมุดปกขาว (White Paper) ซึ่งกำหนดแผนการจัดซื้อและพัฒนา (Purchase and Development) อาวุธด้วยฝีมือคนไทย ผสมผสานกับปัญญาของทั้งไทยและต่างชาติ ในงานสัมมนาวิชาการกองทัพอากาศ (RTAF Conference 2020) พลอากาศเอกมานิต วงษ์วาทย์ ผู้บัญชาการทหารอากาศ กล่าวว่า แผนดังกล่าวจะช่วยสร้างงานให้คนไทยจำนวนมาก และช่วยสร้างนวัตกรรมที่คนไทยเป็นเจ้าของเองได้ด้วย ซึ่งปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนนวัตกรรมของไทยจะเกิดขึ้นได้รัฐบาลต้องกำหนดงบประมาณแบบยุทธศาสตร์ที่ผูกพันการลงทุน ซึ่งกองทัพอากาศมีแผนงานและบุคลากรที่มีความสามารถรองรับอย่างดี ตัวอย่างนวัตกรรมที่กองทัพอากาศดำเนินการแล้วประสบความสำเร็จ เช่น เครื่องสี่ขาขนาดเล็ก พกพาได้ ราคาไม่แพง จะช่วยลดต้นทุนขบวนและช่วยให้คนไทยมีข้าวดีมีคุณภาพรับประทาน เป็นนวัตกรรมใหม่ ต่อผู้บริโภคชายถึงกับที่ผู้บริโภคให้ความสนใจกับการบังคับและทำกาแฟสด

ดร. คณิศ แสงสุพรรณ เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) กล่าวสนับสนุนแนวคิดของผู้บัญชาการทหารอากาศโดยเชื่อมโยงเข้ากับการพัฒนา EEC ว่า กองทัพอากาศมีแผน

ยุทธศาสตร์ที่ดี มีบุคลากรที่มีความสามารถอยู่แล้ว สามารถมาจับคู่กับบุคลากรในภาคอุตสาหกรรมอื่น ๆ ของไทย เชื่อมโยงกับ EEC ได้ ตัวอย่างเทคโนโลยีที่น่าสนใจที่คนไทยน่าจะทำได้ เช่น การผลิตเครื่องระบุตัวตนผ่านการจดจำใบหน้า การผลิตเครื่องบินที่ใช้พลังงานไฟฟ้า เป็นต้น โดยอาจร่วมมือกับกลุ่มธุรกิจต่างชาติที่มีความเชี่ยวชาญและมีความคุ้นเคยกับตลาดอุตสาหกรรมป้องกันประเทศของไทยอย่างดีด้วยก็ได้ ในเรื่องงบประมาณ กองทัพอากาศก็สามารถมาเข้าร่วมกับ EEC ได้ ปัญหาการพัฒนานวัตกรรมของไทยไม่ได้อยู่ที่งบประมาณ แต่อยู่ที่ความตั้งใจผลักดันของฝ่ายนโยบายและภาวะผู้นำที่จะตัดสินใจดำเนินการหรือไม่ดำเนินการ ผู้บัญชาการทหารอากาศกล่าวเน้นว่า หัวใจสำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรมป้องกันประเทศนั้นประกอบด้วย การกำหนดมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับ การสร้างนวัตกรรม และการเพิ่มผลิตภาพ สามสิ่งนี้จะช่วยผลักดันประเทศไทยให้พ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง และเติบโตอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

Arin Kim, "There's no returning to pre-virus normal: KCDC," The Korea Herald, April 11, 2020, <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20200411000078>.

Armida Salsiah Alisjahbana, When Asian Economies Rebuild After COVID-19, They Should Choose a New Path, (the diplomat,2020), เข้าถึงได้จาก <https://thediplomat.com/2020/04/when-asian-economies-rebuild-after-covid-19-they-should-choose-a-new-path/>

Arne Alsin.2018. The Future Of Media: Disruptions, Revolutions And The Quest For Distribution, Forbes, Jul 19, 2018 <https://www.forbes.com/sites/aalsin/2018/07/19/the-future-of-media-disruptions-revolutions-and-the-quest-for-distribution/#567368b360b>

Alex Abad-Santos.(2018). Crazy Rich Asians dared to make Asian lives aspirational. Its success could change Hollywood,vox,Dec 21, 2018 <https://www.vox.com/2018/12/21/18141213/crazy-rich-asians-success>

Alix Perez Saavedra.(2019).Los mejores dramas de boy love tailandeses para este mes Pride, June 12, 2019 <https://www.k-magazinmx.com/dramas-boy-love-tailandeses/>

Atif Iqbal, Muhammad Ilyas Khan, Beenish Khan (2017) Globalization and the Muslim World: Challenges and Opportunities. Journal of Applied Environmental and Biological Sciences. J. Appl. Environ. Biol. Sci., 7(9)173-178, 2017

The ASEAN Post. Islamic tourism: A niche market for Brunei. <https://theaseanpost.com/article/islamic-tourism-niche-market-brunei>

BACKGROUND. 2020. Snapshot of the U.S.-China Trade War, January 2020, <https://isdpc.eu/content/uploads/2020/01/Trade-War-backgrounder-January-2020.pdf>, p. 11.

Baldwin R. 2016. “The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization” Harvard University Press. Cambridge, Mass, United States. ISBN: 0674237846.

Bandar Hajjar, President of Islamic Development Bank Group (2020). Are we ready for the post covid-19 world? Online <https://www.isdb.org/news/president-of-the-islamic-development-bank-group-are-we-ready-for-the-post-covid-19-world> (accessed on 11/042020)

BBC.(2019).How did K-pop conquer the world, 29 May 2019
<http://www.bbc.com/culture/story/20190529-how-did-k-pop-conquer-the-world>

Becky Dale, Irene de la Torre Arenas, Clara Guibourg และ Tom de Castella (2019) อ้างใน <https://www.bbc.com/thai/international-48763200> เผยแพร่เมื่อ 26 มิถุนายน 2019

Bier, L. & Arcenaux, P. C. 2020. Vietnam’s “Underdog” Public Diplomacy in the Era of the covid-19 Pandemic. CPD Blog, USC Center on Public Diplomacy, April 23.
<https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/vietnam%E2%80%99s-%E2%80%9Cunderdog%E2%80%9D-public-diplomacy-era-covid-19-pandemic>.

BIZ & MARKETING NEWS.(2562). Think Local for Global” กลยุทธ์ “Netflix” เพิ่มคอนเทนต์ท้องถิ่นจากทั่วโลก เร่งสปีดทิ้งห่างคู่แข่ง, marketing oops, 13 ตุลาคม 2562
<https://www.marketingoops.com/news/biz-news/netflix-think-local-for-global-strategy/>

Board of Investment. n.d. “Thailand 4.0 – a new value-based economy” Presented by Bonggot Anuroj. Deputy Secretary General. Thailand Board of Investment.
https://www.boi.go.th/upload/content/Thailand.%20Taking%20off%20to%20new%20heights%20@%20belgium_5ab4e8042850e.pdf [accessed: 11/04/2020]

Brent Lang, Adam B. Vary, Matt Donnelly (2020), Show Stopper: Coronavirus Sends Hollywood Into Unprecedented Crisis, variety,
<https://variety.com/2020/biz/news/hollywood-coronavirus-entertainment-industry-movies-festivals-1203529795/>

- Brown, Clair (2017). *Buddhist Economics : An Enlightened Approach to the Dismal Science*. London: Bloomsbury.
- Burcu Babal.(2019). The Other Far East: The Thai “Boys’ Love” Series Sweeping Across Asia, dizi-mania, June 21, 2019 <http://dizi-mania.com/the-other-far-east-the-thai-boys-love-series-sweeping-across-asia/>
- CAN-SENG OOI.2006. *Tourism and the Creative Economy in Singapore*. Frederiksberg, Denmark, เข้าถึงได้จาก https://www.academia.edu/3051974/Tourism_and_the_creative_economy_in_Singapore
- Charles Dolphin and Amir Kordvani. 2017, Iran approves the Sixth Development Plan to boost investment, online available at <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9a25e9cc-44d0-45fa-9a54-905de434fc66> (accessed on August 16, 2020)
- Clarke B. 2000. *Agro-industries, Water Resources and Public Health*. Centre for Environmental Health Engineering (CEHE). University of Surrey. England. December 2000. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome, Part 2. Chapter 2. Agriculture and Agro-Industries. Pp. 7-8. http://www.fao.org/tempref/GI/Reserved/FTP_FaoRne/morelinks/Publications/English/agro1/Chapter-2.pdf [accessed 10/04/2020]
- Credit Suisse. 2017. *Global Wealth Report 2017: Where Are We Ten Years After the Crisis*. <https://www.credit-suisse.com/corporate/en/articles/news-andexpertise/global-wealth-report-2017-201711.html>. Accessed May 8, 2018.
- Creative Economy Agency,มูลค่าอุตสาหกรรมสร้างสรรค์รายสาขาของประเทศไทย,(2560), เข้าถึงได้จาก <https://www.cea.or.th/th/single-statistic/creative-industry-value>
- Creative district Thailand, *Introducing CREATIVE TOURISM DISTRICT*, เข้าถึงได้จาก <https://www.creativedistrictthailand.com/>

Creative Economy Agency, CEA VACCINE ร่วมสร้างสรรค์ .ภูมิคุ้มกันเศรษฐกิจไทย,(2562), เข้าถึงได้จาก <https://www.cea.or.th/th/single-project/cea-vaccine-project>

Daily Sabah (2019) Turkey-Thailand bilateral trade volume to increase by 40% online <https://www.dailysabah.com/economy/2019/08/16/turkey-thailand-bilateral-trade-volume-to-increase-by-40> (Accessed on 8/04/2020)

Das, Resil, Lerkriangkraisorn, Veena, Wu, Opal & Tamakawa, Naomi. 2020. Survey: Japanese consumer sentiment during the coronavirus crisis. McKinsey & Company, July 2. <https://www.mckinsey.com/business-functions/marketing-and-sales/our-insights/survey-japanese-consumer-sentiment-during-the-coronavirus-crisis>

David Yaffe-Bellany and Michael Corkery, Dumped Milk, Smashed Eggs, Plowed Vegetables: Food Waste of the Pandemic, (The New York Times,2020), เข้าถึงได้จาก <https://www.nytimes.com/2020/04/11/business/coronavirus-destroying-food.html?smid=fb-share&fbclid=IwAR1PBRZkksoH2n46Me4E-Av4ylTJAEeE5YJwaiFlnXGloqDC-4fDcje2Xwk>

Dustin Kemp.(2016). Netflix Embracing Asian-Produced Content: The Asian Cultural Invasion Begins,Inquistr, July 2, 2016 <https://www.inquistr.com/3266670/netflix-embracing-asian-produced-content/>

Dutch destroy millions of flowers as coronavirus wilts sales, (bangkokpost, 2020), เข้าถึงได้จาก <https://www.bangkokpost.com/world/1883450/dutch-destroy-millions-of-flowers-as-coronavirus-wilts-sales>

Ekkarat mukem Un-reviving Relationship Thai-Saudi impact on Thailand in the AEC online <http://www.thealami.com/main/content.php?page=&category=2&id=764> (Accessed on 10/04/2020)

The Eleventh Development Plan (2019-2023), THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY p. 12

Emmy Abdul Alim. (2017). What is the GDP contribution of the 57 Organisation of Islamic Cooperation countries? online <https://www.salaamgateway.com/story/what-is-the->

gdp-contribution-of-the-57-organisation-of-islamic-cooperation-countries# (Accessed on 8/04/2020)

European Commission. Digitising European Industry; progress so far, 2 years after the launch, March 2018.

Food and Agriculture Organization of the United Nations,(28 Apr 2020),เข้าถึงได้จาก <http://www.fao.org/news/story/en/item/1269721/icode/>

Forbes Thailand. 2018. Thailand's 50 Richest.

<http://forbesthailand.com/prdetail.php?did=2420>. Accessed May 8, 2018.

Global Wellness Institute, 2018. "Global Wellness Institute, 2018"

<https://globalwellnessinstitute.org/what-is-wellness/what-is-the-wellness-economy/>
[accessed 09/04/2020]

Hatzichronoglou T. 1997. "Revision of the HighTechnology Sector and Product Classification"

OECD Science, Technology and Industry Working Papers 1997/02. OCDE/GD(97)216.

Organisation for Economic Co-operation and Development. Paris.

<https://dx.doi.org/10.1787/134337307632> [accessed: 11/04/2020]

Huntington, S.P. (1996), The clash of civilizations and the remarking of world order,

Simon&Schuster, The USA, p. 121.

The Impact of Covid-19 on the Middle East and North Africa, Jerusalem Center for Public

Affairs, Institute for Contemporary Affairs Founded jointly with the Wechsler Family

Foundation, originally published 12 Apr 2020. Online available on

<https://reliefweb.int/report/world/impact-covid-19-middle-east-and-north-africa>

(accessed on August 14, 2020)

James Titcomb.(2016).Internet piracy falls to record lows amid rise of Spotify and Netflix,The

telegraph, 5 JULY 2016,

<https://www.telegraph.co.uk/technology/2016/07/04/internet-piracy-falls-to-record-lows-amid-rise-of-spotify-and-ne/>

Japan drafts growth strategy for coronavirus-hit economy. Kyodo News, July 3, 2020. <https://english.kyodonews.net/news/2020/07/a9d764ea6210-japan-drafts-growth-strategy-for-coronavirus-hit-economy.html>.

Japan reveals 87 projects eligible for ‘China exit’ subsidies. Nikkei Asian Review, July 17, 2020. <https://asia.nikkei.com/Economy/Japan-reveals-87-projects-eligible-for-China-exit-subsidies>

Jirattikorn, A. (2018). Thai Popular Culture: A New Player in Asia Media Circulation and Chinese Censorship. Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University Newsletter, 76, 7-9.

Kang, Younghoon, Kim Hejin, Lee Sangyun & Lee Jihye. 2020. Survey: Korean consumer sentiment during the coronavirus crisis. McKinsey & Company, June 30. <https://www.mckinsey.com/business-functions/marketing-and-sales/our-insights/survey-korean-consumer-sentiment-during-the-coronavirus-crisis#>

Keidanren. 2016. Toward realization of the New economy and society. http://www.keidanren.or.jp/en/policy/2016/029_outline.pdf.

Kim A. 2020. “There’s no returning to pre-virus normal: KCDC,” The Korea Herald, April 11, 2020, <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20200411000078>.

Kim, So-youn. 2020. Yoo Myung-hee urges Japan to judge her candidacy based on qualifications, not on Seoul-Tokyo trade dispute. The Hankyoreh, July 20. http://english.hani.co.kr/arti/english_edition/e_international/954405.html.

Kimura F. 2018. “Unbundlings and Development Strategies in ASEAN: Old Issues and New Challenges” ERIA Discussion Paper Series. ERIA-DP-2017-14. <https://www.eria.org/publications/unbundlings-and-development-strategies-in-asean-old-issues-and-new-challenges/> [Accessed. 7/04/2020]

Kuroda, Haruhiko. 2020. [Speech] The Impact of COVID-19 on the Japanese Economy and the Bank of Japan’s Response. Bank of Japan, June 26. https://www.boj.or.jp/en/announcements/press/koen_2020/ko200626a.htm/.

- List of Muslim Countries by Nominal GDP (2017—2022). Top Six Strongest Muslim Economies. Online,
[http://materialslamica.com/index.php/List_of_Muslim_Countries_by_Nominal_GDP_\(2017%E2%80%942022\)](http://materialslamica.com/index.php/List_of_Muslim_Countries_by_Nominal_GDP_(2017%E2%80%942022)) (Accessed on 7/04/2020)
- Mark Beech.2020. COVID-19 Pushes Up Internet Use 70% And Streaming More Than 12%, First Figures Reveal, Forbes, Mar 25, 2020
<https://www.forbes.com/sites/markbeech/2020/03/25/covid-19-pushes-up-internet-use-70-streaming-more-than-12-first-figures-reveal/#5ef868523104>
- MARKET DEVELOPMENT PLAN MIDDLE EAST, The Victorian Government’s one- to two-year strategic priorities for International Education, pp. 3-4
- Mavrodieva, Aleksandrina V. & Shaw, Rajib. 2020. Disaster and Climate Change Issues in Japan’s Society 5.0 – A Discussion. Sustainability, 12, 1893; doi:10.3390/su12051893. 1-17.
- McClory, J. 2019. The Soft Power 30: A Global Ranking of Soft Power 2019.
<https://softpower30.com/wp-content/uploads/2019/10/The-Soft-Power-30-Report-2019-1.pdf> (Accessed May 1, 2020).
- MERICs Mercator Institute for China Studies. “Evolving Made in China 2025”, 2 July 2019.
- Ministry of Commerce, 2015. “Thailand 4.0” http://www.thaitradeusa.com/home/wp-content/uploads/2016/09/infographic-TH4.0_en.jpg [accessed: 11/04/2020]
- Ministry of Foreign Affairs, 2015. “Thailand 4.0” <https://thaiembdc.org/thailand-4-0-2/> [accessed: 11/04/2020]
- Moisescu, O. I. (2009). Country branding: Conceptualization and review. Marketing From Information to Decision, (2), 247-256.
- Moon’s Korea New Deal targets 1.9 million new jobs. Korea JoongAng Daily, July 24, 2020.
<https://koreajoongangdaily.joins.com/2020/07/14/business/economy/Korea-New-Deal-Digital-New-Deal-Green-New-Deal/20200714174000390.html>.

Murden, S. W. (2002). Islam, The Middle East, and the New Global Hegemony. Boulder: Lynne Rienner Publishers.

National Arts Council, SINGAPORE ARTS SCENE: THEATRE, เข้าถึงได้จาก
<https://www.nac.gov.sg/singaporeartsscene/theatre.html>

National Arts Council, SINGAPORE ARTS SCENE: TRADITIONAL ARTS, เข้าถึงได้จาก
<https://www.nac.gov.sg/singaporeartsscene/traditionalarts.html>

OECD. 2011. “ISIC REV. 3 Technology Intensity Definition” Economic Analysis and Statistics Division. OECD Directorate for Science, Technology and Industry.
<https://www.oecd.org/sti/ind/48350231.pdf> Release 7 July, 2011. [accessed: 11/04/2020]

Olivier De Schutter, Nick Jacobs, Chantal Clément and Francesco Ajena, TOWARDS A COMMON FOOD POLICY FOR THE EUROPEAN UNION: the policy reform and realignment that is required to build sustainable food systems in Europe, (the IPES-Food panel, 2019) เข้าถึงได้จาก
http://www.ipes-food.org/_img/upload/files/CFP_FullReport.pdf

Osama, A. (2006, October 4). Osama, Athar. (4 October 2006). “Promoting scientific innovation in the Muslim.

Patrick Frater.(2019). China’s Streaming Giants Seek South East Asia Expansion, variety, Apr 25, 2019
<https://variety.com/2019/digital/asia/china-ott-streaming-giants-south-east-asia-expansion-1203197624/>

Pierre Haren and David Simchi-Levi, How Coronavirus Could Impact the Global Supply Chain by Mid-March, (Harvard Business Review Home, 2020), เข้าถึงได้จาก
<https://hbr.org/2020/02/how-coronavirus-could-impact-the-global-supply-chain-by-mid-march>

Prince Mohammad Bin Salman Al Saud, Saudi Arabia Vision 2030 online available at
<https://vision2030.gov.sa/en/vision/crown-message> (accessed on August 16, 2020)

Population Development Plan in the 11th National Economics and Social Development

Plan, Office of the National Economics and Social Development Board, Thailand

<http://social.nesdb.go.th/social/Portals/0/%E0%B9%81%E0%B8%9C%E0%B8%99%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B9%83%E0%B8%99%E0%B8%8A%E0%B9%88%E0%B8%A7%E0%B8%87%E0%B9%81%E0%B8%9C%E0%B8%99%E0%B8%9E%E0%B8%B1%E0%B8%92%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%A8%E0%B8%A3%E0%B8%A9%E0%B8%90%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%88%E0%B9%81%E0%B8%A5%E0%B8%B0%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B9%81%E0%B8%AB%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%89%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%20%E0%B9%91%E0%B9%91.pdf>

Ramaschiello V. 2015. Defining Agro-industry: a Statistical Classification Perspective. FAO-

UNIDO Expert Group Meeting on Agro-Industry Measurement (AIM). FAO, Rome, 24-25 November 2015.

http://www.fao.org/fileadmin/templates/ess/documents/meetings_and_workshops/founido/4.d._Defining_AgroIndustry_A_Statistical_Classification_Perspective.pdf
[accessed 10/04/2020]

Rebecca Davis.(2019). Inside China’s Global Entertainment Ambitions – and What Might Get

in the Way, variety, Aug 13, 2019 <https://variety.com/2019/biz/global/china-entertainment-hollywood-movies-box-office-streaming-1203299667/>

Roy, O. (2006). Globalized Islam The Search for a New Ummah. Columbia: Columbia

University Press.

Ryan Takeshita, How can we prepare for the post-coronavirus era? A view from Japan, World

Economic Forum, April 7, 2020, <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/japan-covid-19-situation-and-coronavirus-impact/>.

Salhani, C. (2010) Oil politics and Power, <http://oilprice.com/Geopolitics/International/Oil-Politics-And-Power.html>

(Accessed on 10/04/2020)

SME Thailand (2561), รวม 5 แปรนต์ไทยโกอินเตอร์ไกลระดับโลก, sme Thailand club, 16 กรกฎาคม 2561 <https://www.smethailandclub.com/marketing-2771-id.html>

Statement Issued by the Extraordinary Meeting of Theองค์การความร่วมมืออิสลามSteering Committee on Health on covid-19 Pandemic Date: 09/04/2020 online https://www.oci.org/topic/?t_id=23322&t_ref=13979&lan=en world. (Accessed on 11/04/2020)

Stangarone T. 2020. Parsing the Economic Damage From the Japan-South Korea Dispute, The Diplomat, January 24, 2020, <https://thediplomat.com/2020/01/parsing-the-economic-damage-from-the-japan-south-korea-dispute/>.

Stratfor Worldview. 2020. Can South Korea's Economy Handle the Coronavirus Crisis?, The National Interest, March 15, 2020, <https://nationalinterest.org/blog/buzz/can-south-koreas-economy-handle-coronavirus-crisis-132617>.

S. Korea's economy worst since 1997 financial crisis: data. The Korea Times, July 23, 2020. https://www.koreatimes.co.kr/www/biz/2020/07/488_293274.html.

Shirai, Sayuri. 2020. Japan's triple economic shock. East Asia Forum, June 15. <https://www.easiaforum.org/2020/06/15/japans-triple-economic-shock/>.

Snyder, Scott. 2018. South Korea at the Crossroads: Autonomy and Alliance in an Era of Rival Powers. New York: Columbia University Press.

Song, Su-hyun. LG launches global expert group on future technologies. The Korea Herald, July 14, 2020. <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20200714000769>.

Takeshita R. 2020. How can we prepare for the post-coronavirus era? A view from Japan, World Economic Forum, April 7, 2020, <https://www.weforum.org/agenda/2020/04/japan-covid-19-situation-and-coronavirus-impact/>.

TED, เข้าถึงได้จาก <https://www.ted.com/tedx/events/22316>

Thailand's Simple and Smart Licensing, 2018. โครงการทบทวนการอนุญาต.

<https://www.sslicense.go.th/th/content/page/index/id/88>

Thaireform. 2562. ปิดชื่อคกก. มูลนิธิฯ เต็ง 'ผศ.ปวีตร' พันผอ. หอศิลป์กรุงเทพฯ, สำนักช่างอิศรา, 24 กันยายน 2562 <https://www.isranews.org/isranews-scoop/80797-news-8079712.html>

THE GLOBAL BOAL For Sustainable Development เข้าถึงจาก

<http://www.un.or.th/globalgoals/th/the-goals/>

The Secret Sauce, Pomelo ทำอย่างไรให้เติบโตเป็นแบรนด์แฟชั่นระดับ 1,000 ล้านบาท, the standard, 30 มกราคม 2562, เข้าถึงได้จาก

<https://thestandard.co/podcast/thesecondsauce78/>

The Secret Sauce, Pomelo ทำอย่างไรให้เติบโตเป็นแบรนด์แฟชั่นระดับ 1,000 ล้านบาท, the standard podcast, 29 มกราคม 2562, เข้าถึงได้จาก

<https://www.youtube.com/watch?v=JKD2iROagx4>

The Soft Power 30. 2019a. China. <https://softpower30.com/country/china/> (Accessed May 1, 2020).

_____. 2019b. France. <https://softpower30.com/country/france/> (Accessed May 1, 2020).

_____. 2019c. Germany. <https://softpower30.com/country/germany/> (Accessed May 1, 2020).

_____. 2019d. Japan. <https://softpower30.com/country/japan/> (Accessed May 1, 2020).

_____. 2019e. Singapore. <https://softpower30.com/country/singapore/> (Accessed May 1, 2020).

_____. 2019f. South Korea. <https://softpower30.com/country/south-korea/> (Accessed May 1, 2020).

_____. 2019g. Turkey. <https://softpower30.com/country/turkey/> (Accessed May 1, 2020).

_____. 2019h. United States. <https://softpower30.com/country/united-states/> (Accessed May 1, 2020).

TNN16,(2562),อุตสาหกรรมนักร้องแบบไทยกำลังเติบโตเตรียมรุกภูมิภาคอาเซียน, เข้าถึงได้จาก <https://www.tnnthailand.com/index.php/content/11668>

Transparency International. (2020). CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2019. Available at <https://www.transparency.org/en/cpi/2019#> accessed 12 Aug 2020.

Troy Stangarone, Parsing the Economic Damage From the Japan-South Korea Dispute, The Diplomat, January 24, 2020, <https://thediplomat.com/2020/01/parsing-the-economic-damage-from-the-japan-south-korea-dispute/>.

UNCTAD, Creative Economy Report, (UN Publications,2010), เข้าถึงได้จาก <https://unctad.org/en/pages/PublicationArchive.aspx?publicationid=946>

UNCTAD,Creative Economy Programme, (UN Publications,2010), เข้าถึงได้จาก <https://unctad.org/en/Pages/DITC/CreativeEconomy/Creative-Economy-Programme.aspx>

Unesco, What do we Mean by the Cultural and Creative Industries, เข้าถึงได้จาก <https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/digital-library/What%20Do%20We%20Mean%20by%20CCI.PDF>

Unesco, Creative Cities Network, เข้าถึงได้จาก <https://en.unesco.org/creative-cities/creative-cities-map>

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017). Probabilistic Population Projections based on the World Population Prospects: The 2017 Revision. Population Division, DESA. <http://esa.un.org/unpd/wpp/> and

<https://www.facebook.com/watch/?v=572495213659468>

<https://web.facebook.com/PrachachatOnline/videos/572495213659468/>

<https://www.prachachat.net/politics/news-483312>

<https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2020/03/covid19-bri-short-report.pdf?la=en>

<https://www.beltrroadresearch.com/wp-content/uploads/2020/03/The-Impact-of-the-Coronavirus-COVID-19.pdf>

<http://feng.ifeng.com/c/7wZO8WPzIUU>

<http://finance.sina.com.cn/stock/relnews/cn/2020-07-14/doc-iivhuipn2841662.shtml>

กนกพร โชคจรัสกุล.(2562). T-POP' สู่ที่อุปชาร์ต ยุทธศาสตร์ชาติ(นี้),กรุงเทพฯธุรกิจ, 8 พฤศจิกายน 2562
<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/853654>

กรกรณ์ย์ ชีวะตระกูลพงษ์, ธนะพงษ์ โพธิ์ปิติ, ภาณุทัต สัจฉะไชย, ญัฐ บัณฑิตวัฒนาวงศ์ และ อาภากร นพรัตน์ ยากรณ์. 2015. “โครงสร้างการค้าโลกเปลี่ยนแปลงอย่างไรและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย” โครงการการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการค้าในโลกและผลกระทบต่อรูปแบบการค้า การส่งออกและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของประเทศไทย. ฉบับที่ 6 / 2015. 7 ตุลาคม 2015. สถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์.

https://www.pier.or.th/wpcontent/uploads/2015/10/aBRIDGEd_2015_006.pdf

[Accessed. 7/04/2020]

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562. สถิตินักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย ม.ค.-ส.ค. ปี 2562 ปรับปรุงรายเดือน, เข้าถึงได้จาก
http://www.mots.go.th/old/ewt_dl_link.php?nid=12076

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2563A. จำนวนและรายได้นักท่องเที่ยวต่างชาติ รายเดือน ปี 2559-2562P.
https://www.mots.go.th/more_news_new.php?cid=585 เผยแพร่ 23 มกราคม 2563
[accessed 09/04/2020]

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา,2563B.สถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย(International Tourist Arrivals to Thailand)
https://www.mots.go.th/more_news_new.php?cid=522 เผยแพร่ 23 มกราคม 2563
[accessed 09/04/2020]

กระทรวงพาณิชย์, n.d. ประเทศคู่ค้าสำคัญของไทย, เข้าถึงได้จาก

<http://tradereport.moc.go.th/Report/Default.aspx?Report=TradeThCountryTrade>

กระทรวงอุตสาหกรรม. 2558. กระทรวงอุตสาหกรรมเสริมแกร่งเศรษฐกิจฐานราก ด้วย “อุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร”

<http://www.industry.go.th/industry/index.php/th/knowledge/item/10592-2016-05-23-05-00-38> [accessed 10/04/2020]

กรุงเทพธุรกิจ (2559), ‘ไทม์’ ยกย่องสนามฟุตบอลทรงฉีกแนวโดย ‘เอพี’

<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/729523>

กิจกรรมจัดทำองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจ งานพัฒนาองค์ความรู้สำหรับ SME (Knowledge Center) ปีงบประมาณ 2561 สสว.

กฤษณะ พันธุ์เพ็ง, MISSING IN ACTION: THE CREATIVE ECONOMY IN THAILAND AND ITS PROGRESSION FROM IDEAS TO ACTION,(aseancities,2019), เข้าถึงได้จาก

<http://aseancities.net/?p=1571>

กฤษณะ พันธุ์เพ็ง,บทบาทของศิลปศึกษาในสิงคโปร์เมืองสร้างสรรค์,(aseancities,2019), เข้าถึงได้จาก

<http://aseancities.net/?p=1448>

กฤษณะ พันธุ์เพ็งและโรบิน โจรเตอร์, TOLERANCE ส่วนผสมที่ถูกมองข้ามในกระบวนการสร้าง เมืองสร้างสรรค์, (aseancities,2019), เข้าถึงได้จาก <http://aseancities.net/?p=694&lang=th>

กานต์ธีรา ภูริวิกรัย. 2563. ญี่ปุ่นในสมรภูมิ COVID-19 กับ อีวินท์ สุพทุทธิกุล. The 101.World, 2 มิถุนายน.

<https://www.the101.world/japan-in-covid19/>

เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2560a. คาดการณ์ประชากรไทยในอนาคต: ผลต่อเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และการศึกษา. สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ วิทยาลัยรัฐกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต. 11 ธันวาคม 2560.

โรงแรมปทุมวัน ปริ้นเซส. กทม. <https://www.slideshare.net/Klangpanya/ss-95771145>

เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2560b. ชาญุชรา รั้งมือ “สังคมสูงวัย”. ประชาคมวิจัย จดหมายข่าวราย 2 เดือน. ฉบับที่ : 127 หน้าที่ : 24. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

http://rescom.trf.or.th/display/keydefault.aspx?id_colum=3423

ข่าวออนไลน์ RYT9 (2551), สถาบันจีไอเอประกาศแต่งตั้งนักอัญมณีศาสตร์

<https://www.ryt9.com/s/prg/468906>

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. โครงการศึกษาวิจัยเพื่อจัดการความรู้เรื่องอัตลักษณ์และภูมิปัญญาด้านที่อยู่อาศัยของท้องถิ่น กรณีศึกษาพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างชายฝั่งทะเลตะวันออก.

http://164.115.32.84/southern/images/report_final.pdf

จรัญ มะลูลีม (2555) องค์การความร่วมมืออิสลามองค์การมุสลิมโลกในโลกมุสลิม. สำนักพิมพ์สยาม, หน้า 3.

จรัญ มะลูลีม, (2555) อิสลามการเมืองในการเมืองตะวันออกกลาง. สำนักพิมพ์สยาม, หน้า 26-27

จรัญ มะลูลีม, (2557) Arab Spring การลุกฮือที่เปลี่ยนแปลงของโลกอาหรับ. สำนักพิมพ์สยาม, หน้า 249-250

จำเริญ เขื่อนแก้ว (2560) วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาอีเทอร์นปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม 2560 - มีนาคม 2560. หน้า 9-18

จันจิรา สมบัติพูนศิริ. 2020. “โคโรนาไวรัสและจุดจบของโลกาภิวัตน์?” The101.world

<https://www.the101.world/coronavirus-and-globalisation/> เผยแพร่ 25/3/2020 [access 07/04/2020]

จิตติภัทร พูนขำ. 2020. “ไวรัสโควิด-19 กับระเบียบโลกใหม่?” The101.world

<https://www.the101.world/covid-19-and-new-world-order/> เผยแพร่ 24/3/2020 [access 07/04/2020]

จิรพัทธ์ บุญชาติ, 2019. “หน่วยที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมเกษตร”. อุตสาหกรรมเกษตร

เบื้องต้น. วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีพังงา <http://anyflip.com/ihsdg/kyw> เผยแพร่ 6 เมษายน 2019 [accessed 10/04/2020]

ชโยดม สรรพศรี. 2563. โควิด-19 ทูตสันติภาพ (ชั่วคราว?), ฐานเศรษฐกิจ, 1 เมษายน 2563,

<https://www.thansettakij.com/content/columnist/427423>.

ณัฐพร จาตุศรีพิทักษ์และรานี อิฐรัตน์.(2562),กรุงเทพธุรกิจ,4 ธันวาคม 2562

<https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/648899>

ดอน นาครทรรพ. 2563. ทางรอดเศรษฐกิจไทย... ภายใต้วิกฤตไวรัส. เอกสารนำเสนอต่อการประชุมสัมมนา
ธนาคารแห่งประเทศไทย วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2563

ไทยรัฐ (2555), Mouawad ยอมรับฝีมือช่างไทย ใช้เป็นฐานผลิตอัญมณีส่งทั่วโลก
<https://www.thairath.co.th/women/style/264816>

เทศกาลภาพยนตร์นานาชาติ - ITFF ,เข้าถึงได้จาก,<https://www.thaifilmfestival.com/festival-th>

ไทยโพสต์. (2563). พิชิตโควิดกระทบหนี้ครัวเรือนไทยขยับขึ้นมาอยู่ที่กรอบ 88-90% จ่อจีดีพี. 7 กรกฎาคม
พ.ศ. 2563 เวลา 16:22 น. <https://www.thaipost.net/main/detail/70773> เข้าถึง 12 สิงหาคม
2020.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). EC_MB_039 เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน.
[https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=775&lang
uage=th](https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=775&language=th) เข้าถึง 12 สิงหาคม 2020.

ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์ [https://asiatimes.com/2020/07/iran-china-pact-turbocharges-the-new-
silk-roads/?fbclid=IwAR09dELIV1qur3ePMYq_1jSfmChlzk9xxRrwHXTR-MJBUvj7e-nga-
vxbiw](https://asiatimes.com/2020/07/iran-china-pact-turbocharges-the-new-silk-roads/?fbclid=IwAR09dELIV1qur3ePMYq_1jSfmChlzk9xxRrwHXTR-MJBUvj7e-nga-vxbiw) (เข้าถึงเมื่อ 29 กค 63)

ประเสริฐ สุขศาสน์กวิน, เสวนาเรื่อง โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ : นัยต่อประเทศไทย 8 กรกฎาคม 2563
เวลา 19.00 – 22.00 น.

ปิติ ศรีแสงนาม, ชโยดม สรรพศรี, ดวงดาว มหากิจศิริ, วรประภา นาควัชระ และ วสุชาติ นาควิโรจน์, 2559.
โครงการศึกษาวิจัยการประเมินผลกระทบของ นโยบายการค้าระหว่างประเทศเพื่อลดความเหลื่อม
ล้ำและ การเติบโตอย่างสมดุลของประเทศสมาชิกอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง, เสนอต่อ สถาบันระหว่าง
ประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา.

ปิติ ศรีแสงนาม และคณะ (2562) โครงการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงเส้นทาง R3A ไทย สปป.
ลาว และจีน. เสนอต่อ กองยุทธศาสตร์และแผนงาน. สำนักงานปลัด. กระทรวงการท่องเที่ยวและ
กีฬา.

ปิติ ศรีแสงนาม. 2020. “กลไกอาเซียนต้าน โควิด-19 : มาช้า ยังดีกว่าไม่มา”

The101.world <https://www.the101.world/asean-mechanism-against-covid-19/> เผยแพร่
22/3/2020 [access 07/04/2020]

ปิติ ศรีแสงนาม. 2020. “โลกที่ไม่เหมือนเดิมหลัง โควิด-19”

The101.world <https://www.the101.world/the-world-after-covid-19/> เผยแพร่ 24/2/2020
[access 07/04/2020]

ปิติ ศรีแสงนาม. 2020. “โควิด-19 กับความหวังสู่การรื้อฟื้นความสัมพันธ์ของเอเชียใต้” สำนักข่าว

The Standard. <https://thestandard.co/coronavirus-and-hope-for-curing-relations-of-south-asia/?fbclid=IwAR0mZdvG73nsEWVCRbmrCkEX1fvT1fIAkXfYIYDJGZefHMWUoAae-1Fqe7s> เผยแพร่ 27/3/2020 [access 07/04/2020]

ผาสุก พงษ์ไพจิตร, ยงยุทธ ไชยพงศ์ และ ธาณี ชัยวัฒน์. (2557). คอร์รัปชันในระบบราชการไทย การสำรวจทัศนคติ ประสิทธิภาพของหัวหน้าครัวเรือน. รายงานฉบับสมบูรณ์ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

พรธิภา อังค์คุณารักษ์. 2009. “การจัดการโซ่อุปทานสำหรับอุตสาหกรรมเกษตร” วารสาร For Quality Sharing” No.143 เดือนกันยายน 2009. สาขาวิชาการจัดการเทคโนโลยีอุตสาหกรรมเกษตร คณะอุตสาหกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

http://www.sru.agro.ku.ac.th/file/article/1/scm_for_AI.pdf [accessed 10/04/2020]

พลวัต : ฐปณี แก้วแดง(แทน) อนาคตขาลงของ ‘น้ำมัน’. ข่าวหุ้นธุรกิจออนไลน์ เผยแพร่ 12/02/2020
ออนไลน์ <https://www.kaphoon.com/content/340805> (เข้าถึงเมื่อ 10/4/63)

ฟูอาดี้ พิศสุวรรณ. 2020. “โควิด-19 และความมั่นคงระหว่างประเทศที่ถูกท้าทาย” The101.world
<https://www.the101.world/covid19-international-security/> เผยแพร่ 07/04/2020 [access 07/4/2020]

มติชนออนไลน์ (2563), กลุ่มก่อการร้าย ‘ไอเอส’ ประกาศงดก่อการร้ายชั่วคราวเหตุโควิด-19 ระบาดออนไลน์
https://www.matichon.co.th/covid19/inter-covid19/news_2067223 (เข้าถึงเมื่อ 11/4/63)

มานุษย์ อารีย์ (2561) โดนต์ ทรัมป์กับโลกมุสลิม จากนโยบายสู่การปฏิบัติและผลลัพธ์. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. หน้า 3

มานุษย์ อารีย์, เสวนา เรื่อง โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ : นัยต่อประเทศไทย, 8 กรกฎาคม 2563 เวลา 19.00 – 22.00 น.

ยาสมิน ชัตตาร์, เสวนาเรื่อง โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ : นัยต่อประเทศไทย 8 กรกฎาคม 2563 เวลา 19.00 – 22.00 น.

ยุวดี คาคการณ์ไกล. 2563. (บก.), มหายุทธศาสตร์โลกของอินเดีย ญี่ปุ่น และรัสเซียในทศวรรษ 2020, (กรุงเทพฯ: สถาบันคลังปัญญาด้านยุทธศาสตร์ชาติ,) 27-28, 30-31.

วรประภา นาควัชระ, 2559. Underemployment 101. กรุงเทพธุรกิจ 3 พฤษภาคม 2559.
<https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/637617>

วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์. 2020. “หลังโรคระบาดจากไป จะเห็นอะไร” The101.world
<https://www.the101.world/world-after-coronavirus/> เผยแพร่ 24/3/2020 [access 07/04/2020]

วีระไท สันติประภพ <https://www.the101.world/veerathai-santiprabhob/>

เรียนรู้วัฒนธรรมของชาวอาหรับ ออนไลน์ <https://www.aohronline.com> (เข้าถึงเมื่อ 28 กค 63)
ศราวุฒิ อารีย์, เสวนา เรื่อง โลกมุสลิมในระเบียบโลกใหม่ : นัยต่อประเทศไทย, 8 กรกฎาคม 2563 เวลา 19.00 – 22.00 น.

ศาสนาและวัฒนธรรมประเทศตุรกี ออนไลน์ <https://www.indexturkiye.com> (เข้าถึงเมื่อ 28 กค 63)

ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มปป. เอกสารเผยแพร่ข้อมูลโครงการเตรียมการรองรับการเคลื่อนย้ายของแรงงานสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (Preparation for Flow of Labor in the ASEAN Community)
http://www3.mol.go.th/sites/default/files/downloads/pdf/10._bththii_6_sthaankaarnk_aarekhlueenyaayaerngngaan.pdf

ศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. 2561. “แนวโน้มอุตสาหกรรมเกษตรและอาหารแปรรูปไทยในยุคดิจิทัล”
https://media.thaigov.go.th/uploads/document/142/2018/11/pdf/Doc_20181126124849000000.pdf เผยแพร่ 26 พฤศจิกายน 2561 [accessed 10/04/2020]

ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ, เทศกาลงานออกแบบกรุงเทพฯ 2563, เข้าถึงได้จาก
<https://web.tcdc.or.th/th/Projects/Detail/Bangkok-Design-Week-2020>

สำนักข่าวอิศรา. (2563) ทีดีอาร์ไอเปิดเผยสถานการณ์หนี้ในไทย พบ 10.4 ล้านครัวเรือน เป็นหนี้ แรงงานไทย รายได้ต่ำกว่า 1.5 หมื่นบาท/ครัวเรือน เป็นหนี้ 97% ส่วนใหญ่ผิคนัดชำระ แนววิธีปลดแอกทุกฝ่าย ต้องร่วมมือกัน กลุ่มธนาคารต้องผลักดันความรู้ทางการเงิน เพิ่มช่องทางเข้าถึงแหล่งทุนในระบบ <https://www.isranews.org/south-news/325-thaireform/thaireform-documentary/thaireform-doc-economics-finance/56286-rold1605601.html> เข้าถึง 12 สิงหาคม 2020.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2562., รายงานและสถิติการลงทุนจากต่างประเทศ ปี 2562 มกราคม-ธันวาคม, เข้าถึงได้จาก https://www.boi.go.th/upload/content/O4%202562_5e3b87320a255.pdf

สำนักงานแรงงานในประเทศมาเลเซีย. แนวโน้มแรงโอกาสของแรงงานไทย. <https://malaysia.mol.go.th/situation/trends-and-opportunities-of-thai-workers>

สำนักพัฒนาตลาดและธุรกิจไทยในต่างประเทศ 1 พฤศจิกายน 2561 ออนไลน์ https://ditp.go.th/ditp_web61/article_sub_view.php?filename=contents_attach/410548/410548.pdf&title=410548&cate=1302&d=0 (เข้าถึงเมื่อ 11/4/63)

สำนักพัฒนาตลาดและธุรกิจไทยในต่างประเทศ 1 พฤศจิกายน 2561 ออนไลน์ https://www.ditp.go.th/contents_attach/333585/333585.pdf (เข้าถึงเมื่อ 11/4/63)

สำนักพัฒนาตลาดและธุรกิจไทยในต่างประเทศ 1 พฤศจิกายน 2561 ออนไลน์ https://www.ditp.go.th/contents_attach/292484/292484.pdf (เข้าถึงเมื่อ 11/4/63)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยกองทุนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 2554, เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3800

สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2563. Labour Force Survey of Thailand: March 2020. http://www.nso.go.th/sites/2014en/Survey/social/labour/LaborForce/2020/march_2020.pdf

เสกสรร อานันทศิริเกียรติ. 2562. อินไซด์การประชุมสุดยอดอาเซียน-เกาหลีใต้ ทำไมเกาหลีใต้ถึงหันมาสนใจอาเซียน, The Momentum, 24 พฤศจิกายน 2562, <https://themomentum.co/asean-rok-commemorative-summit-2019/>.

เสกสรร อานันทศิริเกียรติ. 2562ก. 5G กับโอกาสและความท้าทายสู่สังคมเกาหลีใต้. The Momentum, 8 เมษายน. <https://themomentum.co/5g-in-south-korea-and-concern-about-cyber-security/>.

เสกสรร อานันทศิริเกียรติ. 2563. โควิด-19: มองประเด็นการแข่งขันทางการทูตทั่วโลก และความท้าทายทางการทูตของไทย. The Momentum, 29 เมษายน. <https://themomentum.co/mask-diplomacy-amid-coronavirus/>.

สยามรัฐ (2562), ออกแบบไทยสุดเจ๋ง คว่า 3 รางวัลชนะเลิศการออกแบบบรรจุภัณฑ์ระดับโลก “WorldStar Packaging Awards 2019” <https://siamrath.co.th/n/90399>

สุรเกียรติ์ เสถียรไทย. 2563. หลังโควิด-19...โลกจะเปลี่ยนแปลงไปทางไหน, มติชนออนไลน์, 4 เมษายน 2563, https://www.matichon.co.th/article/news_2123365

สุวพิชญ์ ลักษณะพิสุทธิ์. 2561. วิจัยพบ นักท่องเที่ยว 1 ใน 3 เสิร์ชโซเชียลก่อนจัดทริป, the Bangkok insight, 24 พฤษภาคม 2561, <https://www.thebangkokinsight.com/13746/>

อาร์ม ตั้งนิรันดร. 2020. “โควิด-19 : โรคพลิกโลก เมื่อสหรัฐอเมริกา เกิดวิกฤต” The101.world <https://www.the101.world/covid-19-and-us-crisis/> เผยแพร่ 26/3/2020 [access 07/04/2020]

อาร์ม ตั้งนิรันดร. ความพิเศษของสงครามเย็น 2.0, <https://www.the101.world/cold-war-2-0/>

อารีฝัน ยามา (2562) ยุทธศาสตร์การต่างประเทศของไทยต่อตะวันออกกลางและโลกมุสลิม. สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย http://www.thaiworld.org/thn/thailand_monitor/answera.php?question_id=1629 เผยแพร่เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2562 (เข้าถึงเมื่อ 07/4/63)

อาลี มูฮำหมัด ฮิลมี (2003) ความสัมพันธ์ไทย-อิหร่าน ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. ศูนย์วัฒนธรรมสถานทูตอิหร่าน หน้า 372.

อิสรา ศานติศาสตร์ (2550) นโยบายและผลกระทบของการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนอุตสาหกรรมฮาลาลของไทย. ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

อิสระ ชุศรี. 2563. สงครามทวิตเตอร์จีน-ไทย: Lost in Translation. The101.World. 27 เมษายน.

<https://www.the101.world/nnevy-twitter-china-thailand/>.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. 2558. บุปผาภิวัดน์: ภูมิ-รัฐศาสตร์และเศรษฐกิจโลกใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ สถาบันสร้างสรรค์ปัญญาสาธารณะ.

张军, 《疫情难以改变全球对中国的经济依赖, 选择离开中国将是一个错误》 (โรคระบาดไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการพึ่งพาจีนได้ การเลือกออกห่างจากจีนคือความผิดพลาด) http://brgg.fudan.edu.cn/articleinfo_1416.html

王义桅, 《新冠肺炎疫情如何影响国际格局?》 (ไวรัสโควิด-19 กระทบนานาชาติ), <http://jfdaily.com.cn/wx/detail.do?id=232181>

沈逸, 《应对新冠威胁需要强而有效的全球治理》 (รับมือกับภัยคุกคามจากไวรัสจำเป็นต้องมีระบบการจัดการระดับนานาชาติที่ดี), http://brgg.fudan.edu.cn/articleinfo_1409.html

丁纯, 《对欧洲迄今疫情和抗疫的观察欧洲问题研究》 (วิพากษ์ปัญหาวิกฤติโรคระบาดในยุโรป), http://brgg.fudan.edu.cn/articleinfo_1422.html

张晓通, 《分析疫情对国际政治经济影响, 五方面课题亟待解决》 (วิเคราะห์โรคระบาดส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศ 5 ประเด็น), http://brgg.fudan.edu.cn/articleinfo_1401.html

何亚非, 《后疫情时代下的中美关系与中国外交》 (ความสัมพันธ์จีนสหรัฐอเมริกา และการต่างประเทศจีนภายหลังวิกฤติโรคระบาด), http://www.beijingreview.com.cn/shishi/202002/t20200221_800193934.html